АНАТОЛЬ БАРОЎСКІ

Дамова на спакусу

Анатоль Бароўскі

ДАМОВА НА СПАКУСУ

раман-фантасмагорыя

“Не бойся нічога, што табе належыць перацярпець.
Вось, д’ябал будзе ўкідаць з асяроддзя ў цямніцу,
каб спакусіць вас, і будзеце мець скруху дзён дзесяць.
Будзь верны да смерці, і дам табе вянок жыцця”.
(Адкрыццё Апостала Яна Багаслова (2;10)

“І не дапусці нас да спакусы, але ўратуй нас ад ліхога”.
(Паводле Мацвея Святое Дабравесце (6;13)

1.

Мой добры і спагадлівы настаўнік!

Няхай я не стаў фізікам ці хімікам, як ты, няхай не пайшоў сцежкамі тваімі, але тваю апантанасць, твае сумненні ў правільнасці абранага чалавецтвам шляху, тваё імкненне разабрацца ў загадках і тайнах быцця я ўспрыняў усё душой і сэрцам, і таму ўдзячны лёсу, што на маім жыццёвым пакручастым кірунку адбылася сустрэча з табой…

Нават і не сустрэча, калі ўжо дакладна, бо гэтае паняцце азначае ўсяго толькі секунду-імгненне зямнога часу, а тое, што ты пасяліўся недзе побач са мной, хаця і быў нябачны, але я кожны дзень адчуваў тваю прысутнасць. І не толькі прысутнасць, але непасрэдны і жывы ўдзел у маім жыцці. Гэта цяжка нават растлумачыць, вызначыць, даць нейкую адзнаку, прыстасаваць да нейкага вымярэння. Бо такой нават і шкалы не існавала… Бо не ты імкнкуўся да мяне, а, наадварот, я да цябе. Бо адчуваў магнетызм тваёй асобы, хаця ж адначасова ўва мне жыў супраціў таму, чаму ты прысвяціў сваё жыццё. Ува мне нейкім дзівосным чынам перапляліся як жывая зацікаўленасць, замешаная на дапытлівасці, і – страх, які пастаянна і неадступна знаходзіўся побач, і неўтаймаваная цікавасць да невядомай будучыні.

А перад гэтым, нават задоўга яшчэ да гэтага – да сустрэчы з табой, калі я яшчэ не ведаў і не здагадваўся

пра тваё існаванне, у сне нехта (можа і ты?) выразна прамовіў незразумелае і патаемнае слова “грыдпіс”. Для каго яно прызначалася, чыё вуха павінна было пачуць яго і асэнсаваць, я не ведаў, але для мяне яно выразна і з нейкім падтэкстам адбілася ў памяці.

Потым ужо, як пачаў вучыцца ў школе, калі ўжо дабраўся да старэйшых класаў, і папытаўся ў сваёй класнай настаўніцы Ганны Іванаўны, што магло азначаць тое слова.

– А дзе ты яго вычытаў? – прыўзяўшы над вачмі акуляры, пільна паглядзеўшы мне ў вочы, пацікавілася класная.

– У нейкай кніжцы, – схлусіў я, – яшчэ ў другім класе…

– Не ведаю, Антон, не ведаю. Пагартаю свае слоўнікі, мо ў іх знайду адказ – тады і скажу.

Але яна не адказала мне і праз дзень, і праз тыдзень, і праз месяц. Мо забылася пра маё пытанне, а мо і не знайшла. З цягам часу я і сам паспрабаваў адшукаць тое слова ў даведніках і слоўніках. І – безвынікова. Нідзе яго не сустрэў. Можа яно прымроілася мне, альбо пачуў яго скажоным, не сапраўдным. І тады мне падумалася, што нехта паздзекваўся нада мною ў тым сне, таму паспрабаваў выкінуць яго са сваёй памяці. З цягам часу яно і сапраўды пачало сцірацца з маёй памяці. Але аднойчы зноў ноччу нехта спытаў ў мяне ў сне: “А ты адшукаў, што такое “грыдпіс”?”

Ты мне падаўся і не атэістам, і не веруючым, і ніводнай іскрынкі сумнення ці недаверу не ўбачыў у тваіх вачах. Адно незразумелую для мяне бясконцую глыбіню розуму, схаваную ад чужога вока тайну і мудрасць Сусвету і Чалавецтва, адкрыць якія і зразумець не мог ніводзін чалавек, які жыў на зямлі…

Мой мудры настаўнік!

Ты не быў і псіхолагам, ты нават, як мне падаецца, не быў нават і настаўнікам, школьным настаўнікам, які

закліканы выхоўваць сваіх вучняў і сеяць у іх душах зерне “разумнага і вечнага”. Ты ніколі нідзе і нікому не зрабіў ніводнай заўвагі, не папракнуў у чым-небудзь і каго-небудзь. Мне тое было незразумелым. Здавалася, што цябе не хваляваў лёс чалавецтва, узаемаадносіны паміж людзьмі, якія далёка не ўсе былі пранізаны каханнем і любоўю. І ты бачыў тое, але ніводнай парады ці падказкі, як трэба сябе паводзіць сярод людзей, не вымавіў. Здавалася, што ты прыйшоў да нас з нейкага іншага сусвету, з другой цывілізацыі і часу, забег на хвілінку ў наш зямны дом, не пытаючыся нават дазволу, каб праз імгненне зноў вярнуцца да сябе, на сваю планету, у сваё асяроддзе, дзе ты пачуваешся годна і натуральна.

І сёння, калі мінула ўжо ладна часу, у маёй памяці выразна адбіўся твой пагляд, поўны дабрыні і спачування, вінаватая ўсмешка, ціхі голас, павольны ўзмах рук, якімі ты імкнуўся абняць увесь зямны шар, каб забраць сабе ўсё адмоўнае і спакуслівае – войны і пажары, здрады і забойствы, недавер і злосць, прыродныя катаклізмы і хваробы… Позірк у цябе нейкі прыцягальны і цёплы, у твае вочы мне хацелася глядзець і глядзець, адчуваючы, як тваё душэўнае цяпло і дабрыня пераліваюцца ў маю істоту…

Настаўнік быў старэй за мяне. На трыццаць дзевяць гадоў старэй.

Што цікава – настаўнік заўсёды насіў з сабою Біблію. Яна была невялічкага памеру – як блакноцік. І ўмяшчалася ва ўнутранай кішэні пінжака. Трэба адзначыць пры гэтым, што пінжак ён насіў заўсёды адзін і той жа – шэры, быццам пашыты з апалага лісця, якое доўга ляжала пад восеньскімі дажджамі і слотай. І зімой, і летам. Ніхто не разумеў гэтага, нават пасмейвалися над ім, амаль пальцам паказвалі. Але ён на тое не звяртаў ніякай увагі.

Дырэктар школы – Пятро Крупа – не раз гаварыў яму, што ў школу нельга прыносіць такую кнігу, даводзіў, што савецкія школьнікі не вераць у Бога, бо яны піянеры і камсамольцы.

– І яшчэ, – даводзіў дырэктар, строга гледзячы на настаўніка, – нашая краіна – атэістычная, а вам, здаецца, не да твару, савецкаму настаўніку, вадзіць сяброўства са Святым Пісаннем. Сярод педагогаў у нас няма вернікаў.

– А хто вам сказаў, што я веруючы? – паціскаў недаўменна плячамі Хурс. – Я і маліцца не ўмею, і ў храм не хаджу.

– Тады навошта вам гэты опіум народа?

– Каб даказаць маладому пакаленню, што Біблія – і ёсць сапраўды опіўм для нас, што яна затлумлівае нашы мазгі бязглуздзіцай.

Дырэктар яшчэ з большым недаўменнем паглядзеў на Хурса – смяецца, здзекваецца з яго? Носіць Біблію – і не верыць у Бога?

– У нас, слава Богу, царква аддзелена ад дзяржавы, – чамусьці пацвердзіў Пятро Міхайлавіч, не заўважыўшы пры гэтым, што сам падзякаваў Бога за аддзяленне царквы ад свецкай савецкай улады.

Пасля сваіх слоў Пятро Міхайлавіч браў у рукі Евангелле, учытваўся ў радкі, гартаў старонкі, – і тоненькая папера ледзь чутна шапацела ад дотыку пальцаў – быццам асенні вятрыска падварушваў апалае лісце.

Не адрываючыся ад старонак, ён падымаўся і ішоў у настаўніцкую. І ніколі Евангеліе Крупа не вяртаў, нават і не напамінаў пра яе. Але што было дзіўным – раніцай Хурс зноў прыносіў Евангелле ў школу. Да яго зноў прыходзіў у клас дырэктар, зноў казаў тыя ж словы пра атэізм, – і зноў забіраў з сабою Святое Пісанне…

А вечарам мы доўга гаварылі з маёй бабуляй Анастасіяй, па-мясцоваму, па-крушніцкі – Настазяй, пра Бога, пра Біблію. Яна заўсёды прасіла мяне прачытаць уголас выняткі са Старога і Новага Запавету. Памятаю,

як першы раз узяў Евангелле ў рукі. Кніга падалася мне важкай, як цагліна, а напісанае… Ніяк не мог прачытаць напачатку тэксты. Словы на незразумелай для мяне мове, тым больш з царкоўна-славянскім “яць”. Ніяк не мог прывыкнуць да стылю Пісання. Але што дзіўна – з цягам часу прывык да слоў і выслоўеў, незразумелых імёнаў, апосталаў і прарокаў, зразумеў, пра што там апавядалася, без спатыкання чытаў ужо святыя словы… Ува мне прачнулася цікавасць і жаданне глыбей увайсці ў радкі бабулінай кнігі.

Евангелле пачыналася з “Паводле Мацвея Сьвятое Дабравесьце”:

– Кніга роду Ісуса Хрыста, сына Давідавага, сына Абрагамавага. 2. Абрагам спарадзіў Ісака, Ісак спарадзіў Якава, Якаў спарадзіў Юду і братоў ягоных; 3. Юда спарадзіў Фарэса і Зару ад Фамары; Фарэс спарадзіў Эсрома; Эсром спарадзіў Арама…

Не разумеў, што адкрывала новага для сябе бабуля Настазя ў пераліку, хто нарадзіўся ў родзе Хрыста, але я кожны раз чытаў адно і тое ж. І недзе ўжо тады, як чытаў соты ці двухсоты раз, для мяне ажывалі тыя радкі і старонкі, я пачынаў чуць галасы і Фарэса, і Эсрома, і Якава… Дзіўна, але тое адкрыццё сталася для мяне прыемным, чароўным, а на душы пасяляліся лагода і спакой.

Напачатку мне шмат чаго было незразумелым і далёкім ад майго дзіцячага розуму, здавалася, што я ніколі не прывучуся як чытаць, так і разумець напісанае, якое здавалася мне загадкавым і таямнічым. Бабуля, як магла, тлумачыла мне асобныя словы, але я здагадваўся, што і ёй шмат чаго незразумела ў Кнізе пра Бога.

– Ніколі, унучак, не думай кепска пра Бога, – гаварыла, уздыхаючы, баба Настазя – Анастасся Фёдараўна, – не наклікай на сваю душу грэх, за гэта Бог карае. А калі будзеш прыслухоўвацца да свайго сэрца, жыць у суладдзі з Госпадам, ён заўсёды дапаможа табе...

– Баба, а як ты адносішся да Хурса – настаўніка нашага? Ён і не верыць у Бога, але ж і не адмаўляе Яго існаванне...

– Няважна, як я адношуся да яго, галоўнае, як Божанька да яго адносіцца, – адказала яна. – Я яго, унучак, ведала яшчэ да вайны, харошы хлопец быў. На вайне яго цяжка параніла, асколак упіўся яму ў грудзі. А ў кішэні, на грудзях, была Біблія. Яна яго і выратавала...

– Ён нам пра тое ніколі не апавядаў.

– Ведаю, Тонік. То яго сябар так пра яго расказваў – Стась. А тое, што ён сказаў дырэктару школы, што ён няверуючы, няпраўда... Ён некалі манахам быў.

– Манахам? – не ўкладвалася ў галаве.

– Так, манахам…

– І вока параніў на вайне?

– Не. Наткнуўся тварам аднойчы ў цемры на куст ажыны, пашкодзіў калючкай правае вока. Таму і адрозніваецца яно ад левага, але бачыць ён добра…

Бабуля прыадчыняла невядомую старонку жыцця нашага настаўніка – Міхася Пятровіча Хурса, – тым самым яшчэ больш распальваючы маю цікаўнасць да гэтага незвычайнага чалавека.

А потым нехта напісаў на яго ананімку. У школе нават не дайшло да разбіральніцтва, бо праз дзень у Крушнікі прыляцеў “чорны груган” – “эмка”, і звёз ад нас Хурса. Ніхто не ведаў, куды, але, як правіла, тыя, каго забіраў “варанок”, дадому ніколі не вярталіся…

У вёсцы ён з’явіўся нечакана. Прыйшоў ён пад раніцу, яшчэ да ўсходу сонца, калі на траве багата раскашоўвалася свінцовая раса. Ён сядзеў на прызбе бацькоўскай хаты паміж вокнамі, прыхінуўшыся спіной да сцяны. Хата доўга пуставала, ніхто не хацеў там жыць нават часова – ні прыезджыя настаўнікі, ні

маладыя спецыялісты, якіх прысылалі ў калгас на працу пасля заканчэння тэхнікума ці акадэміі.

Першай убачыла яго бабуля Настазя. Здзівілася, прашаптала няўпэўнена:

– То ты, Міхаська?

Адказаў ён не адразу. Як і не адразу расплюшчыў вочы. Напачатку ўсміхнуўся, тарганууўшыся ледзь заўважна куточкамі губ, зірнуў на бабулю, кіўнуў галавой:

– Так, я, бабуля Настазя. Непадобны на сябе?

– А Божачка ты мой, Міхаська, ты жывы? Жывы, жывы…

– Хутчэй жывы, чым мёртвы, – горка ўсміхнуўся Хурс.

– Ну то і добра, Міхасёк, што выжыў. Божачка, дзякуй Табе, што вярнуў нам жывога. То што ж ты сядзіш тут, пайшлі да нас, паясі, адпачнеш з дарогі…

Міхась Пятровіч моўчкі і з цяжкасцю падняўся, памагла ўстаць бабуля. З цяжкасцю зрабіў некалькі крокаў, пахіснуўся, потым выраўняўся. Забыўся на прызбе заплечнік, і бабуля вярнулася, узяла яго, падзівілася, што ён пусты і лёгкі, быццам паветра насіў за спіной.

Я яшчэ спаў, і таму не чуў, як бабуля Настазя прывяла да нас у хату госця. А калі прачнуўся, то ўбачыў на ложку спячага чалавека – з цяжкасцю пазнаў у ім нашага настаўніка.

Спаў ён трое сутак. Прачнуўся на чацвёртыя – глыбокай ноччу. Нячутна ўстаў з ложка, выйшаў у сенцы. Чакаў, калі вернецца і не дачакаўся – зноў заснуў. А настаўнік так і прасядзеў на прызбе, прыхінуўшыся спіной да цёплых бярвенняў сцяны. То потым ужо падсела да яго баба Настазя, і яны доўга гаварылі шэптам пра нешта адно ім і вядомае. Бачыў, як яна да яго ілба дакранулася далонёй, тройчы перажагнула. Ён уздрыгнуў, страсянуўся, як бы адпіхваючы яе ад сябе. А потым абвяў, схіліў на грудзі галаву.

Ужо як села зноў з ім побач, папыталася:

– Мо ты, Міхасёк, там дзе майго Яна сустрэў? Сніцца ён мне часта.

Ён моўчкі адмоўна пакруціў галавой.

Бабулінага Яна, а значыць, майго дзеда энкавусаўцы забралі тады, як ён вёз на поле гной. Паўвёскі арыштавалі, і яго ўпрыдачу, прызналі ў ім польскага шпіёна. А дзед і ведаў усяго два словы з польскага, мацюгаўся, калі што было не па ім, гаварыў: “пся крэў”.

Самымі першымі арыштавалі бацькоў Хурса. І яны згінулі ў невядомасці.

Потым арыштавалі Пятра Юніцкага, расстралялі ў мазырскіх сутарэннях энкэвусаўцаў. Праз колькі гадоў прыехаў энкэвусавец на кані і залыгаў вяроўчынай удаву – Еўфрасінню… Сам ехаў на кані, а жанчыну цягнуў за сабою, як гавяду якую, – аж сорак кіламетраў да Мазыра. Чацвёра дзяцей засталіся без бацькоў – Янік ды Эдзік, Яніна ды Стася. Пад сталінскую драбілку падпалі амаль увесь род Юніцкіх, а разам з імі Зданевічы і Кашэвічы, Равуцкія і Фалінскія… Больш чым палову вёскі вынішчылі сталінскія апрычнікі. А тайна дасылаў свае данясенні ў “органы” настаўнік Крушнянскай школы Белкавец. Ён і на бацькоў Хурса, як і на яго самога, данёс. Пасля стаў пракурорам раёна…

Да ранейшай працы Міхася Хурса не дапусцілі. Ды ён і сам не імкнуўся да гэтага, ведаючы, што быламу зэку ў школе месца не знойдзецца. Нават і вартаўніком не ўзялі б. Указ быў такі пра рэпрэсаваных – не браць.

Хурс, як змог, абсталяваў бацькоўскую хату. Печ яму дапамог паправіць каваль Адам Зданевіч. Нехта прывёз дроў, нехта засадзіў соткі бульбай. Але ён, па ўсім было відаць, не мог прыжыцца ў роднай хаце, а мо і не жадаў. Таму начаваў ці прападаў немаведама дзе, не

з’яўляючыся ў вёсцы па тыдню і болей. Пераначуе ў сваёй хаце, ці ў нас, надоўга знікне. А потым ніхто не ведаў, дзе ён і падзеўся. Нават бабулі нічога не казаў.

Бабуля, калі я спрабаваў дапытацца ў яе пра яго дзікаватасці, ухілялася ад адказу, казала нешта іншае:

– Цяжка яму, унучак, сярод нас, людзей. Ён і не з намі, і не сярод нас.

Для мяне яе адказ быў незразумелы – як гэта можна “і не з намі, і не сярод нас”.

Недзе праз год ён зноў завітаў да нас. Пераначаваў. А раніцай, развітваючыся, загадкава гледзячы на мяне, прамовіў:

– Антоне, хачу падараваць табе маленечкі падаруначак. Не раз бачыў, што ты нешта чыркаеш-крэмзаеш у сваім сшытку. А ў мяне для цябе ёсць аловачак, які ніколі не спісваецца, і можа служыць табе ўсё жыццё.

Ён дастаў з унутранай кішэні пінжака карычневы аловачак і падаў мне.

– Яго нават і завостраваць не трэба.

Аловак як аловак, іх у мяне мелася некалькі, але гэты толькі хіба адрозніваўся колерам, ды збоку было пазначана, што выраблены ён на фабрыцы “Нэма”. На канцы, з тупога боку, чырвоная гумка. Падарунак мне дужа спадабаўся. Нават больш таго – абрадваў і ашчаслівіў.

– Але я табе яго дарую з адной умовай.

– Якой? – паглядзеў на яго, баючыся, што ён паставіць перада мною такія патрабаванні, што я іх і за жыццё не выканаю.

Ён усміхнуўся:

– Калі вырасцеш, калі нешта напішаш гэтым алоўкам значнае, цікавае, то пакажаш мне. А яшчэ лепш, калі

ты выдасі нешта, надрукуеш у кніжцы. Добра?

– Добра! – адказаў радасна. – Калі яшчэ тое будзе, ды яшчэ ці напішу што-небудзь. Пісьменнікам жа быць я не збіраюся.

Хурс паклаў мне руку на плячо, прамовіў па расейску:

– Чем чёрт не шутит!

2.

А потым Хурс нечакана зноў знік, як скрозь зямлю праваліўся. І год не з’яўляўся, і тры…

Крушнічане падумалі, што ён з’ехаў з вёскі, атабарыўся недзе ў далёкіх краях. Гаварылі між сабой, што бачылі яго быццам ці то ў Хабараўску, ці ў Магадане. Казалі, быццам ён шукаў там сваіх родных.

А то ў Піцеры бачылі ці ў Маскве. Вяскоўцы кожную восень вазілі ў тыя гарады сухія баравікі. Поўныя фанерныя чамаданы везлі на рынкі. Баравічкі адзін у адзін, нанізанія на суровыя ніткі, як каралі. І куплялі іх ахвотна, бо смачней за паляшуцкія грыбы, лічылі масквачы і піцерцы, нічога не было ў свеце.

Адтуль грыбнікі вярталіся няхай не мільянерамі, але людзьмі багатымі, з гонарам і асабістай годнасцю. Дзе ж і як у той час можна было зарабіць капейчыну. У грыбную пару усе Крушнікі, як казалі, “стаялі на вушах”. У кожнай хаце круглыя суткі паліліся печы, каб высушыць тое лясное багацце, бо тройчы на дзень выбіраліся ў лес з пузатымі, як панесці, кашалямі.

Каб не кінулася ў нядобрыя вочы іх выгляд і валізкі, гэта калі вярталіся ўжо з продажу, пераапраналіся ў срэбнае адзенне, вымазваліся ў бруд, маглі і ў нечыстотах пакачацца, каб адпрэчыць ад сябе зладзееў ды бандытаў. Перавязвалі штаніну ўнізе, кідалі ў два “мяхі” перавязаныя шпагатам пачкі трох-, пяці- і

дзесяцірублёвых банкнотаў. Забіраліся на самыя верхнія паліцы вагонаў, і не злязалі адтуль, пакуль састаў не прыбываў да самых Калінкавічаў…

Аднойчы і сапраўды крушнічане сустрэлі Хурса на піцерскім рынку. І ўбачыў яго Зюнік Кашаед, блізкі родзіч бабы Настазі, ляснік.

– Ён падышоў да мяне на рынку, пытаецца, колькі мае грыбы каштуюць, – апавядаў ён бабулі. – Я аслупянеў ад нечаканасці, не магу нічога адказаць. Толькі і спытаўся ў яго: «Міхась, чаго гэта ты тут апынуўся, які злыдзень цябе ў гэты край запёр?» А ён здзіўлена паглядзеў на мяне: “Вы ошиблись, никакой я ни Михась, а Порфирий...» І размаўляў ён ужо не па-крушніцку, а на расейскі манер...

Баба Настазя ўздыхнула:

– А мо то зусім і не ён, мо ты і абазнаўся...

– Ды ён гэта, ён, баба Настазя, і голас яго, і барадаўка каля носа, і вочы яго – розныя і шэрыя... Праўда, зарос вельмі, барада грудзі закрывае...

У Хабараўску быў родны брат Зюніка – Валянцін, грыбы туды вазіў. Тую ж гісторыю апавядаў у вёсцы – бачыў там Хурса, падыходзіў да яго, але загаварыць не асмельваўся, як хто не дазваляў тое рабіць. Ва ўсіх было недаўменне – як у двух гарадах адначасова мог знаходзіцца адзін і той жа чалавек? Праўда, хабараўскі Хурс, знаёмячыся з нейкім чалавекам, назваўся Даніілам.

А з цягам часу мы і зусім забыліся на яго.

Але мне ён глыбока запаў у душу, таму не-не ды і напамінаў пра сябе. То прысніцца, то пачуецца побач яго ціхі голас, а то ў гарадскім натоўпе ўбачу – ці то падобнага на яго чалавека, а мо і яго самога…

Гэта потым ужо, калі паступіў вучыцца ў мастацкую акадэмію ў горадзе на Няве, а пасля, як скончыў навучанне і збіраўся вяртацца ў свае родныя мясціны –

на Палессе, – убачыў яго на набераржнай. Ён стаяў, абапершыся локцямі на бетонны ўзвышак, задумліва глядзеў убок Ісакіеўскага сабора. На ім быў шэры плашч да пятаў, як і некалі пінжак, без галаўнога ўбора, ссівелы, але не пастарэлы.

– Вы – Міхась Пятровіч? – я стаў побач, адчуваючы прыліў незвычайнай радасці ад сустрэчы.

Ён прымружыў вочы, паглядзеў скрозь мяне, адвярнуўся і пакрочыў па набераржнай. Хурс, калі гэта быў ён, ніводнага разу не азірнуўся, не спыніўся, і праз хвіліну растварыўся ў неўскім шызым тумане… У тое, што абазнаўся, не верылася. У дадатак да ўсяго, пад раніцу ён прысніўся. Моўчкі глядзеў на мяне, пасміхаючыся чамусьці. У руках трымаў маленькую, з тым жа памерам, што і ў школе, Евангелле з чорнымі вокладкамі.

…А праз нейкі час прыехаў у свой Мазыр – горад на Прыпяці. Рэжысёр народнага тэатра Міхась Колас узяў мяне мастаком-афарміцелем. Мы з ім сябравалі. Ён ставіў спектакля “Людзі на балоце” па рамане Івана Мележа. Падрыхтаваўшы неабходныя дэкарацыі, чым Міхась застаўся задаволеным, я адпрасіўся ў яго на тыдзень адпачыць, падыхаць паветрам сваёй роднай вёскі.

Мая бабуля пачувала сябе няблага, толькі хіба зрок пачаў падводзіць. Да стогадовага юбілею ёй заставалася ўсяго нічога.

– Надоўга, унучак? – пацікавілася бабулечка, гледзячы блакітнымі вачыма на мяне. Вочы яе, як і заўсёды, былі блакітныя-блакітныя, быццам кавалачкі неба, а пагляд дабразычлівы і цёплы, голас ціхі і лекавы.

– На тыдзень, бабуля, аж да наступнага панядзелка…

– Ото добра, ото файна, – абрадавалася яна. – Акурат на грыбы прыехаў, сёлета іх – хоць касу закладвай.

– Вось заўтра раніцай і адпраўлюся ў лес.

Гаварылі мы з ёй доўга, недзе за поўнач лёг спаць.

...Падхапіўся ранічкай, калі толькі-толькі пачало развідняць. Нагбом выпіў кварту малака, выйшаў на вуліцу. Ля парога мяне чакаў вялізны кашэль – сплецены з сасновай дранкі. Закінуўшы вочапку на плячо, паспяшаў агародамі да лесу. Нешта крыкнула баба Настазя наўздагон, стоячы на парозе сенцаў, але я не разабраў слоў – мне чуўся ўжо голас лесу, па якім я засумаваў, які сніўся і клікаў да сябе...

Лес – гэта мая слабасць і нават хвароба. Але гэта – тэма асобная. Пра лес магу расказваць гадзінамі і не стамляцца. Магу начаваць і жыць у лесе, адчуваючы сябе там сваім.

Недзе пад поўдзень назбіраў поўны, з коптурам, кашэль белых грыбоў. Усе маладзенькія – адзін у адзін; карычневыя капелюхі, цвёрдыя, крамяныя ножкі... Не заўважыў, як праляцеў час, стомы не было.

Толькі калі прысеў на заімшэлы бярозавы пень, адчуў лёгкія дрыжыкі ў нагах: як-ніяк, а кіламетраў з пятнаццаць-дваццаць пратэпаў, нагінаючыся і кланяючыся, як у храме, да зямлі кожнаму грыбочку. Во якую ён, баравічок, мае сілу і павагу! Тут і загадка нечакана нарадзілася – хлопчык з пальчык, а і волата да зямлі сагне.

Месца для адпачынку, трэба прызнаць, выбраў удалае: пад дубам. Сеў на сухі пень, як на крэсла. Побач расла бяроза, і на ствол яе можна было абаперціся. Тое я і зрабіў. Прымружыўшы вочы, расслабляючыся ўсім целам, глыбока ўдыхнуў у сябе паветра. Асалода! Рай! Шчасце!

Бяроза кранался сваімі “косамі” маёй галавы, плечы датыкаліся да шурпатай кары.

Над бярозай раскінуў свае разгалістыя галіны магутны

дуб – як атуляў берасцянку сваімі шатамі. Карані дуба даходзілі да маіх ног.

3.

...Адчуўшы, што мая лясная ўзрушанасць сцішылася, расплюшчыў вочы.

Бяроза, забраўшы ад мяне стому, зняла з маіх плячэй і грудзей свае галіны-рукі, супакоілася.

Мне ўдалося і драмануць колькі хвілінаў, і нават сон кароткі запомніў... Прысніўся мне мой настаўнік Хурс. Быццам ён вучыў мяне ці то з фізіцы, ці хіміі. І зноў пра тое хітрае слова напомніў, якое амаль сцерлася з маёй памяці, – грыдпіс. А мо і грынпіс ці дрыгпіс, не магу дакладна сказаць. Але яно адбілася ў маёй памяці, на языку ўселася, прасілася, каб вымавіў уголас...

– Грыдпіс, грыдпіс, – прашаптаў, каб пазбавіцца ад яго і забыць.

Перагаворваліся пра нешта верашаліны бярозы, зляталі першыя зжоўклыя залатнікі лістоты, клаліся на зямлю. Уставаць не хацелася, мне падабаўся мой стан, калі нічога не хацелася, нічога не жадалася. Знаходзіўся як бы ў бязважкасці, не датыкаючыся ні да зямлі, ні да паветра.

Удалечы, між стромкіх свечак бяроз, убачыў чалавека. Але то, мусіць, не грыбнік быў, бо не глядзеў сабе пад ногі, а круціў галавой туд-сюд, вышукваючы нешта ў галінах дрэў. Ды і ў руках яго не было ні кошыка ці кашаля, ніякай валізкі. Гуляў сабе чалавек па лесе, дыхаў паветрам, любаваўся прыродай.

Бачна, што ішоў у мой бок. І чым бліжэй падыходзіў, тым больш расло недаўменне і незразумелы радасны страх: “Няўжо? Няўжо гэта ён – настаўнік Хурс? Як ён тут з’явіўся? Ці ўвесь час жыў у гэтым глухім лесе? Ці гэта зноў, як і перад гэтым, прывід, маё хворае

ўяўленне?”

– Прывітанне, Антон, – падышоў ён да мяне і падаў руку. – А я чакаў цябе, спадзяваўся, што ты аб’явішся ў маіх уладаннях.

Рука цёплая, сухая, поціск моцны, мужчынскі. Ён адкінуў на спіну капюшон брызентавага плашча, сеў на пянёк супраць мяне. Я ж маўчаў, баючыся, што ён знікне, як і некалі на беразе Нявы.

– Ты не рады нашай сустрэчы? – вярнуў ён мяне да рэальнасці.

– Чаму не рады? Рады. Але калі мы апошні раз сустракаліся, то размовы ў нас чамусьці не атрымалася.

– Тады яшчэ не прыйшла пара нам гаварыць.

– А цяпер?

– Цяпер – самы раз. Таму што ты стаў старэйшы, а я трохі памаладзеў.

– Хіба так бывае, Міхась Пятровіч? – паглядзеў я з недаверам на яго.

– Усё бывае, мой дружа, і ў гэтым нічога незвычайнага няма. Як і ў тым, што ты прыйшоў да мяне ў госці.

Ён паглядзеў на мой кашэль з грыбамі, падзівіўся:

– Ого! Шмат назбіраў. Заядлы, бачу, грыбнік.

Міхасю Пятровічу можна было даць і пяцьдзесят, і ўсе дзевяноста гадоў, калі не болей. Ён, як мне падалося, трохі адрозніваўся ад таго, якім сустрэў яго на беразе Нявы. Той быў нейкі стомлены, паніклы, а гэты – рухавы, голас бадзёры, позірк вясёлы. Мусіць жа, не хлусіў мой настаўнік, калі казаў, што стаў маладзей…

– Баба Настазя высушыць у печы – будзе некалькі вязанак. Павязеш прадаваць у Піцер ці Мурманск?

“Чаго цікавіўся пра Піцер? Намякаў хіба на што?”

– Ды не, ніколі не прадаваў грыбы.

– А дарэмна, скажу табе… За грыбны сезон можна назбіраць на “мерсэдес”, а мо і не на адзін…

– Мо і так, але я не імкнуся да гэтага… Так, некалі крушнічане мелі, кажучы сённяшняй мовай, харошы бізнес. Праўда, не ездзілі на іншамарках, але адзенне і абутак маглі мець прыстойныя.

– Так, так, то я жартую. Весела мне сёння, жартаваць і смяяцца хочацца.

Ён уздыхнуў, памаўчаў нейкі момант, потым, уперыўшыся ў мяне позіркам, пацікавіўся:

– Антон, а ці не хацеў бы ты схадзіць да мяне ў госці? Праведаць, так бы мовіць, свайго старога настаўніка?

– У госці? – акругліў я вочы. – Куды?

– Ды тут побач знаходзіцца маё жытло.

– А грыбы? – паглядзеў я на кашэль. – Куды іх? З сабой?

– Навошта з сабой? Няхай тут пабудуць. У гэтай акрузе на дзесяткі кіламетраў няма ніводнага ці пабочнага чалавека. А хоць бы і быў, то не ўбачыць тваіх грыбоў.

– Добра, я згодзен. Пайшлі.

– Тут недалёка. Ды і не будзем мы доўга, мо з паўгадзінкі якой. Паспееш да бабы Настазі, яна акурат і печ выпаліць да твайго прыходу.

І сапраўды – мы не прайшлі і паўсотні крокаў, як перад намі вырасла незвычайная хаціна. Пакрытая шырокім кляновым лісцем, складзеная ў нетрадыцыйным, так бы мовіць, стылі – бярвенні не гарызантальна, а стайма. Тоўстая папярэчына абціскала збудаванне з усіх бакоў.

– Вось тут я і хаваюся ад усяго свету.

– І ўвесь час тут жылі?

– У асноўным, а так мяне насіла па свеце. Пастаянна знаходзіўся ў пошуку ісціны.

– Якой ісціны – Міхась Пятровіч?

Настаўнік не адказаў на маё пытанне, прачыніў перада мною веснікі. Па прыступках падняліся на ганак, Хурс расчыніў дубовыя дзверы.

Патыхнула жылым памяшканнем. Яшчэ – багуном і парэчкамі, чаборам і мятай. Цяпло жытла, сонечнае святло ў вокнах, бліскучая смаловая падлога з шырокімі маснічынамі, стэлажы з кнігамі, дубовы стол пасярэдзіне, – усё гэта ўзяло мяне адразу ў палон, прымусіла адчуць жаданым госцем.

– Сядай, мой мілы дружа Антоне, сядай, адчувай сябе ў мяне, як у роднай хаце. Ты мне заўсёды падабаўся, ты не быў падобны на сваіх аднагодкаў-вучняў: не пасміхаўся нада мною, перажываў, калі нада мною здзекваліся. Я адчуваў тваю дабрыню, як і дабрыню і пяшчоту бабы Настазі. Дзякуй табе, Антон, дзякуй!

Пацісну плячыма, бо не ведаў, як можна дзякаваць за тое, што не трымаеш ні на кога ў свеце зла, што добра адносішся да чалавека. Тым часам Хурс дастаў гліняныя кубкі, наліў у іх пахкую гарбату з лясных зёлак, паставіў місу мёду. Яшчэ – нейкія сухарыкі і пячэнне, цукеркі.

– Адчуваю, Антоне, тваё здзіўленне і недаўменне – ты ніяк не можаш уцяміць: чаму толькі цяпер захацеў з табой сустрэцца. Ці не так?

– Так, вы ўгадалі. А сапраўды – чаму?

Хурс адпіў некалькі глыткоў, уздыхнуў. Прымружыўшы вочы, прамовіў:

– Калі пільна ўгледзецца ў сябе, пранізаць сябе мільярдамі рэнтгенаўскіх промняў, адразу стане зразумелым, што мы – дзеці прыроды. Бо мы жывем штодня ў чаканні, у прадчуванні таго, што вось-вось нас праведае нехта звыш, дабраславіць. І мы абавязкова

пераменімся, перародзімся… Будзем знаходзіцца каля таго парога, за якім, няма ўжо таямніцы і тайнаў – пазнанне і адкрыццё глыбіняў сусвету, – ці не так, Антон? Гэта ўжо як насланнё, салодкі сон. І няма ніякіх сілаў перапыніць тое, абарваць… Сціскаецца сэрца, наварочваюцца слёзы, – прачынаецца шкадаванне па нечым страчаным і згубленым, хочацца вярнуць сябе ў тую пару, калі ты быў яшчэ чысты і праведны…

Не перабіваў Хурса. Мне чамусьці падалося, што мы з ім насамрэч параўняліся – ці то ўзростам, ці разуменнем сутнасці рэчаў, пра якія ён казаў, а мо і нейкіх абавязкаў, на нас ускладзеных…

– Я чакаў, доўга чакаў, калі час звяжа нас і зблізіць, – праказаў ён, даліваючы мне ў кубак гарачай, з вялікага заварніка, гарбаты. – Вунь там, на верхняй паліцы, ляжыць зялёная папка. Пасля нашай размовы я дам табе яе, каб ты прадоўжыў маю справу. Я адкрыю табе свае тайны, таямніцы існавання як чалавека, так і сусвету. А тайна мая называецца адным словам – “Грыдпіс”.

– Як, як? – не ўтрымаўшыся, перабіў настаўніка.

– Ураўненне “Грыдпіс”.

– Прызнацца, я ўжо недзе чуў гэтае слова, не магу толькі ўспомніць, дзе… Ці то ў сне, ці то нехта прашаптаў мне яго, калі я імкнуўся зрабіць нешта, ды не атрымлівалася яно ў мяне…

– Можа, і чуў, усё можа быць… Дык вось, ты сёння павінен прыняць рашэнне – можаш і адмовіцца ад маёй прапановы. У цябе будзе час падумаць. Калі жыў сярод людзей, заблудзіўся ў сваёй жа душы. Такое можа быць, і з табой такое здаралася. Заблудзіўся і – абрадваўся: так, значыць, трэба было Богу, каб я адмовіўся ад усяго зямнога, ад усяго таго, што адштурхоўвае нас ад ісціны. Ты чытаў не раз Святое Пісанне. Спачатку ты не разумеў напісанага. А потым і пранікся, бо ты далучыўся да нечага непазнавальнага. Табе здавалася, што знаходзішся блізка да разгадкі, але кожным разам

яна ўцякала ад цябе, аддалялася і аддалялася. Жывучы тут, прачытаў тысячы і тысячы кніг вучоных і даследчыкаў быцця свету. Але аднойчы адчуў, што атрымліваю заданне аднекуль зверху, і яно дабраславёна Абсалютнымі Ведамі – АВ, а калі парасейску то – АЗ, аз, букі, ведзі... Пачатак усяго. Незразумела для цябе, Антон, пра што я кажу, ці не так? Пакуль што незразумела. Потым зразумееш.

Настаўнік гаварыў, здавалася, не заўважаючы мяне і вельмі хутка. Пэўна, помніў, што мяне чакае баба Настазя і вытапленая печ. Гаварыў пераканаўча.

Расказваў, як, знаходзячыся ў лагеры, пазнаёміўся з адным цікавым чалавекам – археолагам. Спалі побач, на другім ярусе нараў. Аднойчы той прызнаўся Хурсу, што часта кантактуе з паралельным светам. Міхась не паверыў яму. Але, каб пераканацца ў тым, ці іншым, прапанаваў Зміцер – так звалі суседа – папытацца Хурсу “у іх”, што такое за слова грыдпіс”. І тут жа настаўнік пачуў адказ: “Мы зразумелі тваё пытанне, на нашай мове гэта азначае “шлях з нічога”. Хурс выразна пачуў іх голас, і тое ашаламіла яго. Нават напалохала. Міхась ведаў, што ў фізіцы ёсць такое паняцце, як “грыд”. Але да яго яшчэ Зміцер далучыў “піс”. А гэта азначала атам энергіі, пры тым энергіі, якая рухаецца – круціцца вакол сваёй восі, энергіі, як конус, як юла, аграмадны нябесны віхор, нешта накшталт тарнада... Калі яшчэ больш дакладней – энергетычная варонка, яма без дна.

– Вы казалі нешта пра формулу? – асцярожна папытаўся ў Хурса.

Ён не спяшаўся з адказам, устаў з крэсла, падышоў да стэлажу, узяў папку і паклаў перада мной на стале. На вокладцы, выціснутая друкарскім спосабам, свяцілася водблескам нейкая незразумелая формула ці ўраўненне. Моўчкі глядзеў на выціск, чакаў тлумачэння ад настаўніка. Я зноў зрабіўся вучнем, які некалі адказваў яму на пытанні па фізіцы – яго прадмеце.

– Першае азначэнне – аб’ём. А ён адпавядае палавіне перамножаных квадратнай і лінейнай матрыц.

– І што гэта азначае?

– Наш Сусвет – Галактыка – складаецца з матрыц, якія ўсе да адной пранізаны энергіямі, і што нараджаюцца дзякуючы ім. З квадратнай матрыцай я разабраўся адразу ж, і яна выглядала так: X x X. Ці – 10x10. У ёй закладзена дзесяцірычнасць. А вось з лінейнай… Доўга, вельмі доўга ішоў да яе, пакуль не зразумеў, што гэта вектарная велічыня, пастаянна скіраваная да цэнтра анізатрапіі бясконцай прасторы. Анізатрапія, як ты ведаеш з фізікі, я тлумачыў вам пра тое, гэта – нераўнамернасць, неаднолькавасць уласцівасцяў па розных кірунках. Я ж уяўляю яе як прыцягальную прастору, якіх – процьма, незлічонае мноства. Мы ўсе, разам узятыя, з’яўляемся цэнтрамі анізатрапіі. А адсюль і сцвярджэнне – наш свет не трох-чатырох-пяцімерны, а шматмерны. Вось пасля гэтага я адкрыў ці ўгадаў, сам не ведаю, гэтую формулу – формулу энергаёмкасці прасторы. Прасторы, якую мы не бачым.

Я асэнсоўваў тое, што пачуў, а потым прыйшлося і ўдакладніць:

– А матрыцы, мой настаўнік? Што яны азначаюць?

– Мы перайшлі са сваім сукамернікам ужо ў новую плоскасць размовы, зраўняліся ў ведах таго, што я павінен зразумець. Адчуў, што пачаў набліжацца да пазнання яго формулы.

Маўчу.

– Яе, матрыцу, можна вызначыць па-рознаму. Але я яе бачу як паняцце сілавой структуры.

Хурс адгарнуў папку, дастаў з яе некалькі аркушыкаў паперы, спісаных дробненькім акуратным почыркам. Расказаў пра тое, што ў ядзернай фізіцы ёсць такое паняцце – магічныя лічбы. Яны расстаўлены ў такім парадку – 2, 8, 20, 28, 50, 82, 126, 152. Прымяняючы прынцып як закон сіметрыі, Міхась Пятровіч з гэтых лічбаў і стварыў матрыцу. Тады ён, лежачы на нарах, папрасіў свайго суседа, каб той спытаўся ў “іх” і пра

другое – пра сіметрыю і асіметрыю. “Яны” адразу ж і адказалі, што сіметрыя – самая блізкая родзічка асіметрыі, і што гэта яна кіруе Сусветам.

Настаўнік з захапленнем працягваў далей сваю думку пра тое, што ён абвяргае ўжо самога сябе, даказваючы, што і ў сіметрыі не ўсё дакладна, як здавалася на першы погляд. Напісаў на паперы новыя лічбы – 3-8-2, 2-7-3, 2-2-7, 3-8-3. А гэтыя лічбы ў сваю чаргу нараджалі нейкі новы малюнак – накшталт дрэва. Дрэва жыцця…

Хурс падышоў да шырокага акна, прысеў на падваконнік. Пачаў расказваць пра сваё жыццё, пра лагерны перыяд, куды яго “упяклі” энкэвусаўцы. Апавядаў пра тое, як паміраў з голаду, а знаходзіўся ў той жа час “там”, у іншым сусвеце… Але калі ён узмаліўся Госпаду аб дапамозе, адразу адчуў, як Нябачны вярнуў яго ў першапачатковы стан быцця, прыдаўшы яму фізічныя сілы. Вось тады ён і задумаўся над шмат якімі рэчамі. Заўсёды лічыў, што галоўнае ў жыцці – здароўе, што галоўнае – мець рукі, ногі і галаву… А аказалася – інтэлект, якому зусім не абавязкова мець фізічную абалонку. Мусіць жа, і сам Бог, не мае той фізічнай абалонкі, і такім чынам бездакорна кіруе Сусветам, стварыўшы паняцце “грыдпіс”.

Зразумеўшы і ўцяміўшы тое, у Хурса “паехаў дах”, я пастараўся замоўкнуць, стаіцца… Далей – болей і болей. Ён разабраўся ў такім паняцці, як ДНК. Прыйшоў да вываду, што яно ў кожным з нас, і выглядае своеасаблівай лесвіцай. А яна раздзелена ці развітая на асобныя зноскі – адэнін-тымін, гуанін-цытазін, – злучаючыся толькі ў такім парадку. А па краях-брыжыках – цукрова-фасфатныя злучэнні з віціеватымі кудзеркамі-парамі – нуклеацідамі, – а яны маюць лік на мільярды…

Настаўнік быццам на ўроку апавядаў мне пра невядомыя сусветы, прасторы і планеты. Хоць і не вельмі цямячы, я ўсё больш і больш пранікаўся павагай да яго навуковай працы, асабліва калі зразумеў, што яны ні ў якай меры не ставяць пад сумненне Святое

Пісанне і існаванне Бога... Не, у яго “дах не паехаў”, то мая галава была яшчэ слабенькай, каб зразумець...

– Для сябе я, Антон, зрабіў адкрыццё. Першыя тры лічбы дрэва (3-8-2) па ліку атамаў паказалі значэнне адэніна. Другія – тымін, трэція – гуанін, і потым ужо – цытазін. Абрысы ДНК накладваліся на “дрэва жыцця”. А адкрыццё другое заключалася ў тым, што першыя тры лічбы ў суме давалі 13, наступныя – 12. Іх жа сума – 25. Наступныя тры – 14, а за імі – 11. Зноў – 25. Што адметна – даўжыня аказвалася аднолькавай, а вось левы бок “цяжэй” за правы. Азарэнне за азарэннем. Няўжо, падумаў я, “дрэва жыцця” – гэта і ёсць зашыфраваная ДНК. І калі гэта так, то чаму і другія тэксты Бібліі не могуць змяшчаць шыфраваныя навуковыя дадзеныя? І тады я прыняўся за дэшыфроўку катаклізмаў Планеты Зямля і Галактыкі...

Хурс пахваліўся, што “рассакрэціў” пасланне Ноя, які пражыў шэсцьсот гадоў. Гэта ж формула мужчынскай матрыцы – 10 х 10. А калі браць памеры каўчэга, то яны, аказваецца, аднолькавыя і ўяўляюць: даўжыня – 300 локцяў, шырыня – 50, пра што і гаворыць матрыца. Колькі ліў дождж? Сорак дзён і начэй. Спачатку Ной выпусціў варону, а потым тры разы голуба... Ноеў каўчэг – і ёсць матрыца жыцця.

– Расшыфраваў не толькі гэта, – не адыходзіў ад акна Хурс, – а яшчэ і Перыядычную сістэму Мендзелеева. Сцвярджаю, што яна існавала на зямлі яшчэ задоўга да адкрыцця вучонага. Доказы? Веды былі заўсёды, але чалавек падышоў да іх не адразу. Прывяду вытрымку з Евангелля ад Мацвея (5:13), дзе гаворыцца: “Вы – соль зямлі. Калі ж соль згубіць сілу, то чым асоліш яе? Яна ўжо ні да чога не прыдатная, хіба што выкінуць яе прэч на патаптанне людзям...” Соль зямлі... Гэта што? Натрый – хлор. Парадкавы нумар натрыя – 11, а хлору – 17. А калі складзем, то атрымаем 28. А што тады з’яўляецца “соллю” ў формуле ДНК? Сем і восем – самыя буйныя лічбы – пятнаццаць. “Выкіньце прэч...” Адкінем ад дваццаці васьмі пятнаццаць. Застанецца 13. Гэта і ёсць нумар верша. А ў наступным вершы той жа,

пятай часткі, гаворыцца: “Вы – сьвятло свету: ня можа схавацца горад, які стаіць на версе гары…” Хуткасць святла, святло ўнутры нас, светач жыцця…

І пра ваду гаварыў субяседнік як пра самую загадкавую і здзіўляючую з’яву, пераконваючы, што жыццё створана з вады, і што чалавецтва загіне толькі тады, калі наша цывілізацыя атруціць ваду Зямлі, калі з жывой ператворыцца ў мёртвую…

– Карацей, Антон, падвесці вынікі і не тлуміць табе галаву, скажу ў заключэнне: усё можна дэшыфраваць, і кожны верш Святога Пісання будзе мець сваё значэнне, свой сэнс, – сцвярджаў Міхась Пятровіч, ходзячы па пакоі, заклаўшы рукі за спіну. – Гісторыя патопа і Ноеў каўчэг, Апакаліпсіс з яго лікам звера 666, калі Хрыстос накарміў пяць тысячаў чалавек пяццю хлябамі і парай рыбінаў, манна, падаючая з неба, хаджэнне Госпада па вадзе, – усё гэтае, і шмат іншага – праява Найвышэйшага розуму, якім валодае высокаарганізаваны мозг – Абсалют, які знаходзіцца ў Сусвеце, у Галактыцы. А мо і ў іншых сусветах, пра якія мы не ведаем і не здагадваемся нават… Евангелле – гэта шыфроўка, гэта – пасланне нашчадкам, у якіх яшчэ дзіцячы розум і інтэлект, да якіх прыраўнены, на жаль, і мы…

– Так, Міхась Пятровіч, мусіць, так. І тое пасланне да нас выглядае як прытчы, казкі і казанні-намёкі?

– Правільна, ты мяне зразумеў правільна… А доказам можа служыць той жа верш – 18-19, у якіх сказана: “ Бо праўду кажу вам: пакуль ня мінецца неба і зямля, ані ёта адна, ані рыска адзіная ня мінецца з закона, пакуль ня збудзецца ўсё. Дык вось, хто парушыць адзін з запаветаў гэтых найменшых і навучыць гэтак людзей, той найменшым назавецца ў Валадарстве Нябесным; а хто выканае і навучыць, той вялікім назавецца ў Валадарстве Нябесным”. А яшчэ ёсць там пра тое, што адзін з аўтараў Бібліі шкадуе і плача, што ў бліжэйшыя тысячагоддзі ня знойдзецца вартага чытача, які змог і здолеў бы прачытаць сакрэтнае пасланне-данясенне чалавецтву планеты. І таму не сказана нічога пра

катаклізмы, няма там страшных прадказанняў накшталт канца сусвету… Сказана хіба пра тое, “што было, тое і будзе, і што рабілася, тое і будзе рабіцца, – і няма нічога новага пад сонцам…”

І мы з ім прыйшлі да высновы, нават да цвёрдага вываду, пагадзіліся, што Біблія – гэта грунтоўнае навуковае філасофска-этычнае і рэлігійнае вучэнне і веды, і што ў ёй вельмі падрабязна і пераканаўча гаворыцца пра тое, як чалавеку і чалавецтву неабходна жыць, каб пазбегнуць зла і войнаў, як навучыцца тварыць дабро, як любіць адзін аднаго, як аберагаць сваю душу ад уздзеяння чорных сілаў, як удасканальваць сябе…

– Так, для гэтага існуе пост, выкананне Божых запаветаў, штодзённая малітва, наведванне храма…

– Так, правільна. Гэта – галоўныя ўмовы.

Настаўнік зноў пачаў спасылацца на вершы Апакаліпсіса, дзе амаль у кожным радку папярэджванні, – ўсё пабудавана на вобразнасці, на алегорыях. Вараны конь, белы, рыжы і плямісты… Вараны – лік масы вуглероду (чорнага) – 12, тымін. Пра белы… парадкавы нумар алюмінію, срэбнага, белага металу – 13. Адэнін? Парадкавы нумар рыжага – натрыя – і ён срэбраны… А спектральная лінія натрыя – жоўтая. А плямісты конь – што азначае? Дужы, як сказана? Але самы дужы – моцны – нуклеатыд мае лічбу 14. А гэта, згодна парадкаваму нумару крэмнія, шкло… І гэтак далей, і гэтак далей… Хурс сцвярджаў, што гэта не што іншае, як дэманстрацыя магчымасцяў Вышэйшага Розуму.

– Я не даказаў табе пра матрыцу, – спахапіўся, нахмурыўшыся настаўнік. – Так… Адна матрыца ДНК складаецца з дзесяці прыступак-драбінак, я намаляваў яе на паперы. А ў Бібліі я даведаўся, адкрыў для сябе, што тры такіх матрыцы (30 прыступак) – народжаная новая матрыца, і ўжо з яе дапамогай ствараецца біяполе, што можа быць любым біяполем любой жывой істоты. А калі ёсць энергія ў любым жывым арганізме,

то што гэта будзе азначаць?

– Нашая душа?

– Так, Антон, душа. І вось што яшчэ. Ты, канечне ж, сумняваешся ў многім, пра што расказаў табе. Я ж сумняваўся ўсё жыццё. І правільна зробіш, калі і мне не паверыш. Гэта натуральна. І таму не патрабую ад цябе сляпой веры. Я толькі прыадчыніў перад табою дзверы сваёй тайны, стараючыся даказаць, што я пры поўным розуме, што не па мне плача псіхбальніца. Не па мне… Проста я хачу падключыць цябе да Вышэйшага Розуму і Ведаў, да Вышэйшай Маральнасці і Дасканаласці з адной толькі мэтай, каб і ты, як я, пачынаў з азбукі – Аз, Букі, Ведзі, – з першай старонкі Буквара-Бібліі… Памятаеш, як ты першы раз убачыў сфінксаў у Ягіпце? Ты іх бачыў, а яны цябе – не. А чаму? Ды толькі таму, што яны жывуць у чаканні таго часу, той будучыні, якая аддалена ад нас на трыльёны гадоў… Будучыня яшчэ не наступіла, яшчэ і не нарадзілася тое сонца новай эвалюцыі, калі чалавек будзе пражываць па семсот і тысячу гадоў, калі ён зможа прачытаць любое пасланне як з мінулага, так і з будучага часу…

Ад пачутага апухла галава, і мне ўжо не хацелася, каб Хурс расказваў далей пра сваё адкрыццё. Бо я ўжо больш не здолеў успрыняць ніводнага слова.

Я агледзеў пакой. Здзівіўся, што рэчаў было няшмат, як і посуду.

– Міхась Пятровіч, а якую яду вы тут выкарыстоўваеце? Я, акрамя гарбатніка і кубкаў, больш нічога не бачу. Не на адной жа гарбаце вы жывяце?

Субяседнік усміхнуўся, сеўшы побач:

– Ты правільна сказаў – на адной вадзе.

– Як гэта? – не паверыў я.

Хурс узяў другі гарбатнік, што стаяў на суседнім стале. Наліў у шклянку – да верху. Потым абняў далоньмі, прымружыў вочы. Праз колькі секундаў са шклянкі

пайшла пара. Ён адняў рукі, позіркам папрасіў, каб я дакрануўся. Вада была гарачай, амаль кіпень.

– Адкрыю не сакрэт – гэтая вада пасля малітвы стала не толькі жывой, але і энергетычна насычанай. У ёй ёсць усё, што трэба чалавеку. Як і ў Эдэме для першых пасяленцаў Бог стварыў усё неабходнае для вечнага жыцця. Не трэба было забіваць жывёлу ці птушак, каб спажываць мяса... Бог стварыў нас напачатку вегатарыянцамі... Выпі гэтую ваду жыцця – і ты прадоўжыш сваё існаванне на пяцьдзесят гадоў.

Прыйшлося паверыць Хурсу – выпіў цёплае змесціва да донца.

Ён замоўк. Пакой, у якім мы знаходзіліся, меў некалькі дзвярэй. Усе аднолькавыя – з дуба. На адной з іх убачыў прымацаваную паперку са школьнага сшытка, – на ёй намаляваны тры жоўтыя грушы.

– Там мой кабінет, – патлумачыў Хурс, перахапіўшы мой позірк, – там і прападаю начамі. Калі-небудзь і ты наведаеш яго, і не толькі наведаеш, а і прымешся за працяг распрацоўкі і разгадкі грыдпіса. І будзеш пісаць тым алоўкам, які я падарыў табе некалі. Цэлы хоць аловак – не згубіў?

– Не, але ніводнага радка я алоўкам яшчэ не напісаў.

– Не бяда, – супакоіў настаўнік, – прыдзе яшчэ пара.А мо і не прыдзе...

Я згодна кіўнуў галавой.

Праводзіў мяне Міхась Пятровіч да таго дуба, каля якога я, пад бярозай, пакінуў свае грыбы.

Іх і сапраўды ніхто не крануў. Я зірнуў на свой наручны гадзіннік – гутарылі мы з Хурсам, аказваецца, усяго паўгадзіны, як ён і абяцаў, а мне падумалася, што і вечар ужо наступіў. Значыць, яшчэ паспею прынесці да напаленай печы свае баравікі. Баба Настазя, мусіць, зачакалася мяне.

– Да сустрэчы, Антон. Дзякую, што завітаў. Цяпер мне будзе лягчэй жыць, падзяліўшыся з табой сваёй тайнай.

– А я ўдзячны вам, што не забыліся пра мяне, Міхась Пятровіч.

Ён схіліў у паклоне галаву, прамовіў:

– Папка заўсёды будзе цябе чакаць у маёй хаціне, калі мяне і не будзе на месцы. Смела пачувайся ў маім жытле. Праз шмат гадоў мы зноў з табой сустрэнемся. Упэўнены, прыдзе пара, калі ты захочаш дакрануцца да тайнаў Вялікага Розуму. Будучае – не за гарамі. Што было, тое і будзе!

Хурс моцна пацiснуў мне руку, паглядзеў у вочы, кіўнуў, як бы гаворачы на развітанне: “Жыві і думай, аглядвайся, калі ідзеш наперад, падвяргай усё сумненню, не вер кожнаму слову, што пачуеш, не кожнае слова праўдзівае, і не ўсё, што блішчыць і зіхаціць – абавязкова золата…”

Я павесіў на плячо вочапку кашаля, закінуў яго за спіну – важылі грыбы як не пуд, а мо і болей. Пайшоў па сцяжынцы, падняўся на ўзгорак.

Узышоўшы на выспачку, азірнуўся: каля дуба, дзе мы толькі што стаялі, Хурса не было.

Праз нейкі час падыходзіў ужо да агародаў бабулі Настазі…

Частка першая

Заказ

1.

Мне чамусьці увесь час хацелася спаць.

Пастаянна хіліла ў сон, нават калі і ішоў, не кажучы ўжо пра тое, калі прысядаў на лаўку, мяне зморвала стома. Мог прылегчы на хвілінку, а праспаць цэлы дзень. Нават і ў сне не знікала жаданне прыхінуць галаву да падушкі. Не ведаў, як пазбавіцца ад гэтага дурману.

Жонка, бачачы штодзённа маю санлівасць, параіла:

– Схадзіў бы ты, Антоне, у паліклініку ці да знаёмага доктара Міррановіча, у якога ляжаў у аддзяленні пазалетась.

Ківаў згодна галавой, але з дня на дзень адкладваў візіт да прадстаўніка Гіпакрата, бо не адчуваў сябе хворым: жаданне выспацца – хіба ж гэта хвароба?

… У спальню зазірнула, узняўшыся над верашалінамі сасновага лесу, ружовашчокае, яшчэ соннае сонца. Промні, кранууўшыся майго твару, разбудзілі мяне і напомнілі, што ў вокны пастукалася раніца. Прыслухаўшыся да свайго стану, радасна адзначыў – адчуваю сябе бадзёра і настрой аптымістычны, таму грэх залежвацца ў ложку. Тут жа ўспомнілася, як мая бабуля гаварыла ў такім разе: “Унучак, хто рана ўстае, таму Бог дае…”

Калі ўстаў з ложка, Ліка, не адрываючы галаву ад падушкі і не расплюшчваючы вачэй, сонна пацікавілася:

– Больш класціся не будзеш?

– Не. Хачу ў лес адправіцца – на эцюды… Дзень сёння

выдатны. Падыхаю свежым паветрам, цішыню паслухаю…

– Бутэрброды з сабой вазьмі. У халадзільніку.

– Добра. Спі. Яшчэ рана ўставаць… На сёмую гадзіну толькі перайшло.

Яна нічога не адказала, заснула раней, чым я паспеў што-небудзь прамовіць.

Выпіўшы моцнай кавы – усыпаў у кубачак тры ці чатыры лыжачкі, – пачаў адразу збірацца ў дарогу. На выпадак дажджу накінуў на плечы брызентавую куртку з капюшонам. Потым узяў складны мальберт з падрамнікам, які заўсёды стаяў напагатове ў шафе і, нячутна прачыніўшы за сабою дзверы, выйшаў на пляцоўку паверха.

Спускаўся ўніз ціха, бо самому не раз, калі хто грукацеў абцасамі ботаў ці туфляў, спускаючыся ці ідучы наверх, абавязкова разбіваў сон.

Выйшаўшы на вуліцу, заспяшаўся да тралейбуснага прыпынку. Праз якой паўгадзіны быў ужо на ўскрайку горада. Адна са сцяжынак легла мне на сэрца, – падаўся па ёй, не ведаючы, дзе спынюся.

Дарогу перагарадзіла паваленая, мусіць, буранам, бяроза. Адразу адзначыў, – можа служыць мне і сталом, і сядзеннем, – таму і рашыў спыніцца каля яе. Паставіў мальберт на трынозе, замацаваў закруткі. А на берасцяным ствале расклаў цюбікі з фарбамі – блакітную, жоўтую і зялёную.

Агледзеўся наўкола. Майму позірку адкрыўся незвычайны пейзаж – у бярозавы гай мкнулася вузкая сцяжынка, растварался ў блакітным мроіве, знікала ў залатым кіліме лістоты, што асунулася за ноч.

Пейзаж зачараваў мяне з першай хвіліны.

Пераклікаліся ў густым кустоўі птушкі, таямніча ўздыхалі сваімі вершалінамі сосны ды бярозы. Доўга не

любаваўся гэтым відовішчам, клікала праца. Узяўшы пэндзаль, пачаў змешваць фарбы на палітры…

Спачатку пачаў накладваць патрэбны тон, адценні, каб звязаць потым усе колеры ў адну агульную мелодыю і сэнс. Зноў і зноў змешваў-перамешваў, выціснуўшы з цюбіка новыя колеры, дадаваў да папярэдніх. І прыйшла першая радасць, калі ўбачыў, што нешта “наклёўвалася”, нешта атрымлівалася…

Праз нейкі час, а дакладней праз тры гадзіны – запомніў, у колькі прыйшоў, – раптам адчуў незразумелую ці то слабасць, ці то санлівасць. Здзівіўся – раней мог прастаяць ля мальберта восем-дзесяць гадзінаў і не стаміцца, а тут… Падумалася: можа страўнік патрабаваў сілкавання? З’еў бутэрброды, што падрыхтавала для мяне Ліка – палёгкі не адчуў.

Пэндзаль ужо выслізваў з рукі, колькі разоў падаў на шызы мяккі мох. Зразумеўшы, што далей маляваць не мела сэнсу, рашыў спыніць працу. Сеў на берасцяна-гладкі і халодны ствол бярозы. Акінуўшы позіркам пачатак сваё працы, пашкадаваў, што не ўдалося намаляваць нават і паловы пейзажа, які прыйшоўся мне па душы, і што сілы пакінулі мяне раней звычайнага.

А потым мне падалося, што перада мною захісталіся бярозы, быццам на іх абрынуў сваю сілу вецер. Яны згіналіся як не да самай зямлі, а можа гэта я сам нахіляўся ад слабасці і ванітнага стану, не ведаю. Баючыся, што магу тут жа, сярод бяроз, упасці ў беспамятстве, прымусіў сябе напруціцца.

Толькі праз нейкі час знайшоў у сабе сілы устаць, разабраць і скласці ў мальберт цюбікі з фарбамі. Мне ў той момант падалося, што раблю нейкую непасільную работу, што аддаю ёй апошнія сілы. Тады зноў сеў, каб аддыхацца, выраўняць дыханне, вызваліцца ад незразумелай нудоты і дурноты. Трохі прыйшоўшы ў сябе, закінуў за плечы мальберт і заспяшаўся ў адваротны шлях.

Ніколі мне не здаваўся такім важкім мальберт. Не

пакідала нясцерпнае жаданне сысці са сцяжыны і прылегчы пад кустом. Але з вялікімі намаганнямі пераборaў сябе, агораў, хаця і з вялікімі цяжкасцямі, пяць кіламетраў да тралейбуснага прыпынку…

З асалодай гэпнуўся на сядзенне у тралейбусе, прадчуваючы салодкія хвіліны адпачынку і “нічоганяраблянне” на працягу бліжэйшай паўгадзіны… Але праціўная слабасць не пакідала мяне. Аўтобус крануўся з месца, пачаў гайдацца на няроўнай дарозе.

Прыхінуўшыся да шыбіны акна, безуважна праводзіў позіркам дамы і дрэвы, людзей, што крочылі па тратуары… Тралейбус незаўважна закалыхаў-залюляў мяне…

Нехта, таўхануўшы пад бок, спытаў:

– А вам на якім прыпынку выходзіць, мужчына?

– На вуліцы Каліноўскага…

– Дык жа свой прыпынак вы даўно праехалі…

Наперадзе нехта прамовіў грэбліва і з дакорам:

– З выгляду інтэлігентны чалавек, а ўжо наквасіўся сярод белага дня… І як толькі такіх і зямля носіць?

Усхапіўшыся са свайго месца, здзіўлена і трывожна паглядзеў за акно: невядомыя дамы, незнаёмыя шыльды магазінаў – як у іншы горад трапіў.

– Куды гэта я заехаў, чорт мяне пабяры? – усклікнуў горычна.

– Да чорта на кулічкі! – нехта прамовіў спераду.

– З задавальненнем выканаю вашу просьбу! – пачуўся мужчынскі голас за маёй спіной – нехта дакрануўся да майго пляча.

Ззаду сядзела маршчакаватая бабулька на гадоў сто, не

адрываючыся ад бруднага акна, – не магла ж яна гаварыць мужчынскім голасам.

“Хто ж тады паабяцаў выканаць маю просьбу? І пра якую просьбу ён казаў? Я ж нічога і ні ў кога нічога не прасіў”.

…Ранічкай нерашуча пераступіў парог бальніцы.

Расказаў пра свой стан, нічога не ўтойваў.

Сяргей Піліпавіч папрасіў распрануцца да пояса і доўга аглядваў мяне – праслухоўваў грудзі, па жываце стукаў пальцамі, ціснучы на яго. У рот заглядваў, просячы высунуць язык. Ціск праверыў, тут жа зрабіў кардыяграму, на рэнтген груднай клеткі адправіў.

– Гэта – прызнакі наркапсіі, – уздыхнуў доктар Міранові́ч, калі агледзеў мяне ўсяго з ног да галавы, – Гэта ад фізічных і душэўных перагрузак… Не беражэце вы сваё здароўе, не беражэце…

– Я не ведаю, як берагчы яго, і што гэта такое, – адказаў я, паціскаючы плячыма. – Калі мяне ахоплівае жаданне маляваць, і калі яшчэ ўдаецца нечакана знайсці ўдалы ракурс ці штрых, – не магу ж спыніцца на паўдарозе, ці не так, доктар?

Ён уважліва паглядзеў мне ў вочы, уздыхнуў, са шкадаваннем запытаў:

– Чаго так рэдка да медыкаў наведваецеся?

– Па той жа прычыне, Сяргей Піліпавіч. Часу бракуе.

Ён нешта пачаў пісаць на паперцы, падаў мне:

– Заўтра абавязкова схадзіце і зрабіце біяхімічны аналіз крыві. Тады будзем дакладна ведаць, што рабіць, як лячыць вас. І прыходзьце з аналізамі да мяне на наступным тыдні. Абавязкова наведайцеся… Не дапускайце, каб вас прывезла да нас “хуткая”.

– Настолькі кепскі мой стан? – з трывогай паглядзеў на

яго.

Ён, моўчкі, некалькі разоў пахітаў галавой, сціснуўшы пры гэтым губы.

Дадому вяртаўся ў змрочным настроі. Чамусьці не пакідала думка: “А хто ж усё-ткі звярнуўся да мяне ў тралейбусе? Якую такую маю просьбу паабяцаў выканаць?..”

З вялікай цяжкасцю дабрыў да свайго пад’езда. Падняўшыся на свой паверх, націснуў кнопку электрычнага званка.

Адразу ж пачуў, як да дзвярэй падышла Ліка.

– Хто там?

– Сусед па ложку, – пажартаваў весела, – адчыняй…

2.

…Раскашоўваўся ціхі жоўты асенні дзень.

Пяшчотаю і патаемным дыханнем клікала да сябе бабіна лета.

А перад гэтым на горад абрынуліся зацяжныя і нудныя дажджы – не спыняліся некалькі сутак.

Яны напачатку навялі на жыццё людзей сум і журботу, а потым памянялі нудоту на светлую радасць: дажджы вымылі горад, як канюшні Аўгія, – і ён ачысціўся ад бруду і гразі, вызваліўся ад пылоты і духаты, а порсткі вецер, што прарваўся напорыста з боку Сожа, павыдзьмуваў застаялыя пахі…

Тое, чаго не маглі зрабіць камунальныя службы, зрабіў, задарма і з ахвотаю, дождж. Ён прыглушыў, хаця ж і часова, бензінавую смярдзючую задуху, вымыў да бляску бляшаныя дахі дамоў, ачысціў вуліцы і тратуары, – засвяціўся ўвесь, як малады жаніх перад вяселлем…

Калі дождж перастаў, – мусіць, стаміўся, і прылёг адпачыць, – пасля доўгага сядзення за сталом і стаяння каля мальберта, паслухаўся покліччу восені і адправіўся з ёю на спатканне. Мне хацелася пастаяць ля Сажа, падыхаць ачышчаным волглым паветрам.

Удосталь надыхаўшыся, вырашыў пасядзець на адной з лавак, якія стаялі абапал асфальтаваных дарожак. Выбраў крайнюю, што бліжэй да берага, знаходзілася пад высокай ліпай. Шчык ліпы абрэзалі зімой, на ёй не паспелі выскачыць маладыя парасткі, – і яна куртата глядзела на наваколле, бы інвалід.

Пад ёй пачувалася ціха і спакойна.

Стома сядзела ўва мне, пакалвала ў патыліцу, ныла спіна, быццам перад гэтым насіў мяшкі з пяском ці бярвенні. Яшчэ б – чатыры дні не выбіраўся на паветра. Напачатку прыкаваў нябачнымі ланцугамі сябе да стала, а потым колам прастаяў каля мальберта, – стараўся закончыць распачатае... Перапыняўся, але на вуліцу не выходзіў. У сувязі з гэтым ўспамінаецца выраз-прызнанне майго старога сябрука Янкі Кірэйчыка, які казаў мне: “Вось бы, Антоне, маю галаву ды далучыць да твайго азадка, – які геніяльны творца атрымаўся б з нас!..” Ён меў на ўвазе час, калі я кідаў пэндзлі і прыкоўваў сябе нябачнымі ланцугамі да стала, каб за доўгія гадзіны спатоліць літаратурны сверб... Дапамагаў мне пісаць хурсаўскі чароўны аловак – лёгка і хутка клаліся радкі.

Пра сваё “свавольства” (крэмзанне на паперы) нікому не прызнаваўся. Бо не меў упэўненасці, што ўзяўся за сваё. Так што, як кажуць у такіх выпадках, пісаў “у стол”. А час, думаў, пакажа, што да чаго...

Паглыбіўшыся ў сябе, безуважна сядзеў на лаўцы ў гомельскім парку. Парку імя Луначарскага. Толькі даўмецца не мог, чаму такое далі імя – сядзеў тут некалі, адпачываў? Думкі мае не пэўныя, разбэрсаныя, параскіданыя, як гарох па падлозе...

Прасядзеўшы з паўгадзіны на лаўцы, адчуў, што з мяне пачала выцякаць стома. Пакрысе праяснялася галава, перасталі цвікі калоць патыліцу, ды і спіна не напаміналa пра сябе... Напачатку думаў, што свежае надсожскае паветра і цішыня так падлячылі мяне... Знік і гнятлівы настрой, перастаў турбаваць незразумелы душэўны цяжар.

Помніцца, тады вярнуўся дадому з добрым настроем, а ноччу, калі галава дакранулася да падушкі, праваліўся ў моцны і глыбокі сон. Раніцай, прачнуўшыся, адчуў сябе адноўленым чалавекам, на сэрцы радасць і лагода. Хацелася працаваць...

Але праз нейкі час зноў апанавала хандра і стома. Ужо не ведаў, як пазбавіцца ад такога гнюснага пачуцця. Адно толькі жаданне не пакідала мяне – упасці на канапу, зажмурыць вочы, уцячы ад таго жыцця, у якім не мог знайсці сабе прытулку...

Ляжаў, не могучы заснуць. Каб прагнаць млявасць, ішоў і падстаўляў галаву пад халодную ваду; слухаў, ужо седзячы на канапе, зажмурыўшы вочы, спакойную класічную музыку – арганную – Баха ды віртуозную Моцарта, – але нічога не памагала.

І нехта ж піхаў-штурхаў мяне пад бок, спіхваў з той канапы, шаптаў нават, упрошваў і ўмольваў, каб пакінуў майстэрню і ішоў да ракі – і там шукаў пазбаўлення ад цяжару.

Калі ўжо стала зусім няўсцерпна, калі адчуў, што правальваюся ў апраметную, і ўсё пачынала круціцца-віхурыцца вакол мяне, што і вокам не мог злавіць ніводнага прадмета, – паслухаўся невядомага дарадчыка – паплёўся да парку.

Пастаяўшы, як і мінулы раз, на беразе высокага берага, накіраваўся да лаўкі. Заўважыў, што яе перафарбавалі – замест сіняй стала жоўтай, як і сама восень...

Як толькі апусціўся на яе, адразу ж адчуў, як пачала праясняцца галава – як быццам неба пазбаўлялася

шэрых воблакаў. Пакрысе аціхаў, змяншаўся цяжар на патыліцы. Нехта абліў мяне нябачным душам палёгкі, цяжар перакаціўся ў ногі, а потым асунуўся ў зямлю.

Я нешта адчуў, насцярожыўся, і са здзіўленнем паглядзеў на лаўку. Нічога адметнага ў ёй не было. Але нешта дзіўнае заўважыў. Падалося, што яна жывая, што нечага чакае. Дакрануўся да драўляных рабрынаў, пагладзіў іх, – адчуў, што яны цёплыя. Нібы дакрануўся да рук маці ці блізкай мне жанчыны. Лаўка зрабілася “маёй”, яна як ўвесь час чакала мяне, клікала, ведаючы, што я меў у ёй патрэбу…

Пагартаў, купленыя ў шапіку, газеты і часопісы. Прабегся вачыма па радках і старонках. Не знайшоў нічога, што б зацікавіла мяне.

…Мне заўсёды хацелася цішыні. І адзіноты. Падабалася, калі ніхто не сядзеў побач, не зачэпліваў мяне размовамі ці роспытамі.

Легкі подых ветрыку аблашчыў твар. Прымружыўшы вочы, закінуў галаву да сашчэпленых, на патыліцы, рук. Уявіў чамусьці, што за маімі плячыма выраслі крылы. Яны мне і на самай справе сніліся ноччу. Смешна, але, я, дарослы чалавек, яшчэ лётаў у снах. А мо то і не сны праведвалі мяне, а самая сапраўдная ява?..

Хацелася адарвацца ад зямлі і паляцець у прорву неба.

Пры гэтым міжволі думкава ўзмахнуў крыламі (арла ці коршуна?), напруціўся ўсім целам, прыгнуўся нават, каб ямчэй адпіхнуцца ад зямлі… Але нябачны груз не дазволіў мне падняцца ўверх. Нехта – ці не ланцугамі – прывязаў мяне да лаўкі. Ці гэта я меў на плячах такі непад’ёмны груз?

Праблемы і думкі, думкі і праблемы…

Мяне атакавалі пытанні, сумненні, абпальвала адчуванне віны за сказаныя некаму, ці мне, словы, за неабдуманыя ўчынкі ці дзеянні… І ўсё гэта змешвалася ў адзін вялікі клубок, а нябачны бураўчык свідраваў

мазгі. Чуліся галасы, да майго вуха далятаті ўрыўкі кімсьці прамоўленых воклічаў, мелодый, папрокі, з’едлівы смех...

Як пазбавіцца тых галасоў і гукаў, не ведаў, хаця з усіх сілаў стараўся тое зрабіць. Яны не адчэпліваліся ад мяне, нахрапіста ўрываліся ў маю памяць, патрабавалі, загадвалі нават, каб звярнуў на іх увагу.

Ува мне змагаліся дзве стыхіі. У адной руцэ трымаў пэндзаль, у другой – пяро, правільней, аловак, той, які падарыў мне Хурс…

За маёй спіной знаходзіўся сабор святых апосталаў Пятра і Паўла. Бязбожнікі-атэісты, адняўшы яго ў веруючых у савецкі час, абсталявалі ў ім планетарый, – каб савецкія людзі вывучалі зорнае неба і пераконваліся, што Бога няма… Але і вернікі, і не вернікі ўзнялі свой гнеўны голас супраць такой несправядлівасці. Ніна Меланіч, якая працавала ў выканкаме, адправіла акадэміку Ліхачову ліст. І – падзейнічала. У храме цяпер святары праводзяць літургіі і ютрані, кожную раніцу і вечар гучаць зазыўна званы. Праўда, за высокім чыгунным рашотчатым плотам, на тэрыторыі плошчы, стаіць і па сёння бронзавая скульптура правадыра пралетарыята, які стаяў на чале былога паганства.

……………………………………………………………

Праз тыдзень зноў прыйшоў у парк. Спыніўся над ровам, на поўныя грудзі ўдыхнуў паветра. З гары добра відаць, як па Сажы рухаюцца баржы і лёгкакрылыя “ракеты” на падводных крылах. Клікала да сябе “мая” лаўка. А яе, аказваецца, пафарбавалі зноў.

Праверыўшы, ці высахла фарба, сеў на рабрыстыя драбіны. Прыхінуўся спіной да парэнчаў. І – во дзіва! – адразу мяне ахутала лёгкае мроіва, ураўнаважнасць.

Цяжар пачаў сцякаць у ногі, а потым і зусім апусціўся ў зямлю… Мне нічога не заставалася, як насцярожыцца, – ніяк не мог зразумець, як такое магло быць, і зноў з непрыхаванай цікавасцю пачаў прыглядацца да лаўкі...

Падумалася чамусьці, што яна жывая, больш таго, чакае ад мяне нейкіх дзеянняў. Ці – слоў? Слоў удзячнасці? За тое, што ўзяла на сябе ролю лекара?

Дакрануўся даланёй да драўляных перакладзінаў – і, як раней ужо было, у маю руку пачало ўліваццa цяпло. Ведаў, што яно было не ад сонечных промняў, а нейкае іншае, невядомае мне.

У гэтым было нешта дзіўнае, незразумелае, але ў сваім адзіноцтве з радасцю прыняў парапанаваную ёй прыхільнасць.

……………………………………………………………

Так сталася, што колькі дзён не наведваў сваю лаўку – клопаты паглынулі, не мог адарвацца ад новай карціны. Яна паглынула мяне, і я перастаў адчуваць цячэнне часу…

Калі-нікалі прыходзіла да мяне Ліка, прыносіла яду, сядала на канапу, нечага чакала, але ўсім сваім выглядам паказваў ёй, што яна тут лішняя… Пакідала мяне, я доўга сядзеў у крэсле, і чуўся, чуўся мне покліч маёй “лекаркі”, загад да спаткання. І я паслухаўся таго загаду.

Да лаўкі заставалася прайсці колькі крокаў, але мне захацелася пастаяць на краі рова. Адкрылася мне панарама Мельнікава Луга, блішчэла рыбінай луской пойма ракі. Пахла водарасцямі, рыбай, ілам. Даносіліся да мяне гудкі далёкіх кацераў і паравозаў. Курлыкалі пра нешта ў небе жоравы, зліваючыся ў трохкутнік. Пра нешта шаптала лістота на дрэвах, шаршавым языком лізалі пясчаны бераг хвалі, якія ажылі пасля руху прагулачнага кацера “Брэст”.

Змахнуўшы даланёю пылоту (была такая прывычка ў мяне: перад тым, як сесці пасля каго-небудзь на сядзенне, адпрэчыць рэшткі чужой энергіі), усеўся на лаўку.

– Ну, прывітанне, лаўка! Чакала мяне?

У нейкае імгненне мне нават падалося, што цяпер прыўзняўся над скамейкай, нават завіс над ёю… Але толькі тое падалося, бо мне так хацелася. Лаўка выслізнула з-пад мяне, перасунулася ў іншы бок… Яна як быццам гуляла са мной у хованкі.

Але гуляць у нейкія гульні мне ў той дзень чамусьці не хацелася.

І я пакінуў яе. Не аглядваючыся, пабрыў дадому, нават забыўшыся, чаго прыходзіў да яе.

Але атрымлівалася яно так (стала ўжо традыцыяй), што стараўся хаця б раз у месяц прыйсці ў парк. Сядаў, моўчкі апавядаў лаўцы пра свае няўдачы і сумненні, прасіў параду. Ніколі ні з кім не дзяліўся, ні ў кога не прасіў дапамогі, а тут… Лаўка аблегчвала маё жыццё, аберагала ад душэўных перагрузак і залішніх эмоцый, але поўнасцю пазбавіць мяне ад журбы і неўладкаванасці, мусіць, не магла.

Часам мне здавалася, што знаходжуся на мяжы вар’яцтва.

Нябачны мой супрацiўнік, ці як яго яшчэ дакладней абазваць, – вораг мой, – не толькі не адчэпліваўся ад мяне, а гнаўся за мною, быццам велізарны павук, які ўчапіўся ў сваю ахвяру і не адпускае…

Я прачынаўся, выціраў рушніком з твару і шыі ліпкі пот, зноў засынаў, – тады ж адразу чуў, як гучэлі папрокі і нехта падымаў на мяне крывы меч. Недаўменне і незразумеласць сатрасалі маю душу, выматвалі да знямогі. Адчай і страх раслі, ператвараючыся ў нейкую пачвару, якую нельга ні забіць, ні знішчыць. І тады, калі тая пачвара пачынала ўжо душыць мяне за горла, я, не вытрымаўшы, крычаў з усяе сілы да той пары, пакуль мяне не піхала пад бок Ліка…

Тады ўжо да самай раніцы не мог сплюшчыць вочы.

Праводзілі ўвесну мастакі нашай вобласці справаздачны сход – выбіралі новага старшыню. Нават

(нечакана для мяне) нехта вылучыў і маю кандыдатуру. І я шчыра чамусьці адразу паверыў у тое, што калі мяне (а раптам?) выберуць, то буду, канечне ж, харошым кіраўніком, – памагу маладым мастакам, арганізую іх выстаўкі, – адным словам, для ўсіх стану патрэбным і неабходным чалавекам... Сам з сябе здзіўляўся, чаму мне раптам захацелася пакіраваць...

Але выйшла, на жаль, так, як і павінна было... Не выбралі. Іншаму чалавеку (а хіба яно магло здарыцца інакш?) дасталіся галасы – Антону Отчыку...

Ці перажываў я? Ну, не без гэтага... Але ж і не так, каб яно запала ў душу, ат, камарыны ўкус... Відаць, той, хто выгукнуў маё імя, рашыў паздзекавацца нада мною. Але хто назваў маё імя, не ведаў ні я, ні самі мастакі: нехта крыкнуў з-за маёй спіны, мо які яшчэ і чужы...

Мяне тады як які д’ябал штурхаў пад бок, нашэптваў: “Ты ж таленавіты, ты ж усё можаш. І грыз мяне той нябачны з’едлівы голас, прыходзіў у мае сны, рагатаў, здзекваўся...

А аднойчы сустрэў на вуліцы чалавек у шэрым капелюшы, і пацікавіўся з пад’южваннем у голасе:

– Скажыце, калі ласка, мілейшы, праўда, балюча робіцца на душы, калі лаўры першынства дастаюцца іншаму? Ці не так, га? Хіба ж Отчык лепш за вас малюе?

Не паспеў яму нешта адказаць, як ён знік.

Так, праблемы накатваліся і накатваліся. Тое ўсё нагадвала снежны камяк, які каціўся з гары, робячыся большым і большым – вышэй хрушчоўскіх пяціпавярховак...

Заблытаўся, калі ўжо на тое, ў мярэжах рэальнага свету, і ўжо не меў аніякай магчымасці вырвацца, выблытацца. Нікога і не абвінавачваў у тым, – сам сабе падрыхтаваў такі лёс... Думаў не раз: а ці ёсць на зямлі людзі, якія жывуць без праблемаў? І калі ўсё ж такія

былі, то, цікава, як ім удаецца не папасціся ў тыя мярэжы, і хто памагае ім вырвацца з палону няўдач і духоўнай пустэчы?

3.

Два сюжэты не давалі мне спакою.

Хацелася напісаць пра двух чалавек – пра Паўла і натуршчыцу Жанету. Не партрэты іх намаляваць, а расказаць пра іх на паперы...

Чаго нарадзілася такое жаданне? Сам не ведаю. Я прыдумаў іх нечакана. Тое адбылося, мусіць, таму, што пастаянна побач са мною знаходзіліся гліняныя Ён і Яна. Калі б мой сябра Мікола Пушкар не даў ім свае імёны, то я назваў бы іх Паўлам і Жанетай... Стоячы ля мальберта, водзячы пэндзлем па загрунтаваным бялюткім палатне, каб забыцца пра ўсё, хоць на час, пра свае праблемы, прыдумваў пра іх розныя неверагодныя гісторыі. Чамусьці тое рабіць мне падабалася ўсё больш і больш. З цягам часу мне пачало здавацца, што я чуў нават іх галасы: яны перамаўляліся між сабою, а то і звярталіся да мяне...

Ён “напрасіўся” мне ў сябры, а яна – у натуршчыцы.

Адпачываючы ад працы мастакоўскай, стараўся пісаць хаця б па старонцы ў дзень, – усё болей і болей, незаўважна для сябе, далучаўся да іх жыцця, улазячы ў іх прыдуманы лёс.

Напісаў пра іх два асобных, не звязаных між сабой, апавяданні.

Стварыў два асобныя жыцці, якія не перакрыжоўваліся. Яны не ведалі адно пра аднаго абсалютна нічога.

Але аднойчы...

Калі склаў у чорную папку два рукапісы, каб потым іх

аддрукаваць на машынцы, пачуўся аднекуль незадаволены голас – і чуўся ён, падалося мне, з папкі... Быццам з сапсаванага радыёдынаміка прабіваўся слабы гук. Голас чуўся юнака і дзяўчыны, але каму канкрэтна яны належалі, вызначыць не мог. Напачатку спалохаўся, ледзьве не выпусціў з рук тую папку, а потым зразумеў, як бы там не было, я маю ўсё ж нейкае дачыненне да таго, што адбываецца. Да іх недасканаласці тым, што замураваў іх у папяровыя старонкі... А яны ўжо звярталіся адно да аднаго па імені.

“Жанета, чаго ты спазнілася сёння на спатканне?..”

А яна яму: “Не магла, Паўлючок, раней, клопатаў навалілася зашмат...”

Так, гэта былі яны, мае прыдуманыя героі!..” Яны, галасы, прасіліся на свабоду, як быццам не хацелі жыць у цеснай чорнай папцы, а жадалі бачыць сябе ўжо ў кнізе... Я ж не ведаў, як вызваліць іх з літаратурнага палону, і таму марудзіў, не спяшаўся раней часу выканаць іх жаданне – надрукаваць твор. Мне хацелася абдумаць усё, як след...

Прыслухоўваўся да гаворкі маіх герояў, – размаўлялі паміж сабой. Яны ж, аказваецца, разам са мной прыйшлі ў парк. Здзейснілі ўцёкі са сваёй турмы? Хто ж ім дапамог? Мо я сам і вызваліў? Чуў, як яны маўкліва ўселіся на лаўцы побач: ён – злева, яна – справа. Маўчалі, і я маўчаў, – прытварыўся, што задрамаў. Чакаў, калі яны першымі пачнуць.

І яны пачалі:

“Ты, Павал, гавары першым...”

“Не, ты, Жанета, ён цябе першую стварыў...”

Калі прыйшлі да ўзаемазгоды, акурат у той час і падсеў да мяне чалавек. Мае героі замоўклі.

Той, што сеў побач, глядзеў на мяне. Я тое адчуваў, ведаў, але не расплюшчваў вачэй, не жадаючы

размаўляць з незнаёмым чалавекам.

– І дзе ж гэта вы, шаноўны спадар Антон, так далёка лётаеце, адарваўшыся ад гэтай грэшнай зямлі?

Пытанне пачуў, з вялікім намаганнем вырваўся з нябачных цянётаў, павярнуў галаву на голас.

На мяне, цёпла ўсміхаючыся, пазглядаў святар. У чорнай сутане, чорныя барада і вусы. Вочы, як два празрыстыя блакітныя азярцы, – глядзелі прыхільна і добразычліва. Рукі сашчэпленыя на каленях.

У адказ усміхнуўся і я.

– Ды не адарваўся... Зямныя праблемы непакояць...

– І – як, вырашаюцца?

– Не зусім... Нічога пэўнага. Даруйце, а мы з вамі хіба знаёмы, святы айцец?

– Знаёмы. Вы ў нядзельную школу прыходзілі. Год назад, памятаеце? І мы размаўлялі з вамі. Вы раілі яшчэ, каб дзеткі, акрамя вывучэння Бібліі вучыліся і маляваць...

Найперш адчуў ніякаватасць, а потым і сорам за сваю склератычную памяць. Абяцаў жа яшчэ пазваніць.

– Выбачайце, айцец Георгій! Мне вельмі няёмка...

– Ды што вы, спадар Антон! Я разумею – клопаты, праблемы, ды такі яшчэ сёння складаны і незразумелы час...

У голасе айца Георгія павага і шчырасць. Ён як бы разумеў мяне, і нават абараняў. Абараняў ад мяне самога. Што ставіла мяне ў няёмкае становішча...

Яшчэ з першай сустрэчы мяне здзівіла тое, што айцец Георгій размаўляў на нашай роднай, ліцвінскай, мове. Мілагучнае вымаўленне кожнага слова і сказа. Голас нагадваў вірлівы раўчук вясною, насычаны сонцам і

небам, быццам азораны самім Госпадам. Такі голас не мог хлусіць, гаварыць няпраўду. Памятаю, тады мне падумалася – вось бы так дыктары ці вядучыя праграмаў гаварылі з экрана тэлевізара ці з дынамікаў радыё!

Такім чароўным дарам валодаюць, мусіць, толькі людзі ад Бога. Калі сам выступаў на радыё ці тэлебачанні, а потым слухаў самога сябе, то сам сябе лавіў на хібах і памылках у вымаўленні. А тут кожнае слоўца ўзважана, выверана, мела сваю адметную мелодыю...

Святар падсеў да мяне бліжэй.

Між намі на лаўку ўпаў пажоўклы кляновы ліст – як чысты аркуш паперы, на якім мы павінны былі напісаць нешта прымірэнчае, узаемазразумелае. Айцец Георгій узяў за сцябліну ліст, пакруціў у руках, паглядзеў уважліва на яго.

– Покліч восені... – прамовіў ціха, гледзячы некуды ўдалячынь. – І праз тыдзень вялікае свята – Раство Прэсвятой Уладычыцы нашай Багародзіцы і Вечнадзевы Марыі...

– А яшчэ праз тыдзень – Уздзвіжанне пачэснога і жыватворнага Крыжа Гасподняга... “Уратуй, Госпадзе, людзей тваіх, і дабраславі дастаянне Тваё, перамогу праваслаўным хрысціянам над супраціўнымі дай і Тваім Крыжам ахоўвай жыхарства Тваё...” А яшчэ пазней – Пакроў Прэсвятой Уладычыцы нашай Багародзіцы і Вечнадзевы Марыі...

Айцец Георгій паглядзеў пільна на мяне, але спытаў пра іншае:

– Спадар Антон, а чаму я вас рэдка ў храме бачу?.. Вы прыходзіце калі на споведзь і на прычасце?

Я ўздыхнуў, не ведаючы, як лепш адказаць святару.

– Я веру ў Бога. Зрэдку бываю ў храме. Але ніяк не магу ўспрыняць богаслужэнне, бо яно на царкоўна-славянскай ды расейскай мове. Не чую набажэнстваў

на мове Вялікага Княства Літоўскага. Колькі разоў хацеў паспавядацца, але ніводнага святара не сустрэў, каб ён гаварыў як ліцвін, выслухаў мяне як ліцвіна. Тады яму даверыўся б, адкрыў душу. І таму пакутую ад пытання – а мо стаць мне католікам і ўдзельнічаць ў імшы, якая праходзіць на роднай мове?..

– Чаму ж да мяне не прыйшлі? Мы абмеркавалі б ваш клопат з дапамогай Бога.

– Ды збіраўся. А потым папаў ў жыццёвы водаварот, што і яшчэ выблытацца не магу... То адно, то другое...

– Я разумею вас, спадар Антон. Але ўсё ж... А ці не думаеце вы, што вашы ўсе неўладкаванасці і ваша неарганізаванасць залежыць менавіта ад вас саміх, ад таго, што вы не звяртаецеся за дапамогай да Вышняга? Вам здаецца толькі, што вы спяшаецеся нешта зрабіць, траціце шмат часу і энергіі, – а атрымліваецца ўсё марна, усё ўпустую...

– Так яно і атрымліваецца, айцец Георгій.

– Калі так, то чаму вы не шукаеце шлях да Бога? Аднаму нельга жыць, аднаму змагацца цяжка са сваімі клопатамі і пытаннямі да самога сябе.

– Ведаю. І малюся, каб Бог памог мне, даў сілы... Я прачытаў Стары і Новы Запавет. Напісаў і намаляваў некалькі сюжэтаў на тэму спакушэння Хрыста... І то бабуля мая некалі навучыла мяне праваслаўнаму календару, таму і запомніў асноўныя хрысціянскія святы...

– Тое вельмі добра, спадар Антон, але Бог чакае ад вас большага. Я хачу, каб вы прыйшлі да нас у храм – у Петрапаўлаўскі сабор. Зрабіце першы крок, потым будзе і другі, трэці... Я праводжу катэхізацыю – агалошванне, – з братамі і сёстрамі мы вывучаем Святое Пісанне, вучымся маліцца, уваходзім у царкоўны вопыт... Для ўсіх адчынены дзверы.

Я маўчаў, глядзеў сабе пад ногі. Думаў над словамі

святара.

– Не цяпер... Не гатовы я яшчэ. Але прыду. Бо, адчуваю, так жыць больш нельга... Здаецца, іду ці то па балоце, ці па слізкім лёдзе – падаю і не магу падняцца... Але, калі знайду ў сабе сілы, набуду духоўную ўпэўненасць, у бліжэйшы час пераступлю парог Храма і прыду ўсвядомлена да вас на споведзь...

– Антон, а ці ведаеце вы пра тое, што перш, чым чалавек прыйдзе да Вышняга, Ён пасылае яго на выпрабаванні?

– Таксама ведаю. Ойча і цяпер выпрабоўвае мяне. Я хачу ўбачыць наперадзе святло, а сустракаюся з цемрай. Ува мне жывуць два чалавекі, і яны сварацца між сабой, ніяк не могуць прыйсці да ўзаемазгоды. Чаму так атрымліваецца, айцец Георгій?

Святар адказаў не адразу. Глядзеў мне ў вочы, мне здавалася, што перад ім адкрываліся ўсе мае грахі.

– Чалавек у сваім жыцці павінен навучыцца не толькі не жадаць цемры, а адганяць яе ад сябе. Не жадаць пекла ні для сябе, ні для іншых. Наіўны той чалавек, які думае, што зямное жыццё дадзена яму толькі для шчасця і асалоды, і што ён тут зможа знайсці рай. Да рая яшчэ трэба ісці і ісці. Чалавек павінен раскрыцца, як кветка, і ўбачыць сонца. Гэта нашае прызванне, і нашая мэта – памагчы чалавеку наблізіцца да Бога. Няма іншага пекла, чым тое, да якога чалавек падрыхтоўвае сябе ў гэтым жыцці, як і няма іншага раю. Прашу дараваць, Антон, але мне пара, – як бы вінавата прамовіў айцец Георгій, не спяшаючыся, устаў.

Зразумеў, што і мне трэба падняцца з лаўкі. Стаў побач – насупраць яго.

Святар нахіліўся ў паклоне, заўсміхаўся на развітанне, прамовіў:

– Поспехаў вам ва ўсіх вашых задумках і жаданнях, спадар Антон, і няхай заўжды памагае вам Бог!

– Дзякую, айцец Георгій! І вам усяго найлепшага! Уратуй вас Гасподзь!

Да сабора Пятра і Паўла ён ішоў спакойным і ўпэўненым крокам, прытрымліваючы рукой на грудзях крыж. Падумалася – кожны з нас нясе на сабе крыж, і кожны будзе ўзнагароджаны згодна спраў яго і заслугаў.

На званніцы напомніў пра час меладычны голас звону.

Праз чвэрць гадзіны ў саборы павінна пачацца набажэнства.

Падступілася жаданне прыняць у ім удзел. Але стрымлівала нешта (ці нехта?), не пускала – бы прыраслі мае ногі да зямлі. Няўжо столькі грахоў накапілася ўва мне за ўсе гады, што і панесці іх ужо не пад сілу?

Стаяў каля лаўкі і ўслухоўваўся ў самога сябе.

Галасы, якія стукаліся ў маю памяць і свядомасць, прыціхлі, сталі не такімі надакучлівымі і патрабавальнымі. Не разумеў, чаму так адбылося, але потым падумаў: “Я быццам пабываў у айца Георгія на споведзі – і ён узяў на сябе ўсе мае грахі і душэўны боль...”

Выходзячы з парку, адчуў: маё жыццё пачало рухацца па нейкім новым, невядомым мне, шляху. І шлях гэты не ў цемры, – бачны, асвятлёны. Толькі яшчэ цьмяна, тунельна...

Дарога, па якой я збіраўся крочыць, напаміналя тунель. Перада мною была цемра, і я быў у цемры, – а там, далей, у канцы доўгага тунеля, мільгацеў слабы світанак...

“Значыць, не пускае яшчэ мяне Гасподзь да сябе, — падумалася чамусьці ў той момант, – значыць, не прыйшла яшчэ пара прыйсці да Яго...”

Нехта падказваў, што неабходна звярнуцца за парадай і

падтрымкай да айца Георгія, абраць яго сваім духоўнікам, але другі нашэптваў, што яшчэ не прабіў і для гэтага час. Наперадзе – дарога цяжкая і доўгая.

Перад кожным з нас выпадае такая дарога, такі шлях. І прайсці яго абавязаны кожны, якім бы цяжкім і доўгім ён ні быў.

4.

Ноч...

Цішыня...

....

Вусціш...

Цемра...

....

Кяжу на ложку – без думак, без жаданняў, і, здаецца, нават без душы. Плаваю ў бязважкасці, плыву па небе, між зорак, склаўшы на грудзях рукі. Не размахваю імі і не растапырваю, як птах, але трымаюся на паветры. Не баюся шусьнуць уніз – у невядомасць, у прорву, у мора-акіян, альбо кульнуцца на вострыя шпілі Кардыльераў ці Эльбруса, – бо я – бязважкі, бо я – бесцялесны, бо я – не чалавек, не птушка, не зорка і не планета... Нухаюся (ці лячу) толькі па загадзе ці па волі сваіх думак. Але ў мяне няма думак, як і няма загаду і жаданняў. Таму сам сабе не загадваю, а плаваю бязладна на хвалях духоўнага, мройнага Космасу.

Я – істота, якая верыць у магутнасць духу Святой Тройцы. Трыадзіны Бог жывіць нас, дае нам розум. Напачатку душа ўсялілася ў маю маці, а потым, калі выйшаў з яе, набыў сваю, якую даў мне Гасподзь.

Маці спявала мне калыханку, каб засынаў. Яе голас пяшчотна ахінаў мяне. А аднойчы пачуўся мне і другі

голас, – таксама прыемны і пяшчотны. Толькі не разумеў, каму ён належаў. Але ці не ўсё роўна, – ён таксама атульваў мяне сваімі нябачнымі крыламі.

Голас жыў побач са мной і пазней, калі я пачаў хадзіць, а потым стаў школьнікам і студэнтам. Мы ўвесь час добра ладзілі з ім, маім унутраным голасам. Мы слухаліся адно аднаго, падпарадкоўваліся адно аднаму. Калі нехта з нас выказваў волю ці жаданне нешта зрабіць, здзейсніць, то другі, без пярэчанняў і разваг, імгненна браўся за выкананне.

Той унутраны покліч, які нельга ні пабачыць, ні дакрануцца да яго, мне, мусіць, лепш назваць голасам душы, голасам сэрца, голасам розуму, – зжыўся са мною, зліўся і стаў неадрыўны…

У адзін з травеньскіх дзён, а дакладней – начэй, – у тую гадзіну, калі паўстагоддзя назад спазнаў паветра, зямлю і неба, прысніўся мне дзівосны сон. Прыснілася мне мая душа. Мой голас. Ці можа – маці?

Найперш, мусіць, маці. Папытаўся пра сябе ў яе, бо інакш ўсё не выпадала пагаварыць пра тое: хто я, адкуль прыйшоў, хто мае прапрадзеды…

– Ты, сынок, нарадзіўся ў сорак трэцім, пад час вайны… За гадзіну да поўначы. На дванаццаты дзень траўня… Да нас прыходзіў славак Ян Налепка, які перайшоў на бок партызанаў, браў цябе на рукі… А потым мы хаваліся ў лесе… Напачатку ў Шмідах, а потым у Люхчэ, што за рэчкай, у Бобрыку, пад Чэрцянем… Бобрык цягнецца недзе аж пад Петрыкаў і ўпадае ў Прыпяць. Да Ельску была пракладзена вузкакалейка… А потым мы на Гарты перабраліся, што за Ляжнёўкай, у балотах сядзелі… Аднойчы ў Крушнікі пайшлі, каб адкапаць схаваны кубелец з салам… Ды наляцелі немцы, пачалі страчыць па нас… А я цябе насіла ў кашэліку, у якім мы насілі бульбу ці па грыбы хадзілі… Над галавой кулі свішчуць, здаецца, вось-вось у галаву ўвап’юцца… “Кідай, дочачко, бо ўсіх нас заб’юць, – раіць бабуля Настазя, мая маці, – вернемся, тады забярэм Тоніка…” А я не паслухалася, Богу памалілася, – і тады ж адразу

перасталі страляць па нас...”

– А ад каго наш род пайшоў, мамо? Хто твае бацькі і тваіх бацькоў бацькі?

– Маю маці, сваю бабу Настазю, ты ведаеш. У бабулі дзявочае прозвішча Кашаед, – ад бацькі. А калі выйшла за Яна, то стала Фіцнер. Нейкае нямецкае прозвішча. А яе бацькі – Тодар і Аўдоля. Дванаццаць дзяцей нарадзілі... За дзесяць гадоў да канца дзевятнаццатага стагоддзя з’ездзілі ў Петрыкоў і зняліся на картачку... То потым ужо ад прозвішча пайшлі разгалінаванні – Крупа, Фалінскія, Юніцкія, Вішнеўскія, Драўло, Брыльковы, Драпеза...

Нябачным зрокам бачыў іх, сваіх прапрадзедаў. Як у густым тумане, з’явілася перада мною пенкная паненка ў бела-чырвонай касынцы; потым непрыкметна, размаўляючы з некім (а мо і са мною), ператварылася ў малінавы шар. І быў ён падобны на вечаровае сонца, што асядала на гарызонце ў пачырванелыя, як не крывавыя, аблокі. А потым і млявае сонца зрабілася як бы чалавечым тварам. Жаночым. Мо таму, што душа – жаночага роду? А Голас? Ён? Мо таму і ўступілі ў супярэчнасць два пачаткі, ад таго і нараджаўся, ці пачаў нараджацца, бунт душы. Ці бунт голасу? Адразу і не разбярэш, не вытлумачыш... Але ж мне снілася мая душа і мой Голас. Пра тое я ведаў і адчуваў яе, душы, неспакой.

Пра тое, што ўва мне пачала нараджацца супярэчлівасць, я адчуў даўно. Але не надаваў таму асаблівай увагі.

Нервознасць і трывога за заўтрашні дзень, за здзяйсненне сваіх задумак, – жылі і жывуць у чалавеку заўсёды – ад нараджэння. Усё роўна ад якога – сто ці тысячу год таму. Потым дадаецца жаданне зрабіць нешта больш. Мы трацім сябе, каб здзейсніць задуманае, тое, што ўпадабала наша душа, наша сэрца, – але не заўсёды дамагаемся свайго...

Але ж мы ніколі не ўведаем, колькі можа трываць

нашая душа, колькі мы яе можам нагружаць. Мы не ведаем, дзе мяжа магчымасцяў, дзе парог, за які ні ў якім разе пераступаць нельга... Бо, пераступіўшы яго, назад ужо ранейшым не вернешся. Адзін можа падняць камень з сябе ростам, не спаць суткамі, працаваць да знясілення, – і нічога. А другі і каменьчык падыме, ноч не паспіць – і надарвецца... Альбо галава не вытрымае...

Вось менавіта тады, калі мая душа зразумела пакуты майго сэрца (ці голасу?), нават не пакуты, а нейкую надарванасць ці надломленасць, – яна і наважылася папярэдзіць мяне, засцерагчы ад няшчасця. Падказаць, параіць, навучыць, дзе мне трэба саломкі падаслаць, а дзе ісці на злом галавы. Голас і душа аб’ядналіся, зліліся ў адно, – наважыліся выратаваць мяне. Таму і прадсталі перад маімі вачыма. Хаця ў сне якія вочы – то ж душа мае зрок, – і праз яе гаварыў з імі...

І вусны мае маўчалі, калі сіліўся нешта гаварыць.

Значыць, яны паядналіся... Зразумеў, хто іх паяднаў, злітаваў нас.

Але ўсё роўна папытаўся, баючыся памыліцца:

– Ты – хто?

Здаецца, у мяне задрыжэлі губы. Тарганулася сэрца, кальнула злёгку нават. Але мо мне тое толькі падалося.

– Я – твая душа. І – твой Голас. Я – твой Анёл-ахоўнік.

– Чаму раней цябе не бачыў? І не чуў?

– Бачыў. Ды не пазнаваў. Правільней – не прызнаваў. Чуў, ды не разумеў.

– Быў, значыць, сляпы?

– Выходзіць, што так.

Мне хацелася запярэчыць. Але адразу ж папракнуў сябе, паправіўся:

– Ды то я так, даруй, не ведаю, як і звяртацца да цябе...

– Так і звяртайся – Голас, Дружа, Сябра, Брат, Сястра – як пажадаеш.. Я шматаблічная і ў той жа час адзіная.

Не ведаючы пра тое, яшчэ ў той ужо час я і сапраўды быў сляпы. Праз паўгода, як лётаў-насіўся каля чарнобыльскага рэактара, мне спатрэбіліся акуляры... Тыя нябачныя промні пранізалі і сапсавалі не толькі зрок. Таму і пакутуе разам са мною, хварэе мая душа...

Я пачуў слабы ўздых, як быццам мой субяседнік набраў у лёгкія паветра, і голас данёсся ўжо з-за спіны:

– Ды не пра гэты зрок я вяду размову. Можна быць відушчым, але сляпым, а сляпы можа бачыць больш і лепш за відушчага...

– Веру ў тое. І зразумеў, калі пераводзіць на мяне. Прызнаю сваю памылку і віну...

– Ды не віну, – з адценнем крыўдлівасці прамовіў голас, – а сваю абыякавасць... Ды і не папракаю я, як ты думаеш, бо не маю на тое права, а проста канстатую. А калі так, то ты сам сябе ж і папракаеш...

Мне толькі заставалася ў знак згоды пахітаць галавой – баяўся зноў сказаць што-небудзь не так... Разумеў – Голас не крыўдаваў, а дзівіўся майму глупству...

Мусіць, быў падобны я на таго бязбожніка, які першы раз наклаў на сябе крыж і паспрабаваў звярнуцца да Бога, альбо першы раз у жыцці прыйшоў у царкву паспавядацца... Сапраўды, то ж я сам з сябе і здзіўляюся. Здзіўляюся і папракаю сябе ці не ўпершыню. Але, мусіць, лепш пазней, чым ніколі...

– Правільна, Антон Клімовіч, – лепш пазней, чым ніколі.

Голас як у маці. Акурат так яна казала, калі я, пасля запознена прасіў у яе прабачэння. Бо настырны быў, як той козлік, якога бабулька вельмі любіла...

Голас яшчэ, як я зразумеў, і шкадаваў мяне.

– Вельмі ўдзячны табе, мая шаноўная Сястра, што ты з’явілася перада мною. Бо і сёння спрачаюцца людзі – ці ёсць душа ў чалавека, ці ёсць другое жыццё. Нікому не сказаў пра гэта, бо ведаю тое, што я быў шляхцічам у Вялікім Княстве Літоўскім, змагаўся побач з Янушам Радзівілам – камандаваў крылатай харугвай коннікаў-ваяроў... А яшчэ быў мастаком у шаха, у першабытным племені – лекарам...

– І – някепскім.

– Адкуль ведаеш?

– Дык я ж з табою ніколі і не разлучалася.

– З маім целам?

– Не, Антон. З душой... Голас і душа – неаддзельныя. Мы з табой некалі пабудзем там, дзе ты спыняў свой жыццёвы шлях...

– І колькі разоў тое было? – пачаў ужо смялець, можа і задужа , толькі падумаў: “А ці маю права пытацца пра такое?”

Мне ніхто не адказаў.

Мо і добра, што не адказаў. Жывому нельга ведаць, колькі ён пражыў жыццяў і дзе будзе яго чарговы парог...

– Даруй, дурное пытанне...

Але і пасля гэтага мне ніхто не адказаў. Мо і сапраўды дагэтуль я толькі мроіў. Калі ні ўва мне нікога няма, то...

– Ох і заносіць цябе, хлопча, – пасміхнуўся знячэўку Субяседнік.

– Такім ужо маці нарадзіла, – паспрабаваў аджартавацца, – ды яшчэ ў траўні, а, значыць, у мяне яшчэ і рожкі ёсць вострыя... Ды яшчэ ў год Казы... Як жа мне тады разабрацца ў сабе?

– У сваёй душы, так?

Замоўк ужо я. Абдумваў словы, што мусіў сказаць. Бо пытанне пастаўлена як быццам бы і між іншым, але і з праверкай – ці паддакну, не падумаўшы, ці дам істотны адказ...

– Чаго ж мне разбірацца ў табе, мой Дружа? Ці можа яйка папракнуць чубатку, што знесла яго малым? Мы неаддзельныя адно ад другога, таму... Але мая задача заключаецца ў тым, каб падпарадкоўвацца табе. Нават можа і не падпарадкоўвацца, і не выконваць твае жаданні, а жыць табой. Бо я існую, як і сэрца, як мая кроў, рухаюся і жыву, толькі дзякуючы табе...

Мой Голас маўчаў.

Не абвяргаў, але ж і не выказваў згоду. І тое было мне да спадобы. Значыць, не памыляўся, значыць, трошкі нешта пачынаў разумець. А калі і не, то мая душа шкадавала мяне. Што возьмеш з неразумнага дзіцяці?

– Так, хоць табе ўжо за пяць дзесяткаў вёсен, але ты, выбачай, яшчэ дзіця – пяць гадочкаў... – Але думкі твае мне падабаюцца. З-за таго, што ты выбіваешся на цубкую дарогу... Цяпер ты будзеш задумвацца над сваім кожным крокам.

– Буду, натуральна, буду...

– Ну то і добра. Добра, што мы паразумеліся.

– А што – хіба бывае і наадварот, мая Сястра?

– Здараецца. Хаця і не часта: разлад душы і цела. А то ўжо хвароба. У нас з табою разладу не будзе. У цябе душа не бунтарская. Ад таго, што працавітая. Ты – будаўнік. Стваральнік. І – мастак. І – маці. І – нявеста...

– ?

– Здзіўляешся? І маці. Ты ёю быў тройчы. І нарадзіла (нарадзіў?) дваццаць пяць дзяцей. Адно загінула, яшчэ ў маленстве. Дванаццаць хлопчыкаў і столькі ж

дзяўчынак... Адна з іх стала жонкай караля... Сыны – ваярамі, але аднаму толькі з усіх удалося дасягнуць найвышэйшага шчасця ў каханні. Ён і напісаў той сусветна вядомы трактат...

– Выходзіць, што я недарэмна пражыў столькі жыццяў?

– І ні ў адным не быў памяркоўным, не ўмеў слухаць. І тое табе вельмі шкодзіла... А мог, пры удалым збегу абставінаў, дасягнуць куды большага...

“Даруй, – пашкадаваў я, папракаючы ўжо самога сябе, што хварэю на нявытрымку, – даруй, і стрымлівай мяне... Хаця бабуля нябожчыца Настазя, некалі казала мне, што той, хто ўсіх слухае, не навучыцца і дровы калоць. Гэта да таго, што ў школе мяне вучыла шмат настаўнікаў, у інстытуце шмат выкладчыкаў, на працы – процьма начальнікаў... А чаму навучыўся? А нічаму... А цяпер, як разумею і ўспамінаю бабулю, душу сваю трэба было слухаць. Хто з дурняў ляпнуў: на Бога спадзявайся, а свой розум май? Бязбожнік, мусіць, той чалавек, мо і не дурань. Пэўна ж гучэла наадварот – хоць свой розум маеш, але Бога слухайся. Ці – не спадзявайся на свой розум, а на розум і ўладу Госпада... Альбо яшчэ – якім бы ты разумным не лічыў сябе, але не забудзь за тое падзякаваць Богу, што стварыў цябе такім..”

Спакваля святлеў мой розум.

Увачавідкі відушчым рабіўся мой зрок. Я бачыў круга сябе, бачыў, што рабілася пада мною, але мне было забаронена глядзець вышэй воблакаў...

5.

...Адчуваў, што раблюся іншым чалавекам. І, мусіць жа, стаміліся мае Душа і Голас, больш не маглі цярпець мяне такога – неабчэсанага, бяспамятнага. Рашылі ў другой палове майго жыцця скіраваць мяне на бальшак, – каб я за той час, што наканавана мне пражыць, здаўся

яшчэ на нешта людскае, годнае... Бо на што я аказаўся прыдатным за сваю жытку? Нарадзіў дзвюх дачок? Дык і то заслуга не мая, ці не толькі мая... Адна з іх – вучоны-філолаг, а другая – распараджаецца ў расейскім банку чужымі фінансамі і сродкамі. А сам я які след пакінуў у гэтым сваім, якім па ліку існаванні? На пальцах можна пералічыць зробленае ці створанае. І ці доўгае ў кніг і малюнкаў творчае жыццё? Усё згіне разам са мною, – ніхто і не ўспомніць...

Займаўся шмат чым яшчэ, але, так бы мовіць, па сумяшчальніцтве і па сваёй ахвоце, – падстаўляў галаву і рэбры пад дубінкі рэжыму, спадзеючыся, што і я ў агульны вянок змагання ўпляту свой сціплы васілёк... Але ж у гэтай барацьбе былі вядучыя і вядомыя, ваяры, і іх імёны на слыху па ўсім зямным шары... Але ж я і не стараўся там займець лаўры змагара. На лідэра ў мяне не хапала энергіі і розуму.

Што ж мне наканавана здзейсніць у гэтым, маім, жыцці?

І ці патрабуецца ад мяне яно, тое здзяйсненне? Ці дастаткова толькі таго, каб сумленна адбыць свой час на белым свеце? Не ўсе ж геніі, не ўсе ж тытаны...

Адно ведаю – Бог патрабуе ад кожнага з нас жыць па Яго запаветах. Гэта і ёсць галоўнае для чалавека. Можа гэта толькі пры такой умове чалавек робіцца несмяротным і застаецца, і працягваецца? Мусіць жа так!..

Ад гэтай думкі закалола ў скроні.

Ад маёй Сястры сыходзіла мройная цеплыня. А напачатку ж была прахалода. З першага слова. Потым пакрысе адчуў подых цеплыні – быццам аблашчаны сонцам. І мне рабілася хораша, утульна, мройна... Я ўжо не ведаў сам, дзе і на якім свеце знаходжуся, у якім вымярэнні, у якім часе?

– Так, у іншым. Пяць тысяч год назад. Яшчэ не нарадзіўся Хрыстос, сын Божы, але ў душах людзей і

тады жылі дабрыня і спагада… Але ж не менш было жорсткасці і крыві… Пра тое пазней, асобная размова.

– Дазволь адно пытанне. Можа і апошняе. Ці кожны чалавек можа гаварыць са сваім Голасам і вяртацца разам з ім у свае мінулыя жыцці?

Адказ быў кароткі і сур’ёзны:

– Не кожны. Што тычыцца цябе, то на тое ёсць прычыны. Добрыя прычыны. У адным са сваіх жыццяў ты быў святаром. І да цябе прыходзілі бачанні. Ты тады выратаваў ад гібелі цэлы горад – Вірсай. Тое адбылося даўно. Вельмі даўно. Сёння і горада таго няма, ён спрэс пакрыты вадой і ільдамі.

Больш ні пра што не пытаўся, маўчаў. Разумеў, што і за ім, працягам, нешта тоіцца, нешта нараджаецца. Прадчуваў. Ужо сама сустрэча Цела і Голаса – з’ява незвычайная, як і нечаканая…

– Мне сорамна і ніякавата за маё сённяшняе жыццё, – вінавачуся, не расплюшчваючы вачэй.

– Ведаю. І мне таксама. Але нічога не паробіш. Такое не першы раз здараецца і з табою, і з іншымі. І – са мною.

Маё другое “я” спакваля абуджала мяне: Голас даводзіў мне тое, што сядзела ўва мне і доўга не прачыналася.

– А ці не ўтопія гэта? Колькі ўжо стагоддзяў, лепшыя і разумныя з разумных імкнуліся абудзіць людскія душы! Еўфрасіння Полацкая, Кірыла Тураўскі, Кастусь Каліноўскі, Тадэвуш Касцюшка, Адам Міцкевіч, Вялікія Князі Княства Літоўскага, – ды, як заўсёды, у святую, распачатую імі, справу ўмешваўся д’ябал – рушыў усё… Бо умеў спакушаць.

– Ты спрачаешся са мною, Антон Клімовіч?

– Ды не, выбачай. Сумненні выказваю, а ты, калі сапраўды мой неадрыўны двайнік, бацька ці сястра маёй душы, то тады папраў мяне…

– Паправіць не магу, бо ў нас не дыспут. Мы, калі можна так сказаць, правяраем адзін аднаго: ці адпавядаюць праўдзе нашыя з табою думкі… Мы настолькі растварыліся ў аднароднай масе, абленаваліся, заплылі самападманам, што адмовіліся ад боскага і людскага: “А навошта, калі ёсць скарынка хлеба?”, “Вайны ж няма, і то дзякуй Богу”… Ці пагадзіўся б з гэтым той жа колішні ліцвін? Большай абразы яму і прыдумаць немагчыма…

– Памятаеш, што сказана ў Святым Пісанні паводле Яна Святое Дабравесце? Словы Ісуса (Х11:24) – “Праўду, праўду кажу вам: калі пшанічнае зерне, упаўшы ў зямлю, не памрэ, дык застанецца адно; а калі памрэ, дык уродзіць багата плоду. Хто любіць душу сваю, загубіць яе; а хто ненавідзіць душу сваю ў свеце гэтым, захавае яе ў жыццё вечнае. Хто Мне служыць, Мне няхай следуе, і дзе Я, там і слуга Мой будзе; і хто Мне служыць, таго ўпачціваць Айцец Мой. Душа мая цяпер узрушылася; і што Мне сказаць? Войча! збаў Мяне ад гадзіны гэтай! але на гэтую гадзіну я і прыйшоў…”

Ведаў гэтыя словы, хаця і не зусім разумеў, калі чытала іх у дзяцінстве мне баба Настазя. Яшчэ казала – калі нячысты дух выйдзе з чалавека, дык блукае па бязводных мясцінах, шукаючы спакою – і не знаходзіць…

– Дадам яшчэ… “Калі ж Дух Таго, Хто ўваскрасіў з мёртвых Ісуса, жыве ў вас, дык Той, хто ўваскрасіў Хрыста з мёртвых, ажывіць і вашыя смяротныя целы Духам Сваім, Які жыве ў вас.” Гэта з Паслання апостала Паўла да Рымлянаў (VIII:11). Бо, як сказана там жа, але вышэй, “помыслы плоцкія – смерць, а помыслы духу – жыццё і мір”. Каго водзіць Дух Божы, – сыны Божыя; Дух мацуе (нас) у нямогласцях нашых; бо мы не ведаем, за што маліцца, як трэба, а сам Дух заступаецца за нас уздыханнямі нявымоўнымі…”

Я ўсё яшчэ знаходзіўся ва ўладзе дзівоснага пачуцця бязважкасці і прасвятлення уплыву нябачнай далані Вышняга.

– І яшчэ… Памятай, бо спатрэбіцца: Хрыстос папярэджваў, – што замест Яго пад Яго імем могуць прыходзіць і прапаведаваць, дык таму не вер ім, умей распазнаваць Голас Божы і голас сатаны – антыхрыста… Бо ён ўмее пераўвасабляцца ў любую істоту – як чалавека, так і звера. І можа падацца такім добранькім, такім ласкавым і дабрачым, што страціш пільнасць і пападзеш у яго абдымкі…

– Добра, буду памятаць.

Налівалася цела сілай; гарачыня падступіла да твару; у скроні не калолі больш балючыя іголкі і не нямелі кончыкі пальцаў на руках; мацнелі радасць, ўпэўненасць, што здзейсню ўсё, што планаваў, што жадаў і мроіў…

Адчуў, што перада мною нікога няма. Душа і Голас сталі адным цэлым…

6.

Але ж узнікла адчуванне прысутнасці некага іншага, пабочнага. Ні цеплыні, ні холада, а толькі абыякавасць. Абыякавасць нейкая прафесійная, якой валодае спрактыкаваная доктарка, жанчына, праз рукі якой праходзяць тысячы і тысячы хворых і нямоглых… Каб выконваць дасканала сваю працу, ёй супрацьпаказана нервавацца, мець эмоцыі.

– Вам ужо лепш? – папыталася жанчына. Ведала ж, пэўна, што я выйшаў са свайго калапсу, знаходжуся ў тым разамлелым стане, калі ўсё да спадобы, усё добра.

Перш, чым расплюшчыць вочы, ўсміхнуўся, усміхнуўся, як дзіцё, якое разбудзіла маці, а яно прыдурваецца, што яшчэ спіць…

Яна стаяла збоку, злёгку нахіліўшыся нада мною – твар у твар, вочы ў вочы… Выглядала не строгай, але і не надакучлівай, толькі ў куточках вуснаў ледзь-ледзь

торгаліся ўсмешлівыя промнікі. Яна прыкідвалася толькі абыякавай, а насамрэч у яе было столькі спагады, што хапіла б на ўсю лякарню, у якой яна працавала. Я бачыў яе наскрозь, лекарку Яніну. Белы халат не перашкаджаў бачыць тое, што не бачылі іншыя. Ведаў нават у нейкім далёкім жыцці мы пачуваліся з ёю як адно суцэльнае і неразрыўнае. Толькі аднаго не мог дакладна сказаць – ці то я быў ёю, ці яна, Яніна, ператварылася ў мяне... Яна ж не ведала пра тое, нават і не здагадвалася.

– І настрой добры, так?

– І – настрой...

– Гэта ўжо суцяшае. А то напалохалі дактароў сваёй незразумелай хваробай.

– Хваробай? Незразумелай?

– Так, у вас прыступ... І незразумела, ад чаго... У практыцы медыцыны, у сусветнай практыцы, такой з’явы не назіралася. Усе органы працуюць выдатна, акрамя хіба што аднаго ціску – трошкі высакаваты артэрыяльны ціск, але няпэўна паводзіць сябе сэрца – то рэзка пачынае працаваць, а то зусім затухае... Як усё роўна здзекуецца над медыцынай...

Яніна гаварыла спакойна і нават і жартаўліва, толькі раз-пораз кідала позірк на экран манітора, на якім высвечваліся рытмы майго сэрца.

– Выбачайце, што ўчыніў такі здзек над усёй медыцынай адразу... Урачыста абяцаю больш так не рабіць!..

– Ды не, гэта вы мне даруйце, – спахапілася медсястра, – я не тое мела на ўвазе... Пажартавала, які ж тут можа быць здзек? Выбачайце, Антон...

“Во і дачакаўся, калі па імені назвала...”

Падалося, што яна пачырванела.Шырака раскрыла вочы, і я заўважыў, што яны ў яе блакітныя, як неба,

праніклівыя і – добрыя… Вусны як налітыя вішнёвым сокам. Мусіць жа, як і агонь, гарачыя…

Яніна ўзяла маю руку, дакранулася да запясця, – слухала ўдары майго сэрца? Аначасова глядзела на экран, маўчала, як загадвала, каб памаўчаў...

Ад яе тонкіх пальцаў пераліваліся ў маю руку, у мяне і ў маю душу, ледзь чутныя, пульсацыі – як быццам яе кроў, маладая і здаровая, улівалася ў мае вены, і сэрца адкачвала яе, і рабіла мяне яшчэ больш моцным і здаровым...

– Пульс добры, амаль стабільны. Але яшчэ нешта замінае...

Казала як бы мне, але ж і найперш самой сабе. Адняла руку. Быццам з разеткі вышмаргнулі вілку прывада ад рухавіка, і ён пачаў незадаволена запавольваць свой бег...

Імгненне і на экране пачала прачырвацца суцэльная лінія. Але Яніна валодала сабой – старалася не выдаць сполах і здзіўленне, хаця ж хацела націснуць чырвоную кнопачку каля маёй галавы – выклікаць загадчыка кардыялагічнага аддзялення Мірановіча, які акурат дзяжурыў у гэтую ноч і знаходзіўся ў суседняй палаце рэанімацыі...

– Праз колькі хвілінаў да вас прыдзе доктар, – усміхнулася пяшчотна мне, як блізкаму чалавеку.

– Дзякую, Яніна. Прыходзьце і вы... Мяне вылечыць толькі ваш голас.

– Вас вылечыць доктар.

– Але найперш – вы.

– Хворы, хворы, а спрытны...

Перад тым, як прычыніць дзверы, яна азірнулася, яшчэ раз даслала мне ўсмешку...

І ўзрадавалася ад таго мая душа, прагнучы разабрацца ў самім сабе...

7.

У паліклініку падаўся з раніцы, бо ведаў што біяхімічныя аналізы праводзяць з васьмі да дзевяці гадзінаў. А там заўсёды чэргі, – то бабулькі і ветэраны сядзяць, верачы, што дактары ім вернуць ранейшае здароўе, а то навучэнцы ці студэнты.

Але на маё здзіўленне чаргі зусім не было. Выйшла з пакойчыка дзяўчына, запрасіла мяне прайсці да працэдурнай сястры.

– Праходзьце, рыхтуйце руку. На якой руцэ ў вас лепшыя вены?

– Здаецца, на левай.

Дзяўчына ў белым халаце паклала маю руку на мяккую падушачку, паляпала даланёю каля локця. Іголка ў вену ўвайшла нячутна, як сядно камарык сеў на руку і не паспеў яшчэ прысмактацца.

– Ну, вось і ўсё, – весела праказала дзяўчына. – Але трэба правесці яшчэ адну працэдуру. Трэба тры кроплі крыві для іншых аналізаў – адзін на праверку памяці, другі – настрою, трэці – інтэлекта… І гэта ўжо бярэцца пальца.

Яна паклала перада мною паперку, разлінееную на тры часткі. Пракалола палец левай рукі, сціснула яго. На кожную частку капнула па кроплі.

– А цяпер унізе дамовы з паліклінікай пастаўце свой подпіс, пацвердзіце, што гэта вы здалі сваю кроў.

Подпіс паставіў, не чытаючы, пра што сведчыла тая медыцынская паперка. Адно, што запомніў, злева, уверсе, у куточку, выдзяляўся медыцынскі лагатып –

гадзюка, якая абвіла ножку сасуда.

– Выдатна! – ветліва ўсміхнулася працэдурная сястра. – Праз тры дні мы перададзім аналізы ў бальніцу – вашаму доктару. Сяргей Піліпавіч званіў нам, папярэдзіў. Усяго добрага! Не хварэйце!

Калі выйшаў у калідор, на лаўках не было ніводнага чалавека. А была яшчэ толькі а палова на дзевятую гадзіну. Мусіць, перасталі людзі хварэць, і ім не трэба было звяртацца да дактароў.

“Куды цяпер? У майстэрню? Ці – дадому?”

Куды мне найбольш хацелася, я не ведаў…

А хацелася мне ў мурожныя травы, у лугі з п’янкім пахам толькі што народжаных кветак, у глухія бары і пушчы, бярозавыя гаі, дзе правяць баль птушкі і звяры, у ціхія затокі Прыпяці – паміж Туравам і Мазыром, дзе на дне шэрай вады дрэмлюць самы і тлустыя язі… Там вольна дыхаецца мне, і хараша адно думаецца, і неба з прасціраддлам зіхоткіх зорак пяшчотна і ласкава ахутвае мяне, абдымае нябачнымі рукамі, спавівае пялюшкамі душу і сэрца.

А сама найлепш – выбрацца ў лес ранняй восенню, калі пасля цёплых і спорных дажджоў, у беразняках з верасовымі палянамі, выцяліся крамяныя баравічкі, рыжыкі і мховікі, – падацца да іх – у Броньку ці Люхчэ – з лазовым кошыкам ці паляшуцкім кашалём, у якім мяне некалі, у вайну, насіла маці, – ды фотаапарат пачапіўшы за спіну. Менавіта ў такія хвіліны і забудуся пра ўсё на свеце, буду ўглядацца пільна ў пратталінкі і лясныя закуткі, падымаць дубчыкам ці сцізорыкам успоранае лісце, думаючы і спадзеючыся, – а раптам там, у імху, стаіўся крамяны баравічок… І прадчуванне часта не падманьвала мяне.

Яшчэ часцей пачынае тады біцца сэрца, а позірк міжволі будзе шныраць-бегаць кругa сябе, – бо заўсёды

хочацца верыць, што побач, з адным з баравічкоў, абавязкова будуць яшчэ і яшчэ яго родзічы... Найчасцей так яно і адбывалася.

Тады, як правіла, стаўлю кашэль каля тых, знойдзеных напачатку, грыбоў, што напаткала вока адразу. Стаўлю як арыенцір, – і кружэлю па нябачным радыусе. І ў той жа час адчуваю, як радасна на сэрцы ад такой мясцінкі, якая так усцешыла мяне. І знаходжу, абавязкова знаходжу яшчэ і яшчэ, – і ўжо процьма карычневых шляпак-капялюшыкаў узнікае перад маімі вачыма. Аж вочы разбягаюцца. На памяць прыходзіць выслоўе маіх крушнічанаў – хоць касу закладвай.

Пакружыўшы па паляне, не знайшоўшы больш баравікоў, задаволены і ўсцешаны вяртаюся да знойдзеных. Дастаю сцізорык – і з яшчэ большай асалодай зразаю іх, акуратна складваю ў кашэль...

Складваю так, каб як мага больш умясцілася – вялікія шляпкамі ўніз, на спод, а зверху, паміж каранёў, кладу маленькія... Зразаю яшчэ і яшчэ, пры самай зямлі, тоўстыя ножкі. Застаюцца на грыбным месцы бялюткія кружочкі, і іх тут жа прысыпаю лісцем і іглiцай, – каб не ўгледзеў які грыбнік, і не прыйшоў замест мяне ранічкай... Бо кожны ж ведае, што на месцы гэтых заўтра будзе тое ж самае – новая плойма карычневых капялюшыкаў вырвецца на волю, будзе цікаўна дзівіцца на лес, на неба, на хмары...

О, мой родны лес! Мілыя сэрцу крушніцкія пушчы!

Колькі ўрочышчаў і прыгожых мясцінаў запала ў сэрца! Яны як стракатыя закладкі ў цікавай кнізе, якую буду чытаць зноў і зноў чытаць, слухаць спеў птушак, удыхаць тое дзіцячае, непаўторнае, паветра...

Колькі здараецца і забываецца чаго ў жыцці, а вось тыя хвіліны, тыя імгненні шчасця, калі трымаў у руцэ халодныя, яшчэ з начной расой, баравічкі, – назаўсёды ў памяці. Будуць яны стаяць перад вачыма і праз дзесяткі гадоў – яшчэ жывыя, якія і не падазраюць нават, што адрэзаныя ад зямлі, што ўжо ўся сям’я

знаходзіцца ў кашалі... Ніколі, ніколі тыя імгненні не выветрацца з памяці, будуць не раз сніцца, лашчыць душу дарагімі сэрцу ўспамінамі.

У лесе ніколі не стамляешся.

У лесе ніколі не сумна.

І як ні саб’еш ногі, і як не заные спіна ад важкай ношкі, а душа нястомна радуецца хораша пражытаму дню.

Але...

Але тое ўсё было ў мінулую эпоху. Да Чарнобыля.

Календары сцвярджаюць, што новае стагоддзе і тысячагоддзе надышло праз чатырнаццаць гадоў пасля Чарнобыля. То горкая няпраўда. Адлік новай, паслячарнобыльскай эпохі, пачаўся менавіта пасля дваццаць шостага красавіка адна тысяча дзевяцьсот восемдзесят шостага года... З тым дакладным часам, калі выбухнуў чацвёрты атамны рэактар... Таму і я, і іншыя, і іншыя пасля нас будуць гаварыць пра нейкія падзеі: “А-а, тое адбылося яшчэ да Чарнобыля!..”, альбо: “Так, тое ўжо здарылася ў постчарнобыльскі перыяд...”

Да таго і – пасля... Пасля і – да таго...

Светлы перыяд і чорны... Суцэльная паласа страху і чорнага болю – чорных сноў, чорных думак, чорных фарбаў, чорных быляў і паданняў...

І боязна мне сёння выязджаць у той постчарнобыльскі лес...

Боязна лавіць рыбу ў паслячарнобыльскай Прыпяці...

Боязна піць малако ад каровы, якая спажывае траву з зямлі, пасыпаную стронцыем і цэзіем...

Боязна есці свініну і ялавічыну... Хаця вучоныя мужы і чыноўнікі ад улады сцвярджаюць, што ўжо можна вяртацца туды, у выселеную, трыццацікіламетровую, зону і жыць. І не толькі жыць, а і садзіць агароды, сеяць

жыта, – нібыта там ужо ўсё вырасце чыстае і можна ўжываць у ежу... Што ўсё прыйшло ў норму. А норма – гэта што? Хто яе прыдумаў? Ён, вучоны чыноўнік, хіба жыве ў той зоне, і есць усё тое?

Боязна нават і жыць на сваёй зямлі, на сваёй Радзіме...

Але другой нам Бог не даў. Яна ў нас адна. Хоць і пасыпаная атрутным попелам. Гэта як кара, – толькі не Бога? Кара ад самога сябе. Чалавек сам сябе і карае, аддае на пакуты. Тое, што Боскае, ніколі шкоды чалавеку не прыносіць. Людзі ідуць у царкву, у сінагогу, мячэць – і выходзяць адтуль адноўленымі і народжанымі.

На Узвядзенне Царквы натхняў Сам Бог. Хто ж натхняў чалавека на будаўніцтва атамнай бомбы? Толькі Сатана мог распарадзіцца зрабіць такое.

У цэнтры Еўропы, у самых прыгожых мясцінах дзвюх краін-сясцёр, дзе зямля спявае Божыя песні. Дзе паветра – як лекі, дзе зямны рай... Дзе рэкі, лугі, палі, лясы, птушкі і жывёлы...

Лес для чалавека найлепшы доктар.

Амаль кожнае дрэва можа вылечыць, калі ведаеш і шануеш сваё, роднае, – калі абдымеш яго, тое дрэва, калі пашэпчаш патаемныя і неабходныя словы. І тыя словы гучаць як малітва, хаця то і сапраўды малітва, бо яшчэ і язычнікі задоўга да хрысціянства абагаўлялі дрэвы, звяртаючыся да іх як да жывых, прасілі помачы... І атрымлівалі. І хаты будавалі толькі з прыдатнага, добрага дрэва.

Выбраць тыя адзіныя дрэвы, з якіх будучыя бярвенні лягуць у зруб, і чалавек у сваёй хаце будзе абаронены ад злых сілаў звонку, – умеў не кожны... Такіх людзей сустракалася мала, ды і не ў кожным паселішчы яны жылі. Гэта былі відушчыя сэрцам людзі. Здольнасці іх перадаваліся з пакалення ў пакаленне. І звалі такіх

людзей дрэвалекарамі, маглі з закрытымі вачыма бачыць нутро хвоі, – толькі дакрануўшыся даланёй да ствала яе. Колькі хвілінаў стаялі з зажмуранымі вачыма, як усё роўна ўслухоўваліся ва ўнутранае жыццё дрэва, споведзі яго, аднаму чараўніку, зразумелай мовы.

Сёй-той з людзей мог і не верыць у дрэвалекаў. Нат і пасміхаўся з іх, кажучы, што гэта толькі прымхі, забабоны. Пілаваў лес наўздагад, без разбору.

А праз нейкі час пачынаў горка шкадаваць.

Расказвалі потым суседзі, бо на іх вачах адбывалася ўсё...

У той хаце, гаспадар якой праігнараваў дрэвалекаў, пачынала тварыцца нешта неверагоднае і загадкавае. Без прычыны захварэюць дзеці, ды так, што і дактары вылечыць не могуць, то нямоглым зробіцца гаспадар ці гаспадыня, а то вецер-буран дах скіне і аднясе далёка ад хаты... А то ў завуголлі па начах нячысцік пачынае скігатаць, плачам заходзіцца…

З Мінску да гаспадара такой хаты (на бабруйшчыне) прыязджаў госць, – служылі некалі разам у войску. Да раніцы слухаў плач і разрываючы душу крык невядомай істоты. Не вытрымаў, выхапіўся з хаты... І нейкі чорны цень пачаў яго наўздагон венікам хвастаць па твары... У люты мароз выбег на вуліцу... Да суседзяў пачаў прасіцца, каб не замерзнуць.

Доўга пераходзіла тая гісторыя ад адной хаты да другой, з вёскі ў вёску. Верылі і не верылі, але куды падзенешся, калі самі людзі сцвярджалі пра тое, крыж на сябе для вернасці наклаўшы...

Неўзабаве не вытрымаў сваёй хаты і гаспадар, пачынаў нанава будавацца. Шукаў ужо дрэвалекараў, як не на калені ставаў перад імі, умольваў, каб памаглі адабраць здаровыя сосны... Не шкадаваў ужо ніякіх грошай, хаця той платы ніхто ніколі і не патрабаваў.

Пра таямнічыя і загадкавыя паводзіны дрэваў пераканаўся я і сам.

Дзядзька мой, матчын брат, Адась, а так – Адам Фіцнер, працаваў лесніком пад Бабруйскам – у Даманове. Адразу ж, як ажаніўся, наважыўся будавацца. Падрадзіліся зваліць хвоі сябры-леснікі. Па адной хваіне на конях, на калёсах з доўгімі, спецыяльна для такога выпадку зробленымі прыстасаванымі, дышламі, звозілі на ўскрай вёскі – на поле, дзе меўся ўзвесціся зруб... Хата Адася намячалася стаяць першай, калі ўязджаць у вёску ад лесу. Калі ж ехаць ад Бабруйска, то апошняй.

Збудаваўся. Нарадзіліся дзеці – два сыны і дачка. І раптоўна здарылася тое... Усчалася глыбокай восенню завіруха, шалёны буран усхапіўся, – і знесла дах хаты, закінула на бераг Беразіны, – а да яе метраў з дзвесце... Усе хаты ў вёсцы выстаялі, а вось леснікова... Комін рассыпаўся, печ развалілася, цагліны пасыпаліся на дачку Тоню – ложак якой стаяў каля печы. Дзяўчынка нават не закрычала ад страху, бо не зразумела, што адбылося. Адась прыбег да яе са спальні, пачаў разграбаць цэглу, выбаўляць дачку з бяды, не ведаючы, ці жывая хоць засталася...

Але – на дзіва – ніводная цагліна не прычыніла ёй шкоду...

“Бог абярог”, – сказала баба Прося, жончына маці.

Праз год пачаў ляснік будавацца зноў. Але ўжо ў іншым месцы. І доўга перад тым шукаў чалавека, які памог бы яму выбраць у лесе дзеравіны.

Тая хата стаіць і па сёння...

Так, дрэвы заўсёды мелі магічную сілу. І таму чалавек усё жыццё стараўся жыць у дружбе і згодзе з імі, з прыродай... Бо яна, прырода, была для яго жывой істотай, адухоўленым арганізмам, – і гэта разуменне азначала ўжо як подступ да галоўнай веры, веры ў Бога. Бо ўсё, што памагала чалавеку жыць і выжыць, было створана Ім – Вышнім Творцам...

Другога лесніка, дваюраднага брата маёй маці, значыць, зноў жа – майго дзядзьку, ў нашай ужо, паляшуцкай вёсцы Крушнікі, звалі Зюнё. Калі ж па пашпарце, то Язэп ці Іосіф. Кожны раз, прыходзячы да яго, надакучваў пытаннямі пра лес, пра звяроў, з якімі ён сябраваў, дапытваўся пра гадзюк і вужоў, вавёрак і птушак, як ён з імі ў лесе хаўрусуе.

Адказваў няўцямна:

– Я ведаю іх душу, і таму навучыў давяраць мне.

Жылі ў яго хаце і двары вавёркі-скакухі, – ім што лес, што яго хата, было усё адно. Лоша – дзіця ласіцы, пашкодзіла нагу – ушчамілася ў расшчэліну карнявішча сасны і не магла выбавіцца сама з пасткі, – жыла ў двары. Памог выбавіцца з пасткі Зюнё. І прывёў, кульгавую, дадому...

І вужы жылі ў хаце. І жонка, Валя, і дзеці – неяк жа ладзілі з імі.

– Зюнё, балоты – гэта добра?

– Гэта надта добра, Антон. Зямля жывая істота, як і чалавек. А любое жывое стварэнне дыхае, удыхае ў сябе паветра. Вось яна і дыхае сваімі лёгкімі, а лёгкія для яе – тыя ж балоты.

– А іх жа высушваюць – меліярацыя.

– Самі сябе губім, – уздыхае Язэп, – самазабойцы мы, няйначай...

– Дык асушэнне ж прадугледжана, прыдумана вучонымі для таго, каб аблегчыць жыццё чалавеку, каб па балотах можна было пракласці дарогі, а на асушаных землях сеяць хлеб...

– Чарнобыль таксама быў прыдуманы для патрэб чалавека. А вунь што выйшла з таго. Смерць выйшла... На асушаных землях сеяць хлеб? Зноў жа – глупства. І – вялікае.

– Чаму?

– Год-два возьмуць ураджай, а потым будзе пустэча. Вецер усё выдзьме… Гэта як скуру садраць з жывога чалавека – як бы ты сябе пачуваў, га? Хай бы навучыліся на спрадвечных палях вырошчваць ураджай. Без хіміі, натуральна. Дык жа не, украсці ў прыроды хочуць. Вось і спажываем горкі хлеб бязглуздасці і дурноцтва…

– І калі мы так будзем адносіцца да прыроды – да балот і лясоў, то…

– То і будзем мець узамен пустыню Сахару. З жоўценькім пясочкам. Уяві толькі тое – мы, палешукі, пад пякельным сонцам, на пяску, – і ніводнага дрэўца вакол – на тысячы і тысячы кіламетраў…

– Дык гэта ж пагібель – горш за пекла…

Зюнё нічога не сказаў, толькі сціснуў асмяглыя губы. Прыжмуранымі вачыма паглядзеў на неба, у пройму купчастых воблакаў, як быццам гаварыў, падказваў мне, каб я там, у небе, і шукаў далей адказы на свае пытанні…

Мне цяжка ўявіць тое, што казаў Язэп, – мая краіна – пустыня?! Пустэча? Дзе не будзе ні грыбоў, ні ягад, ні азёр, ні рэчак з рыбаю і птушкамі, ні ценю пад дрэвамі… То ж сапраўды пекла… Тады ж і ўзнікала і наступнае пытанне – а хто ж спакушаў, хто ж натхняў нас на непатрэбства? Сам па сабе чалавек не здольны на самаспаленне, самазабойства. У яго не толькі што розуму, а і адвагі не хопіць – знішчаць самога сябе… Бог, мусіць, адпачываўу той час і думаў: “Ты, чалавек, хочаш перарабіць тое, што стварыў Я? Давай, Я пагляджу, што з таго атрымаецца…”

Атрымалася тое, што заўсёды атрымліваецца, калі Бог спіць.

Ачомаўся ж, пэўна, Вышні хіба тады, калі чалавек, з падачы, канечне ж, сатаны ці д’ябла, уздумаў рэкі ў

адваротным кірунку пусціць... Бо тое, мусіць, пагражала канцом свету, – дык Бог і злітаваўся, усяліў розум у чалавека.

Нездарма папярэджваў мяне Зюнё Кашаед пра пустыню і глядзеў адначасова на неба... Ён шкадаваў, што не меў ніякай сілы, каб перашкодзіць глумленню лесу – спадзяваўся толькі на Бога. А той лес, тыя дубы – патрыярхі, якім было па дзвесце-чатырыста гадоў, якія памяталі Кастуся Каліноўскага і Тадэвуша Касцюшку, Еўфрасінню Полацкую і Кірылу Тураўскага, Францішка Скарыну і Сымона Буднага, і маладыя, якія і стагоддзя не пражылі, – вынішчаліся на яго вачах...

Сваім дрывасекам не было пад сілу, дык панаехалі з іншых мясцінаў, нават не сваёй дзяржавы, а суседняй, усходняй, ці то з-пад Разані ці Тамбова, бо як дзятлы то “чёкалі”, то “токалі” пры размове... І без жалю іх шведскія пілы ўядаліся ў тоўстыя, не абняць рукамі, ствалы пракаветных ліцьвінскіх дубоў...

Вынішчалі палескія дубравы для таго, каб прадаць за валюту... Быццам бы тая валюта магла выбавіць нашу краіну з балота, у якое ж яе і ўвагналі...

Для чаго гэта ўсё? Для каго?

Для людзей? Яяк жа для людзей, калі ж іх абкрадаюць?

Дык ці Боская рука кіруе ўсім гэтым?!?

Мусіць жа, не...

І ці чакае нас лёс пустыні?

Адказ на такое пытанне – зноў жа – залежыць ад нас саміх...

А я пра тое пытаўся ў самога сябе кожны дзень, кожную ноч. Нават у сне, калі валачыў ногі па пустыні, горка ўсведамляючы, што такім можа вымалявацца пейзаж маёй Ліцьвініі...

Сваім розумам ніяк не мог дайсці да таго, каб зразумець

усё, не ведаў, дзе можна прачытаць пра ўсё гэта…

Тое хіба што магла растлумачыць толькі Галоўная Кніга зямлі.

8.

Сяргей Піліпавіч уважліва праглядаў паперку, якую перадалі з маёй паліклінікі.

– Так, так… Тут у норме, і тут, а вось халесцірын у вас вельмі павышаны… І тут высакаваты, і тут. Вы што, Антон, сала кілаграмамі елі?

– Ды не, сала даўно еў. Я яго і не вельмі люблю.

Сяргей Піліпавіч адклаў убок паперчыну, павярнуўся да мяне.

– Я не кажу – заўтра, але ў бліжэйшы час вы павінны легчы на деталёвае абследванне. І на прафілактыку, і на лячэнне. Бо вы можаце ў нечаканы для вас момант, седзячы дзе-небудзь у тралейбусе, заснуць і не прачнуцца… Так што прашу аднесціся сур’ёзна да свайго здароўя. Мы зробім тамаграфію, паглядзім, як працуюць у вас сасуды галаўнога мозгу. Тады будзем ведаць, якія вам лекі найбольш падыходзяць. Праз тыдзень вы будзеце гатовы легчы?

Падумаўшы крыху, адказаў:

– Думаю, што змагу. Пастараюся падагнаць усе свае клопаты, каб потым мяне нічога не турбавала.

– Ну і лады. Дваццаць пятага лістапада – падыйдзе для вас дзень? Акурат панядзелак. Вось вам накіраванне. І лячыць вас будзе Ян Пятровіч Мілашэвіч – лепшы кардыёлаг вобласці. За два дні пазваніце мне. Я падрыхтую ложак у добрай палаце.

… Чытаю, перачытваю, стараюся зразумець сэнс Святога Пісання. Не зусім разумею словы, правільней сэнс павучанняў і папярэджванняў Бібліі, напісаных на царкоўна-славянскай, на сучаснай расейскай, трошкі лепш на ўкраінскай (падараваў святар-евангеліст, калі адпачываў і лячыўся ў Трускаўцы), але сама найлепш адчуваў длань і дыханне Бога, калі чытаў Скарынаўскую Біблію, – яго кнігі “Быццё”, “Выхад”, “Левіт”, “Другі закон”, “Кніга Ісуса Навіна” – і ўсе астатнія. Чытаў, чуў, як звінелі каменьчыкі пад нагамі дванаццаці апосталаў – вучняў Іісуса, калі яны ішлі на другі бераг мора – у краіну Чадарынскую…

Чуваць было, як нос чоўна, у якім сядзеў Хрыстос, з шэптам увайшоў у пясок берага, крык таго, хто выйшаў з магілы, хто сустрэў Яго словамі: “Што Табе да мяне, Ісусе, Сыне Бога Вышняга! заклінаю Цябе Богам, не муч мяне…” І чуцен яскрава голас, як было тое зусім побач, што і дакрануцца льга да адзення Яго. І загадны голас Усёмогучага: “Выйдзі, дух нячысты, з гэтага чалавека!” А той бачыўся не адзін, а, як сам сказаў, цэлы легіён, бо іх многа…

Нават шэпт Госпада мог зрушыць з месца горы, запаліць маланку.

Кожнае вымаўленае слова – выверана і кладзецца, як цаглінка ў муры святога храма, і звініць, як звон, што вісіць на вільчыку царквы, – і далятае той звон да сэрца кожнага, пранізвае Боскім дабраслаўленнем…

Не кожнаму, і не ўсім, дадзена сапраўднае разуменне, існы сэнс, што закладзены ў Галоўнай кнізе Чалавецтва. Але ж і не кожнаму дадзена здольнасць зразумець, тым больш расшыфраваць загадкавы і чароўна-містычны, адначасова ж і просты, сэнс напісанага для нас. Знаходзіліся і такія, што хацелі пакласці пісанае на ноты навукі і настрадамаўскіх катрэнаў, але ім не ўдалося даказаць сваю трактоўку. І таму час высмеяў іх, ды яшчэ пакараў за блюзнерства, за Богазневажанне.

Мяне ж чамусьці заўсёды прыцягвалі радкі Адкрыцця Апостала Яна Багаслова, які казаў-папярэджваў: “І я

таксама сведчу кожнаму, хто чуе словы прароцтва кнігі гэтай: калі хто дадасць што да іх, то на таго накладзе Бог пошасці, пра якія напісана ў гэтай кнізе". Святы Ян яшчэ папярэджваў, што вялікі грэх старацца смяротнаму чалавеку ўкладваць нейкі свой сэнс, сваё бачанне нечага іншага між радкамі пасланняў Бога і яго памочнікаў – сведкаў жыцця Ісуса і таго, што Ён рабіў...

Або сведчанне ў першым пасланні апостала Паўла да карынфянаў (15:51): "Я кажу вам тайну, ня ўсе мы памром, але ўсе пераменімся".

Вялікая тайна... І яна нам не раскрываецца. Мы яе павінны разумець не розумам, а душою. І тады перад намі адкрыецца самая простая і звычайная з'ява. Нездарма ж сказана, што ўсё геніяльнае – у простым. І таму нічога і нішто мы не павінны падвяргаць сумненню.

Здзівіла мяне Пісанне прарока Данііла. Не ведаю, чаму, але мне здалося, што Данііл ведаў усе тайны жыцця, прадказваў духоўныя катаклізмы чалавецтва і падзенні дынастый і цароў...

Ён як бы казаў – няма безвыходных ці тупіковых сітуацый, і чалавек не можа загінуць, калі ў яго душы жыве толькі адзін Бог, а не прыдуманыя багі – язычніцкія.

Пра тое і гаворыцца ў апошняй частцы – з 23-га па 27-ы верш. Кожнае слова адгуквалася ў маім сэрцы, а нібыта падвяргаўся выпрабаванням, якія выпалі на яго долю...

"...Быў на тым месцы вялікі дракон, і вавіланяне пакланяліся яму. І сказаў цар Даніілу з пасміханнем, паказваючы на монстра:

– Калі ты, Данііл, прарок, і з Госпадам вядзеш размовы, і ведаеш усё загадзя, няўжо скажаш і аб гэтым, што ён – медзь?..

Прарок маўчаў.

– Вось ён перад табой – і есць, і п’е. Ты не можаш сказаць, што гэта бог нежывы.

Данііл апусціў галаву, абаперся на кій – посах.

– Таму я загадваю табе – пакланіся яму.

У адказ пачуўся глыбокі ўздых.

Мудрэц падняў галаву да неба, прашаптаў пра сябе:

“Бог мой адзіны! Цар Асціяг прыклаўся да бацькоў сваіх, і Кір, Персіянін, прыняў царства яго. Даруй Персіяніну неразумнасць яго, ён паверыць Табе, яшчэ палюбіць Цябе...”

Прарок паглядзеў са шкадаваннем на Персіяніна, праказаў:

– Ладна, уявім сабе, што я пакланюся яму... Але пасля гэтага мы з табой абодва ўпадзем мёртвымі. Ты ж ведаеш, што я ніколі не гавару няпраўды.

Цар збялеў тварам, не ведаў, што сказаць. Яго ахапіла дрыготка, быццам стала холадна.

– Цар! Аднаму Госпаду Богу майму я пакланяюся, таму што Ён – Бог жывы. Толькі Яму я служу, толькі Яму падпарадкоўваюся...

Персіянін ледзь заўважна, у знак згоды, кіўнуў галавой.

Данііл не сыходзіў са свайго месца. Паглядзеў зноў на дракона, які не звяртаў на яго ніякай увагі, адвярнуўся нават. З ноздраў пачвары выходзіў агонь, шыпела ўнутры яго сера і порах...

– Але ты, цар, дай мне дазвол, і я знішчу дракона без меча і жэзла.

Цар нахмурыўся, але сказаў без крыўды:

– Даю табе.

Толькі пасля гэтага прарок сышоў са свайго месца.

Данііл узяў міску смалы, гліняны кубак тлушчу і клубок валасоў, – аднёс пад паветку.

Потым адшукаў медны кацёл, паставіў на трыногу. Высыпаў усё змесціва ў кацёл. Доўга і моўчкі памешваў драўлянай палкай. Калі ж утварылася аднародная маса, запаліў пад трыногай касцёр.

Счакаўшы нейкі час, заліў агонь вадой.

Зноў чакаў, – калі астыне варыва, пачне цвярдзець. А пасля ўжо, калі да яго можна было дакрануцца рукамі, зрабіў камяк – трохі меней за гарбуз.

Увесь гэты час за яго дзеяннямі маўкліва назіраў Персіянін. Верыў і не верыў Прароку, але цікаўнасць, паміма яго волі, брала верх.

Данііл падышоў, на адлегласці кідка, да дракона, спытаў:

– Дык ты сцвярджаеш, што ты бог, так?

– Та-аак! – зарычэў дракон, раскрыўшы пашчу, з якой паляцелі на Прарока вогненныя змеі.

І ў той жа самы час Данііл размахнуўся з усяе сілы і кінуў камяк у адкрытую пашчу.

Дракон закашляўся, чыхнуў, закруціў галавой і... рассыпаўся на вачах цара і Данііла, растварыўся ў паветры, – як і не было яго...

Цар ад страху закрыў твар рукамі, упаў, як падкошаны, на зямлю.

І сказаў Данііл, падышоўшы да Персіяніна:

– Вось, цар, якія вашы святыні!

А ўжо далей, пачынаючы з 28-га верша...

Калі ж вавіланяне дачуліся пра тое, вельмі ж абурыліся

і паўсталі супраць цара, і прамовілі:

– Цар зрабіўся Іўдзеем. Віла разбурыў і забіў дракона, і тым самым аддаў смерці жрацоў. Аддай нам Данііла, інакш мы заб’ем цябе і дом твой…

І аддаў цар Данііла ў рукі вавіланянам.

“Яны ж кінулі яго ў роў ільвіны, і ён там прабыў шэсць дзён. У яме было сем ільвоў, і давалася ім па два целы і па дзве авечкі; а ў той час не давалі іх, каб яны, галодныя, з’елі Данііла…”

А жыў тады ў Іўдзеі другі прарок – Авакум. Зварыў ён зацірку і ішоў на поле, каб аднесці жнеям. З’явіўся Анёл Гасподзеў і сказаў Авакуму, каб аднёс той абед у Вавілон да Данііла, у роў ільвіны. І сілай Духа Святога перанёс прарока на прызначанае месца.

Абрадваўся Данііл, што Бог успомніў пра яго, і падняўся ён, і еў…

Цар быў упэўнены, што ільвы з’елі прарока. Перажываў вельмі, шкадаваў, што аддаў яго на з’ядзенне ільвам.

На сёмы дзень прыйшоў Персіянін, каб паспачуваць аб Даніілу. І, падышоўшы да глыбокай ямы, зірнуў туды. І радаснае здзіўленне ахапіла яго – Данііл сядзеў і нешта ціха напяваў, схіліўшы галаву.

Радасна і гучна ўскрыкнуў цар:

– Данііл! Ты жывы?!?

Нічога не адказаў Прарок. Нават і не зірнуў убок цара.

Тады ўпаў на калені Персіянін, разумеючы, пераканаўшыся, хто перад ім, якую віну ўзяў на сваю душу.

І прамовіў цар гучна і пранікнёна:

– Вялікі Ты, Гасподзь Бог Даніілаў, і няма іншага акрамя Цябе! Я канчаткова паверыў у Цябе! Даруй мне

мой грэх!

“І загадаў падняць Даніла з ямы, а вінаватых у яго пагубленні ўкінуць у той роў, – і яны ў той жа момант былі з’едзены ў прысутнасці яго...”

Даніл, цар, яма, прарок Авакум... Што азначаў кожны з іх? Што хацеў сказаць нам, нашчадкам, Даніл, аб чым папярэдзіць? Што таму, хто шчыра верыць у слова Божае, нічога не пагражае? І што нельга пакланяцца прыдуманым ідалам, а толькі Богу аднаму?

Як дакапацца да сутнасці, як прачытаць між радкоў тое, што не адкрывалася простаму смяротнаму?

Ісціна – у Богу. Яна ў Святое Пісанне ўкладзена не намі, а апосталамі і прарокамі. І з таго тэкста, нават калі ён, на наш нявопытны і неадукаваны погляд, затуманены і незразумелы, – ні ў якай меры не павінна нічога падвяргацца сумненню.

І трактаваць Ісціну нельга інакш, як тое і пададзена ў Кнізе Кнігаў. Не сумнявацца, а проста верыць, што так яно было і сапраўды. Таму што вера ў Вышняга – ёсць вера ў нябачнае, што ёсць духоўнае і магутнае.

Пра тое мы гаварылі з маім Голасам пасля таго, як ён даведаўся, што мне ў жыцці выпала незвычайная і цяжкая, поўная прыгод і нечаканак, дарога.

Я ж пра тую дарогу яшчэ анічагуські не ведаў, не здагадваўся нават.

Пра яе можа і ведаў, але нічога не гаварыў мой Голас...

....

Прахопліваюся ад таго, што мяне нехта трымаў за руку.

– Ты зноў, Антон, глупствам займаешся, – дакорліва шэпча мне знаёмы голас.

Вакол цемра. Ці гэта я не магу расплюшчыць вочы?

– Якім глупствам?

– Зноў некуды ўцякаеш. Колькі ж можна цябе вяртаць? Баюся, што гэта можа ўвайсці ў прывычку. А я кожны раз не магу быць побач з табою.

“Адкуль вяртаць? Якая прывычка?”

Да мяне ніяк не даходзіў сэнс яе слоў. Выплывала наміткай, як з небыцця іншага свету ці жыцця, адкуль я прыйшоў, і куды імкнуўся вярнуцца зноўку.

– Ты сёння зноў дзяжурыш?

– Дзяжуру.

– Дачка ці жонка прыходзілі да мяне?

– Прыходзілі. Але іх супакоілі, сказалі, што табе ўжо нашмат лепш. Прасілі цябе не турбаваць. Яшчэ дадалі, што ў цябе глыбокі сон, і што гэта спрыяльна табе...

– Паверылі?

– Не ведаю...

– Як я трапіў сюды?

– Цябе прывезла хуткая дапамога.

– І што са мной здарылася, што адразу сюды прывезлі?

– Ты сядзеў на лаўцы ў скверы і заснуў. Колькі ні будзілі, колькі не трэслі за плечы, ты ні на што не рэагаваў. Нехта крычаў: “Алкаголік, сярод белага дня набраўся, праходу ад такіх няма…” Чаго не лёг у бальніцу, як і намеціў цябе пакласці Сяргей Піліпавіч?

– Я і ішоў якраз да яго, ды захацелася трохі пасядзець на адзіноце.

– Вось і пасядзеў…

... Так і не мог зразумець – ці то глыбокая ноч ахутала наваколле, бо не гарэла нідзе святло, ці склееныя мае вейкі, што ніяк не магу зірнуць на Яніну? Адзін толькі дотык яе адчуваў, і не прымаў рукі.

– Я пайду, – сказала ціха медсястра. – Пара мне...

– Куды?

– Як куды? Працаваць... Хіба толькі ты адзін у мяне?

– Яшчэ прыдзеш?

У адказ – маўчанне. Калі ж яна прыняла руку, я адразу абвяў. Зрабілася не тое што блага, а дужа кепска. Нават страх падступіўся – ці выжыву хоць?! Мне бачылася, што я апынуўся ў высокіх снежных гарах, што іду па схіле. Баяўся толькі, што магу паслізнуцца і шусьнуць уніз – у бяздонную прорву, дзе небыццё, дзе цемра і холад...

Адкінуўся галавой на падушку, павярнуўся да акна. Глядзеў туды, дзе павінны свяціцца прамавугольнікі шыбаў, за якімі, у двары, павінен гарэць ліхтар. Акна не ўбачыў.

Перагарэла лямпачка ці адключылі святло? Ці... ці не бачу яго... І ўжо лячу некуды, як часта снілася мне...

Усё перакруцілася, усё перавярнулася, перакулілася...

Толькі тое ўсё – у адной маёй галаве, ці сусвет сам па сабе пераіначыўся і стаў непазнавальны?

9.

У вочы нечакана ўдарыла зыркае святло.

“Так блізка падляцеў да сонца? То яно так слепіць мяне?..”

– ...кардыяграму! Тэрмінова!..

Голас мужчынскі, знаёмы. Так, то, побач са мной, доктар Міклашэвіч.

Яго ж самога не бачу, як ні стараюся ўгледзецца. Балюча стала правай руцэ, потым левай... Шпыралі ў вену ўколы? Навошта? Я ж не прасіў іх...

Потым адчуў штуршкі ў скронях: адзін, другі, трэці... І тады з маіх грудзей вырваўся ўздых аблягчэння. І – расплюшчыліся вочы. Я ўжо выразна бачыў свайго доктара – схіліўся нада мною, углядаўся ў мяне

– Ну, як, Антон? – усміхаецца кардыёлаг. У яго чамусьці мокры лоб, у вачах ледзь прыхаваная трывога.

– А дзе Яніна, Ян Пятровіч?

– Хто такая?

– Медсястра вашая... Яна толькі што стаяла каля мяне.

– Няма, Антон, у нас такой медсястры. Яніна? Не, няма, і не было... Мо прыснілася табе ці прытрызнілася.

– Мусіць так, стомлена згаджаюся з кардыёлагам, і мне хочацца зноў прымружыць вочы, каб пабыць у цішыні...

– Антон, ці можна зрабіць так, каб вы колькі хвілінаў не зажмурвалі вочы? – просіць Міклашэвіч, і я адчуў, як на мяне ледзь чутна патыхнула мятай – такім у яго было дыханне. – Колькі зможаце...

Не ведаю, што было напісана на маім твары, але я зноў пастараўся паказацца усмешлівым і вясёлым:

– Магу і змагу... Я нават вам і песню магу праспяваць пра ваяроў і касіянераў...

– Не, гэтага не трэба. Праспяваеце мне тады, калі мы сядзем разам з вамі за вясёлы стол, ды з нагоды нейкай добрай і радаснай падзеі... Напрыклад – вы адкрыеце новую планету ці невядомую цывілізацыю, ці праславіцеся нейкім нечаканым вынаходніцтвам... А цяпер вы проста маўчыце, хаця можаце і гаварыць, што

хочаце, але абавязкова глядзіце мне ў вочы...

– Мяне хлебам не карміце, а дайце пагаварыць. Язык – бы памяло, нясе і нясе розную лухту, якую непрыемна слухаць людзям... Мне тады цяжка спыніцца, тады мяне спыняюць іншыя...

– Ну і добра, вось так добра... Што ў нас там, Вераніка? – звяртаецца доктар ужо да сваёй памочніцы.

– Здаецца, стабілізавалася... Пульс роўны, насычаны.

– А інакш і не магло быць, – ужо, здаецца, з ноткамі весялосці, гаворыць кардыёлаг. – На іншае мы і не маем права... А якія вы песні, дарэчы, спяваеце, Антон? – удакладніў Ян Пятровіч.

– Ды розныя. Найбольш фальклорныя. Пра Яся і Яніну, пра вашую памочніцу – багдановіцкую Вераніку. А так – нашых бардаў Адраджэння – Андруся Мельнікава, Бартосіка, Данчыка, і – найбольш пра каханне...

– Пра каханне?

– Усе спяваюць пра каханне – і я таксама.

У мяне пачаў дзервянець язык, некуды ўбок пасунуўся Міклашэвіч, як праз тоўшчу туману чуўся яго голас – ужо без трывогі, спакойны і ўпэўнены, голас:

– Ну і добра. Ну і цудоўна... Мы яшчэ заспяваем з вамі, прыдзе тая неўзабаве пара...

Сіліўся яшчэ сказаць нешта, дадаць да яго слоў, але ў мяне нават не пашавяліліся губы – адзервянелі. Але адначасова стала ўтульна, добра і мройна.

Тады ж, у той самы момант, побач стала Яніна. Зноў дакранулася цёплай рукой да майго ілба.

– Ты дзе была, Яніна?

– Ды адлучалася... тут недалёчка.

– Ты хто, Яніна?

– Я ж казала – працую тут.

– А доктар казаў, што не ведае цябе...

– Затое я яго ведаю. Часта за яго работу раблю. Знаходзілася побач з ім, але ён мяне не бачыць. І ты не бачыў. Але адчуваў, што я побач, раз спытаўся ў яго...

– Адчуваў, праўда.

– Але ж я не ўсім памагаю.

– А каму ж, калі не сакрэт? Выбраным ці абраным?

– Не зусім так... Тым, каго праведвае ці апаноўвае дух святога пачуцця – дух кахання.

– ???

– Так, так... Ты ж быў на планеце Ахутавана, ты ж гарэў у тым агні, палаў як нябеснае свяціла, наталяючы тым жа пачуццём і сэрца сваёй каханай... Мо тое было і не пры гэтым жыцці, а шмат стагоддзяў таму назад... Ты тое павінен сам памятаць. Я ратую закаханых альбо тых, каго кахалі ці будуць яшчэ кахаць...

– Дык хто ж ты тады, Яніна?

– Я – пасланніца твайго Голасу. Энергія Кахання. І па сумяшчальніцтве – дух тваёй моцы, тваёй сілы, твайго здароўя і натхнення.

– Чаму ж я раней не чуў пра цябе, і не ведаў цябе?

– Значыць, не прыйшла на тое пара. Не прабіў, як кажуць, яшчэ час. Не адліты яшчэ для таго званы...

Здушыў у сабе дыханне. Пачутае не ашаламіла, мо і не здзівіла, але нечым насцярожыла.

– А цяпер?

– Ты паклікаў мяне – і я прыйшла.

– Як жа я мог паклікаць цябе, калі не ведаў пра тваё

існаванне?

Яніна заўсміхалася:

– Ведаў. Ты проста забыўся, бо быў шчаслівы... А ў цяжкія хвіліны ўсе ўспамінаюць нават тое, што адбывалася з імі і тысячы гадоў назад...

– А дзе ж тады мой Голас, з якім гаварыў перад тым, як прыйшла ты?

– Адпачывае. Бо стаміўся ён ад цябе. Усе мы некалі стамляемся. Як і зняможылася ад цябе твая жонка, знясілела ад тваёй неабгрунтаванай рэўнасці.

Яе балючы папрок прапусціў міма вушэй, спытаў пра іншае, што хвалявала найперш:

– Я магу паклікаць яго зноў, каб параіцца, папытацца, ці правільна раблю, ці правільна гавару і думаю...

Зноў усмешка, але не здзеклівая, а паблажлівая. Яніна як бы гаварыла: “Ну што возьмеш з неразумнага немаўляці...” Яна паклала сваю даланю на маю левую грудзіну, дзе білася сэрца, і пачала ўслухоўвацца, як яно працуе.

– Уяві, якім было б тваё жыццё, каб ты правяраў і вывяраў бы свой кожны крок... Калі б ты чакаў парады ці папярэджання аб тым, што паслізнешся, то ты і саломкі падсцяліў бы, ці не так?.. Ты ж сам увесь час не шукаў лёгкага жыцця, а чаму цяпер хочаш ухапіцца за тую выратавальную саломінку?

– Даруй мне, Янінка! Я не пра тое, мусіць, папытаўся. Проста мне стала вусцішна ад адзіноты. І ад таго яшчэ, што нечакана-раптоўна перапынілася з ім гаворка. А хацелася задаць яму ўсяго толькі адно-адзінае пытаннечка... Ці не пакінуў ён мяне назусім? Ці ўбачымся калі, ці адгукнецца, як яго паклічу?

– Свой Голас, Антон, сваё другое “я” ніхто ніколі не кліча. Ён сам прыходзіць. Бо ведае, калі трэба прыходзіць. І – ніколі не спазняецца. Як і не абганяе

час. О, мне зноў пара пакінуць цябе... – спахапілася раптоўна Яніна. – Дзявочае сэрца заходзіцца ад болю. Вось-вось разарвецца... Ад няўдалага кахання на ім раны... Просіць вярнуць яе на планету Ахутавана.

Здаецца, пачуў, як зашамацеў яе накрахмалены беласнежны халацік – як быццам вецер успароў апалае асенняе лісце пасля першых прымаразкаў, і той слабы павеў крануўся маёй шчакі. Мо то і пах духоў даляцеў да мяне, ды нейкіх асаблівых, невядомых...

І я паплыў над зямлёю, укрыўшыся прасцірадлам з зорак і Валацужнага Шляху... І хораша плыць мне над паселішчамі, марамі, над гарамі і лясамі, над тысячагоддзямі...

Ужо нічога не чуў і не адчуваў. Ці то стаў глухі і абыякавы, ці сапраўды наўкола ўтварылася тая цішыня, якая жыве толькі ў небе. А мо то і не цішыня пачувалася там, узрушэнне, а мой слых знаходзіўся не на той хвалі, – што найперш і радавала мяне. Бо вельмі засумаваў па цішыні...

Мройна... Улежна... Спакойна...

Я – павуцінка ў Сусвеце, і не ведаю, куды прыб’юся, да якога берага мяне вынясе мой карабель Часу...

Здаецца, я засынаў...

10.

Прачнуўся ў добрым настроі.

У целе – бадзёрасць, жаданне ўзяцца за пэндзаль і намаляваць тое, што бачыў у цудадзейным сне. Нешта па матывах Далі і Брэйгеля, Веласкеса і Гойі... Як жывыя перад маімі вачыма бегалі, мітусіліся фантастычныя паўчалавечыя-паўзвярыныя вобразы.

Яны то знікалі, то зноў з’яўляліся, выныраючы нечакана з куродымнага туману, рагаталі, узмахвалі рукамі ці крыламі...

Пра нешта бязгучна гаварылі між сабой, не звяртаючы на мяне увагі, але стараліся не знікаць з поля майго зроку, – тым самым падштурхоўваючы мяне да дзеяння... Быццам хацелі сказаць: малюй, інакш не адчэпімся. Ведаў, што гэта сапраўды так…

……………………………………………………………

Жонка зрабіла некалькі бутэрбродаў паставіла на стол кубак гарбаты. Глядзела на мяне дапытліва, маўчала, – толькі нядоўга, папыталася:

– Цябе нешта непакоіць? Нейкі задумлівы, разгублены, адказваеш неўпапад...

– Ды не, звычайны неспакой, які надараецца перад пачакам працы...

– І больш нічога? – зноў дапытваецца, пільна гледзячы мне ў вочы. – Ці ў цябе чарговы прыступ рэўнасці, прызнайся?

– Ніякіх прыступаў няма, праўда.

Маўчанне. Глытаю гарачую гарбату, жую бутэрброды.

– Доўга сёння будзеш у майстэрні?

– Не ведаю. Мо і затрымаюся. Лынды біў апошнія дні… Даганяць трэба згубленае. Ды і грошы трэба. Сорамна перад табою. Ты знясільваешся на працы, прасвятляючы розум юных дурняў, а я таплю ў віне свае няўдачы... Пацярпі трошкі, у мяне такое адчуванне, што я... ну, ладна, не буду пра яйка, якое яшчэ чубатка не знесла. А грошы трэба – без іх ні туды, і ні сюды…

Жонка адсунула ад сябе кубак:

– Дарэчы, пра грошы… Тут адзін дзівак званіў, і потым заходзіў да нас, пытаўся, ці не змог бы ты намаляваць

яго партрэт. Абяцае харошы ганарар, але дамаўляцца пра кошт працы будзе толькі з табою…

– Дзе я быў у гэты час?

– Дзе, дзе... Сам ведаеш, дзе...

– А, ну так, – я, мусіць, пачырванеў, схіліў галаву і дакрануўся губамі да брыжыка кубка, што падаравала малодшая дачка Таццяна з прычыны дня маіх народзінаў, каўцянуў гаркава-салодкі напой. – Вось скончу гэтае, што задумаў, а на гэта трэба тыдняў два-тры, тады ўжо можна і пра партрэт падумаць...

Кабета мая не пярэчыла, але ж і не выказала шчырую згоду ці падтрымку маім задумкам. Бо ведала: дарэмна, ніколі не адмаўляўся ад задуманага, хаця і не любіў гаварыць пра іх загадзя, каб не сурочыць…

– Ну, вырашай свае праблемы, а я пабегла, – паднялася Ліка з табурэціка.

Праз хвіліну шчоўкнуў на дзвярах замок, і я застаўся адзін. Жонка спяшалася да свайго дзевятага “б” класа, – выкладала гісторыю Ліцвініі.

Зазваніў тэлефон. Старэйшая дачка, Ірына, студэнтка сталічнага ўніверсітэта цікавілася, ці знайшоў я для яе ў бібліятэцы, у падшыўках газет песні бардаў апошніх дзесяці гадоў – пісала нейкую навуковую працу. Самой не хапала часу на пошукі, даручыла тое мне. Думала, пэўна, што ў мяне таго часу – бяры, не хачу.

– Не, дачка, пакуль не дабраўся да бібліятэкі. А калі табе трэба гэта – калі апошні дзень?

– Праз дзён пяць.

– Заўтра ж выканаю тваю просьбу. Як вучоба?

– Ды нічога, хвастоў няма...

– Ну то і добра.

– Тады – будзьма!

– З Богам!

Майстэрня мая недалёка ад дому. Калі ехаць тралейбусам, то чатыры прыпынкі. А калі іду напрасткі, то адольваю дарогу за паўгадзіны. Ды яшчэ хвілін пяць праходжу сасновы ці то парк, ці барок. І ў ім заўсёды люблю затрымацца, пастаяць якую хвіліну, паслухаць, як картавяць вароны...

А бывае і ціха. Гэта калі яны злятаюцца на зборышча ў іншае месца – недзе за горад, за Навабеліцу, туды, дзе высокія сосны. Тады прыемна стаяць у цішы, слухаць, як коціцца пошум па вяршынях дрэў. У сэрца ўсяляецца радасць, і чамусьці верыцца, што за дзень удасца нешта зрабіць... І думаецца ўжо светла, і мроіцца мажорна: “Ну, сёння ўжо абавязкова схаплю за хвост жар-птушку, нікуды яна ад мяне не падзенецца...”

Але на гэты раз ў сасновым астраўку, пасярод вялікага горада, не затрымліваюся. Нават не заўважаю яго. І не чую сварку варон. А мо іх і не было, не прыкмеціў, – спяшаўся да мальберта. Не ведаў, куды падзець рукі: яны смылелі і свярбелі, як быццам дакрануўся да крапівы ці бадзягі... І ад дома да майстэрні не прайшоў, як на крылах праляцеў.

Уставіў у шчылінку жоўты медны ключык, павярнуў яго два разы. Патыхнула з пакоя алейнымі фарбамі, растваральнікам і ацэтонам, у якім мыў колькі дзён назад пэндзлі, аліфай – і яшчэ нечым, чым і павінна пахнуць мастакоўская майстэрня...

Батарэі ацяплення, як заўсёды, ледзьве цёплыя. Але то яшчэ не бяда – холад ці прахалода падбадзёраць мяне, не дадуць расслабіцца.

Пэндзлі вымытыя – тырчэлі ў розныя бакі ў гліняным глечыку, які мне падараваў кераміст Пушкар. Нябожчык ужо, на вялікі жаль. Акрамя глечыка ён падараваў мне яшчэ і маладую пару закаханых – Яся і Яніну. Дзве гліняныя фігуры. Ён – з касой за плячыма, у

капелюшы, які ледзьве ліпіць на макаўцы, яна – з кветкай-рамонкам у руцэ. Ясь задаволены, самаўпэўнены. Яніна ж паглядае на яго з трывожным чаканнем, са спадзяваннем, затоена і закахана... Яны ў мяне стаяць пастаянна і даўно – побач са мной, на ўзвышку, на шафе, упоравень з маімі вачыма, – і я іх бачу штодня, калі стаю каля мальберта...

Мікола Пушкар – адмысловы кераміст. З гліны вырабляў такія рэчы, што дух захоплівала. Усё, што выходзіла з яго рук, жыло і дыхала. Во як і яго гліняны хлопец з дзяўчынаю... Бог, як вядома, з гліны стварыў Адама...

Падалося, што яны павіталіся са мной, пакланіліся мне, – як падахвочвалі да працы. Адказаў на іх вітанне кіўком галавы, пільна пры гэтым паглядзеў на абаіх – ці не пасварыліся за маю адсутнасць, ці не пакрыўдзіў чым хлопец дзяўчыну. Не, здаецца, яны па-ранейшаму вясёлыя, дасціпныя... То яны пад маім позіркам стаіліся, а калі мяне няма, што яны тут вытвараюць, – аднаму Богу і вядома...

Зразумела, што кватарант мой – Мышук – спаў, забіўшыся ў валёнак. Не ведаеце, хто такі Мышук? О гэта страшны звер, на вочы яму не пападайся! Але пра яго раскажу пазней, як пара прыйдзе…

– Пачнем? – папытаўся, як выпрошваў усё роўна ў іх дазвол, весела мірганулў – па-змоўніцку, як сваім сябрам, жыхарам нашага жытла.

Атрымаўшы ад іх маўклівую згоду, ўзяў з горшчычка пэндзлі. Дастаў з шафы фарбы, паклаў побач, на столік.

Чорным алоўкам хуценька зрабіў накід будучага сюжэта “Дарога да храма”. Удалечы, за купчастымі кронамі ліпаў, узвышалася царква – Сафійскі Полацкі сабор. Ад жытнёвага поля, на пярэднім плане, адкуль адкрываецца панарама, угару цягнецца чырвоная палоска вузкага поля – у пышнай квецені макі. Абапал гэтай паласы – такой самай шырыні – цвітуць рамонкі. Яны – белыя-белыя, толькі жоўтыя кропачкі песцікаў... Дарога да Сабора – бел-чырвона-белае поле. Штандар

Вялікага Княства Літоўскага, тканіну якога нехта рассцяліў на святой зямлі...

Мне патрэбны цынкавыя бялілы і чорная сажа: гэта фон трывожнага неба. Па ім будуць плысці шэрыя воблакі, з якіх ніяк не можа вынырнуць паўдзённае сонца. Задума непакоіла мяне ўжо з год...

Выціснуў фарбу на палітру, узяў пэндзаль. У той жа самы момант у дзверы майстэрні нехта асцярожна пастукаў. Потым зноў, ўжо больш настойліва, – як быццам той, нехта, хто стаяў за дзвярыма, дакладна ведаў, што я знаходжуся ў майстэрні.

Прыглушыўшы ў сабе незадаволенасць, рушыў да дзвярэй. А яны прачыненыя (здаецца ж накладваў засаўку!).

Чалавек у светлым плашчы і шэрым капелюшы стаяў на пляцоўцы паверха.

– Добры дзень! Выбачайце, вы – Антон Клімовіч?

Я расчыніў дзверы насцеж:

– Так. Слухаю вас...

Чалавек прыхільна ўсміхаўся.

– Ці не запросіце да сябе?

– Выбачайце... спахапіўся, адступаючы крок назад, даючы дарогу госцю. – Заходзьце, калі ласка!

Незнаёмец пераступіў парог, і я зачыніў за ім дзверы. Прапанаваў распрануцца і павесіць плашч на вешалку, прыбітую да сцяны. Плашч ён зняў, павесіў на кручок, а капялюш чамусьці з галавы не здымаў. У пdefault, ў паходцы і ў позірку, калі ён разглядваў маю бярлогу, было пачуццё годнасці і самаўпэўненасці.

– Я заходзіў да вас пазаўчора дадому, – ён склаў рукі на грудзях, ужо асвойтаўшыся, злёгку пагойдваўся на дыбачках, глядзеў мне прама ў вочы – аж зрабілася

ніякавата. – Але ваша жонка сказала, што вы ляжалі з тэмпературай і папрасіла не турбаваць... Дала адрас, дзе можна вас будзе адшукаць. І вось я у вас...

Мне хацелася папытацца, як яго імя, як звяртацца да яго, але ён, як усё роўна ўгадаў мае думкі, сказаў:

– Даруйце, не з таго пачаў... Я – Анатас Алкепаў. Бізнесмен. Прадпрымальнік. Сумесную фірму трымаем з амерыканцамі і французамі. З балотнай мазырскай і тураўскай вольхі робім мэблю. Яна пасля спецыяльнай апрацоўкі атрымоўваецца як з чырвонага дрэва. А сакрэт той апрацоўкі ведаю адзін я. Нашая мэбля, так бы мовіць, ідзе на расхват. Таму маю вялікія прыбыткі. А сёння, пад час цяжкай эканамічнай сітуацыі, гэта не малаважна. Але не толькі мы робім мэблю, шмат чаго і іншага...

– Слухаю вас, Анатас. Кавы, гарбаты?

– Кавы. І я прыхапіў да кавы французскага каньячку, калі вы не супраць. І тры грушы, каб пасаладзіць душу. Вы любіце грушы?

– Люблю, асабліва “Бэру”. Вы – латыш?

– Так, я балт, вы правільна вызначылі...

“Саб’е мне ўсю працу, – варухнулася недзе ўсярэдзіне незадаволенасць – ніколі не любіў няпрошаных гасцей. Прынесла ж яго нялёгкая ў такі час... Але ж – нейкі заказ... а заказ, значыць, грошы...”

Па пакоі паплыў водар бразільскай кавы – высыпаў апошнюю лыжку. Тым часам госць разліў па шкаліках невядомы мне, і, мусіць, дарагі французскі каньяк. Каўцянулі па кроплі, прыкусілі скрылікам лімона.

– Па-першае, выбачайце, што без папярэдняй узгодненасці. Сам не люблю, калі ўрываецца хто нечакана, – павінаваціўся госць, – але я пастараюся вельмі коратка данесці да вас прадмет размовы, каб не сарваць вам творчы дзень...

– Нічога, нічога...

– У мяне да вас вялікая просьба. Я хачу, каб вы намалявалі мой партрэт. Але намалявалі яго ў такой манеры, у якой ніхто ніколі не маляваў. Каб у ім было нешта магічнае, з адценнем алегорыі, фантасмагорыі. Нешта сярэдняе паміж іконай і партрэтам. Гэта не ўмова. Гэта проста падказка да вашай фантазіі. Поўная свабода. Вольны палёт... Я ўпэўнены, што ў вас атрымаецца тое, што я хачу. Толькі ў вас аднаго гэта і атрымаецца... Я быў на вашай выставе, таму ведаю, што кажу. Я наведаў амаль усе сусветныя пленэры і выставы. Так што мне ёсць з чым і з кім параўнаць. Да вас я прыйшоў, так бы мовіць, падрыхтаваны.

Я хмыкнуў. Мусіць, ад таго, што не зусім зразумеў, што ад мяне хочуць.

– А цяпер пра галоўнае, спадар Антон. У колькі вы ацэньваеце сваю працу? Давайце адразу дамовімся, толькі без залішняй сціпласці. Я чалавек не бедны, далёка не бедны... Пагэтаму дыктуйце мне па самай высокай шкале.

Мне прыйшлося няўцямна паціснуць плячыма:

– Ніколі не рабіў пад заказ... Хіба што раней – камуністычную наглядную агітацыю... Брэжнева, Суслава, Усцінава, Леніна...

Госць кісла ўсміхнуўся:

– То не заказ. То – прымус. Хаця да якасці тых прац я прэтэнзій не маю. Яны – бездакорныя. Я ж раблю заказ без загаду. Толькі выказваю, што б мне хацелася. Але – найперш вам. Дык, усё-ткі, колькі? У валюце. У тых зялёных, так сказаць, “драўляных”, амерыканскіх...

Госць глядзеў на мяне, дзівячыся, напэўна, маёй разгубленасці і ніякаватасці.

– Не ведаю, – шчыра прызнаўся я, стараючыся не сустракацца з яго позіркам. – Я ніколі не ацэньваў свае работы... Тым больш у валюце.

Заказчык дазволіў сабе засмяяцца. Наліў яшчэ па кроплі. Зноў прыкусілі скрылікамі лімона. А каньяк быў ніштаваты – галава не туманілася, святлела.

– Тады я, як кажуць, бяру ініцыятыву ў свае рукі, прызначу сам кошт вашай працы. Рэальны, так бы мовіць. За талент, які яшчэ не раскрыты. І мая цана будзе няпоўнай, мізэрнай, маючы на ўвазе сапраўдную каштоўнасць у будучым.

– Я яшчэ не пачаў, а вы мне такія авансы... – паглядзеў з недаверам на яго – блюзнерыць?

– Ну, то ўжо мой клопат, – не падтрымаў мяне Анатас. – Я мог пра гэтага і зусім прамаўчаць. Вяртаемся да галоўнай нашай тэмы. Вашую будучую працу я ацэньваю ў...

Міжволі навастрыў вуха, застыў у трывожным чаканні. Было чамусьці крыху смешна, а ў той жа час...

Мой заказчык вытрымаў паўзу, а пасля глуха, гледзячы некуды ўбок, прамовіў:

– ... ну, дапусцім, спынімся на пяцідзесяці тысячах.

Ніводная жылка не ўздрыгнула на маім твары. Абыякава аднёсся да слоў госця. Хаця самы час быў ці пакрыўдзіцца, ці ўскочыць з крэсла і крыкнуць, што такой цаны не існуе, што яна нерэальная...

Але госць, пэўна, так не лічыў. Глянуў на гадзіннік, за акно, за якім было пахмурна ўжо і ветрана:

– Так, пяцьдзесят тысячаў. Дзесяць тысячаў – цяпер, як аванс.

Дастаў з кейса пачак стодаляравых купюр, паклаў на паліраваны столік – побач з пляшкай каньяку.

– І яшчэ ёсць пытанне. Вы любіце працаваць толькі ў сваёй майстэрні, ці зможаце і ў мяне на рачным караблі? У мяне карабель – як храм. Я ствару вам усе ўмовы – камфорт, утульнасць, цішыню... Мог бы і сюды

прыходзіць, але бяда ў тым, што павінен неадлучна знаходзіцца на камандным масціку – там у мяне пульт кіравання, з дапамогай якога звязваюся з усім светам...

– Ды мне, па-сутнасці, усё роўна...

– Гэта вельмі добра. Заказ мой не тэрміновы. Да яго вы можаце прыступіць тады, калі будзеце гатовы. А за гэты час з’ездзіце ў Еўропу, у Парыж, купіце на Ман-Мартры самыя лепшыя фарбы... Хаця і на маім караблі ўсяго гэтага будзе ўдосталь... Але – як пажадаеце самі. Дык як, згода, спадар Антон Клімовіч? Ці нешта я не так вам растлумачыў?

– Усё так. Я даю згоду. Але ж...

– Не хвалюйцеся ні пра што, – апярэдзіў мае сумненні наведвальнік, – хай вас нічога абсалютна не непакоіць. Я разлічваю, што вы за сеансаў пяць зробіце ўсю працу. За кожны раз я вам буду выкладваць такую ж суму. Не паспееце за пяць, буду пазіраваць больш. І плаціць буду столькі ж. А не, дык можаце і тыдзень працаваць, і месяц, а спадабаецца – дык і год, і два...

Анатас выпрабавальна глядзеў на мяне, усміхаўся.

– Год-два? Смешна... Але дзіўна ўсё неяк... І – незразумела.

Госць падняў чарачку. Падняў і я сваю. Дзынкнулі, як змацавалі тым самым нашую дамову.

– Рады, Антон, што вы пагадзіліся. Адно толькі апошняе ўдакладненне – пад час працы вы маўчыцё, ці любіце размаўляць?

– А гэта залежыць ад настрою. Калі цікавы субяседнік, то магу і гадзінамі размаўляць.

– Цудоўна! – абрадваўся госць. – Я пастараюся быць цікавым субяседнікам. А пра што вы любіце найбольш пагаварыць?

– Пра ўсё – пра рэлігію, пра космас, пра каханне...

– Выдатна! Выходзіць, я не да канца ацаніў вас. І я на гэтыя тэмы люблю гаварыць. І пра Біблію, і пра космас... Я паслухаю вас, а вы мяне....

Хацелася ўсё ж удакладніць, калі прыблізна мы прыступім да працы, але мяне апярэдзіў заказчык:

– Ведаю, вам трэба настроіцца на маю хвалю. Таму, думаю, што месяц ці два будзе для вас дастаткова. Ды вы акурат і падгоніце тое, што не цярпіцца вам скончыць – сваю дарогу да Сафійкі. Не крыўдуйце, што падгледзеў, карціна ж на відавоку...

“Здаецца ж, я накінуў на яе тканіну... Ці зноў у мяне дурыкі ў галаве пачалі скакаць? Даўно ж не піў... Ну, ды ладна, не вялікая бяда, хаця страшэнна не люблю паказваць чужому воку задуманае, яшчэ і не распачатае нават...”

– Ды нічога. Задумка такая, правільна... А месяц дастаткова, каб і сваё скончыць, і на заказ настроіцца... А як вас знайсці, калі буду гатовы?

Алкепаў дастаў з унутранай кішэні пінжака візітку, паклаў побач з пачкам купюр. “ААТ “Алкеп”. тэл. 96-96-666”

– Гэта ў мяне сотавы, факс і спадарожнікавы – усё пад адным нумарам. Ён заўсёды пры мне. Калі скончыце, і калі кінеце кліч аб гатоўнасці, то на беразе Сожа, што каля парка Паскевіча-Румянцава, побач з прагулачнымі кацерамі, “Брэст” ці “Менск”, будзе стаяць мой – “Алкеп”. Вы толькі пазваніце за суткі перад гэтым, бо мы можам лётаць ці плаваць у раёне Кіева ці Турава, Аргенціны і Аўстраліі ці знаходзіцца на іншых планетах... За суткі мы прыплывем ці прыляцім з любой кропкі зямнога шара.

– Такая магутная тэхніка?

– А як жа – вялікія дасягненні патрабуюць і вялікіх выдаткаў.

Шкалікі ўжо напоўніў я. Па той жа мерцы, што і наліваў

мой госць. Гэта ужо была, як я разумеў, аглабельная – на развітанне.

Але заказчык чамусьці піць не спяшаўся. Смакуючы каньяк, падняўся, прайшоўся па майстэрні. Падышоў да століка, на якім ляжаў рукапіс. Узяў першую старонку, паднёс да вачэй, прачытаў услых:

– “Паўла я лічыў і лічу сваім лепшым сябрам…”

Паклаў аркуш на месца. Зрабіў зноў глыток.

– І літаратурай спрабуеце займацца? Прапаноўвалі якому-небудзь выдавецтву?

Я, здаецца, пачырванеў:

– Ды не. Што прапаноўваць – сыры матэрыял, таму і слабы яшчэ.

– А хочаш, Антон, я выдам гэта? У тоўстай каляровай вокладцы, на выдатнай паперы… Мільённым тыражом.

Не заўважыў, як мой госць перайшоў на “ты”. Глядзеў на мяне, чакаў адказу.

– Гэта не розыгрыш, не жарт?

– Не, я не жартую Я ўжо загадзя ведаю, што атрымаецца не кніга, а бестселер… Дзве гісторыі, два лёсы, пад адной агульнай назвай “Рэквіем”. Кнігу перакладуць на іншыя мовы. Ты адразу станеш вядомым не толькі як таленавіты мастак, але як і арыгінальны празаік… Маркесу і Заля і не снілася такое. Ты б жадаў гэтага?

“Адкуль яму вядома, пра што рукапіс?” – слаба шавяльнулася ў маёй галаве недаўменная думка. І мне яшчэ здалося падазроным, што ён задужа ўпэўнена адчувае сябе ў маёй майстэрні, – як быццам быў тут, ды і не адзін раз...

– Пакуль не. Але калі-небудзь мы пагаворым пра гэта, Анатас. Не сёння. Пасля таго, як папрацую добра над

рукапісам.

– У маім выдавецтве самыя лепшыя і дасканалыя кампутары ў свеце. Звышмагутныя і звышразумныя – інтэлектуалы найвышэйшага гатунку. Яны і зробяць за цябе ўсю чарнавую працу. І перакладуць на ўсе мовы свету. Галоўнае, што ў творы закладзены твае думкі і ідэя.

– Не, Анатас, рана гаварыць яшчэ пра выданне.

– Ладна, не будзем пакуль гаварыць. Як ты кажаш, ніколі не позна вярнуцца да гэтай тэмы. Аўтар ты, табе і ставіць умовы. Ды вось што яшчэ, дарагі Антон, – наведвальнік узяў чарачку, падняў руку, запрашаючы тое ж зрабіць і мне. – Зазірнем на імгненне ў будучыню. Ты справішся… За выданне кнігі ты атрымаеш… Я пералічу два, не, тры мільёны даляраў. Але з адной умовай – ты іх патраціш толькі на выданне тваіх кніг. І ні на што іншае. Ні цэнта на нешта іншае.

Я зніякавеў і здранцвеў – яшчэ нічога не зроблена, а мой патрон распластваецца ў абяцаннях. Не зусім сур’ёзна з яго боку, вельмі несур’ёзна.

– Нічога не разумею! Ці мне тое сніцца?

– Давай лепш вып’ем. Разумею, у цябе галава кругам пайшла і ногі сталі ватнымі, – гэтулькі звалілася на цябе за такі кароткі час. Але я за свае словы ў адказе, ніколі нікому не хлусіў, – таму будзе ўсё так, як ты вырашыш.

Мы выпілі, паставілі шкалікі на стол. Заказчык падняўся з крэсла. Падышоў да вешалкі, узяў свой плашч, накінуў на плечы.

– Дзякую, Антон, за каралеўскі прыём! Мне пара. Да сустрэчы!

– Да сустрэчы, спадар Анатас!

– А табе, спадар Антон, я жадаю як найлепш рэалізаваць сваю задумку. Хай пастаянна спадарожнічае табе натхненне!

Мяне не пакідала адчуванне няёмкасці і нейкай незразумелай вінаватасці, а недзе і трывогі. Я як бы ўсё роўна падпадаў пад залежнасць гэтага чалавека, павінен быў падпарадкоўвацца яму, слухацца яго... Хаця чаму – падпарадкоўвацца? Хіба ж вялікія мастакі і кампазітары, літаратары і скульптары не пакланяліся залатому цяльцу? Той жа Мікельанджэла Буанароці. Ці Амадэй Моцарт. Во, гэта ж Амадэю чорны чалавек заказаў рэквіем. І ў мяне нешта накшталт гэтага атрымліваецца... Але я, у адрозненні ад той сітуацыі, не абмежаваны тэрмінамі...

Якому мастаку снілася такое, такі заказ?

– Дзякую, Анатас, але я адчуваю усё роўна нейкую ніякаватасць... Такі ганарар...

– Глупства, дарагі мой дружа, вялікае глупства! – перайшоўшы ўжо канчаткова са мною на “ты”, усклікнуў Алкепаў. – Проста я веру ў твой талент. Я ж – як-ніяк – і мецэнат, фундатар... Ты спытаеш, навошта гэта ўсё мне? Адкажу – можа я хачу з гэтага мець свой навар, сваю выгаду. Ты ўвойдзеш у гісторыю як вялікі майстра-мастак, а нехта недзе і пра мяне радок напіша: “Дзякуючы мецэнатству бізнесмена Анатаса Алкепава ліцвін мастак Антон Клімовіч, пераступіўшы парог няўпэўненасці і творчага застою, стварыў сусветна вядомы шэдэўр!” Ну, як – гучыць?

– Гучыць, – усміхнуўся я, бо мы абодва ведалі, што то быў жарт, і што гэта весялосць майго госця шукае выхад на волю; хаця хто яго разбярэ – гаворыць жа на поўным сур’ёзе, і нават і намёку няма на блюзнерства...

Госць, не адыходзячы ад вешалкі, задумаўся, нахмурыўшы бровы:

– Антон, а ты хоць ведаеш, адкуль пачыналася мецэнатства?

У адказ я пацісннуў плячыма.

– Ладна, даруй, я адбяру ў цябе яшчэ некалькі, апошніх

ужо, хвілінак. Калі літаратура і мастацтва заявілі пра сябе, моцныя свету гэтага вырашылі іх прыручыць, трымаць на ланцужку. Самым вядомым і паказальным быў, мусіць, рымскі імператар Аўгуст. Ён запрог у сваю каляснiцу паэтаў і музыкаў, мастакоў і спевакоў… І ўсё толькі дзеля таго, каб пра яго пісалі песні, малявалі карціны і партрэты, усхвалялі яго на ўсе лады. Я сёння чую дым кастроў, у якіх па яго ж загадзе спальвалі кнігі. Трэба сказаць, Аўгуст любіў глядзець на тыя кастры, быццам чуў стогны і крыкі аўтараў і герояў, пра якіх расказвалі творцы. І быў пры Аўгусце чалавек высокай культуры – Мецэнат. Ён быў як бы злучальным звяном паміж правіцелем і людзьмі творчасці. Багаты, знатнага паходжання, але жыло ў ім чарцяня, якое атручвала яму душу, д’ябальчык такі, сатаніньчык няўрымслівы. Ён глыбока хаваў у сабе злое жаданне, але з усіх сілаў жадаў праславіцца як аўтар якога-небудзь несмяротнага твора. Але літаратар ён быў, можна шчыра сказаць, аніякі – дылетант. Сам ведаў пра тое. Але… Але ў яго была прыроджаная шчырая любоў да мастацтва. І тое не дазваляла яму ператварыцца ў графамана. Цвярозы розум, вытанчаны густ. Ніколі ён сваю паэзію не ставіў вышэй сапраўды мастацкай.

– Цікава!

– І я кажу, што цікава. Але нікуды не дзенешся – слабы чалавек. Ён прагнуў славы, жадаў, каб пра яго гаварылі сучаснікі, узгадвалі яго імя ў творах, якім было забяспечана бяссмерце. І ён тут – ого! – праяўляў зайздросную вынаходлівасць – спакушаў грашыма творцаў. Больш за ўсіх выдаткаваў на Гарацыя: падараваў яму вялізную сядзібу з домам. І што ж, дарагі мой дружа Антон? Строфы Гарацыя мы чытаем і сёння з асалодай, і ў тых радках знаходзім імя Мецэната. Яго імя стала ганаровым, несмяротным, сімвалам дабрадзейнасці і адкрыцця талентаў. Вось і я, як той Мецэнат, хачу адкрыць свету цябе, –мастака і пісьменніка, таму і ўкладваю ў цябе вялізныя, як ты лічыш, сродкі. Мо дзе і пра мяне радочак напішаш, і мой партрэт праславіць тваё імя. А заадно – і мяне.

Што я мог адказаць?

– Дзякую, дарагі Анатас! Але, Бог бачыць, я не за...

– Заслужыў, заслужыў, – перабіў мяне субяседнік, злавіўшы на паўслове, – і мы тое дакажам. Разам дакажам. Вось пабачыш.

– Але я не ведаю, які з мяне мастак, тым больш пачынаючы пісака...

– І няпраўда твая! Ты не маеш рацыі, дружа! Не маеш, шаноўны Антоній! Я табе ўручаю скіпетр Гарацыя, каб ты абяссмерціў нас абодвух. А найперш – сябе.

– Не гавары ерунды! – не вытрымаў я, – ніхто з людзей не ведае, за што бярэцца і што з яго працы атрымаецца. Поспех – справа склізкая.

– Как знать, как знать... Чем чёрт не шутит.

«Аккурат як Хурс гаварыў».

– Во няхай чорт і жартуе, а мне не да жартаў, Анатас. Аднаго толькі таленту ў творчасці і толькі галавы – мала. Трэба яшчэ мець і моцны...

– Ён у цябе моцны, моцны, хто б сумняваўся... А ў маім распараджэнні тысячы і тысячы архіваў, відэазапісы, сведкі, дакументы... Усё будзе табе выкладзена, карыстайся толькі... А тое, што меў на ўвазе, у цябе мужыцкае, моцнае. Не сумнявайся... Ну, а цяпер пара мне. Да сустрэчы на маім ветразніку.

Алкепаў упэўнена пераступіў парог, толькі капелюшом зачапіўся за верх ліштвы, – аж, здаецца, скаланулася сцяна. Дзіўна, але капялюш не зляцеў з яго галавы, нават не скамечыўся, не сагнуўся. Быццам зроблены з нейкага цвёрдага рэчыва, быў зліты з галавой як адно цэлае.

Я чакаў, што ён скажа нешта незадаволенае, нават злое, а ён засмяяўся:

– Вырас да неба, а... – не дагаварыў.

Зачыніліся дзверы, шчоўкнула засаўка замка.

11.

Ці то пасля наведвання маёй бярлогі заказчыкам, ці то пасля таго, як мяне адвезла ў лякарню “хуткая”, адчуў, што пачаў раздвойвацца. Магу сам сябе бачыць збоку. А то і зверху – быццам я птушка якая, і назіраю за тым, як жывуць людзі на зямлі.

То мне здаецца, што я жыву ў мінулым, то быццам абагнаў свой час і знаходжуся ў іншым вымярэнні і асяроддзі… Дзіўна адчуваць такое. Але нешта змяніць, перайначыць, было мне не пад сілу.

………………………………………………………………

У майстэрні зноў запанавала цішыня.

Ад Яся чамусьці адвярнулася Яніна. Пасварыліся, пакуль мы гаварылі з госцем? Ці пакрыўдзілася на мяне, што ўзяў кроплю-другую?.. Але з пляшкі было адпіта ледзь-ледзь. Можна сказаць, што мы і не пілі зусім, а так, каўцянулі для замацавання нашага працоўнага пагаднення.

Тоўсты пачак “зяленіва” ляжаў на століку перада мною. Але перш, чым узяць яго ў рукі, падышоў да шафы, павярнуў Яніну да хлопца – навошта адварочваецца ад каханага? Яна нешта буркнула, як мне здалося, не вельмі задаволена...

Ніколі ў руках не трымаў столькі грошай, тым больш “баксаў”, як кажуць пра амерыканскія даляпы. Ніколі ў жыцці не піў такі дзівосны і дарагі каньяк. Ды ці мала чаго адбылося ўпершыню… І ў адзін дзень на мяне звалілася ўсё разам. Які лічыць гэты дзень па месячным календары? Пятнаццаты… Дзень змея. Сатанінскі дзень. Астральныя бойкі, спакушэнне плоці...

Засцярога справядлівасці, аскеза... Значэнне апошняга слова я не ведаў... Быў і згодзен і не згодзен з тлумачэннем Авесційскіх традыцый... Так, спакушэнне. Спакушэнне выпрабаваць самога сябе ў мастацтве, у стварэнні партрэта. Ну і што з таго? Чорны чалавек спакушаў і Моцарта, вялікія грошы за стварэнне скульптур на саборы святога Паўла патрабаваў Буанароці... Ну і мяне няхай спакушае... Няхай! Як-небудзь выкручуся...

Рука сама пацягнулася да бутэлькі.

Але перад тым паглядзеў на Яніну – ці бачыць, ці не будзе злавацца на мяне, што не стрымліваю слова: даваў жа ёй яго тут, у майстэрні, калі мяне ледзьве не задушылі мае ж ваніты, калі адключалася свядомасць і я падаў у небыццё, бажыўся, што і кроплі ў рот не вазьму...

Напоўніў шкалік – да краёў. Апошні. Больш піць не буду... Падалося, нешта папераджальнае сказала Яніна. Але на тое не звярнуў увагі. Мой слых хацеў чуць іншае, што да спадобы душы.

Каньяк каўцянуў адным махам, адным глытком. І зноў падалося, што ў гэты ж час войкнула каханка Яся, – як быццам ёй, а не мне, стала балюча ад таго, што я выпіў...

Амерыканскія “драўляныя”, як абзываў жартоўна іх мой сябра Валодзя Рай, кіраўнік “Сервера”, які памагаў мне набываць кампутарную тэхніку, – мяне не вельмі і радавалі, але і сказаць, што я быў безуважны да іх – схлусіў бы самому сабе. Скажу жонцы – не паверыць. Пачне ўзважваць і аналізаваць – што гэтаму папярэднічала, у што гэта ўсё можа вылліцца пазней...

Жанчыны – ёсць жанчыны, у іх свой розум, свае меркаванні. Іх думкі адрозніваюцца ад мужчынскіх, але мы часта, на жаль, падпадаем пад іх уплыў, – і ўжо не заўважаем, што жывем па кірунку, які яны вызначылі, які выбралі... Добра, калі мы здольныя аднойчы апамятацца, добра, калі знаходзім у сабе сілы самому

сабе крыкнуць “стоп!”. І тады ж рвуцца самыя тоўстыя ланцугі, і чалавек вырываецца на волю: “Я – свабодны! Я належу цяпер самому сабе!..”

У той жа час здзіўляецца ўжо і жанчына: “Як жа такое магло здарыцца? Такі ж быў паслухмяны, ручны. Не разумее той простай ісціны, што ў такіх выпадках моцнае робіцца слабым – метал гнілой вяроўчынай. А ў іншым вымярэнні тая ж вяроўка мацнейшая за ланцугі... Моцнае тое, што само па сабе жыве і існуе, калі над ім няма насілля і прыгнёту, прымусу і загаду...

І тады хаваем мы адно ад аднаго вочы і пачуцці.

Але ж грошы не схаваеш. Ды і не хаваў я ніколі нічога ад жонкі. Хіба якую кроплю для нечаканай сітуацыі, дык і тое не хавалася, а проста мелася ў наяўнасці.

Але як жа ўсё-ткі распарадзіцца нечаканым багаццем? Мо сапраўды ўзяць ды махнуць з жонкаю да Эйфелевай вежы, потым пахадзіць між мастакоў на Ман-Мартры, прыгледзецца, як яны працуюць... А мо на Багамскія астравы? Адпачыць, свет пабачыць.

Глядзеў за акно, за якім рассцілаўся горад. З пятнаццатага паверха, нават з шаснаццатага, калі дакладна, дзе была мая масандра-майстэрня, ён як на далоні. Вунь вымкнулася ў неба тэлевежа, а вунь, трошкі лявей, сабор Пятра і Паўла... Сонца ўжо выглянула з-за воблакаў, і яго промні высвецілі купалы храма.

Зграя варання некуды памкнулася за Сож – і выглядала няйначай чорным пагрозлівым воблакам, як чарнобыльскай навалай.

У маёй душы, здаецца, спакой. Але я ні на хвіліну не забываў, што мяне чакае мальберт.

Тыцнуў пэндзлем у горку змешанай фарбы, дакрануўся да загрунтаванай тканіны. Тут жа пачуў за спіной уздых аблягчэння. І я падміргнуў дзяўчыне, праказаў уголас:

– Паехалі!.. У добры час! З Богам!

Але мне ніхто не адказаў. А мо і быў адказ, ды не пачуў яго: паглыбіўся ў працу, стаў глухім і нямым.

“А ўсё ж – чаму заказчык загаварыў пра Паўла і Жанету? Што яму да іх лёсаў? Няўжо іх шлях нейкім чынам перасякаўся?”

Рука цвёрда трымала пэндзаль. Упэўнена клаліся мазкі на загрунтаваную беллю тканіну. Галава ясная і светлая...

....

– ... нічога не разумею – і ў сусветнай медыцынскай практыцы не заўважана такога, – уздыхнуўшы каля мяне, скрушна прызнаваўся доктар Міклашэвіч. – Спыняецца сэрца, не працуе зусім колькі хвілінаў... Мы б’емся, змагаемся за жыццё, робім усё неабходнае, потым у адчаі прызнаемся, што бяссільныя... І тады, ў гэты ж момант, сэрца як спахопліваецца – б’ецца рытмічна, упэўнена...

– Згодна з вамі, Янка Пятровіч, – пацвердзіла яго думкі медсястра Вераніка. – Я ўжо дваццаць пяць гадоў працую тут – і нічога падобнага не бачыла...

“Зноў, значыць, мяне недзе насіла, зноў прымусіў людзей хвалявацца, перажываць, – дакараў сябе, не расплюшчваючы вачэй. Сам здзіўляўся з сябе, са сваёй здольнасці адначасова быць у некалькіх вымярэннях, пражываць сінхронна некалькі жыццяў. – Для чаго гэта Вышні робіць са мною? Для чаго выпрабоўвае, для чаго адпраўляе мяне ў такую рызыкоўную дарогу?

– Вы зноў з намі, Антон? – Міклашэвіч нахіліўся над маім тварам, вывучае яго.

– З вамі. А куды ж мне без вас?

– І я так кажу, – кардыёлаг рады, што пацыент яго пры сваім розуме, што мова складная і лагічная. Спрабуе жартаваць.

– Даруйце, Ян Пятровіч, за такія жарты. Я ж некалі

хацеў цыркавым клоўнам стаць.

Доктар зірнуў на экран манітора – на ім упэўнена пульсавала маё сэрца. Што радавала і адначасова здзіўляла вопытнага медыка.

– Добра, даруем. Але дайце слова, што вы потым падзеліцеся сакрэтам сваёй... маўклівасці і – нараджэння.

– Абяцаю – падзялюся. І будзе вам гатовая доктарская дысертацыя. Бо я – феномен. Бо я – падвопытны трусік. І я проста абавязаны быць патрыётам і памагчы чалавецтву пазбавіцца ад...

– Антон, я не так...

– Ян Пятровіч, не папраўляйцеся, і не лічыце сябе ў нечым вінаватым. Я ўдзячны вам за цярпенне. І таму мой доўг сапраўды памагчы вам у вашых сумненнях...

Падчас нашай размовы, па маўклівым загадзе, медсястра ўліла ў вену нейкі пякучы раствор, ад чаго па целе разлілося прыемнае цяпло і млявасць.

– Я сам, калі шчыра, хачу разабрацца ў сваім стане, – пастараўся супакоіць да канца кардыёлага. – І таму мы з вамі, Ян Пятровіч, у аднолькавым становішчы: вы памагаеце мне, а я – павінен вам...

– Добра, добра, – схамянуўся доктар, кашлянуў у кулак, – але вам, Антон, не трэба столькі гаварыць. Прашу вас...

У куточках маіх вуснаў нараджалася кволая ўсмешка – стараўся выканаць просьбу-загад доктара.

І толькі цяпер мне ўдалося прыгледзецца да яго. Не разумеў толькі – чаму не бачыў яго твару да гэтага. Чуў толькі голас. І голас маляваў для мяне яго вобраз. Але ў дакладнай выяве Міклашэвіч аказаўся зусім не падобны на таго, каго сам прыдумаў.

Рэдкія рыжыя бровы над вачмі, густыя бялёсыя вейкі.

Вочы ці то шэрыя, ці то зялёныя; яны то ўсмешлівыя, то задумлівыя, а то зусім заклапочаныя. Валасы колеру пажоўклай пшанічнай саломы. Падбародак востры, з ямінкай. Я думаў яшчэ чамусьці, што ён насіў акуляры – а ён іх не меў. Твар у нейкіх воспінках – як быццам яго пасеклі шрацінкі часу...

Некалі абавязкова намалюю яго партрэт, і добра ведаю, як тое зраблю. Намалюю толькі вочы...

Ён ужо адправіў сваіх памочнікаў у ардынатарскую. Застаўся адзін на адзін са мною. Сядзеў унураны ў свае думкі. Звыкаўся з незвычайным хворым, якога сярод ночы прывезла ў кардыялогію “хуткая дапамога”...

Праз які час да нас прыйшла медсястрыца – паставіла мне на грудзі сподачак з апельсінавымі ружова-чырвонымі долькамі – кветкавым узорам, як промні сонца разыходзіліся кругам.

– Вам хочацца піць... Пажуйце.

І зноў мы адны. Зноў маўчанне. Але яно не гнятучае, бо мы разумеем адно аднаго.

Я, мусіць, заснуў.

Да мяне, здаецца, зноў прыйшла Яніна, – села на мой ложак.

– Засумаваў без мяне?

– Засумаваў. Доўга не прыходзіла. Цэлую вечнасць.

– Угадаў, вечнасць не паддаецца вымярэнню. Чалавек яшчэ не прыдумаў. А мо і не хацеў прыдумваць, каб не палохаць самога сябе...

– Яніна, я вельмі хачу дамаляваць “Дарогу да храма”, ды не ведаю, як тое зрабіць.

– Дамалюеш яшчэ, не спяшайся...

– Табе падабаецца мая задума?

– Не ведаю. Задума – гэта толькі мроі.

– Ты так і Ясю гаворыш, калі ён дзеліцца з табою сваімі планамі? Чаму ты так часта сварышся з ім? – мне хацелася выкрыць яе, прымусіць, каб прызналася, хто яна ёсць сапраўды.

А яна засмяялася, паклала мне далонь на лоб:

– Каханенькі-родненькі, у цябе жар, прыступ рэўнасці. У мяне ёсць і быў толькі ты... Ці хіба з-за пералётвання з часу ў час, ты і зусім забыўся пра ўсё?

Не ведаў, што адказаць. І пакрыўдзіць яе не хацеў, але ж і выветрылася ўсё чыста з маёй памяці пра нашыя адносіны... Жартуе? Быццам бы і не. Сур’ёзна гаворыць? Хто ведае... Мае думкі як бы на раздарожжы. І якую ўзяць за галоўную, не ведаў. Як і не ведаў, ці сапраўды, на яве, адбываецца гэтая размова, ці то толькі ў нейкім фантасмагарычным сне... Адчуваў яе гарачую руку, чуў, як б’ецца яе сэрца, бачыў, як гараць пажадным агнём вочы... Яна была не прывідная, не ўяўная і прыдуманая, а жывая... Значыць, не ў сне адбывалася ўсё.

– Ох і задачкі ты сабе задаеш, спадар Антон, – зноў смяецца мая духоўная медсястра, папраўляючы няўлоўным рухам свае косы. – Паводзіш сябе, як той юнак, які ўпершыню закахаўся і баіцца каханцы прызнацца ў сваіх пачуццях. Ці не так?

Па-дурному састроіў нешта накшталт усмешкі, прамовіў:

– Мо і так... Як той казаў, джагнуў, як шэршань у скроню.

– Цябе яшчэ нешта непакоіць. Што?

– Хачу злётаць у пачатак новай эры, у той час, калі нарадзіўся Ісус Хрыстос. У час Ціберыя Клаўдзія Нерона, Калігулы... А яшчэ, калі дакладней, праведаць Ірада, цара Юдэйскага.

– Навошта? – падзівілася Яніна. – Што ты там згубіў?

Навошта здаўся табе Ірад, ты ж ніколі не хварэў на яго.

– Я і сам не ведаю. Нехта падказвае, каб я пабываў у яго – на сканчэнні яго, дыктатарскага, жыцця. Каб раскрыў адзін усяго радок з Бібліі – хто жадае смерці іншым і здзяйсняе яе, той заслугоўвае найвышэйшай кары. Ірад здзяйсняў замах на Сына Божага, калі Ён нарадзіўся. Калі вешчуны сказалі яму, што нарадзіўся Цар Юдэйскі, вельмі ж перапалохаўся... Папрасіў вешчуноў, каб паведамілі яму месцазнаходжанне Немаўляці, каб пасля прыйсці і пакланіцца яму... А калі валачобнікі разгадалі яго намер, то і не пайшлі да яго, Ірада. Тады ён загадаў забіць усіх немаўлят, якія нарадзіліся ў той час, спадзеючыся, што разам з дзецьмі загіне і Той, якому пакланяліся вешчуны... Вось Ірада, за яго замах, і пакараў Гасподзь страшэннай хваробай... Тое ж чакае ўсіх, хто робіць замах на хрысціянаў, хто жадае ці сее смерць сярод нявінаватых людзей...

– Мяне не хочаш з сабою ўзяць?

– Не хачу. То вельмі жахліва. Але я хачу бачыць таго чорнага. І не толькі бачыць…

– Добра, жадаю поспехаў. Доўга там не затрымлівайся. Бо мінулы час зацягвае ў сябе, непрыкметна хутка бяжыць, а ты яго не так шмат маеш.

Яна сплывае некуды ў шэрае мроіва, не перастаючы ўсміхацца, махае, падалося мне, рукой – як з палубы нябачнага – белага, з чырвонай паласой на баку, парахода…

Той параход ці то сніўся мне даўным-даўно, ці то былі ўспаміны пра будучае…

Белы параход – чырвонае сонца – белыя воблакі…

12.

Прыйшоўшы дадому, паклаў перад жонкай пачак

“амерыканскіх драўляных”. Яна не здзівілася. Толькі ўдакладніла, гледзячы на іх:

– Гэта толькі як аванс?

– Выходзіць, што так...

– Снедаць будзеш?

– Буду. З’еў бы бульбы з селядцом і цыбуляй.

– Я гэта акурат і рыхтую. А цыбулю падсмажыць – ці сырую будзеш есці?

– Сырую.

– Стаміўся?

– Страшэнна...

– Як праца?

– Я ўжо ўчапіўся ў яе. Пайшла. Атрымліваецца. Мне яшчэ тыдзень трэба, мо і трошкі больш...

– Зноў за сваё, – папракнула лагодна жонка, ставячы на стол каструлю з бульбай, ад якой ішла пара. – Не кажы “гоп”, пакуль не пераскочыў сваю канаву...

– Так, так, – не пярэчыў я, згаджаўся, – раней часу вымавіш “скончу”, то спужаеш толькі задуму. Як і здаралася тое са мною не раз, і не пяць... Але то калі кажаш чужым, а роднай жонцы... Дык, выходзіць, і жонка можа быць чужым чалавекам?! – Здурнеў зусім... Язык мой – вораг мой...

Яна сядзела насупраць – стомленая, акуратна прычасаная, глядзела, як я ем і думала пра нешта сваё. Знаходзілася на такой далёкай і адарванай ад рэчаіснасці, адлегласці, што я нават спужаўся за яе. І ў яе ёсць свае клопаты, трывогі, сумненні. Ды не з рукі распытваць, няёмка лезці ў душу. Для чаго? Памагчы? Як?

На палічцы, побач, зазваніў тэлефон. Мы паглядзелі

адно на аднаго – каго з нас? Узяў слухаўку я.

– Антон Мікітавіч, добры дзень! Гэта завуч школы, Ці не маглі б вы паклікаць Ліку Канстанцінаўну?

Перадаў слухаўку жонцы. І чуў, што казаў завуч:

– Заўтра бацькоўскага сходу не будзе, так што вам не трэба рыхтаваць выступленне.

– Добра, дзякую, што папярэдзілі. Да пабачэння!

Я моўчкі жаваў бульбу, не пытаўся ні пра што, хаця пакрысе тачыла рэўнасць: “Адмяняецца сход – гэта што, адмяняецца спатканне?”

– І куды ж мы патрацім твае баксы? – спытала жонка, і голас у яе быў спакойны. Умела прытварацца ці сапраўды сход той пераносіўся?..

– Табе рашаць. Я дык адправіўся б з табой у падарожжа за мяжу. У тую ж Францыю.

– Чаму менавіта туды, Антон?

– Парфумы набярэш рознай... Альбо ў Індыю. Індыйская музыка – мая слабасць. З дзяцінства палюбіў музычныя фільмы Раджа Капура... У Аргенціну, адкуль прыляцела да нас танга...

– Добра, падумаем, – прамовіла жонка, узяла са стала пакет з “баксамі” і ўкінула ў шуфляду шафы – як дзіцячую цацку. – Паснедаеш, і кладзіся спаць, ты змарнеў зусім. А я з’езджу ў райана. Там нейкае паседжанне праводзяць па маім прадмеце...

Запіў гарачай гарбатай, лёг на ложак.

Потым укрыўся з галавой і праваліўся ў глыбокі сон...

....

– ... пульс зноў не праглядваецца, Ян Пятровіч!

– Нічога. Чакайце.

– Як чакаць, ён уцякае ад нас!

– Чакайце!

Голас загадны, нават патрабавальны.

– Чаго чакаць? Ужо мінула тры хвіліны, як маўчыць самапіс... Вы адказваеце за зыход.

– Адказваю. Чакаць!

Звінела недзе надакучліва і аднастайна муха, магчыма, папаўшыся ў расстаўленае павучынне.

Ці то нудна вішчэла недзе на двары электрапіла...

13.

Біўся над мальбертам да раніцы.

Зрабіў ладны кавалак працы – прапісаў неба, і на яго фоне купалы Сафійкі. Праца спорылася, сам тое адчуваў, таму грэх было спыняцца і адпачываць. Душой адчуваў, што на правільным шляху, і адчуваў галоўнае – маёй рукой вадзіў можа і не Сам Вышні, але што Яго анёлы падтрымлівалі мяне, тое ведаў дакладна. Яны скіроўвалі мае намаганні.

Колькі часу працаваў – не ведаю.

Стаміўся – ледзьве трымаўся на нагах.

Адчуваў, што больш ужо не вытрымаю – упаду на падлогу.

Хапіла яшчэ сілы памыць пэндзлі ў слоіку з растваральнікам, выцерці іх ветахам. Яшчэ раз паглядзеў на зробленае – застаўся задаволены.

Маўчаў кватарант – Мышук, не падаваў голасу, нічога

не прасіў.

Зірнуў на шафу. Чамусьці Ясь адвярнуўся ад Яніны. Нечым ўжо яна ўгнявіла яго? От гэтая вечная барацьба. Ніхто не хоча падпарадкоўвацца...

А мо ў іх што іншае?

Паставіў іх адно супраць аднаго – хай зірнуць адно аднаму ў вочы і зразумеюць саміх сябе...

Стома брала сваё – я хістаўся, ходзячы па пакоі.

Мне б прылегчы б на канапу, ды адпачыць колькі гадзінаў, а потым зноў узяцца за працу, ды маё другое “я” пратэставала, загадвала ісці дадому. Пагадзіўся. З-за таго, што, па-першае, будзе хваляваецца жонка, а, па-другое, голад сціскаў кішкі, а ў майстэрні не засталося нават скарынкі хлеба – нават Мышуку на зуб. Мусіць, ён з-за гэтага пакрыўдзіўся на мяне і збег некуды сам сабе шукаць харч... Паспадзявайся на мяне, дык і ногі выдаўжыш...

З Мышуком дзіўная гісторыя адбылася.

Заўважыў яго, а мо і яе – мыш – нечакана. Маляваў я тады “На замчышчы Турава”. Гэта пасля таго, як з Пушкаром наведалі Тураў. У памяць і запала тая гара.

Адразу ж, як вярнуліся, я – у Гомель, а ён у Мазыр, – і прыняўся за працу. І ўвесь час адчуваў, што за мной нехта ўвесь час сочыць. З таго боку, дзе стаялі Ясь і Яніна. Як толькі дакранаўся пэндзлем да палатна – на мне чужое вока. Калі ж пачынаў азірацца, яно прападала.

Мыш, мусіць, страціла пільнасць, а мо і надакучыла ёй гуляць са мной у хованкі, – адкрылася мне. Глядзела спакойна бісерынкамі вачэй на мяне, і ўжо болей не хавалася.

Чамусьці да мяне прыйшла ўпэўненасць, што гэта не яна, а ён. Ён – хто? Мыш ці – мыша? Але лепей – Мышук. Я не рухаўся. Не хацеў напалохаць госця. Тады

ён рашыў мне паказаць сваю смеласць (ці – давер?), – падышоў да брыжа шафы, улёгся і звесіў хвост.

Мне падалося, што маленькая істота запрашае мяне да знаёмства.

Адклаў убок пэндзаль, ступіў крок да шафы. Мышук не ўцякаў. Пакрысе набліжаўся да яго – паўметра, сорак сантыметраў, дваццаць... І – вочы ў вочы.

Мышук не рухаўся, чакаў. Чаго – чакаў?

– Ну, здароў, Мышук! – прамовіў як мага спакойней. – Не баішся мяне?

Ён слаба піснуў, пашавяліў хвастом.

– Зразумеў цябе. Ты набіваешся ў сябры, ці не так? Не хочаш быць проста кватарантам. Што ж, добра...

Хвост перакінуўся наверх, лёг паміж Ясем і Янінай. Тады я здагадаўся ўзяць са стала скарынку хлеба і пакласці перад ім.

– Гэта табе мой пачастунак, – рашыў адысці ад яго.

Зноў пэндзаль у маёй руцэ, зноў заняты карцінай. Пачуў, як мышанё захрумсцела скарынкай. Мы заняліся кожны сваёй справай.

Мышук аказаўся на дзіва смелым і, што не меней важна, таварыскім і дабрачым. Забіраўся на стол з фарбамі, і назіраў ужо адтуль, як я малюю. Больш таго, калі я адпачываў на канапе, ён садзіўся мне на плячо і драмаў разам са мною.

З цягам часу мы ўжо і не маглі адно без аднаго. Я прыносіў для яго бохан хлеба, клаў у вялізную місу на шафе, – і гэтага яму было дастаткова на доўгія месяцы...

Ён яшчэ быў і далікатны – стараўся не назаляць мне, не лез пад ногі ці рукі. Нават калі і быў галодны, то не храбусцеў ссохлай скарынкай, стараючыся не раздражняць мяне. А ўжо калі я стамляўся ці проста

хацеў зрабіць перапынак, усаджваўся, як сурок, на брыжыку верха шафы – на задніх нагах, – побач з глінянымі закаханымі і чакаў, калі звярну на яго ўвагу...

– Я вольны! – дасылаю яму паведамленне.

І праз колькі імгненняў ён імчыць да мяне, залазіць на калені, чакае, калі пачну гладзіць пальцам яго мяккую шорстку на галаве.

... Я прыслухаўся: Мышук не напамінаў пра сябе. Пашкадаваў, што некуды знік, бо да мяне зноў падкацілася млявасць і абыякавасць... У такія хвіліны прыходзіў на дапамогу мой лекар Мышук, – сваёй прысутнасцю адбіраў ад мяне стому.

Рашыў пакінуць майстэрню. “Лячыцца” буду дома – пад’ем, як след, высплюся... А потым зноў вярнуся да працы.

Выходзіў, на вуліцы зырка свяціла сонца.

Калі ж дапяў да паляну, сярод лесапарку, на небе раптоўна згрувасціліся воблакі... Стала зусім цёмна. Вакол нічога не бачна – ні дрэў, ні дарогі, ні неба... Адзінае, што падцвярджала, што я знаходзіўся на зямлі, гэта пошум ветру ў вершалінах сосен – суцэльны працяглы гул... Ды яшчэ сабака нейкі прытуліўся да маіх ног, мусіць, спужаўшыся нечаканай цемры. Пагладзіў яго, нешта казаў, стараючыся супакоіць, сцішыць яго трывогу...

Нешта сціснула грудзі. Абудзіліся ў скронях калючыя малаточкі. Хацелася крыкнуць – папрасіць каго, каб прыйшоў на дапамогу, але саромеўся сабакі – я ж для яго быў абаронцам.. Ды і да каго дагукаешся ў такой цемрадзі?! Ніхто і не пачуе.

Голас падаў сабака – завыў голасна, трывожна, і выццё яго паляцела некуды да вяршынь сосен, і заблыталася там у густым галлі...

Мы з ім пачуваліся адны, ва ўсім свеце адны…

Доўга сядзелі на зямлі, пратуліўшыся адно да аднаго, чакаючы, калі выясніцца неба, калі льга будзе ўбачыць дарогу…

14.

– Нейкія дзівосы атрымліваюцца, – чую скрозь сон здзіўлены жаночы голас. – Ян Пятровіч, як такое можа адбывацца?

– Сам не ведаю, Вераніка… Загадка. І – вялікая загадка. Ён нырае ў небыццё, як у сваю родную стыхію, і з той жа лёгкасцю вяртаецца адтуль, – быццам перабягае з аднаго пакоя ў другі…

І потым доктар маўчыць, неадрыўна сочыць за экранам манітора. Але глядзіць безуважна, бо яму ўжо не дзіўна тое, што адбываецца, больш, пэўна, чаму?

Не вытрымліваю, і, каб вывесці кардыёлага са здранцвелага стану, прашу як мага спакойным голасам:

– Папіць бы мінералачкі, Ян Пятровіч! Ды халодненькай. “Крыніцы”, калі можна… Ці – “Ліцьвінскай”…

Вераніка, стараючыся не выказваць радаснага сполаху, адразу ж адгукваецца, апярэджваючы доктара:

– Ёсць “Ліцвінская”. У халадзільніку… Я прынясу.

Доктар ні пра што ў мяне не пытаецца, задуменны.

– Ян Пятровіч, не ламайце, калі ласка галаву над гэтым…

– Гэтым – гэта чым?

– Ды над тым, што адбываецца са мною. Вы не разумееце, чаму і бяссільны што-небудзь змяніць,

перайначыць? Усё будзе добра. Я буду знікаць на некалькі гадзінаў – не прадпрымайце нічога. Мне трэба скончыць на беразе Сажа адну працу. Пасля таго мы і абмяркуем з вамі ўсё, як след, добра?

– Мг... Добра, Антон... Але я адчуваю сябе неяк...

– Не трэба так адчуваць.

Прыйшла Вераніка. Моўчкі падала шклянку з халоднай вадой, падсунула пад патыліцу далонь і памагла прыўзняцца над падушкай.

– Дзякую, Вераніка! Як на свет нарадзіўся.

– А вы і сапраўды на свет нарадзіліся. І – не адзін раз.

– А я, здаецца, і не заўважыў. Дзякую вам.

Калі ж паклаў галаву на падушку, з рук у мяне ўзяла шклянку ўжо не Вераніка, а яна, Яніна. У яе сабраны на патыліцы косы ў гуглю, перавязаны чырвоным пасачкам.

– Як мінералка?

– Крынічная вада... Сілы дае.

– І як цяпер пачуваеш сябе?

– Нічога, здаецца. А твае як пацыенты, якіх ты праведваеш? Ці ўсім памагае твая дапамога?

– Амаль усім. Можна сказаць, што ўсім, хто таго хоча сам. Як прачнешся, што будзеш рабіць?

– Пайду ў майстэрню. І ў Іерусалім трэба адскочыць на колькі дзён... Прайсці шляхам пакутаў Хрыста.

– А гэта навошта, Антон?

– Трэба, Яніна. У кожнага з нас ёсць свой пакутны шлях. Яшчэ з Ісаакам Ньютанам хачу пабачыцца – разабрацца з яго падыходам да Бібліі. З д’яблам, аказваецца, ён дружбу вадзіў, сакрэт Божых прароцтваў хацеў на свой

лад перакласці. Дзіўна, што ў нас у школе не таму вучылі. Ні слоўца нават добрага пра нашага Залатавуста. Кірыла Тураўскага.

Яніна ніяк не адгукнулася на мае словы, перавяла гаворку на зусім іншае:

– Чаму жонка не абрадвалася твайму нечаканаму ганарару?

– Мусіць, з-за таго, што не верыць, што гэта і ёсць ганарар. Думае, што банк абрабаваў...

Дзяўчына гладзіць маю руку. Нейкая сумная, а мо і стомленая.

– Ты не баішся брацца за заказ?

– Не. Я выканаю яго. Ён мне па сіле.

“Адкуль ёй стала вядома аб нашым кантракце?”

– Адмовіцца не зможаш?

– Навошта? Ды і позна ўжо... Аванс жа ўзяў.

– Аванс жа можна і вярнуць…

– Не тае я натуры, каб адступаць.

– Не тае, дак не тае, толькі глядзі, глядзі… А цяпер – спі.

Як толькі прамовіла апошняе слова, я адразу ж прачнуўся.

…У кватэры ціха. Толькі насценны гадзіннік: так-так, так-так...

Жонка яшчэ не прыйшла, хаця стрэлкі на цыферблаце паказвалі, што час яе прыходу мінуў….

Стома так і не пакінула мяне. Ныла спіна ад доўгага

стаяння каля мальберта. Халоднай, безжыццёвай стала рука, што не выпускала столькі часу пэндзаль, – аж мурашачкі пакусвалі яе ўсю...

Але галава, на дзіва, ясная і лёгкая, – сон пайшоў на карысць.

Пачало змяркацца.

Падышоў да акна. Рассунуў фіранкі і глядзеў на кропкі-агеньчыкі ў вокнах дамоў. Глядзеў доўга, пакуль не пачуў, як у шчылінку замка жонка ўсоўвала ключ...

Добра і спорна клаліся фарбы на загрунтаванае палатно.

Не так даўно вынайшаў свой сакрэт грунтоўкі. Пасля таго, як тканіна высыхала, рабілася белай, бы снег. Нібыта падсвечалася знутры. Калі наносіў фарбы, яны таксама свяціліся. Толькі я адзін ведаў, што гэта было за таямнічае святло. Раней ведалі пра тое удваіх – з маім сябрам, на вялікі жаль, нябожчыкам ужо. Вымачвалі кару бярозы ў дзёгцю, а потым, як высыхала на сонцы, змешвалі з першымі вясновымі бярозавымі почкамі. Настойвалі на першаку, перад гэтым варылі дзесяць гадзінаў на павольным агні. Усё тое і надавала таямнічасць грунтоўкі...

І тыдзень, і два, і тры бязвылазна знаходзіўся ў майстэрні. За гэты час жонцы пазваніў два ці тры разы, – не хацеў наватісці дадому, каб не адрывацца, не страціць тое, што ўхапіў.

Скончыў, сіл заставалася толькі каб пазваніць яшчэ раз жонцы, але ўжо для таго, каб папрасіць яе прыйсці да мяне...

Усе дні, як працаваў, не дакранаўся да французскага каньяку “Alcep’e”, што пакінуў Анатас. Але цяпер падумалася, не саграшу, калі прыму чарачку-дзве – вярну бадзёрасць. Але каньяку не аказалася там, дзе пакінуў. Ляжала пустая бутэлька ў ракавіне пад

кранам. Хто ж яе выпіў ці – выліў? А мо і выжлукціў, сам не помнячы тое... Дзівосы, дзівосы...

Зірнуў на шафу. На мяне глядзеў Ясь. Яніна ж адвярнулася – як саромелася чагосьці.

Не дайшоў нават да канапы – тут жа паваліўся на падлогу, паспеўшы падкласці пад галаву нешта мяккае і невялікае. І праваліўся ў глыбокі і заслужаны сон.

Слаба потым ужо чуў, што рабілася наўкола: ці то рукі жонкі памагалі ўстаць з падлогі, ці то Яніна прыспела на дапамогу, – а мо і Вераніка... Усе яны зліліся ў адзін твар, і ўсе сталі падобны адна на адну, як блізняты... Толькі галасы былі нейкія розныя – ці то мужчынскія, ці то жаночыя... Нехта смяяўся…

Нехта дзынкаў ці то шкалікамі, ці то фужэрамі, а мо і зусім зазвінелі за акном капяжы... Здалося, што Мышук цёрся ласкава аб маю шчаку.

15.

Іерусалім сустрэў мяне пяцідзесяціградуснай спякотай.

Святая зямля… Незвычайнае паветра, незвычайная атмасфера.

На гэтай зямлі прагучэла Нагорная пропаведзь Хрыста, упершыню свет пачуў: “Блажэнныя нямоглыя духам, бо іх ёсьць Валадарства Нябеснае. Дабрашчасныя тыя, што плачуць, бо яны суцешацца. Дабрашчасныя лагодныя, бо яны успадкуюць зямлю. Дабрашчасны тыя, хто жадае і прагне праўды, бо яны спатоляцца. Дабрашчасныя міласэрныя, бояны памілаваны будуць. Дабрашчасныя чыстыя сэрцам, бо яны Бога ўбачаць…” Словы сталі фундаментам Новага Запавету…

Ці не дзіва – каля чатырох гадзінаў у нябёсах, – і ты ступаеш нагой на Святую зямлю. Тэль Авіў… Аэрапорт Бен Гурыён, аддалены троху ад горада…

Аўтобус вязе нас, паломнікаў, па пакручастых дарогах Ізраіля, – у горны раён. Вышэй, вышэй… На адмеціну 350 метраў. На гэтай вышыні, над гладдзю мора, на схілах гор і размясціўся цэнтр трох сусветных рэлігій – іўдаізма, хрысціянства і мусульманства.

Вялікая Пятніца… У гэты дзень кожны хрысціянін перажывае і ўспамінае ратаўнічыя Пакуты Госпада нашага Іісуса Хрыста, прапускаючы праз сваё сэрца. У гэты дзень, раніцай, Ратаўніка і Збаўцу адвялі да рымскага пракуратара Понція Пілата… Па Іерусаліме шлях усіх пачынаецца з той самай прэторыі, дзе Хрыстоса асудзілі на ўкрыжаванне. Чытаю грэчаскія словы “праіторіон” і мяне пранізвае той час сваім болем. Мусіць, тое ж адчувалі ўсе, хто стаяў побач і далёка ад нас…

Надпіс на чатырох мовах, на расейскай (на нашай няма) – “Темница Христа”. То адсюль брала нараджэнне евангельскіх падзеяў, пра што сказана – “і воіны, сплёўшы вянец з церняў, усклалі Яму на галаву, і ў адзенне пурпуровае апранулі Яго і ўсклiквалі: радуйся Цар Іўдзейскі! І білі Яго па шчоках”. (Ян, 19: 2-3).

Палац Пілата… Адсюль і пачынаецца Хросны шлях Ратаўніка Свету. Ён так і завецца – Via Dolorosa – Шлях Жалобы. Вулачка вузенькая, проста дзіўна, як у яе ўціскваюцца тысячы людзей – паломнікаў самых розных хрысціянскіх канфесій. Усе спыняюцца там, дзе адбываліся падзеі. Прыпынкі тыя называюцца “Стаяннямі”. Першае Стаянне, дзе мы маўчым у глыбокай жалобе, – суд над Хрыстом у прэторыі, а апошняе – чатырнаццатае – Пахаванне Іісуса Хрыста.

А ў памяці гучаць словы: “І калі павялі Яго, то, забраўшы нейкага Сімана Кірынеяніна, які ішоў з поля, усклалі на яго крыж, каб нёс за Іісусам. І ўсьлед за Ім ішло вялікае мноства народу і жанчын, якія рыдалі і галасілі па Ім. Абярнуўшыся да іх, Іісус сказаў: дочкі Іерусалімскія! Не плачце па мне, а плачце па саб і дзецях вашых…” (Лука, 23:26-28).

Вуліцы горада спрэс запоўнены працэсіямі хрысціянаў,

якія ішлі з малітвамі і спевамі, неслі вялізныя крыжы, – ішлі Жалобным Шляхам Іісуса.

Заўважыў, што следам за мною рухаўся, у шэрым касцюме і такім жа капелюшы, чалавек. Таксама, як і я, чытаў таблічкі. Але не накладаў на сябе крыж. Не даганяў мяне, але ж і не адставаў. Падалося, што падобны ён нечым на майго заказчыка. Толькі што яму тут рабіць?..

Храм Труны Гасподняй… Храм Уваскрасення Хрыстовага. Апошнія пяць Стаянняў ужо ў ім. Пабудаваны Храм на тым месцы, дзе распнулі (Галгофа), пахавалі, а потым уваскрос Іісус. Сам будынак – гэта каркас, надбудова над вялікімі унутранымі цэрквамі, часоўнямі, прыдзеламі, а цэнтральнай ужо, галоўнай часткай Храма з’яўляецца Кувулькія – капліца, у якой захоўваецца пячора Труны Гасподняй.

Царыца Алена яшчэ ў 335 годзе ўзвяла – пабудавала – гэты Храм. Яго некалькі разоў разбуралі – і цяперашні выгляд захаваўся такім, якім адбудавалі крыжаносцы ў 1149 годзе. Храм Труны Гаспдняй падзелены паміж шасцю канфесіямі – грэка-праваслаўнай, каталіцкай, армянскай, коптскай, эфіопскай і сірыйскай.

Храм Труны Гасподняй… Тут можна стаяць і стаяць, слухаць і ўслухоўвацца ў стагоддзі, у пошум старонак даўніны… Не адвесці вачэй ад архітэктурнага комплекса! Душой зліваешся з часам, з галасамі, што гучаць і ў храме, і на вуліцы…Галгофа, пачынаючы з месца Укрыжавання, ратонду – архітэктурная канструкцыя з велічным купалам, на ім – Кувуклія, Кафалікон. – саборны Храм. У ім знаходзіцца кафедра Патрыярхаў Іерусалімскай Праваслаўнай Царквы. Яшчэ – падземны Храм Знаходжання Жыватворнага Крыжа, Храм святой роўнаапостальскай Алены, некалькі кляштараў і прыдзелаў, у якіх моляцца людзі.

Нікуды не спяшаўся, таму хадзіў і гадзіну, і тры, і пяць… Адкрываю і адкрываю для сябе новыя мясціны і мясцінкі, і кожная з іх непасрэдна звязана з

Прысутнасцю Госпада.

Зусім блізка каля ўваходу прыкмячаю нішу – частку калоны, агароджанай шкляным купалам. Гэта тут, гэта тут са свістам апускаліся бізуны на пакутніцкае цела Хрыста… Міжволі кожны ўздрыгвае, уявіўшы, які боль цярпеў Збаўца. Пасля Кувукліі трапляем у залу, якую даўно не прыбіралі, на сценах старыя патрэсканыя абразы. Гэта ўласнасць сірыйскай царквы.

Заходжу з тытульнага боку Кувукліі. Невялічкі прыдзел – капліца, задняя частка выходзіць непасрэдна да самай Труны Гасподняй. Каплічка – уласнасць Храма Труны Гасподняй коптскай усходнекаталіцкай царквы. Коптская, як і сірыйская царква, мае свайго патрыярха, якога мне пашчасціла ўбачыць, калі накіроўваўся ў Кувуклію. Бачыў, як яму прынеслі ўнушальных памераў крэсла – трон. Залезці на яго памагалі яму служыцелі, – яны доўга валаводзіліся, каб як мае быць размясціць і самога патрыярха, і яго аблачэнне. Ён, падалося мне, абыякава сузіраў наваколле, тлум паломнікаў, пра нешта думаў. Калі ж пільна паглядзеў на мяне, міжволі уздрыгнуў, адвёў позірк.

Хацелася прайсці ўнутр Кувукліі – да саркафага над Труной Гасподняй, – але тое аказалася амаль недасягальным жаданнем. Суткамі па чарзе праходзяць богаслужэнні каталіцкай, грэцкай праваслаўнай царквы, пасля – армянскай. І прайсці туды можна толькі тады, калі не праходзяць службы…

Прыглядваюся: па баках капліцы – пілястры, а франтон аздоблены чатырма візантыйскімі калонамі. Над уваходам прыцягвае ўвагу мазаічная карціна – “Уваскрашэнне Хрыстовае”. Каб трапіць у капліцу, трэба сагнуцца, амаль укленчыць – вельмі нізкі ўваход, – але служыцель прыспешвае, нават запіхвае кожнага, каб даць магчымасць і другім людзям зайсці туды…

З заміраннем сэрца падыходжу да галоўнага месца Кувукліі – да сэрца Храма Труны Гасподняй. Кранаюся нясмела пліты, расколатую пасярэдзіне, на якой ляжала цела Хрыста, і адразу ж прымаю руку: пранізаў

яе як бы электрычны ток, а сэрца адбівае гучныя ўдары – “Ён ляжаў на гэтай пліце, яна трымае яшчэ Яго цяпло і сілу. Адсюль і ўзнёсся, уваскрэснуўшы!..”

І не пайшоў я на сустрэчу, перанёс яе надалей… Бо чакаў прыходу суботы – Вялікай Суботы. У гэты дзень адбываецца Вялікая падзея – Сыходжанне Жыватворчага Агню. Толькі на праваслаўную Пасху – Вялікдзень – у суботу, паміж дванадцаццю і чатырнаццацю гадзінамі дорыць нам Цуд і сведчанне Ягонай Любові – Ён дасылае нам Агонь, які завецца – Жыватворным, Дабраўплыўным, Нязгасным, Сьвятым. Нават – Пяшчотным. Бо ён у першыя хвіліны зусім не апякае рукі, наадварот, пяшчотна ахінае іх і дорыць шчасце, – агонь замазапальваецца ў свечках, што трымаюць людзі, і імгненна разгараецца па ўсім Храме. А потым – па старым горадзе Іерусаліма, перакатваецца за сцены муроў і асвятляе ўсю Святую Зямлю, а потым – Увесь Свет…

І адбылося тое! Чатырнаццаць гадзінаў і сем хвілінаў! Жыватворны Агонь сышоў з нябёсаў і імкліва пабег ад Храма Труны Гасподняй. Як сымбаль жыцця, Боскай апекі над чалавекам. Недзе ў прарокаў сказана, што калі аднойчы не загарыцца, не ўспыхне той Агонь, – то тое і будзе азначаць Канец Свету… Мы бачым, як з Яффскай брамы выскачыў радасны чалавек з пукам свечак, якія палалі незямным Жыватворным Агнём і перадаў яго людзям плошчы… Выбух радасці, шчаслівых воклічаў і плачу, смеху і крыку.

…Віфлеем. Храм Нараджэння Ісуса Хрыста. Гэта самы старажытны Храм у свеце. Адзіны Храм, які мае той выгляд, якім ён быў у чацвёртым стагоддзі пад час яго стваральніцы – царыцы Алены. А цэнтрам паломніцтва служыць Святы Верцеп, – вядомая Віфліемская Зорка, месца, дзе нарадзіўся Ісус.

Далей – Назарэт. Выглядае велічна, унушальна, мадэрновы Храм Дабравешчання. Царква Архангела Гаўрыіла і Святая Крыніца Дзевы Марыі… Кана Галілейская. Тут Хрыстос здзівіў вясельнікаў, калі ваду ператварыў у віно. То і быў пакладзены тады пачатак

Цудаў…

Як жа абмінуць гару Фавор? Іўдзеі завуць яе пупком – “Пупок”. Яна і сапраўды нагадвае нечым пуп, бо вылучаецца сваёй прыгажосцю і адметнасцю між іншых гор Галілеі. Сапраўды – “пуп Зямлі”. Гэта тут, на гэтым самым месцы і адбылося Пераўвасабленне (Перамяненне) Хрыста, і тут Пётра, адданы вучань, усклікнуў радасна: “Госпадзе! Добра нам тут быць; калі хочаш, зробім тут тры шатры – Табе адзін, і Маісею адзін, і адзін – Іліі. … і голас з воблака прамовіў: “Гэта ёсць Сын Мой Узлюблены, Якога Я ўпадабаў; Яго слухайце”.

А як не пакупацца ў рэчцы Іярдан? Ды ў тым месцы, дзе некалі Ян Хрысціцель хрысціў Ісуса. Вада цёплая, белая, дабраўплыўная, жыватворная…

– Вы ведаеце, як называюць яшчэ Святую Зямлю? – падышоў да мяне негр.

– Не чуў, – не сказаў яму чамусьці праўды.

– Пятым Евангеллем. Як сімвалічна, праўда?

…Дарога, якая вяла на ўзвышша, праходзіла праз мусульманскія могілкі, – па самай іх сярэдзіне. Чуў, што юдэі не мелі вялікага жадання паказвацца ў гэтай частцы горада, трымаліся бліжэй да сваіх святыняў.

Мяне перапыняюць незнаёмыя людзі, прапаноўваюць купіць у іх скураныя пінжакі, арабскія хусціны. Адмахваюся ад іх. Як ні дзіўна, але вуліца “Шлях смутку” – самая ажыўленая і гаваркая, – гандлёвая вуліца старога горада.

Стала ціха і цёмна. Нечакана дарогу перагарадзілі высокія вароты з веснічкамі. Хацелася адчыніць іх, але ўспомнілася напісанае: “Ніводнаму хрысціяніну не дазваляецца пераступаць агароджу, якая вызначае Мячэць Амара…”

Не дакрануўся да веснічак.

Прайшоўшы яшчэ з крокаў трыста, апынуўся нечакана зусім у іншым горадзе. Тут не чулася воклічаў і таўхатні, не дражніў пах смажанага мяса. Дарагія машыны, і чыста апранутыя людзі, неонавыя рэкламы, вялізныя люстраныя вокны прэстыжных банкаў...

Ведаў, што юдэі ў старым горадзе з’явіліся толькі ў 1968-м годзе – калі шасцідзённая араба-юдэйская вайна вярнула іх ва Ўсходні Іерусалім.

Знайшоў зацішнае месца ў цяньку, прысеў на лаўку. Прыхінуўся спіной да халоднай сцяны, прымружыў вочы. Акурат як у сваім гомельскім парку...

Горад жыў сваім жыццём. Своеасаблівы свяшчэнны горад. Ці адчуваў ён тое сам? Мама вядзе за руку дачушку, нешта расказвае ёй. Таксісіт спыніў машыну і чакае, калі да яго падыйдуць кліенты. Невысокага росту чалавек, у капелюшы з шырокімі брылямі, з накручанымі на вушы пейсамі, імкнуўся хутчэй заняць вольнае месца побач са мной. У руцэ – кніга Торы.

– Шаноўны, вы не падскажаце, як прайсці да Храма Хрыста?

Я насцярожыўся. Але вочы не расплюшчыў, чакаў, што адкажа абарыген.

– Вы ў мяне пытаецеся пра Хрыста? Вой-вой, хіба ж можна пытацца пра гэта ў юдэйскім квартале? Хіба ж вы не ведаеце, што мы толькі прызнаем аднаго Бога...

– Ведаю, але ж я пытаюся пра пабудову, – сумеўся, мусіць, турыст, якога занесла ў яўрэйскі квартал, – архітэктурнае збудаванне...

Бакавым зрокам убачыў таго, у шэрым касцюме, які ішоў следам за мной па Дарозе Пакутаў. Ён сядзеў скраёчку, прыслухоўваўся таксама, як і я, да размовы.

– Як казала мая Сара, мы, юдэі, маленькі народ, таму і вера нашая даступна не ўсім. Мы ведаем, што Бог

адзіны, і імя яго – Іегова. А пракокаў было шмат. І Ісус Назаранін, і прарок Магамет, і Ілія, Ісайя, Іерамея, Юда... Вы кажаце, што мы былі выгнаны са сваёй зямлі і дзве тысячы гадоў былі рассеяны па свеце толькі за тое, што распнулі Хрыста? Мы – народ, абраны Богам, і мы для таго на гэтай зямлі, каб умацоўваць веру. Але не наша бяда, што аднойчы мы забыліся пра тое і кінуліся ў гандаль і камерцыю.

– Але ж я... – хацеў нешта сказаць турыст, але пажылы хасід не пажадаў яго слухаць, даводзіў сваю думку да канца: – Можа яно сталася б і па-іншаму, але Іешуа здзейсніў недаравальны учынак. Ён сябе назваў Месіяй, сцвярджаў, што пасланы на зямлю Самім Богам... Нельга было так казаць услых, нельга... Равін Іешуа як усё роўна прысуд вынес самому сабе. Вось з-за гэтага ўсё і адбылося... Вы мне даруйце, але мне пара, спяшаюся...

І ён пашыбаваў туды, куды імкнуліся ў суботу ўсе іюдэі – да Сцяны Плачу. А турыст сядзеў, абдумваў тыя словы, што сказаў яму габрэй. Глядзеў некуды ўглыб зямлі, маўчаў.

Чалавека ў шэрым капелюшы і касцюме, які толькі што быў тут, не ўбачыў. Не прыкмеціў, калі ён знік.

Пайшоў у той бок, куды падаўся хасід.

Сцяна складзена з цяжкіх каменных плітаў – даўжынёй у трыццаць метраў. Яшчэ яе называюць Катэль. Гэта ўсё, што засталося ад двух Іерусалімскіх Храмаў. Невысокі плот аддзяляе Катэль ад плошчы. Месца для мужчынаў, трохі меней – для жанчын. Перад уваходам, у каробцы, гара картонных шапачак. Калі ў каго не будзе яе на галаве, да Сцяны не пусцяць.

Гнятучая цішыня. Ніхто не размаўляе, не фатаграфуе...

Я непрыкметна выйшаў і падняўся на невялікую пляцоўку каля самай вяршыні. Ніводнага чалавека не ўбачыў на Галгофе. Толькі некалькі лампад гарэлі роўна і спакойна. Водбліскі ад іх скакалі па мармуровай нішы,

якая прыкрывала тое святое месца, дзе стаяў некалі Крыж...

Мне захацелася прысесці, і я адшукаў сабе месца – на лавачцы. Гулка білася ў грудзях сэрца. Хто сказаў, што ўсе дарогі вядуць у Рым? Усе дарогі свету сыходзяцца тут, на Галгофе. І сэрцы тут б’юцца сугучна Сусвету.

Неба над вечным горадам Іерусалімам пачынала святлець. Зоркі раставалі, быццам ледзяшы пад сакавіцкім сонцам.

Субота – значыць, шабат. Нельга працаваць. Шэсць дзён Гасподзь ствараў свет, а на сёмы, у суботу, прылёг адпачыць. І тады ж загадаў Майсею і сынам Ізрайлевым у гэты дзень не працаваць... Нельга званіць па тэлефоне, ездзіць на машынах, фатаграфаваць, курыць, запальваць агонь, абдымацца, цалавацца, гатаваць страву...

Стаяла выдатнае надвор’е, але на вуліцах не сустрэўся ніводзін чалавек. Усюды зашторany вокны. Недзе выла паліцэйская сірэна – працавалі ахоўнікі парадку з дазволу галоўнага равіна.

На арабскай аўтастанцыі ажыўлена і тлумна. Там кіпела жыццё. Гэта, бадай, адзінае месца ў горадзе, дзе не прытрымліваліся шабата. Непадалёк адсюль – Бейт-Лахм. Так цяпер называецца родны горад Хрыста – Віфлеем.

Праз нейкі час перада мною вырас Храм Раства Хрыстова. Пятнаццаць мармуровых прыступак. Уніз. Я апусціўся ў падземную царкву. Гэта была вярцеп-пячора, куды ў старажытнасці пастухі на зіму заганялі авечак. А во і срэбная зорка з чатырнаццаццю промнямі і рад срэбных лампадаў. Наклаў крыж, дакрануўся губамі да каменя. Нехта шаптаў мне на вуха: “Тут 1999 год таму нарадзіўся Іісус Хрыстос...”

Язэп, як сказана ў Бібліі, захутаўшы ў пялюшкі, перанёс Немаўля ў маленькую пячору і паклаў у яслі. Цяпер, акурат над тым месцам, гарэла свечка і ціха

маліўся паломнік з нашай краіны... Пра нешта пытаўся праваслаўны негр у грэцкага святара...

Стараючыся крочыць бязгучна, накіраваўся ў пячору. Там пахаваны Віфлеемскія немаўляты, якіх пазбавіў жыцця цар Ірад. Стаўшы на калені, прачытаў малітву за іх спакойны сон.

Толькі тады выйшаў на сонечную пляцоўку.

Здавалася, што ішоў не па зямлі, а слізгаў, не дакранаючыся да яе… І толькі метраў за трыста ад паляны адчуў цвердзь пад нагамі. Па небе плылі белыя воблакі, у якіх схавалася сонца. Перад тым, як пакінуць святыя мясціны, узышоў на маслічную гару Елеён. З гары добра праглядваецца старажытны Іерусалім, правільней, тое, што ад яго засталося. Два тысячагоддзі патрабавалася гораду, каб перакачаваць на новае месца. Так захацеў Гасподзь. Ваяры халіфата калісьці спалілі горад да тла, не злітаваўся над ім і меч крыжаносцаў, перапала і ад араба-ізраільскіх войнаў… Горад непрыкметна адсоўваўся ад папялішчаў і пажарышчаў, адраджаючыся ўжо на новым месцы…

Мне падалося, што ў паветры пракаціўся, быццам раскаты грому, вокліч: “Ойча Мой! Калі можна, ды мінуе Мяне чаша гэтая!..”

А потым пачуўся з прысвістам храп – спалі вучні Хрыста, пакінуўшы Яго аднаго… І ўжо рухаліся з факеламі і дзідамі вартавыя, старэйшыны ў доўгіх апранахах, разам з імі жабракі і ўбогія… Адзін з дванаццаці абдымае Яго, цалуе, шэпча: “Радуйся, Раввi!..”

Не аглядваючыся, павольна спусціўся па сцяжыне, выкладзенай белым каменем, пакінуў позаду сябе Кедравы роў і Труну Божай Маці…

Мне трэба спяшацца на сустрэчу з Абрахамам...

І я са шкадаваннем пакінуў святое месца.

16.

– Я чакаў вас заўтра, – сустрэў мяне Абрахам Яхуда, праводзячы ў цень, ратуючы ад спапяляючага сонца.

– А я пастараўся раней справіцца з клопатамі... З паломнікамі знаёміўся са Святой Зямлёй.

– Зразумела. Як даляцелі?

– Дзякую, Абрахам, нічога, нармалёва.

Мы прайшлі глухую і вузкую вулачку, павярнулі налева. Ніхто не сустрэўся на нашым шляху. Ён спыніўся, агледзеўся, потым піхнуў дверы, што зліваліся з шэрай сцяной, прапусціў мяне наперад.

Мы выйшлі на прасторны дворык, спрэс зялёны, і мне падалося, што апынуліся на другой планеце. Тут адчувалася прахалода. Абрахам, адчыніўшы дзверцы невялічкай лядоўні, дастаў з ніжняй паліцы пластмасавую бутэльку з газіраванай мінеральнай вадой.

Гэтак жа моўчкі наліў яе ў шклянкі – мне і сабе.

Сеў за столік насупраць, адпіў некалькі глыткоў:

– Дык вы, Антон, цікавіцеся Ньютанам? Ісаакам Ньютанам?

– Так, Абрахам. Хачу зірнуць на яго даследванні. Не даюць яны мне спакою.

Яхуда зноў замоўк, цяпер ужо глядзеў на паверхню паліраванага стала, абдумваў маю просьбу. Ён даў згоду яшчэ раней, калі я яму напісаў ліст. Потым і па тэлефоне адказаў, што зможа мне выдзяліць нейкі час, і правядзе ў фонд Яўрэйскай нацыянальнай бібліятэкі Іерусаліма.

– Так, сапраўды Ісаак Ньютан некалькі дзесяткаў год прысвяціў вывучэнню Бібліі. Уся бяда ў тым, што ён кіраваўся не з добрымі намерамі, дабіўшыся

дабраслаўлення на гэта Госпада, зусім не. Ён не паслухаўся перасцярог пракрокаў пра тое, што нельга адносіцца да Кнігі Кнігаў са злым сэрцам... Пра нашую будучыню, будучыню Чалавецтва, не ведае ніхто. Толькі адзін Бог. Ісаак хацеў паспрачацца з Богам...

Уважліва слухаў яго. Не так дакладна, папярэдне нешта ведаючы, але ніяк не мог уявіць сабе вобраз Ісаака...

–Усё сваё жыццё Ньютан прысвяціў пошуку зашыфраваных пасланняў вышэйшых сілаў, якія быццам бы ведалі сканчэнне жыцця на зямлі, – а калі дакладней, канец свету... Ён не вывучаў усю Біблію. Спыніўся толькі на адным прароку – Данііле, – са Старога Запавету.

– Чаму менавіта на ім, паважаны Абрахам?

Мой субяседнік кісла ўсміхнуўся.

– Ньютан быў цвёрда перакананы, што Бог абраў адзінага з прарокаў, праз якога і паведаў сваё пасланне чалавецтву пра будучае жыццё, ці заканчэнне яго. Геніяльны матэматык і астраном шчыра верыў, што ў кожным слове прарока закладзены глыбокі і тайны сэнс. Ён вёў жыццё адзінотніка. Быў нелюдзімы... Дзень і ноч займаўся акультнымі навукамі. Злы геній прадаў сваю душу д’яблу. І які-такі ганарар той выдзеліў Ньютану, ніхто не ведае. Напісаў да тысячы старонак. Трэба аддаць належнае, у яго была светлая галава і ўчэпісты розум. Але не той дарогай пайшоў, не на тое патраціў талент вучонага. Яму вельмі карцела вылічыць дакладную дату Апакаліпсіса, хаця ён ведаў, што тая тайна належыць только Творцу...

– І пра што ён даведаўся? Гэта – тайна?

– Ды не. Дакладная дата канца свету, па яго разліках, – у пачатку шасцідзесятага года другога тысячагоддзя.

– Нават так? Можа яшчэ і дзень указаў? – мне ўжо хацелася блюзнерыць.

– Не. Толькі год..

Абрахам Яхуда адпіў некалькі глыткоў, абняў пальцамі шклянку.

– А як папалі, паважаны Абрахам, яго запісы і даследванні да вас?

– О, гэта доўгая гісторыя. Можна сказаць, дэтэктыўная... Як вядома, Ньютан памёр у 1727 годзе. Яго рукапісы больш як два стагоддзі захоўваліся ў тайным куфэрку ў доме графа Портсмундскага. Наследнікі графа знайшлі іх. Знайшлі, але не прыдалі асаблівага значэння. Прадалі іх на аўкцыёне “Сотбіс”. А потым яны апынуліся ў мяне. На жаль, не ўсе тэксты, толькі большая частка. Я іх аддаў у бібліятэку. З рукапісаў зрабілі мікрафільмы, перадалі вучоным. Тыя раздзяліліся на тры групы. Поспех спадарожнічаў канадскім даследчыкам. Прароцтвы прачытаў канадзец – прафесар Галіфакскага універсітэта Стывен Снобелен.

– І далей.....

– Ён сведчыў, што запісы характэрызавалі Ісаака Ньютана як цёмнага і жорсткага ерэтыка. Калі б у той час Царква даведалася пра яго даследванні, то адправілі б на касцёр...

Абрахам замоўк, чакаў, пэўна, новых пытанняў ці ўдакладненняў. Я ж абдумваў пачутае, і мне было цяжка паверыць у тое, што Ньютан быў чарнакніжнікам.

– Неверагодна! – усклікнуў я.

– Так, але гэта неаспрэчны факт.

– А як жа тады вядомы закон сусветнага прыцягнення, які праславіў яго на ўвесь свет?..

Абрахам зноў заўсміхаўся, заківаў галавой:

– Так, спадар Антон, гэта загадка. Яна ў тым, што ён не імкнуўся да адкрыцця, а, наадварот, уцякаў ад яго. Не разумееш? Ён гэтую тэорыю пачаў распрацоўваць, зыходзячы з алхімічнай канцэпцыі аб усеагульным

прыцягненні элементаў аднаго да другога. Хаця гэта і не адзіны эпізод у навуцы, калі даследчык-вучоны, адштурхоўваючыся ад няправільных і абсурдных прадвызначэнняў, прыходзіў да правільных, лагічных вывадаў. У свой жа час браты Мангольф’е лічылі, што паветраны шар лётае толькі з-за таго, што ў дыме ўтрымліваюцца некаторыя лятучыя элементы. То пазней ужо адкрылася, што пад’ёмную сілу ствараюць цёплае паветра і лёгкія газы – вадарод ці гелій. Так, Ісаак Ньютан шырока вядомы і як стваральнік канцэпцыі абсалютнай прасторы і часу. Але мала хто ведае, што зыходзіў ён зноў жа, з тэалагічных уяўленняў. Тут дзіўнае хіба тое, што ён, Ньютан, верыў: абсалютная прастора – і ёсць месцазнаходжанне Бога, як форма існавання Яго Усяленскага Духу. А бясконцы час з’яўляецца ні чым іншым, як працягласцю Божай прысутнасці.

Мне падалося, што нехта стаіўся за маёй спіной. Я азірнуўся – нікога побач не ўбачыў.

– Ён прысутнічае тут. Заўсёды. – Патлумачыў мне маю насцярожанасць яўрэйскі даследчык. – Ахоўвае свае запісы, не хоча, каб з імі знаёміліся іншыя…

У мяне па спіне прабеглі мурашы. Пра гэта Абрахам так спакойна гаворыць? Прывык да гэтага?

– Калі я, спадар Антон, даследваў яго запісы, то мяне здзівіла адна дужа цікавая дэталька. Матэматык і фізік Ньютан абгрунтаваў сваё прароцтва пра канец свету, праштудзіраваўшы толькі, як я казаў, адну кнігу – прарока Данііла. Ён знайшоў у тэксце спасылкі на вызначальныя часовыя перыяды. Адзін з іх раўняецца 1260 гадам. Ён і вылічыў яго пачатак. На яго думку, гэты перыяд пачаўся ў 800 годзе ад Нараджэння Хрыстова. Пагэтаму, склаўшы дзве велічыні, і атрымаем 2060 год…

Сядзелі і гутарылі мы з Абрахамам гадзіну другую…

– Пара, – нечакана прамовіў Яхуда і першым падняўся з крэсла. – У нашым распараджэнні яшчэ адна гадзіна.

Цяпер там, у бібліятэцы, нікога няма. Ніхто не будзе перашкаджаць...

Абрахам ішоў, няспешна перастаўляючы ногі. Белае адзенне разляталася на ім, – быў падобны на воблака, якое гнаў вецер...

Мы прайшлі праз дворык. Абрахам прачыніў драўляныя дзверы, і зайшлі ў памяшканне.

Калі за мною зачыніліся дзверы, вочы не адразу прывыклі да цемры. Счакаўшы, калі я агойтаюся, мой праваднік спыніўся. А потым паклікаў кіўком галавы, каб лучыў следам за ім.

Прайшлі адзін калідор, потым другі, трэці...

З вокан струменілася натуральнае святло. Падышлі да высокіх дубовых, абітых бліскучай меддзю, дзвярэй.

“Тут, – паказаў Абрахам, прымружыўшы вочы, – тут знаходзіцца галоўнае багацце, і тут тыя рукапісы...”

Бязгучна адчыніліся дзверы, прапусцілі нас у прахалоднае памяшканне.

– Хто? – пачуўся незадаволены глухі голас.

– Тыя, хто цікавіцца вашымі працамі, сэр Ньютан, – адказаў Яхуда. – Гэта прыбыў да нас з Ліцьвініі, з Палесся – Антон Клімовіч.

– Вы ведаеце, хто я? – звярнуўся да мяне ўжо голас.

– Ведаю. Вы нарадзіліся ў мястэчку Вулсторп, што знаходзіцца ў графстве Лінкольншыр. Англійскі механік, астраном, матэматык і фізік. Прэзідэнт і сябра Лонданскага каралеўскага таварыства, сябра Парыжскай акадэміі навук. Маеце дыплом аб сканчэнні Трыніты-коледж Кембрыджскага універсітэта. Вы – дырэктар Лонданскага Манетнага двара...

Чалавек з доўгімі сівымі валасамі і вострым ястрабіным носам, задаволіўшыся адказам, ледзь заўважна схіліў

галаву, як быццам вітаў нас, дазваляючы мне пазнаёміцца з яго працамі... У яго за дзвярным праёмам знаходзіўся яшчэ адзін чалавек – у шэрым касцюме, у шэрым капелюшы. Той, што крочыў следам? Нешта часта ён стаў пападацца на мае вочы, – ці да дабра тое?

Ньютан, каб не замінаць нам, адышоў да таго, хто, мусіць, чакаў яго. І зноў думка апякла мяне: “Няўжо гэта ён, той чалавек, які заказаў партрэт?”

– Заўсёды, калі прыходжу сюды, абавязкова бяру ў яго дазвол, – патлумачыў праваднік. – Ён і жыве тут. Усё не можа развітацца са сваімі запісамі... Цяпер вы можаце глядзець і вывучаць іх... У вашым распараджэнні гадзіна. Вось стол, паперы... Як скончыце працу, паклічце мяне. Вось тут кнопка выкліку.

Я кіўнуў галавой.

Як толькі Яхуда пакінуў мяне аднаго, я з вялікім хваляваннем уперыўся вачыма ў першую пажоўклую старонку.

Пахаладзела ўсярэдзіне.

“Я, Ісаак Ньютан, матэматык і астраном, сведчу пра тое, што...”

Праз хвіліну я ўжо нічога не адчуваў, – аркушы паперы, з віціеватымі літарамі інтэпрэтатара Бібліі, паглынулі мяне...

Перада мною старонка, на якой прыведзена апошняе бачанне прарока Данііла. Спаміж кожным радком, як макавыя зярняткі, тлумачэнні і вывады. Іх цяжка разабраць, але дакапацца да сутнасці магчыма. Спачатку я прачытаў біблейскі тэкст (Кніга прарока Данііла, 12; 5-13):

“Тады я, Данііл, паглядзеў, і вось, стаяць два другія, адзін па гэты бок ракі, другі па той бок ракі. І адзін сказаў мужу ў ільняной вопратцы, які стаяў над водамі ракі: “калі будзе канец гэтых дзівосных здарэнняў?”

І пачуў я, як муж у ільняной вопратцы, які быў над водамі ракі, падняўшы правую і левую руку да неба, прысягнуў Жывым вавекі, што да канца часу і часоў і паўчасу і пасьля поўнага паламаньня сілы сьвятога народу ўсё гэта здзейсьніцца.

Я чуў гэта, але не зразумеў і таму сказаў: “гаспадару мой! Што ж пасьля гэтага будзе?”

І адказаў ён: “ідзі, Даніілe; бо захаваны і запячатаны словы гэтыя да апошняга часу.

Многія ачысьцяцца, адбеляцца і паратоплены будуць у спакушэньні; несправядлівыя будуць несправядлівымі, і не зразумее гэтага ніхто з несправядлівых, а мудрыя зразумеюць.

З часу, калі будзе прыпынена штодзённая ахвяра і будзе пастаўлена гідота запусьценьня, пройдзе тысяча дзвесьце дзевяноста дзён.

Шчасны той, хто чакае і дасягне тысячы трохсот трыццаць пяці дзён.

А ты ідзі да твайго канца, і супакоішся і паўстанеш на атрыманьне тваёй долі ў канцы дзён”.

Прыйшлося браць павелічальнае шкло, каб разгледзець дрыготкія літаркі вучонага…

…………………………………………………………………

Яхуда праводзіў мяне да аэрапорта.

– Дзякую, Абрахам, я задаволіў сваю цікаўнасць, хаця і не меў на тое права. Не з-за таго, што Ньютан сам не хацеў адкрываць нам сваю тайну, а з-за таго, што мы не павінны ведаць пра яго вывады…

– Так, Антон, не павінны… Гэта – грэх… Але што паробіш, калі ў розум чалавека ўсяляецца Люцыфер? Не адзін толькі Ньютан браўся за прадказанне канца свету, датаў разбуральных войнаў і глабальных эпідэмій. Пад занавес дваццатага стагоддзя Настрадамус прарочыў

нешта страшнае і катастрафічнае... Мадэльер Пака Рабан папярэдзіў, што Эйфелева вежа спыніць сваё існаванне – на яе ўпадзе касмічная расейская арбітальная станцыя “Мір”. Так што чалавецтва перажыве і дату, дасць Бог, вызначаную вялікім фізікам... Але ўсё можа быць ...

– Не дай, Божа.

– Але нярварта завершыць нашую размову пра Ньютона на гэтай, я сказаў бы несправядлівай у адносінах да яго, ноце.

– Гэта не зусім так. Ісаак Ньютан – вялікі вучоны-матэматык, астраном, фізік, і, што меней за ўсё вядома, хрысціянскі багаслоў, глыбока веруючы чалавек. У адным са сваіх трактатаў па хрысціянскаму багаслоўю пра стварэнне свету сцвярджаў: “У паветранай прасторы маюцца (“нябесная цвердзь” – “ракія”) мільярды зорак, і за гэтым матэрыяльным светам існуе духоўны нематэрыяльны свет, у якім, як веруем мы, хрысціяне, душы веруючых будуць вечна жыць са сваім Госпадам”.

– А тое ўжо будзе залежаць ад самога чалавека. І ад сонца. У сонца ёсць свая “топка” – качагарка, у якую, для падтрымання агню, неабходна падкідваць і падкідваць “дровы”. А дровы гэтыя – дабрыня і чыстыя помыслы чалавека. Чым будзе чысцей чалавецтва, вызваліўшыся ад зла і грахоў, тым больш энергіі атрымае нябеснае свяціла, і тым даўжэй яно будзе саграваць людзей... Калі ж мы заблытаемся ў грахах, то і печ будзе пустой, – тады нам нічым нельга будзе падтрымліваць Агонь Жыцця.

Гэта было проста і зразумела. Але толькі я хацеў выказаць згоду, як Абрахам загаварыў пра тое, але з другога канца.

– Але канец Свету, канец Агню, Антон, калі-небудзь ды наступіць. Нашае свяціла, на жаль, не вечнае, і яно непазбежна патухне. Тухнуць тысячы зорак у Сусвеце. Сонца, як сцвярджаюць вучоныя, можа выкарыстаць

свой рэсурс толькі праз... пяць мільёнаў гадоў... Чалавек жа можа прадоўжыць гэты тэрмін на мільярды гадоў... Пры ўмове, калі чалавек будзе лёгка і з радасцю выконваць дзесяць запаветаў Бога – асновы бяссмерця Чалавека... Тут ужо да месца можна і ўжыць значэнне слова “грыдпіс”, пра што вы маеце нейкае ўяўленне. Ваш Хурс не падманьваў вас, ён дакапаўся да некаторых тайнаў быцця. Але толькі – да некаторых. Яму яшчэ трэба шмат папрацаваць, каб дакапацца да ісціны.

– Паважаны Абрахам! Вы сказалі пра “чарговае быццё”. Што гэта азначае?

– Чалавецтва пераважыло чытыры Апакаліпсісы – чатыры канцы свету. Пры Сусветным патопе зямная вось зрушылася на шэсцьдзесят градусаў – адну трацiну паўакружнасці Зямлі. А акружнасць зямлі – сорак тысячаў кіламетраў. Лічылася, раней Паўночным полюсам была гара Кайлас. Антлатыда загінула ад таго, што вось зямлі ссунулася на 4 142,06 miles – 6666 кіламетраў. На такую адлегласць і зрушыўся Паўночны полюс. Пры пятым Апакаліпсісе, пра які мы гаварылі, вось зноў ссунецца, але ўжо на 9999 кіламетраў... Але гэта пагражае вечнай мерзлатой.

Я нахмурыўся, уявіўшы на імгненне небяспеку, якая пагражала чалавецтву.

– Дарагі Антоне! Я вам нічога не казаў. Я не павінен быў тое казаць вам. Гэта толькі маё ўяўленне, прагноз, якія могуць быць і памылковымі. Дай Бог, каб я памыліўся!

– Дай Бог! – пагадзіўся і я.

– І вось што яшчэ. Аднойчы павінна здзейсніцца тое, пра што сказана ў Евангеллі: “У які час не думаеце, прыдзе Сын Чалавечы”.

У знак згоды кіўнуў галавой.

– Але многіх усё роўна чамусьці цікавіць – калі ж

надыдзе той Судны дзень, і нічога не робяць для таго, каб з’явіцца на той Суд чыстымі...

На твары Абрахама з’явілася ледзь прыкметная ўсмешка:

– Яшчэ апосталаў хвалявала пытанне пра Апакаліпсіс. Калі Іісус Хрыстос пад час свайго зямнога жыцця знаходзіўся ў плоці сярод людзей, Ён прадкзваў, што разбурыцца Іерусалім. Апосталаў тое вельмі занепакоіла, і яны пачалі нават сумнявацца ў прароцтве Збаўцы: існаванне магутнейшага храма Іерусаліма ім здавалася настолькі непарушным, непадуладным часу. То ж была цвярдыня іх веры.

Вагаліся апосталы, а потым і пацікавіліся ў Божага Настаўніка (Мф. 24, 3):

– Скажы, ці праўду Ты нам сказаў, ці мы недачулі: калі тое будзе і як нам даведацца пра Тваё прышэсце?

– “Не ваш клопат ведаць часы і тэрміны, якія Бацька паклаў у Сваёй уладзе, – адказаў ім Збаўца. – Як даведацца, калі ўсё адбудзецца? Калі я прыду зноў і калі наступіць завяршэнне сусветнай гісторыі чалавецтва? Бадзёрымі будзьце на ўсялякі час і маліцеся, ды ўдасца вам пазбегнуць усіх будучых бедстваў і стаць перад Сынам Чалавечым…”

Такія словы прамовіў Іісус Хрыстос перад сваім усяслаўным Узнясеннем на неба, калі ў Яго запыталіся вучні аб прыходзе апошняга часу. Тое ўжо ў Дзяяннях.

І пра тое казаў блажэнны Аўгусцін у той жа кнізе: “Дарэмна мы стараемся, жывучы яшчэ ў гэтым свеце, вылічваць і вызначаць леты, калі з вуснаў самой Ісціны чуем, што “не нам разумець тое”...

Каб яшчэ глыбей спасцігнуць гэтую тэмы, Абрахам параіў мне звярнуцца да Евангелля ад Мацвея (24: 2). Там я прачытаў: “Ён жа сказаў ім: ці бачыце ўсё гэта? Праўду кажу вам: не застанецца тут каменя на камені: усё будзе разбурана. Неба і зямля мінуць, словы ж Мае

не мінуць… пра дзень той і час ніхто не ведае, ні анёлы нябесныя, ні Сын, але адзін толькі Бацька. Бо як дні Ноя, так будзе Прышэсьце Сына Чалавечага…”

А ў Марка (13) вычытаў: “Глядзіце, чувайце і маліцеся; бо ня ведаеце, калі прыдзе той час… Дык чувайце ж, бо ня ведаеце, калі прыйдзе гаспадар дома: увечары, ці апоўначы, ці пры пеўнях, ці нараніцу, каб, прыйшоўшы зьнянацку, не заспеў вас у сне…”

А апостал Лука (17: 20-21) апавядае пра тое, што адказаў Настаўнік фарысеям, калі яны спыталі, калі прыдзе Валадарства Божае: “Ня прыдзе Валадарства Божае ўвачавідкі. І не скажуць: вось яно тут, альбо: вось, там, – бо яно, Валадарства Божае, сярод вас…”

Далей Ён звяртаецца да вучняў сваіх і кажа: “Прыдуць дні, калі захочаце ўбачыць толькі адзін дзень Сына Чалавечага – і не ўбачыце…”

А ў Апакаліпсісе – Адкрыцці Яна Багаслова – глыбока і прарочы распісана жыццё чалавека ці не да апошняга дня. Але не прыйшоў яшчэ той час для поўнага разумення прарочых слоў Ратавальніка…

Недасведчаны можа падумаць пра тое, што Настаўнік не даў ніякіх указанняў і арыенціраў для праваслаўных. Але тое не так. Ён не выстаўляў іх напаказ, не выкладваў іх на паверхню, каб яны былі на віду. Ён уклаў у рукі людзей компас, паказаў шлях, але папярэдзіў, што Царква Хрыста будзе цярпець пакутніцкія і скрушныя падарожжы…

Разбурэнне Іерусаліскага храма адбылося, і тое як бы стала велічнасцю заканчэння старога часу Старога Запавету і пачаткам Новага часу, новай эпохі, якая і завершыць зямную эвалюцыю.

Я і сам, падоўгу прападаючы ў бібліятэках і сховішчаў у розных краінах, адкрываў для сябе старонкі гісторыкаў сівой даўніны, натыкаўся на прадказанні Ісуса Хрыста пра Яго другое прышэсце, пра тое ж разбурэнне Іерусаліма і яго Галоўнага храма. Прыйшлося

звярнуцца да прац Язэпа Флавія, юдэйскага гісторыка, – і ў яго прачытаў фразу пра тое, што ў канцы сямідзесятых гадоў першага стагоддзя юдэі ўздымуць закалат супраць рымскіх правіцеляў. Гэта ж трэба было так давесці да адчаю юдэйскі народ, каб ён, не вытрымаўшы здзекаў і прыніжэнняў, пайшоў на крайнія меры. Рымскія намеснікі не шкадавалі ні дарослых, ні дзяцей, – жорстка падаўлялі нават кволыя расточкі іншадумства. Народ верыў, што такія здзекі вечна існаваць не могуць быць. Нянавісць да Рыму ўзрастала з кожным днём. Згодна прадказанняў прарокаў, павінны было наступіць прышэсце Месіі – тэрмін прыйшоў ужо. Але, не ўбачыўшы абяцанага, перажыўшы адчай, юдэі і паўсталі. Захапілі Рымскую крэпасць і перарэзалі ўвесь гарнізон. Помста не прымусіла сябе доўга чакаць – пачаліся масавыя пагромы юдэяў у Кесарыі, Сірыі, Малой Азіі – і па ўсёй Палесціне.

Вялікі закалат нараджаў яшчэ большыя пагромы і помсты. Цэсцій Галій паспрабаваў узяць штурмам юдэяў, якія заселі ў храме, але пацярпеў паразу. Супраціў быў не на жывот, а на смерць. Тое найбольш здзівіла і ўразіла Галія. Нерон паслаў туды свайго самага жорсткага, але таленавітага ваеначальніка Веспасіяна. Але атака, на якую так спадзяваўся Веспасіян, захліпнулася, нават не распачаўшыся як след. Веспасіян паспрабаваў заслаць у горад шпікаў. Яны ўдала праніклі ў горад і тут жа вярнуліся. Расказалі, што ў ім – міжусобная вайна. План паспеў адразу ж – няхай змагаюцца між сабой, – а тым часам трэба асадзіць горад, пакінуць яго без правіянту і вады. Пасля гэтага і не трэба асабліва траціць сілы на ўзяцце горада. Загадзя паціраў задаволена рукі Веспасіян, нават дэпешу раней часу адправіў Нерону: горад будзе ў яго нагах праз тры-пяць дзён.

Але планам яго не ўдалося збыцца. Пачалася працяглая і жорсткая асада. Атак не адбывалася, але і падзенне горада не прадбачылася…

А за гэты час Рым абвясціў ужо Веспасіяна сваім імператарам. Той жа скарыць Іерусалім даручыў свайму

сыну – Ціту. А сын не ў бацьку пайшоў: раптоўна, без падрыхтоўкі, на штурм пайшоў. Сведкі той жорсткай бойкі успаміналі, што цяклі па горадзе рэкі крыві, горы трупаў ляжалі па вуліцах.

Горад здаўся, а храм успыхнуў агнём. У гісторыі адбілася дата – дзесятае жніўня сямідзесятага года. На той жа дзень прыпалі дзве значныя падзеі: Іерусалімскі храм і першы храм, узяты Навухаданасорам, згарэлі адначасова...

Пляц, дзе стаяў храм, узаралі. Ваеначальнік Тэрцій Руф загадаў зрабіць тое. Збылося моўленае прарокам Майсеем, які прадказваў (Міх. 3: 12): “Узараны будзе Сіён, як ніва”.

Іісус папярэдваў пра падзенне храма яшчэ за сорак гадоў да гэтага. Але не ўсе паверылі Яму.

У гэты ж самы час з’явіўся Ілжэпрарок і заявіў, што менавіта зараз прыдзе Месія і выратуе народ. І шэсць тысячаў чалавек кінуліся ў пылаючую галерэю храма. А хрысціяне іерусалімскія, якія паверылі ў тое, бачачы як адступаюць рымляне пасля першай асады Іерусаліма, паспяхова схаваліся ў Заіярданскім горным горадзе Пеллу, – і ніводзін чалавек з іх не загінуў. Але пазней юдэяў загінула больш як мільён чалавек, больш як сто тысячаў папалі ў палон, – ўсё толькі з-за таго, што яны паверылі ілжэпрароку і Ілжэ-Хрысту.

Мне падумалася: пад Яго імем прыходзілі і пазней. За дзевятнаццаць стагоддзяў юдэйскі народ налічваў каля дваццаці ілжэпрарокаў. А колькі ў дваццатым стагоддзі? А колькі войнаў? Колькі чалавечых жыццяў?

Самы жорсткі з усіх стагоддзяў – дваццаты век. Недарэмна і пазначаны ён крыжамі – XX. Стагоддзе смерцяў і жахаў, кравапраліцця і богазмагання. Хрыстос папярэджваў юдэяў (Лк. 21: 20-21): “Калі ўбачыце Іерусалім, акружаны войскамі, тады і ведайце, што наблізілася запусценне яго: тады тыя, хто будзе знаходзіцца ў Юдэі, ды пабягуць у горы”.

А як нам уратавацца? Што запаветваў Збаўца нам? Як пачуць Яго голас? І ці гучэў той голас для нас?

Як адрозніць голас д’ябла ад Голаса Божага, як не паддацца спакусе кінуцца ў вір і балота д’ябальскага ўздзеяння і ачмурэння? Як?

Чалавек раней часу спакусіўся забароненым плодам – яблыкам з дрэва пазнання дабра і зла. Бог сцявярджаў, што прыдзе час і ён дасць людзям неабходныя веды і кірунак, каб выратавацца, яны навучацца пазбягаць спакусы. Але чалавек праявіў нецярплівасць і залішнюю цікавасць, паверыўшы шэпту Змія, паверыўшы, што ён усёмогучы і ўсёмоцны. Чалавек раней часу адкрыў тайны дабра і зла на зямлі, умяшаўся ў тую сферу, якая не чакала яго прыходу, бо ведала, што ён не гатовы да спасціжэння тайнаў Божых.

І таму чалавек, сам таго не ведаючы, нарадзіў монстра-д’ябла – цывілізацыю. А яна, помсцячы яму за нецярплівасць, забівае і яго, і ўсё жывое на зямлі…

У нашае жыццё ўмешваюцца няпрошана іншыя сусветы, другія цывілізацыі, – і яны, на жаль, знайшлі жорсткіх спадкаемцаў на зямлі. Ужо болей як два тысячагоддзі вядуцца войны з хрысціянамі, ужо больш двух тысячагоддзяў церпіць Іісус Хрыстос, чакаючы, калі ў чалавека расплюшчацца вочы.

Бог доўгацярплівы?

А доўга – гэта колькі?

Доўга – гэта ж не бясконца.

………………………………………………………………

17.

Аб’явілі пасадку на самалёт.

Мы абняліся з Абрахамам, як старыя добрыя сябры. Мы

і сапраўды з ім пасябравалі.

“Боінг” ляцеў вышэй воблакаў.

Мы знаходзіліся на першым небе. Касманаўты кружыліся вакол зямнога шара таксама на першым небе. А было ж яшчэ і другое, і тое, на якім жыў Бог: Трэцяе Неба.

Я драмаў, седзячы ў мяккім крэсле. А з памяці не выходзілі словы Абрахама, яго думкі пра будучае, пра сканчэнне свету. Гэта настолькі запала ў мой мозг, што я мог даслоўна пераказаць тое, пра што ён апавядаў.

………………………………………………………………

Прыляцеўшы ў Ліцьвінію, адразу ж, не марудзячы, рашыў адправіцца зноў у краіну Юдэйскую. У той час, калі заходзіла сонца жыцця Ірада.

Мне дасталася роля пасцельнічага. Я мяняў кожную раніцу і вечар брудныя прасціны цара. Ляфарас, асабісты доктар, не звяртаў на мяне анікай увагі. На мяне ўвогуле ніхто не звяртаў увагі...

Не ведаю, колькі знаходзіўся там. Але толькі тады, калі палічыў, што ў маёй памяці адклалася ўсё, што трэба, рашыў збірацца ў адваротны шлях. Калі Ірад упаў на мармуровую падлогу, я паклікаў свой Голас і сказаў, што пара адпраўляцца мне назад...

………………………………………………………………

У адзін з днёў, прыйшоўшы да высновы, што дарога да храма пракладзена – і не абы-якая, а тая, што і мерыўся стварыць, пераканаўшыся, што адпачыў, – рашыўся падаць сігнал, абвясціць свайму заказчыку аб баявой гатоўнасці...

Тут жа, з майстэрні, набраў два разы 96 і астатнія тры шасцёркі. Паслаў доўгі гудок, з меладычнымі пералівамі, некуды ў нябесную прастору. Яго сотавы прыняў мой покліч, спрацаваў, забулькаў, высвеціўшы, канечне ж, мой нумар тэлефона на яго табло. І чакаў,

калі ён адгукнецца, калі адкажа мне…

– Вас слухае электронны сакратар капітана “Алкепа”. Прадыктуйце, калі ласка, сваё паведамленне…

Хацеў пакласці ўжо слухаўку, як пачуўся другі голас – жывы і знаёмы:

– Алё, алё! Спадар Антон! Я тут трошкі прылёг адпачыць. Добры дзень, Антон! Слухаю цябе!

– Добры дзень, Анатас! Хачу далажыць, што справіўся з усімі сваімі клопатамі – і цяпер гатовы прыступіць да выканання заказу.

– Я рады, што ты вызваліўся, і чую, што голас у цябе бадзёры і вясёлы. Калі ж мне прыбыць на месца прызначэння? Мы цяпер у Афрыцы, на беразе акіяна, а побач пустыня – Сахара… Сонца прыпякае. Прадаем тут сваю мэблю… Сто тысяч адзінак спальняў, мільён кухняў, тры мільёны квадратных метраў абівачнага матэрыялу пад чырвонае дрэва..

– Ого! Столькі ўмяшчаецца ў твой карабель?

– Столькі і яшчэ столькі, і яшчэ паўстолькі – во колькі можа перавозіць “Алкеп”.

– Фантастыка! Калі мне можна прыбыць на прыстань?

– Глядзі сам, калі табе зручней.

– Давай глянем на каляндар. Цяпер выхадныя. У панядзелак – не магу. У аўторак у бібліятэцы Герцэна трэба пабыць – запрашаюць выступіць. У сераду Васіль Ткачоў запрашае на свой юбілей – у таверну “Лотас”. У чацвер пачынаецца маладзік. Мне заўсёды добра працуецца на пачатку маладога месяца… Вось у суботу, а чатырнаццатай гадзіне, я і буду на прыстані Сажа – ніжэй па рэчцы, дзе заканчваецца бетонная набяражная, пачынаюцца лазнякі. Насупраць канаўкі, дзе плаваюць лебядзі. Падыходзіць такая раскладка?

– Выдатна! Няма ніякіх праблемаў. У суботу, а

чатырнаццатай нуль-нуль “Алкеп” будзе стаяць на прычале.

– Тады – да сустрэчы?

– Да сустрэчы, Антон!

………………………………………………………………

“Хто ж пасмакаваў мой каньячок? Ці мо хто і не смакаваў, а проста выліў у ракавіну – каб я зноў не нырнуў у запой? Каб стрымаў слова, дадзенае заказчыку? Значыць, нехта аберагае мяне? Хто ж – ён ці яна – мой добразычлівец?..”

Здаецца, недзе пад падлогай, піскнуў Мышук. А мо’ тое мне толькі падалося?

За акном сонца.

За акном – жыццё і рух.

Мне было хораша і лагодна, і таму не хацелася падымацца з канапы. Адкінуўся галавой на спінку крэсла, зажмурыў вочы і стараўся пускаць у сваю галаву толькі светлыя і спакойныя думкі…

– Я – вольны! – падаю сігнал, спадзеючыся, што ўбачу свайго сябра.

Маўчанне ў адказ.

Рука падалася да тэлефона. Набраў хатні нумар.

– Жонка, ёсць просьба. Вельмі хачу варанай бульбы. Ды з селядцом…

– Добра, к твайму прыходу будзе гатова. Толькі селядзец купі сам – табе ж па дарозе. Ды выберы тлусты, з ікрой.

– Добра. Я выходжу!

Крочыў па вуліцы, цвёрда трымаючыся на нагах.

У вушшу чулася незразумелая, але мажорная мелодыя.

Нічога не адчуваў трывожнага, настрой выдатны.

– ... я чакаў цябе, стараўся не хвалявацца, як ты і раіў, – сказаў Ян Пятровіч, прыглядаючыся да мяне, вывучаў.

– Правільна. Але ж чаму толькі вы пастаянна сядзіцё каля мяне? А дзе ж Вераніка?

– Змянілася. А я не быў каля цябе двое сутак.

– Аж двое?

– Вераніка ўвесь час сцерагла цябе. Прызнавалася, што вусцішна сядзець каля чалавека без прыкметаў жыцця. Нават сярод ночы званіла мне дадому, пыталася, ці трэба што прадпрымаць. Я супакоіў яе і загадаў не хвалявацца, чытаць раманы пра каханне...

– Разумны загад. А то прыдумалі кардыёбіястымулятары. Што новага, доктар, у нас, ва ўсім свеце?

– У свеце не ведаю, а ў нас... А, адно і тое ж... Усё абяцанкі-цацанкі... Зачсмучаны, што ў нас няма сваіх рэпіных і шаляпіных. Мала ім сваіх –Кірылы Тураўскага і Францішка Багушэвіча, Купалу і Коласа, Багдановіча!..

– Што ж паробіш, Янка Пятровіч, хай нашы культыролагі самі з тым разбіраюцца... Мяне ніхто не шукаў?

– З тых, хто сачыў за табою і шукае, як удзельніка мітынгу на плошчы Каліноўскага, – не. Ва ўсіх нашых паперах ты запісаны пад прозвішчам – Ісаак Абрамавіч Кацнельсон. Так што з гэтага боку ўсё надзейна.

– Дзякую. Вы вельмі выручылі мяне...

– Ды дробязь усё гэта. Хто ж нам паможа, калі не самі сабе?

За спіной Яна Пятровіча стаяла ў белым халаце Яніна.

Заглядвала ў разгорнутую кнігу, што трымаў доктар, нечаму ўсміхалася. Мне ж рабіла нейкія знакі, нешта прамаўляла, але слоў я, на жаль, не чуў.

... Калі надакучыла ляжаць на канапе, надумаўся адправіцца ў дарогу.

– Ты куды, Антон? – да пляча дакранулася Яніна.

– На Палессе, у старажытны Тураў.

– Не затрымлівайся толькі, у тым часе нельга доўга знаходзіцца.

– Ведаю. Не хвалюйся, там не застануся...

... Тураў... Тураўская зямля...

Калыска праваслаўя, фундамент веры, першы храм Бога на паляшуцкай зямлі... І, як заўсёды, пабураны, крывавыя раны не зажываюць на здрапежанай зямлі... Хто пасылае на нас усё гэта? Няўжо яны ўмацоўваюць у чалавеку моц і ўпэўненасць у веры?

Капаючыся ў архіўных дакументах (у Кракаве, Вільнюсе, Кіеве, Маскве), з радасцю адкрываў усё новыя і новыя факты існавання старадаўніх Евангелляў. Помнікі славянарускай пісьменнасці нарадзіліся яшчэ ў дзевятым стагоддзі, але з самых старых, ранніх, якія адшукаліся, можна лічыць – Астрамірава Евангелле, Святаслававы Ізборнікі, Талковую Псалтыр, Супрасльскі рукапіс і трынаццаць слоў Рыгора Багаслова. Гэта ўсё суадносіцца з адзінаццатым стагоддзем. Да гэтых каштоўных помнікаў, хаця і запознена, далучылася ў 1865 годзе і Евангелле Тураўскае. Яно было знойдзена ў Тураве. У XVI стагоддзі належала Тураўскай Прэабражэнскай царкве. Гэта пацвярджаюць запісы князя Канстанціна Астрожскага – на палях Евангелля.

Дрыжэлі рукі ад хвалявання, калі трымаў бясцэнны рукапіс.

Малюнкі літар падыходзяць бліжэй да Астрамірава Евангелля і Васкрасенскаму спісу Пандзекта Анціохава.

Тураўскае Евангелле мае фармат малой чацвёркі (4 вяршкі ў шырыню, меней 5 у даўжыню), складаецца ўсяго з дзесяці аркушаў – ці дваццаці старонак. Здзіўляюся – як акуратна і прыгожа створаны тэкст! Пісана ў адну старонку, у васемнаццаць радкоў, без кустодзіяў і пераносных знакаў. Мае пальцы дакраналіся да пергамента як да жывога цела – быў ён шчыльны і бліскучы, шціфтам, лінейкамі, палі таксама абмяжоўваліся лінейкамі. Умелі ж перапісчыкі вырабляць чарніла – колер іх радаваў вока! Каштанавае чарніла, а кінавар ужыўлена ў загалоўках і ў прапісных пачатковых літарах, з сіняй і цёмна-зялёнай расфарбоўкай, а дзе-нідзе блакітнай, з пераходам у зеленаватую...

Евангелле гэтае – тыднёвае, апракос... Яно, канечне ж, няпоўнае, адразу бачна, і тое лёгка вызначыць. Захавалася ў малым урыўку – пачынаецца з 89-ай часткі (на вялікі жаль, без пачатку) ад Яна... А ўся чацвёртая старонка – з запісам князя Астрожскага (што з’яўляецца помнікам пісьменства), палі старонкі дванаццатай – аўтограф князя...

Учытваюся ў “Слова” Кірылы Тураўскага, і дрыжыкі прабягаюць па целе. Малітвы Залатавуста. Хаця б вось гэта – “Малітва ў панядзелак пасля ютрані”:

“... Успамінаючы мінулы час жыцця майго, выдаю сябе за злачынцу, бо разумею, што больш, чым хто іншы, нарабіў спраў злых і не павінных і Богу няўгодных: – і баюся, як бы агонь, падаючы з неба, не спаліў мяне і апраметная не паглынула бы мяне жывога.

Але ведаючы доўгацярпенне і пучыну чалавекалюбства Божыя, я не адчайваюся, бо Бог не наводзіць кару на дастойнага пакутаў, але чакае майго пакаяння.

Я дзіўлюся сам на сябе, да якой жа ступені і разбэшчанасці блудам я знаходжуся ў справах, якія ненавіджу, – і, думаючы, што не трэба, як быццам

рукамі разбураю ласку Божую, якая чакае майго звароту.

... Бо я ведаю сваё цела тленнае і хуткагінучае: можа здарыцца так, што я не дажыву да вечара, і парадуецца мой вораг, пра мяне кажучы: “чалавек пад мітусню падпаў, і дні яго прайшлі, як цень...”

Малітва, здавалася, звернута да мяне, да маёй душы...

І хутка я ўжо не чытаў малітву, чуў. Прамаўляў яе сам аўтар – Святы Залатавуст.

Старац бачыўся сівым, але рухі ў яго па-маладому ўпэўненыя, голас цвёрды і ласкавы.

Так, сапраўды, з яго можна пісаць іконы, і, мусіць, іканапісцы так і рабілі, надаючы яго абліччу Боскае адценне.

Барада доўгая – да грудзей, вушы хаваліся за прамымі валасамі, што звісалі да плячэй. Людзі слухалі яго пропаведзі, і не маглі зварухнуцца, уздыхнуць нават. А словы падалі ў іх душы дабраўплыўным насеннем, як усё роўна хлебныя зярняты ў пульхную зямлю.

Слава Табе, Божа, слава Табе, што дазволіў нам сустрэцца са Сваім Пасланнікам!..

Потым Залатавуст, стаміўшыся за цэлы дзень служэння, вярнуўся ў келлю. Але не прылёг на мулкі драўляны ложак, сеў за стол, узяў у рукі пісала – пачаў акуратна вадзіць ім па пергаменце. Я нячутна стаіўся ззаду, зазірнуў праз плячо:

Прысну море полунощи,
идуть сморци мьглами.
Игореви князю богъ путь кажеть
изъ земли Половецкой
на землю Рускую,
к отню злату столу.
Погасоша вечеру зори.
Игорь спить.
Игорь бдить...

Здзіўленню майму не было межаў. Гісторыкі і даследчыкі ламаюць дзіды, стараючыся даказаць ці абвергнуць аўтарства святога Залатавуста, а я на свае вочы бачу, як ён пакрысе выводзіць літаркі, прыстаўляе адну да адной, робіць з іх вершаваныя радкі… Як быццам даўно ведаў, пра што трэба пісаць і як пісаць песню пра паход Князя…

Складаў не толькі паэму, ён перасцярогу ўсім тым, хто абвяргаў яднанне сілаў у адзіны кулак. Паказваў трагедыю абасобленасці, паразу, калі чалавек ускладае надзеі толькі на самога сябе, нават і Бога не клічучы на дапамогу…

Не магу даказаць, але гатовы засведчыць, на любым судзе засведчыць, што на свае вочы бачыў, як Кірыла Тураўскі складаў сваю несмяротную паэму… Ён, а не хто іншы… І нельга сумнявацца і прыпісваць аўтарства іншым. Нельга прысвойваць чужыя імёны сабе. Як і таго ж Федаровіча, які чамусьці стаў першым расейскім першадрукаром – Фёдаравым.

І тое ж зусім лёгка даказаць сучаснай тэхнікай. Калі плашчаніца Хрыста знайшла свае доказы, то чаму Ліцьвінія не абароніць аўтарства Залатавуста?

Я ціха выйшаў з кельлі, надоўга запомніўшы пах васковай свечкі, якая гарэла перад тварам і пергаментам епіскапа.

Ён не заўважыў маёй прысутнасці, як і маёй адсутнасці.

…………………………………………………………………

18.

На бераг я прыйшоў у прызначаны час – ніколі не любіў спазняцца.

“Olkep” ужо стаяў на прыстані.

Яшчэ як падняўся на гару каля замка Паскевіча, убачыў унізе белы карабель. Трохмачтавы, з ветразямі. Па белай бакавіне бартоў праведзена шырокая светла-чырвоная паласа. Ствaралася ўражанне, што “Алкеп” апаясаны кругом бел-чырвона-белым сцягам.

Калі ж спусціўся на берагавую пляцоўку і падышоў бліжэй, уражанне тое знікла. Звычайная чырвоная паласа па белым борце. Карабель ці цеплаход, ветразнік ці лайнер, не ведаў, як і назваць яго, – здаецца, лёгкі, як пярынка, гайдаўся на слабых хвалях, нібыта паплавок...

Бралі здзіўкі, што на “Алкеп” ніхто з прахожых не звяртаў увагі – ні дарослыя, ні дзеці. Нават ніхто і позірк не кідаў – быццам яго і не было…

Я спыніўся каля носа карабля, паставіў мальберт з неабходнымі цюбікамі фарбы, чакаў, калі хто звернецца да мяне. Азвацца сам не асмельваўся.

На палубу выйшаў Анатас:

– Вітаю госця! Скіньце спадару Антону трап!

Двое рабочых-памагатых ў сініх уніформах апусцілі на травяны бераг доўгую лесвіцу з парэнчамі. Каб не гайдалася, замацавалі.

– Ласкава просім, шаноўны майстра!

Наверсе сустрэў мяне Анатас – усё ў тым жа адзенні, у тым жа самым капелюшы, хіба толькі на плечы накінуты тонкі плашч, – стоячы на палубе, баяўся прастудзіцца ад рачнога ветру?

Падаў руку, заўсміхаўся:

– “Алкеп” рады вітаць прадстаўнікоў гомельскай творчай інтэлегенцыі на сваім борце!

Поціск рукі моцны, мо і задужа.

“Культурыст? – падумалася чамусьці.

Перад тым, як спусціцца ўніз, у нутро карабля, міжволі азірнуўся – агледзеўся вакол. Гулялі людзі, свяціла сонца, шапацела лістота лазняку ад лёгкага павеву ветру. Але – зноў жа! – на нас ніхто, з тых, хто гуляў па набярэжнай, не звяртаў увагі. Ніхто! Ну і няхай, калі такі дзівосны карабель для іх не дзіва! А калі б на бераг спусцілася лятаючая талерка і з яе выйшлі іншапланецяне – тады здзівіліся б? Мо таксама не... Цяпер, мусіць, нічым і нікога здзівіць нельга, – наступіў час абыякавасці...

Я прымружыў вочы і зірнуў на сонца, як быццам з ім развітваўся на доўгі час. Пагрэў секунду-дзве пад промнямі твар:

– Пайшлі, Анатас! Вядзі ў свае палацы!

Прамовіў нейкім вясёлым, можа нават недзе і зухаватым, голасам, як быццам казаў самому сабе – калі згубіў каханку, то навошта й галава...

Прыступкам, калі мы спускаліся ўніз, здавалася, і канца не будзе.

Ішлі упобачкі – злева ад мяне Анатас, амаль крок у крок. Маўчалі. Свідравала хіба думка – на якую глыбіню мы апускаліся? Прайшлі ж, мусіць, кіламетры, хаця глыбіня Сожа, каля Гомеля ўсяго метраў з шэсць-сем...

Нарэшце сышлі на дыван з тоўстым ворсам, як быццам ступілі на траву, – і сапраўды пачуўся пах скошанай, але ўжо прывяленай пад сонцам, травы. Нават падалося, што непадалёк ад нас раслі тонкаствольныя бярозы, і птушкі, здаецца, ціліўкалі ў гушчарняку... Недзе знізу, злева, даносілася прыглушаная музыка, мелодыя быццам бы і знаёмая, але каму яна належала, – не памятаў.

Зайшлі ў прасторную залу з вялізным паліраваным сталом. На ім, у місах і падносах, прыцягвалі позірк апельсіны і бананы, ігрушы і яблыкі, і шмат якіх яшчэ, невядомых мне дзівосных пладоў. Стаялі бутэлькі з каньяком і брэндзі пад невядомымі наклейкамі, нейкае

нянаскае пітво...

Нас чакалі два прыборы. Два крэслы. Дзве чаркі.

Вальяжным жэстам рукі гаспадар салона запрасіў мяне сесці. Адкаркаваў бутэльку, разліў карычневую вадкасць па шкаліках. Усміхнуўся, прамовіў:

– Ну, што, спадар Антон Клімовіч! За сустрэчу! За будучую працу! За нашае ўзаемаразуменне і творчую ўдачу!

– За сустрэчу! – падтрымаў я тост.

Частка другая

Спакушэнне

1.

– За сустрэчу! – падтрымаў я прапанаваны тост.

Каньячок быў ніштаваты, даволі прыемны на смак, не слабы, але ж і не моцны. Той жа фірмы, з той жа, знаёмай мне, наклейкай – “Alcep’e”.

– Ты курыш? – спытаў у мяне Анатас, раскрываючы інкрустраваны куфэрачак з сігарамі.

– Кінуў. Але я лёгка пераношу дым, калі іншыя кураць.

– Зразумеў.

Пад блакітную столь узвіўся дымок і растварыўся там, зліўшыся з агульным колерам. Зноў напоўнілі шкалікі. Я заўважыў на суседнім стале, што быў праваруч ад мяне, тоўстую кнігу ў скураной вокладцы.

Гаспадар злавіў мой цікаўны позірк, пацвердзіў мае думкі:

– Так, то Біблія. Вельмі старога выдання. Я штодня яе чытаю. І не толькі чытаю, а і вывучаю, разбіраю кожны сказ, слова – накладаю ўсё гэта на сённняшні час. І, ведаеш, шмат цікавых рэчаў і ісцінаў адкрываю для сябе.

Я ўстаў, падышоў да стала. Пагартаў кнігу. Кінулася ў вочы, што амаль кожны радок быў падкрэслены, абазначаны лічбамі, упісаны нейкія словы – вельмі дробненькімі літарамі...

– А ты часта чытаеш Біблію? – падняўся і Анатас, падышоў да мяне, стаў побач, таксама гледзячы на старонкі Святога Пісання.

– Мо і не кожны дзень, але часта...

– Тады нам з табой будзе пра што пагаварыць! – прамовіў капітан “Алкепа”.

З заказам ён мяне не падганяў, толькі патлумачыў:

– З партрэтам мы пачнем заўтра – а мо і паслязаўтра. А пакуль прывыкай да мяне, прыглядайся, ужывайся, так бы мовіць, у мяне. Кожны дзень, нават калі ты і не будзеш працаваць над маім заказам, будзе аплачвацца...

Поціск плячэй замест адказу.

– Дык вось, працягваючы нашую размову пра Святое Пісанне, – Анатас падаў шкалік з каньяком, накрыты скрылікам лімона. – Я гэтаму прысвяціў усё сваё жыццё... Ёсць яшчэ некалькі чалавек на зямным шары, якія вывучаюць гэты шматзначна зашыфраваны тэкст... Пераканаліся, што гэта папярэджанне нам, сучаснікам і нават наступным пакаленням. Калі мы скончым даследванні, звядзем усё ў адну кнігу. Выдадзім яе на розных мовах. І тады чалавецтва зірне на сябе зусім інакш, шмат ад чаго пазбавіцца... Бог умольвае, просіць, даруе, чакае пакаяння... Мудрасць жа заключаецца ў строгім і бездакорным выкананні жыццёвых правілаў.

– Згодзен...

– Я гэтаму вельмі рады.

– Біблія – гэта ўсе кнігі чалавецтва, сабраныя ў адну. Нам яе вывучаць і вывучаць...

– Твая думка супадае з маёй... Нельга сёння лічыць сябе па-сапраўднаму адукаваным чалавекам, не пазнаёміўшыся, хаця б з большага, з Бібліяй. Вось тут ў мяне і іншыя кнігі, трохі пазнейшага часу. Самае першае з выдадзеных у Еўропе. Першая кніга, надрукаваная наборным шрыфтам на лацінскай мове, у друкарні Гутэнберга ў Майнцэ, у Нямеччыне, у 1455 годзе...

– Так, але і нам ёсць чым ганарыцца, хаця б тым, што ў

гісторыі ёсць дзень шостага жніўня 1517 года. Францішак Скарына выдаў першую кнігу Псалтыр, якую “повелел тиснути русскими словами, а словенским языком”. І за два гады пасля гэтага выдаў яшчэ дваццаць дзве кнігі Старога Запавету пад агульнай назвай “Библия руска выложена доктором Франциском Скориною из славнаго града Полоцька, богу ко чти и людем посполитым к доброму научению”. А якія застаўкі ён сам зрабіў! А знак яго нараджэння – зацьмненне сонца месяцам – стаў гербам Скарыны, сімвалам супярэчлівасці нашага быцця, глыбінных духоўных таямніцаў, знамянальных падзеяў, дзе святло перамагае цемру...

– І заўсёды – перамагае? – нечакана перабіў мяне Анатас, як здалося мне не без з’едлівасці, пад’южвання...

– У крайнім выпадку, свет да гэтага імкнецца.

– Варты адказ. Разумовыя магчымасці чалавека не маюць межаў, але яны дзейнічаюць у часовых рамках, і ў вялікай ступені залежаць ад псіхаэмацыянальнага стану асобы. Вось давай возьмем з табой такую тэму, як домабудаўніцтва – пабудова Храма Гасподняга... Тым больш, што ты адгарнуў частку напісанага пра тое – Першая Параліпаменон... Прачытай на выбар, што там напісана.

Я выбраў наўгад раздзел – 1 Параліпаменон (Р.22, 11-16, 19):

– ... І цяпер, сын мой! ды будзе Гасподзь з табою, каб ты быў дабрапаспяховы і пабудаваў дом Госпаду Богу твайму, як Ён казаў табе. Ды надзеліць цябе Гаспадзь сэнсам і розумам, і паставіць цябе над Ізраілем, і таму выканай Закон Госпада, Бога твайго.

Тады ты будзеш мець поспех у дабрыні, калі будзеш старацца выконваць статуты і законы, якія запаветаваў Гасподзь Майсею для Ізраіля.

Будзь цвёрды і мужны, не бойся і не сумуй.

І вось я, пры беднасці сваёй, прыгатаваў для дома Гасподня сто тысяч талантаў золата і тысячу тысячаў талантаў срэбра, а медзі і жалезу няма вагі, таму што іх дужа шмат; і дрэвы і камяні я таксама нарыхтаваў; а ты яшчэ дадай да гэтага.

І так – наладзьце сэрца вашае і душу вашую да таго, каб патрабаваць Госпада, Бога вашага. Устаньце і пабудуйце светач Госпаду Богу, каб перанесці каўчэг запавета Гасподняга і свяшчэнныя сасуды Божыя ў дом, які ствараецца імем Гасподнім...

Я замоўк, але Анатас не дазволіў мне спыніцца.

– Далей, далей, спадар Антон.

– І цяпер, Бог Ізрайлеў, ды будзе правільным слова Тваё, якое Ты вымавіў рабу твайму, Давіду, бацьку майму!

Сапраўды, ці Богу жыць на зямлі? Неба і неба нябёсаў не ўмяшчаюць Цябе, тым меней гэты храм, які я пабудаваў.

Але будзь паслухмяны малітве раба Твайго і дараванню яго, Госпадзі, Божа мой; пачуй вокліч і малітву, якою раб Твой умольвае Цябе цяпер. Ды будуць вочы Твае раскрыты на храм на гэты дзень і ноч, на гэнае месца, пра якое Ты гаварыў: “Маё імя будзе там”; пачуй малітву, якою будзе маліцца раб Твой на месцы гэтым...” – 2 Параліпаменон (Р.6, 17-20).

– Добра. У прачытаным тэксце ты што-небудзь зразумеў?

– Размова ідзе пра будаўніцтва Божага Храма. Такога, як і пабудавала пазней Еўфрасіння Полацкая.

– А ты калі-небудзь задумваўся над тым, што ў гэтым тэксце вызначаны навуковы і тэхналагічна-будаўнічы трактат, каштарыс, ды яшчэ з падрабязным апісаннем той будоўлі.

– Не, не надаваў, прызнацца, гэтаму такога глыбіннага сэнсу. Проста верыў і ўсё!

– Усё браў на веру? Але ж для таго і стварыў Бог чалавека разумнага, каб ён змог разабрацца ў яго зашыфраваных запаветах. Калі ёсць жаданне, я дапамагу табе – раскрыю таямніцу ключа, як яго трэба падбіраць да тэксту, а далей ты ўжо і сам здолееш дакапацца да многіх таямніцаў...

– Жаданне ёсць. Ты заінтрыгаваў мяне.

– Тады – слухай, намотвай на вус, аналізуй ці падвяргай сумненню...

2.

– Трэцяя кніга царстваў (6, 1-6):

– "У чатырыста васьмідзесятым годзе, як сышлі сыны Ізрайлевы з зямлі Егіпецкай, у чацвёрты год (значыць, прайшло 63,0) царавання Саламонава над Ізраілем, у месяц Зіф, які з'яўляецца другім месяцам (а на гадзінніку гэта трэцяя гадзіна), пачаў ён будаваць храм Госпаду. Быў ён даўжынёю ў шэсцьдзесят локцяў, шырынёй у 20 і вышынёй у 30 локцяў. І прытвор перад храмамі ў 20 локцяў даўжыні, суадносна (20) шырыні храма, і ў дзесяць локцяў шырыні перад Храмам...

І зрабіў ён у доме вокны клетчатыя, глухія, з адхіламі. І зрабіў прыбудоўку вакол сценаў храма, вакол храма і давіра, і зрабіў вакол бакавыя пакоі. Ніжні ярус прыбудовы быў у пяць локцяў, сярэдні – шырынёй у шэсць локцяў, а трэці шырынёй у шэсць локцяў,, бо круга храма звонку былі зроблены прыступкі, каб прыбудоўка не датыкалася да сценаў храма..."

Пад час чытання Анатас машынальна, нават і не гледзячы, дзе бутэлька і чаркі, наліў пароўну, рухам рукі паказаў ці падахвоціў мяне, і сам выпіў адным махам каньяк. Я ж адхлёбваў па кропельцы, як бы дэгуставаў напой, а ўвесь час не пакідала думка: "Для чаго ж ты так выдрыгаешся, робіш разлікі, выпіскі, заўвагі, чарцяжы?.." Але не з рукі мне пытацца...

– Ты слухаеш мяне?

– Уважліва.

– Дык вось… Калі будаваўся храм, то для будаўніцтва выкарыстоўваліся абчасаныя камяні; ні молата, ні чэсла, ні ўсялякага іншага металічнага абсталявання не чулася ў храме пад час яго ўзвядзення. Спашлемся на пісанне – і гэта ёсць у словах ад Марка, Мацвея, у Лукі: “Кажа ім Іісус: ніколі не чыталі вы ў пісаннях: “Камень, які адрынулі будаўнікі, зрабіўся асновай асноў: ад Госпада гэта, і дзіўна ў вачах нашых?” ...Пагэтаму і кажу вам: Царства Божае будзе адабрана ў вас і дадзена будзе таму, хто прыносіць плады народу; і той, хто ўпадзе на гэты камень, разаб’ецца; а на каго ён упадзе, той ператворыцца ў попел”.

Не ўтрымаў, уключыўся ў яго казань:

– Там жа яшчэ сказана і пра месца будаўніцтва – “няхай узводзіцца дом на тым месцы, дзе прыносяць ахвяры, і няхай будуць пакладзены моцныя асновы для яго; вышыня яго ў шэсцьдзесят локцяў, шырыня – у шэсцьдзесят. Радоў з камянёў вялікіх тры, і рад з дрэва адзін; выдаткі няхай бярэ на сябе царскі дом…”

– Так, правільна. І яшчэ – “Мною даецца загад, што, калі які-небудзь чалавек памяняе гэтае вызначэнне, то будзе выцягнута дзеравіна з дому яго, і будзе падняты ён і прыбіты да яго, а дом яго за тое будзе ператвораны ў разваліны....”

– Але ж у Адкрыцці (22) ёсць папярэджанне: “Я сведчу усякаму, хто чуе словы прароцтва гэтай кнігі: калі хто дадасць да іх, пашле на яго Бог пошасці, напісаныя ў гэтай кнізе. І калі хто адыме ад слоў кнігі прароцтва гэтага, то і адыме Бог удзел у дрэве жыцця і ў горадзе святым, і ў тым, што напісана ў кнізе гэтай”. Таму ў мяне ў сувязі з гэтым і пытанне да цябе, Анатас: “Ці маем мы права, людзі, створаныя Богам, сумнявацца ў правільнасці пісання, умешвацца ў тэкст, аналізаваць яго, рабіць нейкія матэматычныя разлікі?”

Капітан “Алкепа” адарваўся ад кнігі, паглядзеў здзіўлена на мяне:

– А хто сказаў, што ёсць сумненні? У тым, дружа, і сэнс гэтай святой кнігі, што нельга даслоўна ўспрымаць значэнне кожнага слова. Кніга, Біблія, пабудавана на алегорыях і метафарах. Біблія разлічана на людзей думаючых. Таму нездарма яна з’яўлялася і з’яўляецца бясконцай крыніцай творчасці для мастакоў і пісьменнікаў, паэтаў і скульптараў...

– Мо і так, але ж...

– Біблія на тое і Біблія, што яна створана, каб удасканальваць нас, каб генома спасціжэння сутнасці самога чалавека дасягнула свайго апагею. Так што я пастараўся адказаць на шматлікія пытанні, пастаўленыя ў Пісанні, аднавіў з дапамогай арыфметыкі і матэматыкі, трыганаметрыі і алгебры дакументацыю пабудовы храма. Інфармацыі хапае, – яна скрозь і паўсюль, па крупінках раскідана па ўсёй кнізе, як зорак ў небе. І кожная з іх свеціць і складае адзінае цэлае, як і той жа Валацужны шлях... А тут таксама шлях, ды яшчэ і дадзены компас. Вось мой чарцёж Божага храма, зірні...

Ён разгарнуў перада мною вялізны аркуш паперы з чарцяжом і малюнкам збудавання. І маштаб быў указаны з дакладнымі памерамі...

– Мудрыя былі будаўнікі, калі не геніяльныя! – заключыў Анатас, зноў напаўняючы кілішкі. – Доўга я біўся над гэтым, але адкрыў, дамогся свайго. Адна таямніца раскрыла другую... Нясучая частка збудовы не перастае быць галоўнай, а, замяніўшы слова “з адкосамі”, маем “косамі”, гэта стружка ад таго, калі выбіраецца тая чвэрць. Гэта ж косы жанчыны... І тады ўжо і дом не дом, а размова ідзе пра цнатлівых дзяўчат, – кожная са сваёй формай, тыпам дзявоцкай плявы – рашотчатай, – але то ўжо вобласць анатоміі. У жанчын яна адсутнічае альбо ёсць тое, што ад яе засталося. І яшчэ. Той жа Паўлаў, знаўца чалавечага мозгу, прыйшоў да высновы, што паўшар’і нашага мозгу

спецыялізаваныя – кожнае з іх валодае зададзенымі функцыямі. Левае (лагічнае) адказвае за размову, чытанне, пісьмо, лік, – карацей, вырашэнне тых задач, якія патрабуюць прымяненне логікі і мыслення – рацыянальнага, аналітычнага, вербальнага...

– А гэта азначае...

– Калі ў чалавека лепш развіта славесна-лагічная памяць і ім кіруе левае паўшар’е, то гэты чалавек – мысліцель.

– А правае? – пацікавіўся, каб крыху больш падахвоціць яго. Бо ўсё, што ён казаў, было мне вядома.

– Правае? Яно мае прамыя адносіны да вобразнага, сінтэтычнага, цэласнага ўспрымання свету, без драблення яго на часткі. Ім кіруе інтуіцыя, прасторава-вобразнае мысленне. Калі ў чалавека лепш развіта зрокавая і слухавая вобразная памяць, і яго вядзе за ручку правае паўшар’е, то гэтага чалавека можна аднесці да тыпу мастакоў – творцаў. Як ты, напрыклад, Антон. Таму я і адчуў, што ў цябе незвычайная працаздольнасць, клеткі правага паўшар’я самі па сабе пачынаюць актывавацца. Праз пяць гадоў ты дасягнеш, Антон, небывалай вышыні. Ты – супер, Антон, – супер!

– Ого! – я нават зарагатаў. – І гэта ж трэба. Дай, Божа, і нашаму цяляці воўка з’есці!

– Дарэмна смяешся, – лёгка папракнуў мяне Анатас. – У Святым Пісанні раскідана па ўсіх старонках адна думка, сказаная ці то Госпадам ці ад Яго імя: “Я павяду цябе, узяўшы за правую руку...” Чаму правую, а не левую? Я тое растлумачыў. Такім чынам, мы свядома прыглушваем узровень падсвядомасці, якой належыць інфармацыя. А яна захоўваецца, знаходзіцца ў недасягальных, што не паддаецца нашаму самаму смеламу ўяўленню і фантазіі, кутках і сховішчах нашых ведаў, накопленых ад стварэння Сусвету. Вопыт кожнага тысячагоддзя знаходзіцца ў мозгу кожнага з нас.

І Бог стварыў нас такімі, каб мы не памяталі і не ведалі, што было да нас. Але і даў магчымасць некаму з нас дакапацца да тайнаў, багацця і формулы бяссмерця. Ён падараваў нам ключ. А ключ – у Бібліі. І тайна раскрыецца толькі таму, хто пройдзе праз лабірынты прытчаў, загадак, малітваў. І Бог яшчэ падказвае нам адкрытым тэкстам: не забывайце, што рухавік працэсу мыслення і думак – гэта псіхічная энергія. А на яе рацыянальнае, звышрацыянальнае, выкарыстанне і нацэлены, скіраваны ўсе тэксты Пісання, – кожнае слова Евангелля!

– Я ведаю, Анатас! Евангелле – крыніца нашага жыцця.

Ён не крыўдаваў, што перабіў яго, а мо і чакаў, калі падключуся да яго прамовы, хацеў падахвочвоціць мяне. Таму ж і адразупадхапіў мае словы.

– І камень, на якім мы трымаемся і стаім. Таму што аснова жыцця – апірышча, фундамент. І вада, па якой крочыў Хрыстос, апірышча, і нават паветра...

– Я памятаю, што напісана ў першым пасланні карынфянаў. А сказана там (3:16-23): “Хіба ж вы не ведаеце, што вы – храм Божы, і Дух Божы жыве ў вас? Калі ж хто разбурыць Храм Божы, – таго пакарае Бог, таму што Храм Божы – святы; а гэты Храм – вы... Ніхто не ашуквае самога сябе; калі хто з вас думае быць мудрым у веку гэтым, той хай будзе буяны, каб быць мудрым. Бо мудрасць свету гэтага ёсць буянасць перад Богам, як напісана: “...ловіць мудрых у хітрасці іхнай...” І яшчэ: “Гасподзь ведае мудрошчы мудрацоў, што яны марныя”, Таму вось, няхай ніхто не хваліцца людзьмі, бо ўсё вашае: ці то Павал, ці то Апалос, ці Кіфа, ці свет, ці жыццё, ці смерць, ці цяперменчына, а ці наступнае, – усё ваша; а вы – Хрыстовыя, а Хрыстос – Божы.”

– Так, Антон. Бачыш, мы разумеем адзін аднаго, – поўнасцю, цалкам.

“Хіба – поўнасцю, цалкам? – нешта запратэставала ўва мне. – З чаго ты узяў? Адкуль ў табе такая ўпэўненасць?”

Але змоўчаў.

– А ты падлічваў, за які час пабудавалі храм для Бога?

– Дакладна – не.

– А гэта зусім няцяжка падлічыць. Паказаць? Па тэксце кнігі “Трэцяя кніга Царстваў” – поўных сем год. Калі ж кіравацца духам тэкста, то Саламон імкнуўся ўзвесці храм да дванаццатага году свайго праўлення, а свой дом ён змог пабудаваць за трынаццаць год. А ўвесь, паказаны Госпадам, комплекс быў пабудаваны за дванаццаць год:

– “Тады адказалі Іўдзеі і сказалі Яму: якое знаменне можаш ты даць нам, што маем права так паступаць?

Адказаў Ісус і сказаў ім: “Разбурыце храм гэты, і я за тры дні пабудую яго”.

Сказалі Яму іўдзеі: “У сорак шэсць год быў пабудаваны гэты храм, а Ты ў тры дні адновіш яго?”

– А ён жа казаў аб Храме Цела Свайго. Бо яшчэ не вечар, так?

– Ну, так… Многія свяшчэннікі і лявіты, старэйшыны пакаленняў, дзяды, аксакалы, як мы можам сказаць сёння, якія бачылі ранейшы храм, які разбурылі, пад час закладкі новага, бачачы тое, плакалі гучна; але многія і ўсхліпвалі ад радасці гучнагалосна. “І не мог народ распазнаць воклічаў радасці ад галашэння плачу народнага; таму што народ ускрыкваў гучна, і голас чуваць быў далёка”. Гэта ўжо ў Ездры, у трэцім вершы. Як ты думаеш, па якой прычыне яны плакалі?

Пытанне звернута да мяне. Адчуў сябе школьнікам на экзамене. Але не разгубіўся, як на ўроку перад настаўніцай.

– Я магу тут угледзець дзве прычыны ці бакі: маральна-этычны і экалагічны. Тут рэзкае адрозненне ўнутранага і духоўнага зместу індывідаў. Дзяды бачаць, што “святароў у адзенні іх ставяць пасля таго, як

пакладзена аснова храму Госпадняму" – у большасці выпадкаў на пачатку зносінаў, духоўнага яднання маладых: дзяды яшчэ помнілі, як яны пачуваліся мужамі ў сіле. Памяталі і тое, як ў іх час з нявест дзявочай вялі адразу пад вянец, а затым ужо, узаконіўшы шлюб перад людзьмі і перад царквой, а найперш перад Богам, адпраўлялі іх ў шлюбны ложак... І тут, калі пакласці звесткі на мову дойлідцтва, адкрыем сакрэты пакладзенага падмурка храму Госпадняму. Пра гэты храм, нерукатворны, значыць, не гэтага тварэння, можна прачытаць, знайсці і ў "Пасланні Паўла да яўрэяў" – у раздзеле дзевятым. Але там гаворка ідзе пра скінію, названую "святое святых" (9:3), дзе (9:24) сказана:" Бо Хрыстос увайшоў не ў рукатворнае свяцілішча, паводле вобразу сапраўднага усталяванае, а ў само неба, каб стаць сёння за нас перад абліччам Божым..."

– А экалагічная праблема ці прычына?

– На гэтае яшчэ больш складанае пытанне: "Як функцыяніруе нашая памяць?" – можна даць адказ. Але толькі пры ўмове правільнага прачытання той дакументацыі, якая прымянялася двойчы пры будаўніцтве Храма: як і ўказана ў тэксце Пісання. Спачатку пры цары Саламоне, а потым пры праўленні цароў персідскіх – Кіра, Дарыя, Артарсеркса, Ахашвероша... Па аб'ёме часу ўказана пяць. Аднаўлялі яго на ранейшым месцы – па той жа дакументацыі, тымі ж сіламі – ручной працай. Храм "Узнясення Хрыстова" у Маскве, напрыклад, выкананы зноў на тым жа самым месцы, дзе раней яго ўзвялі продкі. Потым ўзарвалі, зноў аднавілі...

– Але ж гэта вар'яцтва! – усклікнуў Анатас, акругліўшы вочы, наліваючы з крышталёвага глечыка ў кубкі апельсінавы сок.

– Чаму? – падзівіўся я прытворна. – Агульнавядома, што мудрасць Бога нашмат адрозніваецца ад мудрасці нашага часу, нашага стагоддзя...

– Збор, апрацоўка інфармацыі, якая раскідана па

тэкстах Святога Пісання, – гэта вар’яцтва, і пра тое сказана ў Першым пасланні Апостала Паўла да Карынфянаў (3:19): “Бо мудрасць свету гэтага ёсць буянасць перад Богам, як напісана: “ловіць мудрых у хітрасці іхняй”. І яшчэ: “Гасподзь ведае мудрошчы мудрацоў, што яны марныя.”

– Тады, выходзіць, мы абодва з табой буяны, вар’яты?

Анатас гучна зарагатаў, засакатаў, як чубатка, якая знесла толькі што яйка. Потым адразу ж і пасур’ёзнеў:

– Гэта калі даслоўна разумець словы... Але ж на іх трэба абавязкова накладаць лекала ці іншую мерку. Бо там жа, трошкі вышэй, у шаснаццатым і семнаццатаым вершы сказана: “Хіба ж не ведаеце, што вы храм Божы, і Дух Божы жыве ў вас? Калі хто абкрадзе святыню Божую, таго пакарае Бог, бо святыня Божая святая; і гэтая святыня вы.” То пра людзей так сказана. Таму Бог і вынайшаў універсальную форму будаўніцтва Свайго Храма. Гэта і цнатлівасць дзяўчыны, і сам чалавек, і пабудова зямлі, і ўсяго жывога на зямлі. Формула складаная, вар’яцкая, шалёная, – а вырашаецца вельмі проста і лёгка... Па гэтых прынцыпах, прызнаюся табе, пабудаваны і мой “Алкеп”, і ён з’яўляецца ў нейкай меры храмам... Нават і “не ў нейкай меры”, а насамрэч!

– Храмам? – з недаверам зірнуў на яго.

– А чаму б і не?

Анатас перакладваў на стале лісты ватмана з матэматычнымі формуламі, апрацаванымі і выверанымі на кампутары, складваў іх у кіпу на стале. У яго паглядзе заўважыў нейкую разгубленасць, а, можа, нават і расчараванне. Мне нават стала і шкада яго. Столькі патрачана часу, сілы, каб дакапацца да самых патаемных глыбіняў Пісання, расшыфраваць усё да драбніц, – і адчуць сябе вар’ятам. У чым ён сам, пасутнасці, і прызнаўся...

“Божа, – думкава звярнуўся я да Вышняга, – не дапусці да граху, зрабі так, каб не звар’яцеў, удзельнічаючы, не

па сваёй волі, ў абмеркаванні тэкстаў Святога Пісання!..”

3.

Карабель уздрыгнуў, як усё роўна наткнуўся на нешта. Зазвінелі цененька крышталёвыя фужэры, дакрануўшыся адзін да аднаго.

Толькі цяпер у маю свядомасць прабілася думка – дзе ж мы знаходзімся, куды плывем – ці – ляцім?! І колькі прайшло часу, як мы з заказчыкам балаболілі, спрабуючы знайсці нейкую ісціну ў раскрыцці сэнсу Бібліі. “Даруй мне, Божа, грахі мае і правіны!..”

– Дзе мы знаходзімся, Анатас? – без асаблівай трывогі папытаўся ў яго. – Далёка адплылі ад маёнтка Паскевічаў?

Ён не адрываў позірку ад нейкай, яму аднаму вядомай, кропкі, безуважна адказаў:

– Ды як сказаць... Мы і не адплывалі нікуды. Мы пагрузіліся. Запраўляемся пакуль энергіяй.

– Як пагрузіліся? Куды?

– Не палохайся. Мы пагрузіліся на дзесяткі тысяч кіламетраў. У гэтых недрах мы запраўляемся энергіяй неспатольнай магмы. Тут наша запраўка. Тут таксама цывілізацыя, і нашмат вышэйшая, чым там, дзе ты жывеш... А для “Алкепа” няма аніякіх праблемаў перамяшчацца няхай ці то праз акіян, ці праз зямны шар, нават і праз космас... Ён і плавае, і лётае, і перамяшчаецца віртуальна... Не здзіўляйся – цудаў ніякіх няма. Проста ты знаходзішся на караблі, які створаны мільярд гадоў таму, перад самым сканчэннем першага канца свету...

Я не знайшоў слоў, каб выказаць сваё здзіўленне і адначасова недаўменне.

Мільярды гадоў, канец света... Мудрагеліць заказчык. Пляце нейкае павучынне, аблытвае мяне... Для чаго?

Агледзеўся наўкола. Усё выглядала натуральна і рэальна. Гадзіннік на сцяне быццам бы і адлічваў час, але стрэлкі стаялі на месцы; у пакоі павявала свежае паветра, але невядома адкуль яно бралася; у кубкі наліта кава, і ад яе падымалася пара... Але я чамусьці не паверыў убачанаму. Быццам сядзеў каля экрана тэлевізара. Перада мною непадманныя рэчы, але калі толькі паспрабую дакрануцца да іх, мая рука ўвапрэцца ў шкляны экран...

– Табой апанаваў страх?

– Ды не... Цікава проста. Ніколі са мной нічога падобнага не здаралася.

– Калі ж табе сапраўды стала страшна, і калі ты думаеш, што я захапіў цябе ў палон, у любы момант можаш сказаць, што хочаш перапыніць гэтае падарожжа і вярнуцца назад... Мы зноў апынімся на прыстані бруднага Сажа, і ты сыйдзеш на бераг. І тады ўжо мы больш ніколі не пабачымся. А за тыя грошы, што табе даў, не хвалюйся, – вяртаць іх ты не будзеш... Таму рашай, апошняе слова за табой. Выбіраць табе. Можаш вярнуцца ў свой свет – чарнобыльскі, з сапсаванай экалогіяй, дзе гінуць птушкі і звяры, і разам з імі чалавек, дзе мільёны тон брудных рэчываў падаюць на чалавека з заводскіх хімічных трубаў... Дзе злачынства і смерць, кроў і войны па ўсім зямным шары... Альбо пажыць нейкі час у маім храме, дзе няма ні мікробаў, ні бруду, ні хваробаў, ні зла, ні забойстваў, ні смерцяў...

Пасля некаторага раздумвання выдыхнуў з сябе выпакутаванае:

– Не, мне не страшна... Мне ўжо цікава. Такое ў маім жыцці ніколі не паўторыцца.

Анатас усміхнуўся:

– Так, браце, не паўторыцца. Ніколі… Ты тут, Антон, як кажуць, у самае яблычка. Стаміўся я чамусьці. А ты, Антон?

– Таксама. Сам не ведаю, ад чаго…

– Тады сёння, з тваёй згоды, мы больш нічым займацца не будзем. Даруй, што затлуміў табе галаву сваімі параносвамі… Час позні ўжо. Нам трэба добра выспацца, каб быць заўтра ў форме. Для цябе адведзена асобная каюта, з усімі выгодамі. Ёсць тэлефон, па якім ты можаш пазваніць куды хочаш і каму хочаш…

– Ого! – усклікнуў я абрадавана. – Нават так?

– А як жа. А ты думаў, што пасаджаны за краты?

– Ды не думаў я пра такое…

– Я твару толькі добрае. У тым пераканаешся і сам.

Крочым па доўгім калідоры з мноствам – справа і злева – дзвярэй. Адныя з іх гаспадар расчыніў, запрасіў мяне пераступіць парог.

Жыллё больш нагадвала кватэру, чым карабельную каюту.

– Вось тут кухня, тут – спальня, а тут ванная з душам і гарачай вадой. А там – прыбіральня. Здаецца, ўсё. Дабранач!

Ложак з цвёрдым матрасам – як мне і хацелася.

Накрыўся халоднай махровай прасцінай, быццам бы прынесенай толькі што з вуліцы, з волглага паветра.

Душ, які прыняў перад гэтым, не падбадзёрыў, а, наадварот, зрабіў млявым, але без стомы.

На тумбачцы, праваруч, стаяў радыётэлефон – гарэла маленькая зялёная кнопачка падзарадкі. З’явілася жаданне пазваніць жонцы, сказаць-далажыць, што

нармалёва ўладкаваўся, – супакоіць, каб не хвалявалася. А другая думка раіла ўсё ўзважыць і абдумаць як след, не спяшацца пакуль са званком. З майстэрні ж тыднямі не званіў, а тут прайшло ўсяго некалькі гадзінаў.

Перанёс тэлефаванне на няпэўны час.

Карабель як быццам бы загайдала на хвалях – мо плылі па моры-акіяне? Мне хацелася зірнуць за занавешанае акно: цікава, што за ім? Але разморанасць і млявасць не давалі мне магчымасці падняцца з ложка.

Не думалася нават пра Анатаса, пра яго “Алкеп”, пра заказ, дзеля якога і знаходзіўся тут, – душу і цела апанавала такая лёгкасць і лагода, што, здаецца, і не памятаў, ці было калі са мной такое ў жыцці...

Ніякай трывогі сэрца не адчувала. І Голас маўчаў, не напамінаў пра сябе.

Здалося, што праз фіранкі слаба прасвечваўся месячык. Маладзічок. І тое яшчэ больш супакоіла мяне... Падалося, што ляжу ў адрынцы бабулі, а ў падстрэшшы, над галавой, варушацца ў сваіх гняздзечках ластаўкі.

Прымроілася нават, што недзе кукарэкнуў певень...

Шмат чаго мне чулася ў тую ноч...

Як толькі прымружыў вочы, мяне тут жа ахутаў мройны салодкі туман... Зашапацелі трыснягі, зашамкалі, ліжучы пясчаны бераг, хвалі маёй Прыпяці... Зліпліся вейкі, і не было сілы ўжо расплюшчыць іх...

І нечый голас – ціхі і затоены – шаптаў мне на вуха, як папярэджваў, напамінаў пра тое, што некалі чытаў у бабуліных кнігах – Святым Пісанні: “Сіла Божая – не сіла чалавечая, і Слава Божая – не слава чалавечая…”

4.

Раніцай пабудзіў мяне тэлефон.

– Ну і мастак ты спаць, – голас належаў Анатасу – смяяўся, але не дакараў, нават радаваўся нечаму. – Вітаю цябе, Антон! Асмельваюся пабудзіць...

– Добрай раніцы, Анатас! А якая цяпер гадзіна? Колькі я праспаў?

– Спаў ты больш сутак. Цяпер не раніца. Цяпер абедзенны час... Як пачуваеш сябе?

– Дзякую. Вельмі добра. Спаў, як забіты.

– Час і падсілкавацца. Я буду ў абедзеннай зале.

– Добра. Хутка буду.

– Лады. Але асабліва не спяшайся. Рабі ўсё спакваля. На “Алкепе” ўсё робіцца без прынукі і нехапатліва. Тут ніхто не сочыць за часам, але наладжаны строгі і дакладны рытм жыцця. Унутраны, свой, алкепаўскі рытм.

Праз шторы цадзілася святло. Калі ж рассунуў іх, то за акном убачыў сонечны дзень, блакітнае неба, і плылі мы па нейкай невядомай рэчцы – па беразе спрэс раслі невядомыя дрэвы: ці то кіпарысы, ці то пальмы...

Няспешна, як і раіў Анатас, пачаў збірацца.

Засцяліў ложак. Прысеў з паўсотні разоў, падцягнуўся на турніку, што знаходзіўся ў каюце. Абдаўся пад душам. Накінуў блакітную сарочку, якую прыхапіў пра запас, хаця ў шафе іх вісела процьма – на розны густ і колер.

Яшчэ раз зірнуўся ў люстэрка:

– Ну, што, спадар Антон, – наперад?

– Рушма! – сам самому загадаў, нават падміргнуў па-змоўніцку. – Ды не губляй розум! Не ўсё золата, што блішчыць, не ўсякая прыгожая дзеўчына пяшчотная і

цнатлівая!

– Будзьма!

Капітан Нэма, як паспеў ахрысціць яго, сядзеў ужо за сталом – чакаў.

У тым жа шэрым касцюме, шэрай сарочцы, у чорных туфлях і ў чорным, нязменным капелюшы.

– Якія сны бачыліся?

– Не памятаю. Але нічога трывожнага не пракідвалася.

– На “Алкепе” заўсёды так. Што хочаш сабе заказаць?

– А што, тут як у рэстаране?

– Не ў кожным рэстаране можна заказаць тое, што ў нас... Тут усё, што твая душа пажадае.

– Усё-усё? – не паверыў я.

– Нават і больш таго.

– Тады – звычайны абед. Боршч, біфштэкс, мінералка.

Анатас спытаў, гледзячы некуды ўверх:

– Яніна, ты ўсё чула?

– Чула, мой капітан! Праз хвіліну прынясу.

У зале было светла – усе вокны расчынены. Фіранкі, бы ветразі, надзімаліся ад ветру, што ўрываўся ў вокны.

– Дзе мы цяпер плывем? – пацікавіўся я, гледзячы за акно.

– Плывем па Паўстаніі. Ёсць такая краіна. Глядзеў у акно? Падабаецца?

– Ага. Экзатычны край.

– Дзівосны.

Расчыніліся дзверы, і да нас, цокаючы абцасамі чорных туфляў, ішла дзяўчына ў белай сукенцы. Міжволі павярнуўся ў яе бок. Уздрыгнула сэрца. Падалося, што такога не магло быць. Я працягваю спаць і бачыць сон.

Кінуў ёй роспачнае маўклівае пытанне: “Што ты тут робіш, Янінка? Што прывяло цябе сюды?!”

Але яна нават і не зірнула ў мой бок, – падалася строгай і непрыступнай, як ніколі не ведала мяне.

“Пры Анатасе не хоча выдаваць сябе? А мо і сапраўды нашыя шляхі нідзе не перакрыжоўваліся, я напрыдумляў немаведама што…”

Дзяўчына гэтак жа маўкліва паставіла перада мною паднос з заказанай стравай, нахілілася над сталом паміж мной і Анатасам. І ў той жа момант я паспеў заўважыць, што на кончыку яе вуха свяцілася маленечкая чырвоная кропачка – радзімка, як зорка ў паўночным небе. Зноўку ёкнула сэрца: то ж некалі я любіў цалаваць мочку вуха з рабацінкай, што, дарэчы, падабалася і ёй… Мне нават захацелася неўпрыкмет ад Анатаса наступіць ёй на нагу. Але яна сама апярэдзіла мяне – першай наступіла на маю. Але я не зразумеў: ці то яна незнарок так зрабіла, ці адчула маё жаданне…

– Дзякую, – мовіў глуха.

Яна ж глядзела на капітана Нэма. Ён кіўнуў таксама, падзякаваў ёй, як усё роўна загадаў пакінуць нас адных.

– Наліць? – пацікавіўся ў мяне, узяўшы адкаркаваную бутэльку.

– А не сап’юся я, Анатас, на тваім караблі? На халяву і воцат, як кажуць, салодкі…

– Ні ў якім разе! – упэўнена заявіў Нэма. Па-першае, напой самай высокай маркі. Ніякай алкагольнай залежнасці… А яшчэ ж, тлумачыў табе, у нас няма алкаголікаў, гультаёў, мы не ведаем, што такое зайздрасць і сквапнасць, ну, ды і сам ты з цягам часу зразумееш…

Мы выпілі і раз, і другі. Шкалікі маленькія, трошкі большыя за напарстак..

Боршч смачны – з паляшуцкімі грыбамі. І яшчэ з нейкімі прыправамі, невядомымі мне. Добра падсмажаны і біфштэкс.

– Калі прыступім, мой капітан? – папытаўся ў Анатаса. – А то разлянуюся тут, развучуся пэндзаль у руцэ трымаць.

– Не церпіцца стаць за мальберт?

– Не церпіцца... – прызнаўся я.

– Уж замуж невтерпеж?... Я ж казаў табе, што тут ніхто і нікуды не спяшаецца. Памятаеш, у Прызнанні Яна, у 21-й частцы: “І я ўбачыў неба і зямлю новую; бо ранейшае неба і ранейшая зямля зніклі, і мора ўжо няма. І я ўбачыў горад святы, новы Іерусалім... і смерці ўжо ня будзе; ні смутку, ні крыку, ні болю ўжо ня будзе, таму што мінулае знікла...” І для цябе мінулае знікла. Ну, ды ладна. Але мальберт твой няхай трохі пачакае. Бо перад працай ты, калі жадаеш, павінен пазнаёміцца з маім караблём, з маімі ўладаннямі...

– А ўжэ ж, як казала мая бабулечка, жадаю...

Ён першы падняўся з крэсла, спыніўся, як бы раздумваў, куды мяне павесці, спытаў:

– З чаго ж нам пачаць, шаноўны спадар – мастак Антон Клімовіч?

– Не ведаю, бо не ведаю, што тут у цябе – ў тваёй дзяржаве. Мне ўсё роўна...

– Добра. Тады пачнем са стадыёна.

– З чаго? – перапытаў, не паверыўшы. – Сапраўднага стадыёна?!

– А чаму б і не? Пайшлі!

“Жартаўнік, – падумалася мне. – Можа яшчэ і з трыбунамі, з мурожным полем, футбольнай яшчэ камандай?”

“Знарок ці незнарок наступіла мне Яніна на нагу? Каб незнарок, ды і не ведала мяне, то, мусіць бы, папрасіла б прабачэння, а так... Што – так? Анічога!”

Анатас лёгенька штурхануў дзверы, але не пераступіў парог:

– Як будзе на тваёй мове – калі ласка, шаноўны спадар?

– Ты і маю мову ведаеш?

– І не толькі тваю. А чаму б і тваю не ведаць? Яе толькі тупагаловыя і манкурты не могуць вывучыць...

Яго словы мяне прыемна здзівілі і парадавалі. “Хоць ў апазіцыю запісвай, – падумалася нечакана, – свой чалавек... Мо ён і Зянона Пазняка ведае, Станіслава Шушкевіча?”

Я пераступіў парог. Тое, што адкрылася перад маімі вачыма, ашаломіла. Мы стаялі каля футбольнай сеткі – ззаду яе. За ёй спрытна скакаў варатар. Трыбуна ўзрывалася выбухам воклічаў, – як быццам да кожнага прыстаўлены мікрафон...

Некаму Анатас памахаў рукой, павітаўся. Нам саступілі месца ў першым радзе.

“Хто з кім гуляе? – падумалася чамусьці мне, хаця ніколі ў жыцці ні за адну каманду не перажываў, і гульню гэтую лічыў за глупства. Зірнуў на Анатаса, папрасіў позіркам, каб патлумачыў. – І як такое можа быць – няўжо гэта ўсё на караблі? Ці тое мне ўсё толькі сніцца?!?”

– Гулякі з Вянеры і Марса. Сяброўскі матч.

– Дык жа на тых планетах, як нам тлумачылі вучоныя, няма жывых арганізмаў!

– Адкуль ты ведаеш? – усміхнуўся Анатас. – Бібліі слепа верыш, вучоным, што заяўляюць аб мёртвасці планет, ты таксама верыш... Ты калі-небудзь сумняваешся, га? Го-ооо-оол! – раптам закрычаў ён. – Во ўдар – бездакорны!

– А дзе ж тады яны гуляюць, Анатас? – зніякавела дапытваўся далей, каб хаця што-кольвечы асэнсаваць і зразумець.

– Як дзе? На месяцы, канечне ж...

– На месяцы?!?

– Ох і пытанняў ты мне накідаў сёння! Ды перастань ты здзіўляцца – прымай усё, як бачыш, як яно ёсць. Ты жывеш у натуральна паралельна існуючым свеце. Дык і радуйся жыццю!

– Я і радуюся, мой капітан!

Мне прыйшлося падпарадкавацца, паслухацца капітана Нэма. Не перапытваў, не ўдакладняў больш нічога... Здзіўляўся, але згаджаўся з рэчаіснасцю, з дзівоснай ці фантастычнай алкепаўскай рэчаіснасцю.

За стадыёнам неабсяжная далеч. Сонца не відно, але сонечна і светла. І воблакі плылі па небе. І нейкія птушкі куляліся.

Да майго пляча нехта асцярожна дакрануўся. На мяне – цяжка было ў тое паверыць – глядзелі зелянцаватыя вочы Жанеты.

– Ты?! – перахапіла ў мяне дыханне. – Адкуль?

– Саломы куль, – усміхнулася яна. – А вось ты чаго тут апынуўся?

– Ды заказ у мяне. А гэта мой заказчык. Партрэт яго малюю...

Яна зірнула на Нэма, прамовіла:

– Ведаю яго... Чорны валадар... Люцыфер. Так мы яго завем.

Анатас не звяртаў на нас увагі, захапіўся гульнёй, перажываў, мітусіўся, крычаў разам з усімі... Быццам і не заўважаў нас, быццам мы і не сядзелі побач.

У маю душу закраўся страх. Жанета – тут?! Але ж мне яе сяброўка паведаміла, што яна...

– А мой партрэт ты не жадаеш намаляваць? – спытала дзяўчына, прыкусіўшы язычок, нахіліўшы да пляча галаву – дражнілася.

– Я ж намаляваў яго. У маёй майстэрні стаіць. Ён – твой.

– Добра. Калі-небудзь забяру.

Да нас набліжаўся лепшы з маіх сяброў – Павел. І ад гэтага ў мяне яшчэ больш затрымцела сэрца, твар апалілі сорам і вінаватасць. Няўжо і ён тут разам з Жанетай?

– Прывітанне, Антон! – падаў руку. Я адчуў, як пульсуе кроў у яго далані. – Даўно тут?

– Ды не. Абставіны паклікалі.

– Анатас паклікаў?

– Так, ён.

– Антон, цікава ведаць, а як прайшла тады твая выстава? Шкада, што я на ёй не прысутнічаў... Ты ж ведаеш, што адбылося...

– Ды ведаю, – уздыхнуў я і нахмурыўся. – І вінаваты ў тым толькі я.

– Ды кінь ты, глупства гаворыш...

Ніколі не чакаў, што герояў сваіх аповесцяў сустрэну тут, на гэтым незразумелым стадыёне, у незразумелым часе, ды яшчэ на месяцы. Я адчуваў ў сваёй душы боль і дакор. Думаў, што парваў са сваім мінулым, выкінуў яго

з памяці, а яно, аказваецца, чапляецца да мяне зноў і зноў...

Павел і Жанета сядзелі ўжо ўпобачкі. Выглядалі як дзве родасныя душы, перад якімі я адчуваў сябе ў неадплатным даўгу.

– Мы яшчэ пабачымся? – папытаўся ў іх.

– Калі ёсць жаданне, – паціснуў плячыма Павел.

Тупік – больш не было пра што гаварыць, і яны адвярнуліся ад мяне, занятыя сабой.

– Пайшлі, – дакрануўся да локця Анатас. – Пайшлі далей. Бо нам і стагоддзя не хопіць, каб усё агледзець, калі нават па дзесяць хвілінаў будзем затрымлівацца на кожным этапе экскурсіі...

– Стагоддзя? Хіба...

І тут жа мне прыйшлося перапыніць сябе – даў жа слова не пытацца ні пра што, не выказваць здзіўлення.

– Хіба, хіба... – здзекліва мовіў Анатас. – Усё ў гэтым жыцці магчыма...

Расчыніліся дзверы, мы зноў апынуліся ў тым жа калідоры. Не чуваць стала гулу трыбун. Як і не існавала таго стадыёна зусім. Перайшлі праз перакрыжоўку ў другі калідор, некуды зайшлі.

Загарэлася святло. Перад намі адкрылася вялізная зала з мноствам крэслаў – усё нагадвала кінатэатр. Але ён быў незвычайны памерамі –вялізная сцэна без канца і краю..

– Гэта наш кінаклуб. Хочаш зірнуць, што мы тут глядзім?

Анатас шчоўкнуў уключальнікам – і на экране буйным планам мой твар. На сцэне жылі два акторы – я і Анатас. А потым я пазнаў сваю майстэрню. Да мяне заходзіць Анатас. Сядзім. Размаўляем. Потым ён

выходзіць, зачыняе за сабою дзверы. Але не чапляецца чамусьці за верх каробкі дзвярэй. А пасля я ляжу ў рэанімацыі, і каля мяне сядзіць доктар. Потым замест доктара з'яўляецца Яніна – усміхаецца мне, слухае пульс... Яе змяняе Вераніка... А потым я стаю на беразе Сажа і чакаю, калі мне пададуць трап... Экран патух.

Загарэлася зноў святло.

Анатас перапыніў маё артыстычнае жыццё.

– Будзе жаданне і цікавасць паглядзець падрабязней пра сябе і іншых, можаш зайсці сюды ў любы час. Дзверы не зачыняюцца, усе без ключоў. Кіно, як ты пераканаўся, незвычайнае. Для цябе. Для нас гэта ўсё натуральна і звычайна. Ты можаш месяцамі і гадамі глядзець на жыццё сваёй душы і Голасу – убачыць, кім ты быў сто-трыста-тысячу год назад, – не адарвешся...

– Тысячу год?!

– Даведацца пра жыццё любога героя ці асобы любога часу. Пра каго захочаш. І пісаць пра іх дакументальныя раманы. Не рукой, а жаданнем і талентам. Тэхнічны бок – за кампутарам. Бо праз стагоддзі творцы нават і друкаваць не будуць на клавіятуры – іх думкі запіша тэхніка. У цябе будзе свая серыя раманаў – "Жыццё" ці "Слова"... Можаш перапісаць нават Жыццё – Жыціе – Іісуса з Назарэта. На экране ўсё натуральнае, не знятае на стужку, а ўсё падаецца так, як і было на самай справе, ды яшчэ ў натуральным свеце...

Мне заставалася толькі пасміхацца, здзекваючыся з самога сябе. Пачынаў ужо прымаць, згаджацца з той гульнёй, якую прапанаваў мне капітан Нэма. Ды толькі, як я зразумеў і адчуў, – гэта не гульнёй аказалася. Добрай ці кепскай рэальнасцю, яшчэ не асэнсаваў, але адно вызначыў дакладна для сябе – каб вярнуцца ў сваё былое жыццё, каб застацца тым, кім быў раней, павінен згаджацца з усім, падпарадкоўвацца абставінам. І гэта ўсё дзеля толькі таго, каб сыграць без фальшу прызначаную мне ролю ў прапанаваным Анатасам спектаклі ці кінафільме, які невядома хто ставіць і

здымае... Называцца яна магла не інакш, як – “Спакушэнне”. Ці – “Спакуса”. А яшчэ лепш – “Дамова на спакусу”, бо мы з Анатасам сапраўды заключылі працоўнае пагадненне на права мяне спакушаць. Гучыць трошкі смешна, абсурдна, але... Я госць Анатаса, і ў нейкай меры і палоннік. А “Алкеп” – як быццам і не турма, але і не воля...

– Ну, на што яшчэ можна сёння паглядзець? – спытаў сам у сябе Нэма, і зірнуў на мяне: – Мо ў басейн зазірнем? Сёння купацца не будзем, а вось заўтра, пасля саўны, з халодным чэшскім півам, адвядзем душу. Як ты на тое глядзіш?

Не адмаўляўся, але ж і не згаджаўся, – падпарадкоўвацца дык падпарадкоўвацца.

– Як хочаш...Ты ж тут камандор.

Выйшлі на пясчаны бераг мора. Яно выглядала быццам бы і бірузовым, і быццам бы зялёным, з адценнем сінявы, – пералівалася, і на грабеньчыках хваляў гулялі блікі ад сонца... Купаліся людзі. Сталага веку і маладыя. У плаўках і без плавак. Найбольш без плавак. І найбольш дзяўчаты – паўнагрудыя, вясёлыя, вёрткія і бесклапотныя. Побач з намі перакідваліся мячом, грацыёзна падскоквалі, ловячы яго ў паветры... Як лані скакалі – і ў іх тое атрымлівалася лёгка і хутка. Былі яны спрэс загарэлыя, амаль шакаладныя.

Мора цягнулася бясконца, злівалася недзе там, дзе плылі белыя аблокі, з гарызонтам. Над галавой крыкнула пра нешта чайка, кульнулася ўніз, штосьці схапіла каля ног дзяўчат, зноў памкнула ўвысь.

Мне падалося на імгненне, што знаходжуся дзе-небудзь у Сочы ці ў Доме творчасці ў Піцундзе... Нават позірк міжволі пачаў адшукваць сярод адпачываючых знаёмых мастакоў ці пісьменнікаў...

– Падабаецца? – пацікавіўся зноў Анатас, не адрываючы позірку ад той дзяўчыны, што выгіналася і лавіла мяч побач з ім – гнуткая, з літымі грудзьмі, доўгакосая. –

Зноў жа, Антоне, калі стомішся ад мяне, можаш працаваць і над сваімі задумкамі, можаш і сюды завітаць... Тут вунь якія серны-козачкі скачуць – любая з іх будзе мець за шчасце з табой паплаваць у моры. І не толькі паплаваць. Бо тут ніхто не ведае такога слова, як “не”...

Ён рагатнуў, на нешта намякаючы. Даказаў:

– А пакупацца не шкодзіла б... Ды, шкада, клопатаў шмат. Заўтра... заўтра... Пайшлі, а то разамлеем пад гэтым сонцам і позіркамі прыгажунь.

Да нас падбегла чорнакосая дзяўчына, прытулілася да мяне ружовымі кончыкамі грудзей, і адразу ток высокай напругі прабег па маім целе. Глядзела мне ў вочы, умольна папыталася:

– А чаму вы, хлопчыкі, пакідаеце нас? Чаму ты мяне пакідаеш? Няўжо не падабаюся? А мы так хацелі, каб вы і нас з сабою ўзялі... Вазьміце, га? Абяцаем рай незямны...

– Ды у нас і так рай...

– Рай, ды не такі, без нашых абдымкаў.

Анатаса абвіла другая дзяўчына, яшчэ прыгажэйшая і маладзейшая. Заглядвала Алкепаву ў вочы.

Але, адчуўшы, што ў мяне няма жадання круціць любошчы з амазонкамі, той адказаў:

– Прыгажунькі вы нашыя! Мы прыдзем да вас, прыйдзем заўтра, і будзем з вамі столькі, колькі ў вас хопіць сілы і жадання трымаць каля сябе.

– Праўда, прыдзеце? – у позірку радасць і ўсмешка, шчырая вера, што так яно будзе і насамрэч. – Глядзіце ж, не падманіце! – прыгразілі пальчыкамі амазонкі, праводзячы нас спакуслівымі і вясёлымі позіркамі.

Дзверы зноў упусцілі нас на “Алкеп”, нячутна зачыніліся.

– Ну, што, – павярнуўся да мяне Анатас, – а цяпер пайшлі туды, дзе мы з табой правядзем некалькі дзён разам – у майстэрню. Ты павінен у ёй асвоіцца, адчуць сябе як дома. Як у сваёй навабеліцкай майстэрні.

Мы падняліся паверхам вышэй. Амаль такі ж самы калідор, толькі трошкі шырэйшы, і дзвярэй, здаецца, меней. І ўсе яны, як і сценкі, колеру пажоўклага лісця. Кожны паверх, аказваецца, меў сваю афарбоўку. Ніводныя дзверы, як і на ніжнім паверсе, не пазначаны – ні надпісу на іх, ні нумару, ніякай паметкі...

“Цікава, а як жа арыентуецца ў гэтых лабірынтах капітан Нема? Тут жа іх процьма, , і як ён адшуквае патрэбныя?..”

– Анатас, мой камандор, тут жа заблудзіцца прасцей простага. Як ты знаходзіш дарогу?

– Вельмі проста. Мой мозг падключаны да кожнага паверха і адсека. Як толькі я зажадаю некуды завітаць, перад вачыма загараецца табло, на якім высвечваюцца ўсе, неабходныя мне...

– А калі ты знаходзішся на пятым паверсе, а табе трэба, напрыклад, на тысячны?

– А хоць бы і на мільённы... Ён, пяты паверх, і будзе тысячным. Гэта ўсё ўмоўна. У нас няма ні першага, ні апошняга паверха. Усё бясконца, а ў бясконцасці ліку няма. Чуў: “Калі не ідзе гара да Магамета, то Магамет ідзе да гары”. Дык вось, гара па маім загадзе прыходзіць да мяне. У адно імгненне... Мы знаходзімся як бы ў люстраным кубе, у якім шэсць люстраў – па ліку сценак. Таму бясконца можна ляцець уверх, апускацца ўніз, як ісці наперад ці імкнуцца назад, улева ці ўправа...

– Ну і ну... А як жа мне з гэтым разабрацца?

– Не спяшайся, не ўсё адразу... Навучышся... Пакажу табе цяпер, навучу, закрычыш ад страху: “Ратуйце!..” Вось калі перастанеш з усяго здзіўляцца, станеш

паўнавартасным сябрам нашай супольнасці, – тады можаш паспрабаваць далучыцца да сеткі люстранога куба. Але – зноў жа – калі пажадаеш... Тут прымусу ніякага няма... Гэта для цябе існуюць калідоры і дзверы, я ж гэтага нічога не заўважаю, а ўсё бачу наскрозь, – усіх бачу, чую, адчуваю...

Маўчу, пераварваю пачутае.

– Што знаходзіцца за гэтымі дзвярыма? – спытаў у мяне Нэма.

– Не ведаю.

– Правільна... А каб быў падключаны да сістэмы, то ўбачыў бы, што гэта плошча школы...

– Якой школы?

– Не той, канечне ж, у якой ты вучыўся, не той... Бо тая, савецкая, сапсавала цябе, хаця і не зусім. Адна хіба заслуга, што вас адлучалі ад веры ў Бога. А гэта мая школа, алкепаўская. Усё выкладаецца па маёй методыцы.

– Ты яшчэ і педагог?

Ён не адказаў, а расчыніў перада мною дзверы. Мы разам пераступілі парог. Спыніліся каля вялізнага экрана. Выкладчык ці настаўнік нешта тлумачыў аўдыторыі, скіраваўшы прамень указкі на экран-дошку, што мелася перад кожным навучэнцам...

Настаўнік быў апрануты – копія Анатас. Адзінае адрозненне – даўгія чорныя валасы з-пад капелюша звісалі да плеч. Па ўзросце яўна старэйшы...

– Якая тэма ў вас сёння, шаноўны прафесар? – пацікавіўся мой спадарожнік.

– Зайздрасць, здрада, хцівасць і авалодванне душой чалавека, – амаль па-вайсковаму далажыў прафесар. – Хутка прыступім да практычных заняткаў, ўсе раз’едуцца і разляцяцца, будуць знаходзіцца сярод

людзей…

– Добра, вельмі добра. І як праходзіць асваенне гэтых тэмаў?

– Адстаючых няма, мой капітан, усе ходзяць у выдатніках.

– Тое мяне радуе. Працягвайце ўрок. Выбачайце, прафесар Рэфіцюл, выбачайце, што перапынілі вашу лекцыю… Я проста знаёмлю нашага галоўнага мастака Антона Клімовіча з нашай асветніцка-педагагічнай дзейнасцю.

– О, гэта вельмі добра і прыемна, – сагнуўся ў паклоне прафесар. – Ці не змаглі б вы з цягам часу прачытаць для нашых студэнтаў лекцыю па выяўленчым мастацтве?

Я зірнуў на Нэма, а ён чакаў адказу ад мяне.

– Так, так… Калі трэба, калі прынясу нейкую карысць, то я згодзен…

Гарадзіў нейкую параносву, няйначай, бо нехта кіраваў маім языком, бо і ў думках у мяне не было такое плявузгаць.

– Ён прачытае, – пацвердзіў мае словы Анатас

І мы тут жа пакінулі шматмільённую аўдыторыю, зноў апынуліся на калідоры.

– А што гэта за школа, Анатас? Гэта гімназія, інстытут, калегіўм, універсітэт? Каго рыхтуюць, якую спецыяльнасць будуць мець выпускнікі? Прафесійных разведчыкаў?

Алкепаў засмяяўся.

– Гэта школа клонаў. Найвышэйшая школа. Мы ўзялі ДНК самых вядомых людзей сусвету. Самых теленавітых. Вырасцім з іх таленавітых паслядоўнікаў. Яны, выпускнікі, будуць працаваць на тэлевізіі і радыё,

у газетах і часопісах, у выдавецтвах… Гары Потэр – адзін з нашых вучняў. Рыхтуем і пісьменнікаў, шоўменаў, дыктатараў і палітыкаў… Яны расселяцца па ўсім зямным шары, каб прапагандаваць тыя ідэі, якія мы ім закладзем. Тварам не будуць падобны на сваіх суродзічаў, каб іх не пазналі. Так што гэта можна назваць і фабрыкай зорак, фабрыкай прапагандыстаў і ідэолагаў нашага накірунку… Яны былі адметнымі ў бальшавікоў – мільёны і мільёны падупалі пад іх уладу, пахіснуўшы, а то і адабраўшы веру ў Вышняга…

“А які ж у цябе накірунак і ідэалогія, Анатас Алкепаў? – адразу ж зашавялілася ў мяне падспудная думка. – На карысць чалавецтву, ці, наадварот, на яго разбурэнне?!”

Каб не прачытаў мае думкі, імгненна пераскочыў на іншае.

Мы ішлі па бясконцым калідоры. Анатас гаварыў і гаварыў, не звяртаючы ўвагі, слухаю яго ці не, і раптам:

– Стоп, дружа! Зусім забыўся… Перад тым, як ты прыступіш да працы, табе неабходна зазірнуць, хаця б на хвілінку, у бібліятэку – адно з галоўных маіх багаццяў. Там ты знойдзеш любыя даведнікі і навуковыя трактаты, інфармацыйныя паведамленні з усяго свету, газеты і часопісы…

Ён дакрануўся да дзвярэй, каля якіх спыніліся, і яны нячутна расчыніліся перад намі.

Пераступілі парог. У памяшканні ціха, толькі лёгкая прахалода абвявала стэлажы з кнігамі.

– Каб усё гэта абысці – жыцця не хопіць, нават і майго, – патлумачыў гід. – Таму ўсё аўтаматызавана. Можна ездзіць па лабірынтах на электрамабілі, можна рабіць электронны заказ на любую літаратуру – і праз хвіліну яна з’явіцца на гэтым стале. – Таму і пытаюся ў цябе, шаноўны спадар Антон, якую літаратуру ты хочаш цяпер атрымаць?

І, не чакаючы, калі я што-небудзь адкажу, калі пройдзе

маё здранцвенне, прапанаваў сам:

– Давай мы з табой закажам апошнія выданні маладых празаікаў. Напрыклад, арыгінальнага пісьменніка і мастака Антона Клімовіча, яго несмяротны твор “Рэквіем”.

Анатас набраў на клавішах тэкст, і ён высвеціўся на экране. Потым націснуў клавішу “Ent”.

Да стала, па нябачным транспарцёры, рухалася кніга. На вокладцы буйным планам мая фатаграфія. За спіной бярозы. Ніколі мяне ніхто не здымаў у бярозах. Фотамантаж? Ніжэй – фотамалюнкі двух маіх герояў – Паўла і Жанеты. Яны ўсміхаліся, глядзелі адно на аднаго. Адгарнуў вокладку: “Выдавецтва “Алкеп”. 1999 г.” “Рэквіем”.

Нічога не разумеў. Я ж ведаў, што мая кніга яшчэ ў рукапісе, чакае свайго часу. Як яна выйшла без майго дазволу? Я ж не даваў рукапіс ніводнаму выдавецтву, і папка яшчэ ляжыць у маёй майстэрні. Такія жарцікі ў Алкепава?

Непаразумела глядзеў на камандора:

– Як жа такое можа быць?

–А што? Хіба ты не марыў аб ёй? Марыў. Нават п’яны прызнаўся Юрасю Фатневу, што напісаў дзве аповесці, і што хочаш іх выпусціць у свет. Дзяліўся планамі, скажы?

– Ну, дзяліўся... Але ж ў мяне, у п’янага, развязаўся язык.

– Тады, скажы мне, а хто цябе цягнуў за язык?

– Ніхто... А што, ты хіба выконваеш пажаданні любога чалавека?

–Язык мой – вораг мой? Ты думаеш, што гэты выраз нарадзіўся проста так? То ж я яго вам і падкінуў. Ну, і пападаюцца многія на гэты кручок, самі таго не

падазраючы, і не ведаючы.

– Дзівосы, ніколі не думаў, што...

– Ды не хвалюйся ты наконт рукапісу. Над ім папрацавалі кампутарныя карэктары, стылісты і рэдактары. Ніводнай памылачкі ў тэксце. Усё выверана, даведзена да ладу. Калі ж знойдзеш хаця адну, то я пры табе, на тваіх жа вачах, павешуся…. Кніга ва ўсіх кнігарнях свету – на розных мовах. Папярэдне прайшла рэклама. А я ў сваім банку адкрыў для цябе рахунак. Так што чакай мільярдных прыбыткаў ад продажу... Табе такое і не снілася, так?

У мяне на душы і радасць, і горыч. Пры іншых абставінах абрадаваўся б, што ў руках трымаю першую сваю кнігу, але ж яна чужая, не прырошчана да мяне…

– Вазьмі, – прапанаваў Анатас, – перад сном прачытаеш... Калі што не тваё, не адцябе, не позна паправіць… Выдадзім новую, удасканаленую, непасрэдна пад тваім прыглядам... Гэтую будзем лічыць чарнавіком, рукапісам.

Ён, як я ўсё больш і больш пераконваўся, чытаў мае думкі, не пакідаючы мне магчымасці для доказу сваёй нязгоды. Такога ў ступе таўкачом не зловіш...

Зноў крочылі па калідоры. А ў маёй галаве нараджаліся здагадкі: “Мае героі ажылі менавіта ў той час, калі Алкепаў выдаў кнігу? Яны ж да гэтага існавалі толькі ў рукапісе, а тады, як увайшлі ў кнігу, адразу...?”

Камандор Нэма, паглыблены ў сваё, спыніўся, і я ледзьве не збіў яго з ног.

Лёгкім дотыкам указальнага пальца капітан Нэма піхнуў дзверы. Адразу пачуўся пах фарбы, растваральніку, клею, грунтоўкі… На мальбертах стаялі белыя, як снег, гатовыя, з сухой грунтоўкай, палотны – бяры і малюй... На розныя памеры – гарызантальныя, вертыкальныя, – ад далані і да некалькі метраў шырынёй і вышыні… І пад’ёмнік стаяў каля іх – падымаў

мастака на любы ўзровень.

Адусюль натуральнае святло. Мы як быццам знаходзіліся пад адкрытым небам, але тут не гулялі ні вятры, ні скразнякі...

– Тут заўсёды так, – растлумачыў, гледзячы ўверх капітан Нэма. – Тут ніколі не бывае ценяў, таму зручна падбіраць колеры, не будзе памылкі і ў падборы танальнасці...

– Разумею. Цікава. Гэта мне падыходзіць.

Калі ж я хацеў змераць вокам, ці вялікі пакой па аб’ёме, то не здолеў таго зрабіць – бясконцы неабдымны позіркам ландшафт, – з пальмамі і лаўкамі пад імі для сядзення.

– Тут ёсць усё, і нічога няма, – зноў тлумачыў Анатас. – Няма людзей, тэлевізара і радыё, няма птушак, пабочных гукаў, – усяго таго, што перашкаджае творчасці... Але калі трэба схадзіць на эцюды, падпітка прыродай, – вось дзверы. За імі пейзажы, жывая прырода – лес, лугі, рэчкі, кветкі... А можна бачыць пейзаж, і не выходзячы адсюль.

Анатас падышоў да доўгага стала, прыўзняў бліскучую дошку. Папрасіў позіркам падысці да яго. На панэлі міргалі нейкія значкі, свяціліся зялёныя лямпачкі.

– Антон, ты біўся месяц над сваім творам “Дарога да храма”. Давай пашукаем у прыродзе гэты сюжэт.

– Давай.

На вялізнай тканіне, неабдымнай шырыні і вышыні, высвеціўся пейзаж. Я адразу пазнаў бераг сваёй Прыпяці – рыбакі сядзелі ў чоўнах і вудзілі рыбу. Рука Алкепава вяла нябачны аб’ектыў па палях і лугах, па бярозавым гаі... А потым за шырокім возерам, дзе густа раслі трыснягі, адкрывалася панарама той мясціны, якая хвалявала маё ўяўленне...

Поле-дарога да вяршыні ўзвышша. А дарогай служылі

кветкі з макаў і рамонкаў… Макі – між рамонкаў. Як быццам бел-чырвона-белы штандар апусціўся з неба і лёг на зямлю. Холад і дрыжыкі прабеглі па маім целе: “І ён ведаў пра гэты пейзаж?”

Рух камеры спыніўся. Ад пейзажа дыхнула прахалодай, пачуліся спевы птушак, а потым і глухія ўдары царкоўнага звону…

Перасохла ў горле, здранцвеў язык.

– Твой пейзаж?

У знак згоды кіўнуў галавой.

– Ты патраціў месяц на стварэнне, а я зраблю ўсё за пятнаццаць секунд. Глядзі…

Ён націснуў клавішу.

Паветра пачало ператварацца ў неба, поле з макамі – у дарогу… Пачуўся пах фарбаў, ільнянога алею, лаку… Нябачны мастак вадзіў нябачным пэндзлем па палатне. Але мастак не капіраваў прыроду. Уносіў свае карэктывы і штрыхі ў малюнак. Мяне здзівіла і ўразіла тое, што рабілася гэта маёй рукой… Я ж памятаю, як даводзіў да канца “Дарогу”, самыя нязначныя кропачкі адзначаў мой пэндзаль… Адзінае, што хуткасць была павялічана шматкроць.

Падышоў да палатна, пакратаў яе. На пальцах засталася свежая зялёная фарба – дакрануўся да травы, і яе фарба мела свой пах.

– Анатас, даруй, але я нічога не разумею… Адкажы мне на такое пытанне. Скажы, калі ласка, навошта мяне трэба было цягнуць сюды, прасіць, каб я маляваў цябе, а ты толькі адным націскам кнопкі можаш стварыць любы пейзаж… І не толькі пейзаж, а мільёны сваіх партрэтаў. Лепей мне не зрабіць…

Ён пахітаў галавой.

– Гэта непасільна кампутару… Ён творыць логікай. А ў

цябе – інтуіцыя. Тое, што ты бачыў – кампутарная графіка, кампутарны жывапіс... Яна ніколі не можа замяніць талент сапраўднага мастака, чалавека, яго душу. Найперш – душу. Таму я і бяру яе ў палон. Калі я параўнаю тваю “Дарогу” і гэтую, перавагу аддам, безумоўна ж, той, якую стварыў ты. У ёй твая душа, а тэхніка душы не мае. Няхай яна і звышвытанчаная...

Мне за лепшае выпадала маўчаць. Захацелася яшчэ пільней прыгледзецца да імгова створанага шэдэўра. Адышоў на крокаў трыццаць. Прымружыўшы вочы, пачаў напружана ўглядацца ў “анатасаўскі” пейзаж... Плылі спаважна аблокі.Ляталі буслы над полем. Зумкалі пчолы, сядаючы на кветкі. Пейзаж жыў сваім жыццём, па сваіх законах.

Усё быццам бы здавалася дасканалым і праўдзівым, і прапушчана праз таленавітае ўспрыняцце і бачанне, але, на мой погляд, шмат чаго і не ставала... Я ведаў, чаго. Быццам бы і дробязь. Але ў той дробязі і ўтойваўся моц пейзажу. Пра тое я нічога не сказаў “плагіяту”...

– Уражвае! – прамовіў без асаблівага пафасу. – Фантастыка! Вось бы нам такую тэхніку туды, у мой свет...

– Зайздросціш, Антон?

– Шчыра прызнаюся, не. Мастакам гэта не паможа, а паліграфіі асвоіць такі прагрэс яшчэ не пад сілу.

– Во-во... Усё ты разумееш.

Мне заставалася толькі ўздыхнуць.

– Мой камандор! Анатас, а мы дзе будзем працаваць? Тут?

Ён паглядзеў вакол, падумаў, мне ж сказаў:

– Не. Тут, мусіць, задужа прасторна, а ты прывык да камернасці, утульнасці, ці не так?

І, не чакаючы майго адказу, павярнуўся, пайшоў,

запрашаючы мяне, тым самым, крочыць следам:

– У майстэрні ўсё ёсць, што ты ні пажадаеш… У нас ніколі не існавала дэфіцыту. Ёсць усё заўсёды.

– Камуністычны рай?

– А хаця б і так… Алкепаўскі рай. Чым кепска?

– Але адзін наш пісьменнік, так сабе, пасрэдны пісьменнік Антон Крушня, назваў яго “Пекла ў раі”, хаця потым назву ў выдавецтве, з яго ж згоды, памянялі на “Пякельны рай”. Рэдактар пабаяўся, што расейцы падумаюць, што “пекла у Раі”, принялась печь пироги у Раи…

– У кожнага творцы свой погляд, – адмахнуўся ад мяне капітан. – Хаця і ў рэдактараў здараюцца заскокі…

Мы пераступілі парог, спусціліся на дзве прыступкі ніжэй. Я ледзьве не войкнуў ад здзіўлення – гэта ж мая майстэрня! Усё да драбніц выглядала так, як і ў мяне – і сцены, і падрамнікі, і шафа, на якой стаялі Ясь і Яніна…

– Ну, як табе тут? Такое табе падыходзіць?.. Гэта, бадай, адзіны куточак, які мае камерны памер. Каб ты адчуваў сябе ўтульна.

Сціснуўшы зубамі верхнюю губу, кіўнуў моўчкі ў адказ.

І тэлефон тут стаяў – ламаны-пераламаны, біты-перабіты. Гэта ж я чапляўся за шнур, і ён процьму разоў бразгаўся вобзем… Падкацілася жаданне тут жа пазваніць жонцы, ды сказаць, каб прыйшла да мяне. Але спужаўся сваёй жа думкі: паклікаць можна, але як яе потым выбаўляць адсюль?!

Ясь і Яніна стаялі адно супраць другога. Як быццам размаўлялі, як усё роўна дамаўляліся пра нешта...

– Анатас, а які ты жадаў бы мець памер свайго партрэта? Вялікі, малы?

– Думаю, што гэта не мае асаблівага значэння. Рабі, да

якога прывык.

– Тады пайду выберу тое, што нам падыйдзе?

– Схадзі.

Выбраў сярэдні памер, у якім адчуваў сябе вольна і смела. Праверыў тканіну і грунт. Выраблена ў Нясвіжскім замку, у майстэрні. Штамп пра тое сведчыў. І квадратная пячатка Вялікага Княства Літоўскага герб Радзівілаў.

Калі ж вярнуўся ў “сваю” майстэрню, Анатас стаяў каля акна, глядзеў скрозь шыбы ў блакітную прастору. Падышоў да яго, стаў побач. Удалечы, за сасняком, бачны добра мой дваццаціпавярховы дом. Хацелася папытацца, ці мы сапраўды знаходзімся ў раёне Навабеліцы, ці то толькі прывід, але тут жа і перадумаў, ведаў ужо, што адкажа капітан Нэма... Я ж не сыходзіў на бераг, значыць, я ў яго на “Алкепе”, а “Алкеп” за дзесяткі светавых месяцаў ці гадоў ад майго жытла... А тут – мроі, прывід, казка, хаця...

– Прыгожы пейзаж, – уздыхнуў заказчык, быццам гэта ў яго была настальгія па родных мясцінах, а не ў мяне.

– Цудоўны, – пагадзіўся і я.

– Падабраў памер?

– Падабраў...

Яшчэ раз зірнуў за акно Анатас, пайшоў на сярэдзіну залы. Сеў у маё старое, пацёртае крэсла, якое мы некалі адшукалі з Пушкаром на развалінах разбуранага старадаўняга, некалі багатага дома... Яно слаба піскнула, бы патрывожаная мыш...

– Вось тут я і буду сядзець, – сказаў ён. – А ты і будзеш мяне маляваць. Добра?

– Як да спадобы пану капітану.

Анатас замоўк. Унурыўся ў сябе. Як быццам забыўся,

дзе знаходзіцца і з кім. Мо і падрыхтаваўся для першых накідаў, а мо і сапраўды да яго прыйшла тая хвіліна, калі захацелася застацца адзін на адзін са сваімі думкамі...

Тым часам правёў чорным вугольчыкам-крэйдай некалькі штрыхоў. Вызначыў кампаноўку, абмаляваў паставу, у якой павінен знаходзіцца мой заказчык. І – засумняваўся: “І ці так трэба пачынаць? Як першы раз стаў за мальберт... Перарабі. Бо гэта ж рамесніцтва, гэта ж – халтура...”

Прыйшлося сцерці першыя абрысы. Але і другія мазкі чамусьці не клаліся “у масць”. Як і не мая рука рабіла тое... Але я не адчайваўся – такое здаралася са мной раней, і не адзін раз...

– Не ідзе? – шчыра і спагадліва пацікавіўся пазіроўшчык.

– Пэндзаль не слухаецца... – прызнаўся. – Нават не пэндзаль, а крэйдачка... Уцякае чамусьці вобраз. Сядзі так, добра... Патрапіў ужо...

– Слухаюся. Колькі заўгодна, сам жа напрасіўся. Назваўся баравіком – лезь у кашэль. Так, здаецца, кажуць у вас на Палессі?

– Так, так, Анатас...

Раз-пораз страляў позіркам у яго бок, стараўся злавіць няўлоўнае, што не падпарадкоўвалася. Але яно зноў і зноў выслізвала, бы ўюн...

– Ты шукай, а мы тым часам пагамонім з табой. Прадоўжым, калі ты не супраць, распачатую раней размову.

– Не супраць, капітан... Маўчаць жа не будзем. Сумна, калі маўчыш.

– Во-во..

Але размова не распачыналася.

– А давай пагаворым, Антон, пра золата, – ажывіўся капітан Нэма. – Золата-злата-Залатавуст. Ёсць сусальнае золата, жывапіснае, кашачае... Залатнік, залатар... Ёсць і такое паняцце, як проба каштоўных металаў. Гэта колькаснае змесціва золата, срэбра, плаціны і паладзія ў лігатурным сплаве, з якога вырабляюцца ювелірныя вырабы і адбываецца чаканка манет. Проба выражаецца лікам частак металу ў 1000 частках (па масе) лігатурнага сплаву, і чыстаму металу адпавядае 1000-ая проба каштоўнага металу. ПКМ. У суседняй з намі дзяржаве, якая ўсё жыццё старалася падпарадкаваць вас сабе, для ювелірных вырабаў устаноўлена ПКМ такая – 375, 500, 583, 750 і 958 – для золата, 750, 800, 875, 916 і 960 – для срэбра, 950 для плаціны. 500 і 850 – для паладзія... Ведаеш пра гэта ўсё, Антон?

– Ведаю.

– А вось у "Адкрыцці", у трынаццатым раздзеле, сказана: "Тут мудрасць. Хто мае розум, той палічы лік звера, таму што гэты лік чалавечы; лік гэты – шэсцьсот шэсцьдзесят шэсць..." Гэта памятаеш?

– А як жа...

– Да гэтага ліку мы яшчэ вернемся. А цяпер давай яго ператворым з прапісных літараў у лік, і прапусцім праз шэраг пераўтварэнняў да чысціні велічынёй у 999. Гэтую велічыню – 999 пробы – запішам на ілбе звера... "таму што гэты лік чалавечы; лік яго 999 – чысцейшай пробы!" Запомнім гэта, Антон. А што ты ведаеш пра каўчэг?

– Каўчэг? У яго шмат значэнняў. У хрысціянстве гэта назва царкоўных прадметаў, якія служаць сховішчам культурных рэліквій. А ў сінагогах – шафа для захоўвання Пяцікніжжа... А калі браць біблейскі міф, то гэта пасудзіна, на якой Ной з людзьмі і жывёлінамі выратаваўся пад час сусветнага патопу.

– Ну, а яшчэ?

– Яшчэ? Гэта і акаваная скрыня, у якой зберагаюць багацце. Ноеў каўчэг даў нагоду да назвы каўчэга старога ці цікавага віду судна, карабля, і новай нейкай старыннай калымагі.

– Так, так, ведаеш... “І сказаў мне Гасподзь: адступніца, дачка Ізраіля, аказалася правей, чым вераломная Іўдзея. Ідзі і абвясці словы гэтыя да Поўначы, і скажы: “Вярніся, адступніца, дачка Ізраіля, – кажа Гасподзь. – Я не выллю на вас гневу Майго; таму што Я літасцівы, не вечна ж буду абурацца. Прызнай толькі віну тваю: таму што ты адступіла ад Госпада, Бога твайго, і займалася блудам з чужымі пад усялякім разгалістым дрэвам, і голасу Майго вы не слухалі...” Гэта ў Ераміі, у трэцім вершы.

– Так, прыпамінаю, мой капітан Ной... У нас жа таксама каўчэг, ці не так?

– Хай будзе так, – кіўнуў галавой, заўсміхаўся. – Можам згадзіцца, а чаму б і не? І ў Ісайі, у сорак першым вершы, яшчэ сказана: “І ўзвёў яго ад Поўначы, і ён прыдзе; ад усходу сонца будзе заклікаць імя Маё і пагарджаць уладыкаў, як гразь, і таптаць як гаршчэчнік гліну”. І ў Ераміі, у адзінаццатым, таксама дадаецца: “Каб выканаць клятву, якую Я кляўся бацькам вашым – даць ім зямлю, па якой будуць цякці малако і мёд, як гэта цяпер. І адказваў я, сказаўшы: амінь, Госпадзі!” І зноў жа – у Ісайі, у сорак першым: “Хто зрабіў і здзейсніў гэта? Той, хто ад пачатку выклікае роды; Я – Гасподзь першы, і ў апошніх Я – той жа.” А перад гэтым мы гаварылі пра пробу, чаканку, камбінацыю, каўчэг, кампазіцыю... Кожнае слова мае розныя адценні і паняцці – сінонімы.

– Так, сінонімы. Дапушчэнні і ўмоўнасці.

– Во, во... Як там – адшукаў што-небудзь? – пацікавіўся Анатас, адарваўшыся ад галоўнай тэмы, сядзеў, не ўставаў.

– Нешта ёсць блізкае ўжо...

– Ну і добра... Так што мы, можна сказаць, дзве працы спалучаем. Так, на чым мы спыніліся?

– На сінонімах...

– Ага, правільна. Давай разам разбірацца пра каўчэг, пра вечка каўчэга Гасподняга. Возьмем усё ж даўгаватую вытрымку з Зыходу, дваццаць пяты верш: “І сказаў Гасподзь Майсею, гаворачы: скажы сынам Ізрайлевым, каб яны зрабілі мне прынашэнні ад усякага чалавека, у якога будзе рупнасць, прымайце ахвяраванні мне. Вось ахвяраванні, якія вы павінны прымаць ад іх: золата, і срэбра, і медзь, і шэрсць блакітную, пурпуравую і чырвоную, і вісан, і казіную. Скуры баранаў чырвоныя, і скуры сінія, і дрэва сіттым, ялей для свяцільніка, водары для алею памазання і для благавоннага курэння, камень анікс і камяні ўстаўныя для яфода і для наперсніка. І наладзяць яны Мне свяцілішча, буду знаходзіцца сярод іх; усё (зрабіце), як Я паказваю табе – і ўзор скініі, і ўзор усіх сасудаў яе; так і зрабіце”.

– І далей ужо канкрэтнае ўказанне, ці не так?

– Вось іменна. “Зрабіце каўчэг з дрэва сіцім: даўжыня яму два локці з паловаю, і шырыня яму паўтара локці, і вышыня яму – паўтара локці; і абкладзі яго чыстым золатам”. А чыстым – гэта якім, Антон? Тысячнай пробы? Ці той жа, 999 пробы? “Знутры і звонку пакрый яго; і зрабі наверсе вакол яго залаты вянец (віты); адлі для яго чатыры кольцы залатых.”. Тут проба ўжо чамусьці не ўказана. “І зацвердзі на чатырох ніжніх вуглах яго: два кольцы на адным баку яго, два кольцы на другім баку яго. Зрабі з дрэва сіццім жэрдкі і абкладзі (чыстым) золатам.” Зноў жа – якой пробы? 999? “І ўкладзі жэрдкі ў кольцы, па баках каўчэга, каб з іх дапамогай насіць каўчэг; у кольцах каўчэга павінны быць жэрдкі і не павінны адымацца ад яго. І пакладзі ў каўчэг Адкрыццё, якое Я дам табе”.

Рука мая, здаецца ўжо ўпэўненей пачала вадзіць вугельчыкам па грунтоўцы.

Страх і крыўда некуды зніклі.

Я вярнуўся да самога сябе – ранейшага, упэўненага ў сабе.

Анатас не назіраў за маім станам, працягваў:

– Далей ідзе – зноў жа – канкрэтная парада: “Зрабі так – само вечка з чыстага золата”. А з якой пробы, цікава, 999? “Даўжыня яе два локці з паловаю”. Пераводзячы на вымярэнне сённяшняга дня, гэта будзе азначаць – 2,5. Так? Так… “А шырыня яе – паўтара локці”. 1,5? “І зрабі з золата двух херувімаў: чаканнай работы, зрабі іх на абодвух канцах вечка; зрабі аднаго херувіма з аднаго краю, а другога херувіма з другога краю; якія выступалі б з вечка, зрабіце херувімаў па абодвух краях яго; і будуць херувімы з распрасцёртымі ўверх крыламі, паказваючы крыламі сваімі вечка, а тварамі сваімі будуць адно да аднаго: да вечка будуць твары херувімаў. І пакладзі вечка на каўчэг зверху, а ў каўчэг пакладзі Адкрыццё, якое Я дам табе; там Я буду адкрывацца табе і гаварыць з табою над вечкам, пасярод двух херувімаў, якія над каўчэгам адкрыцця, а ўсім, што не буду запаведваць праз цябе сынам Ізрайлевым…” Не змарыў я цябе, Антон? – нечакана папытаўся ён, перавёўшы дыханне, глядзеў уважліва на мяне.

– Ды не, уважліва слухаю. І работа, здаецца, ідзе на лад. Выбіваюся на сцежку. “Сынам Ізрайлевым…”

– І ў раздзеле трыццаць першым дадаецца: “І сказаў Гасподзь Майсею, кажучы: глядзі, Я прызначаю менавіта Весяліiла, сына Урыева, сына Орава, з калены Іўдзіна; і Я выканаў яго Духам Божым, мудрасцю, разуменнем і ўсялякім мастацтвам, працаваць з золата, срэбра і медзі, (з блакітнай, пурпуровай і чырвлёнай шэрсці і з кручонага віссона), рэзаць камяні для ўстаўлення і рэзаць дрэва для ўсялякай справы; і вось, Я даю яму памочнікам Агаліява, сына Ахісамахава, з калена Данова, і ў сэрца ўсялякага мудрага ўкладу мудрасць, каб яны зрабілі ўсё, што Я загадаў табе: скінію збору і каўчэг адкрыцця і вечку на яго, і ўсе прыстасаванні скініі, і стол і (усе) прыналежнасці яго, і

свяцільнік з чыстага золата (999-й пробы?) і ўсе прыналежнасці яго, і ахвярнік курэння, і ахвярнік

усёспалення, і ўсе прыналежнасці яго, і ўмывальнік і падножжа

яго, і апранахі службовыя і адзенне свяшчэннае Аарону свяшчэнніку, і адзенне сынам яго, для свяшчэннаслужэння, і ялей памазання і курэнне благавоннае для свяцілішча: усё так, як я загадваў табе, яны зробяць”. Гэта ў Зыходзе, у трыццаць першым вершы. І гэта паўтор ранейшага, але гэта неабходна таксама. І для чаго ўсё гэта, спытаеш ты ў мяне. А я адкажу – а для таго, браце мой, каб узяцца за асноўнае – за разлікі.

– За разлікі... – паддакваю, і рука ліхаманкава пачала наносіць новыя і новыя абрысы. Падалося, што ўхапіў, злавіў нечаканы сэнс вобраза, яго галоўную сутнасць. Адначасова слухаў, пра што баяў субяседнік, усё больш і больш паглыбляючыся ў яго разважанні. Калі ён чытаў ці расказваў, у мяне нараджаліся свае асацыяцыі – я бачыў яскрава тое вечка, пра якое гаварыў Ной, самога дзеда Ноя, яго дзяцей і нявестак, звяроў, якіх ён загнаў у каўчэг па загадзе Бога...

– Тады мы давай думкава прыступім да чаканкі. Бярэм метал, памеры якога – даўжыня 2,5 локця, шырыня – 1,5. Патрабаванні – два херувімы на абодвух канцах вечка: адзін – з аднаго краю, другі – з другога. Вызначым перыметр (развернем, так бы мовіць) вечка. P=4 (1,5+2,5)2=8 локцяў. А плошча вечка з чыстага золата 999-й пробы – S=2,5х1,5; S=3,75 (локцяў у квадраце). Разумееш мае лічбы?

– Разумею. № 8 і 3,75.

– Наступнае дзеянне матэматычна трохі і няправільнае, але ўсё ж, адкінуўшы ўмоўнасці, тэкст Пісання таго патрабуе, зробім яго. Бо калі інакш, то стане незразумела, да чаго тут такія велічыні: № 8 з яе атамнай вагой – 15,999 адзінак...

– І я пакуль не разумею, – прызнаюся, водзячы ўсё яшчэ кавалкам крэйды – ужо вымалёўваўся капялюш, твар, губы, вочы...

– Згодзен, згодзен... Я таксама вельмі доўга ламаў над гэтым галаву, пазбіваў не адну пару рагоў і капытаў, парваў сасуды галаўнога мозгу, але ж дапетрыў, што да чаго. Давай з табой адкладзем велічыны – S 3,75 – такім чынам: 3+7+5=15 энергетычных адзінак. І тады я пераканаўся, што вобразы херувімаў на вечку каўчэга гэта і ёсць адухоўленая форма матэрыі, натуральна, хімічны элемент кіслярод да месца нашых развяжанняў пра велічыню 999 – чыстае золата. Бо ўпамянёны метал раней належыць самому вечку, роўна як і каўчэгу, пакрытаму звонку і ўсярэдзіне такім жа металам і, такім чынам, чыстае золата належыць самой плошчы вечка. І велічыня яе (заўважу, матэматычна мо і не зусім дакладна): 15 энергетычных адзінак. Значыць, у тэксце пад Адкрыццём раскрываецца восьмы хімічны элемент – кіслярод з атамнай вагой 15,999 (16,0).

– Ты глядзі... хмыкнуў я здзіўлена і крутануў галавой. – Нават такія дакладныя падрабязнасці закадзіраваны ў Бібліі!

– І не толькі такія... На гэтую тэму апошнюю вытрымку напомню табе. Першае пасланне Пятра, верш трэці: “Таму што, калі заўгодна волі Божай, лепш пакутаваць за добрыя справы, чым за злыя; таму што і Хрыстос, каб прывесці нас да Бога, аднойчы пакутаваў за грахі нашы, праведнік за няправедных, некалі нескароным чаканаму іх Божаму доўгацярпенню, у дні Ноя, пад час пабудовы каўчэга, у якім нямногія, а дакладней, восем душ, выратаваліся ад вады. Так і нас цяпер, падобнае таму вобразу, хрышчэнне, ні плоцкага бруду абмыццё, а абяцанае Богу добрага сумлення, ратуе уваскрашэннем Іісуса Хрыста, Які, узышоўшы на неба, правіць праваруч Бога і Якому скарыліся Анёлы, і ўлады, і сіл”.

Я адарваўся ад працы, адчуў, што пара зрабіць перапынак, ды і Ной задоўга ўжо сядзеў, пазіруючы.

– Перакур? Я так зразумеў? Ці на сёння мо і зусім

хопіць?

– Так, першы сеанс адбыўся.

– Некалі ж будзе і апошні.

Падышлі да акна, за якім бачылася мая Навабеліца, і да якой, мусіць, тысячы і трыльёны кіламетраў, нейкі момант маўчалі.

– І што ж адкрылася шаноўнаму Анатасу? Якая зашыфраваная інфармацыя для чалавецтва адкрылася – тайна стала зразумелай?

Ужо сам падахвочваў яго да размовы, бо і сапраўды сталі цікавымі вынікі даследванняў, якім ён прысвяціў усё сваё жыццё. А ў падсвядомасці круцілася – а ці не пярэчыць усё гэта святым запаветам Бога, ці не бяру на сябе грэх, спрычыньваючыся да доследаў-эксперыментаў Анатаса?

– Што? Скажу так: нясучыя элементы кампазіцыі двух херувімаў, выкананых на “вечцы каўчэга” ў адпаведнасці з Тэкстам, я маю на ўвазе перасячэнне іх крылаў, падобны шкілетамі... на літару “Х” (ха) ці – “Х” (ікс). Альбо яшчэ – па кірыліцы – нумару 600 – хэр “Х”. А далей, ужо кіруючыся ўказаннем, установкай ад апостала Пятра: “Адно тое не павінна быць схавана ад вас, закаханыя, што ў Госпада адзін дзень, як тысяча год, і тысяча год, як адзін дзень”. Гэта ўжо ў другім пасланні Пятра, у трэцім раздзеле.

– Далей... – мне ўжо нецярпелася пачуць яго канчатковыя вывады.

– Выкарыстоўваючы маштаб памяншэння (М1:1000), паглядзім на “косці” шкілета нясучай канструкцыі. Ці, іншымі словамі, паглядзім на выяву з вышыні палёту арла. Што мы ўбачым? А ўбачым сілуэт значэнняў, знакаў, якія абазначаюць... што б ты думаў, браце Антон? Хро-ма-со-мы! Структурныя элементы ядра клеткі, якія ўтрымліваюць ДНК, нашчадкавую інфармацыю арганізма. У “Х” (храмасомах) лінейна

ўпарадкаваны гены. Самападваенне і заканамернае размеркаванне храмасомаў, па даччыных клетках пры клетачным дзяленні, забяспечваюць перадачу нашчадкавых уласцівасцей арганізма – ад пакалення да пакалення.

– Нават так? – усміхнуўся я, падзівіўшыся з яго адкрыцця.

– І толькі так, і не інакш! – У выглядзе гэтых структур Х-мы можна адрозніць, вызначыць (пры мікраскапіі) толькі пад час дзялення клетак. Кожная х-ма мае спецыфічную форму, памер. У клетках арганізмаў з недыферынцаваным ядром, значыць, бактэрыі, маецца адзіночная двухспіральная малекула ДНК, якая часцей і называецца Храмасома. Пры дапамозе яе і нараджаецца, размнажаецца ўсё жывое. Адкрыюся да канца ўжо. У маёй лабараторыі, у Антланцідзе, даследуюцца храмасомы чалавека, распачата расшыфроўка іх. У прыватнасці, трэцюю па ліку. У склад храмасомы, якая мае дваццаты парадкавы нумар, уваходзіць больш як 727 генаў. Акрамя таго, што веданне іх дапаможа чалавецтву знайсці новыя метады лячэння хваробаў, я магу падпарадкаваць само чалавецтва сваёй волі, майму жаданню і весці яго туды, куды пажадаю… Усе хромасомы ў маім падпарадкаванні.

Я толькі пахітаў галавою – не згаджаючыся, але і не адмаўляючы пачутае.

– А я і забыўся сказаць, на тым вечку выявы чатырох жывых арганізмаў – твар чалавека, галава ільва, земнаводнае стварэнне і лятаючае… Што скажаш на тое, спадар Антон?

– Не ведаю. У Быцці Бог зрабіў ці пасадзіў дрэвы і зяляніну. У трэці дзень. Стварыў чалавека па вобразе сваім, па вобразе Бога стварыў яго. Мужчыну і жанчыну. І сказаў, каб пладзіліся і размнажаліся. Флора, фаўна, біясінтэз, навакольная прастора… Усё мае свой сэнс, сваё прызначэнне...

Спыніліся каля мальберта. Ной толькі імгова кінуў позірк на першыя абрысы. Не цікавіўся нават тым, што атрымлівалася?

– Што я магу табе сказаць, мой капітан? Аб узнікненні жыцця на зямлі напісана шмат і шмат, можа больш аб'ёмам чым сама Біблія, і яшчэ будзе напісана тысячы і тысячы тамоў. Будуць мільёны вопытаў пры высокіх і нізкіх тэмпературах. Гіпотэзы то растуць як на дрожжах, здзіўляючы свет сваёй сенсацыйнасцю, а то вянуць пад першымі промнямі прасвятлення. Думаю, што верагоднасць наяўнасці ўмоў у Сусвеце, для зямных формаў жыцця даволі вялікая. Нават самыя разумныя і мудрыя людзі Планеты, тысячу разоў зноў і зноў, перачытаўшы збор Свяшчэнных кніг, – Бібліі, – так і не разумеюць, Кім складзены ці напісаны гэтыя тэксты.

– Разумна! – пахваліў мае словы Анатас, але падобна, адразу і адмахнуўся ад іх, паглыбіўся зноў у свае думкі.

Мяне ўжо нельга спыніць::

– Хто ж гэта мог быць? Папярэдняя цывілізацыя? Амерыканскія вучоныя выказалі гіпотэзу, што на зямлі ўжо два разы быў канец свету – некалькі дзесяткаў мільёнаў год таму. Гэта калі дождж астэроідаў абрыньваўся на зямлю і знішчаў усё жывое. Можа гэта тая цывілізацыя, ведаючы пра такія непазбежныя катаклізмы і разбурэнні, і пакінула нам папярэджанне і свой вопыт? А, можа, гэта чые-небудзь снобачанні, аб чым не гаворыцца адкрыта ў тэксце? А мо то інфармацыя для разумных істот, дасланая праз тоўшчу прастораў часу ад іншых, нашмат удасканаленых, чым мы? У такім выпадку недзе Там, далёка-далёка, што і фантазія наша не можа дасягнуць да таго берага Галактыкі, існуюць фантастычна цывілізаваныя віды жыцця матэрыі. Яны здольны навучаць нас, настаўляць, прапаведаваць, памнажаць у нас веру ва Ўсемагутнага Адзінага Бога і Ўсяленскі розум, а самі пры гэтым адсутнічаць... Але як бы яно ні было, скажу так – Біблія з'яўляецца адным з самых інфармацыйна насычаных твораў на планеце Зямля!

– І таму ты не можаш не пагадзіцца са мною, што яе неабходна даследаваць ва ўсіх пласкасцях дзейнасці Homo Sapiens, ці не так? – падхапіў маю думку капітан Ной.

– Так. Згодзен. Разумнаму чалавеку гэта не толькі інфармацыя для роздуму, а кірунак яго жыцця – паводзінаў, дзеянняў, учынкаў.

– Што і патрабавалася даказаць! – пляснуў у далоні Анатас. – Во як мы паразумеліся!

– Хіба? Тое ж агульнавядома!

– Так, ды не так... Ісціну таксама можна павярнуць у любы бок, а то і перавярнуць...

– Я не пераварочваў яе.

– А сказаў жа – “можна”...

Далей з ім спрачацца ці даказваць што, не было ўжо сэнсу.

– Ну, што, мо на сёння разумовай размінкі і хопіць? Мусіць, стаміўся і ад малюнка, і ад размоў са мной, ці не так? Адпачываем, Антон?

Зазірнуў у самога сябе – дзівячыся, няўжо гэта гаварыў я? Ці хто іншы за мяне? Хто развязаў мне язык, хто ўклаў у галаву такія думкі?

5.

“Наеўся, напіўся, лёг спаць – коўдрай накрыўся...”

Гэта выслоўе майго сябрука Міколы Пушкара. Гэта ён спаў на адкрытым паветры ў канцлагеры, накрываючыся халодным небам. Першы раз нямецкім небам, а другі – савецкім, сталінскім...

Яго танк падбілі фашысты. Параненага, беспрытомнага,

узялі ў палон. А на радзіме адседзеў за тое, што выжыў ў тым палоне...

Ляжу ў ложку, абдумваю сваё жыццё, падзеі апошніх дзён і гадзінаў.

Сказаць, што задаволены прапанаваным мне Анатасам, будзе няпраўдай. Адгаворвацца, што не прымаў яго, супраціўляўся, – таксама не. Душа і Голас пакуль таксама маўчалі, – значыць, і яны не пратэставалі. А чаго, спытайце, пратэставаць? Супраць таго, за што ўзяўся – маляваць? Дык гэта ж асноўнае ў маім жыцці, чым займаюся. За гэта бяру грошы , ды і не абы якія… Не вымагаю, мне плату прапанаваў капітан Ной, Нэма, Заказчык, – ці як яго яшчэ інакш называць...

Усё ж нехта другі ўва мне гаварыў са мною крышку інакш. Нешта падсвядома мяне ўсё ж грызла, непакоіла, а што, не мог даўмецца. Нейкая дробязь, стрэмка. Як іголачка ад ажынніку ўелася, дробненькая-дробненькая, і я не мог яе ніяк разгледзець, каб выцягнуць...

Мо хіба размовы, балабольства з Ноем пра Біблію непакояць мяне? Дык і што тут такога? Ён гаворыць, я слухаю... Недзе згаджаюся, а недзе і не... Што ж тут супраць Бога? Гэта ж не сумненні, гэта ж не недавер да Бібліі, а, наадварот, – спроба асэнсаваць яе. Ці не таго ж хацеў і сам Бог, дасылаючы гэты дакумент нам? Я ж асабіста ніколі не ўсумнюся ў тым, што Свяшчэнны пастулат вучыць нас дабру і справядлівасці. І таму ніколі не народзіцца ў мяне недавер да той ісціны, што ёсць Бог, ёсць Хрыстос і Святы Дух, што існуе свяшчэнны і патаемны ўплыў на кожнага чалавека, як і на кожную жывую істоту.

Спаць не хацелася. З’явілася зноў жаданне пазваніць жонцы, але гадзіннік паказваў зноў недзе за дзве гадзіны. Ці мне толькі тое падалося? Нейкі пагнуты цыферблат і стрэлкі перакручаны... Як на малюнку Далі. Няўжо і ён знаходзіўся ў такой сітуацыі, у якой аказаўся я? Гадзіннік, здавалася мне, зроблены з цеста ці з пластыліну. А мо і з пластмасы, якая аплавілася ад

агню і дэфармавалася... А той гадзіннік, што ў мяне на руцэ – “Прамень” менскага завода – дык і зусім выглядаў з перавернутым цыферблатам, секундная стрэлка рухалася ў адваротным кірунку...

Не, тое мяне не напалохала, і нават не здзівіла, – быццам падрыхтаваўся да... Да чаго? Да – выпрабавання? Ці да такога жыцця? У галаве вінігрэт ці каша... Нічога пэўнага адказаць самому сабе не магу.

Міжволі падумалася: “А колькі часу тут знаходжуся? Два, тры, пяць дзён? Неяк незразумела бяжыць час – то здаецца, што ён паўзе марудна, а то раптоўна пачынае імчаць з шалёнай хуткасцю, і невядома, наперад ці назад...”

Анатас казаў, што за кожны дзень, праведзены на “Алкепе”, будзе адлічваць па дзесяць тысячаў і складваць грошы на тумбачцы, што стаяла побач з ложкам. У кожнай пачцы па дзесяць. Палічыў іх. Налічыў васемнаццаць. Гэта азначала, што столькі дзён правёў на караблі? Здаецца ж, прыходзіў сюды начаваць усяго тры разы, ну, няхай чатыры, не болей. Тады я роспачна пытаюся ў самога сябе – як такое магло адбыцца?! Незразумела. І час, і дні, і думкі – усё неяк наперакасяк, шыварат-навыварат...

Карміла мяне Яніна. І то была вячэра ці абед, таксама не мог зразумець. Капітан Нэма некуды спехам падаўся па сваіх клопатах, даручыўшы мяне Яніне.

Па-ранейшаму не асмельваўся ў яе спытаць пра тое, што мяне хвалявала, – баяўся парушыць нейкае суладдзе, нейкі патаемны сэнс нашага з ёю існавання.

Спытала ж першай яна сама:

– Ну і як спадару Антону на нашым караблі, – падабаецца?

Ведаў, што кожнае маё слова (а мо нават і думкі?) праслухоўваліся, што мяне чулі ці чуў той, каму і

належала сачыць за мною. Як і за ёю, мусіць. Таму адказаў, злёгку наступіўшы ёй на нагу:

– Ды нічога… Уражанне такое, што знаходжуся ў творчай камандзіроўцы. Як быццам суполка мастакоў рашыла выпрабаваць мяне на здольнасць маляваць – так бы мовіць, наладзіць мне своеасаблівую атэстацыю, абарону на званне творцы.

– І як праходзіць абарона?

Нагу яна і не прымала, і не давала ніякіх патаемных знакаў.

– Не сказаць, каб паспяхова, але нешта ўжо зроблена. Яшчэ не галоўнае, але ўжо і не абы-якое.

– Дык, выходзіць, добра ўсё? – з нейкай радасцю спытала Яніна, нават мне ў вочы зірнула, як ў маю душу, у самае донца; у яе ледзь-ледзь уздрыгнулі вусны, тарганулася сіняя жылка на белай шыі, сасудзік, да якога некалі дакранаўся губамі.

Вытрымаў позірк, чакаючы, калі дастукаюся да яе памяці, свядомасці. Але яна больш нічым не выказвала сваёй цікавасці да мяне. Гледзячы яшчэ ў яе зрэначкі, як недаспелыя масліны, зеленцаватых вачэй, адказаў:

– Скардзіцца грэх. У нашым жыцці заўсёды так – калі нешта ёсць, то хочацца яшчэ больш.

– Больш – чаго? – удакладніла (адчуў, што пацікавілася нездарма, з падтэкстам, ловячы кожнае слова), зрабіўшы націск на другім слове.

– У маім выпадку – прафесіяналізму ў сваёй працы. Дасканаласці.

– Дык да гэтага імкнуцца ўсе.

– Усе. Так што мае жаданні заканамерныя?

– А ўжэ ж.

Не раскрыўся, і не ступіў залішняй цікавасцю на забароненую тэму. І Яніна зрабіла выгляд, што страціла да мяне інтарэс. Чамусьці падалося, што я абышоў нейкі рыф ці айсберг, выруліў на чысты прастор акіяна, дзе нейкі час мне нішто не пагражала...

– Дзякую за вячэру, Яніна, – адсунуў ад сябе талерку, адначасова ўспомніў, як некалі прыслужваў ёй, як гулка білася сэрца ад неўтаймаванай радасці і ўзрушэння, што яна побач, што яна жаданая і прыгожая, што кахае мяне...

– На здароўе!

– А гэта абед ці вячэра, Яніна?

– А як сам палічыш, так і будзе.

Хацелася ўсё ж папытацца, чаго яна афіцыянчыць тут, але прыкусіў язык – што аж, здаецца, пракусіў яго, бо адчуў саланаваты смак на губах.

– Сама і гатуеш?

– І сама, і не сама... Кухары – прафесіяналы. А чаго ты заказваеш сабе самыя звычайныя стравы? Іх жа ў нас – не пералічыць. Усіх краін свету... І не толькі свету, а і сусвету...

Мяне адно здзівіла, што Яніна сама пацягнула за вяровачку сэнс далейшай размовы. Знарок – ці міжволі? Ці ведала, што Анатас не сочыць за намі?

– Ды навошта мне сусвет? Я ж прывык да сваіх, паляшуцкіх страў – бульбы, капусты, сала, буракоў, яблыкаў...

– Тады я ведаю, чым заўтра цябе пачаставаць.

Быццам яна раней не ведала, што мне да спадобы.

Яна, развітаўшыся, пакінула мяне, пяшчотна зазірнуўшы ў вочы – як бы на нешта абнадзейваючы і спадзяючыся... Адказаў ёй такім жа позіркам, нават

ледзь прыкметна плямкнуў губамі, – як пацалаваў на адлегласці. Адчуў, што яна як нечым вінаваціцца перада мной, але не можа пра тое сказаць услых.

За акном раскашоўвалася глыбокая ноч. На шторах свяціліся слабыя светлыя кропачкі – прасвечваліся зоркі? Вакол – цішыня. Ні гулу ветру за акном, ні гудзення машын і тралейбусаў, да чаго прывык, да чаго прызвычаілася маё вуха... І на самім “Алкепе” ўжо даўно ўсё аціхла. Не адчувалася ні гайданкі, ні дрыготкі судна ад работы рухавікоў. А мо ён зусім і не на рухавіках працаваў, мо які меў атамны, бязгучны, як тая “талерка” ў іншапланецянаў? Можа, цяпер і я стаў іншапланецянінам? Мы ж у паралельнай плоскасці, як сказаў Анатас...

Перабіраў у памяці пражыты дзень, раскладваў усё па палічках – і не знаходзіў асаблівай віны за сабой, за якую мог адчуваць сорам ці няёмкасць. Адно хіба трохі непакоіла, што незразумела бег ці рухаўся час. Ад гэтага нельга зарыентавацца ў прасторы, нешта планаваць, ацэньваць ці аналізаваць.

Падалося, што карабель выплыў на спакойную ваду спакойнага мора, і таму нас не гайдае. А мо то мае думкі закалыхвалі мяне, схіляючы ў сон. А мо і спаў ужо. Бо Яніна цяпер у белым халаце – падышла да мяне, дакранулася да рукі, спытала занепакоена:

– Ну, як табе тут, – падабаецца?

Хацелася нешта адказаць, ды здзервянеў язык – і толькі глыбокі ўздых вырваўся з грудзей, ды і ўсмешка, мусіць, не згасала на маім змэнчаным твары...

... спаў я, здаецца, доўга...

Ніхто мяне не будзіў, сам прачнуўся. Прыемна падумаў, што мне не трэба некуды спяшацца, пра нешта клапаціцца...

Калі ж прыйшоў у залу, дзе звычайна харчаваўся, то афіцыянтка Яніна ўжо несла паднос з ядой. Бульба з

грыбамі, салата з капусты ды буракоў, хлебны квас у глечыку.

– Як адпачывалася, Антон?

– Добра. Дзе сёння Анатас – штосьці не бачу яго?

– Прасіў перадаць, каб не хваляваўся, а калі ёсць творчы настрой, то можаш папрацаваць у майстэрні над сваімі карцінамі.

– А можа ты са мною пабудзеш? І твой партрэт нама...– забыўся зусім пра перасцярогу – дурное пытанне вырвалася з маіх вуснаў.

– Не-не-не, – спахапілася спалохана афіцыянтка, азірнулася, замітусілася, нават пачырванела, быццам я сказануў нешта непрыстойнае... Пачала збіраць посуд. – Нельга мне туды... Ні ў адныя дзверы нельга. Забаронена.

– Кім забаронена? Анатасам?

Яна не адказала. Але стала зноў спакойнай і задумлівай. Узяла паднос, крутанулася на месцы, – і далей ужо чуўся размераны цокат яе тонкіх абцасікаў... Нават не азірнулася, – як усё роўна пакрыўдзілася за мае неасцярожныя словы...

Аднекуль даносілася ледзь чутная музыка. Сумавала па нечым скрыпка, скардзілася на свой, а мо і не свой, лёс, не згаджаліся з ёю гуслі і цымбалы... І яшчэ гукі невядомага мне музычнага інструмента ўпляталіся ў агульную мелодыю – аздаблівалі яе, узмацнялі подыхам пяшчоты і замілавання...

Не падзякаваў чамусьці афіцыянтцы (а мо і не афіцыянтцы, мо якая іншая ў яе тут пасада?) за сняданак. Выходзіць, прагнаў яе. Прагнаў сваім дурным пытаннем.

Захацелася падняцца паверхам вышэй.

Расчыніў патрэбныя дзверы. Яны не рыпнулі нават – быццам зробленыя з паветра.

Падышоў да шырокага, зашторанага, акна, рассунуў шаўковыя, з узорамі, занавескі. За імі суцэльны туман – як плылі па дне малочнага акіяна. Не бачна ні паверхні вады, ні неба з воблакамі...

Але любавацца заваконнем не выпадала – хацелася працы.

Пах фарбаў абудзіў мяне, – як усё роўна чырвоная тканіна для быка. Толькі не зразумець – ці то я тарэадор, ці той жа, паранены некалі, бык...

Перад уваходам у майстэрню мой зрок прыцягнулі гатовыя палотны, прымацаваныя на стойках. Белыя, быццам пакрыты першым снегам. Падышоў да аднаго – з мяне ростам.

Узяў пэндзаль. Рукі свярбелі, напручваўся ўнутраны зрок. Імгова выхопліваў з памяці пейзажы і відарысы; у думках пераносіўся на ўзбярэжжа Прыпяці і Сожа, у ціхія затокі, дзе гаспадарыла гаючая цішыня...

Пэндзаль змяшаў, выціснутыя на палітру, фарбы. Некалькі колераў – зялёны, жоўты, сіні, карычневы... Астатнія – тысячы адценняў – мроіліся ў галаве... Захацелася дамаляваць той пейзаж, што пачаў у майстэрні. Той жа храм, але з другога, адваротнага, боку.

Запрацавала ліхаманкава рука. Неба, воблакі, у цвіценні грэчка – і па ёй дарога... Дзівіўся сам – толькі пэндзаль дакранаўся да паверхні тканіны, як адразу, вымалёўвалася да драбніц кожная дэталь, клаўся, здавалася б, на першы погляд, нязначны штрышок...

Працаваў апантана і ўзнёсла, забыўшыся пра ўсё на свеце...

Зрабіў задуманае гадзіны за дзве. Ну, мо за тры, не болей. Час не мог вызначыць, бо гадзіннік, як і да гэтага, хлусіў...

Адышоўшы на колькі крокаў, зірнуў на сваё тварэнне іншым ужо, прыдзірлівым і патрабавальным, позіркам.

“А што, здаецца, нічога, ніштавата... Даўно так не працаваў, з такім імпэтам і задавальненнем, вельмі даўно...”

Прасілася хіба толькі маленькая, амаль нязначная, кропачка, якая і павінна змацаваць усю задуму, агульны настрой: блік ад сонца на купале царквы. Хапіла толькі аднаго дакранання тонкага пэндзля. Увачавідкі купал засвяціўся, – і ў той жа момант зайграла вясёлкай сонца, – і ўжо бляск яго, здавалася, сляпіў вочы.

Толькі пасля гэтага падаўся ў “сваю” майстэрню. Пераступіў парог – і адразу апынуўся ў знаёмым асяродку.

Але перш, чым падысці да мальберта, накіраваўся да акна. Думаў, мо ўбачу знаёмы пейзаж, сагрэю душу панарамай Навабеліцы. Хаця ж і не магу назваць яе роднай, блізкай майму сэрцу, але ўсё ж...

Роднай для мяне толькі мая вёска Крушнікі, а не гомельская Навабеліца. Горад, як мачаха, якая дала прытулак, ды не атуліла сваёй цеплынёй...

Мне чамусьці няма прыстанішча анідзе. Ад вёскі адарваўся, да горада не прыклеіўся. Вёска ў разуменні таго існуючага ладу, пры якім я нарадзіўся і існаваў, з’яўлялася асяродкам савецкага прыгоннага права, дзе людзей лічылі няйначай як за быдла – без правоў, без радасцяў, без будучыні... І вырвацца з той багны цяжка, амаль немагчыма. Бо вяскоўцам нават і пашпарты не выдавалі, як і не выдавалі яго той жа свінні ці карове...

У Крушніках жа любая хата магла абагрэць жабрака ці адзінотніка, накарміць, супакоіць. Ад кожнага вяскоўца выпраменьвалася такая цеплыня і дабрыня, што магла вярнуць да жыцця любога чалавека, які расчараваўся ў жыцці.

У горадзе займеў адукацыю, атрымаў пашпарт,

уладкаваўся на працу. Але адчуваў сябе чужым сярод гарадскога люду.

І калі на сэрца насоўвалася чорная хмара, душу прыгнятаў цяжар і рабілася невыносна, – ішоў у царкву. Протаіярэй узносіў Хвалу Богу, заклікаў разам з ім прасіць помачы ў Госпада, уключаўся ў агульную малітву. І тады толькі адчуваў яднанне чалавечых душаў...

Мы ўсе аднолькава, нароўні з усімі, выглядаем перад Богам.

Толькі ў царкве я адчуваў радасць роўнасці з усімі людзьмі.

Стаяў, памятаю, раскормлены сучасны багацей, алігарх, якога я добра ведаў. Ён запанеў на падмане, крадзяжы і хабары. Маліўся, думаючы, што ачысціць сваю душу перад Вышнім.

Злева ад мяне стаяла грэшніца, нарадзіўшы невядома ад каго дзіця і пакінула яго ў радзільцы, – малілася, просячы ў Божай маці помачы. Не даравання грахоў, не парады, як стаць на шлях праведнасці і шанавання запаветаў Вышняга, а дапамогі... Якой, яна і сама не ведала, як і не ўмела маліцца перад абразамі...

І я таксама, хлусіўшы на старонках газеты, у якой часова працаваў, прасіў у Творцы даравацъ мне мой грэх... І не толькі гэты...

Да Бога прыходзяць усе. Хто шчыра, а хто, аддаючы даніну модзе. Але ўсе накладалі на сябе крыж і чыталі малітву...

Я нікога не асуджаў. Бо не меў на тое аніякага права. Як і яны, людзі, не мелі права судзіць мяне. Тое права належала толькі Богу. Бо і я ж такі быў, як і яны, таксама меў грахі, і сёння маю... А грахі перад Вышнім не бываюць вялікія ці маленькія. Грэх – ён і ёсць грэх. Бязгрэшных людзей на зямлі не бывае...

6.

За акном не відаць Навабеліцы. За ім увогуле нічога не бачна: суцэльная цемень. Ды і не ноч, мусіць, і не дзень. Бо ні зорак на небе, ні месяца, ні сонца...

А тут, у майстэрні, светла. І невядома толькі, адкуль цадзілася тое святло. І ценяў не было, як і казаў Анатас. Адсутнічала крыніца святла, а свяцілася ўсё само па сабе. Свяціўся стол, кнігі, сцены, падлога... Але нябачным святлом – не зыркім, а нейкім загадкавым, спакойным, не кідкім. Столь быццам бы і існавала, а быццам бы яе і не было зусім.

Адзначыў пра сябе, што, мусіць, адзінае адрозненне гэтай і той, маёй, сапраўднай, майстэрні, ў тым, што ў алкепаўскай адсутнічала люстра. А так усё астатняе супадала. Ды во, мусіць, яшчэ – Ясь і Яніна без мяне, тут не сварыліся, адвярнуўшыся адно ад аднаго, але ж і не кахаліся, – маркотнымі выглядалі: як не жывыя сядно. А, можа, мне тое толькі здавалася, не ведаю. Шмат чаго не ведаў яшчэ, што адбывалася круга мяне.

За шафкай, на якой стаялі закаханыя, зазваніў неспадзявана тэлефон – меладычна, як бы выбачальна.

“Тут і тэлефон, аказваецца, ёсць? – падзівіўся я. – Не заўважаў раней? Ці бачыў, ды забыўся зусім пра яго?”

– Алё, слухаю!

– Антон, добры дзень, гэта я!

Голас пазнаваў і не пазнаваў. Губляўся ў здагадках. І, каб не памыліцца, маўчаў, чакаў.

– Алё, Антон! Ты ўжо ў майстэрні? Вярнуўся з паездкі?

Гэта жонка, аказваецца, пазваніла мне ў маю майстэрню.

– Дзень добры! Ды не, Ліка, яшчэ не вярнуўся...

– Як не вярнуўся? А куды ж тады я, па-твойму,

пазваніла? Мо няправільна набрала нумар тэлефона? Ты ж цяпер у майстэрні?

– І так, і не.

– Як гэта?

– Калі вярнуся, усё растлумачу.

– А цяпер ты дзе?

– На “Алкепе”...

Жонка маўчала, не верачы маім словам. Мусіць, думала, што я прыдурваўся, пад’южваў яе. І я так падумаў бы на яе месцы.

– Мо хопіць жартаваць, Антон?

– Я не жартую. Усё яшчэ выконваю заказ. А партрэт пакуль што не атрымліваецца. Ты мне скажы, колькі часу я адсутнічаю?

– А што ў цябе няма календара ці гадзінніка?

– Тут усё ідзе наадварот, час імчыць назад.

– Дзе гэта “тут”, і як гэта “наадварот”? Цябе няма ўжо амаль паўгода...

– Што?! – зароў у слухаўку, пачуўшы яе словы. Паўгода?! Я ж усяго адзін раз маляваў яго партрэт!..

– Роўна шэсць месяцаў, Антон, сёння. Быццам і не ведаеш?

– Не ведаю. Даруй... У нейкай багне апынуўся.

– Колькі яшчэ там прабудзеш?

– Я не...

І ў гэты ж момант перарвалася сувязь. Цішыня: ні трэску, ні шыпення ў слухаўцы, ні кароткіх гудкоў. Не паспеў сказаць жонцы пра галоўнае, што не ведаю,

колькі прабуду тут. Не паспеў, ці мне нехта не дазволіў тое сказаць? Я і сапраўды не ведаў, колькі буду знаходзіцца на “Алкепе”, як і не ведаў, за які час я змагу выканаць заказ.

Размова толькі на імгненне ўзрушыла мяне. Але не ўстрывожыла і не насцярожыла, напомніла, што знаходжуся ў незнаёмым, і невядомым мне, свеце, і павінен падпарадкоўвацца яго патрабаванням. Але, галоўнае, нехта падказваў мне, – мо і мой унутраны голас, – тут свае правілы, і мне застаецца толькі прытрымлівацца іх, не зважаць увагі на якія б там не было праблемы, а навучыцца кіраваць сваімі эмоцыямі... Кіраваць, не кіруючы, хвалявацца, не хвалюючыся...

А галоўны клопат, з-за чаго і аказаўся-апынуўся на субмарыне, стаяў на месцы, не зрушваўся з мёртвай кропкі. Партрэт яшчэ толькі ў накідзе, у зародышы. Прайшло паўгода ўжо, калі верыць жонцы, а ўсё яшчэ толькі на першай прыступцы.

Рука ўзяла пэндзаль. Загадаў сабе не расслабляцца, а аддавацца з усяе сілы працы. Пачаў вымалёўвацца шэры касцюм, прайшоўся пэндзаль і па капелюшы.

Да твару чамусьці не хацелася дакранацца. Сам не ведаў, чаму. Мусіць, ад таго, што не запаміналіся яго рысы, хаця з Анатасам мы правялі ні адну гадзіну разам... Выветрываліся. То ўяўляўся строгім, то хітрым і хцівым, а то і пяшчотным... І таму губляўся, не ведаў, які ж узяць за аснову.

Нават не ведаў, якія буду маляваць яму вочы. У час нашай першай сустрэчы мне яны падаліся карычневымі, як каштаны ці кара сасны, а як прыйшоў на “Алкеп” – блакітнымі. А калі пазіраваў мне апошні раз – жоўта-зялёнымі... Ніколі не заўважаў такога ні за адным чалавекам... Але ж ніколі і не атрымліваў такога незразумелага заказу, і не сустракаўся з такой загадкавай асобай, як Анатас.

Канчаткова вымаляваўся пінжак. Ён пераліваўся, зіхацеў. Свяцілася кожная нітачка, а капялюш, быццам

скура балотнай гадзюкі, блішчэў трывожна луской.

Больш нічога не мог ні дадаць, ні адняць да яго прыкіду. А вось твар. Ён то ўспыхваў у маім уяўленні, то знікаў. У нейкае імгненне ўдалося зафіксаваць яго ў памяці, думкава сфатаграваць, – рашыў цвёрда такім яго і паказаць...

Не стома авалодала мною, а абыякавасць. І аніякага жадання працаваць…

І пайшла-пакацілася зноўку па ўсім целе, так бы мовіць, агульная млявасць і абыякавасць да жыцця...

7.

Агульная млявасць і абыякавасць да жыцця...

На “Алкепе” пастаянна стаяў дзень – ні ў адным пакоі не

ўбачыў ўключальнікаў святла, як і лямпачак ці люмінісцентных трубак. Святло ўсюды аднолькавае і нябачнае.

За вокнамі незразумеласць – ці то вечар, ці то ноч... Колькі ні выглядваў, ніводнага разу ні на чым не спынялася вока, хіба толькі тады, як з Анатасам глядзелі на Нававеліцу. Дык і то ўсё выглядала нeяк ненатуральна, – як у хворым маім уяўленні... Мо ён такі фокус паказваў мне, дражнячыся...

На тумбачцы каля галавы расла і расла куча “зеляніны”. Хто іх клаў і калі, не ведаў, як, безумоўна, і сумы. Нават кранацца грошай не меў жадання. Прапала да іх усялякая цікавасць...

Перабіраў у памяці першую з Анатасам размову і дамову. Мы абгаварылі тады адзін пункцік, які сам Анатас і прапанаваў – мая творчая камандзіроўка будзе доўжыцца да тае пары, пакуль не скончу малявць яго

партрэт. І было вызначана, што для гэтага дастаткова будзе пяць сеансаў. Залежала ўсё ад майго імпэту і настрою... А ў нас усяго, як і памятаю, адбыўся адзін сеанс... Значыць, засталося яшчэ чатыры. Ну, мо пяць-шэсць... Але ў якім, праўда, вымярэнні?

І тут жа на памяць прыйшла вытрымка з Бібліі, калі Бог сказаў: “У мяне дзень як тысяча год, а тысяча год, як адзін дзень…”

За акном ці то падаў снег, ці кружылася, таўклася машкара пад млявым святлом, – не зразумець. Не меў жадання ўставаць і рассоўваць шторы, каб пераканацца ў чым-небудзь, – усё роўна нічога не ўбачу і не зразумею... Нылі ногі і спіна. Анямела правая рука.

Ляжаў, раскінуўшы рукі, выдаўжыўшы ногі, прагнаўшы ад сябе думкі і жаданні, развагі і перажыванні...

Падалося, што не ў ложку, а над ім вісеў у паветры, – і ахутвала мяне прахалоднае паветра.

Хіліла ў сон... І скарыўся яму...

Прачнуўшыся, адчуў незвычайную лёгкасць і ўзрушанасць.

Рука міжволі ўзялася за паркераўскую ручку з залачоным пяром – не ведаю, хто яе і паклаў на стол... Але ж каля ручкі ляжаў і аловак Хурса.

Мне захацелася напісаць пачатак рамана, які назваў “Якаў – брат Хрыста”. Якаў – першы архіепіскап праваслаўнай царквы ў Ерусаліме, з’яўляўся братам Хрыста. То яго язычнікі і юдэі зацягнулі на вяршыню Храма і сказалі: “Калі ты сапраўды брат Хрыста, то Ён, калі мы цябе скінем, павінен цябе ўратаваць і не даць разбіцца…” І скінулі на зямлю. Ён яшчэ дыхаў, калі падышоў да яго прахожы абутнік. “Не памог табе Хрыстос, значыць, ты не Яго брат, ці Ён не твой…” І цяжкай калатушай ударыў колькі разоў па галаве...

То пазней ужо усіх іх спасцігла кара Божая. І тых, хто скідаў святога Якава з Храма, і таго, хто паскорыў смерць брата і слугі Бога... А на той час ніхто не прыдаў значэння ціхаму забойству.

Напісаў першы сказ:

“Ірад паміраў доўга і пакутліва...”

Напісаў і задумаўся. Пачаў успамінаць усё, што я чуў і бачыў тады, калі знаходзіўся там, пра што даведаўся ў палацы цара, калі прысутнічаў пры апошніх хвілінах яго жыцця...

Ірад паміраў доўга і пакутліва...

Ён і сам ведаў, што паміраў, бо адчуваў з кожным днём, як яго пакідалі апошнія сілы. Але з усіх сілаў праганяў ад сябе свой жа прысуд, не пагаджаўся з ім, адпрэчваў ад сябе. Стараўся думаць пра што-небудзь іншае, вясёлае і прыемнае, прыдумваў нейкія забавы, каб забыцца, хоць на час, пра рэальнасць. Але яна настойліва стукалася ў яго свядомасць, прымушала асэнсоўваць заўтрашні дзень са страхам і трывогай...

А то здаралася, што да яго раптоўна падплывала хваля добрага настрою. Гэта калі пераставаў даймаць яго дзікі боль, – знікаў некуды. Тады ён адчуваў нечаканую дужасць у целе, рукі ўчэпіста трымаліся за залачоны набалдашнік царскага трону. Душа ўлагоджвалася, мякчэла, і ў такія хвіліны думалася яму, што ніхто і ніколі не адбярэ ў яго трон, што царствам правіць ён будзе незлічоную колькасць гадоў.

Хацелася зрабіць нешта добрае, каб пра яго памяталі нашчадкі.

А між тым жыццё Ірада нагадвала слабы агеньчык, які ўжо згасаў, якому не ставала сілкавання. Бо ўсё, што магло гарэць, згарэла і выгарэла, і цяпер агеньчык тае нябачнай свечкі мог патухнуць у любы момант – нават ад слабога павеву ветру.

Асабісты доктар Ірада – Ляфарас – пакусваў асмяглыя

губы, глядзеў на хворага, не ведаў, як сказаць яму праўду. І хлусіць не хацелася.

– Дык чаго ж ты маўчыш, мой верны і адданы лекар? Адзін ты з усяго царства гаворыш са мной смела і шчыра. Дык што са мною, скажы?

– Не ведаю, мой цар, не знаходжу ў табе смяротнай хваробы... Нязначная ёсць, але не магу вызначыць, ад чаго яна, і якая яна... Можа, Бог прагневаўся на цябе за што, мой цар... Даруй за мае словы!

– Які Бог? – без злосці паглядзеў на лекара Ірад, і яго твар перакрывіў зноўку боль. – Мо яшчэ скажаш, што гэта будучы Хрыстос, пра якога сведчаць кнігі, прагневаўся, які зажадаў стаць царом юдэйскім, га? Дык мо Яго і ў жывых няма, бо я загадаў усіх немаўлят пазбавіць жыцця...

Лекар няўцямна паціснуў плячыма, не перастаючы абмацваць цела правіцеля. Першы раз у жыцці ён не мог паставіць дыягназ, а да гэтага ж безпамылкова вызначаў, дзе ў чалавека стаілася хвароба...

– Ляфарас, я вельмі хачу есці, – жалобна прызнаваўся Ірад, амаль што плакаў. Вочы слязіліся, як быццам перад самым носам ляжала парэзаная цыбуля... – Хіба ж гэта добра, калі твой цар галодны?..

– Нельга, мой высокародны цар, – круціў адмоўна Ляфарас галавой, – ад гэтага яшчэ большы боль напаткае цябе... Дазволь, высокародны мой цар, агледзець твой мужчынскі гонар... Ты скардзіўся, што не можаш памачыцца...

– Не магу, працінае ўсяго неймаверны боль...

Ірад падняў, набрынялую крывава-гнойнай вадкасцю, кашулю, як спадніцу, чакаў.

Лекар узяў асцярожна за пеніс, слаба паціснуў пальцамі.

Цар ускрыкнуў, замахнуўся на лекара. Але не ўдарыў,

апусціў руку, – слабую і бездапаможную, як анучка.

Ляфарасу ніколі за ўсё яго доўгае жыццё не прыходзілася назіраць такое. Царову мужчынскую плоць пранізвалі белыя чарвякі. Накшталт тых, што капошацца ў каровіных кучах-лепяхах. Яны то хаваліся ўсярэдзіне, то зноў выпаўзалі наверх, – як дражніліся... Але і чэрві нейкія незвычайныя – з чырвонымі вострымі галовамі, цвёрдыя, як з дроту зробленыя. Такія маглі пранізаць не толькі цела...

Лекар чуў ад святароў, што Ірада напаткала не хвароба – пакаранне. За тое, што ён зрабіў на Сына Божага, немаўлятка, замах, – калі загадаў пабіць усіх народжаных дзяцей у наваколлі Віфлеема... Каб такім чынам і загубіць Цара Юдэйскага, пра якога паведамілі яму вешчуны-вандроўнікі...

Ляфарас у душы згаджаўся з думкай святароў. І яна пацвердзілася праз шмат гадоў. Бо ён прысутнічаў пазней на тым дзействе на Галгофе, калі ўкрыжоўвалі Іісуса Хрыста. Помніў, якое тады сыходзіла цяпло і бласлаўленне ад Сына Божага, – і паверыў, хаця і са спазненнем, што Ён і сапраўды з’яўляўся Ім, Сынам Божым. Як і многія тады паверылі, бо і неба скаланулася ад чалавечай жорсткасці, і ўвесь юдэйскі народ здрыгануўся ад таго, што ён адрынуў ад сябе Пасланніка Божага, Які ім жа жадаў дабра.

Тое адкрыццё прыйшло пазней, цяпер жа перад Ляфарасам корчыўся ў болях крыважэрны дыктатар...

Ірад перабраў усе спосабы лячэння, але ніводнае не прынесла яму палёгкі. Лячылі яго многія лекары, але найбольш ён давяраў Ляфарасу, – спакойнаму і разважліваму чалавеку, з ціхім і пакорным голасам, таленавітаму ў сваёй справе...

А потым, зняверыўшыся нават і ў ім, адрынуў ад сябе. Пабіў яго:

– Ты – шарлатан! Вы ўсе згаварыліся супраць мяне, смерці маёй жадаеце... Ты хутчэй мяне ўмярцвіш, чым

вернеш былое здароўе!

Лекар не выказаў крыўды. Пакорліва сагнуўся і выйшаў з царскіх пакояў, – толькі па сцяне сунулася да выхаду чорная цень ад агню факелаў.

– Прэч з маіх вачэй! – крычаў наўздагон разгневаны і аслабелы цар. – Каб болей і не прыходзіў да мяне! Бачыць цябе не хачу!

А прыдворным лёкаям загадаў, каб збіралі яго ў дарогу.

Насуперак забароне Ляфараса Ірад рашыў паспытаць і яшчэ адзін сродак лячэння. Спадзяваўся, што тое яму паможа. Тады і пераканаецца, што Ляфарас хацеў надурыць яго, не дапусціць да папраўкі...

Слугі данеслі яго да карабля. Перасадзілі ў, плецены з папіруса, перасоўны царскі трон, занеслі на палубу.

Пераплылі цераз Ярдан. Сонца хавалася за воблакі, ужо не так прыпякала. Настрой у цара, на дзіва, стаўся бадзёры.

Ірада прыцягвала цёплая вада ў Калірое, дзе знаходзілася лекавая крыніца з гарачымі сернымі водамі. Чуў цар, што тая вада вылечвала многіх ад хвароб цела. Тую ж ваду напачатку хваробы параіў Ляфарас, убачыўшы першыя прыкметы гніення царовага цела. Тады цар адмовіўся ад лячэння, заявіў, што ён не хворы, што пражыве яшчэ больш за стагоддзе. А цяпер адумаўся.

Ірад плыў тым шляхам, які і ўказваў некалі асабісты лекар.

Цёплыя воды з Калірое цяклі ў Асфальтавае возера, лічыліся прэснымі. Яе можна было піць, ужываць у ежу.

Пра іх цудадзейнасць ведалі многія. Хадзілі чуткі, – быццам здаралася такое – заходзіць у крыніцы чалавек пажылога ўзросту, а выходзіць з яе юнаком. Альбо чалавек пракажоны амые сваё цела ў той вадзе – і ачышчаецца адразу ад струп’яў і ранаў.

Не ўсе маглі карыстацца той вадой. Бо яна належала багатым, вельмі багатым асобам, і – царам.

Ужо не Ляфарас, а іншыя дактары і лекары разагравалі яго цела, апусціўшы ў вялікую балею, напоўненай да верху аліўкавым алеем.

Перад гэтым Ірада абмазалі мазямі і настоямі, ад чаго ў яго падняўся настрой, не так кружылася галава, і не падступалі да горла ваніты... Ды і дыханне наладзілася. Адно хіба, што зрэдку пакалвала ў скроні. Але тое не ішло ні ў якое параўнанне з тым болем, які адчуваў пастаянна...

Падалося, што яго вярнулі да жыцця. І ён ужо ў думках здзекваўся з Ляфараса: “Ты падманваў мяне, Ляфарас, прыкідваўся толькі вопытным і таленавітым лекарам, а тут мяне адразу паднялі на ногі... Я выкрыў цябе, у мяне адкрыліся вочы на твой падман... Я буду жыць, буду! І ніхто не адбярэ ад мяне царскую карону!..”

Ірад ужо думаў, што яму ўдалося выбавіцца ад незразумелай хваробы.

– За тое, што вы вярнулі мне здароўе, я вас шчодра ўзнагароджу – кожны атрымае ад мяне каштоўныя камяні. Яшчэ ў дадатак я загадаю...

Не дагаварыў – страціў прытомнасць. Вочы падкаціліся пад лоб, цяжка пачаў дыхаць, падкаціўся калатун.

Ён абвяў на руках слуг і лекараў...

– Ратуйце цара! Ратуйце нашага салодкалюбівага цара! – закрычалі служкі.

Але да каго быў звернуты гэты крык, ніхто не ведаў, бо тыя, хто меў абавязкі ратаваць Ірада, знаходзіліся побач.

– Ратуйце цара-ааа! – панеслася рэха над вадой, паскакала спаміж аліўкавых дрэваў і лаўраў, смакоўніц і яблыняў, заблыталася ў вершалінах – і зглухла.

Крык і прымусіў яго ачомацца. Ён няўцямна глядзеў на тых, хто акружаў яго, доўгі час нічога не разумеў.

Яго хутка выцягнулі з ванны, паклалі на мяккі ложак. Падклалі пад галаву падушку. Пачалі зноў умашчваць мазямі і жывіцельнымі сокамі…

Не праціўіўся, нічога не гаварыў, толькі мружыў вочы, аддаўшыся ўладзе і рукам лекараў. І на яго твары адлюстроўвалася пакутлівая ўсмешка згоды і змірэння…

Яго перанеслі пад гранатавае дрэва, дзе дыхала прахалода, павяваў ветрык. Ірад са здзіўленнем паглядаў на пальмы, што раслі побач, смакоўніцы, – быццам бачыў упершыню. Успамінаў, як яго, малога, маці вадзіла за руку па пшанічным і ячменным полі, паказвала чавільні вінаграду і алею… І тады ж упершыню ён убачыў авечак і валоў, коней і коннікаў з дзідамі. Як даўно тое было! І як хацелася яму вярнуцца ў той час.

Цар заплюшчыў вочы. Расхацелася ўспамінаць і дзяцінства, і маці. Зразумеў, што і лекавая вада, як жадалася, не палепшыла яго стан…

– Мо яшчэ паспрабуем, наш непараўнальны цар, легчы ў ванну? – асцярожна спыталі ў яго лекары, схіліліся ў паклоне, гледзячы ў зямлю.

– Не! Не хачу! – крыкнуў Ірад, скінуўшы з сябе блакітнае баваўнянае пакрывала, сеў на ложку. – Я адмяняю свой загад аб падарунках для лекараў. Другі мой загад будзе такі. Вялікі цяжар ляжыць на плячах простых воінаў, якія за свайго цара аддадуць і душу, і нават жыццё. Таму кожны воін няхай атрымае з царскай казны па пяцьдзесят драхмаў. У тры разы больш павінны атрымаць начальнікі над маімі воінамі і насельніцтвам. І каб не пакрыўдзілі маіх сяброў. А хто ў мяне сябры, ведае мой прыдворны летапісец…

Летапісец Нафантаіл пакорліва схіліў галаву, паказаўшы, што зразумеў словы свайго цара.

Замітусіліся служкі, імкнучыся трапіць на вочы шчодраму валадару.

Ён жа глядзеў на іх, міргаў вачыма, сплюшчваў чырвоныя, з запаленнем, вейкі, каб пазбавіцца ад слёз, якія цяклі і цяклі, пакідаючы на грудзях цёмныя кропкі...

– Я вяртаюся ў Ерыхон! – раптоўна ціха прамовіў Ірад.

Прыбыў ён у Ерыхон у настроі прыгнечаным.

Ім авалодаў адчай і журбота.

Ірад не хацеў прызнаваць, што з яго выцякае жыццё, як вада з дзіравай бочкі. Не прывык, калі нешта выходзіла паміма яго волі і жадання. Заўсёды ўсё і ўсе падпарадкоўваліся яму. Ён мог купіць палову зямнога шара... А вось каб вярнулася здароўе, – гэтага не мог...

Прыйшоў да яго ў пакой Ляфарас, паглядзеў з дакрорам на свайго правіцеля. І, як усё роўна не было паміж імі разладу, спытаў ціха і пакорліва:

– Ну, як мой цар, ці памаглі табе серныя ванны?

У голасе не было ні падначкі, ні здзеку.

Цар Ірад не адказаў на пытанне, загаварыў, як просячы прабачэння:

– Ты не злуй на мяне, Ляфарас. Хвароба даконвае мяне, і ад таго я такі злы і жорсткі. Не крыўдуй...

Лекар падышоў да Ірада, дакрануўся да запясця рукі, – пачаў услухоўвацца, як б’ецца сэрца.

Цар загадаў яму гаварыць толькі праўду. Няхай і самую страшную.

Калі агляд скончыўся, папрасіў Ляфараса, каб той паклікаў прыдворных начальнікаў і ўправіцеляў.

Яны, адзін за адным, прыйшлі і сталі перад Ірадам. Дапытліва глядзелі на яго, не ведаючы, што чакаць цяпер – добрага ці кепскага.

– Я загадваю, каб вы і вашы падначаленыя прайшліся па ўсёй Юдэі, і каб да мяне прывялі з кожнага паселішча па аднаму знакамітаму і ўплывоваму чалавеку. Я ўзнагароджу іх царскімі падарункамі. А сабраць іх я загадваю на іпадроме, там, дзе вы наладжвалі спаборніцтвы сваіх лепшых коннікаў і вознікаў...

Прыдворныя чакалі, што яшчэ скажа Ірад. Бо ён не махнуў рукой, не загадаў, каб яны ішлі прэч. А Ірад не мог падняць рукі, яна зусім аднялася ў яго.

– Я хачу пакінуць пра сябе добрую памяць. Гэта застанецца ў гісторыі... Нафантаіл, запішы слова ў слова, што я сказаў. А цяпер можаце ісці і выконваць маю волю.

Волю Ірада прыдворныя выканалі бездакорна. Не адразу, не хутка, як жадаў таго цар, але з кожнага паселішча на трэці дзень з’явіўся прадстаўнік знакамітага роду, – у багатым, дарагім адзенні. Прыбылі і бедныя, але паважаныя людзі.

Калі Іраду далажылі пра тое, заківаў галавой, паспрабаваў усміхнуцца:

– Добра, добра... Значыць, вы любіце свайго цара. Усіх, хто паслухаўся і прыйшоў, я ўзнагароджу так, што ім і не снілася. А цяпер паклічце да мяне маю сястру – Саламею. І мужа яе – Аляксандра. Зараз жа!

Боль зноў выклікаў прыступ незадаволенасці і раздражнення. Ён стараўся прыглушыць гэта, не паказваць на людзях, але тое яму цяжка ўдавалася.

Праз нейкі час з’явіліся перапалоханая сястра і швагер, схіліліся ў паклоне.

Цар усміхнуўся задаволена, спытаў:

– А вы чаго так баіцеся? Быццам збіраюся вас забіць. Не вас хачу забіць, а іншых...

Абодва са страхам уперыліся ў Ірада.

– Я ведаю, людзі будуць святкаваць маю смерць. Вялікае свята. Але я не магу дапусціць таго, каб яны радаваліся. Хаця мне і не кажа ўсёй праўды аддады лекар, дні мае ўжо палічаны на пальцах, так што вам доўга чакаць не прыдзецца...

– Усемагутны цар, нельга так гаварыць! – упала на калені Саламея, а за ёй бухнуўся на падлогу і Аляксандр. – Жыві і яшчэ сто гадоў!

– Ліслівіце, хлусіце, – кісла перакрывіўся Ірад, адвярнуўся ад іх, пачасаў мокрае падбароддзе, паздзіраў струпы і фурункулы. Яны пачалі крываніць і чырвоныя струменьчыкі папаўзлі ўніз – як маленькія гадзючкі, якія толькі што нарадзіліся... – Усемагутны? Дык чаму ж я не магу вярнуць сабе здароўе, чаму?!?

– На ўсё... – сястра хацела сказаць “воля Божая”, ды спатыкнулася, збаялася прагневаць брата, дагаварыла: – На ўсё ты здольны, мой цар, на ўсё... Ты – як сонейка для нас. Захочаш, і здароўе сабе вернеш. Вунь які лекар у цябе знакаміты, з другіх краін прыязджаюць да яго, перакупіць яго хочуць, ды ён не згаджаецца ні на якае багацце...

Ірад не пачуў шчырасці ў яе словах, але папракаць у тым сястру не стаў, бо не для гэтага паклікаў яе да сябе.

– Дык вось, – працягваў Ірад, зрабіўшы доўгую паўзу, бо яго зноў пачаў адольваць невыносны боль, – слухайце мяне ўважліва... Не ў маіх сілах спыніць смерць. Але я яшчэ здольны прымусіць аплакваць сябе з жалобай, – і тым самым наладзіць мне сапраўдныя хаўтуры і царскае пахаванне... Слухайце маё апошняе распараджэнне...

Ірад падняў вочы ад падлогі, паглядзеў на іх. Зірнуў так, што ў іх пабеглі мурашкі па спіне.

– Выканаем тваё распараджэнне, наш салодкі цар! Загадвай! Але не хочам, каб яно было апошнім, – імкнулася паддобрыцца Саламея, старалася ўсміхнуцца, але ў яе тое не атрымлівалася, а толькі кіслая грымаса перакрывіла гожы твар.

На ёй блакітнае адзенне, праз плячо, да самай падлогі, звісаў шырокі, вышыты, золатам, пояс, – як і косы, што рассыпаліся па плячах і даходзілі да клубаў. Вочы вялікія, чорныя, разумныя.

– Устаньце. Падыдзіце да мяне бліжэй – мне цяжка гаварыць.

Яны падняліся з падлогі, падышлі да Ірада. У іх адразу забілася дыханне: ад цара патыхала, як з прыбіральні...

Ірад не здзівіўся іх хуткаму адказу. Ведаў, што яны баяліся яго, – як і іншыя, – жадалі яго смерці.

Але Ірад ведаў і другое: калі сястра і швагер дадуць слова, паабяцаюць выканаць яго загад, то так і будзе. Цар пакутліва ўсміхнуўся, як падзякаваў ім, – радаваўся, што на момант адступіў кашаль:

– Я быў ўпэўнены, што дамоўлюся з вамі. Дык вось... На іпадроме знаходзяцца запрошаныя і абраныя людзі з усёй Юдэі. Чакаюць маіх падарункаў. Вы ім і перадасце іх. Якія? Своеасаблівыя, прызнаюся вам, падарункі...

Ён схіліў галаву, глядзеў на свае ногі, якія спрэс пакрыліся вадзянкай. З іх аплывала долу шэра-жоўтая густая вадкасць. Часта дыхаў. І калі рабіў глыбокі ўздых, то ў горле нешта сіпела...

– Як толькі з маіх грудзей вырвецца апошні ўздых, то няхай ваяры ў той жа момант акружаць іпадром, і ўсіх людзей – да аднаго! – пасякуць мячамі. Тады ўся Юдэя, як і кожны дом, паміма сваёй волі, будзе аплакваць іх. А адначасова будуць аплакваць і мяне. Плач будзе чуцен па ўсёй Юдэі... І гэта будзе сапраўднае свята, апошняе свята для мяне. Так я жадаю. Такі мой загад. Так яно і павінна адбыцца.

Яны схілілі перад ім галовы, маўчалі. Мусіць жа, пашкадавалі, што паабяцалі Ірадту, не ведаючы, што, тым самым, узялі на сябе вялікі грэх.

– Добра, мой салодкалюбівы цар, – прыйшлося сястры пацвердзіць раней дадзенае абяцанне, адчула, што ёй адразу стала блага...

– Выканаем тваю волю, наш наймудрэйшы цар! – следам за ёю прамовіў швагер, гледзячы аддана на Ірада – вышэй яго галавы. – Як загадаеш.

Цар сядзеў на адной палавіне азадка. Поўнасцю сесці не мог – пранізваў тады нясцерпны боль.

– А цяпер ідзіце, – прагнаў іх Ірад.

Трымаўся ўжо з апошніх сілаў, каб не асунуцца на падлогу.

Калі ж сястра са швагерам пакінулі яго, умольна паглядзеў на лекара, прашаптаў:

– Мне блага, Ляфарас!..

Ірад зноў ачуняў, пачаў роўна дыхаць.

Ляфарас прапанаваў:

– Мой цар, яшчэ раз хачу агледзець цябе. Стань на калені, сагніся...

Ірад не адразу падпарадкаваўся просьбе лекара – сядзеў нейкі час, збіраўся з сіламі. Абапершыся рукамі, устаў, паглядзеў на лекара. Той паказаў яму на тапчан, дзе павінен укленчыць хворы.

Сам не мог сагнуць калена, яму памагаў Ляфарас.

Цар упёрся локцямі рук, убачыў перад тварам крывавыя прасціны, адчуў ад іх невыносны смурод сыходзіць ад прасцін, – як тое і вытрымлівае лекар, не перакрывіцца нават. Але на тое ён і лекар...

Ляфарас вялікімі пальцамі адтуліў палавінкі ягадзіц, убачыў, што прамая кішка ўся ў гнойных струпах. Затрымаў дыханне, каб не ўдыхнуць у сябе атрутны пах...

– Досыць, уставай мой цар, – прамовіў лекар, ідучы да меднага таза з гарачай вадой – пачаў мыць рукі, шаруючы іх адначасова зялёна-жоўтай травой і лотацямі, што дызенфецыравалі рукі і давалі мыльную пену.

– Што там, Ляфарас? – лёгшы ўжо ў ложак, аддыхаўшыся, спытаў Ірад. – Што ты ўбачыў там? Пагібель маю, так?

Голас сіплы, слабы, а ў вачах слабая надзея на добрую вестку.

– Змен няма, мой цар, хаця перад гэтым вымываў кішэчнік патрэбным растворам... Струпы павялічваюцца, і нельга іх ніяк вывесці...

– А ногі, што стала з маімі нагамі, Ляфарас? Паглядзі на іх. Гэта ж не ногі, а крывавыя слупы...

– Не ведаю, аднаму Богу тое вядома, – не хацеў гэтага казаць лекар, – вырвалася само сабой.

– Зноў ты пра Бога! – крыкнуў Ірад, і тут жа зайшоўся ў кашлі.

Позіркам загадаў, каб лекар падышоў да яго бліжэй:

– Скажы, Ляфарас, толькі не хлусі, – колькі мне... засталося?

Лекар выпраміўся, бо больш ужо не мог трываць – кружылася галава ад едкага смуроду:

– Мала, мой цар... Мо з тыдзень, а мо і таго меней...

Ірад уздыхнуў і заплакаў, вялай рукой загадаў пакінуць яго.

Доўга сядзеў моўчкі, разважаў, успамінаў...

...Перад яго вачыма, як жывыя, мітусіліся, бегалі здані-прывіды, – і іх лік павялічваўся і павялічваўся; яны запоўнілі прасторнае памяшканне, дзе ляжаў Ірад. Таўкліся, піхаліся, нешта крычалі, крыўляліся...

Іх крык вырываўся вонкі, ляцеў некуды наверх, дзе былі расчынены вокны, ў двор... Ірад пазнаваў і не пазнаваў тыя здані. Яны здаваліся і знаёмымі, і незнаёмымі, то чужымі, а то роднымі...

Перад яго тварам сталі два яго сыны, якіх забілі па яго ж загадзе. Толькі яны маўчалі, зневажальна глядзелі яму ў вочы, як пыталіся: “Як ты мог аддаць смерці сваіх родных дзяцей? Няўжо упэўнены, што ніколі не будзеш цярпець пакуты за сотні і тысячы забітых невінаватых людзей. А за тых дзяцей, якіх ты забіваў, шукаючы Сына Божага, ты не чакаў кары? А за самога Хрыста?..”

Галасы мацнелі, шырыліся, і балелі ўжо вушы ў Ірада, – і ён затуліў іх далонямі. Але тое не памагала пазбавіцца ад крыку зданяў.

І тады Ірад, нечакана для самога сябе, ускочыў з ложка з намерам ўцячы і са свайго пакоя, ад надакучлівых нябожчыкаў. І сам закрычаў, што было сілы...

Ступіў колькі крокаў ад ложка, паваліўся на падлогу.

Не чуў, як яго падняў лекар, як зацягнуў на ложак, накрыў прасцінай.

Ён страціў надоўга прытомнасць. Лекар падумаў ужо, што надышла ўжо тая пара, якой не мог мінуць цар...

Але ў ім яшчэ білася, хаця і слаба, кволае жыццё...

У той жа вечар, крыху ачомаўшыся, зразумеўшы, што яго чакае наперадзе, і што гэта нельга ні абысці ні

аб’ехаць, – Ірад рашыў ураз скончыць з пакутамі і спыніць сваё існаванне на гэтым свеце.

Яго працінаў неймаверны голад – дрыжэлі рукі, кружылася галава. Пасцельнічы перамяніў прасціны і пялюшкі, засцяліў усё чыстае і свежае. Кожны дзень рабіў тое – ранкам і ўвечары. Маўлівы, сагнуты, пажылога веку чалавек.

Хацелася есці, узяў з вазы чырвонабокі яблык.

Папрасіў, каб яму прынеслі нож – парэзаць на долькі. Любіў так ласавацца з дзяцінства.

Просьбу яго выканалі.

Разрэзаўшы яблык, пачаў уважліва разглядаць нож. Доўга не выпускаў з рук. А потым рашыўся, адважыўся... Рашуча падняў правую руку, імкнучыся закалоць сябе...

Але нехта, Нябачны, не дазволіў яму тое зрабіць... Так і павісла рука ў паветры, – як усё роўна прывязалі яе. Той, хто назіраў за ім, не дазволіў яму такую раскошу – памерці імгненна.

На наступны дзень, пад вечар, калі спаўзла збольшага з зямлі духата, і калі стала вальней дыхаць, паклікаў Ірад да сябе свайго сына, каб развітацца.

Сына прывялі да яго, як сонца апусцілася за гарызонт.

У вачах сына не бачылася страху. Ён даўно ведаў і рыхтаваўся, што яго жыццё можа быць абарвана ў любое імгненне. Як абарвалася і ў братоў яго.

– Як будзеш жыць без мяне? – папытаўся Ірад у перадапошняга сына. Абодвух братоў яго па тайным загадзе бацькі забілі царскія ваяры.

– Як загадаеш, так і буду жыць, мой цар. Навучы... Я думаю, што ты пакінуў мяне ў жывых толькі таму, што

хочаш перадаць мне кіраванне Юдэяй, ці не так? Я ж да гэтага не імкнуся, на ўсё твая воля. Ці гэтае жэрабя выпала Архелаю – майму малодшаму брату?

Ірад паглядзеў пільна і дапытліва на сына. Здзівіўся яго смеласці, яго разважлівасці, быццам бачыў яго ўпершыню.

– Не, сын, не яму выпаў гонар кіраваць дзяржавай, а табе... Думаю, што харошы цар з цябе атрымаецца, калі будзеш трымаць галаву на плячах...

Сын кісла ўсміхнуўся, не зыходзячы з месца, папытаўся:

– А калі не буду трымаць, то што атрымаецца, мой цар?

Ірад нічога не адказаў на пытанне сына. Апусціў галаву, прыкрыў даланёй вочы. Тым самым падаў ўмоўны знак свайму зброяносцу.

Царскі сын не чуў, як позаду яго, быццам пантэра, падкраўся ваяр, не бачыў, як той замахнуўся – з левага пляча – шырокім бліскучым мячом, і не паспеў адчуць, як ў імгненне аддзялілася галава ад тулава...

Цар адняў даланю ад вачэй – да самых яго ног падкацілася сынава галава... Губы яшчэ нешта шапталі, вочы глядзелі асуджальна і зневажальна, – цара нават працялі дрыжыкі, пацямнела ў вачах...

Але такое доўжылася не доўга. Абезгалоўленае цела таксама ўпала непадалёку, і білася ў канвульсіях, нараджаючы салодкую радасць у душы дыктатара...

Ірад з асалодай глядзеў, як уздрыгвала цела без галавы, бачыў, як расцякалася па падлозе вялізная лужына крыві, утвараючы кілім, – чырвоная пляма плыла да ног сыназабойцы... Ногі адчувалі ўжо цёплую кроў, і Ірад адзначаў пра сябе: “Во колькі багата крыві ў царова сына... Шкада толькі, што, адабраўшы жыццё ў яго, не магу ўсяліць у сябе... Няўжо душы трох сыноў не зажадалі перасяліцца ў мяне?!?”

Ірад, супакоіўшыся ўжо, няўцямна глядзеў на галаву, якая ляжала ў тым ліпкім крывавым кіліме: расплюшчаныя вочы глядзелі на яго...

“Царства, усе хочуць царства... Не могуць пражыць без царства... – паспеў яшчэ падумаць Ірад, бо тут жа перад ім захістаўся палац, пачала ўцякаць з-пад ног зямля. Падалося яшчэ, у перадапошняе імгненне, што перад ім ажыў раптоўна сын, і яго браты моўчкі стаялі ў яго за спіной...

Ён яшчэ доўга хрыпеў, у беспрытомнасці ўжо чапляючыся за жыццё, упаў на падлогу – у цёмна-чырвоную лужыну, і сучыў, сучыў босымі нагамі па слізкай і ліпкай крыві сына, пакуль не скаціўся тварам безжыццёва ў чырвоную макрэчу – побач з адсечанай галавой ...

Пакуты цара Ірада скончыліся.

Бачачы тое, анёл выляцеў у расчыненае акно, паляцеў да Язэпа ў Ягіпет. Сеў каля главы, а потым і ўвайшоў у яго сон, прамовіў:

“Цяпер, Язэп, прыйшла пара. Уставай, бяры Немаўля і Яго Маці, і вяртайцеся ў Юдэю. Бо той, хто хацеў смерці Дзіцяці, сам сканаў побач са сваім ложкам...”

“Добра, анёл мой, дзякую табе! – адказаў Язэп, радуючыся, што бяда абмінула іх. – Заўтра ж мы выберамся ў дарогу...”

Але дачуўшыся, што замест Ірада будзе цараваць Архелай – апошні сын яго, – збаяўся ісці туды.

Ноччу зноў з’явіўся той жа анёл, супакоіў Язэпа, сказаў, што нішто не пагражае ім.

І толькі тады Святая Сям’я адправілася ў межы Галілейскія...

8.

Дапісаўшы апошні радок, перагледзеў напісанае. Нябачны груз, што прыгнятаў, пакінуў мяне. Каб адпачыць, прылёг на ложак. Спаць не хацелася, стома авалодала мною.

Не ведаю, колькі прайшло часу, колькі ляжаў у ложку, але, калі адчуў аблягчэнне, захацелася прагуляцца.

Блукаў бязмэтна па калідорах, шукаў што-небудзь цікавае для сябе. Крокаў маіх не чуваць зусім, калі ногі дакраналіся да падлогі. Справа і злева – дзверы, дзверы, дзверы... Калідор бясконцы – колькі ні ішоў, канца няма. Сустракаліся і перакрыжоўкі, але і тыя, новыя перасячэнні, без пачатку і канца. Так, сапраўды я знаходзіўся ў нябачным кубе – спаміж шасці люстэркаў. Але я не паварочваў ні ўправа, ні ўлева, каб не заблудзіцца... Ну, хоць бы які ўказальнік, нумар дзвярэй, паметка, – анічога.

Прыхінуў вуха да адных дзвярэй, да другіх: музыка, і льга падумаць, што ідзе рэпетыцыя духавога аркестра. Зноў музыка – ці то твіст, ці то факстрот. Весела жывуць, танчаць. Але за наступнымі дзвярыма нешта грымела, – як быццам з вышыні скідвалі нейкі груз на зямлю. За суседнімі – ціха...

Далей пачуў гудзенне рухавікоў, – быццам працавалі друкарскія машыны. Друкарня “Алкеп”? А чаму б і не? Ледзьве прымусіў сябе не адчыніць тыя дзверы. А далей ужо чулася завыванне ветру, грымелі, як у траўні, грамы, бліскалі маланкі – праз шчылінкі дзвярэй прабіваліся бліскаўкі...

А то чуліся крыкі аб дапамозе. Некага катавалі. Хто катаваў? Інквізіцыя? Гестапаўцы? Сталінскія энкэвусаўцы?.. Ці сённяшнія эскадроны смерці? Дзіцячы жудасны плач. Крык аб дапамозе, працяглае “ма-мааааа!..” Я ўжо гатовы кінуцца на дапамогу, але нешта і спыняла мяне...

І ўвесь калідор напоўніўся крыкамі, выбухамі, стрэламі,

стогнамі, рогатам, – як быццам дэманстраваўся ў кінатэатры фільм пра тэрарыстаў, ці шлі здымкі таго ж фільма ў павільёне студыі... Раз ёсць друкарня, то чаму не можа існаваць і кінастудыя? У акторах, на мой погляд, недахопу не існавала.

Ува мне разгаралася цікавасць, – карцела пастукацца ў дзверы, каб пераканацца ў сваіх здагадках. А калі і трэба, то прыйсці і на дапамогу.

Не падышоў, не расчыніў. Пабаяўся. Вярнуўся назад.

Ішоў і стараўся не надаваць значэння пачутым гукам і воклічам. А ў мазгу малаточкам пастуквала шкадаванне: “І чаго ж ты так напалохаўся? Калі ж няма ручак з гэтага боку, то яны маюцца з адваротнага... Не спадабаецца, дык ты ў любы момант можаш і выйсці адтуль... А можаш і зусім ад дзвярэй не адыходзіць, і ўбачыш усё праз прачыненыя... Дазвол жа на тое ты маеш...”

Невядомы голас спакушаў мяне, акурат як той гад Еву ці Адама...

Не ведаю, як яно атрымалася, але мая рука ўсё ж дакранулася да дзвярэй. Толькі дакранулася. Я яшчэ стаяў і вагаўся – адчыняць ці не, і тут жа незнаёмы голас зноў шапнуў затоена: “Ну-ууу... Смяле-ееей!..”

І я, (а, можа, і не я?) лёгенька яе піхнуў.

Я яшчэ нейкі час раздумваў, пераступаць парог ці не, як пачуў знаёмы голас:

– А, ты? Ну, заходзь, заходзь... А то столькі часу за галоўнага мастака, а саромеешся праведаць нас. Прыдворным чыноўнікам стаў, заганарыўся?

То гаварыў да мяне мой сябар Павел.

Непадалёк ад яго сядзелі і другія людзі, мусіць, таксама мастакі. У старадаўнім адзенні, у шырокаполых капелюшах.

Тады толькі, асмеліўшыся, пераступіў парог. Але далёка усё роўна не адыходзіў ад дзвярэй, каб у выпадку чаго тут жа шусьнуць назад.

– Ды не бойся ты, дзверы нікуды ад цябе не ўцякуць, – разгадаўшы маю трывогу, супакоіў Павел, прапанаваў сесці. – Выпі таматнага соку, больш у мяне пакуль нічога няма. Заўтра падвязуць усяго, а на дадзены момант я жыву толькі сокам. І, ведаеш, цудоўна сябе адчуваю.

Ён ні кропелькі не перамяніўся. Такі ж вясёлы і бесклапотны, не помніў зла і крыўды. Даверлівы і прастадушны.

– Даўно тут? – сам не зразумеў, чаму спытаў у яго.

– Дакладна не памятаю... Але яшчэ недастаткова для таго, каб называцца абарыгенам гэтага карабля. Я тут часова.

– Часова – чаму?

– Хіба ж не ведаеш? Ты ж паклікаў мяне сюды.

– Я? Цябе? – здзіўлена паглядзеў на яго. – Для чаго?

– У сябе і папытайся... Ды жартую, не хмурся. Я сам тут па сабе. Таму, што ў адказе за цябе. Таму, што я старэйшы за цябе. Яшчэ – што я твой сябар. Але самае галоўнае па той прычыне, што героі сваіх аўтараў заўсёды ў адказе за сваіх стваральнікаў. А раз у адказе, то і павінен ахоўваць і ратаваць...

– Ратаваць? Мяне? Ад каго?

– Ад твайго ж глупства.

Я не разумеў, пра што ён гаварыў, таму, глянуўшы на тых, хто быў побач з ім, папытаўся:

– Хто тут з табой яшчэ?

– А, гэтыя?.. Сальвадор Далі, а там далей – Ван Гог.

Купаецца ў моры – Веласкес... Мы сябруем, хаця не абыходзіцца і без спрэчак. Але спрэчкі мірныя, і толькі на тэмы мастацтва. Ніхто нікому не зайздросціць. Рафаэль не раўнуе Леанарда да Вінчы... Я іх паклікаў сюды на нейкі час, яны, так бы мовіць, у групе падтрымкі... Мы тут, напэўна, адзіныя, якія не маюць дачынення да Анатасавага свету, ён да нас ніколі і не заглядвае...

Я, здаецца, пачырванеў. Бо зразумеў, у чый агарод ён кінуў каменьчык. Ён успомніў маю рэўнасць і зайздрасць да яго творчасці. Ён, Павел Северанін, маляваў, як гуляў усё роўна. Як быццам мастацтва і не было яго галоўным заняткам.

У яго намячалася адбыцца выстава. І ў мяне. Камісія прыйшла да вываду, што першым павінен выстаўляцца я. Хаця першапачаткова стаяў першым ён.

Я не адмовіўся ад выставы. Мне б, дурню, сказаць, што саступаю першынство Севераніну, што ён даўно чакае той падзеі, жыве ёю. А я... Змоўчаў. Узяў грэх на сваю душу.

Ён не прыйшоў на выставу. Не прыйшоў таму, што не мог прыйсці – яго збіла машына. Гаварылі, што ён вельмі напіўся ў той вечар. А мо і не напіўся, прыдумалі ўсё. Мяне зваліла хвароба, загрыпаваў, не падымаўся цэлы тыдзень з ложка. Мроілася ў гарачцы, што Павел прыходзіў да мяне ў адведкі і паіў гарачай гарбатай...

– Ды не перажывай ты з-за гэтага, – супакойваў ён мяне, адпіваючы маленькімі глыткамі чырвоны сок, а мне здавалася, што то і не сок зусім, а яго кроў. – Што здарылася, тое мінула... Ты так захацеў. Так працавала тваё ўяўленне і фантазія. Хіба ж аўтар адказвае за сваіх герояў? Ты вунь і пра Ірада пісаў, дык што, і за яго ты ў адказе?

– Адказваю, яшчэ і як... Хаця і позна гаварыць пра гэта, але ты ўсё ж даруй мне, Павел, што так атрымалася.

Паглядзеў яму ў вочы, шукаючы ў іх спачування,

чакаючы, што ён здыме з мяне той боль, які сядзеў пастаянна і глыбока ўва мне.

– Ды няма табе з-за чаго вінаваціцца, – нахмурыўся дружбак. – Я ва ўсім вінаваты сам...

– Я павінен быў уступіць тую выставу табе. Я мог тое зрабіць...

Северанін перакрывіўся, як быццам яго працяў зубны боль, зірнуў на мяне:

– Антон, не будзь дзіцёнкам... Я дарую табе ўсё, і не трымаю на цябе зла. Задаволены цяпер?

Не ведаў, што адказаць. Ён сказаў такім тонам, што лепей і прамаўчаць.

– Перада мною ты зусім не вінаваты, а вось перад Жанай-Жанетай, можа, і вінаваты. Гэта ж, як-ніяк, жанчына, ды яшчэ закаханая...

– А дзе яна цяпер? Тут, з табой? І адкуль, скажы, вы ведаеце адно аднаго? У рукапісе вашы шляхі не перакрыжоўваліся... Хто аб’яднаў вас у адно? Гэта ж супраць жадання аўтара.

І толькі цяпер я ўбачыў за яго спіной мальберт. На палатне намалявана Жанета. Яна ўсміхалася. Лоб перавязаны чырвонай стужкай – любіла так хадзіць. Такой і да мяне прыходзіла ў майстэрню. Мастак намаляваў і задні план, на якім Ван Гог і Леанарда – сядзелі, праўда, да нас спіной.

– Так, яна сярод нас, толькі пайшла некуды. Хутка вернецца. Яна любіць прагульвацца па беразе мора. Пазіруе мне...

Я ўздыхнуў:

– Што б ты ні казаў, Паўлюк, а вінаваты я, толькі я... Упэўнены ў гэтым...

– Можа, і вінаваты... Дык што з таго. Мы абодва

вінаваты, калі ўжо на тое.

– Мусіць жа, так...

……………………………………………………………

Жана, Жанета... Мая мілая натуршчыца! Я добра памятаю тыя дні, калі яна прыйшла ў майстэрню і спытала, ці трэба мне натуршчыцы. Пазіравала ў чым маці нарадзіла. Але ніводнага разу не ўздрыгнула ў мяне сэрца, калі паглядаў на яе, калі вывучаў кожную рысачку цела і твару. У яе быў дасканалы стан, целасклад, а твар гожы і прыцягальны. Доўгія косы звісалі да пояса, прыкрывалі, як усё роўна хавалі, яе тугія, налітыя жыццёвай сілай, грудзі. Ніводнага разу не падкацілася да мяне пажаднасць – адчуванне юрлівасці забаранялася па прафесіі. Не ведаю, кім, але не дазвалялася...

Я ж бачыў толькі яе косы і вочы. І – душу. І падалася мне яна незямной істотай...

Паглядала на мяне і ўсміхалася. Як быццам здзеквалася позіркам кажучы: “У мяне такія цудоўныя грудзі, тугія і нікім не чапаныя, а ты, мастак, абыякавы да мяне...” Жана прыходзіла і знікала, то жартавала, то гаварыла сур’ёзна, смяялася ці плакала, – але ніколі не расказвала пра сябе.

Я ж не прыставаў да яе з роспытамі, таму і не ведаў, хто яна і адкуль узялася, як зарабляла на жыццё. Мая плата ёй выглядала сімвалічна, можа, і платай зусім назваць нельга.

Пазіравала яна па дзве гадзіны – праз дзень. Прыходзіла, віталася, моўчкі распраналася, ускоквала на канапу, і потым ужо сядзела нерухома у той паставе, якую вызначыў ёй напачатку.

– Майстра, пачнем? – пыталася з усмешкай, сарамліва адварочваючыся ад мяне.

– Пачнем... – адказваў коратка, настройваючыся на працу.

– Майстра, а хто тут яшчэ з табою жыве?

– Ніхто. А што?

– І няпраўда твая. З табою мышка жыве, чую, як хрумстае коржыкам. Ты ж і пра яе пісаў. Ці не так?

– Пісаў. Толькі гэта не яна, а ён. Мышук. Так назваў яго...

Мышук як быццам пачуў, што ўспомнілі пра яго, і прыбег на канапу да Жаны. Яна не ўскрыкнула, не спужалася, а толькі падхапіла мяккі камячок і прыставіла да грудзей...

– Ты харошы, Мышук, харошы, і разумны, – шаптала яна, смяялася. – Няхай мастак нас намалюе абодвух...

А аднойчы яна ўбачыла на маім стале віно.

– Хачу, майстра, паспрабаваць віна. Ніколі не піла яго... А гэтае, што ў цябе, такое прыцягальнае і спакушальнае...

– Пі, – сказаў абыякава, беручы ў рукі пэндзаль.

– Сама піць не буду, з табой хачу.

Яна ніколі не называла мяне па імені, а толькі – “майстра”. Хаця які я быў майстра, так, падмайстра, рамеснік.

Наліў ёй і сабе. Дзяўчына адпіла некалькі глыткоў. Прымружыла вейкі, паправіла на спіне косы, потым, падняўшы фужэр, глядзела праз яго на сонца.

На стале, разам з намі, частаваўся і Мышук.

– Сонца чырвонае, крывавае, – прамовіла Жана. – Бяда будзе, мінулае будзе стукацца ў дзверы... І пасачак у мяне чырвоны, ты заўважыў?

– Навошта так сумна? – паглядзеў на яе.

– Хіба ж гэта сумна, майстра? Гэта ж – радасна. І дзякуй

табе, што ў сваім апавяданні такой намаляваў мяне. Прызнаюся, мне дужа падабаецца мой вобраз.

Жанета прыслухалася да нечага – навастрыла слых. На палічцы, побач з Янінай і Ясем, стаяў старэнькі прымач “Спідола”. З яго дынамічка ледзь чутна праразалася мелодыя “Аргецінскага танга”. Яна ўскочыла, падбегла да яго, павялічыла гук. Потым, сеўшы на канапу, з нейкім радасным сумам прамовіла:

– Люблю гэтую мелодыю... Боскае танга! Майстра, запрасі мяне на гэтае танга... Калі не запросіш, то я памру тутака ад невыноснага гора...

Вясёлая Жана, гарэзлівая, у вачах іскрынкі шчасця.

Потым яна, голая, села мне на калені. Адпіла зноў трошкі, пачала расшпільваць гузікі маёй кашулі... Дакранулася вуснамі да майго вуха, сціснула зубамі. А ў гэты час яе рукі распраналі мяне. І я не праціваўся, бо не ведаў, чым тое ўсё можа скончыцца...

– Ты мяне малюеш голую, а я цябе не магу распрануць. Хачу намаляваць цябе. Вачамі...

– Малюй.

– У табе няма жыцця, – папракнула яна мяне. – Прачніся...

– Я не маю права кахаць натуршчыцу... І такога павароту падзей я не будаваў, здаецца, у апавяданні... Хто павярнуў сюжэт у іншы бок?

Яна закрыла мне рот даланёй.

– А я хіба – натуршчыца? – прашаптала юрліва яна. – Ты мяне ні з кім не блытаеш? Тады навошта спатрэбілася табе выдаваць няскончаную працу? “Рэквіем” жа яшчэ сыры, яго трэба перапісаць разоў з дваццаць... Тады б і героі атрымаліся б ўстойлівыя, афармленыя, паслухмяныя закону існавання, ідэйна, так бы мовіць, вытрыманыя...

– Я не выдаваў яго, – апраўдваўся перад ёй, як школьнік, і гаварыў чыстую праўду.

– Гэта толькі табе здаецца... Як толькі кніга была надрукавана, я адразу ж і ажыла, стала кроўю і плоццю. Сам вінаваты, майстра, маёй віны ў тым няма... Таму і даруй, калі я буду рабіць нешта такое, што будзе цябе здзіўляць, і не да спадобы...

– Я не выдаваў яе, павер, Жана. Недасканалае я сам ніколі на суд людскі не выношу.

Жана не была п’янай. Я слаба супраціўляўся яе юрлівым жаданням, але яна, жартуючы, заламала мне рукі назад і, усміхаючыся, загадала не рухацца, інакш паабяцала пакрамсаць самую сябе вострым нажом...

– Не сябе, канечне ж, а палатно, на якім ты мяне намаляваў... – шаптала мне на вуха, тым часам скідваючы з мяне кашулю. – Ты плаціў мне вельмі мала. Пагэтаму і хачу ўзяць з цябе галоўную плату. Я хачу нарадзіць ад цябе сына. Такога ж таленавітага, як і ты... Мышук, – звярнулася да майго сябра, – будзь ласка, пакінь нас адных, бо я саромеюся цябе...

Мне б, дурню, праявіць настойлівасць, адпіхнуць ад сябе, а я… Не хацеў яе пакрыўдзіць адмовай... “Если женщина просит…» Пень без мазгоў! Інакш сябе не мог абазваць...

Мышук паслухаўся дзяўчыну, нячутна юркнуў са стала ўніз і схаваўся пад падлогай.

А далей адбылося тое, што і павінна, ў такіх выпадках, адбыцца.

Але тыя імгненні застануцца ў маёй памяці ўсё жыццё. І тут я як быццам апынуўся на раздарожжы: з аднаго боку, я быў удзячны Вышняму, што паслаў мне ў жыцці такія шчаслівыя хвіліны, а з другога... праклінаў сябе за сваю слабасць, і прасіў у Бога дараваць нечаканы грэх... Існуючы ці неіснуючы? А калі гэта быў мой толькі сон, юрлівая мроя? Але ж і ў думках можна саграшыць, і тое

будзе таксама грахом...

Северанін некаму памахаў рукой, заўсміхаўся. Ён ужо, здавалася, не звяртаў на мяне аніякай увагі. Мне падалося яшчэ, што я перастаў і цікавіць Паўла, і што прыйшла пара мне пакінуць яго...

Не ведаў, што сказаць на развітанне, лезлі нейкія няўклюдныя і не да месца словы. Запознена пашкадаваў, што адчыніў гэтыя дзверы. Паспавядацца? Пераканацца ў сваім граху? Не ведаю... Хіба толькі для таго, каб пабачыцца са сваім сябрам, для якога стаў няхай не ворагам, дык чужым?

Але ж і ўцяміў адну ісціну: сваю віну, тым больш грэх, перад кім-небудзь выкупіць немагчыма ніколі. Нават нельга замаліць яго ў царкве, пазбавіцца і на споведзі перад святаром... Гэта ўжо як кляймо. Мецінка на ўсё жыццё...

– Я пайшоў, Павел?

– Так, так, табе пара.

Ён усміхаўся, весела пазіраў на мяне, стараючыся прыдаць свайму твару бесклапотнасць і ўсёдараванне.

– Заходзь, калі што якое... Ды вось што яшчэ... Будзь цвёрды ў сваіх памкненнях і жаданнях. Мы з Жанай будзем побач. У цяжкія хвіліны мы прыдзем табе на выручку. Дзеля гэтага мы і знаходзімся тут.

– Добра, буду мець на ўвазе.

Дзверы расчыніліся гэтак жа лёгка, як і перад гэтым, калі ўваходзіў.

За спіной пачуўся смех. Па якой прычыне ён быў, не ведаю, але падалося мне, што смяяліся з мяне. І ад таго яшчэ непрыемней стала на душы.

9.

Жана, Жаначка, Жанета...

Яна больш не прыходзіла да мяне. Я не ведаў яе прозвішча, як і не ведаў, дзе і з кім жыве, хто яе бацькі. Да глыбокай ночы блукаў па горадзе, спадзеючыся сустрэць ці то ў натоўпе, ці то ў глухім завулку... Не сустрэў, не сутыкнуліся нідзе нашыя вочы.

А праз год прыйшла да мяне незнаёмая дзяўчына. Нясмела пастукалася ў дзверы майстэрні.

– Вы – Антон Клімовіч?

– Я. Заходзьце.

– Я толькі на хвіліну. Толькі каб уручыць вам канверт.

– Ад каго?

– Ад яе, ад Жанеты.

– Дзе яна?! – сціснуў яе за плечы. – Скажыце, дзеля Бога! Яна болей не прыходзіць да мяне.

Яна ўздыхнула:

– І не прыдзе, майстра. Так яна, здаецца, называла вас?

– Так. А як вас называць?

– Пра мяне ў апавяданні вы толькі два словы сказалі. І нават імя мне не далі. Я яе сяброўка.

– Даруйце за такую бестактоўнасць.

– Скажыце, сяброўка Жаны, дзе яна?

Дзяўчына марудзіла нечага, а потым адказала:

– Няма яе, майстра... Памерла пры родах. Ёй рабілі кесарава... Не вытрымала.

Я абхапіў галаву рукамі. Адчуў сваю непапраўную віну.

У тысячу разоў большую, чым перад Паўлам. І ў маёй душы нарадзілася шкадаванне, што ўзяўся за пяро, стварыў іх, – нельга мне было гэтага рабіць. Але ж і не мая віна ў тым, што нехта ўкраў сцэнарый-рукапіс і на свой лад перарабіў яго, перапісаў, і не ў лепшы бок, іх лёс... Трагічны лёс. Я стаў палонным, заложнікам свайго ж уласнага рукапісу. Няўжо ў кожнага з пісьменнікаў так?

– Во яе ліст. Яна напісала яго за дзень перад гэтым... Я не ведаю, што яна напісала, і пра што. І ў сябе трымаць яго больш не магла, ён прызначаны толькі для вас...

Не чуў, як яна выйшла. Не падзякаваў нават.

Канверт ляжаў на століку, я баяўся і дакрануцца да яго. Баяўся атрымаць аплявуху. І – папрок. І – пракляцце.

Паўгода ліст праляжаў у майстэрні.

А аднойчы Жана прыснілася мне. Быццам прыйшла ў майстэрню, узяла ў рукі ліст і падала мне, загадала, каб пагаварыў з ёю. Прачнуўшыся, я наважыўся выканаць яе просьбу.

Дрыжачымі рукамі разарваў канверт.

“Дарагі мой майстар!

Каханы мой, Антон! Я ніколі не называла цябе па імені, даруй мне гэта. Даруй і за тое, што я цябе паклікала за сабой. На табе няма ніякага граху, і не абвінавачваю цябе ні ў чым, а толькі ўдзячна Богу, што Ён дазволіў мне так саграшыць. Гэта – неймаверная радасць, шчасце.

Я прыйшла ніадкуль, з твайго ўяўлення і мрояў, – і сама не заўважыла, як стала жывым чалавекам. Гэта ж так цудоўна і файна – пражыць (хоць імгненне) як звычайны чалавек, ды яшчэ – закахацца ў свайго стваральніка. Я нічога не патрабавала ад цябе, хацела толькі аднаго... І атрымала тое, што прасіла ў цябе, і ў Бога. Я, як у той савецкай стужцы, – “Дзяўчына без адрасу”. Не хацела, каб ты шукаў мяне. Жыла ў тваім уяўленні і памяці.

Памятаеш, як я піла ў цябе віно, і глядзела скрозь шкляны фужэр на сонца? Тады ўжо ведала, што дарога ў мяне будзе кароткая. Але не сказала табе. Так што не дакарай сябе, што адбудзецца са мной заўтра. Такі ўжо мой лёс, прыдуманы табой. Але не ты пісаў фінал, не ты... Хаця, калі сумленна прызнавацца, не ведаю, які варыянт з абодвух лепшы... Мне падабаецца першы, але ж не горш і другі – калі я гіну... Гіну, ажываючы, зноў і зноў... Для чытача, зразумела...

Я заўсёды буду памятаць цябе, маліцца за цябе, сачыць за табой, але ніколі не напомню пра сябе. Хіба што калі здарыцца з табой нейкае няшчасце ці бяда, – тады прыйду на дапамогу...

Мілы і харошы мой, Майстра!

Каханы мой, Антон! Фантазёр, мастак і – творца!

Якое гэта шчасце насіць пад сэрцам дзіця ад каханага чалавека! Напішы па памяці мой партрэт. Напішы нас абодвух. Мяне і будучага сына?

А мо’ ты яго і сустрэнеш калі-небудзь (а раптам?!) – і калі ж тое здарыцца, засцеражы, вельмі прашу цябе, ахіні сваім крылом яго ад халодных вятроў, добра?

А ўсё-ткі лепшай мелодыі, чым “Аргецінскае танга”, напэўна, няма ва ўсім свеце... Ты хаця калі-небудзь слухаеш яго? То ж ты сам і прымусіў, каб я палюбіла гэтае танга. І якое шчасце, што мы патанчылі з табой тое танга!

Гэты ліст перадасць табе мая лепшая сяброўка – Анфіса.

Цалую... Прывітанне шчырае Мышуку. Шчасця табе і ўдач!..

P.S. А я ўсё думаю – ці можа гераіна рамана мець сына ад свайго аўтара?..”

Здаецца, я плакаў. Мне ніколі не рабілася так балюча, як у тыя хвіліны, калі чытаў радкі, напісаныя Жанетай.

Той боль ператварыў мяне зусім у іншага чалавека. І таму я ўдзячны той дзяўчыне без адраса. Хаця ж ніколі не здыму з сябе віны перад ёю. Як і перад Северанінам...

Але, недзе ў глыбіні душы, на самым донцы яе, прабівалася крынічкай супярэчлівая думка: “А, можа, гэта і някепска, што ажылі мае героі? Якім бедным і нецікавым сталася б маё жыццё без іх?..”

Яшчэ доўга бязмэтна блукаў па пустых калідорах. А за кожнымі дзвярыма чуліся незразумелыя гукі…

Мне чулася і бачылася скрозь сцены, як прыдуманыя і рэальныя героі і вобразы ажывалі. Іх жыццё адбывалася на нябачнай мяжы сапраўднасці і ўяўнасці.

Па той мяжы, як па лязе брытвы, ішоў і я…

На адной з перакрыжовак, невядома на якім паверсе, мяне нехта паклікаў. Я азірнуўся, але нікога не ўбачыў. Падумаў, што прымроілася.

– Што з табой, браце Антон? Паўз мяне праходзіш, амаль на нагу не наступіў, увагі не звяртаеш? І ў госці да мяне не заходзіш.

Я зніякавеў: на мяне глядзеў Хурс і ўсміхаўся. Стаяў супраць мяне – на адлегласці рукі.

– Міхась Пятровіч? Што вы тут робіце? І ці вы гэта?

– Так, ты не памыліўся, Антон. Гэта сапраўды я.

З недаверам і здзіўленнем, гледзячы на яго, насцярожана спытаў:

– І вы тут – у Анатаса?

– Ды як табе сказаць…

– І – даўно?

– Разам з табой. Мы ўжо абарыгены тут. Але за некалькі гадоў, што мы пражылі тут, і ніводнага разу не сустрэцца? Нонсэнс. Гэта няправільна.

Я рашуча нічога не разумеў: Хурс тут, на “Алкепе”?!

– У госці не жадаеш завітаць? – настаўнік расчыніў дзверы.

– З радасцю, Міхась Пятровіч! – апамятаўся яІ з радасцю пераступіў парог яго жытла.

Апынуліся ў пакоі, падобным да таго, дзе пілі з ім пілі гарбату, і пакінуў для мяне папку са сваёй формулай грыдпіса.

– Ты здзіўлены, Антон?

– Прызнацца – так, і – вельмі ўражаны. Не чакаў, што праз Анатаса зноў прыду ў вашы апартаменты.

– Шмат, браце мой, цудаў на свеце, і спасцігнуць іх сэнс, раскрыць змест не кожнаму і дадзена. Але нам з табой – тое пад сілу.

– А з капітанам карабля – Анатасам – вы даўно знаёмы?

– Не так каб і вельмі, але… Ён ведаў, што я займаюся пытаннямі Біблii, дазнаўся і пра грыдпіс – прапанаваў мне свае паслугі. Я не адмовіўся. Скажы мне, дзе яшчэ такія ўмовы? Сучасная аргтэхніка, якой няма ў свеце. Інтэрнет, галактычная сетка, сувязь з іншымі сусветамі … Пра што яшчэ мог марыць вучоны-самавучка, як я?

На нейкі час усталявалася маўчанне, і мне прыйшлося парушыць яго.

– Дык, значыць, і вы паддаліся спакусе?

– Ды як сказаць, з якога боку падысці да гэтага… Паддацца ці саступіць – дзве вялікія розніцы. Калі мне капітан карабля зрабіў сваю прапанову, першае, пра што я падумаў ўспомніў, што сказаў з гэтай нагоды Оскар Уайльд, англійскі пісьменнік і крытык. Анатас,

дарэчы, і яго спакушаў, доўга дамагаючыся згоды падпарадкавацца яму. Дык ён, стаміўшыся ад настойлівасці д’ябла, здаўся яму, а для чалавецтва зрабіў заяву: “Адзіны спосаб пазбавіцца ад спакусы – паддацца спакушэнню”.

– Анатасу ўдалося і залучыць да сябе Оскара Уайльда? Можа ён знаходзіцца сярод нас, а мы яго проста не бачым?

– Усё можа быць…

– Вы з ім не сустракаліся?

– Магчыма і сустракаўся… – Хурс паціснуў плячыма, пра нешта задумаўся.

Я спыніўся каля кніжных паліцаў, даставаў адну за другой кнігі, са здзіўленнем адзначаў, што ніводнай з іх раней не трымаў у руках. У асноўным усе яны былі па фізіцы і хіміі, па філасофіі і псіхалогіі. Няўжо Хурс іх усе прачытаў? Апантанасць ідэі грыдпіса засланіла ўсе ў ім іншыя жаданні?

Тым часам Хурс закіпяціў гарбатнік, заварыў, як і ў мінулы раз, сумесь лясных зёлак. За акном яго хаціны набірала сілу восень. Мусіць, абрынуліся на лісце дрэў першыя прымаразкі, таму што пачалі жаўцець першыя лісты клёнаў – іх пранізвалі промні зыркага сонца. Хацелася тут жа выйсці і пакратаць тое лісце рукамі.

– Заканчваеш партрэт?

– Так, ужо на стадыі завяршэння. Але пасоўваецца цяжка.

– У школе, як я памятаю, ты не хінуўся да малявання. Прыйшло тое да цябе пазней?

– Так, і гэта здарылася нечакана. Таму што другое было ў галаве. Пісаць хацелася – газета пацягнула да сябе. А потым…

– Ведаю. І газета абрыдла табе.

– У тым жа Піцеры пачаў наведваць гурток малявання, што быў створаны пры акадэміі мастацтваў. Пахадзіў па выстаўках, зразумеў, што буду мастаком.

Асцярожна, каб не апячыся, дакранаюся губамі да брыжыка кубка, уцягваю ў сябе чароўны напой. Позірк скіраваны на акно. Нечакана для мяне Хурс, падышоўшы да яго, клацнуў засоўкамі – знізу і зверху – расчыніў насцеж рамы. У пакой паляцелі пахі соснаў і елак, балотных выпарэнняў, пачулася гамана птушак…

“Гэта сапраўднае ці штучнае? – хацелася запытацца ў гаспадара але чамусьці не асмеліўся.

Але на языку пытаннечка сядзела, абпальвала яго, калола і, каб пазбавіцца ад той пякучкі, асцярожна вымавіў:

– Міхась Пятровіч, а вы – звышчалавек?

Ён амаль не адрэагаваў на маё недарэчнае пытанне. Моўчкі, зрабіўшы некалькі глыткоў, паставіў кубак на падваконнік.

– Ды не, зусім не… Які з мяне звышчалавек? Мяне гэтая тэма не хвалюе. Хаця чалавецтва і надае ёй вялікую ўвагу. Я ж падпарадкаваў ёй сваю формулу. Ідэя не новая. Старадаўнія народы складалі міфы і трактаты пра звышчалавека. Бачылі ў іх тытанаў, паўбогаў, прарокаў, месій, святых. А чароўныя казкі, эпічныя песні з вобразамі рыцараў, заступнікаў, якія змагаліся з драконамі, змеямі з трыма галовамі, людаедамі…

– Гэта ўсё выдумкі, так? Тады адкуль браліся такія сюжэты? Не на голым жа месцы яны нараджаліся.

Мы не адыходзім ад расчыненага акна, дыхаем восеньскім паветрам, нам хораша ад пахкага напою і цёплай гутаркі…

– Народная мудрасць… А яна ва ўсе стагоддзі разумела, што чалавек не ў стане сам пабудаваць сваё жыццё, яго трэба ўдасканальваць і ўдасканальваць…

– Цікава – да якой ступені? Дзе мяжа?

– Гэта асобная тэма. Каб адысці ад формулы грыдпіса, я зрабіў такія-сякія вывады. У вольны час можаш азнаёміцца, калі будзе цікава. – Хурс паклаў на падваконне агульны сшытак з зялёнай вокладкай. – Гэта проста развагі, нічога агульнага з асноўнай навуковай працай…

Да акна, лапочучы крыламі, падляцеў голуб. Сеў на выступ, недаверліва паглядзеў на мяне.

– А, Анфіса, – не здзівіўся Хурс, звяртаючыся да птушкі, – прыляцела? А дзе твой Зеўс? Пачакай, я прынясу табе што-небудзь пакляваць…

Ён схадзіў на кухню, прынёс паліэтыленавы пакет з-пад малака, дастаў з яго жменю чорных семак сланечніка. Высыпаў перад Анфісай. Яна тут жа прынялася іх кляваць…

– Раней прыляталі ўдвох. Але нешта здарылася з яе спадарожнікам – адна. Інвалідка, бачыш, правая нага пашкоджаная… Яна прыляцела да мяне за дапамогай. Я вылечыў яе, але нага, як бачыш, зраслася няўдала.

Сапраўды, кіпцюрык у галубкі быў сагнуты, але яна ўпэўнена апіралася на яго, не звяртаючы на нас увагі, частавалася прапанаваным гасцінцам.

– Міхась Пятровіч, спытаць яшчэ хачу – Анатас Алкепаў, а ён хто – звышчалавек, звышшарлатан, ці – прафесійны аферыст?

Хурс падсыпаў зярнятак Анфісе, адышоў ад акна.

– Ні першае, ні другое, ні, тым больш, – трэцяе… Ён ёсць, і яго няма. Гэта як сусветнае павучынне Інтэрнэта: убачыць немагчыма, але яно існуе… Віртуальна. Існавала заўсёды, яшчэ задоўга да таго, як вынайшлі кампутар, нават як нарадзіўся чалавек. І без кампутара і тэлефона душы людзей былі злучаны між сабою нябачнымі ніцямі. І іх усіх злучыў Творца. Анатас стварыў слабое падабенства таго, што было яшчэ да

яго…

Доўга мы гаварылі з Хурсам, як ніколі да гэтага не гаварылі. І невядома, колькі магла доўжыцца нашая сустрэча, маё знаходжанне і гасцяванне ў майго былога настаўніка, калі б не ўспомніў, што пара вяртацца ў сваю “майстэрню”. Дзіўна, але я адчуваў у яго – у Хурса – сябе спакойна і ўпэўнены быў, што тут мне нічога не пагражае. Не трывожыўся, не турбаваўся, што нанясу сабе тым самым нейкую шкоду. Даведаюся для сябе пра нешта новае, пра што раней і не здагадваўся.

Хурс правёў мяне да дзвярэй галоўнага калідора. Толькі прачыніў дзверы, каб я выйшаў, сам жа застаўся на сваёй тэрыторыі.

Пацiснуўшы яму руку, пераступіў нябачны парог….

10.

Да майго пляча дакранулася чыясьці рука.

Расплюшчыў вочы. Побач са мной, у крэсле, сядзеў Анатас.

– Здароў быў, маэстра! Паўгадзіны сяджу каля цябе, чакаю, калі сам прачнешся, а ты ў снах купаешся, як у роднай Прыпяці...

– Быў здароў! Добрай раніцы, добры вечар, добры дзень... Як адказваць табе, Ной? Што цяпер сапраўды – раніца, вечар, ноч, дзень?

У маім голасе выпірала незадаволенасць і раздражнёнасць, і таму чакаў, што адкажа заказчык.

– Ты, я бачу, не з той нагі ўстаў? Перанапруціўся, стоячы каля мальберта? Быў у майстэрні. Скажу шчыра, вельмі спадабаўся мне твой пейзаж. Магу купіць яго. І мой партрэт, бачу, блізкі да завяршэння… Працуеш, значыць, напоўніцу, як жартаваў твой сябра

Пушкар – не прыкладаючы рук. Мог бы пад час перапынкаў намаляваць партрэт і афіцыянткі Яніны – як-ніяк яна корміць цябе, даруй, нас корміць…

– Сам бы хацеў…

– Слухай, дарагі мой Антоне, у мяне нарадзілася ідэя. Ніколі не здагадаешся. Мы можам тут стварыць Карцінную галерэю і назваць яе – “Салон Антона Клімовіча”!… Ты будзеш маляваць тутэйшых жыхароў. Сотні, тысячы, мільёны партрэтаў… Ты не абмежаваны ў прасторы, як і ў часе. Але я бачу, што ты хандрыш, вялы нейкі, абыякавы…

– Ды справа не ў маёй хандры, мой капітан! – я разгублены, збіты з панталыку. Па-першае, скажы, колькі я знаходжуся ў цябе, адарваны ад свету, людзей, сям’і, сяброў… Закладнік, палоннік…

– Палоннік? – шчыра падзівіўся заказчык. – Палонік ты, а не палоннік. Ты лічыш, што гэта палон? Ты, мусіць, хочаш сказаць, што ў няволі нельга быць творцам ці мастаком? Цікава ты павярнуў кружэлку. І ці ты гэта гаворыш, Антон?! Ты? Калі пайшло ўжо на тое, дык ідзі ў майстэрню, заканчвай мой партрэт – і вяртайся ў свой рэальны свет. Кацiся на ўсе чатыры бакі! Дагарай там у сваім міфічным і дэманічным творчым агні, як на кастры інквізіцыі… Ты ж там – ніхто! Ні-хто! Няўжо не разумееш? Ці – не хочаш разумець? Вяртайся! Скатертью дорога! Але запомні адно: зваротнай дарогі для цябе не будзе. Недарэмна нехта з вялікіх сказаў: “Ззаду мастака – толькі апраметная…”

Капітан апусціў галаву, пакрыўджана ўздыхнуўшы, дадаў:

– Не трымаю я цябе тут – і ў думках не было такога. Я сам магу прыходзіць да цябе ў тваю навабеліцкую майстэрню, заказваць новыя працы. Але там ты не маеш патрэбных умоў. Нават і грошай няма, каб купіць патрэбныя фарбы, цябе абмінаюць мастацкія выстаўкі, і ты знаходзішся на самым нізкім – бяздарным і графаманскім – узроўні. А тут – фігура, постаць! Ды што

я гавару… Хочаш вярнуцца? Калі ласка. Дарабі партрэт – і каціся. Божа, як ты мне абрыд са сваім ныццём, скуголеннем, творчай свядомасцю і падсвядомасцю. Ты хоць сам гэта разумееш?

– Разумею, разумею. І таму ты даруй мне, калі пакрыўдзіў.

– Што я чую? – падняў рукі заказчык. – Ты ў мяне просіш прабачэння? Кракадзіл у Ніле здох, няйначай. Ды ладна, дробязі гэта ўсё, выведзенага яйка не каштуюць. І я на тваім месцы паводзіў бы сябе вось гэтак жа, праўду кажу. Нічога дзіўнага. Усё натуральна, па-чалавечы. Што яшчэ? Колькі часу ты знаходзішся тут? Заўтра ці ўчора будзе роўна год. Гэта па вашым часе.

– ?

– Чаго, скажы, табе тут не хапае? Бруду, блуду, гразі, ці мала плачу?.. Зноў у зямное жабрацтва захацелася?

Ён працягваў здзеквацца нада мной, іграў на ўсіх маіх слабасцях, хібах, бедах. І я не вытрымаў:

– Ды не ў гэта ўсё ўпіраецца, Анатас! Сам жа выдатна ведаеш, што не гэта! Проста я не разумею сваёй ролі, месца свайго не бачу.

– Вечныя пакуты творчай асобы: ах я бедны, ах я няшчасны… Мы дамаўляліся з табой на пяць сеансаў?

– Іх ужо адбылося пяць.

– Чаму не скончыў работу, чаму не выканаў заказ? Я ж не накладваю штрафных санцый, не адымаю ў цябе ганарар. Проста цікаўлюся, чаму марудна ідзе праца.

– Я…

– Лянівы ўтрая!.. – здзекліва падхапіў мае словы Нэма. – Хто табе вінен, скажы? На мяне віну ўскладваеш? Усе, каго я запрасіў сюды, усе хочуць застацца тут. А ты… Я яго ў рай пасяліў, а ён зноў у пекла...

– Я ж тлумачыў табе...

– Да цябе жонка дазванілася?

– Пагаварылі...

– Ну, во, а ты кажаш, што адарваны... Ты ж ёй можаш і сам званіць – і гаварыць хоць цэлую гадзіну. Ды што гадзіну, тыднямі гавары з ёю, месяцамі... За ўвесь час ты колькі разоў ёй званіў? Ніводнага разу. Чаму?

Ной папракаў ужо мяне. І справядліва папракаў.

– Не ведаю, – разгубленым голасам адказаў яму. – Усё збіраўся, ды не сабраўся...

– Не сабраўся... А мяне вінаваціш... Прычына ў табе табе самім. Ці не так, прызнайся шчыра?

– Даруй. Заклініла нешта ў маіх мазгах...

– Дарую, што з табой паробіш. Якія яшчэ ў цябе пытанні да мяне? Выкладвай. Каб усё раскласці па палічках, і не вяртацца больш да іх.

– Яшчэ? Апошняе пытанне – як тут працякае час? Нейкія незразумелыя гадзіннікі – і стрэлкі ідуць у адваротным кірунку, і цыферблаты нейкія пагнутыя...

Анатас сціснуў губы, раскрыў іх, правёў языком, цмокнуў, абдумваючы адказ. Выбіраў, мусіць, тыя словы, якімі змог бы мне даступна раскрыць тайну ці простую сутнасць існавання на яго “Алкепе”.

– Так, тут у мяне, усё інакш, чым у тваім рэальным жыцці... Я так жыву, мне так зручна, мне так падабаецца... Тут – маё вымярэнне жыцця. Адсутнічаеш год? Дык столькі ж ты працаваў і ў сваёй майстэрні, калі быў у запале. І жонка не шукала цябе, бо разумела. Ты маляваў, піў, быў у забыцці, але не абураўся, што ты ў палоне Бахуса і Мельпамены... Тут я стварыў для цябе ўсе ўмовы, каб ты рэалізаваў сябе як мастак, як асоба, а ты на дыбкі. Няма ў руках пэндзля? Няма падрамніка? Мо гарэлкі няма, каб ты напіваўся да беспамяцтва? Ці

фарбаў няма патрэбных?! Усё ў цябе ёсць, толькі працуй! У маім часе сапраўдная воля і свабода.

Я маўчаў, слухаў плынь яго слоў, з якімі згаджаўся і не згаджаўся. Казаў сабе словамі апосталаў: “І якое тут дзіва: бо сам Сатана выдае сябе за анёла святла, а таму не вялікі клопат, калі і слугі ягоныя ўдаюць з сябе слугаў праўды; але канец іхны будзе паводле дзеяў іхных...”

– У мяне тут хаос? Ну і што? Я так жыву, мне так зручна. І не толькі мне, а і ўсім, хто побач са мной. Так, ты палоннік у сваім жыцці і нявольнік. Але гэта не мая віна. Ты збег на мой карабель, каб уцячы ад зямнога свайго палону. Ты сам падсвядома хацеў, прагнуў гэтага. Ці не так?

– Увогуле так, але…

– Так увогуле… Увогуле жыццё – гэта вечныя бегі-уцёкі ад жыцця. Прага свабоды і адмаўленне адке яе, цяпер жа ты павінен спыніцца і агледзецца на вялікай працы. Працуй на здароўе!

– А я і працую. Без цябе працаваў.

– Чаго ж ты тады бунтаваў, і тут цяпер бунтуеш? Чаго табе не хапае? Скажы – я дам.

– Не, таго, што мне трэба – ты тое не дасі мне.

– Чаго – не дам? Чаго ў мяне няма? Таго не можа быць, каб я нечага не меў.

“Во, урэшце-рэшт, “грашы, грашы але не кайся”. Зусім не благімі намерамі вымашчана галоўная дарога, а пакаяннем. Запомні тое, Антон…”

“Запомню, дзякую, мой Голас…”

Анатас дзівіўся з маёй упартасці, але не злаваў, цярпліва дапытваўся ў мяне пра тое, што я хацеў бы мець галоўнае ў сваім жыцці...

– Хіба я не магу табе даць тое, што ты жадаеш?

– У творчага чалавека алергія на падачкі.

– Паче гордости?

– Не ведаю, можа, і паче…

Мне прыходзілася хлусіць, хітраваць, выкручвацца і вываройчвацца, каб ён не ўведаў маіх патаемных думак: “Так, я вольны, але ці вольная мая душа? Яна ў ланцугах, я падобны на стрыножанага, ды зацуглянага яшчэ, каня. Спутанага Пегаса…”

– Я толькі адно табе скажу, як было сказана ў Пасланні – устань і ідзі. І пасля гэтага я не буду трымаць цябе тут. Толькі скончы працу, і першае тваё слова – для мяне будзе законам.

Мне зручна маўчаць, не выказваць сваіх патаемных думак, тлуміць розум паўсядзённым. Адчуў сябе разбітым, прыгнечаным фактамі і довадамі капітана карабля.

– Калі ў нас з табой, Анатас, наступны сеанс?

– Сёння. Пасля таго, як ты паснедаеш... Цяпер раніца... Для цябе дзевяць гадзінаў. Аўторак... Яніна чакае цябе са сняданкам. Я ж чакаю цябе ў майстэрні Як такі расклад?

– Падыходзіць, мой капітан! Падыходзіць! Даруй за мае выбрыкі. Я ж адзін тут – ні жонкі, ні каханкі...

– Хочаш сюды жонку ці каханку паклічу? – ухапіўся Ной за апошнія словы.

– Не, не, я проста пажартаваў... У гэтай справе жанчыны толькі перашкодзяць, будуць замінаць... Не, мой капітан, не...

Нэма крутануў галавой, хмыкнуў:

– І жонка яму не трэба, і палюбоўніцы не хоча, ад Яніны адварочваецца... Ці не ў манахі ты запісаўся?

Анатас расплыўся ва ўсмешцы:

– Чаму ты Яніну ігнаруеш, не магу зразумець... Я ж бачу, што табе яна да спадобы, як і ты ёй. Дык чаму ж не адказваеш узаемнасцю? На нашым караблі так сябе не паводзяць, дарагі мой мастак... Для жанчыны гэта абраза. Чаму аббягаеш яе?

Ён заспеў мяне знянацку, – адчуў, як загарэліся ў мяне шчокі. Выпадкова спытаў пра яе, ці з нейкім прыцэлам? Каб праверыць мяне? Нас? Пераканацца ў нечым? У нашай духоўнай сувязі?

– Не ведаю...

– Усё ты ведаеш... Яна ж дзеля цябе гатова ўсім ахвяраваць, а ты... Але то не мой клопат...

Мне прыйшлося толькі паціснуць плячыма.

– Праз гадзіну я ў майстэрні.

... Пагаліўся, памыўся, спаласнуўся пад душам. І бадзёрым, абноўленым чалавекам, з’явіўся перад усмешлівым і пяшчотным поглядам спадарыні Яніны.

– Смачна есці, спадар Антон Клімовіч!

– Дзякую, Яніна Альшанская!

Яна сумелася, паглядзела здзіўлена на мяне:

– А адкуль табе вядома маё прозвішча?

– А я яго і не ведаў, – смяюся я, – проста ўгадаў, Я люблю ўгадваць прозвішчы.

– Ты – фокуснік?

– Угадала. Мяне толькі што папракнуў капітан, што я да

цябе холадна адношуся, – паглядзеў я ёй у вочы. – Кажа, што я табе падабаюся, і што ігнарую цябе, аббягаю...

– Так і сказаў? – засмяялася яна, не адводзячы позірк.

– Слова ў слова.

– Можа ён у сваты набіваецца? – вясёла праказала Яніна, наліваючы мне мінералку ў фужэр, на нагу тым часам наступіла... – Ён тут каго хочаш ажэніць і выдасць замуж, і пасаг выдзеліць каралеўскі... Тут вяселлі часта бываюць, і дзеці нараджаюцца...

– Як і на зямлі?

– Ты ж бачыш, што тут нашмат цікавей, чым на зямлі, – ухіліўшыся ад канкрэтнага адказу, прамовіла афіцыянтка іншае, што да спадобы вуху Анатаса.

– Бачу. Пераканаўся.

Мною апанаваў дураслівы і вясёлы настрой. Я згаладала ўмінаў бульбу з грыбамі, верачы, што грыбы збіраліся не ў чарнобыльскай зоне, запіваў кефірам. Да пляшкі каньяку, якая стаяла на стале, не дакрануўся.

11.

Нэма, як і абяцаў, знаходзіўся на месцы – сядзеў у крэсле як дысцыплінаваны пазіроўшчык, якому заплацілі за гэта грошы. Трымаў у руках кнігу, гартаў. Настроены, бачна па ўсім, лагодна і добразычліва.

– Сёння доўга будзем працаваць? – спытаў у яго.

– У майстэрні ты камандзір, тут ты кіруеш мною.

– Але ўсё ж пажадана было б пэўнасці.

– Пэўнасць, як спадзяюся, ты зразумеў, тут умоўная. Хвіліна, суткі, двое... А хоць і тыдзень. У мастакоў,

творчых людзей, усё ўмоўна. Час не мае значэння. Толькі вынік, імгненне, пакуль гарыць агонь. Пякельны агонь сапраўднага жыцця. Згарання да тла.

У мяне нешта заныла ў грудзях. Як быццам хто вырваў душу, апустошыў мяне, – і я ператварыўся ў паслухмянага робата... У зомбі...

Ной замоўк, як усё роўна збіраўся з думкамі. Уздыхнуў, як выпхнуў з сябе унутраны цяжар; паглядзеў на вокны, за якімі па-ранейшаму стаяла шэрань, агледзеў уважліва пакой майстэрні, нібыта знаходзіўся тут упершыню...

Пэндзаль ужо ўпэўнена скакаў па палатне, вадзіў маю руку.

– Чаму не пытаеш, Антон, куды мяне чэрці насілі? Хіба не цікава табе пра тое даведацца?

– Цікава, але чакаю, калі сам скажаш. Меней ведаеш – лепей спіш.

Анатас зарагатаў:

– Мудра кажаш! Хвалю! А я ў гэты час знаходзіўся ў Іерусаліме. Звяраў тэксты Свяшчэннага Пісання з усімі мовамі свету.

“І ён быў там, у Іерусаліме? Можа, гэта яго і бачыў побач з Ньютанам? А перад гэтым пракрадаўся Шляхам Пакут Хрыста...”

– З усімі мовамі? – удакладніў, не адрываючыся ад мальберта.

– З усімі, на якія перакладзена Біблія.

– І ты разумееш усе мовы?

– Усе да адной.

– Хм... цікава. Ты – суперпаліглот?

– Ага...

– І што ж дало табе тое супастаўленне?

Пазіроўшчык адказаў не адразу – сваёй манеры разважлівай і грунтоўнай:

– Пераканаўся, і ў які раз, што Біблія – гэта не вера ў Бога, а веды на падмурку веры. Калі ж дакладней – на базе ісціны. Сусветнай ісціны. А Сусвет сёння яшчэ не гатовы для раскрыцця яе. А Сусветаў жа – процьма, мільёны розных формаў жыцця. А людзі зямлі – гэта як бы камячок жывой матэрыі, якая яшчэ не ачышчана духоўным агнём... Калі я сказаў бы табе, Антон, што равін Іісус з Назарэта памёр толькі для таго, каб даказаць, што не існуе смерці, то твой варварскі розум аказаўся б пахіснуты, – бо ты, выбачай за шчырасць, яшчэ невук. Пакуль што. Ты – і паўчалавек, і – паўзвер, і пазбягаеш быць адным цэлым……

– Дзякую, мой капітан, за высокую думку пра мяне, – адарваўся я ад працы і паглядзеў на яго. – І што з гэтага, скажы мне, вынікае?

Кароткае маўчанне, глыбокі ўздых.

– А тое, што Біблію сёння можна прачытаць толькі праз прызму сучасных ведаў і навукі. Праз усе галіны разумовай дзейнасці чалавека разумнага, якія расчынілі перад ім дзверы трэцяга тысячагоддзя. Але парадокс заключаецца яшчэ і ў тым, што тэксты здольны правільна прачытаць і расшыфроўваць не дарослы, не ўмудроны вопытам чалавек, а дзіцё...

– Дзіцё? Як гэта разумець, мой капітан? Жарт?

– Блізка каля гэтага... Біблія – гэта гумар і забаўляльная праграма. Накшталт “Поля цудаў” ці “Як стаць мільянерам?”. Пытанне – адказ. Пытанне – адказ. Дарослыя хмурацць бровы, перабіраюць варыянты, перажываюць, хвалююцца, каб не прайграць... А дзеці доўга не думаюць, не баяцца памылак.

– Ну, дапусцім, што так...

– Таму я, пачынаючы раскадзіроўку тэкстаў,

ператвараюся ў дзіця. Гуляю з Евангеллем, якое маецца ў арсенале і Старога Запавету. Новы ж Запавет я разглядваю і ўспрымаю толькі як тлумачальную запіску да прачытання ўсіх кніг, што ўвайшлі ў Збор – Біблію...

– І толькі?

– І толькі. Паслухай. “Іісус, паклікаўшы дзіця, паставіў яго пасярод іх і сказаў: праўду кажу вам, калі не ператворыцеся і не будзеце, як дзеці, не ўвойдзеце ў Царства Нябеснае; і ад гэтага, хто ім зробіцца, той і большы ў Царстве Нябесным; і хто прыме адно такое дзіця ў імя Маё, той Мяне прымае. А хто спакусіць аднаго з малых гэтых, хто верыць у Мяне, таму лепш было б, каб яму павесілі мельнічны жоран на шыю і ўтапілі яго ў глыбіні марской”. Гэта ад Мацвея, у васемнаццатым вершы. І яшчэ адтуль жа: “Але Ісус сказаў: пусціце дзяцей і не перашкаджайце ім прыходзіць да мяне, таму што яны – Царства Нябеснае. І, усклаўшы на іх рукі, пайшоў адтуль”.

– Ты хочаш сказаць, што «устами младенца глаголет истина»?

– Так. Бо і далей сказана: “Бачачы ўсе гэтыя цуды, якія Ён зрабіў, і дзяцей, што ўскліквалі ў храме і гаварылі “Асана сыну Давідаву!”, першасвяшчэннікі і кніжнікі разгневаліся і сказалі яму: “Ці чуеш Ты, што яны кажуць?” Ісус жа адказвае ім: “Так! Хіба ж вы ніколі не чыталі: “з вуснаў немаўлят і грудных дзяцей ты наладзіў усхваленне?” І, пакінуўшы іх, выйшаў прэч з горада ў Віфанію, і правёў там ноч”. Гэта з дваццаць першага верша...

Голас у субяседніка нейкі ціхі, прыглушаны, ён як быццам стараўся зачараваць мяне, ахутаць патаемным туманам свайго пераканання і сваёй, алкепаўскай, веры, апошняй ісціны, без сумненняў і пярэчанняў. І я не пярэчыў яму: маўчыць часцяком і той, хто сумняваецца...

– Калі ж даслоўна разглядаць тэкст, то льга ўбачыць наступнае – спрэчкі свяшчэннікаў, немаўляты, жорнавы

мельніцы для тапельца... Але ж для чалавека разумнага гэта неабмежаванае поле думак, а не “поле цудаў”. Чаму ў расейскіх казках дракон аб трох галовах? Мы ж можам падумаць і пра трохступенчатую ракету, якая выводзіць карабель, ці Ноеў каўчэг, на арбіту. Я сцвярджаю, бо пераканаўся ў тым, што ў складальнікаў тэкстаў Пісання нараджалася і засталося між радкоў пачуццё гумару і вясёлага гратэску. Як і прысутнічае быццам бы жорсткасць, жаданне нагнаць на чалавека страх і жахі, але гэта, калі разабрацца, не што іншае, як усяго толькі папярэджанне, калі кажуць малому – “зюзя”, каб ён не ўстрыкнуў пальчык у электрадзірачкі... Калі ж не рабіць спасылку на гэта, то немагчыма будзе і зразумець сэнс асноўных вершаў, якія і нясуць зашыфраваную інфармацыю, – ужо канкрэтную, аксіёмную для нас... І, каб не было інакш, Бог і папярэджвае ў радках ад Мацвея, у дваццаць другім раздзеле: “Ісус жа адказаў ім:”Вы памыляецеся, не ведаючы Пісанняў, ні сілы Божай. Я – Бог Аўраама, і Бог Ісака, і Бог Іакава. Я – Бог не мёртвых, але жывых...”

Працягваў маляваць, слухаў, у большасці згаджаючыся з яго разуменнем тэкстаў Пісання. І не раз прыходзіла да мяне пытанне – хто ж ты, капітан Ной, на самай справе? Вялікі вучоны, даследчык Бібліі, тэолаг, крытык, ці тая істота, якая знайшла патаемны ключ да расшыфроўкі тэкстаў Бібліі? Ці ты самы звычайны бязбожнік, таму не прымаеш Вышняга і Яго запаветы, а прыкрываешся ведамі, як шчытом. Не адмаўляеш, на словах, існаванне Бога, прызнаеш, што гэта Ён даслаў нам Вучэнне Дабра і Святла, – а насамрэч у цябе далёкія-далёкія планы, пра якія я яшчэ не здагадваюся...

Ужо выпісаў падбароддзе, рот, а вось нос і вочы ніяк не паддаваліся мне.

Накладваў на палатно фарбу, зноў яе сашкрабаў. Пачынаў спачатку, але нешта перашкаджала і замінала, – як нябачны шлагбаўм нехта паставіў перада мною... Злаваў ад бездапаможнасці.

– Мой капітан, выбачай за надакучлівасць: а навошта табе ўсё гэта трэба? Жаданне славы? Лаўры першаадкрывальніка? Ці тут што іншае, чаго я ніяк не магу зразумець сваім, як ты кажаш, варварскім розумам?

Нэма ўцягнуў у сябе паветра, пакрысе выдыхнуў яго.

– Я ж табе тлумачыў, што не толькі я адзін працую над Бібліяй. Нас шмат. І мы хочам напісаць нешта накшталт не Антыбібліі, не раскрытыкаваць яе, звёўшы ўсё да звычайных міфаў ці казак, а зрабіць пераклад яе на адзіную, зразумелай для ўсіх, мову – мову сучаснай навукі. І гэтую, расшыфраваную кнігу, здольны будуць прачытаць усе... Перакананы – прыйшла пара на свае вочы ўбачыць кожнаму тую тэлеграму ад Вышняга, адумацца, стаць іншымі, каб прадоўжыць жыццё не толькі сабе, а і Планеце Зямля... Зло не заўсёды ёсць зло, і Грэх – не заўсёды ёсць грэх. Праз грэх трэба ісці да ачышчэння, праз жорсткасць, прагу авалодаць сусветам... Я таксама хачу адцягнуць надалей канец свету, як і людзі. Але чалавек патанае ў граху і прыбліжае яго, а мая задача перанесці тыя тэрміны на мільён гадоў...

– І такое магчыма?

– Цвёрда перакананы: магчыма. Адно толькі хіба непакоіць – каб не было задужа позна. Каб не здарылася ўсё адначасова – і адкрыццё ісціны, раскрыццё сэнсу папярэджання, і жах таго няшчасця, якое можа абрынуцца на галовы – грэшнікаў і праведнікаў, дурных і разумных...

– Ты маеш на ўвазе канец свету, пра які папярэджвае Пісанне?

– І гэта таксама. Да нашага перыяду было ўжо не меней чатырох канцоў свету. Гэта калі на планету абрыньваўся метэарытны дождж, калі гінула ў гіене вогненнай усё жывое... І такое працягвалася амаль рэгулярна – праз некалькі мільярдаў гадоў... Я назіраў за гэтым, я непасрэдны сведка. І не хачу зноў бачыць

тое.

– Цывілізацыі гінулі, а потым зноў нараджаліся? – не звярнуў я ўвагі на яго апошнія словы. – І Ньютан табе расказаў пра тое.

– Адкуль ведаеш, маэстра?

У яго нядобра неяк загарэліся вочы.

– Бо і я там знаходзіўся, і чытаў яго даследванні. І цябе бачыў, як ты ішоў следам за мною...

– То ж я і адаслаў цябе туды. Каб ты ведаў, што канец свету не так ужо і далёка. Але я магу яго перанесці на больш позні тэрмін.

– Цывілізацыі дасягнулі найвышэйшага росквіту ў навуцы і духоўнасці. І ведалі, што іх спасцігне канец. Апакаліпсіс. І яны папярэджвалі наступных, як можна пазбегнуць іх памылак... Ну, няхай не памылак, бо іх розум бездакорны, а той наканаванасці, якую прыгатавалі яны для сваіх наступнікаў, – гэтага ўжо яны пазбегнуць не маглі... Мусіць жа, яны не здольныя змяніць арбіту руху зямлі, каб ухіліцца і пазбегнуць метэарытнага камняпаду...

Зноў маўчым. Пэндзаль ужо не топчацца на месцы, а спакваля праторвае дарогу да галоўнага мазка...

– Анатас, а як ты растлумачыш тое, чаму ў Іісуса было дванаццаць апосталаў? Не адзінаццаць, не трынаццаць ці пятнаццаць?

– Ты не ведаеш? Ці ведаеш, ды мяне праверыць хочаш? Іісус задоўга да ўсіх падзей спазнаў, хто няверуючы, і хто здрадзіць яму. І таму сказаў: “Для таго і казаў Я вам, што ніхто не можа прыйсці да мяне, калі на тое не будзе дазвол яму ад Айца Майго... Але прыдзе час, і ён наступіў ужо, калі шчырыя прыхільнікі будуць пакланяцца Айцу Майму ў духу і ісціне, таму што такіх прыхільнікаў Айцец шукае Сабе. Бог – ёсць дух, і тыя, хто пакланяецца Яму, павінны пакланяцца ў духу і ісціне...” З таго часу многія з вучняў Яго адышлі ад Яго

і ўжо не хадзілі з ім... Тады Ісус сказаў дванаццаці: “Ці не хочаце і вы адысці?” Лічба дванаццаць. Накладзем сэнс сказанага на “функцыі 12 пар чэрапна-мазгавых нерваў”.

– І што атрымаецца?

– Атрымліваецца наступнае. Працаваць з тэкстамі Пісання нельга з халоднай галавой і цвярозым розумам.

– А што – лепш п’яным? – я як бы пасміхаўся над ім, ведаючы, што злавацца ён не будзе – сам жа выклікаў мяне на дыскусію. – Ці...

– Каб увайсці ў вобраз, каб падключыцца да патрэбнай частаты – герцаў, кілагерцаў, – неабходна самому знаходзіцца ў стане калі не шаленства, то ў непрытомнасці, на мяжы жывога і нежывога. Тэксты Пісання заключаны ў «перасоленыя», усёабдымныя фармуліроўкі, якія развіваюць ад установак і лагічнае мысленне. Гэтым займаецца левае паўшар’е. І аб’ёмнае ўяўленне. За гэта адказвае правае паўшар’е. Гэта гармонія, што ўласціва прасторы і часу... Вось гэтыя дванаццаць і праігрываюць гульнёвую сітуацыю для абодвух паўшар’яў галаўнога мозгу. І мая гульня ўяўлення, з падказкай розуму, плюс яшчэ нейкія невядомыя і вядомыя мне сілы, і навучылі мяне чытаць даслоўна – даслоўна! – тэксты Бібліі. І напачатку было Слова і Слова было Бог. Значыць, не літара, а слова... А слова – гэта сімвал. Гэта – формула. Гэта – нота. Гэта – указанне, код, шыфр...

Пачутае гучэла як праўда.

Алкепаў не толькі спакушаў мяне, а іператвараў, падпарадкоўваў сабе.

Рызыкоўным і гібельным было маё будучае...

....

Рука стамілася, і незразумелы цяжар лёг мне на плечы. Да ног як нехта прывязаў камення.

– Ты ж са мной згодзен, спадар мастак?

– У асноўным. Адно хіба – дэталі... Але то, можа, і неістотна.

– Істотна тое, што фанаты бачаць больш, чым астатнія. У іх бачанне з вышэйшых формаў дзейнасці. Але тут галоўнае не пераступіць парог, не перайсці мяжу. Балансіроўка паміж жыццём і смерцю, паміж розумам і ...

– Шызам? – удакладніў я, нарываючыся на невядома што.

– Во-во... Я некалькі разоў быў у коме, вяртаўся з таго свету, але вызначыў усё ж той парог ці мяжу, за якія нельга ступаць. Паміж тым светам і гэтым – зразумеў: пераступіўшы, знойдзеш смерць. Прыкладам фанатычнай адданасці навуцы можа служыць Зміцер Мендзелееў. Яго стан, калі, так бы мовіць, “дах паехаў”, яго прага адкрыцця базіравалася на ведах у галінах фізікі, хіміі, матэматыкі – і гэтак далей, – прывялі да адкрыцця перыядычнага закона, які існаваў даўным-даўно. Але не ўсе, – асабліва падкрэсліваю, – не ўсе валодаюць такім уменнем працы ў інфармацыйных палях – з дванаццацю галоўнымі памочнікамі, – і застаюцца пры сваім розуме. Колькі ўжо разумных і геніяльных падыходзілі да гэтага рубікона, і былі на правільным шляху, ды не разлічылі свае сілы, забыліся пра свае “дванаццаць апосталаў”, пільнасць і перасцярогу, і... вар’яцелі.

– Як і папярэджваў Іісус, што нашле на такіх пошасці.

– У яблычка! Бачу, і ты цяпер смелы, бо ведаеш пра кожны крок свой, пра памер затрачанай энергіі, колькі крокаў засталося да таго рубікону?

– Сапраўды так – смелы. І – самаўпэўнены.

– Добра быць самаўпэўненым. Але дзякуючы каму, ты стаў смелы?

– Табе ж, безумоўна.

– Дзякую, што ацаніў мяне. Падабаецца табе знаходзіцца ў такім стане?

– Падабаецца. Але ... нецікава.

– Гэта ж чаму, дазволь спытаць?

– А таму, што ўсё даецца лёгка. А дзе ж пакуты творчасці? Дзёрзкасць фантазіі?

– А мне даспадобы. Бо для мяне не існуе сёння аніякіх тайнаў. Не ведаю, што такое пра нешта не ведаць. Знік страх, бо мне падуладна ўсё-усё...

– Усё-усё? “Няма нічога тайнага, каб не стала вядомым?”

– Во-во... Так, майстра, так...

Анатас зпадылба зірнуў на мяне:

– І ты гэтаму можаш навучыцца... Станеш усёмогучым.

– Богам?

– Навошта – Богам? Ты ж ведаеш, што Бог адзіны, – мы з Ім існуем, як шалі – хто каго пераважыць. І таму я веру не ў Яго, а веру ў сябе. Бо роўны з ім толькі Ён, Іісус, прыдуманы, а я – сапраўдны. І ты можаш стаць упоруч з намі.

– Добра, я падумаю...

– І маё ўладарства будзе доўжыцца 1260 дзён. Тры з паловай гады...

– А што пасля гэтага? Што?

– Хрэнаў сто! – усклікнуў заказчык і стаіўся. Не захацеў адказаць шчыра, не захацеў...

“Во куды заносіць яго, на Каго замахваецца...”

Ён, мусіць, стаміўся ад размовы, распачатай ім жа, бо замоўк надоўга, Схіліў на грудзі галаву, і брыль засланіў

яго твар, стому, пакору...

“А можа такім яго стварыць? – прыйшла нечакана да мяне думка. – Вось іменна такім – ні дэманам і не чалавекам, ні зверам і ні птушкай... А можа ён і ёсць у чатырох тварах, як вечка каўчэга Гасподняга – з чатырма галовамі?”

Маўчаў хвіліну і дзве і тры... Як усё роўна заснуў.

Прыйшлося чакаць, калі сам схамянецца, – працягваў вадзіць пэндзлем па палатне.

А Ноя як і не было побач. Падумалася: адляцеў.

Мусіць, мы стаміліся абодва. Ён ад стараннасці ўразіць мяне сваімі ведамі пра Біблію,– ці не галоўную працу свайго жыцця, – а я ад той увагі да кожнага яго слова...

– Калі ты паверыў ва ўсё тое, што я паведаміў табе, – не падымаючы галавы, глуха пачаў Ной, і голас у яго сапраўды быў стомлены, млявы, – то магу адкрыць перад табою і самае сваё найвялікшае адкрыццё... Нікому ў свеце нават не заікаўся, а табе скажу...

У голасе нечакана гучаў боль і крыўда на нешта ці на кагосьці.

– Чаму менавіта мне, мой капітан? – у мяне чамусьці ўсё пахаладзела ўсярэдзіне, быццам у прыступе гарачкі адкусіў лядзяш і праглынуў яго. – Чым заваяваў такі гонар?

– Анічым. Проста ты, сам таго не заўважаючы, малюючы мяне, стаў мною... Наблізіўся да парога сваёй мяжы, стаў як брат мне.

Мяне ахапіла напачатку здзіўленне, а потым сполах, страх. Куды мне з ім брататацца, баяўся пераступіць парог.

– Ты ж таксама шыфруеш свет і сусвет, кадзіруеш яго, – працягваў капітан Нэма. – І, гледзячы на твае тварэнні, кожны бачыць сваё, бо ты выкрыў іх сутнасць. Але гэта

адначасова іх і не іх. Гэта глыбінна тваё… Вось ты зрабіў мой партрэт. І кожны, хто ўбачыць яго, скажа, што гэта я і не я… Бо гэта мы абодва ў ім. Пабратаныя.

– Што праўда, то праўда, – горка ўсміхнуўся я, адыходзячы ад партрэта, крытычным позіркам ацэньваючы зробленае. – Сённяшні дзень у нашай працы як бы пераломны, сапраўды парогавы… Толькі вось адно хіба…

– Што – не так? – пацікавіўся Анатас, гледзячы на мяне.

Я падышоў да яго. Пільна пачаў углядацца ў твар. Патлумачыў, быццам апраўдваючыся:

– Вочы, мой капітан, вочы нейкія патаемныя і дзіўныя ў цябе.

Няўлоўныя, незразумелыя.

Ён усміхаўся, дазваляў агледаць сябе, адначасова ўглядаўся і ў мяне. Нашыя позіркі сышліся, мы глядзелі нібыта ў люстэрка, у чужых зрэнках бачылі сябе.

Адзначыў: вочы ў Анатаса розныя па колеры. Адзін, левы, – светла-карычневы, звычайны, а другі, правы, – як перламутравы гузічак, з чорнай, маленечкай, кропачкай ў цэнтры. “Гузічак”, мне падалося, круціўся, не вельмі хутка, але круціўся: супраць ходу гадзіннікавай стрэлкі.

– Вочы, як вочы… Цябе бачу, усіх бачу, свет бачу…

– Ведаю… Але мне якія маляваць? Калі зблізку глядзець, то яны выглядаюць аднолькавымі, калі за некалькі крокаў, як ад мальберта, то яны падаюцца іншымі – рознымі… А калі адысці далёка? Якія ж яны на самай справе?

Пазіроўшчык зарагатаў, адкінуўшы галаву, і на шыі яго заскакаў востры кадык.

– А ты сумленна адрабляеш свой ганарар, скажу табе.

– Мне інакш нельга.

Не спыняў угладванне да тае пары, пакуль не зафіксаваў усё, што хацеў. Ляпнуў сябе па каленях, абвясціў:

– Усё! Вывучэнне твайго твару скончылася. Цяпер я ведаю, як трэба завяршыць працу – твой партрэт, як ты кажаш, абраз.

Ной заківаў галавой, згаджаючыся:

– Гэта добра, калі ведаеш. Але, паслухай, дружа, мо на сёння дастаткова? Мы ж абодва стаміліся, здаецца... Хаця я даў слова, што будзем сёння працаваць да знямогі, мы абодва ўжо вычарпаліся...

Прызнацца, рабіць перапынак мне дужа не хацелася, бо ведаў, што заўтра твар яго і вочы будуць зноў інакшымі, – і ўсё прыдзецца перарабляць нанова. І тое магло працягвацца бясконца. Але я не запрацівіўся яго жаданню, пагадзіўся:

– Што ж, дастаткова, дык дастаткова! Будзем адпачываць! Сеанс сёння сапраўды адбыўся доўгі і напружаны.

Ён падняўся з седайла, пацягнуўся, сашчапіўшы рукі, падняў іх угору, крактануў:

– А нялёгкая, аказваецца, гэта задача – пазіраваць. Разумею цяпер натуршчыц, якія сядзяць гадзінамі перад вамі, мастакамі. Ды яшчэ калі негаваркі мастак пападзецца... З глузду з’ехаць можна... А так мы з табой сумяшчаем і працу, і гутарку-дыспут... Цікава, а колькі ў цябе было натуршчыц? Мусіць жа, усе гожанькія-прыгожанькія? Не з адной, думаю, пераспаў?

Але, ўбачыўшы выраз майго твару, замахаў рукамі, пачаў прасіць прабачэння.

“Ці не Жану ён меў на ўвазе? -– кальнула думка. – Садамазахіст”.

12.

– Слухай, браце Антон, прапанова ёсць, – пасля перакусу і чарачкі каньяку звярнуўся да мяне капітан – быў, відаць, у гуморы. – Ты служыў у войску?

– А як жа. Двойчы. Салдатам – у Нямеччыне, у ГСВГ. У Ордруфе – паміж Дрэзденам і Ляйпцыгам. А афіцэрам, начальнікам клуба, без клуба, у Полацку... Па прымусе. Мазырскі ваенкам Бескаравайны вырваў мяне нават з райкама партыі (а мо той райкам сам і загадаў ваенкаму, каб мяне адправілі далей ад іх), – падалося яму, што я яго жонцы перашкодзіў атрымаць нейкую грамату ад яе бальнічнага начальства... А я нават не ведаў пра яе існаванне.

– Зразумеў. Тады адкажы на такое пытанне. Калі салдат добра служыць, якое ён атрымлівае заахвочванне ад камандзіра?

Доўга не думаючы, адказваю, нават не ведаючы, куды ён хіліць размову:

– Кароткатэрміновы водпуск! Праўда, за час службы, за тры гады, мне так і не ўдалося пакарыстацца такім правам.

– Чаму, браце Антон? Сам не хацеў, ці...

– ... ці... ленаваўся служыць. Не быў выдатнікам баявой і палітычнай падрыхтоўкі. Не жадаў ім быць. Страляў і бегаў добра, а вось пра паслядоўнікаў Леніна-Сталіна няскладна гаварыў. Няправільна, так сказаць, разумеў палітыку роднай партыі і ўрада.

– А, вось яно што... Разумею. Але ж гэта харошыя людзі. Ты можаш з імі сустрэцца тут.

– З імі? Тут?!

– А чаму б і не? Тут і Брэжнеў, і Сталін, і Ленін, Троцкі і

Берыя, Гітлер і цар Ірад… Усё яшчэ здзіўляешся? Не Антон, а Фама Няверуючы... Так, і яны тут, і шмат іншых. І гены ад іх узяты, і ў школе клонаў іх паслядоўнікі... Зноў запусцім на зямлю, так сказаць, адправім у масы... Нам без іх ніяк нельга. Гэта ж касцяк нашай ідэалогіі. Так сказаць, касцянізацыя чалавечых душаў.

“Гузічак” у Ноя закруціўся хутка-хутка, і ён прыкрыў яго чорным брывом, як схаваў усё роўна, потым заўсміхаўся, быццам абдумваў наступныя словы, што збіраўся сказаць мне...

– Чуй сюды, хлопча... А мы тое можам паправіць.

– Што – паправіць? – перапытаў, не падазраючы нічога – ні кепскага, ні добрага.

– Адпачынак твой, водпуск. Ты ж, можна сказаць, у мяне на службе, так? І не лянуешся, працуеш выдатна, не шкадуючы рук і галавы. І – ног. І сэрца сваё аддаў мне, і душу прадаў. Дык я, як камандзір, твой Бог і вайсковы начальнік, проста вымушаны аб’явіць табе кароткатэрміновы адпачынак.

– Як гэта? – у мяне соладка зашчымела ў грудзях, мройная млявасць падступіла да “дванаццаці”.

– А так гэта, Антон... Ты хочаш пабыць, хаця б паўсутак, там, дома, у сваёй Навабеліцы? У рэальным тваім, зямным, свеце? Каб параўнаць плюсы і мінусы таго і гэтага жыцця?

– А ці магчыма тое, мой капітан? – затоена, з прыдыхам спытаў я, паспеўшы падумаць, што, мусіць, здзекваецца ён з мяне. – Жартуеш, так?

– Не, на поўным сур’ёзе, – адказаў Анатас. – З сябрамі, ці, дакладней, з братам, так не жартуюць.

– Калі сур’ёзна, то вельмі хачу пабыць дома. Ты ж сказаў, што ў цябе немагчымага нічога няма...

– Во-во, няма... Добра, што гэта памятаеш... Ладна,

адпраўлю цябе на пагулянку... Але толькі з адной маленечкай умовай.

У мяне перахапіла дыханне:

– Якой – ўмовай?

– Каб ты там не здзіўляўся з таго, што будзеш чуць і бачыць.

– А што я там магу ўбачыць дзіўнага і страшнага? Што там перамянілася? Рэвалюцыя адбылася? Пазьняк уладу захапіў? Ці мы далучыліся да Эміратаў?

– Ні тое, ні другое, ні трэцяе... Нічога... Таму ўсё там будзе натуральным, толькі вось ты сам...

– Сам – што?

– На месцы разбярэшся, – не пажадаў тлумачыць мне Ной.

Далей пра што-кольвечы пытацца ў яго баяўся ўжо. А папытацца хацелася хіба пра адно – калі можа тое адбыцца, і пры якіх абставінах.

Алкепаў, унурыўшыся ў нейкія свае думкі, маўчаў, схіліў зноў галаву на грудзі – як знясілеў усё роўна пасля абвяшчэння мне прыемнай весткі. Мне адно толькі заставалася чакаць, аддаць сябе на міласць майго заказчыка.

– Ты атрымаў ад мяне дзве прапановы. Першая – пабыць у маім самым запаветным сакрэтным пункце. Другое – у якасці заахвочвання аб’явіў табе кароткатэрміновы адпачынак. Так бы мовіць, выправіў памылку камандзіраў савецкай арміі. Табе цяпер даецца права выбару. Што на першым месцы, выбірай сам...

Вытрымаўшы паўзу, як быццам вагаўся, як мага спакойна адказаў:

– Дома найперш пабыць хачу... А сакрэтны пункт – пасля вяртання. Нікуды ён ад мяне не падзенецца. Мне

і сапраўды цікава паглядзець на тое, да чаго ты даўмеўся ў сваіх даследваннях. Геніяльных даследваннях.

– Дома, дык дома, – пагадзіўся Анатас. Правільны выбар, хвалю… Без дому нам нельга… Дом – гэта ўсё, гэта – прыстань, гавань, абіцель… Я не ведаў, што ты можаш быць яшчэ і падхалімам. Ты ж ім ніколі не быў.

– А тут стаў, – заўсміхаўся я. – Хіба ж нельга пахваліць тваю геніяльнасць? Ты мяне хваліш, а мне цябе нельга?

На маё пытанне адказаў рогатам:

– Тады – што? Рыхтуйся.

– А як рыхтавацца? Што можна браць з сабой?

– Усё, што тваё, што табе належыць. Ганарар, напрыклад. Бяры дарожную сумку. Грузі туды, колькі хочаш, валюту. Занясі дадому. Ці ў банк пакладзі на працэнты. Можаш катэдж на беразе Сажа ці Чорнага мора купіць. Фарбаў набраць самых неабходных.

– А калі… калі я змагу адправіцца?

– Неўзабаве. Я дам табе сігнал. І тое будзе хутка. Вельмі хутка…

13.

… Зноў рука пацягнулася да паперы. Нехта прымушаў мяне тое рабіць. Я не працівіўся, падпарадкоўваўся ці то поклічу, ці то прымусу. Але гэта не прыгнятала мяне. Мне трэба было апынуцца ў бязводнай пустыні, убачыць Марыю…

“… Стамілася Марыя Магдалена ад уцехаў і юрлівай асалоды.

Стамілася і расчаравалася. Перастала адчуваць на язык віно і хлеб, соль і цукар… Не магла на смак адрозніць

адно ад другога...

– Спыніся, Магдалена, – Нехта сказаў ёй, – і ў грахах ёсць свая мяжа...

– А як спыніцца? Не ведаю, як тое зрабіць...

– Перастань займацца блудам. Адумайся...

Задумалася Магдалена над папярэджваннем, спалохалася, – ніхто да гэтага так ёй не гаварыў. Нябачны, мусіць, хацеў захаваць яе душу і жыццё. І голас у Нябачнага быў даверлівы, бацькоўскі...

Яшчэ хацела папытацца пра нешта, але адчула, зразумела, што Нябачны адляцеў ад яе, пакінуў. І ёй стала страшна. Невыносна страшна.

Уявіла свой заўтрашні дзень, і сэрца апаліла горыч. Успомніла папярэднія – бесклапотныя, ахутаныя шалам і жарсцю, дні, – і сэрца апёк сорам...

“Божа! То д‘ябал збіў мяне з тропу, усяліў у мяне імкненне да граху... І я наталяла сваю смагу пад любым кустом, на любым лапіку зямлі. І ніколі нікому не адмаўляла, – мяне і кідалі ў агонь беспамятства, бо ведалі, што я не адкручуся ад іх... Я ўжо не чалавек, а паслухмяная цацка ў чужых руках. Божа, дай мне сілы спыніцца на маёй дарозе, усялі ў мяне розум. Навучы бяспутных шляхоў Тваіх!..”

Першае, з чаго яна пачала, сказала свайму чарговаму каханку:

– Я не ведаю цябе, чалавеча! Ты, мусіць, памыліўся, ідучы да мяне... Не ў тыя дзверы ты зайшоў, не ў тыя...

Той здзіўлена паглядаў на яе, падумаў, што сапраўды памыліўся, бо не пазнаваў яе, – стала Марыя Магдаліна раптоўна чужой і непрыступнай. І голас іншы, і пагляд, і рухі, і позірк... Не Магдаліна была перад ім, а нехта іншы, чужы і незнаёмы...

Пазаўчарашняму каханку зусім нічога не адказала на

яго заляцанні, – злосна зірканула на яго, як пранізала зневажальным позіркам, плячом павяла і, апусціўшы вочы долу, прайшла ціха паўз яго, пакінуўшы яму недаўменне і незразумеласць...

На апошняе месца сустрэчы – пад разгалістай смакоўніцай – яна высыпала з горшчыка попел, набраўшы яго з таго кастрышча, у якім спаліла сваё адзенне, у якім штовечара выходзіла для таго, каб кінуцца ў абдымкі ўцех і жарсці... Высыпала, і потым той жа горшчычак разбіла – і ён рассыпаўся на дробненькія аскалёпачкі...

“Ну, усё... – падумала, страсаючы з сябе нябачны груз, – я падышла да таго парога, які пакуль што нельга пераступаць... За ім і пачнецца маё новае жыццё. Але перад гэтым павінна здзейсніць галоўнае, без чаго не магу жыць...”

Яна адправілася ў пустыню – як мага далей ад мора Галілейскага. Не брала з сабой ні ваду, ні віно, ні праснака... Бо ведала, што не адчуе іх смаку, не натоліць смагу і голад, бо яго ў яе і не будзе...

Надарылася ёй быць надоечы ў горадзе Наін.

Стомленая, сядзела каля гарадской брамы, прыхінулася да халоднае сцяны... Ёю апанавала нечаканае здранцвенне. Гайдалася перад вачыма блакітнае мроіва, шэры туман... У людзей, што праходзілі міма, былі запаволеныя рухі, – быццам яны не хадзілі, а плавалі ў паветры...

Як у сне паўсталі перад ёю дванаццаць, і іх Настаўнік, апрануты ў чырвоны хітон – да пятаў. У гэты ж час праз браму на марох выносілі нябожчыка – юнака, адзінага сына ў маці. А перад гэтым у яе памёр муж, і яна засталася ўдавой...

Гора невыноснае абрынулася на жанчыну. Марыі Магдаліне здавалася, што яна чула, як выказвала сваё гора ўдава: “Божа, Божа! За што Ты так караеш мяне? Які грэх я ўчыніла? Ты забраў ад мяне мужа, адабраў і

адзінага сына... Навошта ж жыць мне, Божа? Забяры і маё жыццё, хачу быць разам з імі ў Царстве іх...”

За ёю шмат народу ішло з горада – многія ведалі жанчыну, і ўсе пранікліся яе горам.

Моўчкі рухалася пахавальная грамада людзей.

Нешта сказаўшы сваім вучням, Настаўнік, аддзяліўся ад іх. Падышоў да яе, крануўся пляча, вымавіў:

– Не плач, маці сына свайго жывога!

– Хто Ты? Сын мой памёр, а не жывы.

– Я Той, да каго ты звярталася. Толькі Я не выканаю просьбу тваю, а вярну сына табе.

– Навошта ж так здзекавацца над беднай удавой, – вымаўляла жанчына з цяжкасцю словы, не бачачы Таго, Хто стаяў побач з ёю...

Ён больш нічога не сказаў, а падышоў да тых, хто нёс памерлага, дакрануўся рукой да мароў. Убачыўшы тое, насільшчыкі спыніліся.

Нахіліўшыся над юнаком, наблізіўшыся да самага твару, шапнуў на паўголаса:

– Хлопча! Ці чуеш ты мяне? Табе кажу – устань!

Нябожчык падняўся і сеў. Здзіўлена агледзеўся, не разумеючы, чаго так багата сабралася народу, загаварыў да Таго, Хто абудзіў яго:

– Ты – хто?

– Я той, хто ўваскрашае людзей. Ідзі да маці сваёй, супакой і абрадуй яе...

Усіх, хто бачыў тое, апанаваў страх. Самыя бліжнія пападалі на калені, баючыся глядзець на Таго, Хто на іх вачах зрабіў цуд. Такога людзі ніколі не бачылі, і не чулі пра такое. Бо тыя, хто паміраў, каго пакідала душа, ужо ніколі не вярталіся да жыцця...

Насільшчыкі апусцілі мары на зямлю.

Юнак лёгка саскочыў з іх, падбег да маці, якая не магла і слова вымавіць, толькі радасна глядзела, не верачы ў цуд, на свайго сына.

Ён абняў, прытуліў да сябе...

Адзін толькі іўдэй, у белай кужэльнай барадзе, далёкі родзіч удавы, які, як і яна, не апусціўся на калені, гледзячы ў неба, прамовіў:

– Вялікі Прарок паўстаў сярод нас, і Бог наведаў народ Свой.

Далёкі і глухі гром пракаціўся за горадам, доўга не аціхаў, перакатваўся з гары на гару...

Марыя Магдалена не мела сілы ўстаць, і хоць бы падысці на колькі крокаў – яе як хто прывязаў ці закаваў у ланцугі, быццам не дазваляў, каб яна і на адлегласці не набліжалася да Яго.

– Хто ты? – праз плячо спытаў юнак, не адрываючыся ад маці.

Ужо здалёку данёсся Голас:

– Я той, які даруе грахі чалавечыя... Я той, хто дае, пасля пакаяння, жыццё вечнае...

Марыя Магдалена ў пустыні не адчувала ні спякоты, ні начнога холаду, ні павеву ветру... Збіла ногі, і яны крывянілі, пакідаючы на пяску чырвоныя адмеціны, – але яна і болю не адчувала. Кроў сцякала на камяні і пясок, запякалася на сонцы... У горле перасохла, але і сухасці не адчувала...

Яна стала падобнай на здань, на прывід, які не меў ні душы, ні нават цела...

Яна не лічыла дні, колькі знаходзілася ў пустыні.

Запомніла толькі, што ў першую ноч убачыла ў небе

сярод зорак тоненькі сярпочак маладзіка... А пасля яшчэ прайшло некалькі начэй – колькі, не лічыла... А аднойчы падалося, што яе пачалі пакідаць сілы. І ўжо не была нават упэўнена, што здолее дабрысці да горада...

Тую адлегласць, якую ў першы дзень яна прайшла за гадзіну, вяртаючыся назад, пераадольвала ад усходу да захаду сонца.

І Нехта зноў, Нябачны, але добра Чутны, гаварыў ёй: “Светач целу – ёсць вока. Дык вось, калі вока тваё будзе чыстае, дык і ўсё цела тваё будзе светлае; а калі яно будзе благое, дык і цела тваё будзе спрэс цёмнае. Дык вось, глядзі святло, якое ў табе, ці не ёсць цемра? А калі цела тваё ўсё светлае, і не мае ніводнай цямноцінкі, дык будзе светла ўсё так, як бы калі светач асвятляў цябе ззяннем...”

– Чую, усё чую. Дай, Божа, мне толькі сілы дайсці да Цябе...

Падала і зноў уставала, уставала і зноў падала... Губляла свядомасць і вярталася да яе, трацiла прытомнасць, і зноў вярталася да жыцця... Балансавала між жыццём і небыццём. Змэнчаная і счарнелая, застаўшыся ўжо зусім без сілаў, дабрыла да гарадской брамы і села на тое месца, ля сцяны, дзе сядзела апошні раз – калі адчувала сябе прыкутай тут... На ёй вісела не адзенне, а рэшткі лохмы ад яго... Побач з сабой, на зямлі, ўбачыла нейкае рыззё і абрадвалася – будзе чым прыкрыць грудзі. Раней яна не саромелася гэтага, а цяпер ёй не хацелася выглядаць перад Ім і перад людзьмі непрыстойна, хаця ж адчувала, што тое і не так ужо і важна...

Да твару дакрануліся першыя промнікі ранішняга сонца.

Па целе разлілася радасць, калі пачула ад людзей, як яны ўзбуджана гаварылі між сабой:

– Сёння Іісус Назаранін будзе на плошчы, ацаляць зноў

людзей будзе...

“Туды мне трэба, – падумала Магдалена, – толькі б дайсці да плошчы... Хаця б апошняй мне падысці да Яго, і хаця б Ён пачуў маё слова...”

Нішто і ніхто ўжо не прыкоўваў яе да сцяны.

Нечакана яна адчула нават і лёгкасць у сваім целе. Ногі наліліся сілай, з вачэй упала паляндра туману. Марыя Магдаліна яскрава бачыла перад сабою дрэвы і хаты, дзяцей, што гулялі, даганяючы адно аднаго; мурашак бачыла, што перапаўзалі сцежку, – як быццам і яны імкнуліся, спяшаліся на сустрэчу з Ім...

Абапіраючыся рукамі аб сцяну брамы, выпрасталася, адчула, што ногі трымаюць яе, прайшла дрыготка... Адчула на твары подых ранішняй прахалоды... Волглае паветра сцялілася па наваколлі...

Марыя Магдаліна адышла ад сцяны, выйшла на вузкую сцежку, а потым і на дарогу. Яна была ўпэўнена, што яе не пазнаюць, што яна ў сваіх рызманах падобная на прышлую знекуль, на прыблуду, прыхадня, не з гэтых нават мясцінаў...

Яна не выбірала месца на плошчы, дзе б ёй сесці. Прайшла колькі крокаў і апусцілася на цёплую зямлю. Накінула для большай маскіроўкі на галаву, знойдзеную, брудную і ў пылоце, дзяружыну, прыкрыла грудзі... Потым, праз нейкі час, убачыла, што і іншыя – калекі і жабракі, – выбраўшы месца, пасядалі на зямлю...

Марыя Магдаліна пачала ўжо драмаць, сагрэўшыся пад сонцам, і хораша ёй так стала сядзець, усміхацца захацелася.

– А, вось яна, гэта яна – блудніца! – крыкнуў нехта над самым вухам, крыкнуў абрадавана, падхапіў яе пад пашкі. – То ж мы яе заспелі пад час блуду, ды ўцякла яна ад нас, збегла...

– Вось і пакажам Назарэю, што ж Ён на гэты раз скажа

нам... Можа, і схопім Яго сёння...

– А дзе Ён цяпер?

– Казалі, што на гару Аліўную пайшоў...

– Хутка ў храм прыйдзе, вучыць зноў будзе.

Праз плошчу, у суправаджэнні сваіх вучняў, накіроўваўся да храма Іісус Назарэй.

Хто падыходзіў ці падпаўзаў да Яго, абавязкова прасілі аб нечым... І Ён кранаўся кожнага рукой... Марыя Магдаліна памкнулася даганяць Яго, але ўчэпістыя рукі кніжнікаў і фарысеяў трымалі яе моцна за локці... Хацела крыкнуць, паклікаць Іісуса, ды яны даланёй сціснулі ёй рот, зноў закавалі ў нябачныя ланцугі...

Счакалі, пакуль процьма народу збярэцца ў храме, потым пацягнулі яе, як агнца на закланне...

Іісус Назарэй сядзеў і гаварыў народу прытчы, і яны разумелі Яго, здзіўляліся з яго вучэння, і на кожнага з іх сыходзіў Дух Божы.

Кніжнікі імкнулі на сярэдзіну храма, адпіхвалі тых, хто сядзеў на падлозе, вялі пад рукі жанчыну. Іісус не глядзеў у іх бок, не перапыняў свае словы, не звяртаў увагі на валтузню, якую ўтварылі кніжнікі, бо ведаў, з чым яны прыйшлі да Яго, каго прывялі...

– Настаўнік! – дачакаўшыся, калі Ён скончыць тлумачэнне прытчы, звярнуўся адзін з іх – ніжэйшы ростам, з белай барадой, з едка-пісклявым голасам і злым позіркам. – Настаўнік! Усё, што Ты гаворыш народу, усё правільна, нічога абвергнуць не можам... Але скажы, Назарэй, нам вось пра што... Мы гэтую жанчыну заспелі ў блудзе, і мы сведчым, што яна блудніца і грэшніца. А Майсей у Законе наказваў нам такіх пабіваць камянямі. Ты што на гэта скажаш?

Іісус усміхнуўся, і, не гледзячы на іх, пішучы пальцам па зямлі, спытаў:

– Выпрабоўваеце Мяне, знайсці ў Маіх адказах хочаце нешта супрацiўнае Майсею, і такім чынам звінаваціць Мяне?

Яны зноў прыставалі да Яго, яшчэ больш настойліва. Людзі з цікавасцю назіралі за кніжнікамі і Госпадам. Ведалі, што кніжнікі ні на адну літару не адступалі ад Законаў Майсея, усе Законы ведалі напамяць – хоць днём у іх спытай, хоць ноччу…

Ён, па-ранейшаму, не падымаючы галавы, схіліўшыся нізка, крэслячы пальцам па зямлі, сказаў да іх:

– Кажаце, што Майсей заклікаў пабіць камянямі? Добра, згодзен. Тады хто з вас не мае на сабе граху, той хай і кіне першым камень у яе!

Прамовіў, зноў нахіліўся і працягваў пісаць на зямлі.

Кніжнікі пераглянуліся. Адпусцілі Марыю Магдаліну, – аднялі ад яе рукі. Старэйшы з іх першы пакінуў храм. Потым наступны, адзін за адным, – і застаўся адзін Іісус і Магдалена, якая стаяла, апусціўшы вінавата галаву.

Іісус, схіліўшыся, і не бачачы нікога вакол Сябе, акрамя жанчыны, спытаў у яе:

– Жанчына! А дзе твае абвінаваўцы? Ніхто не асудзіў цябе. Ніводзін камень не паляцеў у твой бок?

– Ніхто не асудзіў мяне, Госпадзе!

– І Я не асуджаю цябе. Ідзі, і больш не грашы.

Яна стала на калені:

– Дзякую, Госпадзе Ісусе! З тым і прыйшла…

Тады Ён зірнуў у яе бок, усміхнуўся, прамовіў:

– З верай ты прыйшла да мяне… З верай пойдзеш і далей. Яна выратавала цябе… Памочніцай мне будзеш, – ідзі з Госпадам…

І, ужо больш не зважаючы на жанчыну ўвагі, прамаўляў

адно да людзей:

– Я – святло свету. Хто пойдзе следам за Мною, той не будзе больш блукаць у цемры, а будзе мець святло жыцця...

“Я пайду за Табою, Госпадзе, – прашапталі асмяглыя вусны Магдаліны, – толькі не адпрэч мяне ад Сябе...”

Ніхто не звяртаў на яе ўвагі, – не дакараў, не ўшчуваў.

Слухалі Літасцівага.

Невядомы падарожнік, накінуўшы на галаву балахон, схіліўшыся, баючыся, каб не ўбачылі яго твару, сядзеў каля парога, нешта пісаў на невялічкім пергаменце.

Магдаліна пазнала ў ім таго, хто сустракаўся ёй у пустыні. Але адвяла ад яго позірк, слухала і глядзела на Таго, словы Якога былі чуваць і праз тысячагоддзі...”

14.

Доўга хадзіў з кутка ў куток па каюце.

Думкі роем віліся ў галаве. Я не вераў, што Анатас-Во-во пайшоў на такі рызыкоўны крок – выпусціў мяне са сваёй вязніцы. Чаму не баіцца, што я магу і не вярнуцца? А калі заявіць пра тое ў пракуратуру ці міліцыю?.. Тут жа і высмяяў сябе за гэта – хто ж мне паверыць, што мяне ўкрала нячыстая сіла, яшчэ і ў “псіхушку”, чаго добрага, запіхнуць...

Калі ж падступіла стома і захацелася спаць, заваліўся ў ложак. Але яшчэ доўга не ішоў да мяне сон...

Прачнуўшыся, пачаў збірацца ў дарогу.

Рабіў ўсё няспешна, стараючыся не паказваць залішне радасці. Расчыніў дзверы свайго пакоя, адчыніў шафу. Узяў дарожную, сярэдніх памераў, сумку фірмы “Adidas”, і ўкінуў туды некалькі пачак “зяляніны”.

Паважыў у руцэ. Потым падумаў і адклаў меней паловы назад – каб не паказацца задужа сквапным. Пасля гэтага сумка падалася мне ў меру важкай, і ў меру лёгкай.

За акном плыў ранейшы туман – суцэльны, аднаколерны, як усё роўна глядзеў я ў матавае шкло.

“А можа мне ўсё ж уцячы, застацца там і не вяртацца? – падпаўзла невядома адкуль нечаканая думка. Але тут жа яе адпрэчыла другая: – Ну і дурань жа ты, аднак, – хіба ж Ной не знойдзе цябе ўсюды?”

Сядзеў ў задуменні і развагах з гадзіну, а мо і больш, – а колькі дакладна, не ведаў...

Неўзабаве парог каюты пераступіў капітан Нэма. Усміхаўся. Меў, значыць, добры настрой. На ім шэры плашч. У руцэ яшчэ адзін такога ж колеру.

– Гэта для цябе, – падаў мне. – Там, у вас, дождж ідзе... Ды і халодны.

– Дзякую за клопаты, мой капітан!

– Ну, цяпер гатовы?

– Як салдат перад маршам! – вясёла выгукнуў, нават казырнуў яму.

Во-во зірнуў на маю сумку, выгнуў недаўменна ніжнюю губу:

– А ці не замала ўзяў? Не любіш насіць цяжкае?

Можа, ён і падколваў мяне, не ведаю, але адказаў спакойна і ціха:

– З мяне досыць. А лішняга нават і свіння не есць...

– Во-во... Усё ў меру, казаў Неру. Ну, глядзі...

Мы ішлі па доўгім калідоры. Наблізіліся да шырокіх і высокіх дзвярэй, якія тут жа расчыніліся перад намі. Кабіна ліфта прасторная, сцены з люстраў. Столь і

падлога – таксама. Уражанне такое, што ў шасці накірунках былі мы, мы і мы... Куды ні глянь – Анатас і я, я і Анатас...

– Вось па гэтым прынцыпе і пабудавана маё царства, – прамовіў ён, гледзячы ў люстры на мяне. – Бясконцасць усяго – дзвярэй, часу, жыцця...

Міргалі кнопачкі на панелі, на якой ні лічбаў, ні ўказальнікаў. Пяць паверхаў мы падымаліся, дзесяць, а мо і ўсе сто, нельга разабраць. Як і пра час.

Маўчаў капітан, маўчаў і я, не выказваючы сваёй узрушанасці. Ён глядзеў у адну нябачную кропку, якая знаходзілася недзе пад нагамі. Ліфт не гудзеў, не ўздрыгваў, але на вушы ціснуў цяжар – быццам знаходзіліся мы ў самалёце...

Нарэшце, ліфт скалануўся і застыў на месцы.

Расчыніліся дзверы і мы выйшлі на пляцоўку прасторнай і светлай залы. Скрозь хадзілі людзі, размаўлялі, смяяліся, на нас не звярталі аніякай увагі.

– Антон, брат мой, – звярнуўся да мяне капітан Нэма, не адыходзячы ад дзвярэй ліфта. – Цяпер запамінай... Глядзі, тут тры ліфты. Наш самы левы, крайні. Як вернешся, калі зойдзеш у яго, то націскай самую ніжнюю кнопачку – ліфт давязе цябе да патрэбнага месца. Запомніў?

– А што тут запамінаць – усё проста.

– Ну, глядзі. Бо, калі пераблытаеш, то...

– Не пераблытаю. Левы крайні і – ніжнюю кнопку.

– Далей слухай. Колькі цяпер на тваім гадзінніку?

Глянуўшы на цыферблат, здзівіўся: набліжаўся поўдзень.

– Дванаццаць гадзінаў.

– Дык вось... Да поўночы, да таго часу, як вунь на тым табло, што перад уваходам, выскачыць чатыры нулі, што азначае дваццаць чатыры гадзіны, альбо чатыры нулі, ты павінен ускочыць у гэты ліфт.

– А калі спазнюся? Ну, рознае бывае, абставіны недарэчныя, тралейбус зламаецца... Што тады?

Анатас паціснуў плячыма:

– Тады ты застанешся тут назаўсёды... І я тады не здольны буду табе памагчы выбавіцца... Захочаш, дык можаш і не вяртацца. Але лепей вяртайся... Для цябе лепей. Ну, ды, зрэшты, глядзі сам – тут я табе не камандзір, за табой сачыць не буду... Пайшлі, правяду цябе да прыпынку.

Мы выйшлі з памяшкання. Я азірнуўся, каб ведаць, куды, да якога будынка трэба вяртацца. Над фасадам вялікімі літарамі абазначыўся надпіс “МэбляАлкепБанк”.

– Яго ж не было ў маім горадзе, мой капітан! – усклікнуў я, не адрываючы позірку ад высотнага сучаснага будынку.

– Правільна, не было. А цяпер ёсць... Яго пабудавалі праз шэсць месяцаў, як ты пакінуў горад... Па еўрапейскай тэхналогіі. Хутка і якасна.

“Усяго за паўгода? – ледзьве зноў не ўскрыкнуў. – А колькі ж тады адсутнічаю? Што падумае пра мяне жонка?!”

Сапраўды, месца знаёмае. Каталіцкі касцёл, які ўзвялі вернікі замест нашых мастацкіх майстэрняў каля сквера, побач – універсітэт імя Францішка Скарыны. А паміж імі ўзвышаўся банк. І быў ён, трэба адзначыць, прыгожы, сучасны, аж зіхацеў пад промнямі сонца, якога я даўно не бачыў і з вялікай асалодай і задавальненнем падставіў яму твар... Паверхаў мо з сорак налічваў будынак.

Прыпынак насупраць філалагічнага факультэта

ўніверсітэта. На асфальтавую пляцоўку высыпала купка дзяўчатак-студэнтак. На ганку стаяў мой дружбак – Янка Штэйнер, доктар філалагічных навук. Размаўляў з нашым земляком – Андрэем Федарэнкам. Выцягнуў усёткі яго Янка са сталіцы, каб студэнтам пра сябе расказаў. Нас яны не бачылі, хаця мы праходзілі ў некалькіх кроках ад іх.

Мусіць, скончыліся заняткі, і дзяўчаткі спяшаліся раз’ехацца па сваіх маршрутах, весела шчабяталі, расказваючы адна адной пра нешта сваё…

– Здала, Ленка?

– Ой, здала… Я спаднічку кароткую задрала да самай…, а ў яго і вочы на лоб… Паставіў.

Засмяяліся абое.

– Гэта нашы кадры, – кіўнуў у іх бок Нэма, – вось ім і належыць будучае…

Якое будучае, я не ўдакладняў, не тое мяне хвалявала ў той момант.

Падышла “адзінка” – тралейбус. На ім мне льга даехаць да вакзала, а потым перасесці на сваю “пяцёрку”, якая і давязе мяне да патрэбнага прыпынку ў Навабеліцы.

– Ну, што, табе пара?

– Выходзіць, што так.

– Тады – да сустрэчы? – падаў руку.

Падалася яна мне халоднай і цвёрдай, як каменнай, што капыт.

Лёгка ўскочыў у тралейбус, стаў на заднюю пляцоўку, памахаў Анатасу, усміхнуўся. Увабраў наздрынамі новага, сапраўднага і натуральнага паветра, па якім засумаваў, з якім зжыўся за доўгія гады. І гэты пах, перамешаны на бензіне і салярцы, на атрутных дымах з трубаў хімзавода, кабельнага і іншых прадпрыемстваў,

што тонамі выкідвалі атрутныя рэчывы на нашыя галовы, на едкіх вятрах, што лізалі мокры брук і запаўзалі ў нашыя лёгкія, – усё гэта мне падалося такім блізкім і такім родным, што ад расчуленасці ледзьве не пусціў слязу...

І не захацелася ні з кім гаварыць, – адвярнуўся ад усіх і глядзеў праз дажджавыя падцёкі на шкле на дарогу, па якой, пырскаючы бруднымі калюжынамі ў абодва бакі, імчалі, абганяючы тралейбус, легкавікі – і ў асноўным інамаркі.

Гулка тахкала сэрца, гатовае вырвацца з грудзей, а адна думка тачыла мяне, непакоіла: “Жонка, як там мая жонка?.. Ці не кінулася ў гулі за гэты час, ці не адказала ўзаемнасцю на дамаганні свайго завуча?..”

Рэўнасць. Але яна не такая балючая, як раней, а з адценнем сваёй вінаватасці. Папытаўся ў самога сябе: “Дык і ці маю я права раўнаваць да некага, калі сам адправіўся ў сваё незразумелае, і дужа доўгае, па часе, падарожжа?!?”

Па маіх разліках жонка павінна знаходзіцца яшчэ у школе.

Сышоўшы з тралейбуса, пакіраваў да трохпавярховага будынка, што знаходзіўся ў канцы завулка “Школьны”.

Насустрач мне, выруліўшы з завулка, праставаў мой калега – мастак Генадзь Ровар. Ён нейкі заклапочаны, унураны ў сябе. А мо і рыфмы шукаў (быў ён яшчэ і рыфмаплётам) па дарозе – у паветры вадзіў рукою. Ці накіды рабіў для будучай карціны, а можа вылічваў, пераводзіў на галаўным кампутары беларускія “зялёныя” у амерыканскія драўляныя.

Дзівак Генадзь. Не выбіўшыся ў знакамітыя мастакі, імкнуўся ў пасрэдныя паэты.

– Здароў быў, Генадзь! – выгукнуў весела, не дайшоўшы да яго крокаў з пяць.

Ровар нават і не зірнуў у мой бок. Прасунуўся паўз мяне як паўз пустое месца... Свіння і тая рохкае, калі паўз яе праходзяць, а тут... Так казаў некалі Пушкар пра такіх, якія сунуцца міма і не вітаюцца. Побач з ім тэпаў і Васіль Ткачоў, аўтар ста дваццаці пяці п’ес, слухаў, пра што баяў яму рыфмач-графамач. І ён не звярнуў на мяне ўвагі – браў прыклад з Говара.

Ну, Ровар то ладна, у мой бок ніколі прыхільна не глядзеў, а Ткачоў… Можа, пакрыўдзіўся, што я пад час апошняй сустрэчы не наліў яму шкалік? Дык ён жа сам сказаў мне, што “завязаў”…

Ну, ладна, ідзіце, ідзіце сваёй дарогай. Мы яшчэ сустрэнемся, тады і пагаворым…

У школе акурат пачаўся перапынак. І дзеці, распранутыя ужо, без куртак і палітонаў, гулялі ў двары.

Перад уваходам у школу, над дзвярыма, вісеў плакат з надпісам “Сардэчна запрашаем”. А між дзвярэй прыцягваў увагу намаляваны каляндар з вялікімі лічбамі.

Спачатку я анямеў, а потым пакрыўся ўвесь халодным потам.

Розум мой адмаўляўся разумець убачанае. Я ж памятаў, калі, у які дзень, спусціўся да берага Сажа, каб ступіць на палубу “Алкепа”, – у дзень бальшавіцкага перавароту – сёмага лістапада... Бо запомніў, як смешна і анекдатычна глядзеліся дзядулі і бабулі, якія, прычапіўшы да грудзей чырвоныя стужкі, сабраліся на плошчы Сатаны і пратэпалі калонай перад бронзавым істуканам... Нейкі дзядок, на мыліцах, схуднелы ад недаядання і вечнага недаўмення, чаго так з ім абышліся партыйныя і дзяржаўныя правіцелі, паклаў да падножжа кветкі, потым апусціўся на калені – яшчэ і памаліўся дыктатару…

Малюючы каляндар, мастак, мусіць, памыліўся. Мне заблажэла: “А раптам то і не памылка? Я пайшоў на

карабель сёмага лістапада 1998 года, а на гэтым календары быў абазначаны... 2001-шы год! Значыць, адсутнічаў ні многа ні мала, амаль тры гады?!? У галаве такое не ўкладвалася. Такога проста не магло быць. Я ж не заўважыў, як пераступіў з аднаго тысячагоддзя ў другое – з дваццатага ў дваццаць першае! Лічыў, што адсутнічаў трошкі больш, як паўгода, ну, няхай дзевяць месяцаў... Мы ж толькі пяць сеансаў з заказчыкам правялі...

Скончыўся перапынак і зазвінеў званок. Пранізліва, аж вушы закладвала.

Першыя, самыя дысцыплінаваныя вучні, рванулі да дзвярэй, ледзьве не збілі мяне з ног, адтапталі чаравікі...

Прыйшлося адысці ўбок, стаць каля акна. Не хацелася замінаць хлопчыкам і дзяўчынкам. Школа гудзела, як патрывожаны вулей, а калі больш дакладна, то як патрывожанае кубло дзікіх пчол, – дзеці вішчэлі, крычалі, смяяліся, свісталі...

Падумалася пра жонку: “І як яна вытрымлівае штодня такое? Хопіць аднаго дня ў гэтым гармідары, каб трапіць у дурдом… Недарэмна жонка часта і прыходзіла дадому раздражнёнай, нават злой...

Няўжо для таго, каб зразумець сваю жонку, мне патрабавалася прайсці праз вароты Д’ябла, як быццам скрозь чарнобыльскую атрутную зону? Гэтая думка апякла мяне. А я ж яшчэ і раўнаваў яе немаведама з-за чаго і да каго… Даруй, Божа, грэх мой!

Калі ўсё аціхла, настаўнікі разышліся па сваіх класах. Я ачомаўся, успомніў, дзеля чаго прыйшоў у школу...

Падняўся на другі паверх. На шчасце, дзверы 9-га “б” класа аказаліся расчыненымі. Яшчэ здалёку пачуў голас настаўніцы:

– Сёння мы з вамі, дарагія мае дзевяцікласнікі, вернемся зноў да тэмы, якую праходзілі на пачатку

вучэбнага года: “На шляху да бальшавіцкай дыктатуры”. У гэтай тэмы два падраздзелы. Першы – “Абвастрэнне палітычнай сітуацыі. Кастрычніцкі пераварот”. Другі – “Беларускі нацыянальна-вызваленчы рух. Абвяшчэнне БНР”. Такім чынам, мы павінны з вамі...

Мне хацелася, каб убачыла мяне жонка ў расчыненых дзвярах, войкнула ад нечаканасці, ды перад усім класам кінулася мне на шыю – якім я тады шчаслівым чалавекам пачуваўся б!

Стаў перад парогам – за тры крокі ад яго, – нябачны вучням з першых партаў. Уваччу адна яна, іх настаўніца, мая жонка. Выцягнуўся ў струнку, як салдат на парадзе, рукі апусціў па баках – па шоўчыку, па-дурному ўсміхаўся: “Ну зірні, павярніся ў мой бок! Павярніся! Ну, няўжо не адчуваеш мяне, не адчуваеш мяне?!?”

Не адчувала.

– Ліка!.. – пагукаў напаўголаса.

Не пачула.

– Лі-ка! – мовіў трошкі мацней.

Рэакцыя тая ж самая.

Але голасу, здаецца, не пачуў ні клас, ні яна сама.

Зноў падаў голас. Крыкнуў, здаецца, гучна, як пракукарэкаў. Потым яшчэ раз – на ўсю школу, не асцерагаючыся, што мяне пачуюць іншыя.

– Лі-ка-ааа! Лі-іі-іка-аааа! – крычаў ўжо на ўсю моц сваіх лёгкіх, як у пустыню, – і з тым жа вынікам.

Тады рашыўся на апошняе.

Паставіўшы каля дзвярэй сумку, пераступіў парог класа Падышоў да жонкі, стаў побач. Чакаў, што яна ўсё ж убачыць мяне, усклікне ад радасці.

– Ліка!?! – ужо з усяе сілы крыкнуў ёй на вуха. Лі-ка-ааа!

Ніякай рэакцыі з яе боку. Ніякай рэакцыі і ад класа...

Чаму, чаму мяне ніхто не чуе? Чаму? Чаму?

Дакрануўся да рукі жонкі, але не адчуў дотыку. Не адчуў яе цела. Толькі яна, на момант, перапыніла свой аповед, як бы здзіўлена зірнула ў мой бок, на мяне, праз мяне, – і зноў працягвала тлумачэнне...

Мне боязна самому сабе прызнацца ў тым, што я зразумеў.

Мяне ніхто не чуе і не бачыць? Чаму так адбываецца? Які такі злы жарт сатварыў нада мною Анатас? Пакараў мяне ці, наадварот, даў магчымасць пабыць нябачным? Але ці не марыў аб гэтым некалі я сам: пабыць нябачным ды пахадзіць-пасядзець побач з сябрамі, паслухаць, што яны кажуць пра мяне; паглядзець-паназіраць, чым займаецца жонка, калі мяне няма... Дык жа радуйся, мары збыліся... Чаму ж не рады, га? Збыліся, здзейсніліся мары ідыёта!

Прайшоўся між партамі, пасядзеў за апошняй, пустой.

А настаўніца працягвала весці ўрок...

“Ну і сітуацыя, – разважаў я, – як мнеўспрымаць тое, што адбываецца са мною?..”

Пытанне напаўзала на пытанне, і ні на адно не мог нічога пэўнага адказаць. Але падсвядомае пачуццё падказвала мне, каб ўсё ўспрыняў спакойна, з гумарам.

Не слухаў, што казала жонка, – глядзеў за акно, дзе ўжо буяў травень, квітнелі сады, пеніліся грушы і вішні, пялёсткавы пах далятаў ў расчыненую фортку і ў клас, п’яніў галаву, дурманіў. Захацелася ўстаць і падысці да форткі, удыхнуць на поўныя грудзі вясновага паветра, адчуць сябе зямным чалавекам... А хіба ж я незямны? Які я, усё ж такі, чалавек? І ці чалавек я – урэшце рэшт?

Ну і ўліп... Ну і папаўся ж я! Як паляшуцкі ўюн у сак.

Ды нічога ўжо не паробіш, шаноўны спадар Антон! Нічога не зменіш. Становішча тваё і нельга сказаць каб зусті кепскае, але ж і не з найлепшых...

У класе, правільней, у школе, жыў кот. Звалі яго Цэзар. Шэрай масці, шыкоўныя вусы, зялёныя вочы. Я і ўбачыў яго на падваконніку трэцяга, апошняга акна. Цэзар драмаў, грэўся на сонцы...

Чамусьці захацелася пагладзіць яго, дакрануцца да мяккай шорсткі. Калі дакрануўся да спіны Цэзара, той нечакана выгнуўся дугой, зашыпеў зллосна ад нябачнай небяспекі, выпусціў кіпцюры і ўпіўся ў маю руку. На падваконнік закапала кроў.

Вучні павярнуліся да акна.

– Цэзар, што з табой? – спытала Ліка, спрабуючы ўзяць яго на рукі, каб супакоіць. – Хто цябе напалохаў?

А кот, лёгка саспружыніўшы, што было сілы, падскочыў як не пад столь і, распушыўшы рыжы хвост, праляцеў, як вавёрка, міма настаўніцы, адначасова выдаючы такое верашчанне, што хоць вушы заціскай... Куляй выскачыў у калідор. Нейкі час чулася яго спалоханае мяўканне...

– Яму сабака прысніўся, – выказаў здагадку вучань з першай парты – у акулярах, з пшанічнымі валасамі.

Смяшынка пракацілася па класе і адразу ж зглухла.

– Можа і так, Міхась, – згадзілася Ліка, прыглядаючыся да акна, дзе толькі што сядзеў Цэзар, дзе стаіўся, як злодзей, я, чакаючы і верачы, што ўсё ж жонка ўбачыць мяне, прызнае. Не ўбачыла, не прызнала...

– Але давайце прадоўжым урок.. На чым мы спыніліся? Бальшавіцкая ўлада рабіла ўсё для таго, каб...

Ліка павяла далей урок, і не-не ды і зіркала на акно. Потым і падышла, стала побач са мною. Быццам нешта адчувала, ці мо нават і здагадалася пра нешта, бо

хацела рукой намацаць тое, што так напалохала Цэзара, – абаперлася аб падваконне, пальцам памацала чырвоныя кроплі.

Я паклаў сваю руку на яе – і нічога не адчуў.

Але яна аддзёрнулася – быццам апалілася...

У клас забег завуч школы Зміцер Панцеляймонавіч – рухавы, вёрткі, невысокага росту, з пышнай чорнай шавялюрай. З парога жэстам рукі загадаў, каб не ўставалі, падаў сшытак класнай:

– Ліка Сяргееўна, дырэктар падтрымаў вашую ініцыятыву.

– Дзякую, Зміцер Панцеляймонавіч!

Завуч як нечакана ўляцеў у клас, гэтак жа нечакана і знік, пакінуўшы пасля сябе пах цыгарэтнага дыму.

Ліка разгарнула сшытак, што прынёс завуч. Сярод старонак ляжала кароценькая запісачка. Я стаяў за яе спіной і лёгка змог прачытаць тэкст:

“Ліка, любая! Ну, чаму ты аббягаеш мяне? Я настойваю на сённяшняй сустрэчы! Яна неабходна для абаіх. Чакаю цябе ў “Залатым пеўніку” – а дзевятнаццатай гадзіне...”

Жонка загарнула сшытак, паклала на стол. На яе твары ніякіх пачуццяў.

– А цяпер запішыце, калі ласка, дамашняе заданне.

Ліка, дыктуючы заданне, падышла зноў да акна, і доўга задумліва глядзела ў двор...

– Ліка Сяргееўна, нічога ў вас новага? – пацікавілася ружовашчокая дзяўчынка са светлымі кудзеркамі, якая сядзела на апошняй парце.

– Нічога, дзеці, нічога... – адказала яна сумна, не паварочваючыся да класа. – Пакуль што нічога... Але

Бог дасць, усё праясніцца...

“Пра каго яны – пра мяне? Вучні ведаюць пра яе гора, пераажываюць за яе, хвалююцца..”

Клас маўчаў, чакаў, калі зазвініць званок, абвяшчаючы перапынак.

Каб зноў не папасці ў дзіцячы вір, хуценька выйшаў з класа, не забыўся прыхапіць сумку, што стаяла каля дзвярэй. Потым спусціўся на першы паверх, прайшоў паўз тэхнічку Кацярыну, якая трымала на руках Цэзара.

Ён зноў натапырыў вушы, зашыпеў, гледзячы ў мой бок.

Жанчына мацней прыціснула яго да сябе.

Ужо на вуліцы мяне дагнаў голас электрычнага званка...

15.

Да дома, у якім знаходзілася мая майстэрня, рукой падаць.

У ёй нічога не змянілася – усё на сваім месцы. Ясь і Яніна пра нешта спакойна размаўлялі, гледзячы адно на аднаго.

Я выгрузіў палову грошай з сумкі, склаў у шафу.

Пасядзеў ў крэсле. Наліў сабе чарачку каньяку, выпіў. Наліў яшчэ. Стала спакойна.

Калі прымружыў вочы, пачуў, як на шафе нешта захрабусцела.

“Мышук? – падумаў абрадавана. – Як жа я забыўся пра цябе? Жывы? Што ж ты еў увесь час?”

Падняўся, падышоў да шафы. У вялізнай місе ляжала паўбохана хлеба.

“Хто прынёс табе яго, Мышук? Ліка? Адкуль дазналася, што ты стаў маім сябрам? Сам сказаў?”

Разумеў, што ён не бачыў мяне. Але ж натапырыў вушы, прыслухоўваўся. Тады я яго ўзяў дзвюма далонямі і зняў з шафы.

– Я вольны! – крыкнуў яму, даючы зразумець, што гэта вярнуўся я, і што засумаваў па ім.

Сеўшы ў крэсла, паклаў яго на жывот і пачаў гладзіць па мяккай галаве. Мышук зажмурыў ад задавальнення вочы...

– Як мне не хапала, Мышук, цябе, каб ты б толькі ведаў...

Шмат чаго гаварыў яму, шмат на што скардзіўся... Ён слухаў мяне, сцішыўшыся на маім жываце, драмаў.

Гадзіннік на сцяне паказваў а шаснаццаць гадзінаў.

У маім распараджэнні было яшчэ шмат часу – больш шасці гадзінаў. Як іх выкарыстаць? Як іх правесці так, каб потым не шкадаваць?..

– Усё, князь Мышкін, – аднёс яго на шафу, да хлеба, – мне пара, браце... Я яшчэ вярнуся.

Знаёмай дарогай, паўз сасновы бор, кіраваў дадому.

Ад груганя ў небе аж чорна – як усё роўна ноч апусцілася на лес. Як выходзіў з ляска, да мяне прыбіўся нічыйны сабака. Ён лашчыўся, не бачачы мяне, адчуваючы цяпло маёй рукі. Скуголіў ад задавальнення, жмурыў вочы.

– Цюцька, цюцька, – казаў я, расчулены, – і ты зразумеў мяне, як і Мышук... Як добра, што ты сустрэўся мне на дарозе, што вы ў мяне ёсць!..

Я сеў на зямлю. Абняў яго за шыю, прытуліў сваю галаву да яго – і пагатоў быў расплакацца ад замілавання і пяшчоты. Над намі каркалі крумкачы, на

нас падалі промні сонца, якое яшчэ не схавалася за высотнымі дамамі, – а мы не маглі зрушыцца з месца. Як быццам у гэтых абдымках знайшлі для сябе самую вялікую асалоду і – неабходнасць адно ў адным...

Калі ж ўстаў з зямлі і пайшоў далей, – праводзіў мяне да самага дома.

Потым дадому прыйшла і Ліка.

Яна перакусіла і легла ў ложак.

Я сядзеў побач, у крэсле, і як усё роўна аберагаў яе сон. Падумаў: “А ці пойдзе яна на сустрэчу? А калі пойдзе, то пра што будуць гаварыць? Пра каханне?..”

Зазірнуў у сябе і адзначыў, што ў маёй душы не было ні грамачкі рэўнасці і крыўды. Ды і з-за чаго крыўдаваць на яе?

Здаецца, задрамаў разам з Лікаю.

Потым глядзеў на яе твар, змэнчаны педагагічнымі клопатамі, пачынаў шкадаваць, што знясільвалася сваёй працай, што ўсе свае сілы і энергію, сваю пяшчоту і дабрыню паклала на алтар школы. Усё сваё жыццё паклала. Да кропелькі. Мо ўпершыню ў жыцці пачаў глядзець на яе з другога, нечаканага для мяне, боку.

Доўга, здаецца, і не ляжала. Паднялася, пайшла няспешна ў ванную. Зазваніў тэлефон, але жонка не чула гудкоў – замінаў струмень вады, што ліўся ў балею. Сігналы доўгія, з перапынкамі – гудкоў з дзесяць. Пошум вады аціх. Ліка, нагрузіўшы на левую руку вымытай бялізны, як абярэмак дроў, прайшла на балкон – паўз мяне. Пачала развешваць на тонкую лёску, нацягнутую паміж сценкамі балкона, бялізну.

Скончыла развешваць, прычасалася, гледзячыся ў люстэрка.

Уздыхнула, не адрываючы позірку ад самой сябе. Пра што яна

думала ў гэты момант, я не ведаў, але ўпэўнены, што думкі невясёлыя...

Потым Ліка паднесла табурэтку да тэлефона, села, узяла слухаўку.

“Каму званіць сабралася? Свайму завучу?”

– Алё, пракуратура? Алег Паўлавіч? Добры дзень! Я па сваім пытанні – ці ёсць якія навіны па пошуку майго мужа? Чаму ніякіх, калі прапаў чалавек, і няма яго ўжо тры гады... Ён жа не належаў ні да апазіцыі, якой вы так баіцёся, ні да партыйных лідэраў... Што? Робіце ўсё магчымае? Як не хвалявацца – я нічога не ведаю пра свайго мужа, а вы “не хвалюйцеся”...

Ліка паклала тэлефонную слухаўку. Яна, здаецца, плакала. Па мне? З-за мяне? Ці ад сваёй адзіноты? Тое, што мяне расшуквала пракуратура і што тое ініцыіравала жонка, мяне вельмі здзівіла. І абрадвала адначасова.

Зноў зазваніў тэлефон.

– Алё... Добры дзень, дачушка! Ды нічога... Навінаў ніякіх. Толькі што званіла ў пракуратуру – і нічога новага. Не, вечарам схаджу ў “Залаты пеўнік”. З завучам. Ды не, якое каханне. Пагаварыць чалавек хоча, выгаварыцца... Як у цябе там вучоба? Ну і дзякуй Богу...

Ціха ў кватэры. За акном чуваць чалавечыя галасы, дзіцячы смех, брэх сабакі. Усё знаёмае, усё роднае і прывычнае.

Зноў зазваніў тэлефон.

– Алё... Добра, Зміцер, буду. Памятаю. Толькі ці трэба гэтае спатканне? Яно нічога не зменіць. Ну, калі так... Добра, што тут збірацца.

“Не хоча ісці, а ідзе. Навошта? Завінавацілася нечым перад завучам, ці – ад няма чаго рабіць? Мо і так... А што я зрабіў бы на яе месцы? Хто ведае...”

З’явілася жаданне схадзіць разам з імі ў кавярню. Для чаго? І сам не ведаў. Пераканацца?.. У чым пераканацца? У распусце і граху жонкі? Ці ў яе невінаватасці? Але, падумаў, каб была пажадная ў распусце, то запрасіла б Зміцера да сябе – хоць на дзень, хоць на ноч... Ці прызначыў бы ёй спаткацца ў людным месцы... Неразумна і незразумела.

Ліка нават і не начапурылася, толькі пераапранулася ў свой, не галоўны святочны, касцюм – светла-зялёны пінжачок з карычневай спадніцай. Прыхапіла сумачку – і пакінула кватэру.

Я ж існаваў, як нябачны цень. Як і яна, ускочыў у тралейбус, але не сеў побач з ёю, бо нехта ж мог сесці на мяне, – а на Ліку, ці ў яе, сядаць мне не хацелася. Стаяў ззаду, назіраў.

У тралейбусе ўсё вакол выглядала і звычайным, і незвычайным. Звычайныя людзі, звычайныя размовы, але я пачуваўся ненатуральна. Для гэтага свету я не існаваў, ці то гэты свет не існаваў для мяне?

Завуч школы чакаў Ліку задоўга да сямі гадзінаў.

Афіцыянтка ўжо накрыла столік. На ім – пляшка каньяку і шампанскае, салаты, яблыкі, апельсіны...

“Мяне так Анатас частуе, – падумалася весела, – а яе Зміцер... Адно хіба адрозненне, што тут шмат народу і на стале няма груш...”

Убачыўшы ў дзвярах маю жонку, ён борздзенька падняўся, пайшоў насустрач. Радасна заўсміхаўся...

– Праходзь, праходзь, Ліка, – запрашаў, адсунуў крэсла.

Яна агледзелася, як усё роўна прыйшла ў гэтую залу ўпершыню. З ёю мы ніколі ў “Пеўнік” не наведваліся. Мы, здаецца, ніводнага разу так і не сабраліся пасядзець сам-на-сам, усё неяк адкладвалі, пераносілі на далейшы, больш спрыяльны, час...

А завуч не зводзіў з яе вачэй, не хаваў сваёй радасці.

– Ты сёння нейкая незвычайная, – прамовіў Зміцер, і тое прагучэла як камплімент, ці то як заўвага. – У вачах тваіх як быццам і стома, як быццам і весялосць...

– Ды якая, Зміцер, у мяне можа быць весялосць? Званіла сёння зноў у пракуратуру.

– І што?

– Анічога. Глуха.

– Ён жа ім нічога не зрабіў. Хто ж мог яго выкрасці?

– Не ведаю. Як пайшоў да таго заказчыка, так і не вярнуўся... А хто той заказчык, як яго прозвішча? Антон казаў, што на караблі будзе працаваць, во і назву ўспомніла – “Алкеп”. Але ніхто той карабель на беразе Сажа і ў вочы не бачыў. Казала ж яму, што вялікія грошы да дабра не давядуць... Хаця ён не на грошы пакваліўся, як мне здаецца...

– Грошы, грошы... – няўцямна паддакнуў ёй Зміцер. – А давай не будзем пра сумнае, Ліка, – ажывіўся, паклаў сваю руку на яе. Яна маўчала, не адымала руку. – Ты як хаваеш яго ўсё роўна. Думай пра жывога – так яно і будзе. Будзем верыць, што вернецца, што ты зноў убачыш яго...

– Каб жа так...

– Ліка, што табе наліць?

– Каньяку.

Завуч выканаў просьбу – наліў чарачку, амаль поўную, – яго і не перапыняла Ліка. Смакуючы, глытком за глытком, выпіла ўсё. Зажавала тоненькім скрылікам лімона, пасыпаным цукрам, задумліва глядзела ў адну кропку.

Трэцяе крэсла каля іх пуставала. І на ім сядзеў я.

Гледзячы на іх, таксама захацелася выпіць і мне. Але я мог толькі панюхаць.

– Можна да вас падсесці? – нехта спытаў над маёй галавой.

– Не, мы чакаем свайго сябра, – схлусіў Зміцер, адпрэчыўшы невядомага наведвальніка – трохі паддатага, трохі нахабнага, расхрыстанага, няголенага...

– Выбачайце...

Я ў думках пахваліў завуча за кемлівасць. І не толькі за гэта. А і за тое, як ён адгукнуўся пра мяне. І на лавеласа ён непадобны. Калі б яны кахаліся, то і паводзілі б сябе зусім па-іншаму.

Далей ужо Ліка піла шампанскае. Яна любіла яго заўсёды. І выпіла поўны фужэр. Але ні добры настрой, тым больш весялосць, не прыходзілі да яе. У меру сур’ёзная, у меру вясёлая, не плакалася Зміцеру пра свае цяжкасці.

Зміцер пачаў размову пра школьныя клопаты, пра тое, што дырэктар нагрузіў звыш меры настаўнікаў, а зарплата мізэрная. Не зусім добрая атмасфера ў калектыве, дырэктар школы любіць падхалімаў і падлізаў, што не мае свайго голасу, а выконвае слепа дырэктывы райана...

Пашкадаваў ужо, што выправіўся следам за імі.

Нічога цікавага не ўбачыў, не пачуў – ніякай такой сваёй тайны яны мне не раскрылі. А і ці была яна хоць ў іх – іх тайна? А клопаты, пра якія яны расказвалі, мяне абсалютна не цікавілі. Хвалявала хіба толькі адно, – як у тых дзікіх і нечалавечых абставінах выжывае мая Ліка?

Змітро наліваў сабе каньяк, субяседніцы – шампанскае. Але піў найбольш сам. Не п’янеў, не балаболіў лішняга і непатрэбнага. Мне падалося, што ён найбольш стараўся развесяліць Ліку, суцішыць яе ўнутраны боль...

У зале стала душнавата, і ён адпусціў вальней на шыі

гальштук.

Іграла прыглушана музыка – мелодыі спрэс замежныя. Сваёй, роднай, як і ўсюды, у такіх установах, не чулася. Падумалася пра тое, што добра паступілі на Львоўшчыне. Выкінулі з ужытку чужыя мелодыі, а танцавалі і спявалі толькі пад свае.

У другім канцы залы танчыла некалькі параў.

Але чамусьці ніводнага разу Зміцер не запрасіў Ліку на танец – не ўмеў ці адчуваў, што ёй не да гэтага?

Замест гэтага прапанаваў прачытаць свае вершы.

“Цяпер прыступіў да галоўнага, – натапырыўся я, – не вытрымаў?”

– Я іх нідзе не друкаваў, – прызнаваўся Зміцер, – і нікуды не дасылаў. А табе прачытаю першай. Добра?

– Чытай, – пагадзілася Ліка, адпіваючы з фужэра шампанскае.

На яе твары адбілася лёгкая ўсмешка. Ліка трошкі павесялела, расчырванелася.

Я, і толькі я, вінаваты ў яе пакутах, кінуў у невядомасць і журбу. А гэта самае страшнае – невядомасць. Яна ж не ведае – жывы я ці не, чакаць ці не чакаць мяне, валацугу і бадзяжніка... Вывад жа напрошваўся сам па сабе: быў бы жывы – абавязкова абазваўся б…

– Тады слухай, – ажывіўся Зміцер Панцелямонавіч, – але перад гэтым уяві, што мы з табой сядзім на беразе ракі – на вечаровым пляжы – і больш нікога няма вакол. Назваў верш “Вечаровае”. І напісана тарашкевіцай.

Ноч... Зоркапад... Перасьпелая поўня
разам купаецца з намі ў Сажы;
фыркаюць ў лузе стамлёныя коні,
ськінуўшы ў стайні пастронкі, гужы...
Кроплі на твары, як зоркі ў небе, –
бляск іх ад месяца зьзяе ўначы.

Сяньня сказаць мне галоўнае трэба,
я ж – як нямы... ты – таксама маўчыш.
Німфа ты з казкі чароўнага Сожа, –
вусны ў вусны – ці саграшу? –
сьмелым мне стаць ты сама дапаможаш, –
шал зухаватасьці ў сэрцы тушу.
Тулісься, шэпчаш: “Сагрэй у абымках...”
Колеш сунічкамі сьпелых грудзей.
Лёгкая ты, як жар-птушкі пярынка –
павай плывеш па вірлівай вадзе.
Ноч... Зоркапад... І – ружовая поўня.
Ськінуўшы ўсё, мы ляцім па Сажы...
Самы шчасьлівы і ўсьцешаны сяньня –
гінем з табою на хмельным крыжы...

Зміцер замоўк, апусціў галаву, чакаў прысуду ад сваёй спадарожніцы. На мой густ, дык верш добры, меладычны.

– Харошы верш, Змітро. Цёплы. Настраёвы. І каму ж ён прысвечаны, калі не сакрэт?

Ён усміхнуўся, пяшчотна паглядзеў на жанчыну:

– Таму, хто і пачуў яго першы...

Ліка схіліла галаву:

– Мне ніхто ніколі не прысвячаў вершаў. Ты – першы.

– Няпраўда. А Антон жа маляваў твой партрэт. Той, дзе ты каля бярозы. То – таксама верш. Мо і лепей, чым верш. Ён таксама пісаў яго сэрцам...

– Можа быць, – уздыхнула Ліка, не адрываючыся ад сваіх думак.

Выходзіла так, што Зміцер выступаў у маю абарону. Ён быў за мяне, цаніў мяне як мастака, як творцу... Дарэмна, выходзіць, я кепска думаў пра гэтага чалавека, дарэмна. І мне стала нават і сорамна за свае паводзіны...

Можа, гэта і быў той першы “плюс”, першая плата за

тое становішча, у якім я апынуўся. Пачуць пра сябе добрыя словы, ды яшчэ з вуснаў таго, каго лічыў няхай не ворагам, але… Гэта не абы што. Другі “плюс” – я ж пабачыў сваю жонку зусім з іншага боку, – у рэальных абставінах не ўбачыў бы яе такую, не зразумеў бы яе душу, яе спакутаванага сэрца. Я ж жыў побач з ёю як глухая і сляпая істота, і яна цярпела мяне такога…

Гадзіннік паказваў а палове дзевятай вечара...

Меў я, значыць, на сваім рахунку яшчэ шмат часу...

Мне расхацелася сядзець з імі да канца.

Ужо не цікавіла, як яны развітаюцца, як Зміцер будзе праводзіць настаўніцу дадому.

Падняўся з крэсла.

Найперш пацалаваў Ліку ў вусны – толькі дакрануўся на імгненне. Яна ўздрыгнула, але не спужалася. Пальцам правяла па вуснах, як сцерла невядомы павеў ветру.

– Што з табой, Ліка? – устрывожыўся завуч. – Ты перамянілася ў твары.

– Нічога... Проста так.

Фужэр Зміцера стаяў на самы краёчку стала – вось-вось упадзе. У той момант, як ён хацеў яшчэ пра нешта папытацца ў маёй жонкі, я дакрануўся пальцам да фужэра – падпіхнуў яго, і – ён бразнуўся на падлогу і разбіўся...

Яны пераглянуліся. Ліка схапілася за шчокі – далонямі рук прыкрыла іх. У вачах сполах і недаўменне: стол ніхто не хітаў, і да фужэра ніхто не дакранаўся…

– То я зачапіў… – вінаваціўся Зміцер Панцеляймонавіч. – даруй, няўклюдны я нейкі... Мядзьведзь я, а мо і слон... Выпіў задужа…

– Не, гэта не ты. Не ты, – перапуджаным голасам прамовіла Ліка, не адрываючы далоняў ад шчок.

– А хто ж, калі не я? Сам жа не мог упасці.

– Сам – не, а вось...

Падышла афіцыянтка, супакоіла, папрасіла не хвалявацца і не звяртаць на тое ўвагі. Хуценька прыбрала аскалёпкі з-пад ног.

– І Цэзар гэтаксама... – уздыхнула жонка.

– Што – Цэзар, які Цэзар? – не разумеў завуч, здзіўлена глядзеў на яе.

– Гай Юлій Цэзар – рымскі пісьменнік і палкаводзец, – пад’южыла яго Ліка, адняла далоні ад шчок, заўсміхалася, дадала: – А цяпер нам пара. Мне пара – позна ўжо, Зміцер... Ён незадаволены, што затрымліваюся.

– Хто – ён, Ліка?

– Зміцер Панцеляймонавіч, мне і сапраўды пара ўжо.

– Добра, – пагадзіўся завуч, – але дазволь яшчэ пяць хвілінаў, не больш...

Ліка ў знак згоды кіўнула галавой. Мне, як я разумеў, у іх кампаніі больш прысутнічаць не выпадала. Бо мог утварыць і яшчэ большае, якое-небудзь, глупства.

Мая камандзіроўка, мой водпуск, якім заахвоціў мяне Анатас, прыходзіў да свайго лагічнага завяршэння. І я не павінен яго пратэрмінаваць. Бо тое пагражала мне, як я ўжо зразумеў, вялікімі непрыемнасцямі...

Пад гукі бадзёрай танцавальнай музыкі – мелодыі Мадонны – я пакінуў “Залаты пеўнік”.

А побач знаходзілася бібліятэка імя Герцэна. Падышоў да вокнаў. За сталамі сядзелі людзі. Нешта чытаў Аляксандр Джад, трымаючы ў руках сваю кнігу, – прэзентацыю, значыць, чарговую ладзілі. Закаханымі вачыма глядзела на яго слабая паэтэска, штучна тварам выказвала зацікаўленасць і захопленасць,

прасіла чытаць яшчэ. А ён, як той закаханы ў сябе нарцыс, ўзнёсла чытаў...

А потым выступаў ліцьвінскі празаік, – ён абрынуўся з крытыкай, сказаў, што ўсё, што пачуў, суцэльная графаманія. Бачыў, як чырванела Наталля Малашчанка, гаспадыня салона “На Замкавай”, згаджалася з празаікам...

Стала сумна, вусцішна.

Але – не трывожна, нават абыякава.

Акурат да прыпынку падышла “адзінка”, і я адарваўся ад вокан бібліятэкі. Лёгка ўскочыў на заднюю прыступку – цераз калюжыну, – ступіў на пляцоўку.

У куточку, ля выхаду, за перагародкай, стаяла бялявае дзяўчо, само сабе ўсміхалася. З яе вуснаў яшчэ не знік слодыч пацалунка, з вушэй – голас каханага, – і ў душы спявала вясна... Асцярожна дакрануўся губамі да яе вуснаў – доўга не адрываўся... Дзяўчына схамянулася, перасмыкнула імі, быццам на іх сеў камар ці муха, павярнулася ўжо да шкла і глядзела няўцямна на дарогу... І ўсё яшчэ ўсміхалася, успамінаючы толькі што праведзеныя, ўдвох з хлопцам, шчаслівыя гадзіны...

– Гасцініца “Турыст”! – аб’явіла вадзіцелька тралейбуса інтымным голасам.

Мая спадарожніца ехала далей. І я на развітанне дзьмухнуў ёй у белае, з залатой завушніцай, вуха. Яна перакрывілася тварам, увабрала галаву у плечы, хаваючыся ад павеву ветру...

– Бывай, спадарожніца! – крыкнуў весела ёй. – Шчасця табе!

Разам з натоўпам выкаціўся на вуліцу.

Ад “Турыста” ішла п’яная кампанія – хлопцы і дзяўчаты, – спявалі, танцавалі, весяліліся.

Вакол кіпела жыццё, бурліла, біла праз край.

Толькі мяне не было ў тым жыцці.

І тут да мяне прыйшла нечаканая думка. Да сканчэння майго “адпачынку” заставалася яшчэ трохі часу, захацелася правесці яго з карысцю.

Ведаў, што ў Петрапаўлаўскім саборы шла вячэрняя служба. Я яшчэ мог заспець айца Георгія. Пачуе ён мяне ці не пачуе, убачыць ці не ўбачыць, – тое было ўжо і няважна, – галоўнае, што я ў храме папрашу Бога выручыць мяне з бяды. Мне захацелася памаліцца Іісусу Хрысту і Божай маці, – пакаяцца, папрасіць у Іх дапамогі...

Да храма ішоў пешшу, адчуваючы, як ціхая радасць ахутвае сэрца. Перад уваходам, наклаўшы на сябе крыж, зняў плашч, і ўжо ў храме, зайшоўшы, павесіў яго на кручок

Чулася екцяння прасіцельная. Ціхім голасам дзякан прасіў усіх:

– Выканаем вячэрнюю малітву нашу, Госпадзе!..

І хор, і вернікі, што стаялі цесна ў храме, падхапілі:

– Госпадзе, памілу-уууй!..

Падхапіў прасіцельны заклік і я, і не здзівіўся з самога сябе, што тое ўсё адбылося проста і натуральна.

– Ахіні, уратуй, памілуй і захавай нас, Божа, Тваёю пяшчотай і ласкай! Вячэра ўсяго дасканалая, святая, мірная і безграхоўная – у Госпада просім...

– Падай, Госпадзе!..

Такога ўзрушэння і натхнення я яшчэ ніколі не адчуваў. Гэтае пачуццё нельга перадаць. Пад нагамі не чулася зямлі. З плячэй спаўзаў груз, у мяне ўліваўся душэўны спакой...

Да маёй радасці малебен вёўся на роднай мове. І тое абрадавала мяне найбольш. Не паверыў нават у тое, але

ўспомніў, чытаў у святым Пісанні – Богу падуладна ўсё.

Убачыў айца Георгія. Здаецца, і ён убачыў мяне, – у што я, зразумела, не паверыў.

Калі ж склаў крыжам рукі на грудзях, ён падышоў да мяне. Я нахіліўся, чакаючы ад яго дабраслаўлення. Святар паклаў мне руку на галаву. Адчуў адразу, як лёгкае паколванне прайшлося па ўсім целе – ад галавы да ног.

– Вельмі добра, Антон, што вы прыйшлі ў храм.

Мы адышлі ўбок, дзе меней вернікаў.

– Айцец Георгій, мне вельмі цяжка сёння, – пачаў з галоўнага.

– Ведаю, Антон. Я чакаў вас.

Скончылася вячэрняе богаслужэнне – ютрань. Вернікі з асветленымі тварамі выходзілі на вуліцу. Перад выхадам паварочваліся да алтара і царскіх варотаў, хрысціліся, нізка схіляючыся да зямлі.

Святар дакрануўся да майгго локця:

– Прысядзем, Антон?

Мы селі на паліраваную лаўку ў кутку храма.

– Айцец Георгій, вы мяне бачыце і чуеце?

– І бачу, і чую. Як і ўсе, хто знаходзіцца ў храме, бачаць і чуюць вас.

– Дзіўна.

Счакаўшы трохі, я прамовіў, гледзячы ў вочы святару:

– Я папаў у багну, у пекла… Мною авалодаў страх, не ведаю, адкуль ён толькі і бярэцца. Але тут, калі я пераступіў парог, той страх знік. У маёй душы цяпер радасць і ўпэўненасць.

– Страх? – перапытаў айцец Георгій. – Бог ніколі не хоча, каб чалавек адчуваў яго. Гэта не ад Вышняга. У чалавека можа жыць толькі адзін страх – перад Госпадам. Але само слова, ў дадзеным выпадку, не адпавядае таму значэнню, што мы прывыклі разумець. Страх – гэта толькі боязь, што цябе можа не пачуць Бог. Страх – гэта клопат пра сябе, пра сваю душу. Папярэджанне.

– Але я адчуваю, што няправільна жыву, думаю, што загруз у твані, у багне, і не магу выкараскацца... Хачу пагаварыць з Богам, але, на жаль, не чую Яго... Ці ён не чуе мяне? Чаму так атрымліваецца? Калі-нікалі, мне здаецца, што адчуваю, чую дыханне Госпада, але не бачу Яго душой... Хаця ж ведаю, што ўбачыць зрокам Яго немагчыма. Чытаю Біблію, каб там знайсці адказы на свае пытанні, і – не знаходжу...

Айцец Георгій уздыхнуў:

– Вы шмат патрабуеце ад сябе, але і не меней ад Бога. Так вы не прыдзеце да Яго...

– Чаму, айцец Георгій?

– На тое шмат прычын. І першая – хаваецца у вас саміх. Я ж казаў, што павінен быць пачатак. Апірышча. Чытаць Біблію – добра, але яшчэ недастаткова, каб разумець і адчуваць прысутнасць Бога. Шлях да Яго няпросты, а дзеянні абдуманыя і рашучыя. Усё павінна прайсці праз сэрца, асвяціцца Госпадам. Ёсць такое паняцце ў хрысціянскай рэлігіі – катэхізацыя. Вучоба. Вывучэнне Бібліі і таінстваў у Храме. Не самастойна, а разам з пачынаючымі, пад кіраўніцтвам святара. Яшчэ тое называецца і агалошваннем.

Я глядзеў на святара, маўкліва прасіў яго, каб ён скіраваў на тую адзіную дарогу, якая і павінна прывесці да Бога...

– Вера – гэта дом, але дом, але не на пяску. У доме чатыры вуглы. Адзін – катэхізацыя. Другі – асабістая малітва. Трэці – агульная малітва разам з вернікамі ў

Божым Храме. І апошні вугал – самаўдасканальванне. Жыць адпаведна з патрабаваннямі і Запаветам Бога. І ўсё гэта – па парадку, адно за другім. Пачынаючы з першай прыступкі...

– Я гэтым і кіруюся, імкнуся...

– Чалавек перад Богам ёсць сасуд, напоўнены верай настолькі, колькі ён верыць Творцу. Аддае ўсяго сябе да таго, што нічога больш у той сасуд не можа ўліцца... Калі ж у сэрцы шмат пустэчы, то яе запаўняе тая сіла, якая разбурае дух і існасць чалавека... Вось і ў вас у душы было шмат пустэчы. Яе і запоўніў Сатана, у якога вы і знаходзіцеся сёння ў палоне... І вы вельмі хочаце выбавіцца з таго палону.

– Хачу...

Святар гаварыў ціхім і спакойным голасам, глядзеў, не адрываючыся, мне ў вочы. А я прапускаў яго словы праз сябе, як дрот электрычны ток...

– Вы гінеце па сваёй жа волі. Чым раней вы пазбавіцеся ад спакушэння, тым хутчэй набудзеце сябе... Выбар за вамі. Яшчэ апостал Павел у першым пасланні да карынфянаў (15:33) гаварыў: “Не давайцеся ў зман; дрэнныя суполкі псуюць добрыя норавы”

– Прыйшоўшы да вас, айцец Георгій, я адкрыўся сабе. Там, на вуліцы, я нябачны, нават для роднай жонкі... А ў храме стаў існы і цялесны. Значыць, тут, пад Богам, я жыву і існую, а там, у Анатаса, – толькі прывіднасць...

– Так яно і ёсць, Антон. Я вельмі рады, што вы адрозніваеце цяпер сапраўдны свет ад прыдуманага, спакушальнага. Здыміце, Антон, ваш крыжык, я асвячу яго.

Святар паклаў мой срэбны крыжык на абраз Хрыста, і доўга чытаў малітву. Потым павесіў мне на шыю, перахрысціў, дабраславіў.

Папрасіў, каб пачакаў яго трошкі, пакінуў мяне. Расчыніў левыя дзверы царскіх варотаў, зайшоў туды.

Тут жа і вярнуўся.

– Вось вам яшчэ адна дапамога. Абразок святой Жывапачатковай Троіцы, напісаны прападобным Андрэем Рублёвым. І абразок святой патронкі і заступніцы нашай прападобнай Еўфрасінні Полацкай.

– Дзякуй, айцец Георгій! Не буду болей у вас адымаць час. Хай беражэ вас Бог!

– З Богам! Вяртайцеся!

Мы гутарылі са святаром, як я думаў, хвілін дваццаць, а праляцела незаўважна цэлая гадзіна.

Калі падышоў да вешалкі, каб забраць свой плашч, то ўбачыў – на тым месцы вісела анучка, якой мылі падлогу.

“Ну і ладна. Скажу капітану, што згубіў ці ўкралі ў аўтобусе”.

16.

Выйшаўшы на вуліцу, адчуў, што той груз, ад якога вызваліўся ў храме, зноў вярнуўся да мяне. І насіць мне яго пакуль не пераступлю парог храма адухоўленым чалавекам.

Праз масток, які злучаў два ўзвышкі, па асфальтавай дарожцы дабрыў да канца алеі. Пашукаў поглядам сваю лаўку – і не ўбачыў яе. Увогуле не было ніякіх лавак, і сама алея падалася мне незнаёмай, чужой.

Азірнуўся па баках. На імгненне падалося, што за шэрым кустоўем стаіўся спакуснік, падумалася яшчэ, што ён сачыў ні хвіліны не выпускаў мяне з полю зроку.

...Першы паверх банка свяціўся агнямі. Снавалі туды-сюды ахоўнікі – іх машына стаяла перад уваходам. Я думаў, што будзе праблема зайсці ў вестыбюль. Дарэмна хваляваўся – дзверы адразу ж пры набліжэнні

да іх самі рассунуліся перада мною.

Ліфт як чакаў майго з’яўлення – расчынены... Зірнуў на табло з зялёнымі лічбамі. Гадзіннік паказваў 23.46.

Націснуў на панелі на самую ніжнюю сінюю кнопачку. Яна тут жа стала чырвонай – і ліфт закрыўся. І толькі цяпер убачыў самога сябе. І быў я зверху, і знізу – галавой уніз і ўверх, і тысячы і тысячы Антонаў глядзелі на мяне, усміхаліся...

Я падміргнуў ім, сказаў з’едліва:

– Ну, што, віншую з прыбыццём! З вяртаннечкам цябе, браце!

За маёй спіной, падалося, нехта рагатнуў. А, можа, што рыпнула ці піснула, не ведаю.

Першае, што адзначыў пра сябе, спакой. У душы ні трывогі, ні шкадавання. Ліфт спыніўся, выйшаў з яго.

У вочы ўдарыла зыркае святло.

У крэсле, перада мною, раскінуўшы рукі на падлакотніках, сядзеў Анатас.

– З вяртаннем цябе на палубу “Алкепа”, шаноўны Антон!

Паказаў мне на месца побач з сабой.

– Ці мо ты хочаш назад вярнуцца?

Моўчкі падышоў да Анатаса, бухнуўся ў крэсла.

– Чаго маўчыш? Мо пакрыўдзіўся за нябачнасць? Дык выбачай... Думаў, што цікава і з гумарам правядзеш там час...

– Трэба было ўсё ж папярэдзіць.

– А што змянілася б?

– Анічога. Сапраўды анічога, апроч таго, што ты

паздзекваўся з мяне.

– І не думаў... Проста выканаў тваё даўняе жаданне. Ты ж з маленства марыў стаць нябачным, і потым – паглядзець на сваю жонку збоку...

– Тое было даўно...

– Даўно – паняцце адноснае. Добра, Антон. Больш так жартаваць не буду, раз табе такі эксперымент не спадабаўся, – ужо як бы і вінавата праказаў Анатас. – Бачыш, і я магу памыляцца… Даруй.

– Напачатку я напужаўся... – прызнаўся шчыра яму, – а потым здзівіўся... Але як бы яно ні выглядала – дзякую...

– Што я чую? – акругліў вочы Сатана. – Ты нават выказваеш мне падзяку?

– Ва ўсім трэба шукаць і плюсы... Мне раскрыліся вочы на маю жонку, на той свет, у якім жыў... От, каб кожны змог мець такую магчымасць, то і свет можа стаў бы іншы...

– Стаў бы, Антон, стаў бы... І стане. Вось для гэтага мы і павінны рабіць тое, каб перамяніць свет... І мы вучым таму ж. Сам зразумеў, колькі цікавага і нечаканага можа адкрыць той, каго нябачна.

Во-во усё больш і больш раскрываўся перада мною.

– Так, зразумеў. Пераканаўся.

– Дык ты, выходзіць, вярнуўся не расчараваным? – дапытваўся капітан Нэма.

– Ды не... мусіць жа, не. Проста тое, што раней здавалася невядомым, цяпер стала зразумелым... А тое, што здавалася зразумелым, ахуталася тайнай. Ці то свет перавярнуўся, ці я стаў іншы, не ведаю.

– Тое ўсё карысна для цябе?

– Зноў жа – не ведаю. Але, прызнаюся, такі вопыт

цікавы для мяне.

– А калі так, то ці не шкадуеш ты аб праведзеным, там, часе? – прыглeдзеўся пільна да мяне Люцыфер. – Скажы шчыра, Антон. Бо тое для мяне вельмі важна. Мне важна, каб ты не крыўдаваў і не злаваўся на мяне.

Мне прыйшлося прыкласці трошкі намаганняў, каб адказаць яму ўпэўнена і сумленна:

– Не, не шкадую. Прыемна і смешна нават успомніць.

І я ўжо, мусіць, казаў праўду. Не крывіў душой. Бо так яно і выглядала. І гэтая выснова прыйшла да мяне тут, у файе залы. Сам здзіўляўся, як усё на свеце бывае проста, як і складана, і мяжа паміж адным і другім часта бывае нябачнай. Ад таго мы і губляемся, мітусімся і робім шмат памылак, за якія потым расплачваемся...

– Што і патрабавалася даказаць.

Нэма святкаваў перамогу. Невядома якую і над кім, але усё ж перамогу.

Праказаў ён невядома для каго – для мяне, ці для сябе? Ці зусім нікому. І тое нагадвала падвядзенне выніку пад усю размову, – як быццам мы паставілі нябачную, але такую, яму неабходную, кропку.

З маіх грудзей вырваўся на волю толькі ўздых палёгкі і супакаення. Але – не скарэння...

– Ты сказаў, што гэты вопыт цікавы для цябе, ці не так?

– Казаў, браце капітане, казаў. І што?

– Ты ўсё здзіўляешся, у якім часе жывеш, – ён пашкрабаў мізінцам па васпаватым носе, прымружыў вока. – Дык вось, пра час, які ты ніяк не можаш зразумець.

– Любы на маім месцы не зразумеў бы, – апраўдваўся я, чакаючы працягу яго слоў. – Гэта ж не для звычайнага

чалавечага розуму.

– Так, не для звычайнага... Што ж, тады слухай... Зноў жа, не пераконваю цябе, а проста тлумачу. Дзве тысячы гадоў таму, яшчэ ў тваім чацвёртым жыцці, старажытныя мудрацы сцвярджалі, што час – гэта змяя, якая кусае ці есць свой хвост. Абвяргалі цяперашняе разуменне часу. Сённяшнія шукальнікі ісціны прапаноўваюць больш простую тэзу, якая заганяе іх у тупік. Сцвярджаюць, можна звышдакладна адмерваць секунду за секундай, але ж калі ўзяць секунду цяперашнюю ды прыкласці яе да папярэдняй, каб параўнаць іх, супаставіць, праверыць на падобнасць, – то з гэтай задумкі, мой шаноўны Антон, анічагуткі не атрымліваецца. А тады хто сказаў, што час ідзе ці бяжыць, паўзе ці ляціць прамалінейна – раў-на-мер-на?

Мне заставалася толькі пацiснуць плячыма.

– Набярыся цярпення і слухай далей. – Анатас перасмыкнуў губамі і працягваў далей. – У свеце існуе нейкая субстанцыя, нейкія першаэлементы глыбінных пабудоў матэрыі тых узроўняў, на якія яшчэ не працуюць, і тым больш, не арыентуюцца сучасныя тэхналогіі і навука, і таму змяненне вось такіх элементаў і спараджае тое, што мы хочам назваць часам. Сёння самі вучоныя спрачаюцца паміж сабой пра тое, як трактаваць феномен часу. Адныя з іх даводзяць, што гэта проста фізічныя ўласцівасці матэрыі, дзякуючы чаму яна і існуе – як тое, да прыкладу, раставанне снегу. Без часу тое раставанне немагчыма... Другія ж кажуць, што час сам па сабе нейкая субстанцыя. Ён у прамым сэнсе – цячэ. Скрозь нас і праз усё, што нас акружае, акаляе...

Захацелася нешта дадаць да яго слоў, дадаць і сваё разуменне часу, над чым і сам не раз задумваўся, і ніяк не мог вытлумачыць:

– Гэта могуць быць сапраўды тыя элементы, якія яшчэ мы не змаглі ні распазнаць, ні назваць, а тым больш змяніць...

– Так, так, – абрадваўся мой субяседнік, – але тады што казаць пра даследванні і вывады філосафаў, калі самыя трывалыя захавальнікі эталону часу ў той жа суседняй дзяржаве – у тым жа падмаскоўным пасёлку Мендзелеева прызнаюць, што чалавецтва практычна жыве па дзвюх сістэмах часу. Адна з іх вызначаецца традыцыйна – ідучы ад старажытнасці – рухам нябесных целаў. Як ты зразумеў, гэта ёсць астранамічны час. А другая – сучасная, і больш дакладная, – заснаваная на атамным гадзінніку. І гэта ўжо зусім другі ці іншы час...

– Чым жа тады яны розняцца?

– А тым, што секунды атамнай і астранамічнай сістэмы – зусім розныя. І, што самае галоўнае, астранамічны час “пакідае” за сабой права ці прывілею мяняцца. Не выпадковымі ваганнямі, а заканамерна. Пры тым у вялікіх межах. І ваганні, і гадавыя цыклы – кожны год не аднолькавыя... Фактычна чалавек паспрачаўся з Богам ці прыродай – у каго з іх больш дакладна ідзе гадзіннік... Пакуль гэтыя сістэмы мірна ўжываюцца, бо не адмаўляюць адзін аднаму ў памяркоўным стаўленні да гэтай праблемы. На нябесныя целы арыентуюцца каляндар і ўвогуле рэчы архаічныя – квантавы гадзіннік, кампутары, сістэмы навігацыі і, да слова сказаць, крамлёўскія куранты...

– Дык у чым жа сутнасць, мой капітан? Што мне трэба зразумець з твайго аповеда?

– Ды не зразумець, спадар Антон, а адчуць... Якімі катэгорыямі сёння аперыруе атамны час. А для гэтага дастаткова ўявіць сабе толькі адно – устаноўкі, якія працуюць сёння на атамах цэзія, каб здзейсніць пагрэшнасць толькі ў адну – заўваж: адну!?! – секунду, то для гэтага неабходна будзе... дзесяць мільёнаў гадоў! Уяўляеш сабе такое? І ці верыш хоць у тое?

Я засмяяўся, паківаў у знак згоды галавой:

– Як казаў паэт, “свежо преданье, да верится с трудом”. Добра, дапусцім, што веру. Што з таго, мой капітан?

– Аднак жа існуе яшчэ і іншы гадзіннік, – не адрэгаваў на мае кепікі Во-во.

– Які?

– Біялагічны. Кожны з людзей задумваўся над адным і тым жа прыкрым і незразумелым пытаннем: “Чаму так хутка старэе чалавек?” І гэта ёсць сапраўды анамалія. Але цікавым для нас з’яўляецца паралельны час у паўсядзённым жыцці... Ніхто не ведае пра яго дакладна, як і не можа даказаць, ці вынайсці формулу паскарэння ці запавольвання яго. Добра ж вывучана, што для шасці-сямігадовага дзіцяці і шасцідзесяці-васьмідзесяці гадовага чалавека час бяжыць не аднолькава – зусім па рознаму. Для малечы – у дзесяткі разоў даўжэй, суб’ектыўней, чым для дарослых. Чаму?

Маўчу, зноў паціскаю няўцямна плячыма, бо і сапраўды не ведаю, хаця ж і не раз прыходзілася задумвацца над гэтым. Нават спрабаваў нешта напісаць на гэтую тэму. Помнім жа, як у дзяцінстве кожны з нас пражываў дзень як год, а тыдзень – дык і зусім вечнасць... А ў трыццаць пяць-сорак мы помнім, як пачынаўся панядзелак, а потым здзіўляемся, што непрыкметна заканчвалася і субота...

– Таму што, шаноўны Антон, час не мае ні пачатку, ні канца. І яго шматмернасць яшчэ не даказана. Не даспелі яшчэ. Уся неабсяжная нябесная прастора – Сусвет – зарыентавана на час. Гэта ўмовы існавання жыцця, яе аснова. Так бы мовіць – мост паміж жыццём і чалавекам.

– І іншымі жывымі істотамі.

– Калі ўзяць жывёльны свет, то ён нашмат прасцейшы за наш. Але любая адушаўлёная сістэма мае свядомасць часу, і таму не зможа існаваць без арыентацыі на будучае, без памяці аб мінулым... Той факт, што паток часу нельга злавіць, ці хаця б зафіксаваць яго – яшчэ нічога не азначае. Урэшце рэшт, некалі і атамы былі нябачныя. Вучоныя тлумачылі, што існуе нейкі цепларод. А потым усё перавярнулася. У адказ на

пытанні аб палётах у будучыню тэмпаролагі прапаноўваюць сустрэцца праз... мільярд гадоў. І я з імі сустрэнуся. Абавязкова.

– Як гэта? – прарвалася ў мяне, бо яшчэ не верыў яму, успрымаў усё як фантастычны дослед, казку, як жарт.

– А вельмі проста. Я кінуў выклік часу. Я адзін у Сусвеце адкрыў формулу часу, яго феномен...

– Ты, выходзіць, спыніў час?

– Не зусім так... Не зусім дакладна. Калі спыніць час, то і ўсё жыццё спыняецца – і біццё сэрца, і рух крыві, і праца клетак галаўнога мозгу... Я проста выключыў астранамічны час, перавёў яго у параметры запаволенасці... Як у кіно ёсць паняцце здымкаў – рапід, калі бачна, як ляціць куля Дантэса ў Пушкіна... Як на магнітнай стужцы ці на кампактдыску кампутара можна сціснуць інфармацыю, а потым яе расцягваць – і наадварот... Калі пройдзе мільён ці мільярд гадоў, я ўключу на нейкі момант астранамічны і біялагічны час, каб мець магчымасць наведаць будучыню. Мне скарылася мінулае, падуладна будзе і будучае... Да гэтага, дарэчы, можаш далучыцца і ты. Усё залежыць толькі ад цябе, ад твайго жадання.

– Заманліва! Я падумаю, Анатас, падумаю. Адразу сказаць нешта пэўнае пакуль не магу – гэта ж не жартачкі, не смешачкі – мільён, мільярд гадоў...

– Гэта больш чым сур’ёзна, – пагадзіўся Анатас, і на яго твары адбілася стома, зноў бліснулі ўнутраным зялёным святлом вочы, – і таму думай, узважвай... Думай, маэстра, думай! А я табе прапаноўваю перспектыву – жыццё вечнае. Не тое, што абяцае і не выконвае Бог, а маё – анатасаўскае жыццё. Бо я мацней за Бога.

Схіліў у знак пакоры галаву, глядзеў сабе пад ногі. Але ўголас згоды не выказваў. Ды і не патрабаваў таго ад мяне Нэма.

– У выканаўцы майго заказа будуць яшчэ пытанні?

– Ёсць адно. Усё, што ты казаў, камандор, я перамялю ў сваіх мазгах. Але ты мне вось што скажы: чаму ў цябе час спыніўся, чаму не бяжыць ні наперад, ні назад… Адказ, які мне даў перад гэтым, не зусім задаволіў мяне.

Капітан фрэгата маўчаў. Засяроджана глядзеў у адну кропку, думаў над адказам.

– Ты мог бы пра ўсё гэта і ў нашай бібліятэцы знайсці… Ды ладна ўжо… Прасвятлю цябе, пакуль я добры. А добры я, як ты пераканаўся, заўсёды. Ці не так, Антон?

На маім твары, напэўна, адлюстравалася ўсмешка, кіўнуў галавой.

– Напомню табе пра хуткасць святла… Пра тое нават у школьным падручніку напісана. Хуткасць распаўсюджвання электрамагнітных хваляў у звычайным асяроддзі. У вакууме дасягае – c=299792,5 + - 0,1 км на секунду. Амаль 300 тысячаў кіламетраў, так?

– Ну, так… Але гэта, мой капітан, мне вядома. Першым спрабаваў вызначыць гэтую хуткасць Галілей. А ў 1675 годзе дацкі астраном Ромер вылічыў, назіраючы за зацменнямі спадарожнікаў Юпітэра. У 1849 годзе французскі фізік Фізо здолеў правесці вымярэнне ў зямных умовах…

– Так, так, – пацвердзіў Люцыфер, – у зямных умовах яна меней серадовішча з дысперсіяй, якая адрозніваецца ад фазавай – v – і групавой – u. А далей атрымліваецца вось што… Хуткасць майго карабля ў тысячы разоў большая хуткасці святла. Пагэтаму і стаяць у мяне гадзіннікі на месцы, правільней, не рухаюцца стрэлкі. Яны засталіся як карыкатуры на тыя, што вынайшаў чалавек. Бо вымярэнне часу ў мяне адбываецца зусім інакш, рэгулюецца па іншых параметрах. Табе прадстаўляецца магчымасць праверыць іх.

Каб у мяне была першая размова з ім, я прыняў бы яго

за вар’ята.

– І ў кожным пакоі, куды я ўвайду, будзе свой час?

– Ты правільна зразумеў усё.

– Што ж, скажу, цікава. Мы, значыць, знаходзімся на той планеце і той арбіце тваёй хуткасці, якая робіць цябе несмяротным, якім яна можа зрабіць і мяне. Ты перарабіў тое, што стварыў Бог. Удасканаліў, так бы мовіць, тварэнне Гасподняе?

– Мы ж з Ім служым людзям…

“Служым людзям…” Бог служыць людзям? Гэта людзі служаць Госпаду, вераць у Яго. Даруй мне, Божа, што я вымушаны слухаць яго ерась!..”

Ён пра нешта казаў яшчэ. Захапіўшыся, размахваў рукамі, быццам дырыжыраваў вялікім аркестрам. Але я рабіў толькі выгляд, што лаўлю яго словы. Нават падтакваў… Мне патрэбна было цвяроза ўзважыць свае сілы. Ці хопіць іх, каб вырвацца з анатасаўскіх мярэжаў?

Да мяне нечакана даляцеў чыйсці голас. Ён гучэў ува мне, патрабавальна і папераджальна:

“Вось паўстане на цябе князь апраметнай, д’ябал, сатана, з палкамі сатанятаў сваіх і пачне распальваць страснае ў табе прыцягненне, угаворваючы і пераконваючы цябе спыніць барацьбу з гэтай страснасцю, падпарадкавацца ёй. Запэўніваючы, што так табе будзе лепей і спакойней. Не ты азірайся ў сябе. У той жа час павінен гучэць для цябе папераджальны і ўсяляючы веру голас, які Анёл твой захавальнік ад твару усіх існых праваруч не праміне унушаць табе, кажучы: “Цяпер прапануюць табе змаганне з тваёй страсцю і другімі ворагамі тваімі”. Не палохайся і не бойся, і не ўцякай ад страху гэтага з поля барацьбы. Бо і Сам Гасподзь Іісус, Архістратыг твой, стаіць неўздалёк, акружаны тысячаначальнікамі і століначальнікамі Бесцялесных і ўсімі сонмамі Анёлаў святых, гатовы

памагчы ў бітве супраць ворагаў тваіх і не дазволіць ім перамагчы цябе і перамагчы, як і паабяцана: Гасподзь будзе змагаром за вас…”

“Так, мой анёл-ахоўнік, згодзен, але, скажы, як мне выстаяць на гэтым полі барацьбы?”

“Прымусі сябе ўсімі сіламі не паддавацца спакусе і ўсімі сіламі пастарайся сцярпець спакушэнне, з глыбіні сэрца ўсклікні голасам сваім, паверыўшы ў выбаўленне: “Не здрадзь мне, Божа, не аддавай мяне на пагібель ворагам маім!..”

Мне цяжка раскрыць вусны мае, і пагэтаму я голасам душы маёй ужо ўслых звяртаюся да яго:

– Што яшчэ патрэбна Богу ад мяне?

А ў адказ маўчанне, і толькі праз некаторы час, праз стагоддзе ці нават і болей, пачуў глыбокі ўздых:

– Падай ніц перад Госпадам тваім, да Ўладычыцы Багародзіцы, да ўсіх Анёлаў і святых. Усклікні і вер, што атрымаш тое, чаго просіш. Абавязкова прыдзе дапамога, і ты пераможаш, бо і напісана: “Пішу вам, маладыя, падбадзёраныя і смелыя ваяры, таму што вы перамаглі д’ябла” (І Ін. 2613).

– Але ж у мяне недастаткова сілаў змагацца, мой Голас і Анёл! Як быць мне ў маёй слабасці? Хаця і меч мне ўкладзены ў рукі з двух бакоў востры, але ж мне патрэбна сіла падняць яго…

– У слугаў Госпада слабых не бывае. Няхай ты нямоглы, няхай ты і слабы, і хадзіць нават не можаш, і звязаны слабымі навыкамі і схільнасцямі, і ворагі твае неймаверна моцныя і незлічоная колькасць іх, але… Але нашмат вялікая табе дапамога ад Таго, Хто стварыў цябе, – Бог Абаронца твой у змаганні гэтым, як і напісана: “Гасподзь міласэрны і моцны, Гасподзь непераможны ў змаганні” (Пс. 23, 8). Ён жадае выратаваць цябе раней, чым вораг пашле пагібель на цябе… Знайдзі, знайдзі ў сабе сілы, адшукай у сабе

жаданне перамагчы і пазбавіцца ад улады д’ябла.

– Я знайду, Божа, знайду!

Частка трэцяя

Паратунак

1.

Начальнік апраметнай сядзіць перада мною, пазіруе.

Ён сёння нейкі млявы, найбольш маўчыць. Нават заплюшчвае вочы – як усё роўна не выспаўся, – хавае вочы ці сапраўды напрацаваўся на сваёй бізнесменска-люцыферскай дзялянцы? Мне ўжо не хочацца гаварыць яму, каб глядзеў на мяне, бо без позірку цяжка скончыць партрэт, – усё роўна будзе рабіць па-свойму…

І я таксама перамяніўся. Стаў абыякавы і да свайго становішча, і да таго, як рухаецца выкананне заказу, – “пабыўка дадому” наклала нейкі свой, незразумелы, адбітак.

Праца над партрэтам пасоўвалася марудна. Хаця, здавалася, што зусім блізка да завяршэння. Заставалася хіба толькі дэталізацыя найтанчэйшым – у тры валаскі – пэндзлікам, – і партрэт гатоў. Але цяпер такой перакананасці не бачылася.

Гляджу на задумлівага Анатаса, бачу, што колер твару ў яго зноў іншы, не такі, як намаляваў перад гэтым. Зямлісты, шэры, з адценнем сінявы… І капялюш перайначыўся. Калі лепей разгледзець, то льга падумаць, што ён выраблены са скуры балотных гадзюк – чорных, са слабым адценнем арнаменту. А то здавалася, што тыя гадзюкі і ўвогуле жывыя, ды толькі паснулі на галаве…

– Ты сёння нейкі іншы, мой капітан?

– Ды спаў кепска, сны сніліся цяжкія.

– Я не пра тое. Рысы твару зноў памяняліся… Колер, ды і позірк… Адрозніваецца ўсё ад ранейшага…

– Можа быць... Але ты на тое і майстра, каб дамагчыся еднасці і пэўнасці. Я ж яшчэ ў навабеліцкай майстэрні казаў табе, што не копію, не валасок у валасок, а абагуленае, вывярні мяне да падабенства.

– Такое не пад сілу ніводнаму мастаку.

– Згодзен. Ніводнаму. А табе – пад сілу.

– Я стараюся, але сапраўдны твой твар так і не магу злавіць. Чаму ты кожны раз мяняешся? Спецыяльна, каб пазлаваць мяне, ці такія ў цябе жарты?

– Не ведаю. Я проста не ведаю, што мяняюся, – не адчуваю. Можа усё тое залежыць ад настрою, ад таго?

Капітан кісла ўсміхнуўся, паглядзеў у бок акна, за якім раз-пораз успыхвалі агеньчыкі – як хто працаваў з электразваркай.

– Можа і так... Мой камандзір... Усё запытацца хачу, – а ў цябе ёсць жонка, дзеці?

Ён выпрабавальна зірнуў на мяне, але не здзівіўся пытанню.

– Жонка? Дзеці? Хм... Ды неяк не сабраўся... Работа, мусіць, мая вінавата. Сёння – у Еўропе, заўтра – у Азіі... А то зусім на другім канцы Галактыкі. Якая, скажы мне, дарагі майстра, жонка вытрымае такія мае адлучкі?

– Ніякая, – згаджаюся, адначасова стараюся больш дэталёва прыгледзецца да рысаў твару. – Няма такіх...

– Але ў мяне ёсць суцяшэнне, спадар Антон. Бо ёсць у мяне дзеці. І – нямала іх. Можна сказаць, па ўсім свеце. Жанчына – натура блудлівая, яе спрадвечны інстынкт да спаравання адабраў ад яе розум, і яна, каб атрымаць тое задавальненне і асалоду, гатовая і жыццё аддаць за хвіліну яднання з мужчынам... І што дзіўна – чым прыгажэй жанчына, тым больш яна плавіцца пад позіркам, быццам воск... Вось у розных сем’ях і жывуць, бегаюць мае хлопчыкі і дзяўчаткі. А колькі іх павырастала ўжо, і дзяцей колькі нарадзілі, уга! Яны

ўсе – вучні маёй школы клонаў.

– Дык колькі ж табе тады гадоў, Анатас? – спяшаўся я скарыстаць яго шчырасць.

– А ты можаш угадаць, браце Антон. І не памыліцца. Колькі скажаш, столькі і будзе. Мы з Кошай Бессмяротным і Бабуляй Ёшкай з аднаго цеста вылеплены...

Мне падалося, што капялюх яго пачаў ажываць, арнамент зноўку прыйшоў у рух – мяняўся, пераліваўся рознымі колерамі. Я адхіснуўся – якісьці ўнутраны страх падкраўся да мяне.

– Можа, яны твае родныя бацькі, Анатас? Не крыўдуй на такія пытаннечкі – душыць мяне цікавасць, хоць памры...

– Ды пра што размова... Для мяне няма такіх пытанняў, на якія я не меў бы адказ. Толькі тут усё наадварот – яны мае дзеці, такія, як у цябе Жанета і Павал...

– Ды я і баюся вызначыць твой узрост, мой капітан. Ты, мусіць, жывеш столькі, колькі існуе Сусвет і ў ёй чалавек... Ты – несмяротны.

– Правільна. У самую кропку.

– Паверыць цяжка, але...

– Але гэта, дарагі мой дружа, неабвержаны факт. Ісціна. Як формула грыдпіс.

Зноў мазок, за ім другі, трэці... Ужо разоў з дзесяць мяняў колер твару, вочы. Заставалася толькі нязменнай пастава, ды і тая не заўсёды, як пераканаўся, адпавядала сапраўднасці, – мянялася і мянялася.

Зрабіў крок назад. Адчуў страх, падобны на той, калі ў лесе нечакана сустрэнешся з гадзюкай... Але ўспомніў словы айца Георгія, ўзяў сябе ў рукі.

Мазок, другі, трэці...

– Анатас – гэта тваё не сапраўднае імя, як я зразумеў. Псеўданім... А якое ж сапраўднае?

– Легіён імя мне, таму што нас шмат, і вельмі шмат...

“І ў кожным сядзіць маленькі сатанінчык? І не адрозніць, выдзяліць нельга нікога з людской масы – з жыхароў планеты... Яны – скрозь, яны – усюды і паўсюль...”

Прымушаў сябе заставацца спакойным і памяркоўным. Тое ўдавалася з вялікай цяжкасцю.

– Якое сапраўднае імя? А якое назавеш, такое і будзе адпавядаць ісціне. Я – і Сатана, і Люцыфер, і Нэма, і Камандзір… Хоць тысячы імён давай, усё будзе праўдай!

– Во яно як.

– Здаецца, заканчваеш ужо зусім працу, Антон?

– Амаль што! – адклаў убок пэндзаль. – Яшчэ адзін сеанс – на паўгадзіны-гадзіну, – і можам лічыць, што заказ выкананы.

Алкепаў, не спяшаючыся, падняўся з крэсла, пацягнуўся. Некалькі разоў прысеў, адначасова размахваючы рукамі, пакруціў галавой, вяртаў фізічную форму.

Я тым часам мыў пэндзлі ў растваральніку і ацэтоне, выціраў іх паркалёвым ветахам, ставіў у глечык. Яніна скардзілася Ясю на нешта. Здалося, што хвост Мышука мільгануў між іх...

Анатас Алкепаў у задуменні спыніўся каля мальберта. Углядваўся ў самога сябе. Не здзіўляўся, не радаваўся, не абураўся...

Мне напачатку карцела ўсё ж задаць у такім разе пытанне “ну і як табе мая праца?”, але змоўчаў. Бо і мне ўжо, урэшце рэшт, было ўсё “да фені” – ўсклікне ён ухвальна ці збракуе маю працу...

– А што? Нічога, скажу табе... І я, і – не я... І падобны, і непадобны... Ну, можа, і сапраўды не стае апошніх штрыхоў, якія і паставяць усё на месца... Ёсць, ёсць нешта, Антон, у тваёй працы настолькі таямнічае, што я пакуль да яго дакапацца не магу... Ты шмат чаго зашыфраваў у маім партрэце… Шыфравальшчык… Значыць, яшчэ ёсць і загадка, ёсць у ракавіне жамчужына!.. Так што хвалю, хвалю. Абраз атрымаўся!

Што я чую? Не веру, што Алкепаў гаворыць шчыра, не веру, што яму спадабалася зробленае... Мо мяне крыўдзіць не хоча, а мо і ад душы гаворыць, хто ведае... Разбярыся з ім, у душу яго не зазірнеш…

Ён то адыходзіў колькі крокаў назад, і ўжо на адлегласці пільна ўглядаўся ў самога сябе, то зноў падыходзіў, нечаму здзіўляўся, а нечага, мусіць, і не разумеў... Але больш не гаварыў ніякіх слоў...

Я стаяў каля акна. Глядзеў у белае малодзіва туману. У гэты момант сябе чамусьці параўнаў з пасажырам, які чакае прыбыцця цягніка, але не мае на руках квітка, не ведае нават, у якім кірунку яму трэба адправіцца ў падарожжа, як і не ведаў, калі прыйдзе той поцяг і ці ўвогуле прыйдзе…

– Во-во... – праказаў незразумела да чаго.

Працяглы час доўжылася маўчанне.

– Мне падабаецца, Антон, – нарэшце адышоў ад партрэта Анатас і стаў побач са мною, паклаў руку на плячо. – Падабаецца. Дужа. Не дарэмна, значыць, я ўклаў у цябе грошы. Хаця якія гэта грошы, дробязь... Так што пад нашай дамовай, не, пад нашым актам па здачы і прыёму вырабленай прадукцыі, я стаўлю такі подпіс: “Мастак Антон Клімовіч выдатна справіўся з пастаўленай перад ім задачай. Здадзеная прадукцыя – якасная і геніяльная”.

– Мяне гэта радуе. Значыць, я вытрымаў экзамен?

– Вытрымаў, і на выдатна. Засталося толькі гэты

партрэт паказаць прадстаўнікам Вярхоўнай Рады, каб яны зацвердзілі. Але тое ўжо не будзе ўплываць на агульнае рашэнне. Апошняе слова за мной. Як я скажу, так і будзе.

– А што гэта такое – Вярхоўная Рада? – павярнуўся да яго. – Ты ж мне пра яе, здаецца, ніколі і не гаварыў.

– Не гаварыў. А цяпер кажу. Перад тым, як ты вернешся дадому, павінен папрысутнічаць на гэтай радзе. Табе будзе цікава. Як і падарожжа дадому... Удзельнікі форуму вынясуць свой вердыкт, але той, які я ім прадыктую. Павінен жа я раіцца са сваімі памагатымі. Я ж не дыктатар які-небудзь, не Ірад, урэшце рэшт, пра якога ты паспрабаваў напісаць... А ты заадно пазнаёмішся з тымі, хто жыве побач з намі. Гэта, далажу табе, цікавыя асобы, гістарычныя. Стагоддзі і тысячагоддзі з’явяцца перад тваімі вачыма... А ты вырашыш свой дальнейшы лёс. Хаця ён і так прадвызначаны.

2.

Калі ляжаў яшчэ ў ложку, наведаўся да мяне капітан Нэма. Я прывык ужо, што ён завальваўся да мяне без папярэджання і запрашэння, і пры тым ніколі не прасіў прабачэння за сваю бесцырымоннасць. Ці ў іх тут так прынята?

– Як спалася, Антон?

– Ды нічога, сны добрыя бачыў.

– Добрыя – гэта якія? Багацце снілася, дзяўчаты?

– Ні тое, ні другое... Снілася, што лётаў, зямлю бачыў зверху, з космасу, як касманаўт.

– Адтуль, дзе Бог жыве? – удакладніў капітан...

– Можа і так, – не падхапіў яго словы, як быццам не

зразумеў падначкі, – снілася яшчэ, што партрэт твой скончыў. Прысніўся ключ, пры дапамозе якога я і скончу працу... Сёння.

– Скончыш, пранепраменна скончыш, – згадзіўся Во-во, ужыўшы нашую паляшуцкую трасянку. Я яшчэ раз схадзіў у майстэрню, зірнуў на партрэт.

– Во-во, – пад’южыў яго. – Дай Божа нашаму цяляці воўка з’есці...

Але ён прапусціў маё блюзнерства прапусціў міма вушэй.

– Я абяцаў пазнаёміць цябе са сваімі даследваннямі, – павольна прамовіў капітан, – паказаць табе сваю лабараторыю...

– Абяцаў...

– Ёсць жаданне зазірнуць у святая святых? Не прапала ахвота? А то пакінеш неўзабаве мяне, і не ўбачыш самага галоўнага.

– Не, ахвота не прапала. Першую прапанову здзейсніў – у адпачынку я пабыў. Цяпер прыйшла чарга і да другой.

– Тады пасля вячэры чакаю цябе ў вестыбюлі?

– Хіба цяпер вечар? – здзівіўся я, паглядаючы, па ранейшай звычцы, на акно, – быццам яно магло мне пра нешта сказаць...

– Вечар... Ты лёг раніцай, а прачнуўся вечарам. Столькі ты знаходзішся ў мяне, а не можаш зразумець наш час. Не сорамна, га?

Ён засмяяўся, устаў з крэсла, ступіў крок да дзвярэй.

– Мазгі, як бачыш, мае не варацЬ, – я пакруціў пальцам каля скроняў. – Шмат чаго не разумею, а ты не тлумачыш. Як не разумею, чаму пайшоў на пяць дзён, а знаходжуся ў цябе больш як тры гады. Не адчуў, як яны праляцелі. І час бяжыць, аказваецца, назад... Дык

пастарэў на два гады – ці памаладзееў? Га? Хаця ты казаў, што мы стаім на месцы… На нуліку.

Анатас толькі зарагатаў ад маіх пытанняў:

– У Бога адзін дзень, як тысяча гадоў, і тысяча гадоў як адзін дзень. Так, здаецца, у Пісанні? І ты не памаладзееў, але і не пастарэў. Застаўся на ўзроўні таго часу, як падняўся на «Алкеп. У “безвременьи”…

Да майго розуму, зноў жа, нічога не даходзіла.

– Вось пра гэта чую ўпершыню. Ведаю, што ёсць мінулае, цяперашні час, будучае. Але – “безвременье”.

– І цяпер ты не можаш дапетрыць, што да чаго?

Анатаса скалануў смех, трэсліся плечы, і капялюш, здаецца, ходарам хадзіў на галаве, мяняўся колерам – як ажываў. Я нічога не разумеў…

– Дык мне што – наканавана і заставацца у гэтым “безвременье”? Як трапіў у нерат – ні назад ні ўперад.

Анатас перастаў рагатаць. Пасур’ёзнеў. Сціснуў губы і зубы. Глуха, як адкрываючы вялікую тайну, абвясціў:

– Можаш і так. Калі пажадаеш. Як і пажадала таго Яніна.

“І Яніна, як і я, ў палоне?! – апякло мяне яго прызнанне. – Сама захацела, ці паквапілася, як і я, на што-небудзь? Ды быць такога не можа… Нешта ж іншае прывяло яе сюды, значнае і прычыннае…”

– А што яна тут робіць? Чым ты яе паланіў, Нэма?

– Яна хацела заставацца заўсёды маладой і прыгожай. Хіба ж гэтага не жадаюць усе жанчыны? Жадаюць. Ды я і не кожную запрашаю сюды…

– Выбіраеш? Па конкурсе?

– Так, толькі так. Выбіраю. Праводжу тэставанне. Адбіраю самых прыгожых, самых разумных, і – самых

адданых. Па ўсім свеце гэта праводзіцца. Я фінансую такія мерапрыемствы. Яны, удзельніцы, ведаюць пра тое, пагэтаму добра дрэсіруюцца, адданыя атрымліваюцца сучкі.

– Адданыя – каму ці чаму? – удакладніў, падняўшыся ўжо з ложка.

– Адданых у першую чаргу самім сабе. Ніхто нікога не можа так кахаць, як мае канкурсанткі кахаюць і любяць саміх сябе, трымаючыся: хачу быць вечна прыгожай, каханай і маладой. Як у той песні – “І Ленін такі малады, і юны Акцябр, як дзіця…” Бачыш, нават сам Ленін са сваім Кастрычнікам імкнуўся да вечнасці і незыблемасці ў сваім вучэнні.

– Як гэта? Ты ўсё змяшаў у адну кучу – прэснае з салёным, камунізм, пекла, рай…

– Рай? Не хлусі самому сабе – яго зусім не існуе. Ён нідзе не апісаны – ні ў Бібліі, ні ў паданнях. А мой рай – удасканалены і высокатэхналагічны. І ён створаны па ўсіх правілах навукі, жаданняў, мрояў… Я надзелены боскімі паўнамоцтвамі.

– Боскімі?

– Так, тут мы з Ім паразумеліся. Толькі я мацней за Яго.

“Бач ты, – пасмяяўся я, здзіўляючыся з яго смеласці і пыхі. – З Кім спрачацца і спаборнічаць уздумаў?!?”

Засцяліў ложак, накрыў коўдрай, падбіў падушку і паставіў ражком уверх – як некалі ў гасцінічным нумары.

– Антон, ты ж павінен памятаць, як у старажытнасці людзі будавалі Вавілонскую вежу?

– А як жа!

– Гэта я падбухторыў іх на тое будаўніцтва, праўда, па маладосці не ўлічыў таго, што яны валодалі толькі адной мовай.

– І Бог потым змяшаў мовы. І мы будавалі тую вежу, толькі пад іншай назвай – камуністычны Алімп. Правільней – рай. Будавалі камунізм. Без Бога, само сабой. А што ў выніку пабудавалі? Ад. Пекла. Апраметную.

Анатас моўчкі глядзеў на мяне, чакаючы, мусіць, працягу маёй тырады.

– А ідэя была вельмі простая – зрабіць народ краіны саветаў шчаслівым. Узялі на сябе функцыю Бога. Даводзілі, што кожны з нас – сам каваль свайго шчасця. Ты ж даводзіш адваротнае – прымусова зрабіць чалавека шчаслівым і задаволеным. Накарміць, напаіць, абагрэць бясплатна, як за кратамі ці ў псіхушцы, – і што, скажы мне, без дабраслаўлення Госпада атрымалася? Недаразвітыя і вар’яты рашылі, што яны мацней і мудрэй за ўсіх. Скарылі атам – набылі Хірасіму, Нагасакі, Чарнобыль, галаўныя болькі з Іранам і Афганістанам, Лівіяй і Ягіптам, Карэяй і Іранам… Сёння любы псіхапат можа адправіць матухну-зямлю ў скрыню – у труну. А дзве “Вавілонскія вежы” Нью-Ёрка ўжо там. На чарзе і сама Японія з яе звышудасканаленымі атамнымі станцыямі, які даюць быццам бы танную энергію…

– Так, усё так, мой галоўны мастак. Амаль што так.

– Не амаль, а ісцінна так… Ты капаешся ў Бібліі, хочаш прыстасаваць яе па сабе. Для чаго, скажы? У чым тут сэнс? Толькі не адвільвай ад прамога адказу.

Атрымлівалася так, што я пайшоў у атаку. Ці не на самога сябе?

– Усё робіцца для таго, каб стварыць новага чалавека – звышчалавека. Тым самым хачу выправіць памылкі Бога.

– Ну так… Свае ўжо ўсе выправілі. А якія, цікава?

– А ты, можна падумаць, сумняваешся ў тым, што яны ёсць? Тады адкажы на такое пытанне. Чаму гэта Ён

стварыў такога недасканалага чалавека? Стварыў, а потым просіць яго ж, чалавека, каб ён выштукоўваў сябе сам, удасканальваў па Яго ж вобразе і падабенству. І інструкцыю нават напісаў – Запаветы… Я ж хачу стварыць чалавека здаровага і моцнага. Бог упрошвае людзей, каб яны памяняліся, пагражае ім карай Гасподняй, калі не паслухаюцца. Просіць іх апамятацца, чакае цудоўнага перараджэння. А яны робяцца яшчэ больш горшымі і грэшнымі… А я хачу стварыць чалавека, які не прагне крыві брата свайго і сына свайго, які здолее спыніць чарговы, пяты, канец свету…

– Як і прадракаў Ісаак Ньютан, прачытаўшы прарока Данііла?

– Ты ведаеш пра тое?

– Знаёміўся з яго працамі ў Іерусалімскай юдэйскай бібліятэцы. Вы з Ньютанам у нечым падобны, – адмаўленнем ўсяго існага…

– Існінная вера і нараджаецца ў адмаўленні традыцыйнага, і таму зацвердзіць яе без прымусу і жорсткасці немагчыма. Так, я згодзен, недзе я жорсткі, якім і павінен быць Д’ябал, які мае перад сабою мэту і жадае яе дасягнуць. А як жа інакш. Вось тут і выступае на пярэдні план ключавое слова – мэта.

– Слухай, мой капітан Нэма, Люцыфер, Д’ябал – і гэтак далей, – дык атрымліваецца, што ты і ёсць Бог?

Толькі лёгкая ўсмешка кранулася яго твару:

– Я – амаль Ён. Я – Яго лепшы друг і вораг. Нас нельга ўявіць адзін без аднаго, як нельга ўявіць дабрыню без зла, святла без цемры. Але што гэта мы з табой усё пра Біблію, пра хрысціянства, быццам у нас няма іншых рэлігій. Я, напрыклад, выступаю за аб’яднанне ўсіх іх. А для гэтага і павінна быць створана адзіная Біблія. Яна будзе простая, даступная для разумення кожнаму, не тое, што Стары Запавет і Новы. Асабліва Новы. Гэта вельмі дзіўная кніга, сатканая з супярэчнасцяў. На

першы погляд – не складаная, быццам бы зразумелая кожнаму верніку. Але тут, як кажуць, і сабака зарыта. Проста так яе чытаць немагчыма, як і нельга непадрыхтаванаму розуму разабрацца ў вышэйшай матэматыцы. У ім ёсць старонкі, якія можна прачытаць толькі эмацыйна. А калі пачаць яе правяраць алгебрай – вышэйшая матэматыка, якой ужо больш за два тысячагоддзі.

Што ж, гаворыць мой апанент складна, нават пераканаўча. Толькі на чый млын ён лье ваду?

– А ці не здаецца вам, Анатас, – перайшоў я ўжо тэатральна на “вы”, – не ведаю, як вас па бацьку…

– У мяне няма бацькі. Я – сам па сабе.

– Ці не здаецца вам, шаноўны мой апанент, што вы самі сябе абвяргаеце? То выступаеце як знішчальнік усяго непатрэбнага, а тут раптам казань непарушнасці. Дзе вы сапраўдны, а дзе падробка?

Мой апанент адразу ж кінуўся ў абарону сваіх выказванняў:

– Аніякай супярэчлівасці! Зноў трэба даказваць? Будзь ласка. У кожным з чатырох Евангелій гучыць інфармацыя, якая свядома прадумана і грунтуецца на ведах. Асобныя месцы напісаны з разлікам, каб той, хто чытае, знайшоў ці сустрэў нешта блізкае толькі яму, сугучнае яго думкам, – і ўсё дзеля таго, каб выклікаць рознагалоссе і недаўменне. І ўсе будуць мець рацыю, але і ніхто не будзе мець той рацыі. Кніга зачынена і знаходзіцца за сямю пячацямі. І простаму смяротнаму не дадзена нічога ў ёй – ні зацвердзіць, ні абвергнуць. Вось гэта і ёсць непахіснасць. Мая непахіснасць. Зразумеў мяне, Антон?

Мой тэалагічны багаж і вопыт быў, прызнацца, далёка не роўны яго. Калі пачыналася ў гутарцы, як ён казаў, вышэйшая матэматыка, я мог, і толькі вельмі слаба, падтрымліваць размову. А на большае мяне не хапіла… Але з усіх сілаў стараўся не выдаць сваёй слабіны, як

мог выкручваўся, вылузваўся. Радаваўся, калі мне ўспаміналіся радкі з Бібліі, прыводзячы ў недаўменне і здзіўленне субяседніка… Як тлумачыў мне айцец Георгій, тое адкрывалася мне звыш.

– Тады растлумач мне, якую мэту ставіла гэтая Кніга? Свядома заблытвалі глыбінны сэнс, каб схаваць ад людзей галоўную тайну. Нешта не стыкуюцца, мой капітан, канцы з канцамі.

– Стыкуюцца, яшчэ і як стыкуюцца, мой дарагі мастак. Мэтаў такіх ставіла кніга перад сабой шмат. Але галоўная – даць будучаму чалавеку… па носе. Так, так, пстрычку па носе. Не смейся. Чалавецтва павінны было раздзяліцца на пакліканых і абраных. І толькі абраным былі даступны вышэйшыя веды.

– А я, таварыш Нэма, пакліканы ці – абраны?

– Не хвалюйся – абраны. Але ж і сярод абраных ёсць свае абраныя, якіх адзінкі. Хрысціянская рэлігія – вельмі аскетычная і суровая. Галоўная яе ідэя – “Царства нябеснае”. Але ж і яно належыць не ўсім, далёка не ўсім. Падкрэсліваецца, што вельмі вузкія вароты і вузкая сцяжына да яго, і таму не ўсе “выратуюцца”. А хто не ўвойдзе, дык той салома, сухая трава, і таму і яна падлягае спаленню. Пра тое і ў Мацвея (3:10): “Ужо і сякера пры корані дрэва ляжыць; усялякае дрэва, якое не прыносіць добрага плоду, высякаюць і кідаюць у агонь…”

Д’ябал, забыўшыся зусім, што пазіруе, устаў з крэсла і пачаў хадзіць па пакоі. Пры гэтым рукамі размахваў, быццам у руцэ трымаў тую сякеру. А я не спыняў працу, да аднаго мазка далучаў і другі, і трэці… На гэты раз слухалася рука, больш пільным стала вока.

– Ды разумееш, браце Антоній, прарокі заклалі ў Евангелле ідэю выключнасці, а цяжкасці “выратавання” настолькі адкрыта выпяцілі, што ім і самім прыйшлося выкарыстоўваць хлусню і крывадушша. Укласці ў Ісуса сентыментальную ідэю – ужо сусветнага выратавання. А гэта далёка, вельмі далёка ад сапраўднага

хрысціянства. Вельмі далёкая ад Яго і роля сацыяльнага рэфарматара, якую часта прыпісваюць Ісусу. Але, калі быць ужо зусім шчырым, скажу так: яшчэ болей аддалена ад хрысціянства рэлігія “пекла і граху”, якую прынялі сучасныя сектанты…

– А хіба яны не памыляюцца – ні пекла, ні рая не існуе?

– Тэкст Чацвёраевангелля ў перакладах вельмі скажоны. Перакладчыкі ці перапісчыкі дапускалі вольнасці, памылкі, “адсябеціну”. Перараблялі на свой капыл і лад. Але самая вялікая блытаніна, на мой погляд, адбылася з Д’яблам. У ранніх Евангеліях яго нават і ў паміне нідзе няма. Возьмем вядомую малітву – “Ойча наш”. Словы “пазбаў нас ад ліхога” ў англійскім і нямецкіх перакладах адпавядаюць грэчаскаму і лацінскаму тэкстам. Але затое, не як дакор табе, Антоне, безумоўна, як хрысціяніну, у царкоўна-славянскім і расейскім перакладах напісана: “избави нас от лукавого”. Адкуль ён узяўся, хто Яго прыдумаў, не разумею. Сустракаецца такі тэкст і ў некаторых французскіх перакладах – “mais deliver du Malin”. А ў італьянскім – “ma liberaci dal maligno”. Евангельская міфалогія ў цэлым перацярпела значныя змяненні. “Д’ябал” (дьявол) ці – ілжэц, хлус, спакуснік, у першапачатковым тэксце сэнс-імя, якое можна было аднесці да любога хлуса (лжеца или искусителя). Уплыў сярэдневекавой дэманалогіі адыграў сваю ролю, і таму цяжка зразумець і пагадзіцца з тым, што агульнай ідэі д’ябла – як такой – у Новым Запавеце няма. Няма – і ўсё тут. У ім толькі ідэя зла, выкуплення, ідэя дэманаў і іх князя, нячыстага духа. Так, згодзен, прысутнічае эпізадычна Сатана, – то я спакушаў Ісуса. А ў выніку ўсё гэта не стыкуецца адно з другім. У іх закладзены толькі элемент алегорыі, і таму яны вельмі аддалены ад сярэдневечнага разумення д’ябла.

– Не ведаў, Кошчык Нессмяротны, пра гэта, не ведаў. Ну і далей… Слухаю, уважліва слухаю.

– Хачу адзначыць, што гісторыя біблейскіх перакладаў суправаджалася ланцугом трагедый. Вось дзе мне прыйшлося папрацаваць, скажу табе! Афіцыйна

перакладаць Стары і Новы Запавет дазволілі ўсяго пяць стагоддзяў назад. Да гэтага пераклады Свяшчэннага Пісання лічыліся страшным грахом.

Першым паспрабаваў перакласці на ангельскую мову Джон Уікліф. Суайчыннікі давялі яго да апаплекссічнага ўдара, а пасля асудзілі на Рымскім саборы ў 1412 годзе і па пастанове Сабора выкапалі яго, спалілі. А яго паслядоўніка, чэха Яна Гуса, які прапаведваў, што Біблію павінны чытаць народу свету, спалілі жывым. На той тэрыторыі, дзе ты пражываеш, за пераклад Бібліі ўзяліся задоўга да Уікліфа – у 863 годзе. Перакладачамі выступілі асветнікі грэцкага паходжання Кірыл і Мяфодзій, ты ведаеш. Мяфодзія, які знаходзіўся ў Еўропе, злавілі немцы і пасадзілі ў манастырскую турму. Чатыры гады яго білі, голым выкідвалі на мароз, цягалі за валасы, цягнучы па вуліцы… Такая была помста немцаў за тое, што ён быццам зняславіў Свяшчэннае Пісанне, перавёўшы яго на мову варварскага племені. У Еўропе лічылі, што ўсхваляць Бога можна толькі на трох мовах, на якіх быў зроблены надпіс на Крыжы Гаспднім: яўрэйскай, грэцкай і – лацінскай…

– Не ведаў пра такія падрабязнасці…

– І яшчэ: “иже еси” – як перавесці на расейскую мову? Аніяк. Няма такога перакладу. Дзіўна, але за тысячу з хвосцікам гадоў шмат якіх слоў змянілі першапачатковы сэнс, і таму вернікі з-за гэтага няправільна разумеюць малітву. Як я казаў выраз “и не введи нас во искушение” да спакушэння у сучасным разуменні гэтага слова увогуле не мае ніякіх адносінаў. Таму што “искушение” яшчэ ў IX стагоддзі мела сэнс «испытиание” – выпрабаванне. А пазней дык яно набыло нейкі, я б сказаў, сексуальна-грахоўнае адценне.

– Тады як, на твой погляд, павінна гучэць правільна малітва? У перакладзе на маю мову?

– А хаця б так:

Ойча наш у нябёсах,
Няхай будзе святым імя Тваё,
Ды выканаецца і на зямлі воля Твая, як на небе,
Дай нам сёння надзённы наш хлеб
І даруй нам нашыя даўгі,
Як і мы даруем тых,
Хто нам павінен.
Не падвяргай нас выпрабаванню,
Але абарані нас ад злодзея…

– Можа, хаця вялікага адрознення не бачу…

– І яшчэ пра адно скажэнне: чацвёртая частка Евангелля апостала Мацвея. Там ёсць сцэна спакушэння ў пустыні. Іісус Хрыстос, згодна грэчаскаму тэксту, кажа д’яблу: «Ідзі за мной». У царкоўна-славянскім чытаем: «Следуй за мной». Але ў рускім, англійскім, французскім і італьянскім тэкстах гэтае месца пераведзена ўжо інакш: «Отойди от меня, Сатана!» А праз восем вершаў (ад Мацвея (46.19) Хрыстос кажа рыбакам: «Идите за мной». Ці – «Следуйте за мной». Такое падабенства – зварот да д’ябла і да рыбакоў – павінна мець вызначальны сэнс. Перакладчык, напэўна, угледзеў у гэтым абсурд: навошта Хрысту жадаць, каб д’ябал ішоў за ім? У выніку гэтага і з’явіўся вядомы на ўвесь свет выраз: «Отойди от меня, Сатана!» Ці – «Изыди, Сатана!» У дадзеным выпадку, я бачу толькі адно: Сатана адлюстроўваў сваім вобразам бачны, фенаменальны свет, якім ні ў якім разе не павінен «адыходзіць», а толькі служыць унутранаму свету, лучыць за ім, крочыць за ім…

«Бач, як стараецца, бач, як распінаецца абвергнуць святыя словы Вялікай і Святой Кнігі… Давай, давай, старайся, ды ўсё роўна абламаеш свае зубы!»

– Прызнайся, даследчык і крытык мой – камандзір апраметнай, мусіць, ты паклаў на гэта ўсе свае сілы і жыццё, ці не так? Я ўражаны глыбінёй і доказнасцю тваіх ведаў, таму заслугоўваеш пахвалы.

– Сілаў паклаў і шмат, і няшмат… Да ісціны я ішоў усё жыццё, гэта праўда. І з «хлебом насущным»

перакладчыкі намудрылі. Легендарнае жыццёвае жыццеапавяданне Іешуа патрабавала ўвядзення ў тэкст умоўных фігураў, што дапамагло стылізаваць Яго пад прарока, настаўніка, месію, Ратаўніка-Збаўцу… А быў ён усяго толькі равінам, бо і вучні Яго звярталіся да Яго: «Раві!» Гэтыя паданні, падагнаныя пад вобраз Хрыста, выкарыстаны з самых розных крыніцаў. Нешта ўзята з іудаізма, штосьці з буддызму, паданняў Старога Запавету, а шмат чаго і з грэчаскіх міфаў… Паданне пра нараджэнне Дзевай Марыяй Іісуса непасрэдна ад самога Бога ўзнікла значна пазней евангельскіх тэкстаў. Міф пра тое, што Іешуа – у літаральным сэнсе – сын Божы, ствараўся пастунова, на працягу некалькіх стагоддзяў. І хаця дагматычны хрысціянін будзе адмаўляць язычніцкае паходжанне гэтай ідэі, яна, бясспрэчна, узята з грэчаскай міфалогіі… Ні ў адной з рэлігій няма такіх цесных кантактаў і ўзаемаадносінаў паміж бажаствамі і людзьмі, як у грэчаскіх міфах. Усе паўбогі, тытаны і героі Грэцыі былі сынамі бажэстваў. Ну, ды ладна, не будзем больш пра тое. Гэтая тэма – бясконцая…

Я быў згодзен з ім, ды і стаміўся так, што больш і слухаць не хацеў яго. Сапраўды – ад вялікіх ведаў – шмат скрухі. Ноч спаць не буду.

Ён апамятаўся, паглядзеў на мяне. Хіба толькі цяпер зразумеў, што з натуршчыка ператварыўся ў агітатара і прапагандыста?

– Мы так і не закончылі сеанс, Антон?

– На жаль, не. Што ж, адкладзем… Я прывык ужо да незавяршэння. Ладна, што ўжо цяпер. Але і сённяшні дзень значна прыблізіў да фіналу.

Ён вінавата ўсміхнуўся:

– Прабач, майстра! Панесла мяне нешта сёння. Я выпраўлюся, вось пабачыш. Пацярпі мяне ўжо такога.

– А што паробіш, цярплю.

Ён выйшаў з пакоя, а я яшчэ доўга асэнсоўваў сказанае ім. Прыкідваецца? Блюзнерыць? Хто ж ён тады на самай справе? Таленавіты вучоны ці геніяльны філосаф, які выбраў сабе незразумелую дарогу і прафесію? Калі ж жульвернаўскі капітан Нэма пакінуў свет і пачаў служыць дабру і справядлівасці, то чаму прысвяціў сябе капітан “Алкепа”? Дабру ці – злу? Святлу ці – цемры? Навуцы ці невуцтву? Жыццю актыўнаму, ці смерці? І пры гэтым прэтэндуе на пасаду Бога...

3.

... Афіцыянтка, калі прыйшла да мяне, выглядала нейкай сумнай, як быццам плакала перад гэтым.

– Здарылася што, Яніна?

Не адказала, толькі паціснула няўцямна плечуком – чамусьці не глядзела на мяне, як баялася. Ці мы перад гэтым пераступілі нейкую нябачную мяжу – і тое стала вядомым?.. Нездарма ж Анатас намякаў на нешта.

Да каньяку, што прынесла Яніна, не дакрануўся. Не хацелася туманіць мазгі. Мне патрабаваўся ясны розум, каб ацаніць да канца сітуацыю, у якой апынуўся і жыў.

Яніна моўчкі пайшла ад мяне.

Не магла ж яна за нешта пакрыўдзіцца на мяне – нашыя ж шляхі на караблі не перакрыжоўваліся. А мо і перакрыжоўваліся, ды я не ведаў пра тое?

Марудзіў, не падымаўся з крэсла.

Нешта перашкаджала мне тое зрабіць…

За акном сутонілася шэрань, насоўвалася чорная сцяна… Потым усё гэта перамянілася на светлае, – быццам пачало ўзыходзіць сонца і першыя промні стукаліся ў шыбы. Падалося, што мы праплывалі паўз маю родную вёску Крушнікі. Праплывалі па рацэ, якой і

не значылася блізу яе. Вунь і двор Зюнеў, агароджа са штакетніку. А вунь і сам Зюнё размаўляе з Пятром Кашаедам і Язэпам Крупой, што прыехалі з Мінску... Стаіць дзед Міхась, баба Міхаліна, цётка Юзя – Зюнева маці... І баба Настазя са сваёй дачкой, Яняй, стаіць – маёй, значыць, маці... Вунь і масток праз рэчку, які звязвае два рукавы вёскі – Будкі і Тросніцу...

А вунь Толя Кашэвіч, сусед мой, трохі старэйшы за мяне, ладзіць мне лук з дубовай галіны. Пад высозным, за трыста гадоў, дубам, углядаецца ўдалячынь. Да яго падыходзіць дзед Міколік, нешта тлумачыць...

Соладка забілася сэрца – мае родныя Крушнікі! Як даўно праведваў цябе, мая вёска, даруй за гэта! Даўно чуў галасы крушнічанаў з іх адмысловай гаворкай – родзічаў і чужых, але ўсе яны для мяне родныя і блізкія...

А потым плылі паўз Спрымачоў, Буду Казіміраўскую... А пасля і бацькава вёска паказалася – Зялёны Мох... Пазнаваў хаты і двары, пазнаваў людзей, і хацелася крыкнуць майму заказчыку: “Анатас! Спыні свой карабель, выпусці мяне на волю! Нічога не хачу ў гэтым жыцці – ні славы, ні грошай, ні бяссмерця, – толькі выпусці мяне на свабоду!..”

Але здушыў у сабе гэты вокліч, праглынуў яго. Бо ведаў, што гэта толькі прывід. І ці не Алкепаў распальваў ува мне настальгію і трызненне па родных мясцінах, каб я ішоў на ўсе саступкі, спадзеючыся на яго ласку і міласць...

Аб шыбы нешта церлася – як быццам вецер гайдаў галіны вішанніку ці яблыні.

Далей пейзажы ўжо змяняліся на незнаёмыя і чужыя, і ўжо не ведаў, па якіх мясцінах імчаў карабель д’ябла, па якіх мы плылі водах, па тэрыторыі якой дзяржавы? Ці ляцелі? У якой тады галактыцы?

Не ведаў, а пра тое мне ніхто не казаў, ды і папытацца не было ў каго...

Князь апраметнай сядзеў ужо ў крэсле – чакаў.

Калі ж убачыў мяне, падняўся, выпрастаўся, пайшоў, танцуючы, насустрач, – як быццам не ён быў маім камандзірам-начальнікам, а я меў над ім уладу.

Вочы, якія, як і раней, розніліся колерам: цяпер зялёныя – як у ката Цэзара. Здаецца, пасвятлела шчэць на вострай – клінам – барадзе.

– Мой капітан, па вашым загадзе яфрэйтар мастацкіх войскаў Антон Клімовіч прыбыў! – далажыў па-вайсковаму, выцягнуўшыся ў струнку, прыклаўшы сашчэпленыя пальцы далані да сцягнякоў – жартаваў, канечне ж, здзекваўся, найбольш, мусіць, з самога сябе, і з той сітуацыі, якая працягвала развівацца па складзеным ім сцэнарыі.

– А я табе і не загадваў, – буркнуў без злосці Тыран, павярнуўся да мяне спіной, як падахвочваў ісці за ім – першы ступіў крок наперад. І ўжо, ідучы, дадаў як бы з папрокам: – Ты ж сам напрасіўся...

– Сам, Люцыферчык, сам! З тваёй, прызнацца, падачы. “Ты нясі мяне, нясі, конь незацугляны-ыы...” – заспяваў я, павольна ідучы следам, баючыся наступіць яму на ногі.

Мы зноў апынуліся ў ліфце. І панесла нас не ўверх, як я думаў, а ўніз. У мяне пахаладзела ўсярэдзіне. Некуды падскочыла сэрца, як усё роўна сарвалася са свайго месца і пачало бунтаваць, няздольнае падпампоўваць кроў да галавы. І галава была гатовая трэснуць, раскалоцца, як гарбуз, які скаціўся з даху і гэпнуўся долу... Схапіўся далонямі за скроні, сціснуў іх, што было сілы, ратуючыся ад болю, верачы, што такім чынам змагу сцішыць яго, утаймаваць...

Алкепаў як і не заўважаў майго стану... І нехта, незнаёмы, сапучы над самым вухам, стоячы позаду, з’едліва хіхікаў, папярэджваючы: “Не хадзі ніколі за

азадкам. А не можаш быць першым, то зусім спыніся...” Хто гаварыў, не ведаў, як і не ведаў, каму належаў той голас – мужчыне ці кабеціне, і да каго ён гаварыў... Але ж тыя словы былі звернуты, мусіць, да мяне.

Пакрысе боль пачаў аціхаць. А мы ўсё спускаліся і спускаліся (да цэнтра зямлі?), несліся, мусіць, з шалёнай хуткасцю, мо і шпарчэй за хуткасць свету. І – куды? На языку горка і кісла – быццам набраў поўны рот медзякоў.

Тыран стаяў, прызадраўшы галаву, глядзеў некуды ў столь, дзе адлюстроўваліся ў люстры нашы твары.

Мусіць, хуткасць ліфта пачала змяньшацца, бо зноў мае скроні адчулі той жа, ранейшы, боль; але ён ужо не павялічваўся, але ж і не змяншаўся. Падлога пад намі злёгку тарганулася, і ліфт спыніўся на апошнім прыпынку. Адчуў палёгку, пасвятлела ў вачах...

Ён узмахам рукі запрасіў мяне да выхаду.

Пераступіў парог, пачуў незразумелыя гукі – ці то спявалі птушкі, ці пераліваўся-журчэў па каменьчыках звонка-галасісты ручэй.

Мы апынуліся ў лесе.

Скрозь раслі бярозы і сосны, алешыны, яшчэ нейкія невядомыя мне дрэвы. А між імі грувасціліся, адно на адно, нейкія прыборы – як кампутары, з вялікімі экранамі маніторы. Нагадвалі пульт кіравання на Чарнобыльскай атамнай станцыі, дзе я быў. Міргалі-пераміргваліся сінія, зялёныя і чырвоныя лямпачкі з вальфрамавымі нітачкамі; асобныя экраны паказвалі нейкіх людзей, нейкія іншыя жыцці нейкіх іншых сусветаў; пад нагамі цвёрдае пакрыццё шэра-зялёнага колеру... Побач з намі цвіў бэз і чаромха, і пахі іх церпка разлягаліся навокал. Спевы птушак чуліся, але чамусьці ніводнай не бачыў.

Чакаў ад Д’ябла тлумачэнняў, але ён і не збіраўся іх рабіць. Мусіць, лічыў непатрэбнымі: папярэдзіў жа, што

павядзе ў “святая святых” – у сваю засакрэчаную лабараторыю. Ды і я сам на тое даў згоду... На языку і ў мяне не было ніводнага пытання. Капітан не спыняўся, а я не адставаў. Ішлі не вельмі хутка.

Мінулі мосцік праз неглыбокую і чырвоную раку, і, здалося мне, што з вады вытыркнулі насы кракадзілы; над намі праляцела нейкая гіганцкая птушка, павольна махаючы крыламі; на паваротцы ракі, што знікала за высокімі дрэвамі, піў ваду дыназаўр – галава на даўжэзнай шыі апусцілася да вады... Грэўся на сонцы удаў, скруціўшыся ў дзесяткі кольцаў, ляжаў пад кіпарысам...

А начальнік пекла прыспешваў, паскараў ужо крокі, не аглядваўся.

Дарога, пэўна, яму знаёмая, крочыў па ёй, мусіць, не першы раз, не першы год, не першае стагоддзе... Нешта мурлыкаў сабе пад нос.

Перад намі расчыніліся дзверы – але ўжо не будынка, а высокай шэра-шызай гары, па якой слаўся аксамітны мох. І дзверы тыя былі незаўважныя, бо з’яўляліся часткай той гары – зліліся з яе колерам. І Анатас не націскаў ніякіх кропак, не ўзмахваў рукой, як чароўнай палачкай, не гаварыў “сезам, адчыніся”. Уваход пазнаў свайго гаспадара, Люцыфера, Ілжэпрарока.

Амаль адначасова пераступілі парог, бо ішлі поруч, упобачкі. І за намі зачыніліся дзверы, засунулася, стала на сваё ранейшае месца, аграмаднiстая глыба, ужо з гэтага боку, зніталася з агульным шэрым колерам. Як усё роўна пастка зачынілася за намі.

Прайшлі колькі крокаў па шэра-зялёным покрыве суцэльнага паласа, спыніліся. Павярнуўшыся да мяне, капітан абвясціў:

– Ну, вось, мы з табой знаходзімся ў маім царстве-валадарстве. Тут, у асноўным, я і праводжу свае дні і ночы, калі адпачываю пасля працы. Тут мяне ніхто і нішто не турбуе. І ніхто сюды не мае доступу. Ты –

першы. Тут падпітваюся энергіяй і я, і мае атамныя прыборы. Уран і цырконій даюць нам сілу, энергію.

Мне не хацелася нават папытацца, чаму такі выпаў гонар знаходзіцца тут. Памятаю, што ўжо цікавіўся гэтым, пачуў вычарпальны адказ. Таму палічыў за лепшае памаўчаць.

У Д’ябла добры настрой – вясёлы, у вачах зыркія агеньчыкі, у голасе лагоднасць і задавальненне. А ў паходцы – лёгкасць і паветранасць, – здавалася, не дакранаўся нават чаравікамі да зямлі... Але ці была зямлёю тая цвердзь, на якой мы стаялі?

Ён выглядам сваім паказаў, каб лучыў следам.

І пакіравалі мы да вялізных, расчыненых насцеж, шкляных дзвярэй. На паліцах скрозь – справа і злева, на высачэзных стэлажах, у дзесяткі чалавечых ростаў, адзін на адным, стаялі ці то тэлевізары ці маніторы кампутараў. Усе выключаныя. Пакой цягнуўся некуды ўдалеч, канца яго не бачылася, і па шырыні ён быў з крокаў пяцьдзесят-семдзесят, а мо і ўсе дзвесце-трыста, – ці зусім бясконцы...

Прайшлі далей, і ў закутку, справа, убачылі шырокі стол. Ножкі драўляныя ці пластмасавыя, а плоскасць – тоўстае маналітнае шкло, на якім нейкія паперы – звычайныя белыя аркушы, якія выдаўцы называюць А-4, і шырокія – ватманы, А-3, на якіх нанесены чарцяжы і разлікі.

Капітан першы сеў у крэсла, запрасіў сесці насупраць.

– Вось тут і знаходзіцца сэрца Сусвету. Тут бярэ свой пачатак разгадка вялікай тайны. Ты ж пагадзіўся далучыцца да яе?

Анатас чакаў пацвярджэння гэтых слоў. Але я не азваўся на іх. Вопыт і ўнутраны голас падказвалі – трэба менш гаварыць, а больш слухаць, каб не падпасці пад яго ўплыў, не ступіць нагой у капкан...

Але не тут тое было:

– Даў згоду? Ты ж сам і падахвоціў мяне, спакусіў да гэтага. Хацеў, каб я пажадаў, і дамогся свайго. Абудзіў цікавасць і інтарэс, і таму я тут, і чакаю, калі пачнеш раскрываць мне свае тайны... Ты больш за мяне жадаў, прагнуў гэтага.

Са мною рабілася нешта неверагоднае. Словы ліліся і ліліся, быццам прарвала плаціну, – ніяк не мог спыніцца.

– Глядзі ты, кемлівы... Але для пачатку давай мы з табой пагуляем ў дзіцячую гульню, пра якую гаварылі раней. Лічыць да дзесяці ты ўмееш... Мы правядзем як бы разміначку, для таго, каб падступіцца да разгадкі. Так, бяры аловак і паперу. Запішы тры лічбы – 3, 6, 9. Гэта асноўны код для прачытання загадкавага тэксту Бібліі. Возьмем іх за аснову. Складзі тройкі чатыры разы. Атрымалася дванаццаць? Адзінка і двойка. Складзем іх, – атрымаем усё роўна тры. Вазьмі перамнож тры шасцёркі. Дзвесце шаснаццаць? Сума трох лічбаў – дзевяць. З трыма дзевяткамі атрымліваецца семсот дваццаць дзевяць. Іх сума – васемнаццаць. А сума васемнаццаці ўсё роўна дзевяць. Калі складзем дзве тройкі – будзе шэсць. Дзве шасцёркі – дванаццаць, а сума – тры. Дзве дзевяткі – васемнаццаць, і сума – дзевяць. Шэсць памножым на дзевяць – сума сумы – дзевяць. А калі ж тую суму пяцьдзесят чатыры памножым на тройку, то атрымаем сто шэсцьдзесят два – зноў жа сума – дзевяць. І калі памножым тройку на шасцёрку і на дзевятку, то сто шэсцьдзесят два дасць усё роўна дзевяць. Калі складзем гэтыя ж тры лічбы, то атрымаецца васемнаццаць, што дасць – зноў жа – дзевятку.

– Ну і што з таго? – у яго маніпуляцыях з лічбамі не бачыў я нічога магічнага ці загадкавага.

– Пакуль нічога, правільна. Пакуль мы толькі павінны зразумець: як ні круці, як ні множ ці складай, то атрымліваем – шэсць і дзевяць... Але мы не будзем пакуль чапаць гэтыя лічбы ў плоскасці вышэйшай матэматыкі і алгарытмаў – там атрымліваецца такое, што непадрыхтаванаму тое не пад сілу ўцяміць,

спынімся толькі на пачатковым этапе, пачаўшы з нуля, з чыстага аркушыка паперы... Тройка заўсёды непахісная, а вось шасцёрка, калі перавярнуць, можа быць і дзевяткай, і – наадварот. Ці не так?

– І тут няма нічога дзіўнага....

– Так, але гэта і ёсць ключ для расшыфроўкі загадкавага тэксту Бібліі. Для пачатку ж давай разбярэмся, што гэта такое – лічба тры. Тры (3) – адзіны лік натуральнага рада, які роўны суме ўсіх натуральных папярэдніх лічбаў, – тры абазначае трохкутнік, што доўга было найбольшым лікам, для якога чалавек знайшоў асобную назву. А потым вакол яго пачалі складвацца розныя павер'і і паданні. У Старажытным Вавілоне ўвайшло ў традыцыю ці рытуал пакланяцца тром галоўным божаствам – Сонцу, Месяцу і Вянеры. У Старадаўнія Ягіпце галоўнымі сталі тры багі: Гор, Азірыс і Ізіда. Я ведаю, што жрыца Дэльфійскага храма Апалона – Піфія – перад прароцтвам тры дні трымала пост. Піфагарыйцы лічылі лічбу «тры» першым сапраўдным лікам. Спытаеш у мяне, чаму? Ды хаця б таму, што яно мае пачатак, сярэдзіну і канец. Прымхлівыя людзі лічылі яго абагоўленым, сімвалам дасканаласці, якое і прыносіць поспех.

Во-во захапіўся, быццам гаварыў ужо не мне, а звяртаўся ўжо да Сусвету, агітаваў і прарочыў яму:

– У рымлянаў тры багі – Юпітэр (бог неба, святла і дажджу, громавержац… а пазней ужо – бажаство рымскай дзяржавы), Марс (бажаство палёў і ўраджаю, затым ужо бог вайны), Квірын (бажаство вайны)… Мацнела рымская імперыя і яе ўладары, зацвярджаўся культ капіталійскай тройцы: Юпітэра, Юноны і Мінервы – у Італіі і яе землях. Юпітэр вельмі рана пачаў суадносіцца з Зеўсам… Тры багіні лёсу. А лёс, згодна ідэалістычным і рэлігійным поглядам, азначае сляпую веру і сілу, якая стаіць над чалавекам і вызначае яго жыццёвы шлях. У кожным лёсе прымаю жывы і непасрэдны ўдзел і я. Здзіўлены? Не здзіўляйся, так яно і ёсць. Дык вось, тры багіні прыгажосці - – грацыі, і яны паказваліся ў выглядзе маладых дзяўчат ці жанчын. Ты

хоць ведаеш, што багіня Дзіяна мела тры твары?

Толькі хмыкнуў – адкуль мне было пра тое ведаць?

– Так, трохтварая. Нават вярхоўныя жрацы Рыму дзяліліся на тры катэгорыі – панціфікі, фламіны і вясталкі. Ды і бог Шыва ў індыйскай рэлігіі меў тры твары... Спытаеш, для чаго гэта я ўсё? Ды для таго хіба, што містыфікацыю лічбы «тры» шырока і ўмела выкарыстоўвала твая хрысціянская рэлігія. Яна прысвоіла ідэю трохтварага бога ў рэлігіі і міфаў Старога свету. Для вас старога, старадаўняга, для мяне ж – учарашняга... У ёй Бог выступае ў трох тварах – Бог-бацька, Бог-сын і Бог Дух святы. Хрыста таксама малявалі на абразах з трыма тварамі.

«Давай, давай, аблытвай мяне сваім павучыннем, ды толькі меру ведай...»

– Пагуляем з табой гэтымі лічбамі. Возьмем іх за аснову. Складзем тры і дзевяць. Атрымалася дванаццаць? А гэта адзінка і двойка. Складзем іх зноў атрымаем усёроўна «тры». Складзі тры шасцёркі. Васемнаццаць? А сума лічбаў – дзевяць. З трыма дзевяткамі атрымліваецца дваццаць сем. Іх сума – дзевяць. Калі складзем дзве тройкі – атрымаецца шэсць. Дзве шасцёркі – дванаццаць, сума – тры. Дзве дзевяткі – васемнаццаць, і сума – дзевяць. Шэсць памножым на дзевяць – сума лічбаў – усё роўна дзевяць. А калі суму – пяцьдзесят чатыры – памножым на тры, то атрымаем сто шэсцьдзесят два, – зноў жа – сума – дзевяць. І калі памножым тры на шэсць і на дзевяць, то сто шэсцьдзесят два дасць усё роўна – дзевяць. І калі складзем гэтыя тры лічбы, то атрымаем васемнаццаць. Што будзе? Дзевяць...

– Ды так, так. Разумна і мудра. Дуры мяне і далей.

– Чаму – «дуры»? – ускінуў калматыя бровы Сатана.

– Ды я так, бо пакуль дурэю ад тваіх слоў...

– Так яно пакуль і павінна быць. А ці ведаеш ты што-

небудзь пра шасцёрку – пра лічбу шэсць? А пра тры шасцёркі – 666? Гэта сугучча яшчэ называюць «лікам звера»... Ян, якога тэолагі чамусьці называюць Багасловам піша: «Тут – мудрасць. Хто мае Розум, той палічы лік звера; бо гэты лік чалавечы – шэсцьсот шэсцьдзесят шэсць». Апакаліпсіс, ці Адкрыццё, як вылічыў Фрыдрых Энгельс, напісана ў першым стагоддзі, – адразу пасля смерці Нерона. Энгельс ці то дзеля забавы, ці з-за нечага яшчэ, паспрабаваў узяць два старажытнаяўрэйскія словы, якія азначалі «імператар Нерон», і паспрабаваў палічыць суму лікавых значэнняў, якія ўваходзілі ў яго. Сума аказалася роўнай 666! Гавораць, што Нерон вар’ят, чалавек-звер. Усё можа быць. Ганіцель хрысціянства? Ну і што? З яго згоды былі забіты яго маці, брат, дзве жонкі – Актавія і Папея, філосаф Сенэка, паэт Лука, пісьменнік Пятроній, магутны Палант і шмат іншых...

– Жорсткі і крывавы дыктатар. Можа, і ён у цябе тут, камандор? – прыйшла мне ў галаву нечаканая думка.

– А чаму б і не, Антоній? У мяне ўсім месца хопіць. Як і таму ж Ірады, пра якога ты не так шмат і ведаеш. Няхай усе тут жывуць. У мяне любы дыктатар знойдзе прытулак, любы забойца будзе тут абелены, – я дарую ім іх грахі.

– Дык у цябе тут рай ці пекла, ніяк не разумею?

Ён з дакорам паглядзеў на мяне:

– Навошта пытацца, калі ў тваіх пытаннях гучаць адказы? Табе яшчэ скажу пра трынаццаць. Старт «Апалона-13” калі адбыўся? Так, у 13.00 – па мясцовым часе Фларыды, – 13 хвілінаў са стартавай пляцоўкі № 39: а гэта тройчы па 13! 11 красавіка 1970 года – сума лічбаў даты 11.04.70 дае той лік 13. А сама катастрофа калі адбылася? Так, ведаеш, 13 красавіка. І запярэч мне, Антон, што гэта не так. Вось пасля таго касмічнага інцыдэнта і нарадзіўся выраз: “Houston? we—ye had a problem...”

Адчуў, што па спіне пачаў сцякаць халодны пот. Гульні-

гульянямі, размова-размовамі, але, як гавораць, могуць быць і дзеці…

– Лік шэсць – аснова майго жыцця і царства. Чаму? Патлумачу трошкі пазней, калі прыдзе час, а пакуль… Наступнае пытанне. На якой мове мы спынімся? Біблію якой краіны возьмем за аснову? Ты, дарэчы, колькі моў ведаеш, Антон?

– Валодаю нямецкай мовай, чэшскай, польскай, мовай Ліцвініі. Слаба – французскай і гішпанскай… На сярэднім узроўні расейскай…

Люцыфер ўзяў з бліжэйшай паліцы Бібліі і паклаў іх на стол, адну разгарнуў.

– Добра. Хаця на гэтай мове, на жаль, поўнага збору Бібліі няма. Але – тое няважна. Мы ж не будзем расшыфроўваць усе тэксты. Мая задача – растлумачыць табе сутнасць самой расшыфроўкі, раскадзіравання тэкстаў Бібліі. Мы звернемся да Новага Запавету – псалтыр, выдадзенай у Злучаных Штатах Амерыкі пры фінансавай падтрымцы доктара гісторыі, спадара Янкі Запрудніка, а пераклаў яе з царкоўнаславянскай на ліцьвінскую Васіль Сёмуха.

– У мяне яна ёсць дома, – пахваліўся я.

– Тады нам лягчэй будзе разабрацца… Які нам раздзел узяць? Ну, хаця б вось гэтую частку Паводле Лукі Сьвятое Дабравесьце. А паралельна возьмем яшчэ выданне Францішка Скарыны, хаця і другія тэксты. На старажытналіцьвінскай мове. Будзе больш дакладна.

– Дакладна – што, Анатасік?

– Сам пабачыш, пачакай трошкі…

Рэктар ці выкладчык пекла узяў з бліжэйшай паліцы, што была злева ад нас, дзве кнігі – Скарынаўскую Біблію і Новы Запавет Сёмухі. Паклаў на стол. Адну з іх разгарнуў. Я назіраў за ім, і ўсё ніяк не мог даўмецца – што ж ён такое таямнічае можа раскрыць мне з дапамогай трох магічных лічбаў? Гульня ў шарады-

рэбусы? Але я ведаў, што вялікі грэх гуляць у такія гульні са Святым Пісаннем, – пра тое яшчэ і бабка Настазя папярэджвала мяне ў дзяцінстве. Ці тут нейкая іншая гульня, а калі і не гульня, то што?

– Цяпер глядзі сюды, Фама Бязверны. Уважліва глядзі. Лічбы тры не мяняюцца. Адлічваем ад пачатку тэкста трэцяе слова. Запісвай. Але перад гэтым уважліва прачытаем іншы тэкст. “А аб мёртвых, што яны ўваскрэснуць, хіба ж вы не чыталі ў кнізе Майсея, як Бог пры купіне сказаў яму: “Я – Бог Аўраама, і Бог Ісаака, і Бог Іакава?” Бог не ёсць Бог мёртвых, але Бог жывых. Так што вы вельмі памыляецеся” (Мк:26-27). І яшчэ: “Даследуйце Пісанні, таму што вы думаеце праз іх мець жыццё вечнае; а яны сведчаць пра мяне. Але вы не хочаце прыйсці да мяне, каб мець жыццё вечнае” (Ін. 5:39-40). І – апошняе: ад Марка (9,23): “Калі хоць колькі можаш вераваць, тады ўсё магчыма веруючаму”. Іншымі словамі можна сказаць – калі ты паверыш у тое, у што хочаш верыць, то тое табе і будзе.

Так, бярэм ад трэцяга слова – управа праз шэсць слоў, потым праз дзевяць. Зноў праз тры, зноў праз шэсць і дзевяць... Выбраныя словы згрупуем у адно, а потым раздзелім на асобныя... З таго ж тэкста возьмем канчатак. Ад яго будзем рухацца да пачатку. Выпісаў словы? Атрымліваецца прыблізна такі тэкст: “Не маглі старэйшыя і малодшыя дочкі напаіць віном свайго бацьку Лота, каб пераспаць з ім, потым зацяжарнець, – і тым самым прадоўжыць род свой”. Разумей гэта так: чалавек у канцы дзесяць і дзевяць стагоддзяў вынайдзе закон электрамагнітнай індукцыі. Атрымаць індуцыраваны ток можна метадам насоўвання катушкі на сардэчнік-магніт, ці здымаць яе з яго, зафіксаванага ў вертыкальным становішчы, а яшчэ зручней змяняць плошчу ці паўнату контура катушкі ў магнітным полі. У кожным выпадку ўзнікае ў контуры індукцыйны ток”.

– Дык гэта ж адкрыў Фарадэй! – усклікнуў я, здзівіўшыся расшыфраванаму тэксту.

– Правільна у 1891 годзе. Дзве дочкі Лота – катушкі з мноствам віткоў дроту, насаджаныя на П-узорны

сардэчнік-магніт. Калі пачнем ім вібрыраваць уверх-уніз, то і атрымаецца ток. Канструкцыі з некалькімі адначасова размешчанымі катушкамі на П- і Ш-сардэчніках – трансфарматары.

– Неверагодна! – не ўтрымаўся ад здзіўлення. – Дык тут жа цэлая лекцыя па атрыманні электрычнага тока!

Фізік задаволена паглядзеў на мяне:

– І не толькі тут. Крупінкі поўнай лекцыі-адкрыцця раскіданы па ўсім Пісанні. “Жонка ж Лотава азірнулася ззаду яго і стала саляным слупам. Далей з горада Сігора выйшла трое (трохфазны ток – сістэма трох гарманічных токаў аднолькавай частаты і амплітуды, зрушаных па фазе на 1/3 перыяду)) і дайшлі да пячоры. І жыў Лот у пячоры, і з ім дзве дачкі яго”. Дзве дачкі – разумееш?

– Разумею. Мусіць жа, гэта плюс і мінус, ток у 220 вольтаў. І слупы, па якіх праходзіць ток… “Вазьмі пасцель сваю і ідзі…” Гэта ж …

– Прамавугольнік (пасцель), які круціцца ў магніце, стварае бурленне – ток… Ну, а цяпер ты верыш у чароўнасць гэтых трох лічбаў?

Капітан Ной глядзеў дапытліва на мяне, чакаў тое, да чаго і імкнуўся.

– А ўжэ ж, як казала мая бабуля Настазя, веру. І яны, такім чынам, служаць ключом да разгадкі ўсіх тэкстаў?

– Да ўсіх, мой мастак, да ўсіх, але шыфр кожным разам змяняецца. Ссоўваецца, калі дакладна, як і расказана пра трохфазны ток. Адна сінусоіда раздзяляецца на тры. Давай возьмем яшчэ які-небудзь тэкст. Ды з другой мовай. Чэшскай ці расейскай…

Лектар-ілжэтэолаг зноў падышоў да наступнай паліцы, дастаў яшчэ больш таўсцейшую і важэйшую кнігу, прынёс і паклаў на стол – перада мною. Пагартаў. Спыніўся на сярэдзіне кнігі – пасланне ад Яна. Праверыў свой код, наклаўшы на тэкст слюдзяную

пласціну з выразанымі прамавугольнічкамі, куды павінны папасці закадзіраваныя словы, пераканаўся, што супадае, паказаў мне:

– Глядзі. Тры праз тры, і яшчэ раз праз тры… Атрымліваецца ключавое слова. Да яго далучаем праз шэсць і праз дзевяць, зноў праз тры і яшчэ раз праз тры, і потым шостае слова… Выбіраем, такім чынам, усе словы. Што чытаем? “Чорныя нябачныя промні пранiжуць кожнага, і зорка Палын будзе таму прычынай, і тая зорка атрымае свой працяг на далёкім востраве, дзе расце Фуку Сама …” “Адбудзецца крывавая бітва перад пячорай у Нямігу…”, “І будзе правіць цар, які паслаў свае нябачныя промні на людзей, і адабраў у іх розум, кожны дзень абяцаючы ім, што іх спасцігне рай яшчэ ў гэтым жыцці. І многія былі ім падмануты, і многія маліліся на яго, як маліліся на сваіх ранейшых фарысеяў…” Ці – “і разбураць жалезныя птушкі самыя высокія гандлёвыя дамы магутнай дзяржавы, як Вавілонская вежа рассыплюцца яны ў попел, і людзей загіне вялікае мноства”. “Прагрэс будзе помсціць чалавеку яго ж адкрыццямі…”– ”Краіна, адкуль узыходзіць сонца, дэманструючы усяму свету свае тэхнічныя дасягненні ў выкарыстанні атама, пакажа сваё бяссілле перад стыхіяй, якую накліча на сябе людства…”

Калі ж браў новыя кнігі, на іншай ужо мове, прыкладаў свой “шыфравальнік” да тэкстаў, то выразы, думкі, пасланні, адкрыцці і таямніцы ўражвалі, прымушалі задумвацца над тым, што мы ніхто ў гэтым сусвеце, – пылінкі і казуркі, а трава, якая жыве каротка і гіне. І што наш кароткі час – гэта толькі імгненне, сполах сонца, прочырк на небе знічкі. І таму недарэмна нам абвясціў Бог, што ў Яго адзін дзень як тысяча год, і тысяча гадоў – як адзін дзень…

“І народзіцца ў краіне Сатана, заменіць веру ў Мяне верай у яго дарогу – а то дарога смерці і пакут. Але узводзіць у зман народы ён будзе сем дзесяткаў год, і пасля яго яшчэ столькі ж народ будзе ў бязвер’і і ў недаўменні…”

Тое мы прачыталі ў расейскай Бібліі.

Ва украінскай мы даведаліся, што краіна, якую амывае вялікае цёмнае возера, перажыве вялікае патрасенне, што яна скіне з сябе путы і ўплыў жорсткага і крыважэрнага суседа, які паланіў яе падманам праз сваіх пасланнікаў і з усіх сілаў стараўся не выпускаць з кіпцюроў двухгаловай драпежнай птушкі... І іншыя цікавыя паведамленні, нават не цікавыя, а ашаламляльныя сваёй веліччу і простасцю.

Што было дзіўным – Біблія кожнай асобнай краіны сведчыла пра падзеі на сваёй зямлі, як быццам пераклады з арыгінала рабіў сам Бог. Думкі не мяняліся, сэнс заставаўся той жа, а словы выхопліваліся з тэксту Пісанняў новыя і новыя, і складалі тэлеграму-данясенне канкрэтнаму народу...

Прыйшлося паверыць Анатасу – а як жа інакш? Бо не бачыў ніякай падробкі ці фальсіфікацыі. Бо правяраў тэксты сам, без яго, – каб пераканацца, што ён не прыкладаў сваю руку і не падводзіў усё так, як яму хацелася...

Мне нічога не заставалася, як прыняць довады Сатаны.

А ён глядзеў на маё скарэнне і радаваўся можа не столькі перамозе, як таму, што да яго тайны далучаны палоннік.

– Ну, і як, уражвае? – як не танцаваў ад радасці Люцыфер, свяціўся, як пераспелая антонаўка ў промнях вечаровага сонца.

– Вельмі ўражвае, і мне дзіўна бачыць такое. І як ты толькі дадумаўся да ўсяго гэтага?

Багапраціўнік хмыкнуў, пакруціў задаволена галавой:

– О, на гэта я патраціў не адну сотню гадоў, а мо і некалькі тысячагоддзяў.

– Тысячагоддзяў? – перапытаў недаверліва, пільна паглядзеўшы яму ў вочы. – Дык жа Біблія пісалася...

Ён усміхнуўся, пачасаў шчаку:

– Ты ж забыўся пра тры вымярэнні часу. Сотня гадоў – гэта можа быць і адзін дзень, і адна гадзіна… А можа быць і зямным вымярэннем часу. З якога боку паглядзець…

Вось і разбярыся – і так атрымліваецца правільна, і гэтак… Яго словы, як уюн у руках, – выслізваюць. Але я навучыўся ўжо з ім размаўляць. Мог згаджацца і пярэчыць, мог перапытваць і ўдакладняць. Адзінае, чаго не мелася, – пэўнага адказу на свае ж пытанні. Але тое мяне і не засмучала, бо я ўжо ўведаў адну галоўную ісціну – на свае пытанні, павінен сам і шукаць адказы…

– Але я, дарагі мой выканаўца заказу, падрыхтаваў для цябе і яшчэ, можна сказаць, апошнюю нечаканку, – падняўся з крэсла капітан. – І да яе ты павінен быць таксама гатовы.

Ён выцягнуў са стала тоўстую кнігу – як падняць, паклаў на стол. Паглядзеў дапытліва на мяне. Вочы яго па-ранейшаму гарэлі, але з твару не знікала загадкавая ўсмешка.

– Глядзі, якія словы вынікаюць з гэтай кнігі, калі яе радкі расшыфроўваюць тры шасцёркі… Гэты лічбы галоўныя. На іх трымаецца ўсё маё вучэнне.

Алкепаў прыклаў трафарэт да “Апакаліпсіса”. Я ўглядаўся ў выразаныя акенцы і здранцвеў…

– “Ды не ад Бога гэтыя пісанні, бо Бога зусім і не існуе, а зусім ад іншых, незямных цывілізацый… А напісана для таго, каб кожны мог пераварочваць і дапаўняць, як яму хочацца, і кожнае слова будзе рабіцца праўдай… Чалавек – гэта такая істота, якую лёгка абдурыць, спакусіць, ператварыць у жывёліну ці птушку… Гэта стварэнне ад вопыту іншых цывілізацый, ды пры тым жывы арганізм вельмі недасканалы, сквапны па натуры, зайздросны па душы, істота тупая і агрэсіўная, і таму не паддаецца ніякаму кантролю… І ўжо доўгі час жыве ў душы таго, хто стварыў гэтае насякомае-казурку –

чалавечка – шкадаванне, што прадукт атрымаўся няякасны. Ён зрабіўся накшталт таго паўшага анёла, якога прагнаў ад сябе Вышні…”

Такія словы мне прамаўляў Анатас Алкепаў. Біў, так бы мовіць, абухам па галаве, ўжо, пэўна, цвёрда верачы, што кідае зерне ў чарназёмную глебу, што прарасце пасеянае ў маёй душы буйным коласам...

Але ці належала мне ў гэтым “раі” мая душа? Я ж прадаў яе капітану, хаця вусна прадаў, паддаўшыся яго абяцанням і ўгаворам...

– Пад гэтымі трыма лічбамі павінен жыць і ты, – абняў мяне за плечы Нэма. – Гэта галоўны ключ да бяссмерця і геніяльнасці. Усе мы маем на целе адбітак трох маленькіх ігруш з хвосцікам. Кожная ігруша – азначае шасцёрку. І ў цябе павінен быць такі адбітак. Гэта як знак адрознення. Яны знаходзяцца за левым вухам, як радзімка, і пабачыць яго практычна немагчыма. Але такім чынам мы пазнаем адно аднаго падчас сустрэчы.

– Гэта як пароль? – удакладніў ціха.

– Больш таго. Гэта яшчэ і знак адданасці і прыналежнасці да касты геніяў і выключнасці таленту. Мы прысвоім табе, там жа, на прэзентацыі майго вобраза-абраза званне “Сябар трох грушаў”. І толькі пасля гэтага ўсё і ўсе пачнуць табе падпарадкоўвацца і слухацца: людзі і прадметы, абставіны і нават час...

Але тут здарылася непрадбачанае (а мо – і прадбачанае) і прыемнае.

Як быццам вывалілася шасцяронка з механізмаў маіх мазгоў: нешта скрыгатнула нязмазанае, завішчэла ад трэння. А потым, насуперак агульнаму руху, застапарылася, нават дало задні ход, – і трэснула, не вытрымаўшы перанапругі, раструшчылася...

І ў той жа момант пачуў знаёмы і родны голас.

Ён паліўся, паплыў аднекуль зверху, – быццам гаспадар таго голасу знаходзіўся недзе ў паветры. А потым ужо

ўсяліўся ў мае вушы. Голас прызначаны толькі для мяне, не для слыху Анатаса. Ён, Нэма, нешта і яшчэ даводзіў мне, распаляючыся ўсё больш і больш... Свяціліся чырвоным агнём вочы. А голас рабіўся даверлівым, нават ліслівым. Быццам у маю душу, крадком, запаўзала шэрая гадзюка. Запаўзала маўкліва, настойліва, каб уджаліць у сэрца сваім атрутным языком-джалам. Але, мусіць, Анатас не разлічыў, адышоў ад свайго сцэнарыя, спазніўся на нейкія дзве-тры хвіліны. Я ўжо не чуў яго слоў. Юрлівая слоўная гадзюка спынілася.

Хто ж перашкодзіў гэтаму, хто перагарадзіў ёй дарогу?

“Антон, то я, не палохайся... Доўга не магла ўзбіцца на тваё біяполе, ты вельмі паслухмяны чарам і ўздзеянню Анатаса...”

“Яніна?”

“Так, я... Я сачу за вамі, за табой. Даўно за табой сачу. Хачу выбавіць з бяды”.

“Што мне пагражае?”

”Дзе твой крыжык, што пачапіла табе на шыю ў дзяцінстве твая баба Настазя і асвяціў яго айцец Георгій?”

“Не ведаю. Ён быў заўсёды пры мне...”

Я міжволі, каб не заўважыў майго руху Сатана, правёў даланёй па шыі. Крыжыка не было. Сам па сабе сарвацца ён не мог: бабуля брала шаўковую нітку, якая не губляла сваю трываласць стагоддзі...

“Не здзіўляйся, і не ламай галаву, – чую зноў Янінчын голас – як быццам голас дыктаркі нацыянальнай тэлекампаніі “Незалежная Ліцьвінія” спадарыні Зінаіды Бандарэнкі. – Яго адабраў у цябе капітан карабля... Як ты спаў, тады ён і зрэзаў яго. Ды і ў каньяк ён табе заўсёды падмешваў псіхатропнае зелле, як, дарэчы, яго падмешваюць, у малых дозах, ва ўсе алкагольныя напоі... І ты страціў адчуванне часу... Але толькі з

дапамогай крыжыка ты зможаш выбавіцца з пекла”.

“Як вярнуць яго, Яніна?”

“Неабходна пракрасціся ў яго спальню…”

“У спальню? Гэта немагчыма. Тут жа мільярды пакояў, як мне адшукаць патрэбны? Ён жа мяне знішчыць адразу, як пераступлю парог…”

Мой светлы анёл-ахоўнік Яніна! Заўсёды, калі мне рабілася блага, калі пападаўся з-за сваёй даверлівасці ў лапы ці мярэжы павука-крывасмока, д’ябла ці духоўнага монстра, і мне пагражала самае страшнае, – прыходзіла на дапамогу. Атуляла мяне сваім крылом ад бяды… І здаралася тое не раз, і не два, і не пяць… І пры гэтым жыцці, і пры мінулых жыццях… І на зямлі, і на іншых планетах, як і на той жа Ахутаване. Як і тады, калі змагаўся ў Тураўскім Княстве супраць пасланніка Багдана Хмяльніцкага (ліцьвіна па нараджэнні, бо бацькі з ліцьвінскай шляхты) – Залатарэнкі.

Бог заўсёды, калі маліў аб дапамозе, пасылаў мне анёла-апекуна… І, мусіць жа, цяпер, калі ўскочыў у сіло, выбаўляе мяне Вышні з духоўнай багны.

“Здагадваўся, што нешта са мной не так. Сам жа папаў у нерат, самаму і выбаўляцца з гэтага райскага пекла…”

“Сам не выбавішся, Антон… Толькі з Божай дапамогай. Мне даручана памагчы табе, падтрымаць у цяжкую хвіліну. І твае героі нават памагаць будуць – Павел і Жанета.”

“Дзякую, што вы прыйшлі мне на дапамогу… Я ж поўнасцю пад яго ўплывам. Непрыкметна, але ён паглынаў мяне – я падатлівы, як цялятка на павадку…”

“Ты знаходзішся з ім у зоне высокай радыяцыі. Анатасу там сама лягчэй упраўляцца з табою… Будзь асцярожны, і меней гавары, бо кожнае тваё слова згоды “там” – гэта прыгавор, прысуд самому сабе… Алкепаў адабраў у цябе розум і волю, замарозіў тваё левае паўшар’е галаўнога мозгу. А вось цяпер яно ў цябе

запрацавала.”

“Дзякую. Буду асцярожны”.

“Ён хутка засне непрабудным сном. Ён заўсёды так спіць на зыходзе месяца. Тры мёртвых дні – моцны яго сон…”

“Я не ведаю, калі тыя апошнія тры дні. Я страціў тут рэальнасць часу…”

“Я змагу, хаця і на кароткі час, агарадзіць тваю душу ад яго ўздзеяння. Але астатняе будзе залежаць толькі ад цябе. Вернеш бабульчын крыжык – вернеш сябе… У тым крыжыку чароўная Божая сіла, якой ён, Алкепаў, не валодае. Табе будуць памагаць Жана і Павел, і – Хурс. Ты помніш нумар тэлефона Анатаса?”

“Помню…”

“У іх, лічбах, і крыецца ключ да разгадкі вызвалення. Анатас не раз казаў табе, што ён амаль Бог. Можа гэта і пра яго папярэджваў апостал Павал: “Хай не ашукае вас ніхто ніяк: бо дзень той не прыдзе, пакуль не прыйдзе раней адступленне і не адкрыецца чалавек грэху, сын пагібелі, які супрацівіцца і выстаўляецца вышэй за ўсё, што называецца Богам ці святыняю, так што ў храме Божым сядзе, выдаючы сябе за Бога” (2 Фес. 2, 3-4).

“А што такое адступленне, Яніна?”

“Гэта і ёсць сам Антыхрыст, таму што ён хоча знішчыць многіх і прывесці да адступлення: бо паўстануць ілжэхрысты ды ілжэпрарокі і дадуць азнакі і вялікія цуды, каб увесці ў зман, калі ўдасца, і выбраных (Мц. 24,24). Называюць яго яшчэ і чалавекам беззаконня, таму што ён здзейсніць тысячы беззаконняў і падрыхтуе іншых да здзяйснення іх. Вось крэда і яго, і ягонага “Алкепа”.

“А чаму яго называюць сынам пагібелі?”

“Таму, што ён і сам загіне… Ён не будзе прыводзіць да

ідаласлужэння, а будзе богапраціўнікам, адрыне ўсіх багоў і прымусіць пакланяцца сабе замест Бога, і будзе расседжвацца ў Храмае Божым – не ў Іерусалімскім, канечне ж, але і паўсюль у цэрквах. Паказваючы, што ён ёсць як Бог. Ён будзе старацца паказаць сябе Богам. Здзейсніць вялікія справы, пакажа знаменні і цуды. Пра тое ж у апостала Паўла далей: “Ці ж не памятаеце, як я, яшчэ калі быў у вас, казаў вам пра тое? І цяпер вы ведаеце, што не дазваляе адкрыцца яму ў сваім часе.”

“Святыя Айцы мінулых вякоў пакінулі шэраг прызнакаў для хрысціянаў, якія шукаюць выратавання, гаварылі пра прыбліжэнне часу рашаючых падзей. Тое дасць магчымасцт праяўляць пільнасць і не адчайвацца ў сваіх надзеях у цяжкі час, калі наўкола назіраецца памнажэнне беззаконняў і спакусы…”

“Янінка, я ўспомніў… Адным з прызнакаў, які перад імі раскрылі Святые Айцы, з’яўляецца восьмы Ўсяленскі Сабор… На ім адзін з апошніх старцаў Опцінскай пустыні іераманах Нектарый сказаў, правільней, адказаў на пытанне, ці адбудзецца злучэнне Цэркваў: “Не, тое мог зрабіць толькі Усяленскі Сабор, але Сабора болей не будзе. Было сем Сабораў, як і сем таінстваў, сем дароў Святога Духа. Для нашага веку паўната ліку “сем”. Лік будучага веку – “восем”. Да нашай Царквы далучацца толькі асобныя…”

“Усё правільна, Антон! Пра восьмы Сабор іерасхіманах Кукша сказаў, што “апошнія часы наступаюць, хутка будзе экуменічны Сабор пад назваю “святы”, але то ўжо будзе зборышча бязбожнікаў. І што на ім усе веры злучацца ў адну. А гэта будзе азначаць, што знікнуць пасты, манаства, споведзі і прычасце. Усяленская Царква можа ўвесці новастыльны каляндар. Іерасхіманах заклікае веруючых быць пільнымі…”

“Мне адкрылася… Кожнае рэлігійнае цячэнне будзе прызнаваць Хрыста Ратавальнікам і Богам, і што аб’яднанне можа даць паўнату ісціны і Царквы… Але тое, што яны шукаюць, ужо было дзве тысячы гадоў назад у Святой Праваслаўнай Царкве. Памыляюцца няшчасныя паслядоўнікі плоцкага мудравання. Божа,

даруй мне грахі мае, даруй, што паддаўся па дурасці сваёй спакусе, заключыў дамову з д’яблам, даруй і за тыя словы, якія я казаў і буду гаварыць яму, бо кожнае слова, вымаўленае мною, будзе хлуснёй і няпраўдай… Зразумеў. Дзякую, Яніна, за папярэджанне!”

“Бог пачуў цябе, – прашаптала Яніна, дабраславіла: – З Богам!”

Анатас не чуў і не заўважаў, што між намі разарвалася моўная і духоўная сувязь, што выйшаў з-пад яго падпарадкавання і кантролю. Ён тлумачыў і тлумачыў нешта, але нечакана схамянуўся:

– Ты чаго маўчыш? Ты дзе, з кім ты?

– З табой, з табой, мой капітан!

– Сумняваюся, ты некуды праваліўся. Задумаўся? Ну, не шкадуеш, што прыйшоў сюды?

– А як жа! Тое, што ты мне паказаў і адкрыў, не паддаецца чалавечаму розуму.

– І ты пераканаўся, што Біблія – не ад Бога, і што самога Бога не існуе? Рэальная адно хіба Энергія Космасу.

– Пераканаўся, пан Алкепаў! Інакш і быць не можа.

– Дык ты не шкадуеш, што прыйшоў сюды?

– Як жа можна шкадаваць? І чаму ты так часта пытаеш, аж абрыдла табе адказваць адно і тое ж.

Д’ябал абняў мяне, наблізіўся да твару. У яго вачах ўбачыў свой адбітак. І я вытрымаў яго пагляд, не выказаўшы пры гэтым ні сполаху, ні пратэсту: ягнятка, якое вось-вось павінен праглынуць воўк…

– Трафарэт і сама расшыфроўка, што я паказваў табе, – гэта мой даўні-даўні метад, якому тысяча гадоў. Мой дзіцячы панос. Але сёння, канечне ж, гэты метад пазнання Святога Пісання састарэў. Чаму? – сам у сябе пытаўся Ной-Анатас, сам жа сабе і адказваў: – Ды толькі

таму, што вунь за тымі высокімі і масіўнымі дзвярыма, знаходзіцца кабінет-рэзідэнцыя, дзе расшыфроўка пастаўлена ўжо на паток, на канвеерную аснову. І я табе пакажу гэта. Каб у тваёй свядомасці і макавага зярняткі не было сумневу, што я шарлатан які-небудзь ці фокуснік.

Дзверы куля- і нават снараданепрабіваемыя, – за імі, падумалася, без асаблівых цяжкасцяў можна было б схаваць не толькі канвеерны цэх, але і ракету далёкага дзеяння. За гэтымі дзвярыма, разумеў, вырашыцца і мой лёс: прысуд мне. Але за мною заставаўся выбар. Цяпер маё кожнае слова мела жыццёва важнае значэнне.

– Анатас, каб даць канчатковую згоду, я павінен спытаць пра тое ў Бога, – задумліва адказаў па звычцы паляшукоў – на хітрыкі пайшоў, напралом, бо губляць мне ўжо не было чаго. – Ты не скажаш, шаноўны Камандор, капітан Нэма, Антыхрыст і Д’ябал, а ці ёсць у цябе тут царква, дзе я змог бы памаліцца, спытаць у Хрыста, ці сапраўды Біблія гэта Яго твор, ці што іншае... Калі ж Іісус у тую ж секунду не адкажа мне, пагаджуся з табой!

Ён шырока раскрыў вочы: не чакаў, не чакаў такога пытаннечка...

– Царква? А хіба ж ты не ў царкве? А хіба ж для цябе я не Бог? Хіба ж я не выконваю ўсе твае жаданні, не здзяйсняю мары і мроі чалавекаў?

– Так то яно так, але ж... Я ўвесь твой. Я прадаўся табе, паверыў. А цяпер толькі хачу папрасіць дабраслаўлення ў Госпада, каб адпусціў да цябе – і ўсё. Ты ж усё дазваляеш, – чаму баішся гэтага?

Ён паціснуў плячыма, заўсміхаўся:

– Хто табе такога наплёў, што я баюся?.. Што і каго мне баяцца, калі твая душа ў мяне? Мы з табою ж заключылі дамову на супрацоўніцтва. Ты ці не крывёю распісаўся на той дамове. І таму не мае цяпер ніякага прынцыповага значэння, як ты паступіш, у які бок

пойдзеш.

– На якой дамове? – нахмурыўся я. – Мы вусную з табой заключылі дамову, а пісьмовую – не памятаю такога.

– Няўжо ў цябе склероз, Антон? – заўсміхаўся Анатас. – А гэта што?

Ён дастаў з кішэні паперку, у куточку якой гадзюка абвівала ножку шклянога сасуда, падаў мне.

Я не верыў сваім вачам. Пачаў чытаць услых:

– Дамова на творчае супрацоўніцтва з Анатасам Алкепавым, ён жа – капітан “Алкепа”, ён жа – Люцыфер, ён жа – Супраціў Богу, ён жа – Антыхрыст.

Я, Антон Клімовіч, поўнасцю падпадаю пад уладу Анатаса, таму і абавязуюся выконваць усе яго загады і просьбы, быць паслухмяным, акрамя яго патрэта намаляваць партрэты ўсіх тых, хто знаходзіцца на “Алкепе”...

Пад дамовай стаўлю свой подпіс, а даставернасць подпісу і тое, што мая душа належыць не мне, а Анатасу, пацвярджаюць тры мае кроплі крыві...”

– Лухта! Ніякай дамовы я не падпісваў, а толькі здаваў кроў для аналізаў.

– Тую кроў ты мне і здаваў, – патлумачыў Антыхрыст, – я быў у вобразе медсястры... Больш таго, дарагі мой палоннік, я быў і Хурсам, і Янам Пятровічам, і Сяргеем Піліпавічам... І каханай тваёй Янінай, і сябрамі тваімі – Паўлам і Жанетай... Ды ў мяне дзесяткі тваіх згодаў-дамоў! Я і слесарам прыходзіў да цябе ў хату, праз парог даваў паперу на подпіс, што ў цябе вентыляцыя ў парадку. Ты падпісваў, не чытаючы нават, як і суседзі твае, дарэчы. Чаму вы ніколі не чытаеце тыя паперы, якія вам падсоўваюць для подпісу? Чаму? Вы ж падпісваеце самі сабе прысуды. Самі! Не я прымушаю.

У мяне зазвінела нешта ў вушшу. Цененька-цененька.

Стала прыкра, што Люцыфер абвёў мяне вакол пальца. Але ці ставіць на гэтым кропку?

– Ладна, капітан, нічога ўжо не паробіш. Толькі без дабраслаўлення я не магу быць тваім.

Антыхрыст наблізіўся да мяне, упіўся позіркам – чырванню зрэнкаў у вочы:

– І потым, як спытаеш у Бога дазволу, ты пойдзеш са мной далей?

– А хіба можа быць інакш? Быць бычку на лычку, а кароўцы на вяроўцы.

– Добра. Зраблю, як табе хочацца. Наведаеш ты царкву. Будзе такая магчымасць.

– Калі, мой капітан?

– Тут жа часу не існуе. Калі скажу, тады і будзе… У галоўную нашу царкву можаш пайсці і памаліцца. Задаволіць свае прыхамасці.

Адчувалася, што не да спадобы яму мая адтэрміноўка. Але ж не хацеў, а мусіў саступіць мне.

Мы ўвайшлі ў прасторную, значна большую, чым нашыя гарадскія кінатэатры, залу. Але без крэслаў для гледачоў, паўкругам, як у цырку, калі адпалавініць манеж. Выступ высіўся вакол яго, пакрыты зялёным аксамітам. Мы стаялі побач з подзіўмам.

Па прыступках капітан узышоў наверх, сеў у крэсла. Побач сеў і я.

Перад намі вырас стол з панельнай клавіятурай.

Амаль адначасова, на процілеглым баку залы з’явіўся вялізны блакітны экран.

– Я табе, майстар пэндзля, прадэманструю той працэс, які расшыфроўваў уручную. Мы бралі Біблію твайго любімага Францішка Скарыны. Глядзі, на файле

“Бібліі”, – ўсе Святыя Пісанні свету. І на кожную свой сайт – з праўкамі і даследваннямі. За секунду змагу вывесці на экран любы тэкст, нават арыгінал, самы першы, рукапісны. У напісанні яго, дарэчы, прымаў удзел адзін перапісчык, які і сёння знаходзіцца на нашым “Алкепе”...

Паглядзеў зацікаўлена на яго. Але непаверкі на маім твары ці здзіўлення не люстравалася.

– Возьмем Кнігу Ісуса Навіна. Арыгінал. Цяпер пытаемся ў шыфравальшчыка, якія лічбы падыходзяць для прачытання. Так, во яны – 9.6.3... 3,6,9...6,9,3... 3,9,6... 6.6.6 Задаем праграму. Націскаем апошнюю задачу-каманду – “чытаць”...

Забегалі, замільгалі лічбы і словы:

“Чалавек, калі ты дакапаўся да схаванага ад цябе на тысячагоддзі тэксту, і калі ты зразумеў, што за кніга перад табой, – то павінен поўнасцю падпарадкоўвацца і залежаць ад таго, хто адкрыў табе тайну. Толькі аднаму яму павінен быць верны – душой, целам, жаданнямі і ўчынкамі... Ён пасля гэтага і твой Бог, і твая душа, і – тваё бессмяротнае жыццё. І не будзе ў тваёй душы нават імгнення недаверу ці нежадання выканаць мой загад, мой да цябе зварот...”

Капітан націснуў крайнюю, злева, кнопку. Пагас экран і знік.

Антыхрыст сядзеў, апусціўшы галаву на грудзі. Маўчаў. Ці то плакаў, ці радаваўся таму, што я ўжо далучаны да яго галоўнай тайны:

– Далучаны! Далучаны! Цяпер ты маеш доступ сюды – дастаткова толькі, як я, дакрануцца даланёй да абодвух дзвярэй... Яны цяпер прызнаюць цябе. Але прызнаюць толькі пасля таго, як ты... станеш паўнапраўным сябрам майго экіпажа, маёй правай рукой, маім галоўным мастаком. Тут, калі ты ў адной з Біблій знойдзеш сакрэт мастацтва, якім ніхто ніколі не карыстаўся. Нават геніяльныя Рэмбрант і Веласкес, Гойя і Рафаэль, Іванаў

і Рэпін... Для цябе там падрыхтаваны цэлы трактат, – гэты ключ табе да Алімпу.

– Адкуль будзе ведаць пра мяне чалавецтва, калі я тут застануся назаўсёды, – хто ж мяне там, на Зямлі, ўбачыць і ацэніць?

– А хто сказаў, што ты навечна тут закаваны? Тут не турма, і цябе ніхто не прыгаворваў да пажыццёвага зняволення... Тут усе вольныя. Усе да аднаго вяртаюцца да свайго, ранейшага, жыцця. Як і ты вяртаўся сорак ці колькі разоў, праўда, у другім абліччы і ў другой якасці. Туды, дзе сонца і месяц, дзе людзі старэюць і паміраюць, не паспеўшы нажыцца. Сэрца і душа як у васемнаццігадовага юнака ці дзяўчыны, а цела нямоглае і брыдкае... Вось такое, амаль па Марксу, адзінства і барацьба процілегласцяў жыткі чалавека...

– Так, на жаль, так... – западтакваў я.

– Таму, калі ты вернешся на зямлю, не паўторыш тых памылак, якія рабіў раней, – будзеш ведаць і абыдзеш іх. Не падманішся ашуканствам жыцця, будзеш жыць па дакладным часе, ісці выверанай дарогай. Будзеш пераходзіць з зямлі на карабель, вандраваць па сусветах, бо яны ўжо ў табе.

– Што ж, гэта мне падыходзіць, мой капітан. І я дзякую табе за давер. Пастараюся апраўдаць яго, перакананы, што толькі ты можаш даць мнебессмяротнасць. Але толькі ўсё гэта пасля таго, як наведаю храм.

Сатана абняў мяне, прытуліў да сябе. На яго вачах, здаецца, заблішчэлі слёзы.

– Дам, дам табе такую магчымасць! А прыйдзе час, ты падменіш мяне на маім прастоле. Нешта адчуваю, мяне падводзіць здароўе, таму трэба думаць аб спадкаемцы...

– Нават так, Люцыфер? А не адсячэш мне галаву, як Ірад свайму сыну?

– Ды што ты, што ты, Ірадаў на свеце процьма, а творцаў абралых – адзінкі.

– Цікавы расклад, але, здаецца, жыццёвы…

– Я доўга змагаўся за цябе, Антон, за тваё ж шчасце… Неўзабаве прэзентацыя маёй іконы. Думаю, што яна будзе гатова к таму часу. І ты ўвальешся ў нашыя шэрагі. Ці не так?

– Так, сапраўды так! Мне засталося паставіць толькі апошнюю кропку. Таму – апошні ўдар пэндзля! Мяне цікавіць цяпер толькі ганарар. Я – пералётная птушка: з зямлі на баль, на карабель, з баля зноў на зямлю, – і там, і тут – я твой.

У гэты час зырка жыханула бліскавіца, пракаціўся жалезнай калясніцай буркатлівы гром... Неба як быццам пацвярджала мае словы, а голас Яніны зноў далятаў да майго вуха:

“Правільна, Антон, паводзіш сябе. Ён не чуе нас – і гэта добра”.

– Ці шмат народу будзе на прэзентацыі?

Антыхрыст развёў недаўменна рукамі:

– Я ж іх не лічыў... Але ты сам іх пабачыш, – палічы, калі здолееш.

– Дык мне мо і апрануцца з гэтай нагоды – па-святочнаму, урачыстасць жа – і не абы якая?

Капітан пекла пахітаў адмоўна галавой:

– Не, не трэба... У нас тут усё проста. Кожны жыве ў адзенні сваёй эпохі і свайго часу, і яно для кожнага святочнае, і будзённае. Кожны павінен выглядаць натуральна і звыкла...

– Зразумеў, мой капітан. Падпарадкоўваюся агульнапрынятым нормам і патрабаванням, што існуюць на гэтым караблі.

– Ужо – на нашым караблі.

– На нашым “Алкепе”.

І зноў палыхнула маланка, завуркатаў, а потым і грымнуў пярун, асвяціўшы нас абодвух. Бліскавіца схавала твар Анатаса, толькі шэры капялюш павіс у паветры... Але толькі на імгненне. Потым зноў ўбачыў яго зялёна-аспідныя вочы, калматыя бровы і бараду. Пры святле маланкі ён нябачны? Дык, можа, ён такі і пры святле месяца?

“Ты чуеш мяне, Антон?”

“Чую. Не хвалюйся, Янінка, за мяне. Я прачнуўся ўжо. Зразумеў цяпер, што да чаго. Вытрымаю”.

“– А мяне ты чуеш, сын мой?” – загучаў голас, якога раней не чуў, з сярэдзіны маёй душы: – Паўстаў на цябе князь апраметнай...”

“– Так, мой анёл-ратаўнік, хто ты?”

“– Прападобны Кірыла Тураўскі. І я пасланы да цябе на падмогу”.

“– Як выстаяць мне, прападобны Кірыла, на гэтым полі бітвы?”

“– Старайся стаяць цвёрда і з верай, і нічога не бойся”.

Невядомая сіла падхапіла і панесла мяне. Я ўжо не належаў нікому, акрамя Вышняга...

Дрыжыкі працялі цела, быццам папаў пад напружанне высокавольтнай лініі элетраперадач.

Ведаў: то ўліваўся ў мяне нябесная энергія і моц...

4.

Вярталіся мы тым жа шляхам.

Рассунулася перад намі гара, прапусціла нас, ці

выпусціла, з патаемнай лабараторыі Д’ябла. Хіба ж хто здагадаецца, што пад гэтай гарой галоўнае багацце і звышсакрэтны арсенал вялікага, дзіўнага і незразумелага даследчыка?

Антыхрыст, на дзіва, вясёлы, рухавы. Ва ўсім яго выглядзе задаволенасць і лагода, упэўненасць у сабе, у сваіх звышнатуральных магчымасцях і сіле.

Мы ішлі ўпобачкі, як роўныя...

Ён напяваў нейкую, аднаму яму і вядомую, мелодыю, і нагу ставіў у такт, як прытанцоўваў.

Той жа ліфт упусціў нас у сваё чэрава. І з шалёнай хуткасцю панёс у невядомае.

Адмовіўся ад застолля, чым здзівіў Анатаса.

– Адпачыць хачу, – сказаў, апраўдваючыся, – столькі звалілася на маю галаву за апошні час, асабліва сёння... Няма сілаў і кроку ступіць.

– Ладна, адпачывай, – дазволіў капітан Нэма. Наперадзе апошні сеанс пазіравання, і – урачыстая вечарына ў твой гонар... А пасля праводзіны цябе на зямлю. Наш сціпленькі, алкепаўскі шабаш. Калі ўдзельнічаў у ім расейскі творца Міхал Булгакаў, яму дужа спадабаліся скокі і песні...

– Ты і яго зацягнуў да сябе?

– А як бы ён тады без нас напісаў бы свайго “Майстра і Маргарыту”?

Я кіўнуў галавой у знак падзякі і згоды.

Стомлены духоўна і фізічна, прысунуўся ў сваю каюту.

На тумбачцы стаяў той жа французскі каньяк. Не адкаркаваны. Лімоны на сподку. Нават букет рамонкаў з вялікімі галоўкамі – як маленькія сонейкі з белымі

промнікамі. Да рамонкаў далучаны і блакітныя васількі...

Да каньяка не дакрануўся. Мусіць жа, Анатас назіраў за мною, і той жа каньяк адыгрываў нейкую сваю ролю ў агульным спектаклі. Што ж, спектакль, дык спектакль. Адкаркаваў бутэльку, адрэзаў колькі скрылікаў лімона. Напоўніў да краёў шкалік, уліў каньяк у рот. Але не каўцянуў. І тады нешта гухнула за сцяной і аціхла, як адчапілася ад мяне. Праз хвіліну выплюнуў горкую вадкасць у вазу з рамонкамі.

Каб заглушыць смак каньяку, пачаў жаваць. Калі стала кісла ў роце, выплюнуў і рэшткі цытруса.

Прылёг на падушку.

... Праз нейкі час адчуў каля вуха павеў прахалоднга ветрыку, і нешта зашамацела – як хто прагульваўся па першым апалым лісці.

“Вечар добры, Антон!”

“Добры вечар, спадарыня Яніна!.. Рады чуць твой голас”.

“І я твой. Як пачуваеш сябе?”

“Агульная млявасць і абыякавасць да жыцця. Мяне як усё роўна паляруш разбіў. Пасля падарожжа да Анатасавых нетрыскаў. А дзе, дарэчы, ён цяпер?”

“Спіць... Усе спяць.. А мо і не ўсе...”

“Як выбрацца адсюль, падкажы?

“Памагу табе, што з табой паробіш... Такая ўжо мая доля. Толькі ты не адступайся ні на крок ад свайго плана...”

“Не адступлю. Чаму і як усё гэта са мною здарылася?.. Зможаш растлумачыць?”

“Пастараюся... Прачытаю табе невялічкую прамову. А

мо і лекцыю – як лектар таварыства “Веды”. Мы з Анатасам тое і робім, што чытаем табе лекцыі. Як змагаемся з ім за цябе, за тваю душу. Значыць, мы з ім змагаемся…”

“Так яно і выглядае…”

“Скажу табе так, як гэта тлумачаць спецыялісты: твой мозг паддаўся апрацоўцы. З першай нават секунды, як Алкепаў пераступіў парог тваёй майстэрні…”

Ляжаў, не шавяліўся, паказваючы ўсім сваім выглядам, што сплю – хай запісвае Люцыферава патаемная відэакамера, калі яна піша, што я, выпіўшы каньяк, заснуў. А слых мой напручаны і настроены на хвалю і голас маёй збавіцелькі…

“Сёння ніводная галіна ў навуцы, якая непасрэдна вывучае функцыі чалавечага мозгу, не здольная ў катэгарычнай форме заявіць, што сакрэт яго дзейнасці вывучаны, даследаваны і раскрыты. Не здольная сёння навука адказаць – як накапліваецца інфармацыя ў кары галаўнога мозгу, – ад убачанага, прачытанага, пачутага; у якім аддзеле ці аддзелах яна захоўваецца, і як доўга; ці можа яна праз арганічную структуру, тыя ж храмасомы, пра якія табе казаў капітан, перадавацца нашчадкам. Накшталт таго, як капіруецца цялесная форма фаўны і флоры, і, калі тое магчыма, пры якіх умовах накопленая радаслоўная інфармацыя здольная праявіцца ў яе нашчадкаў з “калькі на белы аркуш паперы”? У пытанні функцыянальных магчымасцяў кары галаўнога мозгу пытанняў нашмат больш, чым лагічных адказаў. Калі ўзяць псіхалогію і праз яе прызму разгледзець пытанні ўспрымання і асэнсавання інфармацыі, то яна прапаноўвае свае тэхналогіі і падыходы ў разуменні аналізу, захоўвання і ўспрыняцця аб’ёму інфармацыі. Ёсць такое паняцце, як кагнітыўныя метады. Адзін з іх – пазнаванне. Гэтае слова цяжка нават растлумачыць… З пункту гледжання агульнага структурыравання і ацэнкі функцый успрыняцця быцця, меркаванняў і мовы. Калі навакольны свет у выніку дысфункцыянальнага пазнавання ўспрымаецца скажоным, перавернутым, то, па канонах кагнітыўнай

тэорыі, узнікаюць псіхічныя парушэнні, адхіленні ад таго, што мы лічым нейкай нормай…”

“Як у выпадку са мной?”

“Можа і так, выбачай…”

“Ты вялікі псіхолаг, Яніна… Ці псіхатэрапэўт?”

“Я ж вывучала псіхалогію ў Сарбоне. Потым – Кэмбрыджскі ўніверсітэт… “Сучасны псіхіятр не здольны пракаментаваць кнігу “Дзеянні апосталаў”. У кнізе закладзена вялікая тайна. У кожнага з нас, простых людзей, адно паўшар’е развіта больш, чым другое. Псіхатыпы левых і правых паўшар’яў вельмі розняцца. “Левыя” маюць абстрактна-лагічнае мысленне, і яно вышэй над пачуццямі, – і таму яны найбольш хіляцца да тэхнічных навукаў. Гук для іх – раздражняльнік, без якога яны не могуць існаваць.. Гудзенне, крыкі, процьма народу іх ніяк не стамляе, – гэта іх родная стыхія, як для рыбы вада. Яны пакутуюць, калі застаюцца адны. Затое не ведаюць сумненняў і дэпрэсій, не схільны да высокіх пачуццяў – кахання, у іх радасці грубыя, задавальненне – скажонае, як і секс…”

“І секс? – сам не ведаю, чаму, перапытаў я ў яе. – Выбачай, але пры чым тут секс?”

“Не смейся, браце Антоне, – адхіліла пытанне і астудзіла мяне Яніна. – Гэты від людзей надта ўзбуджаны, узбуджаны ад працы мозгу. І, каб утаймаваць працу клетак, яны і шукаюць выйсце ў сексе. У любым выглядзе, але каб задаволіць як мага з большай асалодай палавое прыцягненне…”

“Левапаўшарнікі, як правіла, з пялёнак матэрыялісты і атэісты. Гэта – рэвалюцыянеры і палітыкі, лідэры партый і дзяржаўныя дзеячы, прэзідэнты і кіраўнікі розных палітычных плыняў, настаўнікі і выкладчыкі… Яны ўсе тут, на “Алкепе”. І жывыя, і тыя, хто ўжо сышоў у нябыт. У іх ва ўсіх паталагічная патрэбнасць да доўгіх прамоў, правядзення паседжанняў і сходаў, публічных

выступленняў. Іх уласны голас служыць актывізацыяй іх уласнага мозгу… Пацвярджэнне таго, што я сказала, можа служыць Пісанне ад Мацвея ў шостым раздзеле:

“Глядзеце, не выстаўляйце праведнасьці вашай перад людзьмі, каб яны бачылі вас: інакш няма вам узнагароды ад Айца Вашага, Які ёсць на нябёсах.

Дык вось, калі даеш міласціну, ня трубі перад сабою, як робяць тое крывадушнікі ў сынагогах і на вуліцах, каб услаўлялі іх людзі. Праўду кажу вам: яны атрымліваюць узнагароду сваю.

У цябе ж, калі даеш міласціну, няхай не ведае левая рука твая, што робіць правая, каб міласціна твая была ў тайнасці, і Айцец твой, Які бачыць у тайнасці, аддасьць табе на яве.

… Ты ж, калі молішся, зайдзі ў пакой твой і, зачыніўшы дзверы твае, памаліся Айцу твайму, Які ў тайнасьці; і Айцец твой, Які бачыць у тайнасьці, аддасьць табе на яве”.

“Гэта пра левае і правае паўшар’і?”

“Так… А правапаўшарнікі больш вераць не словам, а сваім вачам і пачуццям, і пра другога чалавека мяркуюць і ацэньваюць па яго справах, а не па прыгожых прамовах. “Правыя” успрымаюць свет найперш на эмацыянальным узроўні – у гармоніі фарбаў, гукаў, пахаў – а потым ужо асэнсоўваюць яго. Гэта яны могуць сумнявацца, суперажываць, і толькі яны здольны на самаахвярнасьць у імя справядлівасці ідэалаў дабра”.

“Цікавыя ты мне адкрываеш рэчы, Яніна… І, каб пачуць гэта, варта было адправіца сюды?”

“А там, у рэальным жыцці, нам няма калі задумацца над простымі рэчамі, пагаварыць спакойна, забыўшыся пра ўсё. Мы спяшаемся, а куды – і самі не ведаем… Але сябе ніколі не выперадзіш, і, тым больш, не падманіш. Табе нічога новага, можа, і не адкрываю. Ты пра ўсё і сам

добра ведаў, ну, няхай не ведаў, а толькі здагадваўся, але ... Але ў “правых” ёсць адзін недахоп. Іх высокая актыўнасць значна затарможвае працу моўнага цэнтра. Таму ў іх няма мітынговага свербу і дыскусійнай патрэбы. А іх плюс, што яны валодаюць прыроджанай багатай інтуіцыяй, і таму здольны адчуць дыскамфорт, нават сацыяльны, на ўзроўні непазнавальных сігналаў задоўга да таго, як выбухнула бяда. Многія папярэджвалі аб маючай адбыцца Чарнобыльскай катастрофе, але да іх голасу не прыслухаліся, абсмяялі іх, з савецка-бальшавіцкай перакананасцю... Калі ж тыя людзі спрабавалі стукацца ў дзверы высокіх інстанцый, аказваліся альбо ў “Псіхушцы-2”, альбо зусім знікалі з гэтай зямлі...”

Мой уздых глыбокі і працяглы.

Удзячны лёсу, які ўратаваў мяне... Шмат ад каго ўратаваў...

“Адрозненні, паміж тымі і другімі, тлумачацца не толькі функцыянальнымі, але і анатама-фізіялагічнымі асаблівасцямі арганізацыі іх нервовай сістэмы. І сёння на планеце Зямля звыш сямідзесяці адсоткаў біпалярнікаў, – гэта значыць, што яны маюць змешаныя гены – “правых” і “левых”... У Анатаса, напрыклад, акрамя гэтых ёсць яшчэ ніжнія і верхнія...”

Альшанская на нейкі час змоўкла, як быццам давала час асэнсаваць пачутае. Паўза нарадзілася пытанне:

“Скажы, ці можна “апрацаваць” чалавека, ператварыць яго ў зомбі? Гэты працэс, здаецца, так называецца – замбіраваннем? Якая пабудова мозгу паддаецца гэтай апрацоўцы?”

Ці то яна збіралася з думкамі, ці што ёй там, недзе, замінала нешта, бо адразу не адказала.

“Выбачай, тут замінaчка адбылася... Апрацоўка вядзецца на самым высокім узроўні. І ніякага спецыяльнага абсталявання ці прыбораў. Возьмем школу. У класе дзеці розныя. З правым паўшар’ем і

вучацца кепска, і настаўніцу не слухаюцца, карацей, горш паддаюцца “педагагічнай дрэсіроўцы”. А вось “левыя”, тыя наадварот, – хутка падпарадкоўваюцца, хутка засвойваюць правілы добрых паводзін – гэтак жа і кепскіх. У мозгу чалавека ёсць “моўныя звіліны” – у левай скроні. І гэтым наш мозг адрозніваецца ад мозгу жывёліны.

Кашмар, мой любы Антон, чакае людзей, калі тэорыю кіравання чалавечай свядомасцю ператвораць у практыку. Бо самы сціплы па змесце пісьмовы тэкст здольны закадзіраваць чытача, і ён будзе дзейнічаць незалежна ад сваёй волі і жадання...

А цяпер я дабралася да адказу на тваё пытанне. Самым вялікім і небяспечным псіхаабпраменьваннем з’яўляецца агучаны тэкст. Па радыё і з тэлеэкрана. Гэта калі яго прамаўляць у патрэбным тэмпе, тэмбры, нават меладычнасці, ды яшчэ з паўзамі ў патрэбных месцах. Механізм такога ўмяшальніцтва ў псіхалагічную структуру асобы ўжо створаны, і вельмі-вельмі даўно, выпрацаваны, правераны і з поспехам прымяняецца. Наколькі ён просты, настолькі ж і жахлівы па выніках уздзеяння. Анатас ім валодае дасканала і прафесійна. Ён жыве ім, жывіцца ім. І без аніякіх цяжкасцяў і перашкодаў прымяніў сваё ўменне на табе...”

Я маўчаў. Быў ашаломлены.

“Мой мозг апрацаваў Анатас? Ён адабраў ад мяне волю і здольнасць кіраваць сваімі ўчынкамі? Так, Яніна?!”

“Вось іменна... Тры “шасцёркі” – тры грушы... Ды і каньячок яшчэ. Самы першы глыток – у тваёй майстэрні. А ты і ведаць не ведаў, што ў ім была падмешана духоўная атрута... Але ты здагадаўся, хоць і запознена, апошні раз – набраў у рот, а не каўтануў... Але страшна, можа, і не гэта. Імперыя Анатаса працуе на мільёны і мільярды людзей. Анатасы нясуць сваю лухту-блявоціну пад цнатлівым соўсам з экранаў тэлевізараў, радыё, газет і часопісаў... Ты пра тое і сам выдатна ведаеш. Цябе яны раздражняюць, ты гатоў выкінуць тую “скрыню” праз акно, а многіх,

апрацаваных ужо, тое і радуе. Я маю на ўвазе пра тыя перадачы, якія ўжо сталі для іх наркотыкам... Яны робяцца шчаслівымі, слухаючы сатанінскія словы, яны ўжо і сталі як наркаманы, – і без той стравы не мысляць ужо свайго жыцця...

Найбольш тыя, хто і сёння яшчэ уплачвае ўнёскі за тое, што яны належаць да таго асяроддзя, якое стварыў у семнаццатым Сатана. Верылі і вераць кожнаму сказанаму слову, а хто гаворыць ім сапраўдную праўду, аб'яўляюць ворагамі народа, шпіёнамі з Захаду... Асабліва гэта тычыцца тых, хто хоча данесці да іх праўду мовай Багдановіча... І ты для іх вораг, шаноўны спадар Антон, ды яшчэ і нумар адзін...”

“Ды ведаю... Спяпяляюць яны мяне, задушыць гатовы... “Ня панімаем вашага мужыцкага языка!..” Анатас нас не чуе, Яніна?

“Не, на нашай хвалі, на нашым біяполі ён ніколі не бывае. Бо ён не ведаў і не ведае, што такое каханне, таму на нашай, вібрыраванай унікальнай хвалі, яму няма што рабіць...”

“Растлумач мне, а як ты апынулася тут? Няўжо і цябе...”

“Ды не. Я тут ... з-за цябе...”

“З-за мяне?! Як гэта? “

“Найперш прыставаў да мяне: выбірае моцных духам. Чым цяжэй даецца яму перамога, тым больш ён моцным робіцца. І – агрэсіўным. З першых слоў адчула яго ліслівасць і падманнасць. Ён падкатваўся да мяне некалькі разоў, у розным абліччы. І вяртаўся несолана хлябаўшы. А потым прыйшоў, калі ты апынуўся ў яго. Таму я зрабіла выгляд, што паверыла яму, падапарадкавалася яму. На самай жа справе я кінулася ратаваць цябе, мой любы. І паслаў мяне Бог. Я – каханка твая, і дух твой – душа і сэрца... Адразу не магла гаварыць з табой, бо ён поўнасцю авалодаў табой, ты аглух. І не магла дагукацца цябе, ды яшчэ каб не чуў

таго Алкепаў… Калі ж ён павёў цябе ў сваю майстэрню, паміж вамі ўзніклі ваккуўм і высокая радыяцыя, я падступілася да цябе. Ты стомлены не ад Анатаса, а ад радыяцыі. Гара, якую ты бачыў, спрэс з урана, якім жывяцца ўсе яго прыборы, тэхніка, і ён сам…”

“Растлумач тады мне тое, што ён называе расшыфроўкай тэксту. Тры магічныя лічбы – то ўсё праўда?”

Яніна, падалося мне, засмяялася – да вуха паплылі цёплыя хвалі.

“І праўда – і няпраўда. Так, ён валодае шыфрам, сапраўды ён адкрыў некаторыя таямніцы Бібліі, але табе падсоўваў зусім іншыя значэнні. Асабліва апошнія – са Скарыны… Усю Біблію нікому не дадзена разгадаць. Ключ да разумення яе толькі ў самога Бога, і знаходзіцца ён, той ключ, па сцвярджэнні самой жа Бібліі, за сямю пячацямі… Анатас Бібліі падсоўваў не сапраўдныя, а зробленыя толькі для такога выпадку – для канчатковага завалодвання тваёй чалавечай псіхікай і душой… А лічбы 666 ты і сам ведаеш, што азначаюць”.

Я быў пасаромлены: обдурили дурака на четыре кулака, – на тры грушы развялі…

“Скажы, Янінка, а дзе мы ўсё ж знаходзімся – пад зямлёй, у космасе, на другой планеце, дзе?..”

“Ты ж павінен і сам усё выдатна ве…”

І голас яе нечакана абарваўся, як быццам хто перарэзаў дрот нашай тэлефоннай сувязі. І ў той жа момант зазваніў тэлефон, што стаяў каля галавы.

Я ўзяў слухаўку.

– Алё, Антон, гэта ты?

Голас – жончын, усхваляваны, устрывожаны, збалелы чаканнем валацугі-мужа.

– Я, Ліка, я.

– Ты дзе, Антон? Я прыходжу часта ў майстэрню, а цябе там няма. Званю, а ты, аказваецца, там. І цяпер ты там, а святло не гарыць у акне. Як такое можа адбывацца? Ты хоць жывы, Антон, скажы, у мяне збалелася сэрца, і дачка месца не знаходзіць...

– Жывы, Ліка, жывы… Не хвалюйся. Як дачка?

– Дачка добра, Антон… Мы хвалюемся, дзе ты?

– Не хвалюйся, прашу… Усё наладзіцца — не рві толькі сваё сэрца. То я з вамі быў у “Залатым пеўніку”, і я скінуў фужэр на падлогу… Мала ўжо засталося тут быць – мяне Анатас адпускае адразу пасля таго, як скончу яго партрэт…

Я першы паклаў слухаўку.

Не хацеў нічога больш гаварыць, бо было небяспечна... Няхай верыць Сатана, што “перакаваў”, “апрацаваў” мяне, што і жонка, значыць, мне не патрэбна, што я поўнасцю ў яго ўладзе і ён павінен ганарыцца сваёй перамогай.

У пакоі ціха-ціха...

На тумбачцы ляжала горка “зеляніны”: расла з кожным днём.

Але даляры перасталі мяне цікавіць, тым больш радаваць ці мог я за іх што-небудзь прыдбаць, ці ў што ўкласці? Труха, смецце, пылота...

І разам з тымі далярамі магу ператварыцца ў тую ж труху і смецце, – і следу ад мяне не застанецца...

Доўга ж ішоў да прасвятлення.

Спаць не хацелася. На тумбачцы, побач з галавой, ляжаў зялёны сшытак. Той сшытак, які мне некалі даў Хурс. Прыйшоў час прабегчыся па радках канспекта ці яго навуковай працы. Самы час…

“Хто ты – Звышчалавек? Вышэй чалавека толькі Бог, але адкуль у чалавецтва імкненне быць вышэй Яго? Што ці хто падштурхоўвае яго? Чалавек аблытаны лянотай, і таму яму не дадзена стварыць для самога сябе ўсе радасці і дабрабыт. Хочацца перакласці тое на чужыя плечы…

…Чамусьці чалавек склееены ці створаны з суцэльных процілегласцяў, сумневу, незадаволенасці самім сабой. Ён двулікі – двутвары, калі не больш… Адзін з іх, які сядзіць праваруч, шэпча: “Ідзі напрамкі, не памылішся…” Другі, седзячы на патыліцы, пярэчыць: “Не, павярні ўправа…” На такім раздарожжы немагчыма свая, правільная дарога.

Чытаю “Заратустру” у Ф. Ніцшэ: “Я вучу вас пра звышчалавека. Чалавек ёсць нешта, што павінна быць прадоўжана. Што зрабілі вы, каб пераадолець чалавека? Што такое малпа у адносінах да чалавека? Смехатвор ці пакутніцкая ганьба? І тым жа самым павінен быць чалавек для звышчалавека – пасмешышчам ці ганебным пакутніцтвам? Нават мудрэйшы з вас – гэта толькі форма, якая вагаецца “паміж прывідам і дрэвам”.

Гэтыя радкі я прачытаў, калі быў у сталінскім лагеры. І кнігу мне даў сусед па нарах. Сказаць, што Ніцшэ адкрыў мне нешта новае, дык не, проста прымусіў задумацца: я быў ці буду, жыў ці яшчэ буду жыць…

Прыйшоў да высновы: чалавек пастаянна змяняецца, калі не сказаць – нараджаецца нанова, ён заўсёды ў палоне супярэчнасцей і непастаянства. У ім адбываецца вечная барацьба супрацьлеглых пачаткаў. І яны ніяк памірыцца не могуць, як і перамагчы адзін аднаго. Гармоніяй не надзелены ніводзін чалавек у свеце. Пагэтаму гаварыць сур’ёзна пра чалавека дасканалага, “дадатнага”, вобраз якога так настойліва патрабавалі ўвесці ў літаратуру ідэолагі камунізму, як казаў мой сусед па нарах, “не представляется возможным”.

Адкуль узяты крылаты выраз: “Чужая душа – прыцемкі”? Чаму менавіта – чужая? А свая? Хіба ж з ёю ўсё зразумела? Нашая душа – вельмі складаная

камбінацыя і формула. Каб усе галасы, лічбы і словы, воклічы і крыкі ад болю ці радасці звесці ў адно, расставіць знакі прыпынку і вызначыць формулу арыфметычных дзеянняў, – усё гэтае мо і надало б тое, што завецца сугучнасцю...

Ува мне жывуць усе царствы прыроды, і я адчуваю сябе маленькім Сусветам. Пастаяннае змаганне спаміж смерцю і нараджэннем, клеткі дабрыні пажыраюць клеткі зла: і наадварот. Ува мне ёсць усё – пачынаючы ад мінерала і заканчваючы Вышнім. Ён ува мне, а я – у Ім. Ува мне раствараецца жаданне і імкненне духа Бога, Які падтрымлівае мяне дзякуючы адзінству з бясконцай свядомасцю Сусвету – гэта і толькі гэта набліжае мяне да гармоніі душы і цела... "Я – ад сягоння і ад папярэдне; але ёсць ува мне нешта і ад заўтра, ад паслязаўтра і ад некалі..."

Асабіста думаю, што звышчалавек не павінен належаць выключна толькі гістарычнаму будучаму. Калі ён і будзе некалі існаваць на нашай грэшнай зямлі, то павінен належаць як будучаму, так і мінуламу. Ён – не наш і нічыйны: ён з'яўляецца толькі для таго, каб пайсці. Што такое жолуд? Гэта – нараджэнне дуба. Што такое насенне сланечніка, якімі я частую Анфісу? Гэта – будучы сланечнік з новым пакаленнем насення. А ікрынка сёмгі? Яна памірае, а гэта ж нараджэнне новага жыцця... Так і звышчалавек – пакідае адно жыццё, і пераходзіць у іншае...

Калі прыходзіць, Антон? Учора, заўтра, сёння? Ты пакутуеш на караблі, куды трапіў і сам не ведаеш, як, не можаш вызначыць, як працякае час. Часу зусім няма! Як і няма бесперапыннага і вечнага ўзнікнення, знікнення, прыпынку, зацішша, усплёску... Падзеі не знікаюць, як і не з'яўляюцца. Усё існавала заўсёды. Таму, я думаю, ёсць толькі вечная сапраўднасць. Вечнае ўчора, як і вечнае цяпер, вечнае заўсёды, як і вечнае – ніколі... Ні ты, ні я гэтага зразумець не зможам, як і ахапіць, даць нейкую адзнаку ці ацэнку ўсяму гэтаму сваім абмежаваным і кволым розумам...

Ты можаш мне пярэчыць, спытацца: "Калі так, што ўсё

ўжо існуе, і існуе далёкае будучае, а нашым думкам і пачуццям, імкненням і мары сотні і тысячы гадоў, – то гэтае азначае, што няма і жыцця, як і няма росту, няма эвалюцыі і няма распаду?..”

Усё ёсць, дарагі мой вучань, унук бабы Настазі – Антон! І нішто не можа змяніцца, усё існуе зараней, адвечна, пастаянна. Але ж усё і мёртвае, нерухомае, – у застылых формах, сярод якіх б’ецца толькі крынічка нашай свядомасці. Гэта яна, свядомасць, і стварыла сабе ілюзію нейкага вечнага руху. А яго, гэтага руху, насамрэч і няма. Ёсць толькі свет і – Сусвет, бясконцыя магчымасці. А ў ім свет бясконцых магчымасцяў. Усё ўнутры чалавека. Час – гэта не ўмоўнае існаванне акаляючага свету, а ўсяго толькі ўмова ўспрыняцця Сусвету нашай душой, нашай псіхікай …

Ну, не стаміўся ты яшчэ ад мяне, Антон? Думаю, што не… Таму працягвай знаёміцца з радкамі, крытычна ацэньвай, падвяргай сумненню, бо ніхто ніколі не гаворыць ісціну – яна заўсёды недасягальная…

Дык вось, ёсць унутранае і знешняе разуменне ідэі бясконцасці. На мой погляд, унутранае разуменне больш глыбокае і правільнае (якаснае), бо дае найбольш правільны падыход да ідэі звышчалавека. Калі ж бясконцасць існуе ў нашай душы, і мы можам дакрануцца да яе, “ныраючы” ў сябе, тады і “будучае”, і “звышчалавек” у нас. Патрэбна толькі абраць правільны шлях, каб адчуць, дажыць да гэтага. Калі ж чалавек пачне пошукі па за межамі сябе, знойдзе звыш- ці суперчалавека у самім сабе. Калі ж пошукі пачнуцца ўнутры сябе, то ён можа адшукаць яго… па за сабой.

Упэўнены, надыдзе Вышэйшага Розуму, які адкрые нам: чалавек – гэта зусім не тое, што мы пра яго думалі. І таму вымушаны будзем вярнуцца, так бы мовіць, зноў на кругі свае…»

Я адклаў убок сшытак.

Для першага разу дастаткова.

Асэнсую гэта, потым вазьмуся за астатнія радкі.

5.

Зноў чуецца пяшчотны голас майго анёла-ахоўніка:

“Адарвіся ад сшытка свайго былога настаўніка, Антон. Больш пільныя клопаты чакаюць цябе… Прыйшла пара ісці да яго. Ён спіць…”

Не адразу зразумеў, што да чаго.

“Хто спіць? Да чаго прыйшла пара, Яніна?”

“Няўжо забыўся? Да Анатаса?”

“Даруй. Куды ісці? Дзе ён знаходзіцца?”

“Згодна нумару тэлефона, які ён табе даў, табе неабходна, пачынаючы ад дзвярэй тваёй майстэрні, мінуць шэсцьсот шэсцьдзесят шэсць дзвярэй. Потым павярнуць направа, адлічыць ужо дзевяцьсот дзевяноста дзевяць дзвярэй. І зноў трэба павярнуць направа – прайсці шэсцьсот шэсцьдзесят шэсць дзвярэй. Такі нумар тэлефона, я не памыляюся?”

“Такі… А як саб’юся, няправільна палічу, ды не ў тыя дзверы пападу?”

“Не памылішся, табе будуць дапамагаць Жана і Павел…”

Каля парога і сапраўды стаялі мае памагатыя.

Яны ішлі папераду мяне, амаль датыкаючыся адно аднаго плячыма, – вялі лік дзвярам. Мінулі зялёны калідор з жоўтымі дзвярыма, потым жоўты – з зялёнымі. Павярнулі направа – крочылі ўжо ў пурпуровым колеры, толькі дзверы сталі шэрымі, быццам Анатас разрэзаў свой капялюш на шматкі і абклеіў імі дзверы.

Дзесьці на сярэдзіне шляху Павел спыніўся, пакруціў

галавой, прамовіў, гледзячы на спадарожніцу:

– Трыста дваццаць шостая?

– Не, Павел, трыста дваццаць пятая.

– Дваццаць шостая, Жана, я добра лічыў… Ты памылілася.

І ў мяне атрымлівалася, як у Жаны, таму я нічога не прамовіў.

– Не, каханенькі-родненькі, гэта ты памыліўся… Гэтыя дзверы – трыста дваццаць пятыя.

“Ну, цяпер пачнецца, – падумаў я, успамінаючы, як яны, будучы глінянымі, прынцыпова спрачаліся між сабой. – І ўмешвацца мне нельга, каб усё не заблытаць канчаткова…”

Але, на маё здзіўленне, Жана саступіла ў спрэчцы:

– А, можа, Паша, гэта я збілася, не ведаю… Давай пачнем усё спачатку. А наш аўтар няхай пастаіць і пачакае нас.

– Добра! – ахвотна згадзіўся хлопец.

Яны пакінулі мяне аднаго. Павел атуліў Жану за плечы, нешта сказаў ёй, мусіць, смешнае, таму што дзяўчына рассмяялася, ды так гучна, што я спалохаўся, – хаця б не разбудзілі спакусніка.

Праз колькі хвілінаў яны вярталіся ўжо назад.

– Дзвесце дваццаць восьмыя, так? – спытала Жана.

– Ды не, дзвесце трыццатая…

– Што такое? – нахмурыўся Павел, недаўменна паглядзеўшы на дзверы. – Здзекваецца над намі капітан?

– Яго фокусы-мокусы. Вяртаемся назад?

Вярталіся ўжо моўчкі. Пайшоў і я разам з імі. Ішлі ўжо не ўпобачкі, а адзін за адным. А Павел пачаў пальцам дакранацца да кожных дзвярэй, пры гэтым шавяліў губамі, прамаўляючы лічбу…

– Шэсцьсот шэсцьдзесят адзін, шэсцьсот шэсцьдзесят два, шэсцьдзесят тры… – шаптала натуршчыца, засяроджана хмурачы лоб.

– Шэсцьсот шэсцьдзесят пяць, шэсцьсот шэсцьдзесят шэсць, – падсумаваў Павел.

– Супала, – абрадавалася Жана. – Прыйшлі.

– Вось яны, неабходныя дзверы, – прашаптаў ціха Павел ужо мне. – Тут, значыць, па нашых разліках, яго апачывальня… Ён тут…

– Разам пойдзем?

Яны адмоўна пахіталі галавой.

– Нам нельга. Толькі ты адзін можаш справіцца з Анатасам. Мы ж толькі твае персанажы, а ты – аўтар. Табе і карты ў рукі. Ты пачаў пісаць усю гэтую гісторыю – табе належыць і дапісваць яе. Дзейнічай!

– Але ж вы пачакаеце мяне?

– Не ведаем, усё будзе залежаць ад абставінаў. І – ад тваёй мудрасці.

Пры якіх абставінах і пры якой мудрасці – удакланяць не стаў.

Лёгенька дакрануўся ўказальным пальцам да дзвярэй, – і яны тут жа нячутна прачыніліся.

Мне толькі заставалася пераступіць парог апартаментаў капітана “Алкепа”…

………………………………………………………………

Старонкі з рамана “Якаў – брат Хрыста”:

“… пасля таго, як былі створаны Госпадам Богам неба і зямля, і не пачало яшчэ расці ніводнага кустарніка і палявой травы, а толькі пара падымалася ад зямлі, – стварыў Бог з пылу зямнога і чалавека, уліўшы ў яго дыханне жыцця. І стаў чалавек душою жывою.

І на усходзе стварыў Гасподзь Бог рай у Эдэме. І змясціў туды чалавека. З зямлі пачало расці ўсялякае дрэва, якое было прыемна воку і з пладамі смачнымі, для страўніка годныя. А пасярод рая пасадзіў дрэва жыцця і дрэва пазнання дабрыні і зла.

Пасяліў у садзе Эдэмскім чалавека, даручыўшы яму клопат аб працы на зямлі, каб пракарміць сябе. І каб хто не заблукаў выпадкова на тэрыторыю рая, варту вакол паставіў, наказаў чалавеку:

– Жыві, абрабляй зямлю, здымай багатыя ўраджаі. Будуць ісці дажджы, свяціць сонца, –верныя памочнікі твае. Усяго ў цябе будзе ўдосталь. Але запомні: ад усялякага дрэва ты можаш есці, а вось ад гэтага – пазнання дабра і зла, – не еж. Бо ў той дзень, і ў тое імгненне, калі ты пасмакуеш ад яго, смерцю памрэш…

– Зразумеў Цябе, Божа, зраблю ўсё, як Ты кажаш…

Гасподзь пасяліў чалавека побач з сабою, каб ён быў пры Ім. У сваім садзе. Каб тварэнне Яго жыло ў насалодзе. Месца тое знаходзілася на ўсходзе – вышэй усёй зямлі. Тую зямлю не маглі адолець ні бураны, ні вятры, ёй не пагражалі ні маланкі, ні пякельныя промні сонца… Паветра – чыстае, круглы год цвілі сады і расліны; усё пахла водарам жыцця і святла, і сам чалавек разумеў (а мо і не разумеў) і ведаў, – у раі жыве. І нікога не было побач, – чалавек, тварэнне Божае, жыў там адзін…

Бог клапаціўся аб ім, укладваў у яго розум і сілу, духоўныя пачаткі. Разуменне, што ён першы з людзей, і таму на ім ляжыць высокая адказнасць перад будучыняй, бо яму прызначана уладарыць над светам. Таму і ўвёў яго на зямлю райскую – свяшчэнную і адзіную, навучаў – быць больш чым дасканалым!

Адам быў дасканалым, нават вельмі дасканалым, але – не звыш. Гэта звыш з цягам часу ён павінна было адбыцца, калі ён дасягне духоўнага росту. Бог стварыў і пасяліў побач з чалавекам жывёлаў, а Адам тут жа даў кожнай вызначэнне – конь і бык, карова і каза, качка і гусь… Да спадобы было тое Госпаду. Адам не забіваў жывёлу, каб спажываць мяса, ён увогуле не ведаў смаку мяса, – яму было дастаткова таго, што расло на дрэвах, на зямлі, таму што Бог і стварыў яго з зямлі, – як гаршэчнік стварае з гліны гліняны посуд. Таму і сказаў чалавеку потым Гасподзь: “Вось што гліна – у руцэ гаршэчніка, то вы – у Маёй руцэ” (Іер. 18, 6). Асцярожнічаў, не хочучы, каб чалавек не ўздумаў пра сябе, што ён вышэй за ўсіх, абраны. Памятаў пастаянна, хто ён і адкуль ён, ні на імгненне не забываўся пра сваю сувязь з Творцам. Папярэджваў: “… бо прах ты – і ў прахператворышся”. (Быццё. 3, 19). Інакш – з зямлі ўзяты, туды і вернешся.

Між тым сусвету стала вядомая трагедыя Люцыфера – д’ябла, які першапачаткова быў створаны як чысты дух. Але д’ябал аказаўся ганарлівым і паў (Зыход. 14,12). Каб не паўтарылася зноў тое, Бог, ствараючы з праху зямнога чалавека, жадаў засцерагчы яго ад пыхаў.

Назваў першага чалавека Адамам. Што азначае – чырвоная гліна. Бог дасціпны і ўсёмагутны, яму не існавала ні мінулага, ні будучага: усё сапраўднае – цяперашняе.

Аднаго толькі не ўлічыў – натуры чалавека, – як паставіцца чалавек адносна дрэва пазнання дабра і зла. Таму пакінуў яму права выбару паміж часовым і вечным, тым, што гніе і тлее, і тым, што не паддаецца гэтаму.

Калі Адам асвойтаўся ў быцці, у Краіне Асалоды, Бог рашыў стварыць для яго жонку. Імя ёй дасць пазней сам Адам. Стварыў яе Бог ужо не з зямлі, а з рабра Адама, навёўшы на яго глыбокі сон.

Прачнуўшыся, убачыўшы побач жанчыну, Адам не здзівіўся, абрадваўся і ўсклікнуў:

– Во, гэта косць ад касцей маіх і плоць ад плоці маёй; ты будзеш называцца жонкаю, бо ўзятая ад мяне – ад мужа… А пазней і будзе сказана: ды пакіне чалавек бацьку свайго і маці сваю, ды прылепіцца да жонкі сваёй: і будуць абое плоццю адной…

На райскую зямлю прыйшло каханне, пяшчота. Бог любіў Адама і Жанчыну, а яны, у сваю чаргу, любілі Госпада. І не заўважалі таго, што хадзілі па Эдэмскім раі без адзення, бо яно і не трэба было ім. Не адчувалі сябе голымі.

Не разлучаліся ні на хвіліну, бо не маглі ўжо адно без аднаго, – былі як адно цэлае, сапраўды, як сказаў Адам – адна плоць.

Д’ябал, палічыўшы сябе роўным Богу, упусціўшы ў сваю душу ганарлівасць і пыху, з зайздрасцю глядзеў на першых людзей, шкадуючы, мусіць, што па сваёй жа віне не належыць да іх. Зайздрасць і яшчэ – помста падштурхнула да таго, што ён надумаўся ўмяшацца ў іх жыццё, у іх цэласнасць. Але не знаходзіў зручнага моманту. Толькі ж быў ён цярплівы і мудры акі змей.

– Ці кахаеш ты, Адаме, сваю жонку? – аднойчы спытаў чалавека Бог.

– Так, і вельмі моцна.

– А ты, жанчына, як любіш свайго гаспадара?

– Так люблю, Божа, што баюся свайго кахання. Але найбольш мы цябе любім, Госпадзе!

– Я задаволены, як вы сябе паводзіце ў Маім садзе. Але пара вам, дзеці мае, ад асалоды кахання мець нашчадкаў, каб доўжыўся род ваш і рай насяліўся прыгожымі і мудрымі людзьмі. Пладзіцеся, размнажайцеся і насяляйце рай Эдэмскі…

Адам з жонкаю ўкленчылі, схілілі галовы, выказваючы тым самым пакору і адданасць.

– Вы ўжо саспелі для гэтага, і таму, калі на небе

народзіцца малады месячык – начны ліхтарык, і народзіцца ён праз два дні, то і выкарыстайце спрыяльны час…

… Праныра-змей, створаны Богам, знаходзіўся непадалёку ад неразлучнай пары, колькі разоў прапаўзаў нячутна ў колькі кроках ад іх. Але яны не палохаліся, ведалі, што нічога ім у Божым садзе не пагражае. Ён чуў, пра што сказаў Гасподзь, і таму рашыў не губляць час…

Жанчына была створана для Адама, і таму магла размаўляць толькі з ім. І – з Богам, сваім Стваральнікам. І – больш ні з кім. Бог наклаў на тое “табу” …

Адаму захацелася зрабіць для жонкі падарунак. Сам не ведаў, адкуль тое хаценне ўзялося.

На высокай гары працякаў раўчук. А ў ім пераліваліся рознымі колерамі, бліскучыя аскалёпкі…

“ Я назаву вас золатам, – падумаў Адам і даў металу адпаведную назву, – і вы будзеце служыць чалавеку ўпрыгожаннем і неабходным хатнім ужыткам …”

Тое ўбачыў Адам яшчэ задоўга да з’яўлення яго жонкі. І цяпер, успомніўшы пра тыя бліскучыя цацкі, вырашыў прынесці некалькі і падараваць іх “другой часціне плоці”…

– І я з табой падымуся, Адам, на тую гару, – напрасілася жанчына.

– Не, баюся цябе браць туды, не пад сілу ўскараскацца табе на вяршыню, – запярэчыў Адам, – я не забаўлюся…

– Ой, Адам, – баюся я адна заставацца, прадчуванне нейкае гняце… Не хачу я таго золата, Бог пра яго нічога нам не казаў.

– А раз не казаў, то і не забараняў. Ён толькі пра дрэва пазнання дабра і зла наказваў, каб не каштавалі плады.

І таму і ты не падыходзь да яго ў маю адсутнасць.

І Адам пакінуў жонку адну.

А змею толькі тое было і трэба. Ён нячутна падпоўз да жанчыны, скруціўся ў некалькі кольцаў. У жанчыны і цені страху не было – кожны дзень яго бачыла. Назірала за Адамам, які аддаляўся, раз-пораз узмахваючы рукой, як бы супакойваючы яе…

А змей яшчэ бліжэй падпоўз да жанчыны, што і рукой дастаць можна было. Жанчына позірк скіравала на змея. Убачыла, што ў яго спіна пяшчотай выгінаецца, і расквечана featureрознымі колерамі, воку нават прыемна… Не ўтрымалася, пагладзіла яго па халоднай скуры.

– Якая ты прыгожжжа-ааа-ая і ладна-ааа-я, – прашыпеў затоена удаў, пасылаючы жанчыне промні туману і юрлівага жадання. – Якая ты гну-ууут-кая і стро-ооо-йная, вачэй не адарва-ааа-ць, у дры-ыыы-жыкі мяне кіда-аааe…

– Скажаш такое, – ледзь прыкметна пачырванела жанчына, а пра сябе падумала: “Мне такіх слоў Адам ніколі не гаварыў… Ці не бачыў, што я сапраўды прыгожая? Якія салодкія словы ў змея… І яму ад мяне нічога не трэба, ён жа не чалавек, а словы яго такія ласкавыя…”

– Скажу-ууу! Нікому такога не казаў, – млеў удаў, – ад цябе адарвацца немагчыма, незямное стварэнне, Божае зорнае стварэнне…

Салодкімі былі жанчыне атрутныя словы спакусніка, таму яна прагла іх усё больш і больш. Але ж мімаволі зірнула ўбок Адама, убачыла, як ён памахаў зноў ёй рукой. І яна яму памахала.

Змей аціх. Жанчына падумала са шкадаваннем, што не пачуе больш яго чароўных слоў. Пакратала яго за лоб, пагладзіла па спіне.

– І ты прыгожы, Бог ведаў, каго сюды пасяляць…

– Праўду кажаш…

Змей прыўзняўся, выгнуўся дугой. Жанчына прытуліла яго да сябе, дакранался да яго маладымі і тугімі, быццам спелыя яблыкі, грудзьмі.

– А спіна ў цябе як размаляваная – пераліваецца так узорна… Прыгожы.

– Я – не прыгожы, жанчына, я – мудры.

– А мудрасць – гэта што? Розум?

– Ды не зусім так. Гэта – блажэнства, насалода, юрлівасць… Мудрасць – гэта калі пражываеш жыццё без памылак, калі хочацца рабіць дабро, кахаць да вар’яцтва, забыўшыся пра ўсё на свеце. І пры гэтым атрымліваць незямное задавальнне. Гэта яшчэ саладзей, чым тваё каханне з Адамам, калі вы праз тры дні будзеце дзяліць з ім свой ложак… Можна сказаць і інакш: гэта калі ўсё ведаеш і няма над табою нікога, хто б скоўваў бы тваю волю і жаданні, хто можа адняць у цябе радасці і насалоду ў жыцці…

– Упершыню чую такія словы. Сапраўды мудрыя, аж сэрца заходзіцца, ніколі такога са мной не было.

– Бо пастаянна побач з табой твой Адам. Усюды толькі адзін Адам.

Змей прыўзняў галаву, паклаў ёй на калена. Наблізіўся да лона жанчыны, зашаптаў яшчэ з большым захапленнем:

– О, якое ў цябе багацце! Пастараўся Бог, пастараўся. З розуму можна калдыбнуцца. Да тваёй прыгажосці Ён дадаў яшчэ такую раскошу. З-за гэтага будуць адбывацца на зямлі войны, перамогі і паразы, будуць гінуць і нараджацца дзяржавы, будуць здрады і каханне, жарсць і жаданне…

А яна не адчувала ні сораму, ні дакору. Бо не ведала, пра што гаворыць змей. Бог шмат пра што апавядаў, але такога ў Эдэмскім садзе яна яшчэ не чула. Цела яе

дрыжэла.

– Скажы мне, цудоўнейш-шшш-ая жанчына, – прашаптаў хрыпла і працяжна ўдаў, абвіўшыся ўжо вакол тонкаствольнай смакоўніцы, звесіў галаву з галіны – каля твару жыхаркі рая, – якая птушка сядзіць на вяршыні таго далёкага дрэва?

Жанчына напружана углядвалася ў далячынь, нічога не заўважыла, і Адама свайго ўжо не ўбачыла, – мусіць, падняўся на гару і пайшоў да ручая.

– Не ведаю. Бо не бачу. А навошта табе тое?

– Ды так, правяраю цябе, ці сапраўды ты такая дасканалая, якой стварыў цябе Бог. Тады скажы мне, прыгажуня, а хто спускаецца вунь з той гары?

– Не бачу.

– А ці ўмееш ты чытаць думкі Адама, калі ён побач з табою? Ці ведаеш ты, калі ён хоча нешта зрабіць, каб ты не ведала?

– Не.

– Во бачыш сама, што шмат чаго ты не ведаеш. Бог, мусіць, забыўся цябе навучыць. А, можа, і не забыўся, пакінуў на “потым”, даверыў гэтую працу зрабіць мне…

Жанчына затоена пацікавілася:

– А гэта як, Змей? Ты не падманьваеш мяне?

Ён засмяяўся, заківаў галавой, уздыхнуў:

– Хацеў я схаваць тайну, ды, напэўна, ніяк нельга гэта зрабіць. Тым больш, што ты асляпіла мяне сваёй прыгажосцю. Што ні зробіш дзеля прыгожай жанчыны… Адкрыю табе сакрэт.

Жонка Адама з нецярпеннем ужо чакала, што адкажа змей.

– Хаця які тут можа быць сакрэт? Вось глядзі, што я

раблю…

Удаў, раскрыўшы пашчу, сарваў з дрэва яблык. Праглынуў яго, зірнуў на субяседніцу.

Яна ж нічога не разумела, чакала тлумачэнняў.

– Яблык вельмі смачны. Вазьмі і ты з’еж яго, і адразу станеш мудрай і ўсёвідушчай.

Жанчына нахумурылася, спалохана пакруціла галавой, пачала адмахвацца ад яго:

– Не-не, нам з гэтага дрэва нельга есці плады. Забаронена. З усіх, што растуць у садзе, можна, а з гэтага, што расце пасярод сада, – ні-ні…

І тады змей зноў абкруціўся вакол дрэва, зноў звесіў галаву да самай зямлі, прашаптаў таямніча-затоеным голасам:

– А ты ўспомні, цудоўная мая жанчына, пазбаўленая мудрасці: а ці сапраўды дакладна так сказаў Бог: “Не ешце ні ад якога дрэва ў раі?”

Жанчыне б змоўчаць, а яна з запалам уступіла ў спрэчку:

– Не, не так гаварыў Гасподзь. Калі дакладна: “Ад усякага дрэва ў садзе ты будзеш есці; а ад дрэва пазнання дабра і зла, не еш ад яго; бо ў дзень, у які ты пасмакуеш ад яго, смерцю памрэш…” Так мне Адам перадаў словы Госпада.

– Пераблытаў усё твой Адам, альбо праўду схаваў ад цябе…

Рэптылія спаўзла на зямлю. Прыцерлася да сцягна жанчыны, пачуўся яе смех.

– Я больш чым стагодзе ўжываю гэтыя плады, – прызнаўся, не перастаючы церціся аб яе. – І што, хіба ж я мёртвы цяпер перад табою? Жывы я, жанчына, і доўга – яшчэ трыста год – буду жыць. І ўсё дзякуючы гэтым

яблыкам. Мудры, бо ўжываю гэтыя яблыкі штодня.

– А мы…

– І вы, паспытаўшы, не памрэце, – прашаптаў Гад, абвіваючы нагу жанчыны. – Не, не памрэце… У дзень, калі вы паспытаеце іх, адкрыюцца вочы вашыя, і вы будзеце як багі, зведаеце пра дабро і зло. Памрэце, як звычайныя людзі, а народзіцеся мудрацамі…

Яна пачула тое, што хацела пачуць – у ёй абудзілася жанчына.

– Няўжо ты гаворыш праўду, Змей? Сапраўды не хлусіш мне?

Гад адчуў пачатак сваёй перамогі, зразумеў, што дамогся свайго, здолеў падабраць ключык да сэрца жанчыны. Шкада толькі, што занадта слоў лішніх шмат патраціў, – у самым пачатку прашаптаць бы ёй на вуха што-небудзь нязначнае, але прачулае і пяшчотнае, і дастаткова было б.

– А калі я цябе падманьваў? Спадабалася ты мне – вось і захацелася памагчы табе стаць багіняй. Разумная, прыгожая. А будзеш яшчэ больш прыгожай і разумнай. Твой Адам не нацешыцца табой. Будзе вам усяго, у тым ліку і кахання.

– У нас з Адамам і так усяго хапае. Ёсць соткі, якія мы абрабляем, поўна гародніны, садавіны, ягад, рыбы процьма ў нашых рэках… У нашым Эдэме ўсяго поўна.

– Тое табе толькі здаецца, бо абмежаваная. Вы толькі адчуваеце адно аднаго, але не бачыце сябе…

“Ой і хітрыш ты, змей, – мо крыху і роблена ўжо засумнявалася жанчына і не адчула, як на грудзі ўсеўся, а потым і ўпіўся ў сасок вялізны камар, пачаў смактаць кроў. І ёй было хораша. – Але ж я бачыла, як ты, на маіх вачах, еў, забароненыя для нас, яблыкі…”

Два пачуцці спальвалі жанчыну.

Дзве супрацьлегласці разрывалі яе істоту.

А змей тым часам заціх. Ён ужо зрабіў сваю справу і цяпер затоена выжыдаў, чакаў фіналу. А якім ён будзе – загадзя ведаў, –чуў, як голасна білася сэрца жанчыны…

І яна, пэўна, прадчувала, бо не зводзячы вачэй глядзела на яблык: “Божа, як гэта я яго раней не прыкмячала? Якое яно цудоўнае і саспелае ўжо. А як пераліваецца ў промнях сонца!.. Мусіць жа, праўду казаў Гад, што нічога страшнага не адбудзецца, калі паспытаю гэту смакату… Магчыма, і насамрэч нешта наблытаў Адам, ці не пачуў усяго, пра што казаў Бог. І сапраўды, чаму мы павінны жыць, не ведаючы, што такое дабро і зло? Вось і Гад…

Жанчына яшчэ нейкі час вагалася, не асмельвалася здзейсніць прапанаванае Змеем, хачела дачакацца мужа, – але нясмела і насцярожана выдаўжыла руку і – сарвала счырванелы яблык з яблыні Пазнання Дабра і Зла. Сарвала – і прыслухалася. Не, свет заставаўся такім жа, як і перад гэтым, – зямля не ўздрыгнула і не скаланулася, не загрымеў гром, не жыхалі перуны і маланкі. І Адам ужо, пэўна, спяшаецца да яе…

Рот поўны сліны. Не вытрымала, – упілася маладымі зубамі ў чырвоны бок яблыка. І пырснуў чырвоны сок на грудзі. Камар, набракшы яе кроўю, тут жа лена зляцеў. Яна не бачыла таго, бо прымружыла вочы. Адразу ж адчула незямны смак, – і радасць нечуванай дасюль асалоды і шчасця авалодалі ёй.

– Ну, і як – смачна? – прашаптаў спакуснік на вуха.

Адказала кіўком галавы, бо гаварыць не магла – рот і ўсё цела былі абязмоўлены, захоплены незямной слодыччу.

Праглынуўшы рэшткі яблыка, прамовіла:

– Дзякую табе, Змей! Але чаго я цябе не бачу?

– Затое я цябе бачу. І цяпер ты Адама бачыш. Раней, на такой адлегласці, ты яго не бачыла…

Жанчына ўсміхнулася: да яе прыйшло супакаенне, і яна падумала, што дарэмна так хвалявалася і перажывала. Але адразу пасмакаваць другі яблык не захацелася – паклала на зямлю. Потым і яшчэ некалькі сарвала, паклала побач з ім. Уяўляла ўжо, як пачастуе Адама. Ён адорыць яе золатам, а яна яго незвычайнымі і дзівоснымі пладамі... Нават ад няяснага прадчування радасці сустрэчы з Адамам ёй стала лёгка і весела...

Яна ўбачыла, як ён набліжаўся да яе. Прыкмеціла на высокай гары разгалістае дрэва, і на ім, на шчыку, угледзела арлана. Яго пільнае вока высочвала здабычу, не выпускаючы з поля свайго зроку і яе. І смакаўніцу пранізала сваім позіркам, – убачыла нават, як пульсуе ўнутры ствала чырвоны, быццам кроў, сок. Падзівілася.

Хацела пра тое сказаць гаду, ды не ўбачыла яго – папоўз, мусіць, некуды. А ён проста стаў нябачны ёй. Ён і да гэтага быў нябачны, гэта яна яго толькі ўяўляла. І цяпер ён, уяўны, нячутна абвіў яе, сціснуў у сваіх цісках-кольцах, пачаў пяшчотна і настойліва церціся аб яе грудзі і лона...

Жанчына застагнала, не ведаючы, што з ёю адбываецца. Адзначыла толькі пра сябе “нешта новае”, і гэта новае ёй вельмі да спадобы. Яна ўжо не хацела разлучацца з “гэтым”, жадала, каб яно працягвалася і працягвалася, а потым зноў прыйшло да яе і паўтарылася...

Уяўляла, што гэта Адам так абдымае. Жанчына адказвала яго абдымкам, прыціскала мацней да сябе, здзіўляючыся, як гэта ён нячутна падкраўся... Да скроняў падкаціўся незразумелы боль, жарсць ахутала ўсю яе плоць.

Ускрыкнуўшы, яна расплюшчыла вочы: Адама з ёю не было. І не здзівілася, і не задумалася над тым, чаму. Склала акуратна з яблыкаў горку – чатыры разам і адно зверху.

Адам прыйшоў і сеў побач. Найперш павесіў ёй, праз галаву, на шыю бліскучыя ўпрыгожванні. Да вушэй

прымацаваў кропелькі блакітных каменьчыкаў. Яна ж не звярнула на іх увагі, паказала позіркам Адаму на сарваныя плады.

– Што гэта? – спытаў. – Адкуль яны ў цябе?

– Яблыкі. А што ты да гэтага іх ніколі не бачыў і не еў?

– Еў. Але яны былі ўсе жоўтыя, свяціліся на сонцы. А гэтыя нейкія чырвоныя і вялікія. З якога дрэва ты іх сарвала?

– А якая розніца, Адам? Галоўнае, што яны смачныя.

Яна зноў адкусіла бакавіну яблыка, пырснуўшы сокам на твар мужу:

– Смаката, Адам! Сапраўды, райскія яблыкі.

Адам зірнуў на плады, што віселі над галавой, паглядзеў на тыя, што ляжалі на зямлі.

– Ты што, жонка?! Што ты нарабіла? Што ўтварыла?!

– Ну, чаго ты так ускіпеў? Нічога страшнага не адбылося. Паспытай – растае ў роце… Не бойся, я ж жывая перад табой, не памерла.

Ён недаверліва і насцярожана ўзяў жончын пачастунак. Пакруціў пад промнямі сонца падставіў. Узгадаў пра наказ Бога, але невядомы і прыемны пах зацьміў думку. Рот напоўніўся слінай. Ён насцярожана надкусіў яблык…

У тое ж імгненне і ў яго спала палярына з вачэй, сусвет расчыніў перад ім дзверы: горы і смакоўніцы, даліны і кветкі, жонка набылі новыя фарбы, новае гучанне, новы выгляд …

Раней ён толькі адчуваў жонку, а цяпер убачыў і вачам сваім не паверыў…

– Жонка! Ты ж – голая! – закрычаў здзіўлена Адам.

– І ты таксама, – без асаблівай трывогі адказала, і

нечакана пачырванела, адчуўшы сорам…

“А чаму мы раней не заўважалі гэтага? – падумалі адначасова. – І гэта добра ці кепска, што мы пачалі разумець, заўважаць тое, што раней не заўважалі … Чаму раней усё было схавана ад нас?”

– Божа! – усклікнуў, апамятаўшыся, Адам, адкінуў са злосцю ад сябе надкушаны яблык, ударам нагі раскідаў і астатнія. – Што ты нарабіла, жонка?! Бог нам не даруе гэтага… Грэх!

Ён упаў на калені, сагнуўся, дакрануўшыся ілбом да зямлі, шаптаў і шаптаў горычныя словы, уцяміўшы, што адбылося…

Жанчына перастала быць той, якой была да гэтага, – хітрасць і жарсць спакушальніка Гада напоўнілі яе істоту новым пажадлівым адчуваннем, унутраным спапяляльным агнём. Яна абняла Адама, прыціснулася, упершыся ў яго тугімі і вострымі саскамі, абпаліла яго як полымем – і яе агонь тут жа перадаўся і яму…

Гадназіраў за імі, стаіўшыся на ніжняй галіне смакоўніцы, – наталяўся асалодай перамогі, помсты самому Богу: ён аказаўся дужэй за Бога, умяшаўся ў яго тварэнне, цяпер чалавек і яго тварэнне.

– Бог не ўбачыць нашага сораму, – супакоіла жонка Адама. Яна падала яму лісце смакоўніцы. – На, вазьмі і зрабі апаяскі, прыкрыйся…

Хваляванне Адама аказаліся дарэмнымі – Бог быў заняты сваімі клопатамі і ў Эдэмскі рай не прыходзіў. Трывога Адама пакрысе аціхала, а потым і зусім пакінула яго.

Нічога не адбылося, і таму супакоіліся муж з жонкаю, пра страх свой забыліся. Працавалі ў полі з ахвотаю, пад промнямі сонца пачарнелі бы аліўкі, раз-пораз кідалі пажадлівыя позіркі адно на аднаго. І ўсё часцей і часцей клікаў муж сваю жонку на шлюбнае ложа, сам здзіўляўся з сябе, як такое магло адбывацца…

Змей ведаў, што, стварыўшы чалавека, Бог даў яму два шляхі – шлях жыцця і шлях смерці. Чалавек мог, ідучы за Богам, набыць бяссмерце. У Эдэмскім садзе чалавек мог жыць бясконца, не ведаючы, што такое дабрыня і зло, адначасова падапарадкоўваючыся ім, не заўважаючы таго. Гад змяшаў і парушыў ланцужок Божых задумаў і надзей.

– Якая ты прыгожая і прыцягальная! – здзіўляўся і радаваўся Адам прыгажосці жонкі, запрашаючы яе да зліцця целаў ...

– Як доўга я, Адам, чакала тваіх слоў, – прызнавалася жонка, у яе ўсё больш і больш узрастала жаданне. – Чаму ты мне раней не казаў такіх слоў?

– Сляпы быў. Не бачыў цябе такой.

– І калі ж ты мяне “такой” ўбачыў? – тулілася пяшчотна яна да мужа, наліваючыся свербам, язычок прыкусіла, пранізвала яго паглядам, запальваючы яго ...

– Пасля таго, як ты пачаставала яблыкам. Ты ўбачыла, што гэтае дрэва добрае для стравы, прыемна воку і жарсці, таму што яно дало веды… Цяпер мы сталі мудрэйшымі, таму і з Богам будзем гаварыць інакш.

За гэтымі словамі адразу ж Змей быў тут як тут:

– “Ты створана Богам толькі для таго, каб атрымліваць асалоду, -– і табе, і мужу твайму…”

“Дзякуй, мудры Змей, але чаму не бачу цябе? Ты дзе?..”

“Цяпер ужо я ў тваёй душы… Пагэтаму ты мяне не будзеш бачыць, а толькі адчуваць… А Адама ты будзеш бачыць і чуць, і будзеш пастаянна дамагацца яго…”

Адам моцна прыціскаў да сябе жанчыну так, што ёй рабілася нават балюча. Але яна не паказвала гэтага. Ёй падабалася тое: боль і асалода адначасова.

– Раней такога я не ведала… Гэта лепш, чым рай, вышэй, чым рай…

І тады Адам падхопліваў яе на рукі, нёс воддалеч ад камянёў і калючак, клаў на мяккі і вільготны жвір.

І крычала жанчына, як ніколі не крычала ў сваім жыцці; стагнала, скрыгочучы зубамі, правальвалася ў бездань, у апраметную…

Потым, раскінуўшы рукі, зняможана распластвалася на цёплым пяску…

Маўчалі, чакалі, калі выраўняецца дыханне. Здзіўляліся з саміх сябе, а яшчэ – чаму толькі з аднаго дрэва, якое расло пасярод рая, Гасподзь забараніў не толькі есці плады, а нават і набліжацца да яго? І самі таго не заўважылі, што прысвоілі сабе Божае права вырашаць, што такое дабро і зло, пайшлі па дарозе, якую рассцяліў перад імі д'ябал – прыраўнялі сябе да Бога. Як і не ведалі, што Эдэм і азначаў Насалоду. Бо знаходзіўся ён на усходзе – вышэй усёй зямлі, і таму ў ім, Эдэмскім раі, існавала найчысцейшае і найтанчэйшае паветра, а расліны і дрэвы цвілі і давалі плады круглы год, і яны вылучалі наталяльныя пахі, напоўненыя святлом.

Бог забараніў каштаваць плады ад дрэва пазнання дабра і зла. Адносна другога дрэва – Дрэва Жыцця – забароны есці яблыкі з яго не было. Бо яно між іншымі дрэвамі знаходзілася як чалавек між жывёламі, як сонца паміж усімі планетамі. Плады райскіх дрэваў ужываліся для стравы, а плод дрэва жыцця – для здароўя і моцы. Адам і Ева, напрацаваўшыся за дзень і нахадзіўшыся, маглі наталяць толькі ўменне жыць вечна,не падазраючы таго, што прапанаваная імгновая асалода адабрала ўжо ў іх вечнасць.

На вялікі жаль, першачалавекі, не выкарысталі гэтую магчымасць, імгновая прапанаваная асалода засланіла ім вочы, і сэрцы атруціліся нецярплівасцю…

Адам з жонкаю, наталіўшы смагу, стомленыя каханнем і працай у полі, – задрамалі. Лёгкі ветрык абвяваў іх спатнелыя твары. Жанчына засынала і ўсміхалася, радуючыся таму, як яе маладое цела астывала, поўнячыся шчасцем.

«Як цудоўна жыць у Эдэме! – ці то шаптала яна сама сабе, ці то зноў Гад спакусліва сычэў ёй на вуха, а магчыма то іх галасы ўжо зліліся ў адно, і ўжо не разабраць, хто з іх быў Змеем, а хто жанчынай… – Колькі добрых і прыемных воку дрэваў пасадзіў для нас Гасподзь… І Дрэва Жыцця пасадзіў пасярод рая, і Дрэва Пазнання дабра і зла… А рэкі якія чыстыя і празрыстыя, поўныя рыбы!.. Ды хіба пералічыш усё, што ёсць у нас у Эдэме!..»

Адам абышоў усю раку Фісон і зямлю Хавіла, дзе золата ляжала пад нагамі, быццам крушні камянёў. Набраў поўны кош. Жонка не ведала, што з імі рабіць. Адам здагадаўся расплавіць іх на агні, вырабіў кубкі і лыжкі, гладышы і каўшы. Сабраў на спіне доўгія косы жонкі, сашчапіў іх залатым вобручам. І тая прыдумка ёй вельмі спадабалася. А вялікую шырокую пласціну абагнуў па краях – і атрымаўся вялікая міса, на якую можна было пакласці грушы і вінаград, персікі і ананасы.

У той жа посуд паклала і яблыкі, якія падвучыў сарваць Гад. Выбрала самыя прыгожыя, крамяныя, чырвонабокія.

І тады яна ўбачыла, што дужа прыгожа на ёй блішчаць бдлохі і камяні онікс, якія прынёс апошнім разам Адам. Яна ўжо ўпадабала іх.

Да абодвух непрыкметна падкраўся моцны сон.

Воблакі схавалі сонца ў сваіх мярэжах. Падзьмула прахалодай. Зашапталіся трывожна лісце смакоўніцы і яблыні, трыснёг у возеры, пра нешта паведамілі іншым дрэвам яблыні – і ўсе захіталі галінамі, неспакойна нахіляючыся да зямлі… Напруціўся-наструніўся кожны ліст, задрыжэў, баючыся раней часу адарвацца ад галінаў…

Пачуліся нечыя крокі. Іх не чулі муж і жонка.

– Адам, ты дзе? – аднекуль данёсся спакойны Голас.

Чалавек уздрыгнуў, сеў, прыслухаўся – ці не падалося яму. Жонка спала аголеная, не прыкрытая апаяскамі. Адам прыкрыў яе, пачаў будзіць.

– Ты дзе, Адам?

І тут страх пранізаў чалавека. Голас даносіўся з усіх бакоў, здавалася, гаварылі цяпер камяні і дрэвы, вецер і неба. Страх заўважыў Адам і ў вачах жонкі, якая прачнулася і сядзела побач.

– Хаваймася! – ускочыла, за руку пацягнула за сабой у гушчэчу дрэваў мужа. – Можа, абыйдзе нас Гасподзь..

І ў трэці раз, ужо незадаволеным голасам, папытаў Вышні:

– Адаме, сыне мой, куды ж ты падзеўся?

І тады зразумелі жыхары Эдэма, што гэта сапраўды Ён прагульваецца па садзе – наступіў жа час прахалоды.

– Тут я, Гасподзь Бог мой!

– А чаму ты не адгукваешся? У трэці раз прымушаеш клікаць цябе. Ніколі такога не было. Раней ты добра чуў мяне.

– Я і цяпер Цябе добра чую, але…

– Адразу пазнаў голас Твой, Гасподзь мой, ды напалохаўся вельмі.

– Напалохаўся? А адкуль табе, сын мой, вядома пра тое, што чалавек можа некага баяцца ці палохацца? Мяне – баяцца?

– Не ведаю і сам, Гасподзь мой. А не выходжу таму, што я голы і непрыгожа мне ў такім выглядзе паказвацца перад табою.

– Голы? Ты – голы, Адаме? – падзівіўся Вышні. – І ты ведаеш пра тое, што голы? Хто табе сказаў пра такое?

– Жонка мая сказала. І я бачу яе голую, як і сябе…

Бог зразумеў усё і быў абражаны. Стала крыўдна, што яны парушылі Яго наказ-запавет. Не ведаў, ці Яго віна была ў тым, што не прадугледзеў іх падзенне, ці гэта хто іх спакусіў і прымусіў. Ён здагадваўся, хто, і не выказваў злосці, бо менавіта гэтага і дамагаўся спакушальнік. Але ж гэта не зменшыла Яго суму.

Шкада, вельмі шкада, што так атрымалася. Заставалася ж зусім мала часу, каб муж і жонка самі дайшлі да ўсяго і засталіся несмяротнымі. Усяго толькі некалькі дзён…

– Ну, што ж, выходзьце са сваёй схованкі, ідзіце да Мяне, – уздыхнуў Бог, сядаючы на выступ скалы, – ня бойцеся, выходзьце ўжо… Не памерлі каля Дрэва Пазнання Дабра і Зла, паспытаўшы плады яго, то і цяпер не памрэце… Пакуль што…

Змей споўз са смакоўніцы на зямлю, зашыўся ў нару.

Жанчына першай не пайшла, выпхнула папярод сябе мужа.

Абодва, саромеючыся, прыкрываючы грэх свой, выйшлі да яго. Пасталі, схіліўшы галовы.

Гасподзь дакорліва і ў той жа час лагодна ўсміхнуўся, добразычліва папытаўся:

– Адкажы мне, Адам, сын мой улюбёны, паспытаў ты пладоў з таго дрэва, з якога я забараніў вам есці?

Чалавек баяўся ўзняць вочы, не было сілы паварушыць языком.

З цяжкасцю вымавіў:

– Еў, Госпадзе…

– Мала было для цябе іншых дрэў? Голад падкаціўся да вас, ці што іншае?

– Я не вінаваты, Гасподзь мой Бог! Калі я вярнуўся са свайго падарожжа і агледзінаў нашага раю, толькі збіраўся прылегчы і адпачыць, як жонка, якую Ты даў мне, прапанавала паспытаць плады. Яна не сказала, з якога дрэва былі сарваныя тыя яблыкі…

Бог не чакаў такога – Адам як папракаў Яго ў тым, што Ён даў такую спадарожніцу.

Жонка таўхнула мужа пад бок – не спадабалася ёй, што ён выстаўляў яе перад Богам вінаватай.

-– Чаго жонку пакінуў і ў горы падаўся?

– Упрыгожванні хацеў ёй прынесці – золата.

– Навошта яны ёй, Адаме? Я ж казаў, што “жонка прылепіцца да мужа свайго і ніхто іх не разлучыць…” Ты і гэты запавет Мой парушыў… Хто ці што цябе падштурхнула да гэтага? – А ты, – павярнуўся да жанчыны, – як адважылася на такое?

У голасе Бога гучала ўжо, здаецца, і асуджэнне.

– Не вінаватая я, Гасподзь Бог мой! Невінаватая! Я прасіла Адама, каб ён не пакідаў мяне, не паслухаў… Адна баялася заставацца.

Бог глядзеў на яе, як яна неспакойна стаіць на месцы, быццам танцуе на гарачай патэльні:

– А хто ж тады вінаваты, жанчына?

Голас Госпада стражэў і стражэў, рабіўся грамчэй і былі ў Ім ужо крыўда і расчараванне.

– Ды ён усё – Гад. Нашаптаў мне розных салодкіх слоў, запэўніў, што не будзе вялікага граху ў тым, калі я паспрабую яблык з таго дрэва… Сам сарваў і падаў мне. Ну, я і адкусіла і… і – не памерла. Тады і Адама пачаставала, як вярнуўся. Няма віны на мне…

Бог узняў твар да неба.

Схавалася ў аблоках сонца. Успыхнулі маланкі на даляглядзе, азарыўшы сполахамі і зыркім святлом прасторы раю, загрымеў гром. Яго змяніў пярун. Палаючая страла ўтыркнулася ў зямлю побач з Адамам і яго жонкай, захісталася. Жанчына ўскрыкнула, учапілася рукамі ў плячо мужа…

І тады ж хлынуў лівень. Але муж і жонка не сыходзілі з месца. Холад абняў іх, і яны пачалі дрыжэць…

Бог маўчаў. Па твары Яго цяклі дажджавыя струмені, Ён не выціраў іх. І не зразумець было, – ці то Неба плакала з-за таго, што грэшнікамі сталі першыя людзі, ці то сам Гасподзь плакаў ад таго, што дапусціў такое…

Яшчэ ж быў шанец, Бог даваў яго першалюдзям, – апошні шанец: укленчыць, ўпасці ніц на зямлю, прызнаць шчыра сваю віну, а не спасылацца на спакусніка (з ім – асобная размова), пакаяцца, паабяцаць ніколі не грашыць болей, – размова пайшла б іншым кірункам, Ён бы мог даравацць, зноў прызнаць іх за «сваіх» і тады…

Калі ж спаўзло шэрае прасціраdла воблакаў і перастаў ліць дождж, зноў выглянула сонца, уздыхнуў Бог, запытаўся:

– Ну, а ты чаго схаваўся пад зямлю, Змей? Хто прасіў цябе ўмешвацца ў створанае Мной? Ты нашкодзіў ім, нашкодзіў чалавецтву і самому сабе. Чаму ты справакаваў такую гнюснасць?

Змей не спяшаўся апраўдвацца. Ён выпаўз са свайго сховішча, стаіўся на значнай адлегласці ад Вышняга – неўздалёк ад мужа і жонкі. Не каяўся, ведаў, што пазбаўлены Божага пакаяння, з пагардай глядзеў на мужа і жонку яго. Ён адчуваў сябе пераможцам, прымяняючы ўсяго толькі слова, не прымусам і сілай, імкнучыся груба парушыць чалавечую прыроду і існасць… І страху ў Гада не прыкмячалася, хаця ён быў гатовы да самага горшага. І смерць яго, падобна, не хвалявала. Радавала, што перамудрыў самога Творцу…

– За тое, змей, што ты ўтварыў, будзеш жыць пад пракляццем, будзеш хадзіць ты на чэраве сваім, і есці прах зямлі ва ўсе дні жыцця твайго…

Маўчаў Змей. Маўчалі людзі ў чаканні прысуду сабе.

– І яшчэ… – Бог загаварыў ужо цішэй, але Голас быў чутны па ўсёй зямлі і ў Нябёсах, і звернуты ён быў да людзей. – Варажнечу пакладу паміж табою і спаміж жонкаю, спаміж семенем тваім і спаміж семем яе – яна будзе цаляць табе ў галаву, а ты будзеш толькі джаліць яго ў пяту…

Бог схіліў галаву, уздыхнуў.

Сорам і пякельны жах сышоў, муж і жонка адчулі і зразумелі, што адбылося страшнае і непапраўнае, што яны не ў сілах ужо нешта змяніць. Падобна змею іх таксама прыгаварылі. Нешта цяжкае і непахіснае прыгнятала іх да зямлі. А да гэтай пары маглі ж лётаць над зямлёй. Гасподзь даў ім крылы анёлаў. Яны і былі анёламі, Божымі стварэннямі.

Жонка, семя жонкі, семя змея… Ніхто з іх не разумеў слоў, прамоўленых Богам. Гэта потым ужо, чалавецтва, якое пойдзе ад іх – ад прабацькоў, будзе ведаць сэнс З’явы… Праваслаўная Царква – з’яўляецца жонкай. А Царква заўсёды будзе весці барацьбу і змаганне з семем змея – а гэта і бадзякі на ніве Божай, і сыны пагібелі, гэта і сам антыхрыст-д—ябал, які будзе заўсёды ісці супраць Святой Царквы (Прэсвятой Багародзіцы). Семя жонкі будзе біць змея-д—ябла ў галаву, а змей можа джаліць усяго толькі ў пяту, якая таптала прах зямельны, і джала змея не ўвап’ецца ў падножжа Царквы…

Бог глядзеў сабе пад ногі, углядваўся ў зямны шар. Не выказваў свайго настрою тым, хто прагневаў Яго. Не жадаў жорстка караць першапасяленцаў рая, але ж і пакінуць усё проста так, пусціць на самацёк, не мог… Ды і плаціць за ўсё трэба …

«От калі б ты, Адаме, Мною створаны, адразу прызнаўся

ў сваім граху, укленчыў перада Мною, пакаяўся, ды папрасіў пры гэтым даравання, то яно б, напэўна, усё інакш было б і далей, – думаў Бог, не адрываючы позірк ад зямлі, на якой адбіўся след жанчыны – бегла хавацца з мужам ў густыя зараснікі. – А калі б жанчына адразу прызнала свой грэх, пакаялася, ніцма прыпаўшы да зямлі… Дык жа не, не на сябе паказала, а на змея-спакусніка… А Адам жонку абвінаваціў. Адзін на аднаго паказваюць, і таму вінаватых у грэшным дзеянні быццам бы нікога і няма… Ну, падумайце, паразважайце, ёсць яшчэ шанец, даю яго вам, дзеці мае любасныя!..»

Зноў загрымеў гром, і ўздрыгнула, зямля.

Але не пахіснулася нават скала, на якой сядзеў Гасподзь.

Творца марудзіў, чакаў, спадзеючыся, што сэрцы чалавекаў яшчэ не да канца ачарсцвелі, і яны вось-вось адумаюцца і ўсклікнуць: «Госпадзе, даруй! Каемся, вінаватыя мы ў граху нашым!..» А яны, апусціўшы вочы долу, як скамянелі, стаіліся ў грахоўнасці.

Не дачакаўся Гасподзь ад людзей пакаяння і прызнання сваёй віны.

Голас Творцы зліваўся з магутнасцю грома, калі гаварыў Ён.

– Жанчына! Слухай мяне ўважліва. Памнажаючы, памножу скруху тваю ў цяжарнасці тваёй. Ты прадоўжыш род чалавечы, дасі яму жыццё. Але ў вялікіх пакутах будзеш нараджаць дзяцей… І да мужа твайго ўзмоцніцца цяга твая. І ён будзе тваім гаспадаром. Ты зведала, што такое каханне і юрлівасць, жарсць, і таму будзеш чакаць ад яго пяшчоты, а ён будзе гаспадарыць над табою…

Маўчала жанчына, не падымаючы галаву. Не магла ні ўздыхнуць ні выдыхнуць.

– Адаме, сын мой! Да апошняга чакаў ад цябе, што ты

апамятаешся! Не дачакаўся… За тое, што ты паслухаўся жонку сваю і еў з дрэва, пра якое Я запаветаваў табе: «не еш ад яго», на зямлю абрынецца праклён мой… Са скрухай будзеш сілкавацца ад яе ўсё жыццё – церні і бадзякі будзе табе даваць яна, і ты будзеш харчавацца палявою травой. Тут фізічная праца была вам у радасць, хаця яна , можа, і не была лёгкаю, але вы лёгка маглі пракарміць сябе і ўсіх тых, каго вы нарадзілі б, і наступным пакаленням. А цяпер што… Харч свой ты будзеш здабываць і есці хлеб з потам на твары тваім да тае пары, пакуль не вернешся ў зямлю, з якой Я і ўзяў цябе. Бо прах – ты, і ў прах вернешся. Ты ўсё зразумеў, сын Мой Адам?

– Так, Гасподзь Бог мой! Усё зразумеў.

– І вось што яшчэ, Адам… Ты меў мудрасць і розум даваць імёны ўсім, хто жыў побач з вамі, а жонцы сваёй не даў. Якое імя ёй дасі?

Адам паглядзеў на жонку:

– Калі яна будзе доўжыць жыццё на зямлі, то і імя ў яе – Жыццё. А гэта азначае – Ева. Яна стане маці – прарадзіцельніцай усіх тых, хто будзе жыць на зямлі.

Ева, пачуўшы сваё імя, у знак падзякі кіўнула галавой.

– Што ж, вы самі абралі сваю дарогу і жыццё. Я вам даваў выбар да самай апошняй хвіліны, але вы, на жаль, не выкарысталі маю літасць. Так таму і быць.

І ўздрыгнула целам Ева, хацела прытуліцца да пляча мужа, каб хоць трохі сагрэцца. Яшчэ больш холадна стала ў Эдэме.

– Што ж, дзеці мае… Вам будзе яшчэ халадней. Пагэтаму вазьміце вось гэта, – з цеплынёй у голасе прамовіў Бог, падаў ім футры невядомых звяроў. – А там, у мяшку, цёплае адзенне, апраніцеся… Наперадзе вас чакаюць холад і голад, сцюжы і маразы, скруха і адчай, войны і патопы, здрада і жарсьць. Калі перапоўніцца сасуд Майго цярпення, назіраючы за

бязглуздасцю і грахоўнага жыцця людзей, я пашлю свайго Пасланніка, каб паказаў вам дарогу да будучыні, да жыцця вечнага, узяўшы вашы парокі і грахі на Сябе...

Яны не разумелі словы Вышняга, хаця і слухалі Яго, разуменне прыйдзе нашмат стагоддзяў пазней.

Дасталі падарункі, прымерылі абновы. Як спецыяльна сшытыя для іх – у самы раз. Не ведалі толькі Адам і Ева, для чаго выдзеліў ім тое адзенне са скуры – у Эдэмскім садзе заўсёды было цёпла, толькі пры заходзе сонца магла насунуцца вечаровая прахалода. І, значыць, для таго, каб вырабіць скуры звяроў, прыйшлося забіць тых звяроў. Такога ў эдэмскім раі яшчэ не было. Нешта парушылася ў Эдэме, нешта паламалася, – няўжо яны былі першапрычынай гэтага?!

– Адам зрабіўся, як адзін з Нас, бо ведае ўжо, што такое дабрыня і зло. Сам даведаўся. Я і Сам даў бы яму тое веданне, ды ён паспяшаўся, на вялікі жаль. Абое паспяшаліся. Калі б вы пакаяліся, прызналі свой грэх, я можа і пакінуў бы вас ў Маім садзе. Але цяпер асцерагаюся. Адам з-за слабасці характару, ды і з-за таго, што ён пад пятою ў жонкі, можа адчаяцца на непапраўнае – наслаць пагібель на на род чалавечы… Пакіну Адама з Еваю, а ён возьме аднойчы ды і сарве, як яго жонка, яблык з Дрэва Жыцця, да пасмакуе яго. І стане жыць вечна, як Я…

– Гасподзь Бог мой!.. – паспрабаваў нешта запознена сказаць грэшнік, але Творца падняў руку, забараніўшы яму выказвацца далей, – і Адам спатыкнуўся на паўслове, сцяўся, абмяк…

– Ты ўсё сказаў, Адам, да гэтага. Але Я, на жаль, не тое пачуў ад цябе, што жадаў пачуць. Зусім не тое. Значыць так, – усё, што неабходна чалавеку, Я мог даць вам, абавязкова даў бы, даў бы жыццё вечнае… Але… Але…

Не асмеліўся чалавек вымавіць хаця б адно слова, як і яго спадарожніца…

– А цяпер слухайце, што Я скажу вам… Прэч абое з саду Эдэмскага! Прэч! Вяртайся, Адам, у тую зямлю, з якой ты і ўзнік.

І ішоў Бог ззаду іх на ўсход ад саду Эдэмскага – выгнаў з раю праз вароты. А каля высокай, пад неба, залачонай аркі – Брамы – паставіў Херувіма і даў яму меч, які тут жа загарэўся агнём, сам і паварочваўся, каб ахоўваць дарогу да Дрэва Жыцця…»

«Адам спазнаў Еву, жонку сваю; і яна зацяжарнела, і нарадзіла Каіна, і сказала: «Набыла я чалавека ад Госпада…» І яшчэ нарадзіла брата яго, Авеля (Быццё 4: 1-2).

Памылялася Ева, кажучы – ад Госпада. Не Ратаўніка яна нарадзіла, а першага чалавеказабойцу. Адмовіўшыся ад праўды Божай, ад волі Тварца …

6.

Мне прыйшлося адкласці старонкі напісанага. Нехта ці нешта перашкаджала пісаць далей… Калі так, то меліся, значыць, на тое прычыны. Вольна абыходзіўся з біблейскімі фактамі?

І параіцца не было з кім, праверыць самога сябе…

………………………………………………………….

… У пакоі ціха, паўзмрок стаіўся ў кожным кутку.

Недзе непадалёку ад мяне хроп з прысвістам спакуснік. Прыслухаўся: гэта злева, у суседнім пакоі – за прачыненымі дзвярыма. Прачыніў іх шырэй. І там валадарыў паўзмрок…

Д’ябал спаў, накрыўшыся шэрай прасцінай, загарнуўся ў яе. Адкінуў толькі галаву, прыўзняўшы бараду. Брыль шэрага капелюша напалову закрываў твар. Нешта шавялілася каля паўраскрытага рота. Прыгледзеўся –

падалося, што там клубок змей. Падобна было, што і яны пахрапвалі ці шамацелі, церучыся адна аб адну шаршавымі бакамі.

Антыхрысту, падумалася мне, не хапала адно толькі капытаў. Падушка і прасціны пакрыты чорнай вадкасцю, ліпкай і густой, – быццам нафта. Яна сцякала і распаўзалася каля ложка. Не заўважыў, як падэшвы маіх чаравікаў прыліплі да падлогі.

“Яніна, а дзе ж сейф, – паслаў я першы сігнал сваёй абаронцы, – не бачу яго ў спальні?..”

“Трэба прайсці яшчэ праз двое дзвярэй – туды, дзе яго пульт кіравання”.

Пайшоў далей, прачыніў адныя дзверы, потым другія, пераступіў парог і трэціх… Пашукаў позіркам сейф. А ён аказаўся побач з уваходам, – уманціраваны ў шэрую сцяну, зліваўся з ёю.

“Знайшоў. Як адкрыць яго?..”

“Нумар тэлефона…”

Тры табло з зялёнымі нулямі. Я набраў на кожным патрэбныя лічбы. Дзверцы сейфа ўздрыгнулі і расчыніліся. На ніжняй паліцы, на белым аркушы паперы – а то і была мая дамова з д’яблам, – ляжаў мой крыжык. Я ўзяў яго і пацалаваў, папрасіў даравання ў Бога, што не збярог, што ім авалодаў д’ябал. Тут жа павесіў яго на шыю. Адчуў, як па целе разлілося дабрадзейнае цяпло.

Схапіў з паліцы паперу, скамечыў яе, запіхнуў у кішэню, каб, прыйшоўшы ў свой пакой, спаліць…

І ў той жа момант да мяне прыйшло здзіўленне. Я ўбачыў, што па акруглай велізарнай сцяне, ў строгім шахматным парадку, нагрувашчаны адзін на адзін экраны вялізных манітораў. Тое, што паказвалі яны, жахнула мяне…

На крайнім, самым большым, – мая каюта, дзе я спаў,

дзе жыў. Зразумела, мяне там у гэты момант не было. На стале стаяла ваза з кветкамі, побач – гара “зялёных”…

А справа… Справа – мая майстэрня. Ды не тая, што выдзеліў мне Анатас, а тая, што ў Навабеліцы. З люстрай, з глінянымі статуэткамі, з папкай, у якой знаходзіўся рукапіс… Вышэй – о, Божа! Ліка ходзіць па кватэры, штосьці шукае – перабірае кнігі на паліцы, рэчы ў шафе. Значыць, ён увесь гэты час сачыў і за мной, і за Лікай!.. Ён ведаў пра кожны мой крок, быццам цень, быў неаддзельны ад мяне, – расстаўляў мярэжы і капканы…

Пачуліся трывожныя поклічы Яніны:

“Не забывай пра час, Антон! Нельга больш там знаходзіцца. Паветра, якім дыхае Анатас, атрутнае для цябе. Праз колькі хвілінаў ты можаш страціць прытомнасць і загінуць… Хутчэй выбірайся адтуль!..”

Хуценька прычыніў дзверцы сейфа – табло “абнулілася”, – і ў долі секунды я праскочыў усе дзверы. Затрымаўшыся каля перадапошніх, паглядзеў на спакусніка. Ён цяпер ужо не пахрапваў, а хроп, як кажуць, ва ўсю іванаўскую. Злаваліся, бачачы мяне, гадзюкі, высоўвалі атрутныя джалы, стараючыся дацягнуцца да мяне…

Адчуў, як перабіла нешта дыханне, павяло ўбок. Хутчэй, хутчэй нясіце мяне ногі адсюль, пакуль не ўпаў пад атрутным уздзеяннем д’ябла! Ратуйце маю душу! Sos! Sos!

Выскачыў у калідор, прыхінуўся спіной да сценкі між дзвярэй, – асунуўся на падлогу. Свядомасці не губляў – проста падагнуліся ад слабасці ногі, сталі ватнымі. Усё яскрава бачыў перад сабой.

На калідоры Паўла і Жаны не было. Не дачакаліся мяне? Хіба я так доўга “гасцяваў” у д’ябла?

Адно толькі жаданне жыло ўва мне – дабрысці да ложка

і ўпасці, забыцца пра ўсё. Але парог сваёй каюты пераступіў няскора. Ішоў да яе, здавалася, цэлую вечнасць.

“Я ўжо на месцы, Яніна!” – паслаў у сусвет тэлеграму.

“Я радая за цябе. Усё ўдалося?”

“Больш намечанага!..”

Перад тым, як упасці ў ложак, я выцягнуў з кішэні скамечаную паперку, узяў запальнічку, пстрыкнуў – паднёс яе да “дамовы”. Папера ўспыхнула, быццам яе хто абліў бензінам, выбухнула ў маёй руцэ –чорны попел узняўся да столі і павольна спадаў долу…

“Добрага сну табе, Антон!..”

“Дабра…”

7.

У дзверы нехта асцярожна пастукаў.

На парозе вырасла постаць Анатаса Алкепава. Капітан Нэма, ён жа – Ньютан, ён жа – спакуснік, ён жа – вялікі маг і чараўнік, ён жа – камандор, ён жа – Д’ябал і Люцыфер.

– Заходзь, мой капітан! – як не крыкнуў я, седзячы за сталом, стараючыся быць вясёлым і бадзёрым.

Ён прыставіў пальцы да чорна-шэрага брыля, казырнуў:

– Гонар маю, мой галоўны мастак і майстар, вітаць цябе і бачыць у добрым настроем.

Паручкаліся. Ён, як звычайна, сеў у крэсла, утапіўшыся ў яго.

– Так, усяго ў нас хапае. На тое ён і рай – алкепаўскі рай. Праз дзень, дружа, я прадстаўлю табе магчымасць

зноў пабываць там, на вашай зямлі. Зноў ты будзеш нябачным. Будзеш нябачны тады, калі счэпіш пальцы рук. Расчэпіш – станеш бачным… А калі затоіш дыханне – праз момант ты акажашся тут. Усё даволі проста. А каб не заўважылі тваёй адлучкі жонка ці сябры – вось табе гадзіннік. Усёчасовы і ўсёпланетны. Кожнае дзяленне на цыферблаце адпавядае адной гадзіне зямнога часу… Бяры, пакуль я добры.

Гадзіннік незвычайны. Цыферблат белы, а па цэнтры – чырвоная паласа. Гэта напамінала мне пра той час, калі мы праводзілі першыя абуджальныя мітынгі пад такімі штандарамі. Анатас, падобна было, стараўся мне дагадзіць ва ўсім, нават і ў сімволіцы.

– Вельмі і вельмі ўдзячны табе, дзякуй!

– Ну і слаўна, ну і цудоўна! Значыць, ты не перадумаў за ноч – быць тут, і быць там адначасова? Быць маім пасланнікам на тваёй зямлі. Як рэдакцыі газет ці тэлекампаніі пасылаюць сваіх уласных карэспандэнтаў у розныя краіны і на другія планеты. Вось і ты будзеш маім улкарам на зямлі. Дык як?

– Чаму быць, таго не мінеш! Назад толькі ракі поўзаюць!

– Пасля заўтрашняга прысвячэння і прэзентацыі партрэта ты – Primus inter pfres! Будзеш маім першым намеснікам. Ушчыльную зоймешся разам з Хурсам расшыфроўкай Святога Пісання. Зробіш заставачкі да Вялікай Кнігі, якую мы выдадзім для ўсіх краінаў свету. Напішаш пра жыццё на нашым ветразніку: “Рэквіем “Alkep”.

– Праўдзівую, спадзяюся, выдадзім Кнігу?

– Найпраўдзівейшую!

Люцыфер-Антыхрыст падняўся з крэсла. Падаў руку, моцна пацісную маю.

Адказаў тым жа. Страху ў маёй душы не было, адно упэўненасць і прадчуванне добрых переменаў.

– Сёння ў нас апошні сеанс. Ты наводзь марафет – галіся, мыйся, і прыходзь у залу. Разам перакусім, а потым пойдзем у майстэрню... А заўтра а васемнаццатай гадзіне, бач, сума сумы – усё роўна – дзевяць, і прашу ў нашую канферэнц-залу.

– Па-першае, я не ведаю, дзе гэта, а, па-другое, яшчэ не навучыўся вызначаць мясцовы час, ці то паскардзіўся, ці то папракнуў яго.

– Не бяда, – адмахнуўся Люцыфер, – цябе прывядзе наша афіцыянтка. Яна добра арыентуецца ў часе...

За Д’яблам зачыніліся нячутна дзверы.

На тое, што ў мяне шыя была абгорнута шарфом, ён не звярнуў увагі. Не ўбачыў? Не заўважыў? Ці быў упэўнены, што мае намаганні марныя?

....

... Калі набліжаўся да стала, з шырокіх, пад дрэва, дзвярэй, выходзіў Сатана.

З вінтавой лесвіцы спускалася няспешна Яніна – несла на падносе падмацунак. Яе абцасы раўнамерна і рытмічна, як маятнік гадзінніка, адбівалі па падлозе знаёмую мне мелодыю.

На твары абыякавасць. На мяне нуль увагі, і я стараўся глядзець не на яе, а на Анатаса.

– Возьмем па кроплі? – прапанаваў капітан Нэма.

– Не, сёння не хочацца... Так і спіцца можна, кожны дзень ужываючы.

– Ад гэтага не сап’ешся... У ім амаль няма і аднаго адсотка алкаголю.

– Не, мой капітан. Перапынак зраблю. У мяне ж сёння адказны сеанс, можна сказаць, што апошні, заключны... Трэба ясныя мазгі...

– Хай будзе так... Ну і я адзін не буду.

Яніне ён не прапаноўваў, як я помніў, ні разу і ніколі, адносіўся як да прыслугі.

Есці мне, калі шчыра, асабліва не хацелася. З тайным недаверам глядзеў на грушы.

– Нейкі ты сёння наструнены, мой дружа, – прамовіў ціха Заказчык, не адрываючыся ад салаты.

– Звычайны настрой, – паціснуў плячыма. – Звычайны рабочы стан, калі думаю пра працу. Хвалююся трошкі... Хацеў бы паглядзець, як бы ты адчуваў сябе на маім месцы…

Больш да мяне за сталом ён не загаворваў. Снедалі, хаця і без апетыту. Абодва займаліся сняданкам, хаця жаваў без апетыту – каўтаў праз сілу. Нічога не лезла ў рот, нічога не хацелася...

Каля мяне стаяла вялізная шклянка з чырвоным сокам – таматным? Нейкі час раздумваў – піць ці не.

“Абавязкова выпі. То для цябе падрыхтавала...”

Зрабіў некалькі вялікіх глыткоў. Так і не разабраў, з чаго ён выраблены.

– Я гатоў, – выцер салфеткай ружова-сінія губы гаспадар.

– І я таксама. Дзякуем, Яніна.

– Тады – рушым, – першым і падняўся Люцыфер, пакіраваў да расчыненых шырокіх дзвярэй.

Перад дзвярыма павярнуўся да мяне:

– Адразу ў майстэрню, ці прагуляемся па караблі?

– Не, у майстэрню.

Ён кіўнуў колькі разоў галавой, расчыніў перада мною дзверы.

Па калідоры мы ішлі ўпобачкі, ледзь-ледзь дакранаючыся плячом да пляча.

Адчувалася, што нехта і яшчэ быў непадалёк ад нас – ці то за дзвярыма, ці то пад намі, а мо і над намі...

Насустрач нам, хуценька перабіраючы нагамі, у чорным касцюме, лысы, рухавы чалавек спяшаўся некуды. Але спыніўся, звярнуўся да Анатаса, прымружыўшы вочы ў хітраватай усмешцы:

– Любезнейший, не подскажете ли вы – теег’яф уже взят?

– Взят. Только что.

– Пьекьясно, пьекьясно, товаищ матьёс – мы победим! Завтья будет поздно!

Гэтак жа, схіліўшы галаву, ён, трымаючы ў руцэ паперы, заспяшаўся далей.

Мы зайшлі за вугал і павярнулі ўправа. Ля дзвярэй стаяў вусаты, увесь пабіты воспай, чалавек, трымаў у руках піпку. Звярнуўся да мяне:

– Ви нэ подскажэтэ, уважаемый художник, прыехал ли с фронта Зюков?

– Не ведаю, – адказаў разгублена, не ведаючы, што гэта азначала і як мне трэба адказваць, а вусач недаўменна перакінуў позірк на Алкепава – як пытаўся, верыць мне ці не...

– Приехал, приехал, – паправіў становішча капітан, – и будет завтра на политбюро.

– Я так и знал, – расцягваючы словы, прамовіў чалавек з піпкай, трымаючы яе ў акамянелай руцэ. – Спасыбо!

Потым нам дарогу перабягаў нехта у пенсне, у капелюшы з шырокімі брылямі, побач – чалавек у кіцелі з кароценькімі вусікамі, трымаў у руках кнігу. Яны стаялі ледзьве не ў абдымку.

З вусікамі звярнуўся да нас абаіх:

– Sie lebst “Mein Kampf”?

– O, ja, ja, gutes das Buch!..

– Пра што ён спытаў, Анатас? – але як адышлі колькі крокаў, пазнаў фюрэра, і зразумеў яго пытанне.

– Ці любім мы яго кнігу “Майн Кампф”. Адказаў, што вельмі харошая кніга. А яна і сапраўды цудоўная. Мая школа!

– Я заўважыў, што тут усе лагодныя, памяркоўныя, з чалавечымі тварамі, і не скажаш, што забойцы, дыктатары і гвалтаўнікі, што на іх сумленні тысячы і мільёны чалавечых жыццяў... Ты, як я бачу, кожнага пазнаеш, ведаеш кожнага?

Фюрэр, як аказалася, ад нас далёка не адыходзіў. Ён, бачна было, перамяніўся, на некага сварыўся, размахваў рукамі:

– Не думайце, што мы прайгралі! Мае сямёра пасвячоных, заключылі саюз з “сіламі звонку”, далажылі мне, што касмічная акцыя будзе выканана… Мне аддадзены выпускнікі вышэйшых школаў – бургаў і манахаў. Прадстаўнікі асобага містычнага прызначэння і ордэна “Мёртвая галава”! На Эльбрусе, свяшчэннай гары арыйцаў, мне далі клятву воіны секты “Сябры Люцыфера”. Там быў узняты сцяг з нашай свастыкай па ўсіх правілах рытуала Чорнага ордэна! З гэтага і пачалася наша касмічная эра. Я заўсёды прыслухоўваўся да Фюрэра – майго тыбецкага манаха. Мы будзем уладарамі свету!

Анатас слухаў яго, згодна ківаў галавой, і мне падалося, што ён вось-вось ускіне наперад правую руку, лясне абцасамі сваіх чаравікаў і выкрыкне “хайль!”

– Мы падпісалі дамову з “розумам звонку”, незямным розумам. Мы правядзем чалавецтва праз страшэнныя катастрофы і глабальныя мутацыі, але даб’емся таго, што станем самымі магутнейшымі не толькі на зямлі, а і

ў космасе, бо мы належым да “Вышэйшага невядомага”!

– Анатас, я ўспамінаю пра кнігу французскіх вучоных “Раніца магаў”, – не адставаў я ад яго, – гэта пра фашызм… Вучоныя сцвярджаюць, што Нямеччына падверглася тады аграмаднаму духоўнаму перавароту, тым самым атрымала велізарнае духоўнае развіццё. А ў самой краіне і там, дзе адбывалася акупацыя, кіраваў і гаспадарыў “іншы свет”, “па той бок”, “пазамежныя далячыні…” Гаворачы мовай праваслаўнай тэрміналогіі, кіравалі і прывівалі сваю ідэалогію “падшие духи”. Гэта ён пра іх казаў?

– Так, пра іх…

– І да гэтага ты прыклаў руку, ці не так?

Фюрэр сцвярджальна кіўнуў галавой.

– У цябе тут самы сапраўдны прыватны паноптыкум? – канстатую я, калі адышлі ад Адольфа. – Музей жывых васковых фігур?

– І так можна сказаць. Насельніцтва павялічваецца і павялічваецца. У сутарэнні майго фрэгата прыбываюць грэшнікі і праведнікі… А ў асноўным тыя, што і тут жадаюць верхавенства. Ну, мы ім трохі абламваем рогі. Затойваюцца, як бы чакаюць чаго…

– Ты, падобна на тое, прыцягваеш нейкім магнітам пазадкаў і падонкаў. Заманьваеш, спакушаеш, як і мяне?

– Яны самі сляпіцай да мяне лезуць, – пагадзіўся Люцыфер. – А вось цябе я не заманьваў. Ты сам напрасіўся.

– А Яніна? А Павел і Жана? Самі – добраахвотна да цябе прыйшлі? А Хурс? А шмат іншых …

– Сілай іх я не цягнуў сюды. Яны самі, як і ты ў тралейбусе, убачыўшы, што збіўся з дарогі, усклікнуў: “Чорт мяне пабяры!”

– Дык я ж бяздумна, не мог і падумаць, што чорт побач… Я ж…

– Я ж, я ж… – перакрывіў мяне Нэма, – мёдам сябе абмаж…Словамі на двор ходзіш. Ты, як вольны, вольнанаёмны, – у любы момант можаш пакінуць мой фрэгат. А вось, як ты кажаш пазадкі, – у іх тут “ вечная прапіска. “Алкеп” для іх – і палітычны прытулак, і рай, і пекла… Хаця яны тут непадсудны – але па-за законам. Я і толькі я рашаю: казніць ці мілаваць.

– Бог, цар і воінскі начальнік?

– Нехта ж павінен гэтую банду ў лейцах трымаць.

На наступнай перакрыжоўцы, непадалёк ад нас, спыніўся сагнуты, з перакрыўленым тварам, абгорнуты ў крывавыя прасціны, той, які рабіў замах на Хрыста. Нэма ў знак прывітання падняў руку. Ірад схіліўся ў паклоне...

– І ён тут?

– А дзе ж яму быць? Усе яны тут. Толькі мне здаецца, ты дужа чорнымі фарбамі намаляваў яго. Ну, жорсткі, ну, пакараў сваіх сыноў, што хацелі адняць у яго ўладу… Ну, адабраў жыцці нявінных дзяцей, дык што? І нічога дадатнага ты не ўбачыў у ім?Чаму?

Значыць, ён прачытаў мой рукапіс.

– Якім бачыўся, такім і атрымаўся. Паміма маёй волі… І як ты гэтую погань адшукваеш, пасяляеш разам?

– Проста. На кожнага, хто жыве на зямлі, у мяне дасье. У Бога свая Кніга, а ў мяне свая. Ён пра добрае і богапатрэбнае, а я – наадварот. І ў мяне іх болей.

– І на мяне ў цябе ёсць кампрамат?

– А як жа. Як без яго… Які я ўладар усіх светаў, калі нехта на зямлі поўзае без нагляду – толькі ўсеагульны

перапіс насельніцтва, і асабліва брыдотнае, каб ведаць каго, ад чаго і як лячыць, а каго…

– Сусветны санаторый “Алкеп”?

Нэма зарагатаў, задраўшы бараду, паказаў белыя і роўныя зубы – як у юнака.

– А можна і так сказаць. Своеасаблівы рэабілітацыйны Цэнтр. Усе на аловачку. У адным спісе, і ведаюць пра гэты спіс…Станеш паўнапраўным жыхаром нашага фрэгата, маёй Ладздзі, маім першым намеснікам, атрымаеш бязмежную ўладу – кіраваць жывым чалавекам і складана, але як соладка. Таму я і завуся д’яблам, Люцыферам і Сатаной. А ты мне яшчэ і дадаў прозвішчаў: дыктатар, фюрэр… Цвелішся, гуляеш са мной? Давай пагуляем…

– Давай пагуляем, – мовіў я і пахаладзеў: д’ябла мне ніколу не перагуляць, але ж ці не гэтым я толькі і займаюся апошнім часам?

Ён не адхіснуўся, не запярэчыў, пацікнуў толькі плячыма:

– Пагуляем. Мне даўно пара ўжо паразмяцца, падурэць. Ты будзеш ратаваць чалавецтва ад маіх козняў, а я буду іх табе падсоўваць. Бо Стваральнік нешта прыціх апошнім часам. Няма з кім і дзіды скрыжаваць, у карты, у дурня перакінуцца. Ты, дарэчы, любіш у карты гуляць?

– Не, дружа. Пазбаў мяне ад гэтага, ведаю, чым гэта ўсё заканчваецца.

Д’ябал сумна ўздыхнуў, пацёр пальцамі скроні.

– Усе вы, як і жанчыны, іхняе “не”, заўсёды “так” урэшце рэшт. Успомні лаўку ў парку. Ты напачатку ад яе таксама адхіснуўся, а потым і адарваць ад яе цябе нельга было. Зразумеў, што яна боль здымае, лечыць.

“Дык гэта яго гульні? А я галаву ламаў, як такое магло адбывацца. Ён мяне, як наркамана, прывязаў да той

лаўкі…”

– Атрымліваецца, што ты і прадметы можаш адушаўляць?

– Атрымліваецца, дружа мой, атрымліваецца.

– Такую навуку і я хацеў бы асвоіць.

– Навучыць гэтаму нельга… – уздыхнуў Анатас. – Гэта – альбо ёсць, альбо няма. У цябе задаткі ёсць…Увогуле, скажу табе, чалавек – такая жывёліна, у якой сабраны ўсе таленты, нават мо і залішне, як, дарэчы, і ў цябе. Ды ты ўжо, як я разумею, авалодаў гэтым мастацтвам?

– Якім мастацтвам… – апамятаўшыся, пачаў даваць задні ход. – У цябе сотні і тысячы імёнаў, а якое імя дасі мне ты, калі я “прапішуся” на тваёй Ладздзі Роспачы, якую геніяльна апісаў наш Валодзя Караткевіч?

Ён стрэльнуў у мяне вокам, здзівіўся, усміхнуўся:

– Якое? А ты сам і прыдумай. Выбірай любое, якое табе да спадобы. Потым скажаш. У мяне тут усе вольныя ў сваіх учынках і жаданнях. Я не той Бог, які больш усё забараняе. Я – літасцівы і добры, заўсёды іду насустрач чалавеку.

8.

… – Антон, скажы мне шчыра, а ці лічыш ты сябе таленавітым – літаратарам і мастаком?

Мы ўжо сядзім пад высокай пальмай, на нас не падаюць пякельныя промні сонца, павявае прахалодны вятрыска – такі камфорт стварыў для мяне мой Заказчык, капітан Нэма, Сатана, Люцыфер.

– Літаратарам – не, далёка мне да літаратара, а вось які я мастак – не ведаю, проста працую пэндзлем.

– Разумна адказаў, але не шчыра, – схіліў галаву мой

рабаўласнік. – Ой як няшчыра… Ты таленавіты, нават геніяльны, але цяпер, здаецца мне, ты ў дэпрэсіі. Чаму?

На высокім узгорку, павольна перастаўляючы ногі, плёўся адзінокі вярблюд. На ім ніякай паклажы, гуляў сам па сабе.

– Вось я прачытаў тое, што ты напісаў пра цара Ірада. Напісаў няпраўду. Не ўбачыў яго сапраўднага, даверыўшыся папярэднім пісакам. Яны хлусілі, а ты следам за імі.

Гэта нешта ўжо новае. То Сатана хваліў мяне, падахвочваў, а тут…

– Ты ўсё пераблытаў. Хто раней нарадзіўся – Хрыстос ці Ірад? Ірад Вялікі – такім яго называюць гісторыкі – нарадзіўся яшчэ да новай эры – у 73 годзе. Я вымушаны расказаць табе пра яго, каб абвергнуць цябе. На прастол Ірад быў узведзены рымлянамі па ініцыятыве трывуміра Марка Антонія. У 31 годзе да новай эры адбылася бітва пры Акцыі, пад час якой Марк Антоній загінуў. Іраду нічога не заставалася, як перайсці на бок Актавіяна, пераможцы. За што атрымаў ад яго вобласці на беразе Сяродземнага мора і яшчэ – у Заіярданні. Ірад выдатна разбіраўся ў будаўніцтве. Ён заснаваў Цэзарыю, і ўзвёў іерусалімскі палац і шмат якіх іншых збудаванняў у Грэцыі і Малой Азіі. Перабудаваў храм Яхве ў Іерусаліме. Ты пішаш, што Ірад быў жорсткі. Так, правільна… Народ яго не любіў, як не любіў.

Спытаеш, чаму яго называлі Вялікім? За трыццаць тры гады яго кіравання Іудэйскае царства мела прыблізна тыя ж самыя межы, як і ў часы Давіда. Скажу больш: Ірад (ты можаш не пагадзіцца са мной) прывёў сваю краіну да эканамічнага і культурнага росквіту. Так, менавіта да росквіту, як тое ні прадаксальна гучыць…

У яго была запаветная мара – стварыць Вялікую Юдэю. Для тых жа юдэяў, якія ненавідзелі яго. Мы толькі можам здзіўляцца, як ён удала вёў гаспадарку і гандаль, аднаўляў разбураныя гарады. А які порт ён пабудаваў у Кесарыі! Ірад Вялікі з усіх сілаў імкнуўся

далучыць сваё царства да еўрапейскай цывілізацыі – да грэка-рымскай.

– Але ж ён адправіў на той свет жонку, цешчу, трох сыноў сваіх і шмат якіх іншых родзічаў! – не вытрымаў я. – А апошнія гады свайго кіравання ён увогуле плаваў у крыві!

Д’ябал пахітаў нязгодна галавой, не гледзячы на мяне:

– Ну і што? Жонак у яго было шмат, як і родзічаў, а страх страціць уладу найбольш праявіўся пад старасць. Адкажы мне, Антон, – калі не стала Ірада Вялікага, жыхары краіны ўздыхнулі з аблягчэннем, – і што, стала лепей жыць пасля тыраніі дыктатара? Не, мой дружа, краіна за кароткі час прыйшла ў заняпад і хаос. А ў сямідзесятым годзе, як ты ведаеш, быў разбураны Іерусалім…

Вагаўся – адстойваць мне маё бачанне пра крыважэрнага вылюдка роду чалавечага, ці пагадзіцца з ім. Гісторыя падсоўвае нам і не такія парадоксы.

– Дарэчы, мы можам пацікавіцца ў жыхара майго валадарства пра нашае пытанне, – паглядзеў за маю спіну Антыхрыст.

Я азірнуўся. Па пяску, цягнучы ногі ў скураных пасталах з тоўстай падэшвай, сунуўся пакрысе ў наш бок невядомы мне чалавек. Прыкрываў хусцінкай галаву, каб не так паліла сонца.

– Гэта вядомы рымскі гісторык і географ Страбон. Эй, дружа! – крыкнуў у яго бок Нэма. – Падыйдзі да нас.

Страбон падышоў, абаперся рукамі аб драўляную парэнчу, паглядзеў на Люцыфера:

– Вас цікавіць Ірад Вялікі? Я і пры жыцці не любіў яго, але паважаў, бо быў ён асобай з вялікай літары. Рэзка выдзяляўся сярод сваіх папярэднікаў. Умеў заводзіць знаёмствы і хаўрусы з вялікімі свету свайго часу: рымляне лічыліся з ім, паважалі, здзіўляліся з яго мудрасці, аб’явілі, што ён сапраўдны цар…

Д’ябал кінуў вокам на мяне, як бы мовіў: «Ну, вось бачыш, а ты мне не верыў…»

– Я адзначыў бы яго і іншыя якасці, – працягваў гісторык Страбон, – у крытычныя моманты, якія надараліся, ён паводзіў сябе сумленна і смела. Калі ж Марк Антоній, якога Ірад падтрымліваў, пацярпеў паразу ад Актавіяна і, не задумваючыся, пазбавіў сябе жыцця, Ірад тут жа адправіўся ў Рым. Для чаго? Ён стаў смела і годна перад пераможцам, не баючыся, што той можа адсячы яму галаву за стасункі з яго праціўнікам… Я прапаноўваю вам паглядзець на той трагічны момант, дасведчыцца, якая гэта была неардынарная асоба. Глядзіце, а я пайду па сваіх клопатах…

Ён прачырыў у паветры прамавугольнік, які адразу засвяціўся блакітным колерам, Ірад прамаўляў перад Маркам Антоніем сваю запамінальную прамову… А потым і экран знік, а мы з Анатасам апынуліся на вялізнай плошчы ў цэнтры Рыма.

Убачылі перад сабою Ірада. Ён выглядаў нейк інакш, чым тады, як я знаходзіўся ў яго і сцяліў пасцелі. Адухоўлена, годна:

– Шаноўныя грамадзяне! Шаноўны і дастапачцімы Актавіян! Вялікі Рым і яго грамадзяне! Бог бачыць, я любіў Марка Антонія, і рабіў усё тое, што ад мяне залежала, каб аказаць яму дапамогу ў захаванні вярхоўнай улады. Так, я прызнаю, а тое вы і самі выдатна ведаеце, што я забяспечваў яго не толькі войскам і грашамі, а і ўсімі астатнімі прыпасамі і дарагімі камянямі. О, вялікі і мудры Актавіян! Калі б я не быў заняты вайной з арабамі, то і цяпер ахвотна і з усёй адданасцю прысвяціў бы сваё жыццё служэнню вашаму суперніку. Таму звяртаюся да вас з адзінай просьбай: не лічыце, што быццам бы я ў хвіліну няшчасцяў здрадзіў яму. Не, і яшчэ раз – не! Прызнаюся яшчэ: калі ж мне стала вядома і зразумела, што ён ідзе на пагібель, сказаў яму: «Антоній, паслухай мяне! Пазбаўся зараз жа Клеапатры, і ты станеш зноў тым, кім ты ёсць, заключыш з Актавіянам выгадны і ганаровы мір». Калі б ён паслухаўся мяне, яго пагібель

ніколі не азмрочыла б небасхіл Вялікай імперыі! На вялікі жаль, ён адрынуў маю параду, і вы цяпер, шаноўныя рымляне, пажынаеце плады яго неабачнасці… І калі ты, шаноўны і паважаны ўсімі Актавіяне, палічыш мяне дастойным тваёй дружбы, укінь мяне ў вір самых суровых выпрабаванняў!..

Камера ці нечае фіксуючае вока прайшлося па тварах людзей, што стаялі на плошчы. Яны маўчалі, гледзячы на Ірада Вялікага. А потым, як хто падаў каманду, ускінулі рукі і ўсклікнулі:

– Слава Іраду Вялікаму! Слава!

Разам з усімі падняў рукі да неба і Алкепаў:

– Іраду Вялікаму пашана і слава!

Жыхнула маланка, задрыжэла ад грому зямля, пачаў церусіць дробны дождж… Мы засталіся на плошчы адны, а потым і плошча знікла, і блакітны экран. Сядзелі ўжо зноў пад пальмай…

Воддалеч ад нас, слізгаючы па пяску, імкнуўся дабрысці да вільчыка жоўтай гары гісторык Страбон.

Я быў уражаны, прыгнечаны.

– Каб ты навучыўся лётаць праз сусветы і часы, як мы цяпер, ведаў бы, што адбывалася напраўду, – без папроку прамовіў Нэма.

Не ведаю, праз які час, але мы зноў адправіліся ў майстэрню. А нас нехта адводзіў, збіваў з тропу, блытаў сцежкі і дарогі.

Воддалеч ад нас прагульваўся вярзіла, метраў з два ростам, – велікан. У батфортах, у сінім каптане. Вырачаныя вочы. Глядзеў на мачтавыя караблі, што стаялі каля прычала, чуцен стукат сякераў і малаткоў. Вярзіла падышоў да цесляроў, пра нешта спытаў. І тут жа разразіўся гневам, узняўшы пудовыя кулакі…

Не спыняючыся, пайшлі далей.

Падняліся на гару, на вяршыню, – стаялі на раскаленых камянях, аж пякло у ногі, хаця былі тоўстымі падэшвы абутку.

Пад’ехала машына – “вілліс”. З пярэдняга сядзення лёгка саскочыў на пясок, з белай накідкай на галаве, афрыканец. Казырнуў нам, як старым знаёмым, і адвярнуўся, пачаў правяраць задняе кола, біў яго нагой, прыгінаўся і заглядваў пад спод...

Пакінулі яго, пакрочылі далей.

Наш далейшы шлях перагарадзіла нейкае збудаванне – высокае і круглае, выробленае ці то са срэбра, ці то з плаціны, адсвечваліся бакі пад зыркім сонцам. Круглыя вокны, вялікія, метраў з тры ў дыяметры. Капітан Нэма накіраваўся да падножжа, паказваючы, каб і я ішоў за ім.

Спыніліся. Загадкава паглядзеў у мой бок Антыхрыст.

Пачуліся пераліўчатыя, быццам пошчак салаўіных трэляў, гукі; потым я ўбачыў, як пачалі рассоўвацца квадратныя дзверы – такога ж колеру, як і ўся будыніна. Да нашых ног апусцілася лесвіца, – быццам запрашала падняцца і зайсці ўсярэдзіну срэбнага каўчэга.

– Спякотна зноў стала, ці не так? – паглядзеў на мяне капітан. – Давай асвяжымся. Гэта і ёсць наш прахаладжальны пакой. Зойдзем, прымем душ, мінералачкі халодненькай вып’ем…

Пасля таго, як мы падняліся, нехта прыбраў трап. Зачыніліся дзверы. Капітан павёў мяне за сабой. Тут прамых калідораў, як на фрэгаце, не было – яны цягнуліся па акружнасці ад нябачнага цэнтра. І сапраўды стала прахалодна, нават слабым ветрыкам падзьмула – мусіць, працавалі кандыцыянеры.

Д’ябал спыніўся каля круглых дзвярэй – і яны расчыніліся. Мінулі і яшчэ некалькі дзвярэй, пакуль не падышлі да квадратных, на якіх прымацавана

шыльдачка з жоўтым кружочкам. І гэтыя дзверы бязгучна самі расчыніліся.

Анатас жэстам паказаў мне на нейкі пульт у цэнтры пакоя:

– Садзіся ў крэсла капітана гэтага карабля.

– Якога карабля? Хіба ж мы на караблі?

– На караблі-касмалёце, які на зямлі называюць чамусьці НЛА. І слова ж прыдумалі – неапазнаны. Яшчэ – талерка. Апазнаны ён, апазнаны, лятаючы аб’ект. Хутчэй святла імчыць. Хутчэй думкі Вы запусцілі кансервавую бляшанку ў космас і палічылі сябе пакарыцелямі нябёсаў? Гэты – прасцейшая, і вельмі старадаўняя канструкцыя. Некалі мы і на ноўшым палятаем, а пакуль на гэтым... У нас аэра-касмадромы на розных планетах... Раскажу табе пазней пра іх. Сёння ж мы толькі правядзем з табою размінку-падарожжа. Так што кіруй, ты цяпер капітан.

Паглядзеў на яго – здзекваецца?

– Я ж не ўмею...

– Умееш, умееш... Любы зможа. Скажы, браце, куды б ты хацеў адправіцца на гэтым касмалёце? Ведаю, ведаю... У свой мікрараён, так? Ну, тады загадай такое жаданне. А потым націсні кнопачку «выканаць”.

Задумаў, націснуў. Не прайшло і секунды, як мы апынуліся... на дзіцячай пляцоўцы каля нашай вышынкі. Соладка заныла пад лыжачкай.

– Напэўна, ты і жонку хочаш пабачыць, ці не так? Пазвані, во тэлефон.

Усё адбывалася бы ў сне. Набраў нумар, пайшлі гудкі.

– Алё, хто гэта? Слухаю вас... – пачуўся голас жонкі.

Паглядзеў на камандора.

– Гавары ўсё, што палічыш патрэбным… – “дазволіў” ён.

– Гэта я, Ліка, добры дзень!

– Ты?! – вырваўся амаль стогн з яе грудзей. – Ты дзе? Адкуль ты звоніш? Прыехаў ужо?

– Не, прыляцеў… Я каля нашага пад’езда. У касмалёце – ну, у НЛА. Ты выйдзі, і я ўбачу цябе. Толькі ці ўбачыш ты мяне, не ведаю. Ты хіба толькі памахай мне рукой, я буду рады і гэтаму. Ні пра што ні пытайся.

Капітан адабральна кіўнуў галавой.

– Вось што яшчэ, Ліка. Каб ты паверыла, што я тут, выкіну табе пачку “зялёных” на дах дзіцячага доміка. Ты забяры іх на маіх вачах.

Праз хвіліну з пад’езда выйшла жонка. Агледзеўшыся, памахала мне, нябачнаму, рукой, нават пацалунак паветраны паслала, – здзівіўся, што так магла рабіць мая каханая жанчына.

Яна, як быццам адчувала, дзе мы маглі быць, накіравалася да нас – да дзіцячай пляцоўкі. Падышла і спынілася каля пясочніцы.

– Я ёй памагу, – Спакуснік падняўся з крэсла, пасляшаўся да выхаду.

Не паспеў запярэчыць ці спыніць Нэма, як ён ужо стаяў на металічнай горцы, з якой спаўзалі дзеці. Яны ці то не бачылі Анатаса, ці былі захоплены сваім, не звярталі на яго ўвагі. Нэма стаяў і ўсміхаўся, не зводзячы вачэй з Лікі. У руцэ трымаў пачак зялёных банкнотаў.

– Мы вас чакаем, Ліка! – падняў руку Нэма. – І Антон чакае вас.

– А дзе ж ён? –папыталася яна. – Я пазнала – то вы прыходзілі да нас, каб заказаць Антону намаляваць ваш партрэт.

– Правільна, гэта я – Анатас Алкепаў. А Антон побач са

мной. Калі ласка, Ліка, падыміцеся па гэтых прыступках.

– Па прыступках? – удакладніла недаверліва Ліка. – А я не ўпаду?

“Божа, ён хоча заманіць яе на касмалёт?!”

– Анатас, не трэба! – крыкнуў з усяе сілы. – Мы так не дамаўляліся! Чуеш?..

А Ліка падымалася ўжо да нас. Пахіснулася, ледзьве не ўпала, але ўхапілася за падстаўленую руку Люцыфера.

– Вы сапраўды хочаце ўбачыць Антона, пераканацца, што ён жывы і здаровы?

– Хачу. Дзе ж ён? Не бачу я яго.

Ён аддаў ёй даляры – яна тут жа паклала іх у сумачку.

– Давайце разам зробім крок – і ступім на борт НЛА.

І яны ўвайшлі ў карабель. Ліка, убачыўшы мяне, аслупянела.

– Вось ён, ваш Антон! Жывы і нічым не пашкоджаны. У крэсле пілота. Мы шпацыруем па космасе, і да вас рашылі завітаць.

Нашыя погляды сустрэліся. І я зразумеў, што на гэты раз жонка бачыць мяне. У Лікі шырока раскрыліся вочы, твар азарыла радасць, і яна накінулася на мяне з кулакамі:

– Ты дзе ж гэта, гад такі, прападаў столькі часу? Па космасах гойсаеш? Нас адных пакінуў?!

– Не пакінуў… – я страціў мову, не мог далей гаварыць.

Выручыў Алкепаў:

– Ліка, дарагая, супакойцеся! Нічога страшнага не адбылося. Ён бы вярнуўся праз тыдзень, як пайшоў да мяне, але, згодна нашай заключанай дамовы, ніяк не

змог скончыць працу. Цяпер жа застаўся ўсяго адзін сеанс, толькі адзін. Дапіша – і адразу вернецца. Абяцаю. Я не падманваю вас. Спытайцеся ў яго, калі не верыце.

– Гэта праўда, Антон?.. Праўда? Антон, я хачу быць побач з табой, дзе б ты ні знаходзіўся, чуеш?

Я адхіснуўся, амаль адштурхнуў яе рукамі, закрычаў:

– Не жадай гэтага, Ліка, дарагая мая, не жадай! Падумай пра дачок.

– Анто-ооо-ннн… – паліўся ліслівы і таму недаверлівы голас Спакусніка, – калі жанчына просіць, калі жанчына хоча, то чаму ты супраць?

– Анатас, не лезь у нашыя адносіны! Хопіць, што я табе прадаў сваю душу, не чапай хоць яе! Ліка, я знаходжуся ў пекле, а ён – Д’ябал, і я пакуль не магу пакінуць яго. У нас дамова. Зразумей мяне правільна, вельмі прашу, як ніколі ў жыцці не прасіў. Ён стрымае сваё слова і адпусціць мяне. Я ўжо завяршаю яго партрэт. Адумайся!

Жонка, відавочна, не разумела, што адбываецца і дзе яна сама знаходзіцца.

– Дык вось як ты са мной! – узарвалася Ліка. – Збег з дому, лётаеш на сваіх касмалётах, мусіць, і дзяўчатак вы возіце тут, распуснікі… Забыўся пра сям’ю, пра жонку, пра дачак… Чаму я не магу быць побач з табой, скажы?

– Ды толькі з-за таго, што тады разам з табой ужо ніколі назад не вернемся! Анатас! Адпраў яе зараз жа дадому. Прашу цябе!

– Пойдзем, панначка-сударыня, і даруйце нас за такія боцманаўскія жарты, – звярнуўся да Лікі Нэма. – Забыліся, страцілі гэчнасць у сваім пякельным раі…

Ліка вырвалася з рук Люцыфера:

– Жарты? Якія могуць быць жарты? Антон, ты за каго

мяне прымаеш? Ніхто з нас яшчэ ў псіхушцы... О, Божа, як я стамілася, як гэта мне ўсё абрыдла! Калі ты кінуў мяне, дык так і скажы. Буду ведаць, што я пакіданка, а не ўдава...

– Анатас, памажы ёй выйсці, у яе істэрыка...

Д’ябал правёў Ліку, памог спусціцца па лесвіцы ўніз.

Пацалаваў нават ёй руку, нешта шапнуў на вуха. І тады яна, нечакана для мяне, заўсміхалася. Памахала мне нават рукой...

Што ён мог сказаць ёй? Змеем прыкінуўся. Спакусіў салодкім словам і жонку маю?

Праз хвіліну Алкепаў сеў побач са мною:

– Задаволены сустрэчай, маэстра?

– Ды пайшоў ты!.. – агрызнуўся я.

– Ладна, прамашка выйшла... Што яшчэ ты хочаш пабачыць? Куды адправімся далей?

– Ды хоць у Парыж... – зло яшчэ не пакідала мяне, – у Парыж, на сена і на Сену.

І ў тое ж імгненне мы апынуліся на зялёнай лужайцы паміж Сенай і Эйфелевай вежай.

Мяне закаподзіла ад алкепаўскага новага фокуса.

– І можна прагуляцца з парыжанкамі?

– Можна, але ты не ў форме. Загадвай наступнае жаданне...

“Хачу на Марс! Пусціце мяне на Марс, – усё яшчэ злосна, не ўголас, каб не пачуў Люцыфер, сказаў самому сабе: На Марс хачу, і ўсё тут...”

Перад намі раскінулася чырвоная пустыня, адкрыўся безжыццёвы ландшафт. Са здзіўленнем паглядзеў на свайго “патрона”.

– Так, гэта Марс, як ты і пажадаў...

– І на ім няма жыцця, так? На думку вучоных і астраномаў...

– Вучоныя твае... Разбіраюцца ў Марсах твае вучоныя. Пачакай мяне, хлопча, тут. Я прывяду да цябе марсіян, як і тваю Ліку. Прыгажэй за парыжанак...

Спусціўся па лесвіцы, прайшоў колькі крокаў па планеце. Прама перад намі – з нічога, з пустэчы, пачало нешта ўздымацца. Вырас высокі гмах, нагадваючы нашыя сучасныя збудаванні З ніжняга паверха выйшла некалькі – чалавек? – марсіянаў? Убачыўшы госця, падышлі да яго, абняліся. Памахалі мне рукамі. Паказаў ім растапыраную далань, адказваючы ім на вітанне.

Тым часам яны з трума нашага лайнера пачалі выгружаць скрынкі, каробкі, мяхі. Ці не з нашай паляшуцкай петрыкоўскай бульбай? Няўжо і марсіяне не могуць абысціся без нашага асноўнага наедку? Потым усё тое, што яны выклалі, як некуды праваліласе. Павольна пачаў апускацца ўніз – апраметную? – і само збудаванне.

Марсіяне зноў памахалі мне рукой, як падзякавалі ўсё роўна. Чакалі, калі Нэма зойдзе ў касмалёт, – і адразу ж зніклі.

– І гэта – Марс? – папытаўся я.

– Дакладна, Марс. Хіба ты не пазнаеш яго? Я ім растлумачыў, што ты пралётам тут... Такія ж, як і мы, людзі, толькі жывуць пад зямлёй. А цяпер куда изволите? На Сатурн, на Бухту Кахання, на Сірыус, на Месяц? А, можа, у іншыя Галактыкі?

А мне болей нічога і нікуды не хацелася. Працягваў гучэць у вушах разгневаны голас Лікі: “Калі ты пакінуў мяне, дык так і скажы...”

Але Д’ябла ужо не спыніць. Мы прызямліліся на нейкай гары. Ішло шмат людзей у адзенні, як я разумеў, мінулага тысячагоддзя. Істэрычны натоўп сунуўся за

Чалавекам, улюлюкаў, здзекваўся… Яго жорстка збілі, акрываўлены, у цярновым вянку з калючымі шыпамі. Шыпы ўпіваліся ў цела і з ранаў цякла кроў, залівала вочы. Ён не бачыў дарогі, па якой ішоў… Масіўны, не падняць, крыж прыціскаў Яго да зямлі. Ён спатыкаўся і падаў, зноў уставаў… Стражнікі падганялі Яго важкімі, набрынялымі, Яго ж крывёю, скуранымі і драцянымі паплецінамі…

Не вытрымаўшы, я заплюшчыў вочы, адвярнуўся.

Тыран, мусіць, разумеючы мой стан і мае пачуцці, маўчаў.

Чаго ён дамагаўся, паказаўшы гэты эпізод, крывавую Галгофу? Атрымліваў асалоду і задаволенасць, назіраючы за пакутамі БогаЧалавека? Ці мяне хацеў папярэдзіць. Але ў чым?

– Паляцелі назад! – амаль крыкнуў я, але ўсяго толькі прашаптаў свае словы. – Зараз жа!

– Добра, але для разнастайнасці нашага падарожжа і тваёй дасведчанасці праведаем піраміду Хеопса.

Мы пакружлялі над пірамідай, я паспеў заўважыць, што каля яе тоўпяцца археолагі, раскапваючы пясок, нырнулі ў самы вільчык. Ні за што не зачапіліся. Я, як і ўсё чалавецтва, думаў, што піраміда стаіць на зямлі. Але аказалася, што яна пранікла ў глыбіню на сотні метраў. Мы спаніліся ці, дакладней, селі на апошнім паверсе. Выйшлі з касмалёта. Вакол было светла і ціха. Вентыляцыя была ідэальнай, свежае паветра нячутна гуляла па падземнай прасторы.

– Для чаго мы прыляцелі сюды?

– Толькі для таго, каб ты прачытаў буквар Жыцця Чалавецтва. Паглядзі на гэтую сцяну. На ёй іерогліфы і выявы людзей, розныя сімвалы, чарцяжы, малюнкі… Гэта тэкст. Да яго яшчэ не дабралася чалавецтва, і ніколі не дабярэцца. Бо гэтае памяшканне ахоўваецца пасланцамі іншых сусветаў. Калі ты хочаш прачытаць і

даведацца, што адбудзецца праз сто, тысячу, мільярд гадоў, то павінен надзець вось гэтыя акуляры. Усе значкі і літары ператворацца ў літары і лічбы, ды яшчэ на той мове, якую ты добра ведаеш... Тэкст належыць той цывілізацыі, якая існавала самай першай на Зямлі, яна і даслала папярэджванне вам, зямлянам. Але толькі не мне.

“Будзе так, як ты інтэрпрэціраваў Біблію? Але ж гэта не Біблія, Біблія створана значна пазней...”

Замест іерогліфаў праз перакладчыцкія акуляры на сцяне высвеціліся сказы на ліцьвінскай мове:

“Пра лёс якіх цывілізацый на зямлі ты хочаш ведаць? Першай, другой, трэцяй?.. На сцяне позаду цябе адлюстраваны паслядоўна чатыры старонкі – выбірай тую, у якой ты жывеш, і чытай, што чакае цябе, зямлянін. Мы, пасланцы, з сузор’я Сірыўса, паведамім табе пра галоўныя падзеі – калі пачалася цывілізацыя і калі, па якой прычыне, яна знікне...”

Паглядзеў назад. Сапраўды, чатыры шырачэзныя і высокія пліты глядзелі здзіўлена на мяне, як і я на іх. “Перад намі былі, значыць, тры цывілізацыі. Няўжо нашая, у якой мы жывем, апошняя? Бо болей пліт-старонак на сцяне не было... А мо пра наступныя, калі яны будуць, звесткі знаходзяцца ў іншым месцы?”

Спыніўся каля апошняй. Паглядзеў увысь. Не ўбачыў самы верхні радок. І тут, як быццам па маім загадзе, ад падлогі адарваўся квадрат падлогі і падняў мяне на некалькі дзесяткаў метраў. Першы іерогліф абазначаў нешта накшталт “васьмёркі”, якая ляжала гарызантальна, напамінаючы акуляры.

“Будзе тое, што павінна быць... І не адзін раз. Кожная цывілізацыя як пачыналася, так і заканчвалася. Не будзе ніякіх войнаў і катастроф, каменепаду з космасу. Людзі – самі сабе ворагі, самі сабе прыдумваюць “найлепшую” смерць.

Усё ідзе добра да той пары, пакуль чалавек не палічыць

сябе самым разумным і магутным на зямлі, нават і за Таго, хто і стварыў яго. Чалавек навучыцца лётаць і пералятаць з планеты на планету, ныраць у глыбіні акіяна, вынайдзе эліксір бяссмерця… Ён уступіць у супярэчнасць з Вышэйшым розумам, "сарве" яблык з Дрэва Несмяротнасці. Але як толькі ён паспрабуе паспытаць яго, яблык ператворыцца ў камень. Са злосці чалавек адшпурне яго ад сябе, закіне ў космас, – і тады ж народзіцца новая планета з жорсткімі людзьмі…

Жорсткасць людзей на зямлі не будзе ведаць межаў.

І здарыцца на зямлі наступнае…"

Я не мог адарвацца ад тэксту, чытаючы, мне рабілася страшна. Бо адчуваў сябе ў гэтым сусвеце пясчынкай у неабдымным космасе і на зямлі.

– Усё, Анатас, з мяне хопіць. Паляцелі назад.

Мы вынырнулі з-пад зямлі на ладнай адлегласці ад піраміды, і "талерка" адразу здзейсніла пасадку, адкуль мы і ўзляцелі. Сышлі моўчкі па сходах трапа, ступілі на пясок. Пясок пустыні за час нашай адсутнасці збольшага астыў.

Доўга падымаліся на вяршыню сыпучага бархана. А праз колькі хвілінаў апынуліся, пераступіўшы парог нашага "Алкепа", у прахалодзе. Не верылася, што толькі імгненне таму мы падсмажваліся на раскаленай патэльні ці то Сахары, ці то Газгары, а цяпер у сваім асяроддзі… Злавіў сябе на думцы, што лічу ўжо нэмаўскі карабель-фрэгат "сваім", у які з радасцю вярнуўся. Няўжо Сатана прыручыў мяне, як паслухмянага цюцьку?

А во і знаёмая, з дывановым пакрыццём, падлога. І дзверы знаёмыя, якія самі расчыняліся перад нашым з'яўленнем. Прайшоўшы з дзесятак калідораў, апынуліся ў маёй майстэрні.

На мне адзенне, хоць выкручвай. А Анатасу хоць бы хны – прывык, мусіць, да такіх перападаў…

– Слухай пан-капітан, Фюрэр і Тыран, на якім гэта мы крузе твайго пекла пабывалі? – пытаюся ў яго, збольшага ачомаўшыся. Для чаго ты мне прадэманстраваў усё тое? Каб здзівіць?

– Толькі адзіна – падрыхтаваць цябе. Каб не адчуў розніцы паміж тваім светам і гэтым. А кругоў у маім пекле мноства. Таму жыць на “Алкепе” – гэта і радасць, і шчасце.

– Багаты ты і шчаслівы чалавек, скажу табе, куды алігархам да цябе.

– А то... – плямкнуў сінімі губамі Люцыфер, пачасаў мізінцам васпаваты нос, уздыхнуў.

Спакуснік, бачна па ўсім, пазіраваць не настроены. Адштурхнуўшыся ад крэсла, падышоў да акна. Раней, калі я глядзеў у яго, бачылася суцэльнае мроіва туману, невыразным выглядаў краявід – як быццам аператар не змог настроіць фокус аб’ектыва сваёй камеры. Я толькі ўгадваў асобныя фрагменты, але вока стамлялася “дамалёўваць” у рэзкасці ці то дрэва, ці дом. Таму стараўся і не глядзець за акно… А тут як звышякасны японскі тэлевізар “Soni” адкрыў перад намі панараму. Наваколле ажыло, стала рэальным. Плылі па небе воблакі, хістала трава ад ветру, шапацелі галіны бяроз… І гэтую насалоду хаваў ад мяне чамусьці Люцыфер…

Салодкая горыч абпаліла сэрца – у промнях сонца добра праглядваўся горад. Толькі быў гэта Гомель ці Мазыр, Белгарад ці Варшава, Лондан ці Берлін – ніяк уцяміць не мог. У Белгарадзе жыла мая малодшая дачка, першай узяўшы шлюб. Што ў Белгарадзе, што ў Гомелі дамы аднолькавыя і недзе непрыгожыя ад сваёй аднастайнасці, такія ж вуліцы, скверы…

Анатас прачыніў акно. І ў майстэрню ўварвалася жыватворнае паветра зямлі… Толькі што прайшоў дождж; лісце на дрэвах блішчэла пад сонцам. Ці ўбачу я калі-небудзь гэта насамрэч, ці мне наканавана да сходу дзён толькі назіраць гэта праз краты турэмнай камеры, у якую змесціў мяне заказчык?

Нічога не казаў Анатасу, хаця ён чакаў ад мяне, пэўна, падзякі. Абыйдзешся, выратопчашся, як казаў некалі мой дзед Ян.

“Божа, ці ўдасца мне здзейсніць задуманае?”

“Удасца… Удасца, Антон. Галоўнае – не губляй веры”.

– Прыцягваюць позірк родныя мясціны? – не вытрымаў, пацікавіўся Спакуснік, нячутна падышоўшы да мяне, паклаў руку на плячо. – Мой родны кут, як ты мне мілы?

Ад нечаканасці ўздрыгнуў. Хацелася нават і сплюнуць тры разы, як вучыла ў дзяцінстве бабуля Анастасія-Настазя, ды яшчэ і крыж на сябе накласці. І я асяніў сябе крыжам. Анатас схамянуўся, ледзь прыкметна аддаліўшыся ад мяне, але нічога не сказаў, толькі кісла ўхмыльнуўся:

– Прыроды ў нас хапае. Родны кут кожнаму. Проста тваё вока яшчэ не навучылася так глядзець на яе, як звыкнешся цяпер… Набудзеш сапраўдны зрок, каб кіраваць караблём – замест мяне, – валадару цемры і пекла трэба быць звышчалавекам…

Паглядзеў на яго: што за ахінею ён вярзе? Хіба ён аддасць мне лейцы кіравання? Які дыктатар ці Люцыфер пойдзе на гэта?

– Калі шчыра, то не разумею цябе, мой Фюрэр. Кіраваць замест цябе? А ты? З чалавечынкі пяройдзеш на ялавічынку?

– Якая чалавечынка, пабойся Бога, як кажуць. Чалавек ужо даўно непрыдатны як харч – тое ў далёкім мінулым. Ён сёння напічканы і нашпігаваны пестыцыдамі і гербіцыдамі. Жывая атрута. Ужо даўно смярдзіць чалавек ад сексу і блуду. Праваняў. Але справа не ў тым, зусім не ў тым…

– А ў чым жа тады, Люцыфер?

– Ты не верыш маім словам, Антон?

– Немагчыма паверыць… Ты прапаноўваеш мне быць тваім уладаром? Хіба ж і над табой патрэбен камандзір?

Д’ябал адвярнуўся ад акна, зацікаўлена глядзеў на мяне, абапершыся азадкам да падваконня. У вачах – сатанінскія іскрынкі, у голасе – “само очарованье”, спроба запаўзці ў маю падсвядомасць. Мне на імгненне падалося, што дзесьці побач зашыпелі змеі, падняўшы галаву…

Ён правёў языком па лілова-сініх губах, кашлянуў, прыставіўшы да рота кулак:

– Я калі-нікалі ўпадаю ў транс: магу спаць, не прачынаючыся. Хто мяне на гэты час можа падмяніць-замяніць? Ніхто. Таму я і выбраў цябе. Апошнім часам усё часцей і часцей правальваюся ў спячку, гэты стан – наркапсія. Чуў пра такое?

Прыйшлося пацiснуць плячыма: “А ці не сам знаходжуся ў стане наркапсіі?!”

– Баюся – засну, а тым часам людзі наробяць такога, што ні Д’ябал, ні Бог не расхлябаюць.

– А што яны такога неператраўнага могуць нарабіць, не разумею?

– Ды ўсё, што заўгодна! Ад дурня абароны няма. Прасвятліў іх на сваю галаву. А яны ўжо і мяне пераплюнулі. Узяць хаця б той жа космас: зорныя войны плануюць. Чалавек – гэта адзіны суцэльны парадокс і абсурд. Я толькі з Нютанам на гэтую тэму паспрачаўся, які прарока Даніiла ўзяў за аснову, разам з ім прачыталі зашыфраванае пасланне… А ён вазьмі ды і прадкажы канец свету… Ну, закончыцца свет, згіне, а разам з ім і чалавек.

– Баішся за чалавека?

– Баюся, бо чалавек – гэта і ёсць я!

У чым не адмовіш д’яблу – гэта ў шчырасці. Самотны, адзінокі быў цяпер Д’ябал, па д’ябальску самотны і

адзінокі.

Мне падалося, што мы нават зблізіліся з ім, недзе і паядналіся.

Выглядаў Анатас так, як і самы першы раз, калі пазіраваў мне. Вочы – зялёныя, твар – зямліста-шэры, капялюш чорна-шэры, з пералівам арнаментаў.

Выходзіла, партрэт крыху не супадаў з тым, які я намаляваў. Намаляваны неяк хітра ўсміхаўся, а жывы – задумлівы і паніклы.

– Ну, што, мой дарагі капітан, прыступім?

– Калі табе не церпіцца, то і прыступім. Падабаюся я табе такім?

– А я не жанчына, каб ты мне падабаўся, – тым жа тонам адказаў яму. – Партрэт хіба робіцца ў залежнасці ад таго, падабаецца чалавек ці не падабаецца?

– Выбачай, не пра тое хацеў папытацца.

– Нічога... Думаю, што ўсё-ткі гэта самы апошні сеанс. Ну-тка, Анатасік, мой дарагі заказчык, Фюрэрчык і Тыранчык, зіркані ў мой бок, ізабразі сваю, анатаса-бясоўскую ўхмылачку! Не круці вочкамі, не шавялі бровамі, каб я памылачкі не дапусціў…Так, так, о-ооо! Правільна, файна!

Камандор выконваў усе мае жаданні, на панібрацтва не звяртаў аніякай увагі.

– Слухаюся, мой камандзір! Скажы толькі, як трэба глядзець, і што азначае мая бесаўская ўхмылка? Ніколі не чуў такога.

– Цяпер чуй. Во-во, так… Тое, што мне і патрэбна! Ай, малайчына, Анастасік, ай, малаток! З цябе ж класны пазіроўшчык атрымоўваецца! Раз! Два! Прыехалі! Прыляцелі! Прыпаўзлі! Усё-ооооо! Ура-ааа!.. Ist zu Ende!

Пераможна ўскінуў рукі да нябёс, падзякаваў Вышняму за сілу, што даў мне для завяршэння заказа.

Ной са здзіўленнем глядзеў на мяне – дураслівага і шчаслівага, не разумеў …

Я стомлена сеў на табурэцік. Глядзеў, не адрываючыся, на партрэт. Потым устаў, адышоў яшчэ далей – на крокаў дзесяць.

Сказаў, пацвердзіўшы сказаныя перад гэтым словы:

– Усё, Анатас! Больш нічога мяняць не буду. Прымай працу!

Анатас як сядзеў, так і працягваў сядзець у крэсле. Толькі прымружыў вочы, адкінуў галаву і капелюшом абаперся аб спінку. Яго як быццам і не цікавіла тое, на што я патраціў столькі месяцаў і гадоў патраціў...

А калі падышоў, калі зірнуў безуважна на самога сябе, дык толькі хмыкнуў:

– Хм... Ну-ну... Яно, канечне, калі так, то тады ўжо зусім і не скажаш... Хм... хм... Во-во, як яно, а я думаў… Ну, браце, ты і даеш, ты ж... Ну, і сапраўды... Д’ябал мяне вазьмі!

І здагадайся – адобрыў ці ўхваліў убачанае. Мне ўжо, калі шчыра, калі пайшло на тое, глыбока фіялетава: да спадобы яму мая праца, ці не. Зусім іншыя думкі хвалявалі і непакоілі мяне... Як і яго, дарэчы.

– Ты сапраўды лічыш, што праца скончана-завершана?

– А як жа! Усё! Цяпер аддавай на прэзентацыю. Цяпер ікона адпавядае арыгіналу. Ты атрымаўся як бог!

Мне цяжка ўседзець на месцы: узбуджанне, радасць і страх адначасова перапаўнялі мяне. Я амаль бегаў па майстэрні, не знаходзячы сабе месца і супакаення…

Не гледзячы на мяне, прамовіў з нейкім унутраным шкадаваннем:

– Адпачывай. Заўтра цябе, як я сказаў, пакліча Яніна на шабаш.

І больш – ніводнага слова.

“Дык прыняў ці не прыняў ён маю працу?! Выканаў я ці не выканаў заказ? Дзе, насамрэч, тая дамова, пад якой мы павінны паставіць свае подпісы – “Заказчык” і “Выканаўца”? Тую, што распісваўся крывёю, спаліў.

– Мой капітан, хвілінку ўвагі. А ці не атрымаецца ў мяне так, як з партрэтам Майсея? Памятаеш? Калі мудры цар Аравіі, пачуўшы пра мудрасць і розум Майсея, дачуўшыся пра біблейскі “Зыход”, папрасіў прыдворнага мастака, накшталт мяне, намаляваць партрэт і прывезці яму. Для таго, каб мудрацы, “падкаваныя” ў навуцы фізіягномікі, дакладна і беспамылкова вызначылі па партрэце яго характар, даведаліся пра схільнасці, прывычкі і, галоўнае, тайну яго мудрасці і духоўнай сілы.

– І што ж атрымалася, мой прыдворны мастак?

– Яны, гледзячы на партрэт, сказалі цару, што гэта самы страшны чалавек на зямлі, што ён апантана і прагна жадае ўлады, што ў ім сышліся ўсе парокі і заганы свету… Ты хочаш гэтага, Нэма? Каб і пра цябе так падумаў твой народ?

Заказчык махнуў абыякава рукой, моўчкі павярнуўся, пайшоў да дзвярэй. Мне падалося, што ён злёгку хістаўся, быў быццам п’яны. Захварэў? Няўжо і д’яблы хварэюць?

Калі ён выйшаў з майстэрні, я яшчэ доўга стаяў каля акна, за якім ужо не было нічога з таго, што бачылася да гэтага.

Высотная труба мэблевай фабрыкі, за якой і была мая сапраўдная майстэрня. А вунь там, далей, за дубам і ліпай, – і мой высотны дом. У якім засталася, шукае і чакае мяне Ліка...

Над Навабеліцай, здаецца, нараджаўся цнатлівы

вечар… Нешта круцілася вакол мяне, ці гэта я сам круціўся вакол нябачнай восі… Восі – зямнога шара? Незнаёмай планеты? Прыгадаўся Амар Хайям:

«Мне так небесный свод сказал: «О человек,

Я осуждён судьбой на этот страшный бег.

Когда б я властен был над собственным вращеньем,

Его бы я давно остановил навек…»

9.

… Заўтра… Заўтра павінна ўсё вырашыцца…

Карцела зазірнуць у Залу Часу, паглядзець на сябе ў розных жыццях. Цікава ж убачыць сябе і жанчынай, і мужчынам, і немаўляткам і стогадовым абарыгенам... Нешта падказвала мне: “Ага, забярыся ў тую залу, уключы ўпадабанае стагоддзе – то і застанешся там назаўсёды, і тады ўжо зусім не будзе аніякай надзеі на выратаванне. Не будзе Ева жонкай Адама – усё прыдзе да цябе, не пазней і не раней часу. Цярпі…”

Затрымцелі ледзь чутна шыбіны ў акне – як быццам нешта выбухнула побач, а можа наш карабель наткнуўся на нябачную перашкоду?

Зноў праз тоўшчу маўчання да мяне далятае голас маёй выратавальніцы – Яніны Альшанскай. Быццам сонейка выглянула ў шэры і пахмурны дзень…

“Ну і як твой заказчык, Антон? Прыняў тваю працу?”

“І сам не ведаю… Моўчкі пайшоў, толькі сказаў, каб я цябе чакаў”.

“Я зайду за табой…”

“Яніна растлумач мне… Жана і Павел… Я ж напісаў толькі пра іх, прыдумаў. Як такое магло адбыцца, што

яны ажылі і аб’ядналіся, амаль пабраліся?”

“Бо ты ж вельмі праўдзіва напісаў. А капітан Нэма ўдыхнуў у іх жыццё. Жана і Павел ужыўлены ў тваю памяць і свядомасць – пагэтаму яны цяпер неаддзельныя ад цябе…”

“Як і ты?..”

“А мяне ты хіба выдумаў? Я, прызнацца, гэтага і не заўважыла…”

“Я ў дзесятым класе ўпершыню закахаўся – у аднакласніцу Яніну. Напісаў толькі пісьмо, прызнанне ў каханні… Але нехта ўкраў яго… Але ж я не апавяданне пісаў, – няўжо і ты стала зямной?..”

“Усё можа быць, усё можа быць…”

“Мы з табой, мусіць, дзеці падзямелля… А мо і не падзямелля, але ўсё роўна нявольнікі – адным словам, вязьні...”

“І няпраўда твая, любы… Вязьні, гэта калі цябе прымусова саджаюць за краты. А ты здаўся Анатасу добраахвотна, прадаў яму душу… Ці не так?”

“Твая праўда, Яніна, мая шаноўная спадарыня…”

Я глыбока-глыбока ўздыхнуў і доўга не выпускаў з сябе паветра. Аж у грудзях забалела.

“Табе няма чым дыхаць, Антон… Як і мне, дарэчы. А ты ведаеш, што існуе самая цесная і непасрэдная сувязь паміж дыханнем і разумовай дзейнасцю чалавека, яго настроем, жаданнямі і дзеяннямі, учынкамі і ацэнкамі?”

“Не, не ведаю...”

“Чым павярхоўней і часцей дыханне, тым больш неспакою, няўпэўненасці і няпэўнасці, пагаршаецца памяць. Яшчэ Плутарх сцвярджаў, што разумная здольнасць да мыслення атупляецца ад мяса. А слова па латыні “wegetus” азначае жыццерадасны…

Яшчэ магу вось што сказаць – мясаеды стамляюцца хутчэй за вегатарыянцаў. Нездарма Бог стварыў напачатку Адама і Еву, якія ўвогуле не ўжывалі мяса – толькі яблыкі і зяляніну. То пасля патопу і адправіўся чалавек на паляванне – забіваць звера... Сэрца вегатарыянцаў б’ецца павольней, яно даўгавечней служыць чалавеку. Яшчэ б – адпачынак сэрца паміж ударамі, які дасягае адной шостай секунды, за пяцьдзесят гадоў складваецца аж у восем – задумайся! – у восем гадоў... А восем год для чалавека – гэта ж неацэннае багацце...”

“Згодзен, мая добрая жанчына. Асабліва тады, калі тыя гады Бог падорыць пад старасць, калі чалавек набраўся мудрасці і ўмення, таленту і дабрыні...”

“Ага, тады чалавек сапраўды мудры, дужы і нястомны. А калі гаварыць увогуле пра яго разумовую дзейнасць, то тут неабмежаваны свет яго аддачы, накопленага ў душы, сваім нашчадкам... Ты чуў пра японскага вучонага Асаву?”

“Не толькі чуў, а і вывучаў яго працы – мудрыя парады”.

“Тады скажы мне хаця б толькі пра сёмую параду?”

“Сёмая парада гучыць так – святая справа чалавека служыць справядлівасці. Справядлівасць у мікрабіётыцы азначае выкананне Закона Космасу. Той, хто думае і дзейнічае ў суадноснасці з гэтым законам, валодае самай чалавечай і людскай характарыстыкай здароўя”. Ад сябе яшчэ дадам, што гэтая парада поўнасцю адпавядае парадам Святога Пісання з Бібліі...”

Яніна адказала ці пацвердзіла не адразу.

“Усё ты прывёў даслоўна. Пагэтаму я і ўпэўнена, што выбраў правільную дарогу. Дарогу заўтра – на заўтра... У шафе я падрыхтавала для цябе шалік. Накінь яго на шыю, каб пад яго схаваць крыжык”.

....

Купаюся ў неабсяжным і бясконцым небе…

Я – ў бязважкасці, ныраю між зорак, як між бліскучых рыбаў у маёй Прыпяці; раблюся тым неапазнаным абектам і імчу шпарчэй за хуткасць святла, перасякаючы іншыя галактыкі і сусветы, невядомыя мне цывілізацыі і планеты; блукаю па Шляху Валацужнікаў, абдымаюся і цалуюся з Малой Мядзьведзіцай – да Вялікай падыходзіць і баюся...

Я – нішто і ніхто, і таму не належу сабе.

Не заўважаў, і не ведаў – ці то толькі ў мроях сваіх вырваўся ў зорнае неба, ці насамрэч апынуўся там, у загадкава-неабсяжнай і бясконцай прасторы, ператварыўся ў зорку-адзінотніцу і імчуся немаведама куды і для чаго... На душы спакой, цела бязважкае і лёгкае...

Мне прыемна, мне добра, толькі ледзь-ледзь паколвае ў скроні, ды замірае на крутых віражах стомленае сэрца і душа, – засумавалі па родным доме... І я міжволі звяртаюся да Творцы:

“Госпадзе Божа наш! Якое велічнае імя Тваё па ўсёй зямлі! Слава Твая па-над нябёсамі!.. Вызвалі мяне з гэтага палону, вярні мяне на Зямлю, створаную Табой!..”

У адказ – ледзь чутны перакат грому, сполах маланкі раскройвае неба, але не кранае мяне. Сцеліць перада мною свае кілімы Зорны Шлях, быццам паказвае мне той адзіны кірунак да вызвалення. Усміхаюцца зоркі; хачу ім нешта сказаць – і не магу: сціснула грудзі і акамянела горла; хачу нешта ўспомніць – таксама не магу. Хачу пашавяліць губамі – не адчуваю іх.

Гучная, да болю ў вушах, цішыня ўсяляе надзею.

У мяне, мусіць, раскрыты вочы. Таму што я бачу, як нада мной схіліўся Спакуснік, пасміхаецца з мяне, – упершыню, мусіць, зняў з галавы капялюш і пачаў, трымаючы яго ў руцэ, вадзіць над маёй галавой. Ён як

быццам намотваў мае думкі на нябачны клубок, высмоктваючы з мяне маю волю і душу…

А потым з’явілася і Яніна – але ўжо толькі для таго, каб адагнаць ад мяне Люцыфера. Схілілася пасля яе нада мной Ліка – плакала, прасіла за нешта даравацъ. Потым зноў наблізілася Яніна, але ўжо ў вобліку медсястры. Разам з ёю і доктар-кардыёлаг, – з трывогай узіраліся ў мае вочы, прыўзняўшы вейкі…

Я нікога і нічога не чуў, і ніхто не чуў мяне. Я адзін, і ніводная нітачка, як мне здавалася, не звязвала мяне з Зямлёю… Быў я жывы – ці памёр? Ці – паміраю? Ці – наадварот – ажываю? І я – гэта я? Ці прыдумаў я і сябе, як голас, які размаўляў са мной, як і Хурса, майго настаўніка, як Паўла з Жанетаю?

Усё змяшалася-перамяшалася, перакруцілася-паразрушылася – злілося ў вялізны клубок-шар, у аграмаднае, што і вачамі не ахапіць, – сонца. А можа гэта проста зямны шар разам з космасам перавярнуўся, а я лётаю незразумела па якой арбіце і невядома вакол якой планеты?

Дзе я? Хто адняў у мяне памяць, зрок і слых? Хто-ооо?..

……………………………………………………………………

Прачнуўся ад цішыні.

Цішыня разбудзіла мяне?

Чуў, усё асэнсавана бачыў, помніў яскрава, што знаходжуся ў гасцях Кошы Несмяротнага, спакусніка і д’ябла, злога чараўніка і бязбожніка Анатаса Алкепава, – успрымаў тое як дурны і пачварны сон.

Пытаўся ў самога сябе – куды ж прыплыве-прыбудзе “Алкеп”? А сам “Alkep” – цуд тэхнікі ці прывід сусвету? І хто яго капітан? Біблейскі Ной?

Як вядома, Ноеў каўчэг прыбіўся да гары Арарат, каўчэг асірыйца – на гары Ніцыр… А куды ж прыб’ецца наш фрэгат? Ці знайду ў сабе сілы ўзламаць нябачныя

дзверы алкепаўскай клеці?

Заўтра рашаўся мой лёс.

Заўтра я ставіў на карту самае галоўнае – сваё жыццё. Згінуць у гэтым сусвеце мне не хацелася.

Памажы мне, Божа!..

……………………………………………………………

Перачытваў і перачытваў па памяці (сам здзівіўся, што я памятаў кожны радок як Старога, так і Новага Запаветаў) Галоўную Кнігу чалавецтва.

Пачаў з самай першай старонкі – з першага радка: «На пачатку стварыў Бог неба і зямлю…»

А далей я ўжо не толькі чытаў, а яскрава і ўяўляў, як Творца ўдыхаў у «нішто» жывое дзейства, бо і зямля напачатку была нябачная і таму пустая, і цемрадзь гаспадарыла над безданню, і Дух Божы лунаў над вадою. Да гэтага была суцэльная ціша – ні подыху ветру, ні шэпту галінаў дрэваў, ні плёскату хваляў: бо нічога-нічога не было на зямлі.

Бог уключыў ліхтары, каб было бачна кожнае каліўца зямлі, а цемру адсунуў. Такім чынам нарадзіліся дзень і ноч, раніца і вечар. Пасля гэтага Творца загадаў, каб была цвердзь пасярод вады, і аддзяліў сушу ад воднай прасторы. І неба, як і зямля, стала цвердзю.

З зямлі пачала падымацца пара, праклюнуліся першыя парасткі зяляніны. Дажджы палілі – і выраслі дрэвы пладовыя і кусты пладовыя, гароднiна, якая была ежаю…

І тады Бог сказаў: каб аддзяляліся дзень ад ночы няхай утворацца на цвердзі нябеснай свяцілы, зацвердзяцца азнакі зімы і лета, вясны і восені, з днёў і начэй няхай утворацца гады і стагоддзі…

Утварыліся свяцільні на цвердзі нябеснай, каб выпраменьваць святло на зямлю, створаную Творцам…

І стварыў Бог два свяцілы вялікія: адно, большае, каб кіраваць усім днём, і другое, трохі меншае, каб валадарыць ноччу. Не забыўся Вышні і пра зоркі – шчодра іх парассыпаў па цвердзі нябеснай…

Калі ж я прачытаў гэтыя радкі, у той жа момант рассунуліся створкі столі, рассцяліўшы перада мною абрус неба. Не паверыў у тое, прыўзняўся на сваім ложку, працёр вочы, як немаўля, кулакамі – не, не прывід, не здань. Убачыў і зоркі, і Валацужны Шлях з іх, Мядзьведзіцы – Вялікая і Малая – мірна спалі на цвердзі Вечнасці, і аграмадністы Месяц валадарыў над Ноччу…

Мяне з самага ранняга дзяцінства прыцягваў таямнічы Месяц. Маці, памятаю расказвала, што, калі добра прыгледзецца да яго, то можна ўбачыць, як брат брата забівае віламі… Але колькі ні ўглядаўся ў абрысы нябеснага свяцілы, не бачыў братоў, якія забівалі адзін аднаго…

Цяпер жа мне падалося, што Месяц наблізіўся да мяне на столькі, што можна да яго і рукой дакрануцца. Зноў жа – не ўгледзеў братоў, але яскрава ўбачыў нейкія каналы, дарогі, па якіх рухаліся невядомыя мне ці то машыны-цягачы, ці бясконцыя вагоны з пасажырамі – з вокнаў, каля якіх сядзелі жыхары месяца (месяцане?), выпраменьвалася жоўта-зялёнае святло…

Ляжаў нерухома ў ложку, баючыся пашавяліцца, каб не знікла гэтае цудоўнае відовішча. Але чым больш углядаўся ў яго, тым больш прыходзіў да высновы, што гэта і не месяц зусім, а нешта іншае, загадкавае і таямнічае, што не паддаецца разуменню і разгадцы гэтага феномена нашаму варварскаму, як казаў Анатас, розуму.

«Вось бы цяпер паклікаць Камандора, ды адправіцца з ім на яго касмалёце на Нябесны Свяцільнік, – прыйшла да мяне нечаканая думка-жаданне. Можна пазваніць яму, нумар жа тэлефона ведаў. Але нешта ці нехта забараняў тое рабіць. Лепш пагутарыць з жонкаю. З унутраным хваляваннем пачаў націскаць на кнопачкі тэлефона.

– Алё, слухаю вас! – ціхім і прыглушаным голасам прамовіла Ліка ў слухаўку.

Я маўчаў, не ведаў, як пачаць размову.

– Алё, слухаю вас, гаварыце.

– Ліка, добры дзень! Гэта – я, Антон.

Прыйшла яе пара змоўчаць...

– Добры дзень, Антон, не задаю табе дурных пытанняў, але пачну з таго – як жывеш?

– Нічога, Ліка, жыву. Як магу, набліжаю той дзень, калі пакіну гэты карабель і з’яўлюся перад табою. Мала ўжо засталося да таго дня, вер мне.

– Веру ў тое. Рада чуць, што ты не забыў мяне і дачок, што імкнешся вярнуцца дадому…

– А як жа мне без вас?

– Ну і добра. Дзякую, што пазваніў. На душы стала лягчэй. Да сустрэчы, Антон!

– Да сустрэчы, Ліка!

Ну, во, цяпер і Анатас не папракне мяне, што загалуніўся на яго лінкоры і не званіў жонцы. Во і пазваніў, ды і пагаварылі не вельмі хораша, – як чужыя. Паміж вельмі блізкіх людзей часта такое здараецца. Гэта нармальна.

А месяц, здалося, яшчэ больш прыблізіўся да мяне. Для чаго? Запрашаў да сябе? А чаму б і не? Анатас казаў, што я, даўшы згоду пасяліцца тут, магу думкава пераносіцца з аднаго пункта ў любы іншы, не кажучы пра планеты сваёй і далёкай галактыкі, – толькі трэба пажадаць. Але я пастараўся пазбавіцца ад гэтага жадання, – не час, не час…

Пачаў чытаць малітву: «Ойча наш, Існы ў нябёсах! Няхай свяціцца Імя Тваё як на Небе, так і на зямлі…»

І адразу знік сверб падарожніцтва.

Атрымлівалася, умею – ці навучыўся – валодаць сваімі пачуццямі і жаданнямі. Што мяне, безумоўна, радавала і ўсцешвала. Зноў знаходзіўся сярод родных мясцінаў, роднага Палесся… Чуў, як пераклікаліся сіваваронкі і дразды, дзятлікі і салаўі… Быццам хто мне ўставіў у вушы навушнічкі са стэрэазапісам спеваў птушак.

Так, усё, хопіць разлежвацца, пара і косці размяць, як казаў мой дзед Ян, які па волі энкавусаўцаў адправіўся на калымскую мярзлоту. Даю ўстаноўку: хачу апынуцца ў касмічным апараце «Апалон» у складзе амерыканскіх астранаўтаў, нага якіх ступіць на паверхню Месяца!

Нічога не адбывалася. Нічога не змянілася. Пасмяяўся з мяне Д’ябал, ой як пасмяяўся, паддурыў, як мы ў дзяцінстве дурылі адзін аднаго, а потым рагаталі: «Паддурылі дурака на чатыры кулака!..» Ладна, Анатас, прызнаю сваю паразу, так мне і трэба…

Расчыніліся дзверы ў мой пакой-каюту, і нехта незнаёмы здзіўлена крыкнуў:

– Нэйл, а ў нас тут вялікія праблемы!

– Якія – праблемы, Эдвін? – насцярожаны голас прагучэў недзе з калідора.

– У нас на караблі «заяц». Няштатная сітуацыя. І ў яго няма скафандра, Нэйл. Што рабіць будзем?

У каюту зайшло двое ў бліскучых касцюмах, пад сталь, астранаўтаў. Яны ўпырыліся вачыма ў мяне, не ведалі, што рабіць у гэтай сітуацыі.

– Ты хто? – спытаў у мяне адзін з іх.

– Антон Клімовіч.

– Як ты апынуўся на нашым караблі?

– А мне ўсё роўна – быць на «Алкепе» ці на вашым «Апалоне». А вас я ведаю. Мы знаходзімся на караблі

НАСА «Апалон-11». Кіруе ім Нэйл Армстронг, пілот месяцавага модуля Эдвін Олдрын, а камандным модулем з’яўляецца Майкл Коллінз. Сёння – дваццатае ліпеня 1969 года. На зямлі не ведаюць, што я падлабуніўся ляцець разам з вамі на Месяц.

– Тады адкажы, Антон, а чаго табе захацелася ляцець з намі?

– А хаця б для таго, каб не плявузгалі потым языкамі злыя людзі, што вы і зусім не былі на Месяцы. Я ім пакажу свае сведчанні.

– Ты хто – фізік, астранаўт, даследчык космасу, журналіст ці…

– Ці… Я той, які павінен прысутнічаць пры значных з’явах і падзеях. Пра вас будуць гаварыць і праз стагоддзі, пра мяне ж не ўспомніць ніхто, бо я не ўваходжу ў ваш экіпаж, і ніхто пра мяне не ведае. А яшчэ я хачу стварыць месяцавыя пейзажы, якія ніхто не рабіў да мяне. Ды яшчэ намаляваць Зямлю, зямны шар у блакіце неба.

Астранаўты пераглянуліся, як бы ўзгаднялі свае пазіцыі ў адносінах да мяне – як ім паводзіць сябе.

– Але мы павінны паведаміць на цэнтральны Пункт кіравання, што ў нас на караблі пабочны чалавек, – папярэдзіў мяне Нэйл Армстронг. – Няштатная сітуацыя.

– Дакладайце, вы абавязаны тое зрабіць.

На Камандным Пункце зямлі адбылося замяшальніцтва, аператары не ведалі, што рабіць, – паведамілі прэзідэнту Амерыкі Рычарду Ніксану і вучонаму-стваральніку германскай ракетнай тэхнікі Герману Оберту.

Праз нейкі час тыя, параіўшыся, адказалі камандзіру карабля: «Вырашайце самі, як выблытвацца з той

сітуацыі…»

– Так што прыдзецца вам уключыць мяне ў свой экіпаж, – параіў я ім з усмешкаю, – бо вы без мяне не абыйдзецеся, і без мяне вы не зможаце ступіць на Месяц і нават вярнуцца на Зямлю.

– Чаму – не зможам, Антон? – добразычліва пацікавіўся ў мяне Майкл,

пасмейваючыся нават над маімі словамі.

Я змоўчаў, уздыхнуў. Адказ перанёс на пазнейшы час.

– Паказвайце мне свой карабель, модуль, як вы абазвалі яго. Я лётаў на Марс на іншым караблі – на касмалёце, камандзірам якога з’яўляецца Анатас Алкепаў.

– Не ведаем такога астранаўта. І калі гэта быў здзейснены палёт на тую планету? – пацікавіўся Эдвін. – Нідзе пра тое не паведамлялася.

– Правільна. Бо то быў тайны палёт, засакрэчаны.

Не паверылі, адназначна не паверылі, – і правільна, што не паверылі. Ведалі, што такое на цяперашні час невыканальна.

– Як бы не хацелася, сябры мае, але вам прыдзецца паказаць свой модуль. Ды і экскурсію правесці для мяне. Для вашых жа інтарэсаў і бяспекі.

– Загадкамі гаворыш, няштатны астранаўт, – заўсміхаўся Майкл, – але што паробіш – прыдзецца да цябе адносіцца як да чацвёртага астранаўта. Пайшлі, «заяц»!

Кабіна камандзіра карабля трохі адрознівалася ад той, у якой я знаходзіўся з Люцыферам. Іншыя кнопкі, рычагі кіравання, ды і выглядала трохі кампактней, але не цеснай. Экран манітора паказваў ЦПК – цэнтральны пункт кіравання, дзе знаходзілася шмат людзей. Але калі яны ўбачылі нас учатырох, толькі і спыталі: «Ну, як, пасябравалі?» А тое азначала, што яны мяне

палічылі за свайго – прынялі ў сваю кампанію.

Місія палёту на спадарожнік зямлі была простая – ступіць на паверхню Месяца, узяць пробы грунту, сфатаграфавацца і ўстанавіць некалькі прыбораў, якія б перадавалі пазней інфармацыю на Зямлю. Але амерыканцы ёсць амерыканцы – ім даражэй за ўсё прэстыж краіны. Таму галоўнай ідэалагічнай «помпай» была ўстаноўка амерыканскага штандара на паверхні. Яшчэ – паказаць тое дзейства праз сеанс відэасувязі з Зямлёй.

Карабель быў пабудаваны такім чынам, што складаўся з дзвюх модуляў – месяцавага і каманднага. З трох астранаўтаў на Месяц маглі ступіць толькі двое – Армстронг і Олдрын. Так былі размеркаваны ролі, ці функцыі экіпажа.

... – Нэйл, паглядзі ў ілюмінатар! – гучна ўскрыкнуў Майкл, не адрываючыся ад круглага акенца.

Амстронг падышоў да Майкла, нахіліўся да ілюмінатара. Тое, што ён убачыў, кінула яго ў шок. Іх, правільней, нас, суправаджалі невядомыя касмічныя караблі круглай формы. Абшыўка срэбнага колеру, пляскатыя, толькі ў цэнтры назіраліся выпукласці з мноствам акенцаў, з якіх глядзелі на нас невядомыя істоты.

– Што гэта? Ці – хто гэта? – спытаў невядома ў каго Нэйл.

– Не ведаю, – адказаў Майкл, – мо з Зямлі паслалі для нас суправаджэнне.

– Без нашага ведама? Не можа гэтага быць!

На твары камандзіра карабля хваляванне і недаўменне:

– Алё, НАСА, адкажыце, нам тэрмінова патрэбна кіраўніцтва НАСА! Тэрмінова!

Адказалі не адразу, а праз хвіліну-дзве. На экране манітора паказаўся чалавек пажылога веку:

– Што там у вас здарылася?

– У нас нічога не здарылася, у нас толькі пытанне – чые лятальныя аб’екты суправаджаюць нас? Хто іх накіраваў?

– Мы не ведаем ні пра якія лятальныя аб’екты, – адказаў недаўменна прадстаўнік НАСА. – Пачакайце хвілінку, звяжамся з касмічнымі структурамі Савецкага Саюза – можа яны, без нашага ведама, рашылі паназіраць за вамі, але ў іх, як мы ведаем, такой тэхнікі не можа быць…

Нэйл паглядзеў у ілюмінатары з правага боку – і там рухалася армада НЛА, не абганяючы іх, але і не адстаючы.

Яго ўзрушанасць была блізкай да панікі, перадалася і калегам. Ведалі пра існаванне невядомых лятальных аб’ектаў, ведалі, што яны з’яўляліся нечакана … Акрамя асноўнай праграмы па падрыхтоўцы да палёту, з экіпажам сустракаўся кансультант НАСА Рычард Хогланд, ён жа з’яўляўся і заснавальнікам, і галоўным даследчыкам арганізацыі «Enterprise Mission», дык ён пад сакрэтам паведаміў ім, што “завяршыўшы сваю місію палёту на Месяц, вы пацвердзіце тым самым існаванне здзіўляючай, старажытнай, але ўсё ж чалавечай цывілізацыі на Месяцы”. Дадаў яшчэ, просячы трымаць у тайне яго словы, што “Месяц, па яго цвёрдым перакананні, з’яўляецца найвялікшым доказам існавання на Зямлі Найталенавітай Цывілізацыі ў яшчэ “дагістарычныя” часы”. Рычард сказаў і яшчэ больш дзіўнае: «Не здзіўлюся, калі на Марсе будуць знойдзены аналагічныя старадаўнія сляды, і тое будзе служыць прычынай для прапановы чалавецтву новай гіпотэзы – самі людзі з’яўляюцца нашчадкамі даўніх марсіянаў, якія, на маю думку, і стварылі штучны зямны Месяц для камфортнасці каланізацыі нашай планеты. І тут жа сам сабе запярэчыў: «Але магчыма і іншае – людзі не маюць нічога агульнага з гэтымі «марсіянамі», а ўзніклі хіба

падчас зямной эвалюцыі праз мільярды гадоў пасля іх знікнення – ці то ад вайны, ці па нейкіх іншых прычынах…»

– Алё, алё! – праз тоўшчу эфіру прарваўся голас прадстаўніка НАСА. – Нэйл! Адказваем на тваё пытанне – ні касмічнае агенства СССР, ні нашае ведамства не накіроўвалі да вас ніякіх караблёў. Перадаю мікрафон па яго ж просьбе – Рычарду Хогланду.

– Вітаю вас, сябры! Што вас так напалохала? – ён з усёй моцы стараўся развеяць страх і паніку сярод экіпажа.

– Нас суправаджаюць НЛА! Справа і злева.

– Як яны паводзяць сябе? Праяўляюць агрэсію?

– Не, ляцяць параллельна з намі, як суправаджаюць нас. Мы ўключылі свае кінакамеры, стараемся зазняць іх на стужку. Потым пакажам вам, каб пераканаліся, што мы не хлусім, і што ў нас не галюцыянацыі.

– Добра, гэта будуць цікавыя дакументы. Працягвайце палёт. Удачы вам!

– Дзякуем! – ужо спакойным і ўпэўненым голасам адказаў камандзір карабля.

Я таксама праз ілюмінатар назіраў за «талеркамі». Яны былі падобныя да той, у якой я быў «камандзірам» і побач са мной знаходзіўся Анатас. Можа, у адной з талерак і цяпер быў ён, – і назіраў за намі. Не ўмешваўся, не перашкаджаў. Але адну падказку-параду я прыхаваў, каб выказаць пазней. У іх планах была вар’яцкая ідэя, якую ім навязалі ваенныя яшчэ на зямлі…

Ведаў, што незадоўга да гэтага палёту на паверхню Месяца былі скінуты непатрэбныя, выкарыстаныя ўжо, паліўныя ёмкасці беспілотных караблёў, якія важылі ні многа, ні мала… дванаццаць тон. Каму прыйшла такая дурная ідэя, невядома, мусіць, усіхная. Разам з тым друзам скінулі і сейсмограф. І неўзабаве, адразу ж пасля таго вар’яцкага ўчынку, прыбор адаслаў на

зямлю дзіўныя дадзеныя.

Той удар аб месяцавы грунт выклікаў такое сатрасенне, як быццам беспілотныя караблі скінулі на Месяц… атамную бомбу. А калі праанолізавалі хуткасць распаўсюджвання сейсмахваляў у гэтай, быццам бы металічнай шкарлупіне, вучоныя вылічылі з вялікай дакладнасцю, што яе верхняя мяжа знаходзіцца на глыбіні каля сямідзесяці кіламетраў. Амаль такую ж таўшчыню мела сама шкарлупіна.

Калі ж пачалі вымяраць і аналізаваць больш дэталёва будову Месяца, то прыйшлі да вываду: усярэдзіне яго можа знаходзіцца вялізная, амаль пустотная прастора, якая мае аб’ём у семдзесят тры з паловай мільёнаў кубічных кіламетраў. Без сумнення, там і могуць знаходзіцца механізмы, тэхніка і энергетычная сістэма, а ўсё разам узятае не паддаецца чалавечаму розуму, – усё гэта і служыць абслугай руху і рамонту касмічнага, з неверагоднымі магчымасцямі, карабля. Адтуль і вядзецца прыстасаваннямі знешняе назіранне за Галактыкай і Зямлёю, за канструкцыямі, якія забяспечваюць ідэальнае злучэнне бранявой абшыўкі з усімі ўнутранымі памяшканнямі. Касмічныя вучоныя ўсяго свету сыходзяцца на галоўнай гіпотэзе і думцы, што больш як восемдзесят адсоткаў масы Месяца, – гэта і ёсць «карыснае начынне і механізм» Касмічнага Карабля.

У сувязі з гэтым выказваюцца розныя думкі ад розных вучоных. Напрыклад, такія меркаванні, як «… Месяц можа быць і “мёртвым”, безжыццёвым караблём нейкай іншай цывілізацыі, які мае непранікальна-касмічны панцыр ці зонд”; ці – “Месяц – гэта звычайная станцыя тых, хто прыляцеў з далёкіх Галактык, і якія не толькі назіраюць за жыццём на Зямлі, а нават і кіруюць усімі працэсамі…”

І яшчэ адна супярэчнасць. Калі б Станцыя была сапраўды “у рабочым стане”, то пасылала б абавязкова розныя сігналы – ці то “SOS”, ці заклік да ўзаемапаразумення… А так сейсмографы на працягу шмат гадоў (а колькі да гэтага?) адзначаюць цікавую

з’яву – праз кожныя трыццаць хвілінаў роўна шэсцьдзесят секунд пастаянна гучыць сігнал высокай частаты, які сыходзіць з цэнтра (ядра) Месяца, ад якога да паверхні каля 960 кіламетраў. Што з сябе можа ўяўляць крыніца выпраменьвання таго сігналу? Гэта можа быць нейкае аўтаматычнае прыстасаванне ці складаны механізм, які сілкуецца цеплавой ці нейкай іншай, невядомай зямляніну, энергіяй, і які жыхары ці госці Станцыі некалі запраграмавалі для выпраменьвання сігналу ва ўсе светы і галактыкі …

Нездарма астраномы назіралі, як час ад часу на паверхні Станцыі ўздымаюцца струмені нейкага газа, як з коміна вясковай хаты імкнецца ў неба дым. Такі эфект можа даваць крыніца энергіі гіпатэтычнага касмічнага карабля, якая дзейнічае і сёння, мэтанакіравана пашкоджанага і пазбаўленага жыхароў у выніку нейкай ці то анамальнай катастрофы, ці “зорных войнаў” вельмі-вельмі-вельмі далёкага мінулага. Можа, яшчэ і тады, калі Бог не ствараў Зямлю.

Для чаго звышразумныя людзі стварылі Месяц – Касмічную Станцыю? Можам адказаць так – своеасаблівы ліхтар для асвятлення неба. Чалавек такое зрабіць не мог, не дарос да гэтага. Бо мы і па сёння не можам авалодаць тэхналогіяй стварэння такога Свяцільніка. Смелыя фантазёры прапаноўвалі нават абсталяваць на Месяцы вялізнымі сонечнымі батарэямі, і пры дапамозе электрахваляў перадаваць энергію на зямлю. Але гэта толькі праект ці прапанова.

Калі мы будзем гаварыць, як уздзейнічае чалавек на космас, то трэба прыняць за аснову ісціну, што без нашага Спадарожніка жыццё на зямлі не можа як нарадзіцца, так і існаваць. Касмічная Станцыя, мусіць, першапачаткова была створана як “гравітацыйны якар”, “тормаз”, “абмежавальнік”, які не дапускае таго, каб наша планета Зямля круцілася вакол сваёй восі бязладна, – з днём, які раўняецца шасці гадзінам, невыноснай зімой і пякельным летам. Ведаючы такі факт, што Месяц аддаляецца ад Зямлі на нейкія міліметры ў год, касмічныя вучоныя нават пачалі

планаваць ідэі адносна захавання стабільнасці на нашай Зямлі…

Так што Месяц нельга назваць “мёртвымі старадаўнімі папялішчамі”. Касмічная Станцыя працягвае існаваць і жыць, невядома толькі з якой актыўнасцю. Астраномы прыкмячаюць на ёй аб’екты, якія рухаюцца, быццам светлячкі ў траве. Як спрычыніліся ўладальнікі НЛА да стварэння гэтай Станцыі? Ніхто не ведае. Гэта яны падтрымліваюць жыццядзейнасць нейкай невядомай нам апаратуры? А можа ў іх задачу і ўваходзіць проста назіраць за намі? А, можа, тыя НЛА належаць Вышняму, які і стварыў нас, жыхароў Зямлі, – «утварыліся свяцільні на цвердзі нябеснай, каб выпраменьваць святло на зямлю, створаную Творцам…» Можа, гэта і ёсць Яго эксперымент, а штучны Месяц-Станцыя – канчатковы вынік, элемент гэтага праекта?

Такія наведвалі мяне думкі і разважанні, калі я знаходзіўся сярод першага экіпажу астранаўтаў, якія дасягнулі Месяца. Сам не ведаю, адкуль яны браліся, хто іх укладваў у маю памяць і галаву.

…«Апалон» рухаўся ў кірунку Месяца. Пасля кароткага паседжання астранаўты рашылі: не адхіляцца ад намечанага курса, а пастаўленую перад імі праграму-задачу выканаць, – чаго б тое ні каштавала…

Не-не, ды і кіне Нэйл позірк за акно, на калег, дэманструючы спакой і ўпэўненасць. На мяне кінуў не раз позірк, каб пераканацца, як я сябе паводжу ў гэтай сітуацыі. Але, не заўважыўшы на маім твары ні трывогі, ні страху, усміхаецца – гэта яго задавальняе…

Месяц прыблізіўся да нас аккурат так, як я бачыў яго з каюты «Алкепа»…

«Апалон-11» стартаваў 16 ліпеня ў 13 гадзінаў 32 хвіліны па Грынвічу, а выйшаў на месячную арбіту праз семдзесят шэсць гадзінаў. Камандны і месяцовы модулі планавалася раздзяліць прыкладна праз сто гадзінаў

пасля старту.

Абляцеўшы вакол «Касмічнага Карабля», Нэйл Амстронг камандуе:

– Спускаемся!

Але перад пасадкай звязваецца з Цэнтрам кіравання палётам на зямлі. Зямля адказвае:.

– Здзейсняйце пасадку на паверхню Месяца ў аўтаматычным рэжыме.

Нэйл у роздуме, глядзіць на сваіх сяброў, быццам раіўся з імі, але для экіпажа мовіць нечаканае:

– Не, я не магу тое зрабіць. Аўтаматыка аўтаматыкай, але я давяраю ёй толькі напалову. Таму і садзіцца будзем у паўаўтаматычным рэжыме. Матывацыя? Аўтаматыка – не чалавек, мы больш здольныя найлепш выбраць пляцоўку.

Цяпер зноў думае зямля і не пярэчыць рашэнню камандзіра:

– Ладна, хай будзе па-твойму, Нэйл. Удалай пасадкі.

Перад тым, як адправіцца на месяцовую планету, я крануўся рукі Амстронга, прашаптаў:

– Нэйл, не рабі таго, што прапанаваў табе ваенна-прамысловы комплекс. Гэта – вар’яцтва. Бо загіне і Месяц, а за ім і нашая Зямля.

– Адкуль табе, Антон, вядома, якое заданне мне даў ВПК?

– Табе то якая розніца? Вар’ятам законы не пісаны… Калі не жыхары Касмічнага Карабля, дык я асабіста ўмяшаюся, не дапушчу дурноцтва, мне на зямлю хочацца вярнуцца…

Нэйл нічога не адказаў, – мусіць, палічыў мяне самога за вар’ята.

Нэйл Амстронг і Эдвін Олдрын занялі свае месцы ў месяцавым модулі.

– Спуск!

Майкл Коллінз, які заставаўся на борце «Апалона», націснуў на патрэбную клавішу – «паўаўтаматны спуск».

Спускаліся павольна. Паверхня спакваля прыбліжалася да нас, але на самрэч то мы набліжаліся да яе… Добра відаць, як НЛА, што суправаджалі нас у палёце, ужо прымесячыліся. З іх выйшлі людзі і чакалі, калі і мы ступім на грунт.

Ледзь прыкметна модуль уздрыгнуў і застыў.

Мы на Месяцы! Ура!

Але выходзіць не спяшаліся. Нэйл Амстронг марудзіў. Нахіліўся над мікрафонам, прамовіў першыя словы:

– Х’юстан, Х’юстан, гаворыць база Спакою. Дакладваю – «Арол» сеў на Месяц роўна ў 20 гадзінаў 17 хвілінаў і 42 секунды па Грынвічу.

Пачуліся ўзбуджаныя выкрыкі, віншаванні, суцэльны радасны гул, а потым ужо спецыяліст місіі Чарльз Дзьюк адказаў узнёсла:

– Зразумеў вас, Спакой. Вы селі на Месяц, віншуем! Мы тут усе пасінелі. Цяпер мы зноў дыхаем. Выказваем вам вялікую падзяку! Ура! Вы на Месяцы! Што бачыце з модуля?

– Нас чакаюць гаспадары Месяца, выйшлі са сваіх касмалётаў.

– Што за гаспадары?

– Тыя, што суправаджалі нас…

Перад тым, як ступіць на паверхню, Эдвін і Нэйл праверылі бартавыя сістэмы, каб пераканацца ў тым,

што яны могуць у любы момант пакінуць Месяц, правялі імітацыю старта. Усе прыборы працавалі нармальна. Наклаўшы на сябе крыж, Нэйл Амстронг расчыніў дзверцы модуля. Асцярожна ступіў адной нагой на грунт. Мы чакалі, што падэшвы яго абутку ўздымуць пылоту, але таго не адбылося. Ён ступіў і другой нагой. Ужо стоячы цвёрда на месяцовай паверхні, гледзячы перад сабой, памахаў рукой тым, хто стаяў воддалеч ад яго. Людзі (ці іншапланетныя жыхары?) ў адказ памахалі яму. Кантакт?

На паверхню Месяца Нэйл ступіў 21 ліпеня 1969 года ў дзве гадзіны пяцьдзесят шэсць хвілінаў дваццаць секунд па Грынвічу. Зрабіўшы першы крок, астранаўт прамовіў:

– Гэта адзін кароткі крок для чалавека, але гіганцкі скачок для ўсяго чалавецтва!

Тыя словы пачулі не толькі мы, але і на камандным Пункце, і яго фраза разляцелася па тысячах тэлетайпаў і радыёстанцыях... Гістарычны крок, варты гісторыі і славы!

Амстронг падышоў да людзей у бліскучых скафандрах, падняў дзве рукі. Яны ж нахіліліся перад ім у паклоне.

– Ну, што, можа і мы спусцімся на паверхню? – спытаў у мяне праз пятнаццаць хвілінаў пасля выхаду Нэйла Олдрын. – Прагуляемся. А ты як без скафандра? – здзівіўся ён, як быццам упершыню ўбачыў, што я не экіпіраваны.

– А мне ён і не трэба, Эдвін, я трэніраваны.

– Ну, як ведаеш, – усміхнуўся пілот модуля, – можна і без амуніцыі...

Першым выйшаў Олдрын, я пасля яго.

Пагайдаўшыся на паверхні, нібыта выпрабоўваючы яе трываласць, ступілі адзін крок, потым другі, трэці...

Нэйл Амстронг пра нешта гаварыў з пілотамі НЛА, ківаў згодна галавой, калі яны пра нешта пыталіся ў

яго.

Падышлі і мы. Амстронг па чарзе назваў нашы імёны, а потым назваў і іх – Чан, Чун, Сын, Ант, Понт, Ынт, З’гун…

Тыя адразу знялі з сябе скафандры. Мы ўбачылі іх твары, і не здзіvіліся, – падобныя на нашыя чалавечыя, хіба з нейкім зеленцаватым адценнем.

На якой мове з імі размаўляць, праблем не было. Пачуўшы нас, на нашай мове яны нам і адказвалі. Мне – па-паляшуцку, з касманаўтамі – на ангельску, – усё проста і натуральна.

– З якой мэтай ці місіяй вы прыляцелі на Месяц? – спытаў, пэўна, галоўнейшы з іх – Чан.

– Узяць узоры глебы, каб разабрацца з тым, з чаго складаецца Месяц. Яшчэ – паставіць амерыканскі сцяг, як доказ, што мы тут былі. Установім тэлеперадатчык, правядзем сеанс сувязі, каб гледачы нашай краіны бачылі наша знаходжанне на гэтай планеце.

– І ўсё?

– Усё, – схлусіў камандзір карабля, – і праз гадзіны паўтары-дзве – у зваротны шлях.

– Вы думаеце, што гэта планета? Гэта наш касмічны карабель, якому мільярды гадоў. Мы збудавалі яго раней, чым была створана Вышнім Зямля. І мы адказныя за тое, як праходзіць жыццё на вашай Планеце. Гэта мы наладжваем ночы і дні, прылівы і адлівы, сочым, каб чалавецтва не нарабіла шмат глупстваў, не знішчыла само сябе. Вы спакон вякоў будуеце сваё жыццё па нашым календары – маладзік, сыход, поўня, ветах… Усё гэта адлюстроўваецца і адбіваецца на здароўі кожнага жыхара. І кожны з вас створаны згодна нашаму ўяўленню, жывяце згодна нашай праграмы, але аддаючы адначасова праз фізічную і духоўную працу права свабоды, імкнення да агульнай дабрыні і лагоды. Больш мы вам нічога не

можам пакуль сказаць.

– І за гэта вам дзякуй. Гэтым кіруемся і будзем кіравацца і мы, – адказаў Нэйл, – ды паможа нам Бог.

– Спадзяемся на тое.

Неўздалёк ад нас па нябачнай дарозе праляцела ці нячутна пракацілася незразумелае тэхнічнае дзіва. Было яно доўгае, мо з кіламетр, круглае, як сігара, а па баках свяціліся і міргалі залёныя агеньчыкі. Наверсе, пасярэдзіне «сігары», з роўнымі прамежкамі часу, пульсаваў чырвоны сігнал. Дзіва было падобнае на суцэльны вагон, але без цягніка. «Вагон» як нечакана вынырнуў з глыбу, гэтак жа бязгучна заглыбіўся ў грунт.

– Займайцеся сваімі эксперыментамі, – паглядзеў на Нэйла Ынт, злёгку нахіліўся ў паклоне. – Будзеце адлятаць, мы зноў правядзем вас, каб не было нечаканак. І вось што яшчэ, дарагі Нэйл. Мы не хочам, каб вы, ці хто іншы, зноў прыляталі сюды. Адзін ваш палёт наносіць вялікую шкоду космасу: цяжка пазбавіцца ад вашага бруду. Я маю на ўвазе паліва, якім вы карыстаецеся. Праз шмат гадоў, калі вы займееце экалагічную тэхніку, – тады мы будзе рады прыняць вас. І не толькі прыняць, а сумесна займацца справамі, якія патрабуе ад нас Касмічны Карабель. На Зямлі ёсць адзін чалавек, які прыдумаў, як падняцца ў космас без ракеты. Ён абверг ідэю стварэння шматступенчатых ракетаў як ліцьвіна Казіміра Семяновіча, так і Канстанціна Цыялкоўскага – расіяніна. Прыдумаў «кола вакол зямлі», пры дапамозе якога можна падняцца ў беспаветраную прастору. Вось з таго «кола» мы маглі б забіраць зямлян і яны б змаглі аказаць дапамогу нам у працы. Але для таго трэба, каб усе краіны па экватары ўключыліся ў пабудову такога безракетнага прыстасавання…

– А хто такі вучоны ці вынаходнік, пра якога ты гаворыш, Ынт?

– Анатоль Юніцкі, ліцвін. Яго імя з цягам часу

праславіцца на Зямлі і ў Космасе.

– Зразумеў, Ынт, прымем твае парады і прапановы да ведама. І пра вучонага Юніцкага даведаемся.

– Яшчэ табе да ведама табе вядома, нашу сустрэчу тут на зямлі засакрэцілі на сумеснай Радзе з зямлянамі. Супраць гэтай сустрэчы выказаліся савецкі міністр Андрэй Грамыка і амерыканскі прэзідэнт Рычард Ніксан. Таму наступныя ваяжы да нас, калі яны будуць наладжаны, скончацца трагічна. Альбо мы забярэм вас да сябе, як і забралі першага касманаўта камуністычнай краіны… Альбо…

– Дзякуй за папярэджанне – спадзяюся, што чалавецтва не забудзецца на яго… Іншапланецяне – папярэднікі нашы, – нашчадкі? – зніклі.

Нэйл і Эдвін размясцілі прыборы, замацавалі штатывы з тэлевізійнай камерай. І тады ўжо на зямлі людзі ўбачылі, як мы смешна перасоўваліся па планеце – з падскокамі, як быццам у дзяцінстве, асядлаўшы дручок, імітывалі коніка… Выцягнуўшы з пластмасавай тубы амерыканскі сцяг, устанавілі яго на флагштоку. Сцяг, выпрамляючыся, зрабіўся як «жывы», было ўражанне, што на яго падзьмуў вецер. Гэта потым і будуць адзначаць скептыкі, задаючыся пытаннем – адкуль на Месяцы мог з’явіцца вецер?

Першапачаткова НАСА прапаноўвала замацаваць на Месяцы сцяг ААН, але Кангрэс ЗША не падтрымаў гэтага. Таму Амстронг задаволіўся адным толькі нацыянальным сцягам. Я, калі Амстронг адвярнуўся, прыклеіў да яго і свой сцяжок – знізу, і здалёку ён выглядаў як кропля крыві на белым полі, і быў амаль незаўважны…

А потым на фоне сцяга, абняўшыся з Эдвінам, Нэйл вёў рэпартаж для зямлянаў і персанальна для прэзідэнта Ніксана. Я ж стаяў збоку, не хочучы, каб мяне зафіксавала камера – мяне ж няма, я не існую для зямлянаў, я толькі прывід…

Камандзір «Апалона» ўвагнаў у грунт прэнт з таблічкай: «Тут людзі з планеты Зямля упершыню ступілі на месяц. Ліпень 1969 года новай эры. Мы прыйшлі з мірам ад імя ўсяго Чалавецтва».

Мяне папрасілі адысці на значную адлегласць – да «Апалона». Яны ўсё ж рашылі здзесніць прапанову-эксперымент Пентагона: зрабіць ядзерны мінівыбух на паверхні планеты, на якой, як вядома, не было атмасферы.

Выбуху, на шчасце, не адбылося. Раз, і другі, і трэці спрабавалі астранаўты паўтарыць – безвынікова. Не маглі зразумець, чаму. Гэта потым ужо, як будзе разбірацца з правалам экспертная брыгада НАСА-Пентагон, знайшлі прычыну. А яна была банальная – не спрацаваў кіслародны бачок. На зямлі тысячы разоў правяралі-пераправяралі – ніякіх зрываў, а на Месяцы… А на Месяцы я ім “падсунуў свінню”,выпусціўшы той кісларод вонкі.

Я паспеў паставіць мальберт на цвёрды выступ, набраў пэндзлем выціснутую з цюбікаў фарбу – белую, блакітную і жоўтую – і зрабіць накіды абрысаў Зямлі, якая прасвечвалася праз блакіт неба. За паўгадзіны, што адвялі для мяне астранаўты, я зрабіў дзевяць малюнкаў.

– Ну, што нашая місія на Месяцы скончылася, – у апошні раз паглядзеў у аб’ектыў тэлекамеры Нэйл, – мы развітваемся з гэтай загадкавай планетай, кажам: «Да сустрэчы на Зямлі!».

Абняўшыся, астранаўты памахалі зямлянам рукамі.

Запабягаючы наперад, хачу дадаць колькі слоў да касмічнай тэмы. Як казаў Анатас, чалавек істота упёртая і непрадказальная. Яго папярэджваюць, просяць, умольваюць не рабіць глупства… Памагатыя Джорджа Буша не паслухаліся папярэджання прадстаўнікоў Касмічнага Карабля пра тое, каб людзі на доўгі час забыліся пра Месяц. Бушаўцы тайна распрацавалі праект «вяртання» амерыканцаў на Месяц

пад кодавай праграмай «Constellation». Запланавалі падарожжа на месяц у 2020 годзе. Для гэтай мэты стварылі новы карабель “Orion”, які падменіць шатлы, ракету-насіцель “Ares” і месяцавы модуль “Altair”…

Больш таго – Кітай і Індыя захварэлі “касмічным свербам”, свае грандыёзныя праекты дэманструюць чалавецтву.

Ды нічога з таго не магло атрымацца і не атрымаецца. Бо кіраванне гэтым праектам у руках уладальнікаў Касмічнага Карабля…

Прызнаюся: зразумеўшы, што я, як будучы жыхар “Алкепа”, валодаю тэхнікай і ўменнем адпраўляцца ў любы час, перад тым, як выбавіцца з палону чараў Заказчыка, адправіўся і яшчэ ў адно падарожжа – у 2999 год. Чаму менавіта ў гэты? Сам не ведаў. Мусіць, таму, што гэта магічны год. Калі тры “шасцёркі” перакруціліся і сталі “дзевяткамі”.

Нічога добрага я там не ўбачыў, – тэхніка, тэхніка, а духоўна мы да той тэхнікі яшчэ не дараслі. Пераканаўся, што ўсё ж чалавека разумна-дурнога на Касмічны Карабель не пусцілі, – як і абяцалі першым астранаўтам.

Прачытаў у адной з амерыканскіх газет, што яшчэ ў 1963 годзе Джон Кенэдзі напісаў адзін ліст у ЦРУ, а другі – у нацыянальнае аэракасмічнае агенства NASA. Гэта было роўна за дзесяць дзён да яго гібелі – ад кулі невядомага забойцы. Кенэдзі патрабаваў расскарэціць яму праўду пра НЛА. Хацеў паказаць копіі дакументаў прадстаўнікам СССР, каб даказаць, што гэта не яны лятаюць так часта над тэрыторяй іх краіны, нават выказаў жаданне супрацоўнічаць з лагерам сацыялізма ў гэтай тэме. Уфолагі расцанілі тое як доказ таго, што амерыканскага лідэра забілі людзі, якія не жадалі, каб праўда аб прышэльцах стала вядома …

Каб хацеў, то я асабіста дакапаўся б да той трагедыі, даведаўся б, хто паслаў кулю ў пэзідэнта, – але маё жаданне абмяжоўвалася толькі адным годам і часам.

Мо калі і надумаюся злётаць у дзень 12 лістапада 1963 года, калі Джон пісаў тыя лісты, але пакуль мяне той факт не вельмі прыцягвае.

Олдрын шпацыраваў і выконваў належную працу каля паўтары гадзінаў, Амстронг значна болей – дзве гадзіны і дзесяць хвілінаў. На сто дваццаць пятай гадзіне падарожжа і дваццаць другой гадзіне знаходжання на Месяцы, месячны модуль удала стартаваў з паверхні адзінага спадарожніка Зямлі.

Перад гэтым я пакінуў «Апалон», перайшоў без праблемаў у сваю «алкепаўскую» каюту. Адтуль ужо назіраў па тэлевізары, што адбылося далей з астранаўтамі… Касмічны карабель суправаджалі ў тым жа складзе НЛА, ляцелі да тае пары, пакуль астранаўты не пакінулі карабель. Пасля гэтага растварыліся ў паветры, зніклі, як і тады, з’явіўшыся ніадкуль…

Экіпаж апусціўся на ваду прыкладна праз сто дзевяноста пяць гадзінаў пасля пачатку місіі. Іх падабраў амерыканскі авіяносец. А трынаццатага жніўня 1969 года, пасля таго, як астранаўты прайшлі каранцін і адпачылі, былі наладжаны каралеўскія ўшанаванні астранаўтаў у Нью-Ёрку, Чыкага і Лос-Анжэлесе. Траіх астранаўтаў сустракалі з такой жа помпай і ўрачыстасцямі, як і ў СССР першага касманаўта Юры Гагарына…

Мяне сярод іх не было. Але я не шкадаваў пра тое. Мяне ўсцешвала, што я першы з ліцвінскай краіны пабываў разам з імі на Касмічным Караблі – Месяцы, што побач з амерыканскім сцягам замацаваў і свой – бел-чырвона-белы маленькі-маленькі сцяжок…

……………………………………………………………

Да слова сказаць, Анатас Алкепаў аднёсся да майго падарожжа на Месяц спакойна, нават пахваліў. Сказаў, што гэта толькі пачатак маёй дзейнасці па выяўленні страчаных старонак гісторыі… Дадаў, што гэта толькі

«семкі» у параўнанні з тым, што я ўведаю ў мінулых тысячагоддзях. Бо лётаць у мінулае цікавей, чым у будучае…

10.

Прачнуўся, пакінуў адразу ложак. І нечакана для самога сябе заспяваў.

Спяваў напаўголаса, і быццам бы не сваім голасам, як нехта іншы тое рабіў замест мяне:

Толькі ў сэрцы трывожным пачую
за краіну радзімую жах, –
успомню Вострую Браму сьвятую
і ваякаў на грозных канях…

Радасна адзначаў пра сябе, што ўсё складваецца, здаецца, добра, так, як і павінна… А што павінна, таго не мінеш, – так, здаецца, мовілі мудрацы?

Завязаў на шыі кашыміравы шаўковы шалік, выраблены некалі слуцкімі ткачыхамі. Пагаліўся, памыўся, прывёў сябе ў належны стан. А чым заняцца да вечара, не ведаў, бо шмат чаго жадаў…

Хацелася і пакупацца ў салёным халодным моры. У тым, якое мне паказваў капітан, ды згуляць з прыгожымі паненкамі ў валейбол, палюбавацца іх пругкімі маладымі грудзьмі, ды запрасіць якую на шпацыр…

Але адразу абсек сябе. Добра яшчэ, калі Яніна не чуе маіх дурасьлівых думак, а то і ад яе наслухаўся б папрокаў-кпінаў…

Нехта адабральна хіхікаў за маёй спіной. Але не спужаўся, бо ведаў, хто сачыў за мною, хто кіраваў і скіроўваў мае дзеянні і ўчынкі… Ніякіх сігналаў і слоў у адказ – як і дамаўляліся.

Зірнуў яшчэ раз у люстэрка. Адзначыў, што твар мой

амаль абыякавы. Думкава загадаў сабе: “Так трымаць!”, – і пакінуў свой пакой.

Успомнілася чамусьці Жана. З ёю нават і не пагаварыў, як след, не папрасіў даравання за ўсё...

Ішоў, а куды ішоў, не ведаў...

Як і не ведаў, што чакала мяне наперадзе. Але я нават і думкі не дапускаў, што можа ўсё адбыцца не так, як меркаваў, як хацеў...

Яніна чакала мяне на прасторным калідоры. Стаяла і ўсміхалася:

– Вы гатовы да прэзентацыі, шаноўны спадар – галоўны мастак Антон?

– А ўжэ ж, я ж не магу адмовіцца ад запрашэння нашага дарагога капітана Нэма. Вядзі мяне, бо я ніводнага разу не быў у той зале, дзе будзе наладжана дзейства, шабаш, як ён кажа!

Прамовіў гучна, недзе і весела, стараючыся прытрымлівацца свайго бесклапотнага настрою, з якім і пачаў паход. Сітуацыя таго вымагала.

Яніна ў тым жа адзенні, што і кожны дзень, хіба на белую сваю блузку прычапіла маленькую брожачку – чырвоненькую сунічку. А ў мяне на шыі тоненькі шаўковы шарфік, – у мяне “прастуджана горла”.

– Пайшлі, – прамовіла спадарожніца, – праз нейкі час пачынаецца ўрачыстасць, і Анатас прасіў нас не спазняцца.

– Не спазняцца? – вырвалася ў мяне нечакана. – Капітан Нэма казаў, што тут ніхто ніколі і нікуды не спазняецца. Адступае ад сваіх прынцыпаў-правілаў?

– Не, не адступае, – уступілася яна за Алкепава. – Такое праходзіць рэгулярна. Раз у тысячу гадоў. Вось сёння такая нагода. Урачыстая нагода. У твой гонар. Ён так стараецца дагадзіць табе. Толькі не разумею, чаму?

– І я не ведаю, хоць забі мяне.

Яніна, як вопытны гід, вяла мяне па асветленых калідорах. Абцасікі туфляў нячутна ступалі па мяккім кіліме.

Калі выйшлі на больш прасторны калідор, ўбачылі, што па ім ішлі, амаль беглі, спяшаючыся, людзі.

Былі яны розных узростаў.

Розных стагоддзяў.

З розных краінаў.

Абыякавыя твары, пагляды як у вар’ятаў. І як толькі Алкепаву ўдалося іх аб’яднаць такую бястварную масу?

Мы выходзілі з калідора ў калідор, з завулка ў завулак. Кожны раз наш шлях шырыўся і шырыўся, і столь падымалася вышэй і вышэй… Уражанне, што мы недзе на тлумнай карнавальнай вуліцы Барселоны ці Буэнас-Айрэса, пад час нейкага вялізнага фэста…

Нас пачалі ўжо сціскаць з розных бакоў, і мы ледзьве не згубіліся, расчапіўшы рукі. Але цудам утрымаліся, і потым ужо стараліся рухацца неяк асобна ад агульнага рэчышча, хаця нам тое ўдавалася з вялікімі намаганнямі…

Дзіўным было тое, што ўсе ўдзельнікі гэтага бязмежнага натоўпу былі халодныя, бы лёд, і – безжыццёвыя. А мы з Янінаю падобныя на чалюскінцаў, заціснутых глыбамі-ільдзінамі. Прадыхнуць немагчыма. Нейкі вярзіла, пад тры метры ростам, паспрабаваў уклініцца між намі, адпіхнуць маю спадарожніцу …

Нешта закрычала ад страху Яніна, выдаўжыўшы ў мой бок рукі, з усіх сілаў цягнуўся да яе і я. Але ўсё было дарэмным, у нас не ставала сілы супрацьстаяць гэтай вар’яцкай плыні, гэтай безаблічнай масе…

Бачыў, як, знепрытомнеўшы, асела на падлогу Яніна. Я памкнуўся, адштурхоўваючы ў розныя бакі ледзяныя

глыбы, да яе. Падбег, падняў з падлогі…

А потым людзей стала меней. Яны пачалі расцякацца, уліvацца вузкімі раўчакамі ў розныя дзверы.

Адышлі ўбок, каб аддыхацца, прыхінуліся да сцяны.

– Цяпер – пара, – прамовіла мая гід, і першай, вызваліўшы руку, пайшла-паспяшалася следам за апошнімі са спадарожнікаў.

Падышлі да вялізнай праёміны, убачылі белыя, расчыненыя насцеж, дзверы. Пераступілі парог і апынуліся ў нейкім іншым і незнаёмым асяродку. Чулася слабая людская гамана, дзынканне відэльцаў ці лыжак аб сподкі, бульканне напояў, якія налівалі ў фужэры ці куфлі… Закувала зязюля – пракукавала тры разы і змоўкла, папярхнуўшыся. Недзе над намі па сухім дрэве пачаў дзяўбсці дзяцел, адбіваючы некаму “марзянку”…

Ішлі паўз калоны і ствалы дрэваў, чапляючыся за сухія галіны, Альшанская аб патырчаку парвала на плячы блузу. Я ж разадраў да крыві шчаку.

Нечакана перад намі распрасцёрлася вялізная паляна ці поле з дрэвамі і кустамі, пабудовамі з бліскучымі шпілямі. Радавала вока блакітнае неба з белымі воблакамі, запрашалі крочыць далей мармуровыя прыступкі, якія вялі ўніз, да людзей-нелюдзяў на бясконцых лавах за шырокімі сталамі, з прысмакамі і напоямі, зелянінай і гароднінай, ялавічынай і свінінай, – рай дый годзе!

На чале вялізнага стала, накрытага белым, у квяты, абрусам, сядзеў Камандор. Размаўляў з кімсьці ў генеральскай форме пазамінулага стагоддзя, размахваў рукамі, рагатаў. Сядзеў ён да нас спіной. Рагаталі і смяяліся ўсе, быццам бралі прыклад са свайго патрона. Усім было весела.

На нейкі момант спыніліся, не ведаючы, што рабіць – ісці ў залу, да ўсіх, ці чакаць, што скажа Нэма.

Пераглянуліся з Янінай, маўчалі.

– А вось і наш галоўны мастак з’явіўся! – нечакана павярнуўся Камандор у наш бок. – Павітаем яго! Гэта новы сябра нашай планеты, нашага таварыства і супольнасці “Трох груш” – Антон Клімовіч!

Пачуліся апладысменты, і усе, каго я бачыў у першых радах , і на далёкіх, якія знаходзіліся за сотню метраў, за кіламетр, за тысячу кіламетраў, – паўставалі з месцаў і білі ў ладкі.

– Вітаем! Вітаем!

Недзе збоку, за спіной, зайгралі мажорны туш, мінорна зазвінелі медныя талеркі.

– Не стой, у нагах праўды няма! – павярнуўся да мяне капітан.

Яніна зірнула на Анатаса, гучна прамовіла, што выканала яго даручэнне. Ён удзячна кіўнуў галавой. Пайшла і падсела да Паўла і Жанеты.

Анатас паказаў мне на крэсла побач з сабою:

– Сядай, дружа! Адчувай сябе, як дома, але не забывай, што ты пакуль у гасцях. Жартую, жартую. Бачыш, колькі народу прыйшло павіншаваць цябе з уступленнем у наш Саюз? Увесь зямны шар каля тваіх ног.

Люцыфер устаў, выпраміўся за сталом. Кінуў пільны позірк у бясконцую залу. Трымаючы ў руцэ фужэр з чырвоным напіткам – вiном? – гучна, як з перакатамі грому на небе, загаварыў:

– Сябры мае! Я рады, што мы зноў, праз тысячу гадоў, сабраліся разам. Сёння наш галоўны мастак прэзентуе мой партрэт, над якім працаваў некалькі гадоў, патраціў шмат сілаў і энергіі. Таму сёння ў нас свята з нагоды дзвюх падзей. Першае – вы павінны пацвердзіць геніяльнасць аўтара партрэта-іконы, а другое – прыняць на борт “Алкепа” новага жыхара, майго лепшага сябра,

майго першага намесніка, які мае права выконваць, калі тое трэба, часова мае абавязкі, – Антона Клімовіча!

Зноў загучалі воплескі, на многія тысячы і тысячы кіламетраў панеслася рэха. То была ў Сатаны такая актавая зала, ці ўсе сабраліся пад адкрытым небам? Сонца не бачна, але зверху люстравалася зыркае святло.

Нэма-Фюрэр-Дыктатар доўга гаварыў аб маіх мастацкіх здольнасцях, пра тое, што я геніяльны мастак будучыні, і толькі пагэтаму мне ён даручыў намаляваць яго партрэт – абраз. Дадаваў пры гэтым, што я выдатна справіўся з гэтым.

Выступаў як на нейкім форуме ці мітынгу. На ім – той жа капялюш, той жа шэры касцюм, той жа тоненькі нязменны вужыны гальштук.

– А што ў цябе на шыі? – нечакана перапыніўся і насцярожана спытаў у мяне Анатас Алкепаў, дапытліва скіраваўшы позірк на мой жоўты шалік.

– Ды ангіна, хай на яе трасца, ніяк ад яе не пазбаўлюся, – прахрыпеў я, кашлянуў нават.

– У нас тут ніхто і ніколі не хварэе, – не паверыў капітан Нэма. – Дзіўна мне чуць пра тваю хваробу, дарагі мой Антон!

– У мяне яна яшчэ адтуль, з Нававеліцы, хранічная – дактары не вылечылі. Савецкая медыцына. Ангіна дала ўскладненне на ныркі. У мяне яшчэ і піеланефрыт…

– Ого, з якім ты “букетам” з’явіўся да нас! Вашая медыцына, скажу табе, не лечыць, а калечыць, – згадзіўся ён, ужо лагодна паглядаючы на мяне. – Ладна, вылечым цябе. За адным са сталоў сядзіць эскулап медыцыны – Гіпакрат. Ён усё ўмее лячыць. Антоне, браце мой любы, давай вып’ем за сённяшнюю падзею. Бачыш, колькі ў нас тут народу? Вось і паспрабуй, палічы…

Ён адкаркаваў бутэльку таго ж, знаёмага, каньяку –

“Alkep”, паразліваў не па чарачках, а па фужэрах:

– Сябры мае! Члены маёй вялікай сям’і! Я звяртаюся да вас, хто разумее мяне, хто ведае мяне, хто адмаўляе вучэнне Саваофа і Хрыста, а верыць толькі ў мяне… Давайце вып’ем за новага нашага сябра! І пасля гэтага я вам пакажу маю ікону, якую ён намаляваў.

Усе паслухаліся яго закліку, прыкладаліся да фужэраў.

На мяне глядзелі Жана і Павел – усміхаліся, Яніна нешта шаптала Жане на вуха…

– А цяпер унясіце мой партрэт! – загадаў капітан Нэма.

Расчыніліся дзверы. Адтуль выйшла двое рабочых у сініх камбінезонах з маёй шматгадовай працай, прыкрытай шэрай паркалёвай тканінай. Паставілі на высокі памост, на прыгатаваную загадзя прыстаўку, прыхінулі да сцяны.

– Дзякую, – кіўнуў Анатас ім галавой, паглядзеў на мяне, парапанаваў: – А цяпер табе слова – прадстаўляй сваю работу! А чаго ж не выпіў, Антон?

– Во пахвалюся сваёй працай – потым хоць бутэльку твайго каньяку выхлябаю. Нап’юся сёння, як казаў мой дзед Ян, у дрызіну, да смерці.

– У нас тут, на “Алкепе”, і смерці няма, бо ніхто не памірае, як і ніхто не нараджаецца, – усміхаўся капітан. – І могілак, і хаўтураў няма – толькі радасць і весялосць. Так, чакаем ад цябе, дарагі Антон, дэманструй сваю працу!

Я падняўся з крэсла, падышоў да палатна. Нейкі момант вагаўся.

– Госпадзе, пазбаў мяне ад д’ябла! – прашаптаў я малітву, адвярнуўшыся ад усіх, перахрысціўся, гледзячы ў неба. – Вызвалі мяне, грэшнага, з гэтай цямніцы! Памажы, Божа!..

І толькі пасля гэтага павольна ссунуў тканіну з

партрэта.

Яна спаўзла на падлогу. Зала, убачыўшы “ікону”, ахнула, загула, зарычэла і – заапладзіравала:

– Слава Анатасу! Слава капітану “Алкепа”!

– Няхай жыве “Алкеп”!

– Слава! Слава! Слава-ааа-ааа-ааа!..

І тут наступіла пара майго здзіўлення і ўзрушання. Партрэт маляваў быццам і я, і ў той жа час – не я. І то быў і не партрэт зусім, а нешта падобнае і блізкае да святой іконы. Толькі на той іконе, на тым абразе, быў намаляваны Сатана-Люцыфер. І быў ён у залатым акладзе, – золата вакол яго аж зіхацела, пералівалася. Твар свяціўся. Ён хітра паглядаў з абраза на нас, як усё роўна прымушаў паверыць, што сапраўды святы. Ды не толькі святы, а амаль Бог – Іісус Хрыстос.

Зала ўхвальна крычала:

– Слава Анатасу! Слава капітану “Алкепа”! Ён – наш Бог, і толькі яму мы будзем пакланяцца!

На мяне са слабай усмешкай паглядаў Сатана. Чакаў маёй рэакцыі на такую неспадзяванку. Мусіць, думаў, што пакрыўджуся з-за яго ўнёску у стварэнне іконы – усяго некалькі мазкоў. І калі паспеў? Сам, ці даручыў каму?

– Ты здзіўлены, Антон? Ты ж хацеў наведаць царкву? Дык ты і знаходзішся ў царкве, у святым храме. І мо не верыш, што я і ёсць Хрыстос, Які абяцаў вярнуцца на зямлю? Я вярнуўся, Антон! Табе трэба доказы?

Я маўчаў. Глядзеў на яго, наліваўся цвёрдасцю і сілай.

“Во калі ён рашыў даць мне магчымасць памаліцца, – падумаў пра сябе, – але ці храм гэта? Гэта ж пеклацён Сатаны! І Сатана ўсядзецца на трон?!”

– Хрыстос тварыў цуды, і вы ўсе верылі ў тое. Я таксама

зраблю цуд, каб ты паверыў, што я ўсемагутны. Глядзі, людзі ёсць, сядзяць перад намі? А я цяпер скажу ім: “Знікніце!”. Дзе яны?

І ўсе сапраўды зніклі. І Яніна знікла разам з усімі Але я не падзівіўся яго цуду, хаця дрыготкі халадок прабег па ўсім целе.

– Вунь, далёка ад нас, высокая гара. Гара ніколі не рухаецца. А я загадаю ёй, каб яна падышла да цябе. Гара, стань каля майго мастака, прыйдзі! Раскрый яму вочы, бо ён сляпы, не бачыць пакуль што далей свайго носу!..

Нешта затрашчала, завішчэла, завіхурыла. Падалі дрэвы і дамы, і на нас насоўвалася гара, зносячы ўсё на сваім шляху. Я ўжо хацеў адступіць, каб яна і мяне не сцёрла, але гара нечакана спынілася – у кроку ад мяне.

– Што яшчэ табе паказаць, Антон? Якія цуды пераканаюць цябе, што я – Хрыстос, і што мы знаходзімся ў храме? Верыш цяпер?

– Цяжка не паверыць, капітан Нэма! Вярні ўсіх назад.

– Добра. Вярніцеся на свае месцы!

Праз імгненне зноў пачуліся ўзбуджаныя галасы, размовы.

– Ты прыйшоў за дабраслаўленнем, Антон? Я даю табе яго! Можаш заставацца ў гэтым царстве і быць шчаслівым. Дабраслаўляю! Калі грамада дасць згоду, то сёння ты станеш сябрам царства “Трох груш”, і ты сам сабе паставіш такую метку-пячатку за левым вухам. Бласлаўляю, Антон!

Калі ўзбуджанне пачало аціхаць, Люцыфер падняўся з крэсла, запытаўся ў залы:

– А цяпер самы галоўны момант. Увага! Скажыце, шаноўныя сябры, а ці падобны я на самога сябе? Ці падобны я на Ісуса Хрыста? Ці не дарэмна я плаціў Антону самы высокі ганарар у свеце, каб ён стварыў

ідэальны абраз сучаснага Іісуса Хрыста?

Аказалася, што на кожным століку знаходзіўся плоскі і тонкі, як ліст ватманскай паперы, тэлевізар, вісеў ён і ў паветры. А перад кожным на стале, у сподачках, ляжала па тры грушы.

Людзі доўга ўглядаліся, крытычна ацэньвалі зробленае мною, а потым пачалі крычаць:

– Падобны!..

– І падобны, і непадобны... Выдатны абраз нашага Хрыста. Цяпер ён не Анатас, а Іісус Хрыстос! Хрыстос!..

Капітан падняў руку – прасіў увагі.

– Скажыце, сябры мае, хто ваш Бог?

Дзікі роў праляцеў, падалося над Сусветам:

– Та наш Бог. Ты!

– А Іягова? Іешуа?

– Ты вышэй Іяговы! Вышэй Іісуса Назараніна! Ты вышэй!..

– Дзякую, сябры мае алкепаўцы, дзякую!

Падняў руку і я:

– Сябры мае! Вы правільна далі сваю ацэнку – Анатас ці Хрыстос падобны на самога сябе, і непадобны. А каб ён быў сапраўды падобны на сябе, мне трэба толькі адзін узмах пэндзля. Я магу тое зрабіць пры вас, калі мне дазволіць капітан нашага “Алкепа”, – прама цяпер.

Усе гулі адно і тое ж слова:

– Да-зволь, да-зво-оооль!..

Анатас паблажліва, пацісnуў плячыма:

– Калі ты так хочаш, Антон, то – калі ласка! Дзейнічай!

Але ты сам сказаў – адзін узмах.

– Добра. Толькі адзін!

– Яніна, – пашукаў ён позіркам афіцыянтку-памочніцу, – прынясі нашаму паважанаму мастаку ўсё неабходнае...

Яніна паднялася на ўзвышак. Стала побач са мною. Падала мне пэндзлі, чамаданчык з фарбамі. Я дастаў толькі адзін цюбік, на якой напісана – “сажа чорная, апаленая”...

Алкепаў з непадробленай цікаўнасцю назіраў за маімі рухамі і рукамі.

Я выціснуў з цюбіка чорную фарбу, добра перамяшаў. Потым двума пэндзлямі зачарпнуў яе, зафіксаваў рукі ў растапырку так, каб адлегласць паміж імі супадала з шырынёй капелюша на партрэце.

Падышоў да палатна. Нейкі момант углядаўся ў твар капітана, як усё роўна набіраўся рашучасці. Левай рукой садраў з іконы залатое абрамленне і кінуў на падлогу. Партрэт стаў зноў такім, якім я яго і зрабіў.

І... прыставіўшы каланковыя пэндзлі, складзеныя крыжападобна, да капелюша, над брылём – вышэй ілба, – імгненна і рэзка прачырыў уверх дзве чорныя сагнутыя лініі.

Атрымаліся... рогі.

– А цяпер падобны?!? – крыкнуў я ў залу, і рэха паскакала па радах і галовах жыхароў алкепаўскай вязніцы. – Падобны?

Напачатку Анатас нічога не зразумеў, нахмурыўся толькі. Ухапіўся за горла, – як яго нешта нябачнае здушыла. І ў той жа момант, ажыў на яго галаве капялюш. Па ім пачалі поўзаць, адна па адной, шэрыя гадзюкі. І гальштук ажыў, пачаў закручвацца на шыі... Твар ў Анатаса перакрывіўся, счарнеў, пакрыўся чорнай шчэццю, злавесным чырвона-зялёным агнём успыхнулі вочы...

Вялізнымі літарамі я напісаў-падпісаў знізу – ALKEP – ANATAS.

І хутка перавярнуў па гарызанталі партрэт.

І тады чыталіся, ўжо ў адваротным парадку:

– SATANA – PEKLA.

Алкепаў, хістаючыся, рушыў у мой бок. Хапаўся рукой за паветра, каб не ўпасці, стараўся дацягнуцца да шыі, каб схапіць і здушыць маё горла.

Твар яго зрабіўся балотна-іржавым. Потым перакасіўся, пасінеў – і тут жа пачаў пакрывацца чорнай шчэццю, чырвона-зялёна-жоўтым агнём пагрозліва ўспыхнулі вочы… Ён зноў пахіснуўся… Схапіўся за горла, спрабуючы вызваліць вужыную ўдаўку. Але яму не ўдавалася тое зрабіць – пачаў задыхацца.

Падбеглі да мяне Павел і Жана – сталі паміж мной і д’яблам.

І тады я сарваў са сваёй грудзі жоўты шалік. На грудзях успыхнуў, зазіхацеў, пераліваючыся зыркай вясёлкай, срэбны крыжык.

Сатана спыніўся, – як хто нябачны ўдарыў яго па твары і адштурхнуў ад мяне.

Узяўшы маленькі абразок, скіраваў яго на Анатаса. І ён цудадзейна павялічыўся, – ярка, да болю ў вачах, успыхнуў дабрадзейны агонь і асляпіў жыхароў алкепаўскага пекла і самога сатану. Адштурхваў усіх, хто імкнуўся наблізіцца да мяне, забіць. І д’ябал акамянеў, аслупянеў…

Твар яго ўжо не пазнаць, то і не твар ужо быў, а нешта няўцямнае і страшнае: перакошанае, з вылупленымі вачыма, якія выпаўзалі з вачніц… Ногі пачалі слізгаць па мармуровай падлозе – ён, аказваецца, быў ужо без абутку, стаяў на капытах…

Гадзюкі поўзалі па спіне, па твары, па грудзях, абвівалі

шыю, – шыпелі, цыкалі атрутнымі джаламі...

Усе паўскоквалі з месцаў, рынуліся на мяне. Напіралі, адпіхваючы адзін аднаго, імкнуліся ў наш бок – махалі кулакамі, пагражалі, імкнучыся знішчыць нас ...

Бедлам, хаос пекла ўзмацняўся. Пагрозліва нешта загуло над намі, нейкая вялізная пачвара, апусціўшы галаву, раскрыла вогненную пашчу, прагнучы праглынуць нас, зарычэла пагрозліва і голасна. Можа гэта было тое самае страшыдла, што хацела запалохаць некалі прарока Данііла?

Незлічоная маса пасяленцаў фрэгата напірала мацней і мацней. Але іх націск удавалася стрымліваць Паўлу і Жане. Адкуль у іх была такая сіла і моц, я не ведаў. Мне падалося, што побач з імі стаяў і Хурс. Паміж намі і жыхарамі пекла паўстала высокая празрыстая, ці не са шкла, сцяна.

А звярына аб’явілася цалкам і стала бачнай – шматрукая, шматгаловая. Вочы чырвоныя, клыкі белыя і крывыя. Вось-вось дацягнецца да нас... Але ўдарылася ў празрыстую сцяну, з пашчы вырваўся агонь і адскочыў назад. Не пыса, ні рогі звярыны не маглі прабіць ахоўную агароджу.

Алкепаўцы збіваліся ў кучу, напаўзалі ўжо адзін на аднаго, падымаліся па скалечаных і растаптаных целах, грувасцячыся усё вышэй і вышэй, – хадзілі па акрываўленых галовах. Ніхто не мог вырвацца з гэтай страшнай чавільні... Вялізная чорна-бардовая калюжына распаўзалася па падлозе...

Я зноў выставіў паперадзе сябе і крыж, і абразок. Здрыганулася ўсё навокал, захісталася...

А потым стала цёмна-цёмна. Як быццам у пекле нехта адключыў святло. Мы апынуліся ў суцэльнай цемры.

– Яніна, ты дзе?!

– Тут, – ухапілася яна за маю руку, – побач з табой...

Успыхнула ці то маланка, ці то адбылося кароткае замыканне на лініі электраперадачы, – і на момант шыпячай электразваркай асвяціла ўсіх...

А потым і пярун разарваўся ў вышыні, – грымнула, што аж заклала вушы, і белая пуга аднекуль зверху дацягнулася да стала, за якім сядзеў мой заказчык... Загарэліся і стол, і сам сатана... Зашыпеў, як падсмажаны, паваліўся на падлогу, пачаў дрыгаць нагамі, соваць капытамі па мармуровай падлозе… Па наваколлю панёсся невыносны смурод – аж званітавала...

І яшчэ раз ударыў пярун. Яго блакітна-жоўтая страла скіравалася ў залу, у тых, хто нядаўна крычаў незадаволена, махаў кулакамі, пагражаючы сатанінскай карай...

Я прытуліў да сябе Яніну...

Мы абняліся, абвілі, як хмелем адно аднаго рукамі, чакалі развязкі...

– Памажы нам, Божа!

11.

Тое, што адбывалася далей, нельга ні вытлумачыць і растлумачыць. Мы адчувалі адно аднаго, але не ведалі, што з намі адбывалася – жывыя мы хоць ці не.

Нас кружыла, віхурыла, некуды несла з невядомай хуткасцю – мо і шпарчэй за светлавую. Мы не маглі нават расплюшчыць вочы, каб хоць нешта ўбачыць – хоць бы саміх сябе; здранцвелы, акамянелы, невядомы страх скаваў нашы душы, думкі і целы… Не ведалі – ці то мы падалі-апускаліся зноў у апраметную, ці то невядомая сіла падымала нас увысь. І – дзіўна, – адразу перасталі адчуваць страх, – з кожным імгненнем да нас вярталіся палёгка і радасць…

Мусіць, касманаўты адчуваюць нешта падобнае?..

Нешта крычала ля майго вуха Яніна. Крычаў, здаецца, і я. Здагадваліся, спадзяваліся, што перажываем сваё другое нараджэнне, – якое па ліку?

Невядома колькі часу мы кружлялі ў бязважкасці...

Потым адчулі невыносную гарачыню, нават спякоту. Як быццам заляцелі ў мартэнаўскую печ, ці падляцелі да сонца...

Упалі на нешта мяккае і гарачае. Апусціліся плаўна, быццам упалі на рукі Госпада Бога нашага.

І ўжо ведалі: мы ўцяклі з алкепаўскага пекла.

Доўга не расплюшчвалі вачэй, – баяліся ўбачыць перад сабой нешта такое, што б магло прынесці расчараванне...

– Ты жывая, Янінка? – голас у мяне слабы, і таму ціхі, прыглушаны.

– Жывая, – адказала дзяўчына, лежачы неўздалёк ад мяне. – Толькі кружыцца галава і баляць вушы...

– І ў мяне тое ж самае.

Нейкі час маўчым, набіраемся сілаў.

А потым я не вытрымліваю, расплюшчваю вочы.

Мяне асляпляе сонца. Я прыкрыў даланёй вочы і паглядзеў перад сабой.

Аказалася, што мы ляжым на гарачым пяску, і вакол нас, як бачыла вока, – бясконцыя пяскі... Яніна ў некалькіх кроках ад мяне, голая, як маці нарадзіла.

Голым, на маё здзіўленне, быў і я... Гэта нагадвала Эдэм, калі першалюдзі сталі відушчымі. Але мы не елі яблыкаў з забароненай яблыні... І змея не было, які б шаптаў словы спакусы жанчыне... Але і жанчына не была Евай...

“Мы ж згарым пад гэтым няшчадным сонцам, – першае, што падумалася мне, – мы з аднаго пекла перабраліся ў другое...” Але тут жа і абсякаю сябе: “Якое ж гэта пекла, калі няма ў ім ні Станы, ні “Алкепа”? Гэта ж не пекла, хаця і раем назваць не выпадае...”

Але успомніўшы словы айца Георгія пра тое, хто хрысціянін нічога і ніколі не павінен баяцца, парады прарока Даніїла, кінутага ў клетку да ільвоў і які застаўся жывы, – супакоіўся.

Лёгенька дакрануўся да пляча маёй спадарожніцы. Яна жмурыцца, закрываючыся даланёй ад сонца. Не ведае яшчэ, што голая, што яе цела абпальваюць сонечныя праменні, і праз якой паўгадзіны мы будзем падобны на чорныя галавешкі...

– О, Божа, Антон, глянь, што за тваёй спіной!

Непадалёк ад нас, у нізінцы, як быццам там працякала нядаўна рака, выстрыкаўся з пяску паржавелы, шэра-чырвоны, а таму і непрыглядны карабель – рэшткі карабля... Праз іржу і шэрань слаба чытаюцца літары – “Alkep”.

Не, гэта ўжо быў не той паруснік-ветразнік, які прыняў мяне на свой борт сёмага лістапада мінулага стагоддзя. Рэшткі яго, непадобныя ні на што... А гэта азначала, што няма з намі ні Спакусніка, ні створанага ім патойбокавага свету – пекла...

– О, Божа! – зноў ускліквае Яніна. – Антон, дык мы ж з табой, як немаўляты, без адзення... Як на дзікім пляжы, мы – як нудзісты, і загар будзе ў нас з табою – шакаладны. Мы ператворымся ў шакаладкі, якія нельга есці...

– Здзекваешся? Над кім? Над намі?

– І над намі... Але ты не перажывай, мой хлопча! Ты думаеш, што нам тут будуць канцы? Памыляешся... Жывы будзем – не памрэм. Мы адтуль вырваліся такімі таму, што пакінулі ўсё там, бо тое ўсё ў мінулым... І

“Алкеп” у мінулым, – ён, як бачыш, ператварыўся ў смецце... І нашае няправільнае жыццё ў мінулым... Мы з табой немаўляткі, і пачынаем усё з чыстага аркуша паперы...

– Каб жа так...

– Так, так, павер у гэта.

– Тады, скажы, як нам адсюль выбавіцца? І на якой мы цяпер планеце – на нашай, ці яшчэ на той, дзе мы былі? А, дарэчы, на якой зямлі ці ў якім сузор’і мы знаходзіліся ў Люцыфера?

Яніна адхіснулася ад мяне, упала грудзьмі на пясок, смяецца радасна:

– Хіба ж не ведаеш, каханы мой, ці ж забыўся, Хто кіруе намі? Забыўся пра сваю планету Ахутавану? Яна, твая Ахутавана, а я называю яе Бухтай Кахання, доўгі час была невядомая чалавецтву. Ты яе стварыў такую. Правільней, адкрыў, бо яе стварыў Бог. Дык вось, група астраномаў з Вашынгтонскага ўніверсітэта выявіла тую самую аддаленую ад нас зорку нашай Галактыкі – і ім аказаўся чырвоны гігант, які вызначаўся васемнаццацізоркавай велічынёй.

Здзіўлена паглядаю на сваю каханку і маю ж спадарожніцу. Яна расказвае мне пра маю ж зорку – якую я быццам бы і адкрыў? І засяліў яе не толькі сваімі персанажамі, а і сам пасяліўся з ёю?

– Гэта зорка размешчана ў накірунку сузор’я Шаляў, – працягвае далей Яніна, з задавальненнем купаючыся ў пяску, – і аддалена ад нас за чатырыста тысячаў светлавых гадоў. Самае дзіўнае, што гэтую, далёкую і загадкавую яркую зорку, якую ты адкрыў сто тысячагоддзяў назад, як першы раз закахаўся, убачылі толькі ў наш час. Ты не хацеў, каб яе адкрывалі, таму абвалок яе туманам, ад таго яна і выглядае толькі слабай плямінкай, цьмяна свеціцца на зорным небасхіле.

Не паверыў ёй, перапытваю:

– Штосьці не прыпомню, каб у мяне была свая зорка.

– Каб помніць, трэба кахаць. Мець пачуццё, якога быў пазбаўлены Анатас. Ён як Калумб, ніколі не жадаючы адкрыць Амерыку, блытаў яе з Індыяй, але розумам д’ябальскім адчуваў, што недзе павінна існаваць Планета Кахання. Толькі ж спазнаць яе яму не было дадзена. Вось таму ён мітусіўся, выйшаў на цябе. Думаў і верыў, што з тваёй дапамогай даможацца жаданага.

– Во яно як…

– Ён асядлаў іншую планету, якая знаходзіцца ад нас на адлегласці сто шэсцьдзесят светлавых гадоў. Зноў жа – яе адкрылі амерыканскія астраномы з абсерваторыі імя Лоуэла. Зорка непрыглядная і цьмяная – ад старасці, і знаходзіцца яна ў сузор’і Панны, у зацемненых участках Валацужнага шляху… Мы ж толькі пачынаем кахаць і жыць – вучымся каханню і жыццю. Так што не губляй дарэмна час – жыві і кахай штохвілінна…

Кладуся на пясок і я. Прымружваю вейкі. Праз нейкі час адчуваю, што сонца ўжо не так паліць, як напачатку.

Над намі, летучы зусім нізка, пра нешта пракрычала чайка. Вялікая чайка – альбатрос. Мы здзіўлена і радасна паглядзелі адно аднаму ў вочы. Першым падымаюся я, падаю руку Яніне. Нас водзіць з боку ў бок, мы, як п’яныя: не прывыклі ці адвыклі ад роднай зямлі…

Абняліся, каб падтрымліваць адно аднаго, брыдзем, цягнучы ногі па пяску, пакідаючы пасля сябе чатыры віхлястыя палоскі…

Наш недасканалы свет! Мы вярнуліся да цябе, як тыя блудныя дзеці. Мы радыя табе, таму што толькі ў табе нашае жыццё. Няхай мы яшчэ дзеці, няхай мы яшчэ неразумныя і кволыя, грэшныя, але будзем імкнуцца стаць лепшымі. Будзем такімі, якімі нас і хоча бачыць

Іісус Хрыстос!..

Азірнуліся адначасова, кінулі позірк на струхлелы карабель. Ён на нашых вачах пакрысе ператвараўся ў шэра-жоўты ўзгорак, які заносіла пяском.

А альбатрос кружляў над намі, клікаў нас, як прымушаў паспяшацца, быццам мы маглі спазніцца. Але куды спазніцца? Ці была тут хоць якая мясцінка, дзе б нас нехта чакаў?

У Яніны запякліся вусны, асмяглі. Мусіць жа, такімі бачыліся ёй і мае губы, раз не магу пашавяліць языком...

Мы брыдзем, як два пілігрымы, і ўжо не бачым альбатроса, а толькі чуем яго зызыўны голас.

Сонца стаіць ў зеніце і, здаецца, на адным месцы.

Мы абодва чакаем ночы, жадаем, каб нашыя целы змаглі астыць пасля пякучых промняў...

Наперадзе вырастае пазгорак. Праз сілу пачынаем падымацца на яго.

Першай ад знямогі падае Яніна. Асоўваецца ў пясок на спіну. Падымаю яе, бяру на рукі. Нясу так да тае пары, пакуль не знясільваюся. Падаю ўжо на вяршыню ўзгорка. І як толькі мы распластваем рукі, лежачы на пяску, чуем, што аднекуль на нас пачынае дыхаць прахалодны вецер...

Вялікіх высілкаў каштавала мне прыўзняцца, устаць на поўны рост. Перад намі рассцілаецца вялікі акіян – і яго жыватворная вільгаць далятае да нас.

Насустрач нам, з-за горкі, павольна падымалася, валочачы ногі па пяску, распэтланая жанчына. У шэрым зрэб’і, з даўгімі чорнымі косамі, – з цяжкасцю трымалася на нагах. Брыла, не бачачы нас. Параўнялася з намі, спынілася. Невідушча паглядзела

скрозь нас, – у вачах боль і пакуты, але – не адчай. Ногі акрываўленыя – абутак даўно перастаў быць абуткам, толькі рэшткі ад яго.

– Ты – хто? – спытаў я ў яе. – Як завуць цябе?

– Марыя Магдаліна. А вы?..

– Мы…

– Не гавары, я ведаю. Вы толькі што скінулі з сябе ланцугі Сатаны. А цяпер хочаце дайсці да вады і прахалоды. І я пакінула вір, у які была ўцягнута па сваёй жа віне… З-за спакусы.

– Куды ідзеш ты, Марыя Магдаліна?

– Да Яго. А прыйсці я павінна чыстай, пазбавіўшыся граху. Я вельмі вінаватая перад Ім…

Схіліўшы нізка галаву, паволі пасунулася далей. Мусіць, не шукала прахалоды, як мы, наадварот, уцякала ад яе, – імкнулася зайсці ў бязлюдную пустыню, дзе чалавеку выжыць немагчыма…

Падтрымліваючы адно аднаго, мы працягвалі доўжыць свой шлях. Успаўзлі-ускараскаліся на адзін узгорак-бархан, на другі… Яніна зноў не вытрымала спякоты, страціла прытомнасць, асунулася на распалены пясок.

Не адразу ўбачыў, што перад намі бязмежны акіян.

Яніна ачулася, замутнёным позіркам паглядзела ўдалячынь.

Да акіяна рукой падаць, толькі наблізіцца да яго ў нас не стае сілаў.

– Гэта – падман. Гэта – міраж. І не акіян гэта зусім, таму што ён дрыжыць перад намі, то з’яўляецца, то знікае…

– Няпраўда, мой каханы, гэта выпарэнні даюць карціну міража… Але гэта не міраж…

Мы глядзелі на хвалі, якія адкатваліся ад пясчанага

берага і тут жа вярталіся назад, выдоўжвалі рукі, стараючыся прыцягнуць ваду да сябе, – але наблізіць акіян ці наблізіцца самім да яго, не ўдавалася… Хвалі, здавалася, пачыналі ўздымацца вышэй і вышэй, – мусіць, акіян ужо злаваўся, што мы ніяк не можам прыйсці да яго…

Плакалі ад бездапаможнасці, ад свядомасці таго, што нас магло чакаць праз колькі хвілінаў… Нам магла памагчы Марыя Магдаліна, каб звярнуліся да яе, – але цяпер яна была далёка, а паклікаць не было сілаў – горла перахоплівалі сухія спазмы… І ўжо ніводнага слова не прамовіць адно аднаму – хаця б развітацца перад гібеллю, – здзервянеў і перасох язык, губы спрэс у крыві…

– У..а... ай... – шапчу я, просячы, каб уставала мая спадарожніца, – Уста…ай… а…

Сабраўшы апошнія сілы, бяру яе зноў на рукі.

З гары ісці лягчэй, хаця і падаў праз крок разам з ёю. Зноў браў на рукі – і зноў падаў. Ведаючы, што больш падняць яе не змагу, узяў за дзве рукі і пачаў цягнуць… Аказваецца, цягнуць яшчэ цяжэй, чым несці яе на сабе.

Рашыў на хвіліну пакінуць яе, самому дапаўзці да вады, каб легчы ў яе, набрацца сілаў і зноў вярнуцца.

Так і сталася – сіла адразу вярнулася да мяне.

Праз нейкі час прынёс і паклаў Яніну на бераг – у ваду. Застагнала і цяпер ужо расплюшчыла вочы...

– Антон, дзе мы? – спытала ціхім голасам.

– Мы купаемся з табой у акіяне, які я не ведаю, як і называецца... А гэта ўжо, здаецца, пачатак выратавання... Ты адчуваеш нашу свабоду?

Міжволі азірнуўся, паглядзеў туды, адкуль мы прыйшлі. На высокім бархане стаяла Марыя Магдаліна, глядзела, не адрываючыся, на нас. Аказваецца, яна сачыла за намі, думкава зычыла нам выбаўлення ад пакутаў…

Значыць, памятала, як падыходзіў да яе і дапамог падняцца, а цяпер яна хоча памагчы падняцца нам.

Прыветна памахала рукой, – развіталася з намі і тут жа растварылася ў нябесным мроіве.

Чайкі кружацца над намі, радасна крычаць, як быццам задаволены, што паказалі нам дарогу да вады...

Яніна пачала змываць з сябе рэшткі пяску, што прыклеіўся да грудзей, атрасаць яго з галавы:

– Паглянь, Антон, зірні на гарызонт! –ускочыла, пачала бегаць па беразе, махаць рукамі. – Антон, на гарызонце карабель!..

Я адмаўляўся глядзець – мяне пакідалі апошнія сілы. Вочы ўжо былі няздольныя зоць што-небудзь бачыць. Ці то іх асляпіла так сонца, ці то я правальваюся ў небыццё...

Тварам падаю у ваду. Тое ўбачыла Яніна. Падбегла да мяне, прыўзняла, выцягнула на бераг.

– Што з табой, любы? Табе блага?

Схіляецца нада мною, дыхае мне ў твар.

– Пі... піць... – шэпчуць мае патрэсканыя да крыві губы. – Пі...

На лоб мне падаюць некалькі кропель. Слёзы? Ці то пайшоў доўгачаканы, збавіцельны дождж? А мо то пыркі ад марскіх хваляў?

Я знікаю, я прападаю, і, здаецца, што ўжо ніштто не можа вярнуць мяне да жыцця, – стаміўся, вось-вось спрытомнею...

Анёлы ж таксама некалі стамляюцца. Нават і ад кахання...

– Пі... піць...

– Піць, ён хоча піць! – пачуўся радасны жаночы вокліч. –

Ён прачнуўся, доктар!

“Дзе я? Што здарылася са мной?!”

12.

Медсястра дакранулася да майго запясця, глядзіць на мяне.

– Зноў цябе нехта ці нешта некуды кліча... Супакоіцца ніяк не можаш?

– Не магу, каханая, не магу... Сам не ведаю, што са мной.

– І куды ж на гэты раз? У космас?

– Не. Пакліч крыві – у Аргенціну хачу. Нешта там не дарабіў...

Жанчына паціснула плячыма, не адымаючы рукі ад запясця:

– Ох і летуценнік ты неўтаймаваны... Што ж, ляці, толькі не затрымлівайся там, час ужо вяртацца на грэшную зямлю. Да сябе.

На цямочку я апынуўся ў Паўднёвай Амерыцы – у Аргенціне.

Шчасце мне такое выпала. Творчы конкурс выйграў сярод мастакоў. Пераможцу – пуцёўка. Паездка за мяжу – у любую краіну. Я чамусьці выбраў Аргенціну – апошнім часам усё часцей і часцей гучэла ў памяці мелодыя танга, якое любіла Жана-Жанета.

Я любаваўся залівамі Эль-Рынкан, Сан-Маціяс, Сан-Хорхе, Байя-Грандэ; плыў да горада Санта-Фэ на параходзе “Бакль” (як па нашых Сажы ці Прыпяці) па рацэ Парана, у якую ўпадалі прытокі Парагвая, Рыё-

Салада, Уругвая...

Здзівілі мяне, што на тых раўнінах шмат салёных азёраў. А ў Патагонскіх Андах бялелі леднікі. Пуна-дэ-Атакама аказалася прыгожай высокагорнай трапічнай пустыняй.

Уздоўж рэчак Парагвай і Парана – суцэльная балотная расліннасць, – як і ў нас, ў нізіне Прыпяці, пад Мазыром ці Туравам...

Я заходзіў у тэатры, бібліятэкі, музеі, – уражваўся гісторыяй і культурай незнаёмага мне народа. Ашаломлівалі – і паэзія В.Лопеса-і-Планеса – аўтара нацыянальнага гімна, Х.Круса Варэлы, Э.Дэ Лукі. Начамі зачытваўся народнай паэзіяй “Гаўча”. А яе прадстаўнікі Б.Ідальга, І.Аскасубі, Э.Дэль Кампа, Х.Эрнандэс, які напісаў паэму “Марцін Ф’ера” – яна стала нацыянальным здабыткам і эпапеяй гонару нацыі.

Не меней здзівіла і проза. Недасягальная тайна хавалася ў творчасці А.Варэла, Э.Л.Кастра, Л.Гудзіньё Крамера...

Праваднік, ці гід, вадзіў мяне па самых запаветных куточках горада, паказваў, здзіўляў, радуючыся сам, што ўсё ўбачанае бальзамам кладзецца на маё сэрца.

Але найбольш, канечне ж, мяне цікавіў жывапіс.

Выяўленчае мастацтва аргенцінцаў бярэ пачатак яшчэ з часоў набыцця незалежнасці. Мастакі Р.Манвуазен, К.Пельегрыні, С.Бакль сталі піянерамі ў бытавым жанры, пейзажы, партрэце...

Гадзінамі прастайваў каля манументальных роспісаў, прысвечаных гісторыі Аргенціны. Заснавальнікам “новага рэалізму” з’яўляецца А.Берні. Разам з мексіканскім манументалістам Д.А.Сікойрэсам і аргенцінскімі мастакамі Д.Уручуа і Х.К.Канстаньіна яны і стварылі манументалізм...

Пранізвала душу мелодыя “Аргенцінскага танга”. Яна гучэла ўсюды, куды б я ні заходзіў – у кавярнях і

рэстаранах, на вуліцы і на параходзе, у гасцініцы і на аўтобусных прыпынках. Яна доўга гучэць будзе ў маёй памяці, калі не ўсё жыццё. Чаму яго так любіла Жанета?

– Пайшлі, Антон, наведаем выстаўку мастакоў, – прапанаваў мне мой сябра Хорхе – мастак новай плыні, нястомны працаўнік – месяцамі не выходзіў са сваёй майстэрні...

– З вялікай ахвотай, – згадзіўся я. – Але куды?

– А куды-небудзь... Наўгад...

Мы з ім аб’ездзілі ўсходнюю частку вострава Вогненная Зямля і астравоў Эстадос. Я зрабіў сотні замалёвак, накідаў... Хорхе не маляваў, ён адпачываў, глядзеў, як я працую, адабральна ківаў галавой.

Буэнас-Айрэс свяціўся, зіхацеў, пераліваўся неонавымі пырскамі. Усюды звінела музыка, ўсміхаліся людзі.

Мы паехалі на ўскраіну горада. Правільней будзе сказаць, туды, куды вёз мяне сябра. Сышлі на апошнім прыпынку. Да мора – сотня крокаў. На прычале, гайдаліся лодкі і лодачкі, яхты і караблі, цесна прытуліўшыся да берага.

Я пільна прыгледзеўся да іх: адзін з караблёў прыцягнуў маю ўвагу. Ён быў вышэй за ўсіх, бялей за ўсіх, велічны і таямнічы.

– Прыгожы ветразнік, – выказаўся я, паказваючы позіркам на аб’ект майго здзіўлення.

– Гэта ўсяго толькі яхта, – паправіў мяне Хорхе.

– Ды не, я кажу пра той, што з трымя мачтамі, з пунсовымі ветразямі – як у творах расійскага пісьменніка Аляксандра Грына.

Ён доўга ўглядаўся ў каланаду караблёў, жмурыўся, прыкрываў даланёй ад сонца вочы.

– Там няма такога... – пацiснуў плячыма.

– Выбачай, значыць, я памыліўся, – згадзіўся з ім, таму што не хацеў спрачацца, усё яшчэ не адрываючыся позіркам ад пунсовых ветразяў. – Куды мы далей?

– А хаця б во сюды, – паказаў Хорхе на пятнаццаціпавярховы будынак, – тут выстаўляюцца маладыя мастакі. І вядомыя майстры, і тыя, хто толькі пачынае свой творчы шлях...

– А да каго мы пойдзем, ты ведаеш?

– Ведаю, Антон. Яго завуць Хуан Падэста. Экспрэсіўны мастак, смелы і напорысты. Выйграў конкурс на сваю выстаўку. У яго быў канкурэнт – Паўэла. Вельмі засмуціўся, калі даведаўся, што Хуан стаў першы... Напіўся ў той жа вечар, ды папаў пад машыну... Хуан не толькі мастак, ён яшчэ і пісьменнік...

“Мая гісторыя, – падумалася мне, – і няўжо яна паўтараецца і ў іншых?..”

На першым паверсе, які свяціўся зыркімі агнямі, знаходзіўся мастацкі салон. Людзей у зале было і не вельмі шмат, але, каб падступіцца да карцін, патрабавалася асцярожлівасць, каб некага не зачапіць.

І мне, з першага ж позірку, прыйшлася да спадобы творчасць Хуана Падэсты. Скрозь на палотнах – зоркі, космас, планеты, партрэты. І – Чалавек на абсягах Сусвету.

Увагу прыцягнуў партрэт – у куце каля шырокага акна: партрэт дзяўчыны ці маладой жанчыны. Чырвоная стужка на ілбе.

Мне стала не па сабе, заныла сэрца: “Няўжо?! Няўжо – Жанета? Адкуль тут яе партрэт?” За яе спіной сядзелі Ван Гог і Леанарда – на беразе мора, адвярнуўшыся ад нас, – як і тады, калі я праведваў Паўла...

– Што з табой, Антон? – зірнуўшы на мяне, перапалохаўся Хорхе. – Табе блага?

– Нічога, нічога, хутка пройдзе...

Але яшчэ больш уразіла наступнае палатно... Ужо сеў, каб не ўпасці. Я ўбачыў партрэт... Анатаса. Таго Анатаса, які ў капелюшы, і з яго тырчэлі рогі...

“У якім часе я знаходжуся? – у мяне ўсё пахаладзела ўсярэдзіне, і пачалі прабіраць нервовыя дрыжыкі. – Што гэта, адкуль? Новае выпрабаванне?..”

Хорхе пасадзіў мяне на канапку. Сам сеў побач.

– Хорхе, а ці можна мне пагаварыць з мастаком?

– Ды няма праблемаў, дружа! Пасядзі, а я пайду адшукаю яго...

Я нічога не разумеў, быў у роспачы: дзе я, што са мной? Гэта рэальнасць, ці я зноў падпаў пад уладу сваёй жа фантасмагорыі

– Дзень добры! Вы мяне хацелі бачыць?

Каля мяне стаяў юнак гадоў дваццаці пяці. Доўгія валасы, бародка.

Я падняўся, стаў насупраць. Вочы блакітныя, як неба, і ў іх убачыў нешта роднае, напаўзабытае.

– Так, я вельмі хацеў вас бачыць... Я – Антон Клімовіч, мастак, прыехаў з Ліцвініі...

– Гэта там, дзе Мазыр і Тураў?

– Так, так...

– Я ў сусветным каталазе бачыў вашы працы, – працягваў далей Хуан, – і яны мне вельмі спадабаліся... Мне чамусьці сніцца вашая краіна, сніцца Прыпяць і Сож, і ў сне я часта гуляю па беразе вашых рэчак, быццам і нарадзіўся там, правёў дзяцінства...

– Дзякую, што вы любіце мой край. Хуан, а ў мяне да вас такое пытанне: ці можна даведацца, што за жанчына намалявана на гэтым палатне?

Ён, падалося мне, не здзівіўся пытанню, зірнуў на партрэт:

– А, гэта... Ды як вам сказаць... З гэтым палатном звязана нешта містычнае, а што, і сам не магу зразумець. Аднойчы да мяне ў майстэрню, позна вечарам, зайшла жанчына ў зялёнай доўгай, да самай зямлі, накідцы. Паставіла каля дзвярэй нешта, загорнутае ў тканіну. “Гэта табе, – прамовіла яна і заўсміхалася, – гэта мой падарунак... Раз ты мяне ніколі не бачыў, то няхай хоць гэтая выява напамінае пра мяне...” Яна дакранулася да дзвернай ручкі, каб выйсці, і я паспеў папытацца: “А вы хто?” Жанчына сагнала з твару ўсмешку, папраўіла на ілбе чырвоную стужку, адказала ціха: “Я? Я, Хуан, твая маці...” І адразу ж знікла, пакінуўшы ў майстэрні пах невядомых мне духоў і водар лугавых кветак...

– А другі партрэт, Хуан, – чалавек у капелюшы, з якога тырчаць рогі?

Мастак уздыхнуў, пацінуў плячыма:

– Пра яго нічога не ведаю. Калі разгарнуў падарунак, то і ўбачыў гэтыя два палотны... А чаму вас так зацікавілі гэтыя два партрэты, шаноўны спадар Антон?

Я ўздыхнуў, сядаючы зноў у крэсла:

– Таму, што адзін з іх маляваў я... Той, дзе з капелюша тырчаць рогі...

– Вы? – акругліў вочы мастак. – Дык вы, напэўна, і ведалі маю маці?

Пра сябе мог у той момант сказаць з ўпэўненасцю – я быў разбіты і раздзёрты... Ухапіўся за руку Хуана, сціснуў, што было сілы, а пра сябе падумаў: “Божа, няўжо я трымаю руку свайго сына?!”

Хуан маўчаў, толькі здзіўлена паглядаў на мяне.

Праз нейкі час мы сядзелі на тэрасе, якую абсталяваў Хуан на даху высотнага дома, пілі гарбату.

Размаўлялі як даўнія знаёмыя, блізкія людзі, якія ніколі і не разлучаліся.

– Ты любіш падарожнічаць, Хуан? – спытаў я ў мастака, успамінаючы яго сюжэты, якія бачыў на выстаўцы.

– Люблю... Вось і заўтра адпраўляюся ў падарожжа. Адпраўляюся вунь на тым ветразніку, – паказаў рукой на бераг акіяна. – Пад пунсовымі ветразямі буду падарожнічаць і працаваць.

Хорхе насцярожыўся, падышоў да бардзюра тэрасы, перапытаў, гледзячы ўжо на мяне:

– Дзе, Хуан? Я не бачу тых ветразяў...

– Ды вунь там, насупраць маяка – самая высокая мачта. З чырвонай паласой на бакавіне...

Ён падаў Хорхе бінокль. Але той і з біноклем не бачыў чырвоных ветразяў. Не бачыў тады, як я казаў яму пра іх, не бачыў і цяпер...

– Не знаходжу, няма, здаецца, – прызнаўся Хорхе, зноў сеў ў крэсла, паклаўшы на стол бінокль.

– Іх ніхто не ўбачыць, – прамовіў я. – Ніхто.

– Чаму? – пацікавіўся сябар, пільна паглядзеўшы на мяне.

Я не адказаў, але пацікавіўся ў маладога мастака:

– Што за падарожжа, Хуан?

– Цікавае падарожжа, спадар Антон! Заманлівае...

– Заказ атрымаў выгадны? Грошы вялікія паабяцаў багацей? Каньяком французскім частаваў? Салодкімі грушамі, як мёд? І цяпер яны ў цябе на стале. І ты “Рэквіем” напісаў, а твой заказчык паабяцаў выдаць кнігу ў сваёй друкарні... Пра Бога і Біблію вы будзеце

весці дыскусіі, ці не так?

Я пагатоў быў узарвацца, перайсці на крык.

– Адкуль ведаеш, Антон?!

Маё маўчанне доўжылася каля хвіліны.

– І прасіў пісаць свой партрэт на сваім ветразніку. Усяго пяць сеансаў. За кожны ён адваліць табе па дзесяць тысячаў... І задатак ты атрымаў... Ганарышся, геніем сябе адчуў, як і сказаў пра тое заказчык? І тэлефон яго складаецца з шасцёрак і дзевятак, хіба не так? І завуць яго Анатас?

Хуан збялеў, гледзячы на мяне, нахмурыўся.

– Запомні, Хуан, чым саладзей абяцанне, тым больш у ім атруты. Не хадзі туды, сын! Гэта пастка! Гэта – спакуса... Адмоўся, Хуан, прашу цябе, умольваю! Каб потым ты не шкадаваў пра тое...

– Аб чым – не шкадаваў? Гэта ж усяго на пяць-шэсць дзён... Не больш...

– Адмоўся, Хуан, – настойваў я. – Яшчэ не позна, бо будзеш потым шкадаваць усё жыццё, калі яшчэ застанешся жывы....

На нас здзіўлена паглядаў Хорхе – нічога не разумеў з нашай размовы. Як і не разумеў мяне мой сын...

– Я падумаю, – прашаптаў ён, усё яшчэ гледзячы на бераг акіяна. – Я падумаю... Сам бачу, што апошнім часам нешта няладнае творыцца са мною...

Нейкі злы рок лучыў не толькі па маіх слядах, а і па слядах майго сына. Можа, гэта Анатас помсціў мне, што я так абышоўся з ім? Які грэх на мне? У жыцці кожнага чалавека існуе свой Анатас, і галоўнае не даць яму волі, не прадацца яму.

А, можа?.. Можа, гэта я за Паўла і Жанету сплочаю? А Жана просіць засцерагчы Хуана ад спакушэння...

Ці ўдасца мне гэта, ці хопіць у мяне сілаў вытрымаць новае выпрабаванне?

Ніхто не адказваў на мае роспачныя пытанні...

Маўчаў мой Голас. Маўчала Яніна.

Я трымаў за руку Хуана, баючыся адпусціць яго ад сябе. Мне здавалася, што адпушчу, страчу назаўсёды.

І тады мяне асяніла...

Я зняў з сябе бабульчын крыжык. Папрасіў Хуана схіліць галаву – павесіў яму срэбны крыжык на шыю. А на стол, перад ім, паклаў іконку Святой Троіцы.

Узяў з вазы, што стаяла на століку, тры вялізныя, сакавітыя ігрушы – і па чарзе выкінуў іх за парэнчы: у пусты двор... Пачуліся тры глухія выбухі – як усё роўна ўзарваліся гранаты.

Хуан, збялеўшы, здзіўлена паглядзеў на мяне. Мой ледзь заўважны ківок галавы азначаў: “Так трэба, сын, так трэба...”

Хуан перавёў позірк на бераг. Доўга ўглядваўся, і нічога не ўгледзеў... Узяў бінокль, накіраваў туды.

– Я не бачу яго, бацька, – прамовіў ці то з радасцю, ці то са шкадаваннем. – Карабель знік...

– Ён знік, сын, назаўсёды!..

Хуан сеў зноў за стол, пільна паглядаў на мяне, пэўна чакаючы тлумачэнняў.

Падалося, што за яго спіной паказалася Яніна. А потым яе змяніла Жана-Жанета. Радасна ўсміхалася, дзякавала позіркам, што дапамог я Хуану пазбегнуць спакусы славай, і ён не паўторыць нашых памылак. Маіх памылак.

13.

... – Піць, ён хоча піць! – радасна абвясціў жаночы голас, які прагучэў побач са мною. – Ён прачнуўся, доктар!

“Дзе я? Што са мной?”

Не разумею нічога – нада мною схілілася Ліка. Смяецца і плача, слёзы капаюць мне на твар. І даччынае аблічча калышацца ў блакітным мроіве.

Доктар праз шкельцы акуляраў узіраецца ў мяне. Бачыліся яшчэ нейкія – знаёмыя і незнаёмыя мне – людзі.

З-за спінаў выглядвае Яніна – падміргвае мне па-змоўніцку, быццам кажа: “Вось бачыш, усё абышлося, а ты хваляваўся... Цяпер ты зноў разам з намі...”

– Піць, – просіць нехта за мяне.

Брыжык шклянкі з мінеральнай вадой кранаецц маіх губ – і я раблю першы глыток, – падаецца, што выпіў цэлы акіян, у якім мы купаліся з Янінай, канаючы ад смагі і пякельнага сонца...

– Больш не хочаш? – спытала Ліка.

Я пакруціў адмоўна галавой.

– Ну і добра, – адставіла шклянку, – ну і не трэба... Як ты адчуваеш сябе, Антон?

Мне так хацелася, каб мяне ўсе пакінулі ў спакоі. Пакінулі аднаго, каб ніхто нічога не пытаўся, і я не напручваўся, каб нешта адказаць…

Чаму яны не чуюць маіх думак, майго жадання? Я ж не ўсё яшчэ сказаў Хуану, не сказаў самага галоўнага, а тут аднекуль узяліся людзі, нешта хочуць ад мяне…

Як усё роўна ўгадаўшы мае жаданні, нешта сказаў усім прысутным кардыёлаг – мой добры Ян Міклашэвіч. Усе ціхенька выйшлі з палаты.

– Што са мной, Ян Пятровіч?

Голас у мяне яшчэ слабы, амаль шэпт.

– Цяпер ты ў норме... Але паўгода спаў. Наркапсія, так сказаць, – знаходзіўся ў летаргічным сне. Усё працавала ў цябе спраўна, толькі вось адключалася зрэдку свядомасць... І мы стараліся падтрымліваць тваю жыццядзейнасць усімі сучаснымі сродкамі...

– Я спаў шэсць месяцаў?! Сур'ёзна?

– А што тут такога? Здараецца з людзьмі такое. Дзякуй Богу, што ты прачнуўся і вярнуўся на нашую грэшную зямлю.

– Дык можа вы мне і пасведчанне пажарніка выдасце? Хай да маіх спецыяльнасцяў і гэтая далучыцца.

– А што? –падтрымлівае мяне доктар. – Трэба падумаць, трэба падумаць... Прыгожы ў цябе крыжык...

– Бабулі Настазі... То мяне крыжык і вярнуў адтуль. Ад Анатаса...

– Хто такі – Анатас?

– Ды раскажу пасля. Пакуль спаў, багата набралася, шмат перажыў. І шмат дзе пабываў. Будзе пра што расказаць...

– Добра... І гэта хутка можа адбыцца, бо паслязаўтра я цябе выпішу. А цяпер мо паклікаць жонку і дачку?

– Клічце! Цяпер я гатовы да размовы. Цяпер мне хочацца іх убачыць...

За спіной у доктара Яніна. Спакойная і, здаецца, задаволеная. Глядзіць на мяне пяшчотна і замілавана, і ў куточках вуснаў блукае ледзь прыкметная ўсмешка.

Ды то і не ўсмешка зусім, а проста знак для мяне, што паміж намі і цяпер не абрывалася сувязь, і што яна стала, можа быць, неразрыўнай. Бо столькі ж

прыйшлося нам з ёю перажыць за нашыя некалькі жыццяў.

І тады ж падумалася: ”А куды ж закіне нас зноў лёс, у якія новыя прыгоды. І так бясконца, пакуль будуць доўжыцца нашыя жыцці, падораныя Вялікім Творцам!.. Таму што мы ўжо не можам без прыгод, кахання, вечнага імкнення да яднання, што амаложвае нашы душы і сэрцы… Такія мы ўжо з ёю героі невядомага і ненапісанага яшчэ рамана, – такімі і застанемся назаўсёды. Яніна – не толькі сымбаль кахання, сымбаль дабрыні і захавальніца нашага з Лікай сямейнага селішча, шчасця, нашага пошугу ў будучыню. Яна – маё натхненне, мае крылы і маё пяро.

...Ранічкай, у нядзельку, а шостай гадзіне, ішоў праліўны і халодны дождж. Я, накінуўшы на плечы плашч і, ўзяўшы стары парасон, які мне некалі падараваў матрос з рыбацкага сейнера (быў у далёкіх краінах) Барыс Лізагуб, папраставаў у Сабор – святых апосталаў Пятра і Паўла.

Быў дзень Сёмухі, Святой Троіцы. Богаслужэнне пачыналася а палове сёмай, але я амаль першы пераступіў Храм Бога. Перад уваходам купіў пук аеру, каб асвяціць у час малітвы.

Купіў некалькі вялікіх свечак. Паставіў да распяцця Хрыста, да Божай Маці, да Міколы Дагодніка…

Наклаў крыж, нізка схіліўшыся ў паклоне.

Нехта крануўся маёй рукі – далікатна, асцярожна.

– Я вітаю вас у Божым храме, брат Антон, – напаўголаса прамовіў айцец Георгій. – Выблыталіся са свайго палону?

– Выблытаўся, айцец Георгій! Збіўся з дарогі. Але цяпер з гэтай, на якую я ступіў, ніколі не збочу.

Святар паклаў даланю на маю галаву:

– Вы выбралі адзіную і правільную дарогу да Ісуса Хрыста. Бог усіх прымае, усім даруе. Але да даравання, да споведзі вам яшчэ трэба шмат прайсці шляху.

– Я прайду яго, айцец Георгій! І хачу, каб вы былі маім духоўнікам. Вам я магу даверыць сваю душу і сэрца, бо толькі ад вас пачую слова на роднай мове, і спавядацца буду на маёй мове… І дазвольце мне, на ёй, калі будзе ісці набажэнства, маліцца…

Літургія доўжылася каля чатырох гадзінаў. Але для мяне тое цяжкасці не складала. Сам падзівіўся з сябе. Тройчы, укленчыўшы, разам са святарамі ўзносіў малітвы Богу...

Аднекуль зверху да мяне далятаў патаемны і мілагучны голас:

– Слава Айцу і Сыну, і Святому Духу і цяпер, і заўсёды, на вякі вечныя. Амінь…

14.

Паўгода я праспаў у лякарні, потым з месяц яшчэ не выпісвалі, стараючыся дакапацца да прычыны майго летаргічнага сну…

Убачыўшы, што я адэкватна сябе паводжу, памятаю пра ўсё, што адбывалася са мной, – рашыў пусціць мяне доктар у цывільны свет, не асцерагаючыся, што са мной можа паўтарыцца нешта падобнае… Прасіў наведвацца, калі сам таго пажадаю.

Наведаўся праз паўтара месяцы.

– Ну, як вы сябе адчуваеце, спадар Антон?

– Ды па-рознаму. Яшчэ поўнасцю не пазбавіўся ад свайго другога “я”… Яшчэ здараецца, хаця і рэдка, у сне магу нырнуць у небыццё, але потым лёгка выходжу са свайго стану.

– А днём больш спаць не хочацца?

– Здаецца, не... Сем-восем гадзінаў начнога сну хапае.

– Гэта добра.

Мы маўчым, адчуваючы, што пад нашай размовай падведзена рыса. Глядзім у акно, за якім волгла і ціха. Па шкле паўзуць дажджавыя змейкі, пракладваючы сабе крывыя, звілістыя сцежкі.

– Антон, вы павінны спаліць усе масты, якіх набудавалі перад гэтым. Гэта – ваш адзіны выхад і адзіныя лекі пазбавіцца ад мінулага. І – адзіны ключ да канчатковага выздараўлення.

Паціскаем адзін аднаму рукі, і я пакідаю пакой ардынатарскай. Пахне ёдам, карболкай і лякарняй. А ў вушшу звініць адно і тое ж слова: “Спаліць, спаліць, спаліць...”

Не заставалася нічога іншага, як паслухацца доктара. Ён, безумоўна, меў на ўвазе тыя масты, што я пабудаваў у сваім хворым уяўленні – але ў каго, скажыце, з пісьменнікаў не хворае ўяўленне?

Але слова “спаліць” я зразумеў па-свойму, інакшага быць і не магло...

15.

... Раніцай пабудзіў мяне тэлефон.

Слухаўку ўзяла Ліка. Адразу ж падала мне.

– Мне трэба Антон Клімовіч, – гаварыў малады мужчынскі голас.

– Слухаю вас уважліва.

– Гэта звоніць вам галоўны рэдактар выдавецтва “Літаратура і мастацтва” – Уладзіслаў Праўдзінскі. Мы

разгледзелі вашую заяўку на выданне вашых дваццаці раманаў. Вашую заяўку матэрыяльна падмацаваў ваш інвестар Анатас Алкепаў. На наш разліковы рахунак ён пералічыў тры мільёны долараў. Але ў дадатак да рахунка ён выставіў умову, каб валюта была выдаткавана строга па прызначэнні – толькі на выданне вашых кніг… Вы б не маглі, дарагі Антон Клімовіч, прыехаць да нас на наступным тыдні, і мы б абгаварылі ўсе дэталі.

– Даруйце, як вашае імя па бацьку?

– Уладзіслаў Антонавіч…

– Дарагі Уладзіслаў Антонавіч! Я не ведаю ні пра якую заяўку вы гаворыце, як і не ведаю ніякіх спонсараў-інвестараў, і не хачу я зусім у вас друкавацца, і ніколі не пераступлю парог вашага выдавецтва. Так склаліся абставіны, выбачайце…

У адказ недаўменнае маўчанне, а потым пачулася роспачна-недаўменнае пытанне:

– Дык што нам, скажыце, рабіць з вашымі далярамі?

– Што? А вы ў прыбіральню іх памясціцеце – няхай будуць замест туалетнай паперы!

Паклаў трубку.

– Хто гэта быў, Антон?

– А, ніхто… Учарашні дзень…

– Ты не вельмі ветліва гаварыў з чалавекам.

– А то і не чалавек зусім, не чалавек, Ліка.

16.

Аднойчы вечарам, у нядзельку, калі я закончыў працу над карцінай і засабіраўся дадому, у дзверы майстэрні

нехта пазваніў, а потым і пастукаў – раз, другі, трэці…

На мяне з трывогай паглядзелі Ясь і Яніна. Схаваўся за іх Белавух, і носа не высоўваў.

Я пайшоў адчыняць дзверы. Не лесвічнай пляцоўцы стаяла жанчына з паштарскай сумкай.

– Вам тэлеграма, спадар Клімовіч, распішыціся, калі ласка, – раскрыла тонкі сшытак, паказала радок, дзе я павінен быў паставіць свой подпіс.

У майстэрню мне ніколі не прыносілі пошту – ні пісем, ні тэлеграм.

Са здзіўленнем пачаў чытаць тэкст.

“Дарагі мой сябра!

Ты думаеш, што так лёгка пазбавіўся ад мяне, знішчыў мяне? Памыляешся, мой майстра! Ты ж ведаеш – чалавек створаны з дзвюх палавінак. Адна з іх належыць Стваральніку, а другая – мне. З якімі парокамі плоці змагаецца Ён? Пра іх сказаў апостал Павел, памятаеш? У Пасланні да Галатаў (5:19-23):

“Дзеі плоці вядомыя; вось яны: пералюбства, блуд, нечыстата, непатрэбства, ідаласлужэнне, чарадзейства, варожасць, сварy, зайздрасць, гнеў, звады, раздоры (спакусы), ерасі, нянавісць, забойствы, п’янства, закалоты і іншае…” У мяне, на парусніку, ты заўважыў хаця б адзін з гэтых парокаў? Не. Я калі што падобнае прапаведаваў? Толькі тое, што і апостал Павел. Здзіўлены? Далей ён там жа гаворыць: “А плод духа: любоў, радасць, згода, доўгая цярплівасць, добрасьць, міласэрнасьць, вера, лагоднасьць, устрымлівасьць…” Так, я вінаваты хіба ў тым, што на вашай грэшнай зямлі ўкараняю вышэйпералічаныя заганы. Але ж ці заганы яны і парокі? Чалавек павінен жыць напоўніцу – страсцямі, памыляцца, эксперыментаваць, сумнявацца, зайздросціць поспеху іншых і рабіць лепш, чым яны гэта робяць.

Так, я спакушаю людзей да граху, а Стваральнік, калі

людзі каюцца, дарue ім грахі іх. Так было, так ёсць і так будзе. Мы неразрыўны і неразлучны з Ім, хаця мы не адно і тое ж. Пагэтаму чалавек усё жыццё сваё будзе грэшны, і яму ад гэтага нікуды не падзецца. І ён заўсёды можа пакаяцца ў сваіх грахах. А таму ніколі не спыніцца барацьба-змаганне спаміж Дабром і Злом.

Асмелюся даць парада: ніколі, Антон, на гуляй і не заігрывай з людскімі душамі і лёсамі як літаратар… Потым жа героі будуць помсціць табе за тое, што выпусціў іх з небыцця на свет, і забыўся на іх лёс. Яны заўсёды надакучваюць аўтарам, толькі апошнія ў гэтым не прызнаюцца. Як і артысты кіно, якія пабылі ў вобразе сатаны ці забойцы, а потым пакутуюць усё жыццё, і яшчэ горш – нехта забірае іх жыццё… То ж з маёй падачы я надаўміў аўтара “Майстра і Маргарыты”, каб ён апісаў падрабязна нашы гулянкі-шабашы, ён, як і ты, пажадаў стаць геніяльным творцам, таму і прадаў мне сваю душу, – мы з ім заключылі дамову аб супрацоўніцтве. Ён стаў геніяльным пісьменнікам, а ты вырваўся з маіх мярэжаў. А толькі ж д’ябал можа памагчы творцу стаць геніяльным, але не Бог, – Ён жа патрабуе працы, працы і працы…

Якія я ні граў бы ролі, маё жыццё будзе працягвацца мільярды гадоў, я пастаянна буду спакушаць слабых і слабавольных, пыхлівых і ўладналюбных…

Ды хопіць, мусіць, мне выхоўваць цябе. Я і так табе надакучыў.

Да сустрэчы. У тваім новым жыцці, бясспрэчна; для мяне ж яно, жыццё, будзе працягвацца, – і праз тысячы гадоў я буду спакушаць слабых і слабавольных, пыхлівых і ўладалюбных…

З павагай – твой Заказчык.

Ды вось што яшчэ, даруй, што адрываю ад клопатаў. Заўсёды адказвай за кожнае прамоўленае ці задуманае слова. Памятаеш, як ты ў тралейбусе чартыхнуўся “чорт мяне вазьмі”? Ну, я і ўзяў, ты ж сам таго хацеў… Я сачыў за тваім жыццём, падбіраўся да тваёй душы,

таму што яна была “нічыёй”.

Калі ж чалавек не жадае прысвяціць сваю душу Богу, тады мне застаецца авалодаць ёю. І так будзе заўсёды. Нельга без патрэбы прамаўляць воклічы ці звароты – няхай яны скіраваны ці то да мяне, ці да Бога. Любое вымаўленае слова мае сваю энергію: “Напачатку было Слова і слова было Богам…

Калі ж возьмешся за літаратуру, гістарычную літаратуру, і не будзе хапаць фактаў для даставернага раскрыцця тэмы, то тэлепартацыйны карабель майго фрэгата заўсёды да тваіх паслугаў. А як апынуцца на маім фрэгаце, я думаю, ты не забыўся, – толькі адмысловы ўзмах рукі…”

Мне хацелася ўдакладніць у паштальёна, якое аддзяленне сувязі перадало гэтую тэлеграму-допіс, але на пляцоўцы ўжо нікога не было. Здзіўляла і іншае: у доме трэці дзень не было электраэнергіі – як яна змагла падняцца і пазваніць мне ў дзверы. Больш таго – на маю верхатуру і ліфт не дасягаў.

Прыйшлося, каб адчапіцца ад гэтых пытанняў, прачытаць напісанае да канца…

“І яшчэ на заканчэнне, мой дарагі мастак!

Ты думаеш, што назаўсёды ўцёк ад мяне? Ніхто ў свеце не можа тое зрабіць, ніхто. Ты так баяўся, Антон, нашых размоў пра Біблію, думаючы, што я цябе хачу “перакаваць у сваю веру”, што, уцякаючы, спаліў усе масты, спадзеючыся, што ніколі не азірнешся на мяне, нават забудзеш пра маё існаванне. Хаця ў мяне няма ніякай веры. Ні да кога. Не буду ні ў чым табе пярэчыць і пераконваць у нечым. Бог з табой. Ты ўсё роўна выконваеш Волю – не маю, дык нечыю, а дакладней, Бога твайго Адзінага… І тут я табе не замінаю – на здароўе.

Адкажы мне, хлопча, ці ведаеш ты што-небудзь пра эсеяў – эсейскую секту? Думаю, што не. Як і не ведаеш разам з усімі вернікамі пра тое, адкуль узялася Біблія, і

ці быў у рэальнасці Ісус Хрыстос… Не крывіся, калі ласка, дачытай усё ж да канца.Цябе хіба не здзіўляе той факт, што вучоныя ўсяго свету з даўняй пары звярнулі ўвагу на той факт, што не адшукалася ніякіх крыніцаў і сведчанняў, якія пацвярджалі б Яго існаванне. А потым за кароткі адрэзак часу нечакана з’явілася процьма Евангеліяў пра жыццё Ісуса і пра цуды, створаныя Ім. Але царква пазней прызнала з іх толькі чатыры. На чым жа тады магло грунтавацца Святое Пісанне?..”

– Што ж ты зноў ад мяне хочаш, Анатас? – прамовіў я ўслых. – Я табе як бяльмо ў тваім гузікавым воку.

За спіной пачуўся слабенькі рогат, нешта зашуршэла, быццам нехта варочаўся на перасохлай саломе. Азірнуўся. Нікога не ўбачыў. І пачуўся тады ж прыглушана-пакрыўджаны голас:

– Ды нічога не хачу я ад цябе. Я знаходжуся побач з табой, і ты мяне не бачыш, Антон. Мог бы паказацца табе, але не буду тое рабіць. А ты чытай, чытай далей, а не хочаш чытаць, то давай паразмаўляем на гэтую тэму. Падыскутуем?

У мяне яшчэ не прайшло здзіўленне і здранцвенне, але пастараўся быць спакойным, папытаўся толькі:

– І ты потым адстанеш ад мяне?

– Адстану, слова даю.

– Назусім?

– Мо і не назусім, але надоўга. Надакучваць не буду, абяцаю толькі, што не буду ўмешвацца ў тваё жыццё. Ты падарожнічаў па Ягіпце, праязджаў нават паўз пячоры Кумранскіх гор, што знаходзяцца каля Мёртвага мора. Тпам, у тых пячорах, пастушок выпадкова ўбачыў расшчэліну ў гары, спусціўся і наткнуўся на скручаныя скураныя лісты. То потым ужо спецыялісты прызналі ў іх світкі – свяшчэнныя тэксты рэлігійнай секты эсеяў. І зразумелі, што яны былі створаны яшчэ да новай эры, – другое ці першае стагоддзе. Іх так потым і назвалі –

кумранскія світкі. А я бачыў, як сектанты хавалі іх у тым таяніку. Я мог бы і знішчыць іх, але чамусьці захацелася раскрыць людзям тайну свтарэння хрысціянскай Бібліі, падман, які адбыўся пасля…

“Для чаго табе і гэта патрэбна, Анатас?”

“Люблю справядлівасць і праўду”.

“Ты – змагар за праўду і не церпіш ніякага падману? Што я чую, Нэма?”

“Так, ты не верыш… Ну і ладна, цяжка ў тое паверыць і насамрэч…

Дык вось… Раз кумранскія світкі нашмат “маладзей” за хрысціянскія Евангеллі, то, відавочна, што адбыўся плагіят ці падробка. Біяграфія – жыццёвы шлых Хрыста – нейкім чынам нагадвае жыццё заснавальніка эсейскай секты. А ў тых жа світках яго называлі не інакш як Настаўнікам Справядлівасці. Ёсць шмат супадзенняў з жыцця абодвух. Настаўнік Справядлівасці яшчэ раней за Ісуса Хрыста ўзяў на сябе місію Прарока, як указана ў світках, папярэдне атрымаў дабраслдаўленне і Адкрыццё ад Бога, вёўшы свой род ад Аўрама. А Ісус, як вядома з Бібліі, па лініі маці паходзіў ад Давіда, таксама ад нашчадка Аўраама. І ў Настаўніка Справядлівасці, як і ў Хрыста, быў Папярэднік. Ён, як і Ян Хрысціцель, прапаведваў незвычайную вестку людзям, прарочыў блізкі прыход сапраўднага Прарока. Настаўнік Справядлівасці і стаўся тым памазаннікам Божым, Месіяй, якога чакалі. І смерць прыняў ад рук фарысеяў – артадаксальных іўдзеяў, яго, як і Хрыста, задоўга да апошняга, прыбілі цвікамі да драўлянай перакладзіны. Тое падрабязна ў рукапісах эсеяў.

Тыя ж вучоныя адзінадушна прызналі, што эсейскі Настаўнік – рэальная гістарычная Асоба. Ён, Настаўнік, у другім стагоддзі да новай эры, прапаведваў у Галілеі і прыняў смерць пакутніка. І тое адбылося за паўтара стагоддзі раней, а не тады, як пазней сцвярджала Евангелле… Ты мяне хоць слухаеш, Антон?

“Ды слухаю, ад цябе нікуды не падзенешся, але ты слова даў… Прасвятляй мяне, асатаньвай… Старайся…”

“Ды што тут старацца… У тойчас на Бліжнім Усходзе супернічалі між сабой мноства рэлігійных плыняў і сектаў. Ідэалогія эсеяў у першым стагоддзі, ужо новай эры, аказала вялікі ўплыў на хрысціянства. Але той факт чамусьці знарок выкінулі адэпты Новай Царквы, намагаліся нават знішчыць эсеёскія рукапісы, нават свае апакрыфічныя тэксты знішчылі. А дваццатае стагоддзе, дзякуючы знаходцы кумранскіх тэкстаў, расставіла ўсё на свае месцы. Гэта не мае выдумкі, зазначу, пра тое ты можаш і сам потым прачытаць у розных крыніцах, што захоўваюцца ў архівах, тое ўжо не тайна, і я, значыць, не тлумлю табе галаву, не апрацоўваю твае мазгі, як ты некалі палічыў разам з Янінай…”

“Раўнуеш, Нэма?”

“Можа і раўную…Прпаноўваю скончыць гэтую тэму. Эсеі вызнавалі іўдаізм, аднак прызнавалі, што фарысеі апаганілі рэлігію Майсея, сказілі божае вучэнне. Таму эсеям прыйшлося парваць з артадаксальным іўдаізмам, абвясціўшы “новы саюз” – Новы Запавет – з Богам, бо стары быў парушаны тымі ж фарысеямі…”

“Ты тое ўсё бачыў на свае вочы, Анатас?”

“Бачыў”.

“Бачыў, і не ўмяшаўся?”

“А навошта? Так, я мог усё перайначыць. Жыццё эсеяў азначала толькі падрыхтоўчы перыяд да бітвы, змагання ці вайны спаміж “сынамі свету” і “сынамі цемры”. Калі пачалася тая вайна, я толькі назіраў, пасміхаўся адно, бо ведаў: магу парушыць суладдзе неба і зямлі. Можа я ў душы і не згаджаўся з тым, што эсеі былі супраць таго, каб чалавек імкнуўся да матэрыяльнага багацця, а не да духоўнага…”

“Гэта ж чаму, цікава пачуць? – паддаўся я на спакусу:

так і Гад узяў “на цугендзер” Еву, папытаўшыся ў яе: “Дык ці сапраўды сказаў Бог, што, з’еўшы яблык, не памрэце?..”

“Яны мелі цвёрдую веру ў тое, што прадвызначана Богам, але пакідалі за сабой права мець свабоду волі і выбару дзеянняў, свайго шляху выратавання. Былі ўпэўнены, што належаць да “сыноў свету”, як верылі ў канец таго ж свету, – у апошні Вялікі і Справядлівы Суд. Верылі і ў тое, што прыйдзе Збаўца Свету, памазаннік Божы. Галоўнае ў цэнтры эсейскага культу лічылася прызнанне Настаўніка Справядлівасці як Найвышэйшага Бога. Ты прачытаеш у крыніцах, што супраць гэтага выступіў “нейкі недобрасумленны жрэц”. Думаю, ты здагадаўся, хто ім быў. Але ні ў адных крыніцах ты не знойдзеш імя таго жраца…”

“Можа, гэта ты і быў?”

“Я табе таго не казаў… Трэба і сціпласць нейкую іець. А гэтага, скажу табе, хапала ў эсеяў. Яны, дарэчы, былі жорсткія аскеты, пазбягалі задавальненняў у любым выглядзе і праяўленні, патрабавалі заўсёды праўды, не клапоцячыся нават пра тое, што тая праўда можа абярнуццв супраць іх саміх, пагражаючы смерцю. У іх не было слугаў, яны не жаніліся, адмаўлялі дабрачыннасць і не любілі гасцей. Жанчын лічылі народжанымі ад д’ябла. Прызнаюся, яны тут мелі рацыю. Жанчыны не мелі права ўваходзіць у секту, аднак эсеі вымушаны былі цярпець іх побач з сабою. Катэгарычна эсеі не адмаўлялі нараджэнне дзяцей, але грэбавалі дакранацца да супрацьлеглага полу, хаця і не супраць былі авалодаць ім. Усіх жанчын называлі не інакш, як прастытуткамі. Гэтага і іншага грэбавання жаночым полам патрабаваў і сам Настаўнік. У хрысціянскіх Евангеллях гэта трохі прыглушана, больш мякка сказана пра Жанчыну, Багародзіцы моляцца, пакланяюцца Ёй. А жыццеаповеды пра Влікую Блудніцу з “Адкрыцця Яна Багаслова” – жанчыны, “апранутай у пурпур”, – адзін да аднаго скапіраваны з тых жа эсейскіх тэкстаў… Эсейскі культ надаваў вялікае значэнне духоўнаму ачышчэнню – што азначала

ўнутранае пакаянне, шчырая споведзь. Тое, дарэчы, набудзе моц і сілу ў раннім хрысціянстве… Ты не заснуў хоць, Антон?..”

Я пацёр скроні, зірнуў на квадраты шыбаў акна:

“Я сплю ноччу… А днём… Днём нешта раблю. Малюю, напрыклад, чытаю, пішу, магу і прыдрамнуць…”

“Даруй, што перашкодзіў, мой дружа, тваёй сённяшняй працы! Як і тады ўварваўся ў тваю майстэрню, даруй. Я не адыму у цябе больш пяці хвілінак. Дасказаць толькі хачу. Мы з табой слухалі Ірада, калі перанесліся ў яго эпоху. А ў часы Настаўніка Справядлівасці Іўдзеяй правілі пымскія прадстаўнікі Арыстабул і Гіркан. Яны варагавалі, кожны з іх змагаўся за ўладу. А эсеі не прызнавалі ні таго, ні другога, лічылі, што народам павінен кіраваць не цар, а толькі жрэц – Настаўнік. А артадаксальныя іўдзеі яго і на нюх не пераносілі. Таму і ўзненавідзелі Яго, злоснае замыслілі, і сталася так, што Яго схапілі і адправілі на смерць. Той жа эсеіскі папірус паведамляе: “Калі канаў святочны дзень Выкуплення, Ён і з’явіўся ва ўсім сваім незвычайным адзенні перад імі – яго ворагамі, нават перад “жрацом без сумлення і гонару”, які штохвілінна сачыў за ім, – і ўсё дзеля таго, каб прыняць пакуты за веру і каб сапсаваць ім усім той суботні дзень”.

Самыя жорсткія і нечалавечыя ганенні прыйшлося вытрымаць эсеям падчас праўлення імператара Нерона, і яны амаль усе былі вынішчаны. У тых пячорах хавалася кумранская абшчына, яна і перанесла туды свае свяшчэнныя кнігі і рукапісы, – ёй удалося праіснаваць на зямлі больш часу, чым іншым. І яны, на жаль, пазней зніклі са старонак гісторым, пакінуўшы хіба каштоўныя старонкі пра сябе – скарб.

Так, эсеі лічыліся зярняткамі зараджэння хрысціянства, якія спорна прараслі і буйна пайшлі ў рост. Хрысціянства і вызначыла дальнейшы ход гісторыі Заходняга Свету. Але тут ёсць і адваротны бок медаля Гісторыі: эсеі былі не толькі нязломнымі аскетамі і праўдалюбцамі, але і для вас, Антон, вельмі і вельмі

небяспечнымі сектантамі. У іх быў адзіны і галоўны недахоп – неабмежаваная абмежаванасць сваёй жорстка страшэннай і антыгуманнай дактрынай святатацтва ў адносінах як да людзей, так і да Бога. І гэта ўжо не мне казаць, а табе: калі б, не дай Бог, іх светапогляд і ідэалогія ўзялі верх, стаўшы дамініруючым дагматам, то ў сувязі з тым, што яны супраць заключэння шлюбаў, спынілі б і дзетанараджэнне, – е Еўропа вымерла б, як вымерлі некалі маманты і дыназаўры. Чаму ў малітве, звяртаючыся да Бога, ты кожны раз гаворыш: “Бо вось я ў беззаконнях зачаты, і ў грахох нарадзіла мяне маці мая…” Якое тут беззаконне і які грэх? Маці пабралася шлюбам, павянчалася нават у царкве, – дзе ж тут грэх? Ад эсеяў, значыць, тое перайшло ў праваслаўе? Ты зноў можаш сытацца ў мяне – а на які ляд я табе гэта тадычу, калі ў цябе хапае праблемаў і без мяне? Адкажу: хіба толькі для таго, каб ты думаў, узважваў, нараджаўся духоўна зноў і зноў, – да чаго, дарэчы, і заклікае ўвесь час Гасподзь. Тут я з Ім салідарны…”

“Добра, абяцаю дабрацца да тых кумранскіх світкаў. Сам прачытаю і зразумею, што да чаго. А цяпер, Люцыферчык мой дарагі, што рабіць мем? – на манер петрыкаўскай бабы Ганны спытаў у яго.

“Так, намёк зразумеў, Антоне… Больш не буду прыставаць да цябе, не буду адрываць ад працы. Стане сумна – пазвані, нумар ведаеш, альбо пакліч, і я прыйду, нябачны да цябе, і мы проста можам паменціць нейкі час языкамі, – цябе тое ні да чога не абавязвае. Але сам я ўжо ніколі не прыду да твайго парога. Я ж не жорсткі эсеісі, – я за прыгажосць і задавальненне, за асалоду пачуццяў, за тое, што жанчыну мы павінны кахаць і прыўзносіць да нябёсаў, а яна – доўжыць род чалавечы. Бо я не магу без людзей. Бог, людзі і я – гэта адно цэлае. Сапраўды – тройца непарыўная…”

Усіхаўся толькі ад яго блюзнерства, розум не губляў, быў спакойны, бо ведаў, што не на “Алкепе” мы, што мне няма неабходнасці ў маёй майстэрні нечага асцерагацца…

“А каб ты пераканаўся, што я тут быў у цябе, з табой балаболіў, пасвавольнічаю – вазьму і скіну з мальберта тваю карціну, як і ты некалі скінуў фужэр са стала ў “Залатым пеўніку”...”

Падрамнік з пейзажам “Восень” захістаўся і ўпаў да маіх ног.

Падышоўшы да акна, дастаў з кішэні запальнічку, пстрыкнуў ёю. Агеньчык паднёс да аркушыка паперы – адразу ўспыхнула. Данёс палаючую паперку да расчыненай форткі. Як толькі дагарэла, выкінуў на вуліцу.

Яе адразу падхапіў вецер, закружыў у паветры чорныя папялінкі, шпурнуў на верхавіны дрэў...

Загаманілі, прыйшоўшы да ўзаемазгоды, Ясь і Яніна, піскнуў нешта радаснае Мышук.

Прыйшла пара пакінуць майстэрню.

17.

... У наступную нядзельку, калі Ліка не была звязаная са школьнымі клопатамі, і дочкі мае знаходзіліся дома – з Белгарада прыехала і Таццяна, – прапанаваў:

– Жаданыя і любімыя, а давайце мы з вамі адправімся ў лес – на пагулянку. Паходзім, вогнішча раскладзем, сала падсмажым на галінцы?

– А што, я вельмі хачу на прыроду! – радасна ўсклікнула будучы кандыдат філалагічных навукаў Ірына Клімовіч. – Выдатная ідэя! Своечасовая.

– І я хачу! – падтрымала жыхарка расейскіх прастораў Таццяна. – Як я даўно не была каля бярозаў і сосен! Бацька, ты малаток! Выгані нас з гэтага душнага горада, падаруй нам свежае паветра!..

І мы адправіліся ў лес. Перад гэтым я забег у

майстэрню, захапіў папку з рукапісам.

Блукалі, хадзілі, натаміліся. Спыніліся на ўзлеску бярозавага гаю.

Я назбіраў шыгалля, ададраў ад бярозы бяросты. Склаўшы ўсё гэта ў кучу, падпаліў. Мае жанчыны сядзелі на паваленай бярозе – той самай, каля якой я маляваў некалі пейзаж.

Мы смажылі на дубчыку сала. Калі з яго капалі бісерынкі тлушчу, падстаўлялі скібку хлеба. Нічога смачней, здавалася, не было на свеце. Штосьці прыходзіла мне на памяць, адлюстроўвалася кароткім сполахам, але я з усіх сілаў стараўся адганяць тыя ўспаміны, – трызненні і мроі летаргічнага сну спакваля затушоўваліся, знікалі, быццам заціхала праца памяці кампакт-дыска ў кампутары, губляла сілу састарэлая інфармацыя. Непакоіў хіба мяне толькі заплечнік, – то шпырне вострым шылам у бок, то тузане, быццам я быў запрэжаны ў аглоблі, а то і зарагоча ледзь чутна. Я разумеў, што гэта і ад чаго, таму, калі пачалі збірацца дахаты, рашыўся: назбіраў сухіх сасновых галінаў, паклаў на вогнішча. На мяне са здзіўленнем і недаўменна глядзелі мае жанчыны, мусіць, думалі, навошта зноў раскладваю кастрышча, калі нам пара пакідаць узлесак…

Выцягнуў з заплечніка зялёную папку. Яна як быццам не хацела давацца мне ў рукі, выслізвала.

Папрасіў сваіх жанчынаў адысці падалей – кінуў папку ў палаючае вогнішча.

Пачуўся душараздзіральны крык. Касцёр выбухнуў, як хто паклаў пад яго гранату. Узляцелі ў неба галавешкі. Зашыпеў агонь, быццам на яго вылілі вядро вады. Над галавой пранёсся трывожна-злы віхор, варонка яго пыласмокам апусцілася да самага кастра, уцягнула ў сябе недагарэлае …

Потым пацямнела ўсё вакол; неба завалакло цяжкімі воблакамі; дзесьці далёка прагрымеў гром, і рэха яго

пакацілася па вяршынях дрэваў.

Гэтак жа нечакана праз хвіліну стала светла і ясна.

Да мяне падышла Ліка, кранула за плячо, зазірнула трывожна ў вочы:

– Антон, а навошта ты спаліў рукапіс? Ты ж над ім працаваў столькі гадоў, марыў выдаць кнігу.

– Не будзе, Ліка, ніякай кнігі… Больш я ніколі пісаць не буду. Ніколі! Нельга мне пісаць.

– Чаму – нельга?

– Нельга – і ўсё тут. Я пазбавіўся ад гэтай спакусы, і не толькі ад гэтай.

Уздыхнуўшы на поўныя грудзі, агледзеўся вакол.

Толькі цяпер убачыў перад сабою лес і восень, Ліку, Ірыну і Таццяну. Свет зноў успыхнуў для мяне непаўторнымі колерамі, вясёлкай, наталяючы душу чысцінёй і дабрынёй.

Я стаў чалавекам, тым чалавекам, якім і быў да летаргічнага сну. І ведаў, што больш не ажывуць героі маіх рукапісаў. Таму што тых рукапісаў цяпер няма і ў паміне. І больш ніколі не будуць… Добра, што я яшчэ не намаляваў людзей, а толькі прыроду, – цяпер не буду асцерагацца, што і яны маглі ажыць і помсціць мне за спробы перарабіць іх… Не мой гэта клопат, ды і не ў маёй тое ўладзе.

Мы спусціліся ў лагчыну – да крыніцы. Па чарзе чэрпалі бярозавым кадоўбцам лекавую ваду, пілі асцярожна маленькімі глыткамі, баючыся застудзіць горла.

… Пакідаючы бярозавы гай, міжволі азірнуўся: над кастром толькі цепліўся слабы дымок – канаў.

Як і загадваў кардыёлаг, я спаліў за сабой не толькі

віртуальныя масты, – самога сябе, таго, які не прыслухаўся некалі да папераджальнага ўнутранага голасу, голасу анёла, паддаўся спакусе славай, талентам, укленчыў перад залатым цяльцом.

Зазванілі званы Патрапаўлаўскага сабора…

……………………………………………………………

P.S.

Прайшло паўгода…

Я зноў толькі мастако. Езжу на эцюды, малюю прыроду. Люблю вельмі маляваць храмы на фоне блакітнага неба з кудлатымі воблакамі.

Пачаў хадзіць да айца Георгія на споведзь, на прычасце.

А аднойчы спытаў у яго пра перасяленне душаў.

– Ерась, Антон… Яшчэ ў трэцім стагоддзі ад Раства Хрыстова прадпрымалася спроба ўкараніць у хрысціянства вучэнне пра гэта. Філосаф Арыген, вывучаючы платонаўскае вучэнне пра той час, калі яшчэ душа не нараджалася, да яе злучэння з целам, стварыў асабістае вучэнне. І ў яго знайшліся паслядоўнікі, прызналі яго правільным і непахісным. На Канстанцінопальскім Памесным Саборы ў 543 годзе ад Нараджэння Хрыстова гэтае вучэнне было абʼяўлена ерассю. І пазней ужо – у пятым і шостым вяках – Усяленскія Саборы пацвердзілі асуджэнне і, больш таго, аддалі анафеме, што азначала адлучэнне ад царквы ўсіх тых, хто падтрымліваў вучэнне аб перасяленні душаў…

– У Святым Пісанні я нідзе не знайшоў нічога пра пераўвасабленне, пагэтаму і задумаўся…

– Ідэя несмяротнасці душы як пастаяннага пераўвасаблення, пераходу з аднаго цела ў другое, няхай нават і не абавязкова ў цела чалавека, супярэчыць хрысціянскай ідэі асобы як вобраза і падабенства Божае…

– Тады што за голас гаварыў са мной пра гэтыя рэчы – павучаў і накіроўваў…

– А вось пра гэта мы, спадар Антон, пагаворым пазней, больш грунтоўна. Тады ўсё стане на свае месцы. Цяпер вы с Богам. Вам нічога не страшна. Душа набыла ўпэўненасць і дабрадзейнасць, і таму вы больш не будзеце чуць невядомыя галасы.

Адчуў я ў сабе вялікія перамены. У мяне памяняўся рытм жыцця, стаў больш разважлівы і спакойны. Навучыўся размяркоўваць свае сілы, і таму кожны дзень мне ўдавалася з Божай дапамогай зрабіць тое, што намячаў і планаваў, што прасіў у Вышняга…

18.

І ўсё ж мяне ўсё яшчэ не-не ды нешта непакоіла, а што, зразумець не мог.

Аднойчы, каб паставіць апошнюю кропку ў маіх няясных пакутах, пераканацца, што я назусім пазбавіўся ад навязлівых думак, рашыўся на апошні крок. Набраў нумар тэлефона бухгалтэрыі таго дзяржаўнага выдавецтва, дырэктар якога мне званіў.

– Слухаю вас, – пачуўся жаночы голас.

– Вы – галоўны бухгалтар Соф’я Паўлаўна?

– Так, што вы хацелі?

– Я хацеў даведацца вось пра што: ці пераводзіў хто-небудзь у гэтым годзе грошы на маё імя для выдання у вас маіх кніг? Мяне завуць – Антон Клімовіч.

Строгі і дзелавы, і ў той жа час прыемны, голас абвясціў мне:

– Я працую больш пятнаццаці гадоў на гэтай пасадзе, але не прыпомню ніводнага выпадку, каб хто-небудзь са спонсараў пералічваў грошы для канкрэтнага аўтара –

ні ў далярах, ні ў нашых “зайчыках”. І для вас, на жаль, ніхто не пералічваў...

– Не на жаль, Соф’я Паўлаўна, а на шчасце! – весела крыкнуў я. – Дзякую вам за харошае паведамленне!

– Не разумею вас, Антон Клімовіч, вы рады таму, пра што я сказала?

– Так, так, вельмі рады, дзякую!

Паклаў тэлефонную слухаўку.

– Віншую цябе, Антон! – крыкнуў сам сабе. – Ты поўнасцю вылечыўся, пазбавіўся ад спакусаў! Віншую!

Я купаўся ў спакоі, шчасці і бесклапотнасці.
Трымаў мяне за руку Той, Хто не даў збіцца з абранай дарогі...
Мы маем прад сабою тысячы дарог,
але адна зь іх толькі прывяла да Бога...
І Ён нам нарадзіцца зноўку дапамог,
каб у цемрадзі мы ня блукалі доўга.
І сяньня кожнага прывёў Ён да сьвятла,
не дакараў, не ўшчуваў, што да Яго парога
ня тая зорка па жыцьці нас кожнага вяла,
зусім ня тую па жыцьці абралі мы дарогу...
Цяпер, дальбог, ня зрушым мы зь яе,
бяз стомы будзем да скачэння крочыць, –
бо нам жыцьця бяз Бога не стае, –
ня бачаць шлях бяз Ойча нашы вочы.

Хто напісаў гэтыя радкі, я не ведаю, але яны сугучны з маімі думкамі і жыццём.

Магчыма, я сам іх і напісаў, а мо хто і надыктаваў, не ведаю, але ў апошні час яны пастаянна гучэлі ў маёй душы...

Цяпер я пазбавіўся ад сумненняў, няўпэўнасці і страху перад заўтрашнім днём.

У маёй кватэры, як і ў майстэрні, з’явіліся абразы Іісуса Хрыста і Божай Маці, Святой Тройцы, Кірылы

Тураўскага і Еўфрасінні Полацкай, іншых святых, якія абараняялі мяне ад д’яблавых спакусаў. Жытло азарылася цудадзейным святлом і святым Духам, і ўсё лядайкае і шэрае знікла з хаты...

Прыходзячы на сход у свой творчы калектыў, найбольш маўчаў, не лез на трыбуну. Здзіўляўся са сваіх калег, як яны апантана ламалі дзіды ў пустых і непатрэбных спрэчках...

Марнатраўства часу і здароўя, – суета сует...

Што было заўтра, тое будзе ўчора, а што было ўчора, паўторыцца ў заўтрашнім дні... І ім я не мог нічога сказаць пра тое, як і не мог пераканаць, што няма ні ўчора, ні заўтра, а ёсць цяперашняе сёння – імгненне жыцця... Яно – як уздых і выдых, як позірк каханай жанчыны, як зорка на небасхіле, якая пагасла заўтра, як удар сэрца ў вашых грудзях перад вашым нараджэннем...

Не ад нас залежыць тое, што адбудзецца з намі заўтра-паслязаўтра-учора: учарашні дзень абавязкова напомніць нам пра будучы...

....

Замест заключэння.

“Біблія” – кніга дасканалая і выключная, невычэрпная кніга, у якой усё сказана як пра Бога, так і пра чалавека.

Усюдыісны Бог у ёй шматвобразна адкрываецца і дае магчымасць нам быць духоўна відушчымі.

Біблія ўтрымлівае ў сабе вучэнне Рэлігійнага парадку, богашчырую ісціну, але і чалавечыя веды і ўся нашая розумавая дзейнасць знаходзіць у ёй страву багацця невычэрпнага. Многае ўзяла з яе і паэзія, і геаграфія, і сацыялогія. Яна легла ў фундамент еўрапейскага мастацтва. Без яе ні скульптары Шартрскага сабора, ні мазаісты Равены, ні Мікельанджэла, ні Рэмбрант, ні Грэка не былі б тымі, кім мы цяпер захапляемся. На

гэтым жа падмурку трымаецца творчасць Шэкспіра, Расіна, Дантэ і Дастаеўскага. Народы белай расы абавязаны Бібліі той вядучай роллю, якую прызнае за імі гісторыя,а другія расы ёй жа абвязаны тым, што яны абудзіліся да большага святла.

Сама назва, якую мы даем гэтай кнізе, заключае ў сабе і адлюстроўвае ўсе яе выключныя якасці. Слова “біблас” у грэкаў ужо азначала “кніга”. Гэтае слова этымалагічна карэніцца ў тых далёкіх часах другога тысячагоддзя да Раства Хрыстова, калі фінікійцы горада Бібласа ператварылі свой галоўны порт у галоўны склад і рынак папіруса. Для нас жа гэтыя тры склады “Біблія” паказваюць вяршыню і сукупнасць усягонапісанага. Біблія – кніга кніг.

На працягу стагоддзяў яна далёка пераўзыйшла ўсе астатнія тварэнні духа, была і застаецца самай чытаемай кнігай у свеце.

Улічваючы ўсе друкаваныя выданні Бібліі, можна прыйсці да вываду, што агульны наклад яе дасягае амаль мільярд асобнікаў. У перакладзе яна існуе амаль на сямістах мовах і дыялектах. Яе можна чытаць на мове эскімосаў і ўолафаў (Сенегал), на мове фламандскай і брэтанскай.

Насуперак шырокараспаўсюджанай думцы, Царква не толькі не забараняе чытанне і вывучэнне Святога Пісання, але ўсяляк заахвочвае, прыняўшы папярэдне ўсе неабходныя меры да аховы богадухвеннага тэксту ад усёмагчымых ілжэтлумачэнняў і скажэнняў. За апошнія 80 гадоў, пачынаючы з 1893 года, Свяцейшы Прастол надрукаваў тры вялікія акруговыя пасланні – Энцыклікі, прысвечаныя пытанню аб неабходнасці чытання, вывучэння і выкладання Святога Пісання з падрабязнымі ўказаннямі як для вучоных і духавенства, так і для міранаў. Энцыклікі: папы Льва XIII “Providentissimus Deus” (1893 г), папы Бенедзікта XV “Spiritus Paraclitus” (1920г) і папы Пія XII “Divina affiante Spiritu” (1943г) з’яўляюцца цвёрдымі кіруючымі правіламі для чытання і даследвання Святога Пісання. Гэтыя Энцыклікі і іншыя важнейшыя дакументы

Свяцейшага Прастола, уваходзяць у асобны зборнік “Enchiridion Biblicum” (чацвёртае выданне, Рым 1960 г.), які выдаецца Папскай Біблейскай камісіяй у Рыме, зацверджанай папай Піем X у 1902 годзе...

(З агульных уводзінаў у Святое Пісанне, Біблія – Кнігі Святога Пісання Старога і Новага Запавету, 1973 г., Выдавецтва “Жыццё з Богам”, Брусель).

……………………………………………………………….

І адкрылася мне звыш… І сышло на мяне Боскае дабраслаўленне, каб я ўсвядоміў, дзеля чаго прыйшоў у гэты свет.

«Жыццё і смерць прапанаваў я табе, дабраслаўленне і праклён. Выберы жыццё, каб жыў ты і нашчадкі твае» – так сцвярджае Гасподзь у Другазаконні (30, 19). Сцвярджэнне як неўміручы запавет даў нам святы прарок Божы Майсей народу іўдзейскаму перад тым, як адысці да Бога. Два шляхі ў нашым жыцці – жыцця і смерці – ёсць перад намі. Шлях выканання запаветаў Хрыстовых – сцежка праведнасці і добрасумленнасці, і – дарога граху і беззаконня. Які выбіраем мы? Што адпрэчвае нас ад вечнага і духоўнага жыцця і няўхільна падштурховае да вечнай смерці? Спакусы, салодкія шматлікія спакусы і прывіды, патаемныя поклічы асалоды і багацця, ад якіх заўсёды было гора свету (Мцв. 18. 7).

Не да кожнага з нас даходзіць усведамленне таго, што гэта міраж, прывід, падман. Яны ўсяляюцца ў нашую душу як вужака ці гад у сваё сховішча, якое пустуе; тыя спакусы заўсёды прыемныя і прыцягальныя на выгляд, але іх атрутнае джала схавана пад прыгожай, бліскучай і рознаколернай абгорткай, бы цукерка. Іх прывабнасць і падманлівая прыгажосць штодзённа вакол нас, яны сціскаюць нас сваім нябачнымі вобручамі, бы бочку, каб не было ніводнай шчылінкі між клёпкамі.

Нявопытны і даверлівы чалавек, які не знайшоў дарогу да храма, лёгка можа папасціся пад уплыў чорных сілаў, не зразумее, што аблытваецца ягоная душа

д’ябальскімі мярэжамі і павучыннем крывасмока. Ён адчувае сябе адзінотнікам у глухім лесе, дзе на кожным кроку капканы і дрыгва без дна, дзе можна заблудзіцца і згінуць. Згінуць без праважатага, павадыра. Такім правадніком для кожнага хрысціяніна і служыць Свяшчэннае Пісанне. Толькі яно паказвае «шлях жыцця», навучае запаветам Гасподнім, ацаляе душу і ачышчае позірк наш (Пс. 18, 9).

Як сцвярджаюць апосталы – усё Пісанне ёсць богадухоўнае і карысна для навучання, для выкрыцця, для выпраўлення, для настаўлення ў праведнасці (2 цім. 3, 16). У Пісанні яны бачылі адзіную крыніцу спасціжэння праўдзівага і ісціннага бачання як Божых тайнаў, так і ўсіх законаў і законамернасцяў зямнога чалавечага быцця.

У нас два шляхі – дарога да Бога, да светласці і радасці, і дарога назад – да цемры, да пагібелі. Трэцяга, так бы мовіць не дадзена. Кожны з нас выбірае свой шлях, свой бальшак.

Свой кірунак у жыцці я абраў свядома і назаўсёды.

… Акно майстэрні расчынена насцеж.

У мае апартаменты ўварваўся свежы і парыўны вецер, надзьмуў фіранкі, быццам ветразі карабля, які плыве ў рэальнае заўтра. Я не зачыняў акно, дазволіў пасвяволіць няўрымсліваму вятрыску, зрабіць экскурсію па маёй мастацкай тэрыторыі ды ачысціць, вымесці з памяшкання пахі фарбаў ды растваральнікаў…

А ён, ветрык, падляцеўшы да мальберта з чыстым эцюднікам, зачапіўся за яго сваёй кашуляй, зніякавеў, разгубіўся і, згарнуўшыся клубочкам, забіўся ў вугал і там заціх…

На мальберце, чакаў мяне белы, бы снег, падрамнік. Але я не спяшаўся брацца за пэндзаль – расцягваў задавальненне і асалоду дотыку да загрунтаванай

паверхні. Не мог да канца паверыць у сваё новае нараджэнне, у вяртанне блуднага сына на поле сваёй стыхіі, без якой не мог жыць…

… Адно хіба толькі мяне непакоіла – быў ці не быў у маім жыцці настаўнік Міхась Хурс. Ці, можа, я і яго выдумаў, як і астатніх сваіх герояў, з-за якіх прыйшлося падпасці пад спакусу і пабыць у гасцях у д’ябла? Але ж на маім стале ляжаў карычнева-бардовы аловак, падораны Хурсам, якім я не напісаў ніводнага слова і ніколі, упэўнены, не напішу. І была ж ў маім жыцці рэальная бабуля Настазя, валадарства ёй нябеснае…

І ці сапраўды я пабываў з астранаўтамі на Месяцы? Бо тое было так рэальна і натуральна, што тую радасць буду памятаць усё жыццё… Больш таго – карціны, якія маляваў на Месяцы, знаходзяцца і сёння ў маёй майстэрні.

А Ірад? Я выдумаў яго, ці зноў жа – Анатас мне яго падсунуў?

А Марыя Магдаліна?.. А Хурс...

…………………………………………………………………

З цягам часу мне неабходна будзе разабрацца з гэтымі, і іншымі, таямнічымі, эпізодамі і фактамі майго жыцця, – усяму свой час.

Зрабіць тое трэба так, каб потым ужо ніякія нечаканкі не ўмешваліся ў маё жыццё і не збівалі з наладжанага рытму і абранай дарогі. Бо дарога была вызначана, а ў руках трымаў падоранае Вышнім стырно і компас, якія і дапамогуць мне цвёрда крочыць абраным шляхам наперад… Памажы, Божа!..

А пакуль…

1999-2011 гг.
Гомель, Тураў, Белгарад, Масква, Іерусалім, Варшава, Кіеў, Буэнас-Айрэс

«…і вы будзеце як багі…»:

прыпавесць у рамане-фантасмагорыі Анатоля Бароўскага «Дамова на спакусу»

Раман-фантасмагорыя Анатоля Бароўскага «Дамова на спакусу» адносіцца да ліку тых характэрных твораў сучаснай прозы, якія створаны на скрыжаванні і ўзаемадзеянні розных жанравых традыцый і ўплываў. У яго структуры арганічна сумешчаны рэалістычныя і містычныя пачаткі, лірыка і філасофія, гісторыя і сучаснасць, рэлігія і навука.

Пісьменнік звярнуўся да асэнсавання складанай маральна-філасофскай праблематыкі, вечных па сваёй значнасці пытанняў, звязаных з сацыяльнымі, этычнымі і рэлігійнымі бакамі чалавечага жыцця.

Змест рамана-фантасмагорыі разнастайны, і ахоплівае шматлікія сферы сучаснага быцця людзей. Аднак у цэнтры ўвагі аўтара – праблема пераадольвання асобай духоўна-маральнага крызісу праз набыццё мудрасці і веры ў Бога як галоўных апірышчаў у супрацьстаянні разбуральнаму ўздзеянню зла.

Галоўны персанаж, мастак і пісьменнік Антон Клімовіч, выяўляе духоўную слабасць. Ён паддаецца спакусе цёмнай патойбаковай сілы і ледзь не губіць сябе. Розныя этапы ўнутраных блуканняў героя, яго руху ў бок прасвятлення і набыцця маральнай мудрасці адлюстраваны ў сюжэтна-кампазіцыйнай пабудове аповеда. Загалоўкі кожнай з яго частак вызначаюць асноўныя матывы твора. Галоўны герой заключае дзелавую дамову з д’яблам («Заказ»), падвяргаецца спакусе стаць адным з першых падданых у яго інфернальным свеце («Спакушэнне») і, нарэшце, усвядоміўшы ілюзорнасць выгод, прапанаваных «начальнікам» (правіцелем, валадаром) таго свету, знаходзіць у сабе сілы вырвацца з д’ябальскіх мярэжаў.

Матыў спакушэння з’яўляецца сюжэтаўтваральным у рамане-фантасмагорыі Анатоля Бароўскага. Стварыўшы

сваю версію маркотна знакамітай гісторыі аб пагібельных наступствах згоды з д’яблам, пісьменнік раскрыў чытачу глыбінную сутнасць зла, асаблівасці і асноўныя кірункі яго праяваў у сучасным грамадстве.

Свет Д’ябла, у які трапляе герой, – гэта ўмоўна-абагульнены вобраз негатыўнай мадэлі цывілізацыі без Бога. У ім усё прыдуманае і прывіднае. Гэта свет сурагатных выгодаў і радасцяў, свайго роду час-прастора, якая выступае пад знакам «мінус», як праява ўлады злой волі. Вобраз д’ябла створаны ў значнай меры ў духу хрысціянскай дэманалогіі.

Сутнасць Сатаны і галоўны метад яго ўздзеяння на чалавека – хлусня, спакушэнне. Д’ябал у творы шматаблічны. Ён – бізнесмен, капітан фантастычнага карабля «Алкеп» («Пекла»), навуковец-тэолаг, інтэрпрэтатар Бібліі, які адкрыў шматлікія яе таямніцы. Выступаючы пад імем, утвораным па прынцыпе зваротнага чытання (Анатас), Сатана хавае сваю сапраўдную прыроду і ўнутраны свет. Біблейскія тэксты ён разглядае як «загадкавыя лабірынты прыпавесцяў, загадак, малітваў», праз якія трэба прайсці, каб напісаць нешта накшталт Анты-Бібліі».

Адна з мэтаў вынаходніка сурагатнага рая – стварэнне «звышчалавека», цалкам рацыянальнай, дакладней – дасканалай у яго разуменні асобы. Сваёй уладзе д’ябал імкнецца падпарадкаваць Антона Клімовіча, чые інтарэсы таксама засяроджаныя на вывучэнні «галоўнай кнігі чалавецтва», на спасціжэнні яе ўнікальнай патаемнай мудрасці.

Тэкст рамана-фантасмагорыі насычаны біблейскімі цытацыямі. Кніга кніг – галоўны прадмет навуковых і рэлігійна-містычных даследаванняў, якімі апантаны розныя персанажы твора. Маральная філасофія Святога Пісання – гэта ідэалагічная аснова аўтарскай канцэпцыі асобы, мадэлі яе паводзінаў і духоўнага ўдасканальвання.

Біблія тлумачыцца як «філасофска-этычнае і рэлігійнае вучэнне і веды», у якім «вельмі падрабязна гаворыцца

пра тое, як чалавеку належыць жыць, як пазбегнуць зла і тварыць дабро, як кахаць адно аднаго, засцерагаць сваю душу ад уздзеяння чорных сілаў, удасканальваць сябе…». Таму любыя ідэі, якія супярэчаць гэтаму вучэнню, могуць быць вытлумачаныя як ілжывыя і скіраваныя на служэнне злу. У мастацка-філасофскай свядомасці аўтара ідэя стварэння «звышчалавека» – праява дэманізму. Прыхільнікам яе невыпадкова выступае Анатас Алкепаў (Сатана Пекла).

У рамане-фантасмагорыі Анатоля Бароўскага не раз гучыць думка пра тое, што Біблія – гэта «зашыфраваны тэкст». Захаваная ў яго глыбінях вышэйшая мудрасць выяўлена «у выглядзе прыпавесцяў, казак і іншасказанняў”. Па сцвярджэнні аднаго з персанажаў, настаўніка Хурса, Біблія – «не што іншае, як дэманстрацыя магчымасцяў Вышэйшага Розуму, Вышэйшага Мыслення».

Зыходзячы з маральна-філасофскай канцэпцыі твора, Святое Пісанне – Тэкст Мудрасці, найгалаўнейшым прынцыпам фідэістычнай паэтыкі якога з’яўляецца прыпавесць, іншасказанне. Таму, як дакладна заўважана аўтарам рамана-фантасмагорыі, маючы на мэце толькі рацыянальны падыход да вывучэння «галоўнай Кнігі чалавецтва» нельга здабыць разуменне праўдзівага сэнсу, закладзенага ў ёй. Патаемную біблейскую мудрасць варта спасцігаць «не толькі розумам, але і душой», і «тады можа здарыцца так, што для верніка чалавека ў Пісанні зусім і не закладзена ніякіх таямніцаў». Антону Клімовічу раскрываецца найважнейшая ісціна – «якім бы ты разумным ні лічыў сябе, не забудзься, што ўсім кіруе Ўсявышні Творца” [1, с. 43].

Аднак «усю Біблію нікому не дадзена разгадаць». Яна – Святая Кніга, і «ключ да разумення тэкстаў толькі ў Бога за сямю пячаткамі… А што такое сем пячатак – не ведае і не даведаецца ніхто…”.

Інтэлектуал і паліглот Анатас Алкепаў нямоглы ў зразуменні канчатковых таямніцаў Творцы, паколькі не прызнае Яго Мудрасці і Яго запаветаў. У

рацыяналістычнай інтэрпрэтацыі д’ябла запаветы Божыя – усяго толькі «інструкцыя», напісаная да таго ж для гэтак недасканалай і слабой істоты, якой з’яўляецца чалавек. Для Анатаса Алкепова гэта не вянок тварэння, а «памылка Бога», якую належыць выправіць, стварыўшы новага і ідэальнага «звышчалавека». Сатанінская характарыстыка, дадзеная створанаму па вобразе і падабенстве Божаму, рэзка ўніжальная: «Чалавек – гэта такая істота, якую лёгка абдурыць, спакусіць, ператварыць у жывёліну… Істота гэтая тупая, агрэсіўная, скнарная па натуры, зайздросная душою, і якая не паддаецца ніякаму кантролю...».

Але, як вядома, менавіта вучэнне аб «звышчалавеку», у XX стагоддзі стала адной з філасофска-містычных асноў той ідэалогіі, якая спарадзіла «чалавека са стрэльбай», бязлітаснага гвалтаўніка і сейбіта шматлікіх смерцезабойстваў.

У аўтарскай канцэпцыі сапраўдная мудрасць непарыўна звязана са «страхам Божым». Антон Клімовіч памятае аб словах сваёй бабулі Анастасіі Фёдараўны: «Ніколі, унучак, не думай кепска пра Бога, … не наклікай на сваю душу грэх, за гэта Бог карае. А калі будзеш прыслухоўвацца да свайго сэрца, жыць у суладдзі з Госпадам, Ен заўсёды дапаможа табе…». Мудрым у творы названы настаўнік Хурс. І ён, і бабуля Анастасія ставяцца да людзей, чыя свядомасць арыентавана на аксіялагічныя прыярытэты біблейскай маральнай філасофіі, перш за ўсё, на праўдзівасць і сумленнасць.

Хлусня як сутнасць д’ябла добра паказана ў адным з фрагментаў тэксту рамана на тэматыку з Кнігі кнігаў «Якаў – брат Хрыста», пра што піша галоўны герой. Старонкі з яго з’яўляюцца прыналежнасцю складанага кампазіцыйнага ўзроўню рамана-фантасмагорыі Анатоля Бароўскага. Уяўленні, адлюстраваныя на гэтых старонках, утрымліваюць усё тыя ж матывы спакусы і выратавання, расплаты за грахі і Божай падзякі. Яны складаюць глыбокі маральны сэнс, які праецыруецца на ўсё, што адбываецца з Антонам Клімовічам.

Уяўленні на тэмы Святога Пісання выступаюць, на мой погляд, у функцыі прыпавесці, тлумачачы галоўныя ідэі і матывы кнігі А. Бароўскага. Адным з іх з’яўляецца малюнак спакушэння першых людзей у раі. Звяртаючыся да біблейскай тэалагемы аб грэхападзенні, аўтар імкнецца пракрасціся ў патаемныя глыбіні зла ў такой яго праяве, як хлусня.

У прыпавесці з рамана Антона Клімовіча Змей-спакуснік увасабляе злую волю і «Мудрасць». Ён характарызуецца як «самы хітры і каварны» з усіх звяроў польных, створаных па задуме Божай, які «злое задумаў», а калі здзейсніў той грэх, то толькі ўзрадаваўся, адчуўшы сябе пераможцам: «І ў Змея не было страху – ён быў гатовы да ўсяго, нават да самага горшага. Яго не хвалявала смерць, адно цешыла, што ён аказаўся хітрэй чалавека, створанага Творцам…».

У інтэрпрэтацыі Змея, спакушальніка Евы, мудрасць – «гэта калі пражываеш жыццё без памылак, калі жадаецца рабіць дабро, кахаць горача, атрымліваць ад гэтага задавальненне … Калі ўсё ведаеш і няма над табой нікога, хто можа адабраць усе слодычы жыцця». Аўтар паказвае разыходжанне паміж словам Змея, звернутым да Евы, і яго намерамі ў адносінах да яе. Схіляючы жанчыну парушыць забарону Творцы, спакушальнік абяцае ёй найвышэйшыя выгоды: «Спадабалася ты мне – вось і захацелася памагчы табе стаць багіняй. І усё. Ты павінна быць удасканаленай і мудрай, каб у цябе ўсяго было ў дастатку. І ты будзеш моцнай і ні ў чым не будзеш мець патрэбы і недахопу, ты станеш звышчалавекам…”.

Імкненне Змея зрабіць зло, «зганьбіць чалавечую прыроду» найболей дакладна падкрэсліваецца пры дапамозе ўжывання намінальнага слова «гад» у функцыі імя ўласнага: «Я больш чым стагоддзе ем гэтыя плады… І вы, паспытаўшы іх, не памрэце, – сцвярджальна шаптаў Гад, абвіваючы нагу жанчыны. – Не, не памрэце… Бо Бог меў на ўвазе зусім іншае: “у дзень, калі вы паспытаеце іх, адкрыюцца вочы вашы, і вы будзеце як багі, якія ведаюць, што такое дабро і зло.”

.

«Мудрасць» Змея, адкрытая ім першай жанчыне, – хлусня. У кантэксце прыпавесці злосная «рэптылія» увасабляе мудрасць, але мудрасць «ілжывую», якая выступае як хітрамудрасць: «Адам і Ева жылі ў чароўным і рэальным свеце. І былі створаныя Творцам несмяротнымі. Дасканаласць і ідэал чалавечай прыроды. Але тут раптам яны ўбачылі і пачулі, як па зямлі паўзе Мудрасць. Здзівіліся, пачуўшы яе першыя словы: «… і вы будзеце як багі, якія спазналі дабро і зло…" І Мудрасць пацвердзіла свае словы: «вы і самі выдатна ведаеце, што такое дабрыня і зло». Яны пачулі тое, што было прыемна іх вуху, але сталі зусім глухія да слоў і Голасу Таго, Хто іх стварыў».

У кампазіцыі фантасмагорый, якія ўключаюць розныя ўяўленні, у тым ліку і апісанне інфернальнага вымярэння, выявіўся адмысловы рэлігійна-містычны тып мастацкай свядомасці ў творчасці Анатоля Бароўскага, засяроджанай на спасціжэнні патаемных пачаткаў і супярэчнасцяў духоўна-маральнай сферы быцця.

Прыпавесць выступіла ў творы адной з формаў праяўлення мудрасці і аўтарскага досведу духапазнання, прыходу яго самога да Бога.

Раман-фантасмагорыя Анатоля Бароўскага «Дамова на спакусу» канцэнтруе ў сабе дамінанту духоўнага і мастацка-эстэтычнага пошуку пісьменніка, ключавыя прынцыпы яго творчай сістэмы. Скразныя ідэі і матывы, якія праходзяць праз творы, створаныя ў папярэдні перыяд, тут ужо ускладняюцца дадатковымі і новымі маральна-філасофскімі сэнсамі, звязанымі з глыбока акрэсленай арыентацыяй і кірункам аўтарскай свядомасці на біблейскае духоўнае вучэнне і веданне яго прыярытэтнага феномена ў шматмернай культурнай прасторы сучаснасці.

Рэлігійна-філасофскія і містычныя пачаткі, якія

выходзяць у рамане-фантасмагорыі на пярэдні план, вызначаюць першарадную значнасць у яго сінтэтычнай мастацкай структуры элементаў і ўласцівасцяў паэтыкі ўмоўнай вобразнасці.

Адметнай асаблівасцю складанай кампазіцыі твора з’яўляюцца яе састаўныя часткі фантасмагорыі, якія ўтрымліваюць апісанне пераломленай з’явы пад рэлігійна-містычным вуглом зроку досведу разумення аўтарам розных граняў і ўзроўняў духоўнага быцця асобы. Фантасмагарычная вобразнасць, арганічна ўключаная ў раманную структуру, выступае ў значнай ступені сімвалічным выразам глыбінных працэсаў унутранага жыцця цэнтральнага персанажа, патаемных схронаў яго душы.

Функцыю сімвалізацыі найболей дакладна выконвае, напрыклад, рамантычная і жаноцкая выява «анёла-ахоўніка» Яніны, вытканай са сноў і мараў аўтапсіхалагічнага героя. Як яно ёсць і ў ранейшых аповесцях «Ахутавана» і «Пякельны рай», і гэтая апаэтызаваная выява ўвасабляе святланосныя пачаткі і памкненні душы, яе руху ў бок здабыцця кахання, ісціны і мудрасці.

Аўтарская задума паслядоўна рэалізуецца сродкамі выразнай матыўнай структуры твора, якая дазваляе захаваць яго мастацкую цэласнасць, змацоўваючы ўяўныя на першы погляд разрозненыя ў сэнсавым стаўленні асобныя фрагменты тэксту. У дадзеным выпадку маюцца на ўвазе так званыя пазасюжэтныя элементы, якія выступаюць ў выглядзе ўстаўных навэл на біблейскія тэмы.

Яны складаюць адзін з характэрных кампазіцыйных аспектаў рамана-фантасмагорыі Анатоля Бароўскага, выконваючы ў яго агульным кантэксце функцыі прыпавесцяў, якія тлумачаць і раскрываюць асноўныя сюжэтапабудоўныя матывы твора. Сярод іх адмысловага разгляду заслугоўвае трансфармаваны ў адпаведнасці з сучаснасцю архетыпічны матыў дамовы з д’яблам, так бы мовіць, “душу сваю даверыў д’яблу…”

Паказаная пісьменнікам інфернальная сутнасць Сатаны паўстае ў сімваліка-містычным плане рамана-фантасмагарычнага хранатопу ў якасці праявы ў зямным свеце сусветнага пазабытавога зла, таемная дэструктыўная дзейнасць якога скіравана на выкараненне свету, які стварыў Бог, а замест яго прапаноўваецца віртуальная рэальнасць уяўных выгод з сатанінскім ухілам.

Адлюстраванню ідэйна-тэматычнай спецыфікі і асаблівасцяў матыўнай структуры твора падпарадкаваны яго загаловак, адметнымі прыкметамі якога з'яўляюцца сэнсавая значнасць і глыбіня, вызначаныя аўтарскай акцэнтуацыяй на працягу ўсяго асноўнага тэксту хрысціянскага падыходу да разумення прыроды граху, дынамікі злых падахвочванняў і запалу, якія ахопліваюць чалавека, які шчыра адгукваецца на выклік дэманічных сіл.

Загаловак, які па-сутнасці мае алюзіўны характар, паказвае на змястоўнае напаўненне рамана-фантасмагорыі, выступаючы ў якасці асноўнага славеснага знака-сімвалу, які інфармуе аб наяўнасці ў яго мастацкім свеце кампанентаў хрысціянскай аксіялогіі як састаўной часткі біблейскай сістэмы духоўных каштоўнасцяў. Заўважым, што царкоўнаславянскае слова “спакуса” (спакушэнне) азначае “выпрабаванне”, “небяспеку”, “замах”. Спакуснік – гэта той, хто выпрабоўвае каго-небудзь, зваблівае і падманвае. У Евангеллі пад гэтым імем паўстае д'ябал.

Таму нараўне з матывам заключэння дамовы з пасланцам пекла, які развіваецца ў рэчышчы хрысціянскага вучэння пра спакусу як аб небяспечнай духоўнай прывабнасці, адным са шляхоў паказу аўтарам сваёй маральна-філасофскай канцэпцыі з'яўляецца ўключэнне ім у тэкст рамана-фантасмагорыі шматлікіх, часам даволі аб'ёмных вынятак з Бібліі. Быццам бы «перагруз», залішняе нагрувашчванне, што нібыта перашкаджае сачыць за асноўным сюжэтам твора. Але насуперак такой думцы, калі яна ўзнікае ў асобнага

чытача, яны ўтвараюць досыць шырокую частку славеснай тканіны твора, у выніку чаго, з аднаго боку, можа скласціся ўражанне аб перанасычанасці «чужымі» словамі. Але ж з другога боку, усе біблейскія цытацыі, якія уваходзяць ў раман-фантасмагорыю, з’яўляюцца незаменнай прыналежнасцю яго сэнсавага поля, удзельнічаюць у выяўленні аўтарскай канцэпцыі, паводле якой Біблія вызначаецца самым выбітным у сусветнай культуры тварэннем духу, кнігай выключнай і невычэрпнай, у якой «усё сказанае як пра Бога, так і пра чалавека». У шэрагу выпадкаў вытрымкі з Бібліі нясуць значную для разумення спецыфічных асаблівасцяў інфармацыю пра біблейскае слова як узор мастацтва.

Біблейская паэтыка – гэта, па вялікім рахунку, паэтыка іншаказанняў і прыпавесцяў, уздзеянне якіх на свядомасць Анатоля Бароўскага выявілася ў мастацкім свеце яго рамана-фантасмагорыі. Так, розны сэнс

слоў “мудрасць”, “мудры”, якія неаднаразова сустракаюцца ў тэксце твора, часцей за ўсё акцэнтаваны аўтарам у сувязі з духоўным веданнем і вучэннем, выкладзенымі ў «Галоўнай Кнізе чалавецтва». Мудрасць у свядомасці пісьменніка знітавана не толькі з дабром і маральнасцю, але і са злом.

Аўтар раскрывае палярныя сэнсы «мудрасці», закладзеныя ў «Кнізе пра Бога», тым самым, падкрэсліваючы семантычную невычэрпнасць і глыбіню Бібліі як Тэксту Мудрасці. Злую, антыбоскую, а таму і ўяўную мудрасць, увасабляе ў аўтарскай мастацка-філасофскай інтэрпрэтацыі старажытны біблейскі Змей-спакуснік.

Устаўная навэла аб спакусе і грахоўным падзенні першых людзей у Раі растлумачвае адзін з ключавых матываў рамана-фантасмагорыі. Гэта ў вызначаным сэнсе прыпавесць пра сутнасць спакусы і мастацтва хлусні, пра безабароннасць чалавека перад злом, калі ён, чалавек, ігнаруе Запаветы Бога, пра яго духоўную слабасць. Таму ўладальнікам сапраўднай мудрасці ў

маральна-філасофскай канцэпцыі твора паўстае шукальнік ісціны настаўнік Хурс, у апісанні ўнутранага аблічча якога падкрэсліваюцца такія рысы, як адхіленасць ад зямной мітусні, дабрыня, моцна развітыя маральныя пачуцці і духоўныя памкненні.

З вобразам Хурса звязаны матыў духоўнага настаўніцтва і вучнёўства, пошуку ісціны і перадачы таемнага Ведання, якое асноўным лейтматывам праходзіць праз іншыя, раней выдадзеныя (кніга «Пякельны рай») творы Анатоля Бароўскага, і якія з’яўляюцца скразным у прыпавесцях розных духоўных традыцый чалавецтва. Магчыма, што актуалізацыя гэтага матыву ў аповесці з містычным назовам «Ахутавана» і паслужыла для самога аўтара падставай вылучыць і вызначыць яе з жанравага пункту гледжання як «прытчу аб мроях».

Мудрымі ў рамане-фантасмагорыі названыя тыя, «хто чуе і разумее прыроду» – старажытныя «чараўнікі-дрэвалекі», «прыроджаны ляснік і Божы чалавек» дзядзька Іосіф-Язэп, які разумеў, што «спрачацца з прыродай і з Богам – значыць рухацца па кірунку да пекла». Мудрасць – адно з асноўных духоўных якасцяў чалавека «сялянскай Атлантыды» бабулі Настазі-Анастасіі, з вобразам якой звязаны дарагія для аўтапсіхалагічнага героя ўспаміны.

Раман-фантасмагорыя «Дамова на спакусу» – твор этапны ў беларускай прозе. І менавіта з гэтага пункту гледжання ён можа разглядацца ў кантэксце нацыянальнай літаратурна-мастацкай традыцыі.

У той жа час кніга Анатоля Бароўскага ўтрымлівае цэлы комплекс маральна-філасофскіх ідэй і матываў, актуалізаваны ў некаторых найбольш значных і выніковых творах рускай літаратуры (раман-прыпавесць А. Кіма «Бацька-Лес», «раман-насланнё» Л. Лявонава «Піраміда»).

Нацыянальныя і агульначалавечыя каштоўнасці непарыўна звязаны ў свядомасці пісьменніка, што дазваляе безумоўна вылучыць яго раман-

фантасмагорыю сярод актуальных і цікавых з’яваў сучаснай прозы высокага гучання.

Святлана Цыбакова,
кандыдат філалагічных навук,
Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францішка Скарыны

Падрыхтаванае на падставе: Анатоль Бароўскі, Том першы. Два раманы, — Гомель: Палесдрук, 2012.